TC

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE KOALİSYONLAR DÖNEMİNDE SİYASİ ALGI VE PROPAGANDA

1970-1980

Doktora Tezi

Menderes Akdağ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu

İzmir-2018

ADI-SOYADI: Menderes AKDAĞ

BAŞLIK: Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasi Algı ve Propaganda (1970-1980)

ÖZET

Çalışmamızın Birinci Bölümde propaganda ve algı sözcükleri kavramsal açıdan incelenmiştir. Propaganda türleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Algının nasıl oluştuğu sorusu ele alınmıştır. İkinci Bölümde propaganda araçları ve kitle iletişimi konusu ele alınmıştır. Kitap, yapı gibi geleneksel propaganda araçları incelemiştir. Fotoğraf, sinema, radyo, TV gibi kitle iletişim araçları açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü Bölümde propaganda geçmişi irdelenmiştir.

Dördüncü bölümden itibaren tezimizin asıl konusu olan Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasal Algı ve Propaganda konusu tartışılmaya başlanmıştır. Tezin beşinci bölümü 'Yöntemleri, Medya Araçları Açısından Koalisyon Hükümetleri Döneminde Siyasi Propaganda' başlığı altında oluşturulmuştur. Bu bağlamda dönemde etkili olmuş sinema, televizyon-radyo, duvar yazıları, kitap, gazete, dergi, broşür, afiş gibi propaganda araçları değerlendirilmiştir. Türkiye televizyon yayıncılığıyla ilk kez bu dönem karşılaşmıştır. Aynı bölüm içerisinde Türkiye'deki yapı propagandasının işleme biçimine dikkatle bakılmıştır. Temsil yoluyla propaganda önemli bir yöntem olduğu için bu konunun üzerinde özenle durulmuştur. 1970-1980 arasında eğitimin nasıl propagandaya feda edildiği gözler önüne serilmeye çabalanmıştır. Türkiye'de 1970-1980 arası siyasi reklamcılığın başladığı yıllardır. Bu nedenle popüler müzikler ilk kez siyasi partilerin propaganda çalışmalarında kullanılmıştır. Bu tip sebeplerle müzik konusuna ayrı bir alt başlık açılmıştır. Mitingler, yürüyüşler 1970-1980 arasında siyasi grupların sıklıkla başvurdukları bir siyasi propaganda yöntemi olmuştur. Bu bölümde en dikkat çekici başlığın "Ecevit'e Dair Umut Algısının Yıkımına Dönük Karşı Propaganda" olduğunu düşünmekteyiz. Tezin altıncı bölümünde Koalisyon Hükümetleri döneminde siyasi algı konusu ele alınmıştır. Sözlü tarih çalışmaları sonucu elde ettiğimiz bilgiler, "O Dönemin Gençlerinin O Günlere Dair Şimdiki Algısı" başlığı altında değerlendirilmiştir. Dönemin siyasi aktörleri Ecevit, Demirel, Erbakan, Türkeş'e dair nasıl bir algının ortaya çıktığı araştırılmıştır. Elbette bu aktörler

hakkında farklı kesimler farklı algı geliştirmiştir. Tezin son kısmında 1970-1980 arası belediye başkanlığı veya milletvekilliği yapmış kişilerden yola çıkarak yerel propaganda konusu örneklenmeye çalışılmıştır. Bunun için üç örnek seçilmiştir. Bunlardan ilki 1979 araseçimlerinde Aydın'dan AP'den vekil seçilen Selahattin Acar'dır. Bu araseçim sonuçlarının Ecevit hükümetinin istifasına yol açtığı hatırlanacak olursa seçimimizin yerinde olduğunu düşünebiliriz. 1977 Genel Seçimlerinde Ecevit liderliğindeki CHP tarihinin en yüksek oyunu alır. Bu durum yerel seçimlerde de görülür. AP, kendisinin kalesi kabul edilen Aydın'ın bir ilçesi hariç tamamında seçimi kaybeder. Bu seçimlerde belediye başkanı olan Muhterem Ağababaoğlu ile Ahmet Zencirci'nin propaganda çalışmaları değerlendirilerek bölüm sonlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Propaganda, Erbakan, Ecevit, Demirel, Türkeş, Politika, Siyasal Algı, Koalisyon, TV

NAME and SURNAME: Menderes Akdağ

TITLE: Political Perception and Propaganda During The Coalition Period in Turkey (1970-1980).

ABSTRACT

In the first part of this theses, the words of propaganda and perception have been examined from a conceptual point of view. In the second part, propaganda tools and mass communication are discussed. In the the third chapter, the propaganda history is examined. In the period of Coalition in Turkey, which is the main topic of our thesis since the fourth chapter, the topic of political perception and propaganda has begun to be discussed.

The fifth section of the thesis was formed under the heading 'Political Propaganda in the Period of Coalition Governments in terms of Methods, Media Tools'. In this context, propaganda tools such as cinema, television-radio, wall writings, books, newspapers, magazines, brochures and posters which were influential in the period were evaluated. This is the first time that Turkey has encountered television broadcasting. Within the same chapter, the way in which the propagation of the structure propaganda in Turkey has been carefully considered. This issue has been carefully addressed since propaganda through representation is an important method. Between 1970 and 1980, it was tried to show how education was sacrificed to propaganda.During the years 1970-1980 political advertising started in Turkey. For this reason, popular music was first used in the propaganda work of political parties. For this reason, a separate sub-title has been opened for music. The rallies and walks were a method of political propaganda that political groups frequently resorted to between 1970-1980. The most remarkable part of this chapter is that we think that the title is "Propaganda Against the Destruction of the Hope Perception of Ecevit".

In the sixth part, the political perception issue was dealt with during the Coalition Governments' period. The information we have obtained as a result of oral history studies has been evaluated under the heading "The Present Perception of Those Today's Youngsters About Those Days". It has been researched how the

reaction of the political actors of Ecevit, Demirel, Erbakan and Turkes occurred. In the last part of the thesis, local mayor or deputy from 1970-1980 went out of the way and tried to illustrate the local propaganda issue.

Key Words: Propaganda, Erbakan, Ecevit, Demirel, Turkes, Politics, Perception, Political Perception, Coalition, TV

ÖNSÖZ

Küçük yaşlarda Demirel, Ecevit, Erbakan, Erdal İnönü ile Deniz Baykal'ın mitinglerine katılırdım. Seçim zamanlarına onların şehrimi ziyaret etmesini beklerdim. Liderler geldiklerinde şehir sanki başka bir havaya bürünmekteydi. Şehrim onların mitingleri dışında hiç bu kadar kalabalık olmazdı. Onlar geldiklerinde aşina olmadığım tipte, giyimde insanlar şehrimi doldurmaktaydı. Köy ve uzak beldelerden pek çok insan o liderleri dinlemeye gelmekteydi. Onları bu meydanlara çeken gücün ne olduğunu her zaman merak etmekteydim. O bir tek liderin binlerce kişiyi coşturması benim için mutlaka çözülmesi gereken bir sır gibiydi. Bazen o liderlerden etkilenip aynanın karşısına geçip konuşma egzersizleri yapardım. Sonra okulumda konuşma konusunda dikkat çeken birisi oldum. Ancak bir türlü kendimce sonuç elde edememekteydim. İşte o andan itibaren iyi siyasetçi olmak için konuşma becerisinin tek başına yetmediğini fark ettim. Konuyla ilgili okudukça o siyasi kimliklerin birer oluşturulmuş imaj olduğunu anladım. Sonra benim algımı etkileyen propaganda çalışmalarının neler olduğunu merak sardım. Yıllar sonra doktora eğitimime başlayıp tez aşamasına geldiğimde tez konumun propaganda konusu olması gerektiğine danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'nun yol göstermesiyle karar verdim. Tezimi hazırlarken hem maddi hem manevi çok sıkıntılar çektiğimi buradan itiraf etmeliyim. Bazı zorlukların canıma tak ettiğinde dahi çalışmamı yarıda bırakmayı asla düşünmedim. Çünkü kendim, araştırdığım konudan haz almaktaydım. Problematiği zihninde en çok çözmek isteyen kişi bendim. Araştırma sonuçları da en çok beni mutlu etmekteydi.

Tezim arşiv kaynakları ve sözlü tarih çalışmaları, gazete taramaları ve literatürde yer alan kimi yayımların sonuçlarına dayalıdır. Özellikle sözlü tarih çalışması yaparken bir zamanların siyaset devleri ve muktedirlerini buldum. Kendileriyle konuştum. Hiçbir iktidarın sürekli olmadığını fark ettim. İktidarlar yeniden kurulmaktadır. Bu aşamada propaganda çalışmalarını başarılı yürütenler yeni iktidarın sahibi olmakta öne geçmektedir.

Propaganda konusu çok araştırılmış, üzerinde durulmuş bir konudur. Literatür çalışmamız sonucunda tezimizin içeriğine benzer bir çalışma daha önce yapılmadığını gördük. Tezimizde propaganda, bu kavramın bir ürünü veya sonucu

olan algı kavramıyla birlikte ele alınmıştır. Bu açıdan da tezimiz dikkate değer şeklinde düşünmekteyiz.

Konuyu incelemeye başladığımdan itibaren her aşamada bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'na, Tez İzleme Jüri üyelerim Doç. Dr. Doğan Duman ve Doç. Dr. Fevzi Çakmak'a; sözlü tarih yapmış olduğum onlarca kişiye tek tek teşekkür ederim. Arkadaşım Mustafa Kaya'ya çevirdiğim İngilizce metinleri double check metodu gereği bir kez daha kontrolünden dolayı müteşekkirim. Kendileriyle sözlü tarih çalışması yaptıktan kısa bir süre sonra vefat eden TBMM Eski Başkanı ve İçişleri Eski Bakanı İsmet Sezgin, Eski Aydın Barosu Başkanı ve AP Eski Aydın İl Başkanı Bahattin Okşan Beyefendiler, Aydın Lisesi'nin ilk öğretmenlerinden Meral Özçöllü Hanımefendi'ye, Meral Hanım'dan hemen sonra hayata gözlerine yuman onun değerli eşi, Aydın Borsası kurucularından Necati Özçöllü'ye rahmet dilerim. Ebru Hanımefendi, Ali Yaşar ve Yasemin Ece bana sevgileriyle destek oldular. Onların bana verdikleri manevi güç olmasaydı böylesine sıkıntılı bir süreci başarıyla yönetemezdim. Tezi hazırlarken hep uzak mesafelere yolculuk yaptım. İlerlemiş yaşına rağmen annem bu süreçte hep bana destek oldu. Kendisine yürekten şükranlarımı sunarım.

27.01.2018-İzmir

Menderes Akdağ

İÇİNDEKİLER

ÖZET…….....…ii

ABSTRACT…….....….…iv

ÖNSÖZ…….....….....vi

İÇİNDEKİLER…….....….viii

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ……..xiv

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDA ve ALGI KAVRAMLARI

1.1.PROPAGANDAYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE TEKNİKLER……...5

1.1.1. Propagandanın Tanımı…….....…….5

1.1.2.Propagandayla İlgili Temel Kavramlar…….....10

1. 1. 2. 1. Reklam…….....……..10

1. 1. 2. 2. Halkla İlişkiler……...12

1. 1. 2. 3. Telkin…….....……12

1. 1. 2. 4. Psikolojik Harp…….…....12

1. 1. 2. 5. Manipülasyon…….....13

1.1.3.Propaganda Türleri…….……...20

1. 1. 3. 1. Karşı Propaganda…….....…….20

1. 1. 3. 1. 1. Egemenlerin Karşı Propagandayı Önleme Çabası: Sansür…….....…….....……..32

1. 1. 3. 2. Beyaz Propaganda…….....…...…….33

1. 1. 3. 3. Kara Propaganda……..……..35

1. 1. 3. 4. Gri Propaganda…….....…….....…….…..36

1. 1. 3. 5. Temsil Yoluyla Propaganda…….....…....……39

1. 1. 3. 6. Politik Propaganda…….....……..…..49

1. 1. 3. 7. Dikey ve Yatay Propaganda…….....……..53

1. 1. 3. 8. Kışkırtıcı ve Bütünleştirici Propaganda….....…..…...56

1. 1. 3. 9. Akılcı ve Duygusal Propaganda.....58

1. 1. 3. 10. Sosyolojik Propaganda.....60

1. 1. 3. 11. Baskın Propaganda.....62

1. 1. 3. 12. Kültürel Propaganda.....63

1. 1. 3. 13. İmaj Propagandası……..……65

1. 2. ALGI KAVRAMI.....71

1. 2. 1. Algı Kavramı ve Tanımı.....71

1. 2. 2. Algı Yanılması (İllüzyon).....74

İKİNCİ BÖLÜM

PROPANDA ARAÇLARI VE KİTLE İLETİŞİMİ

2. 1. PROPAGANDA ARAÇLARI.....76

2. 1. 1. Sinema.....76

2. 1. 2. Radyo.....87

2. 1. 3. Televizyon.....95

2. 1. 4. Duvar Yazıları.....108

2.1.5. Plak, Kaset ve Bantlar ……110

2. 1. 6. Post Modern Bir Propaganda Aracı İnternet ve Sosyal Medya.....111

2. 1. 7. Kitap-Gazete-Afiş-Broşür.....114

2. 1. 7. 1. Kitap.....114

2. 1. 7. 2. Gazete (Basın).....116

2. 1. 7. 3. Afiş-Broşür.....119

2. 1. 8. Yapı ve Mimari Öğeler.....123

2. 1. 9. Toplantı Yürüyüş Forum ve Mitingler.....130

2. 1. 10. Fotoğraf, Afiş, Müzik ve Sanat.....131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PROPAGANDA TARİHİ

3. 1. PROPAGANDA TARİHİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....144

3. 1. 1. Propagandada Muğlak Kavramı ve Muğlak İfade Kullanımı....144

3. 1. 2. Umut.....146

3. 1. 3. Günah Keçisi.....148

3. 1. 4. Tedrici Yöntem (Zamana Yayma).....149

3. 1. 5. Düşman ve Düşman Var Etme.....150

3. 1. 6. Ajitasyon.....151

3. 1. 7. Din.....156

3. 2. ESKİÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE PROPAGANDA.....163

3. 2. 1. Eski Çağlardan Roma İmparatorluğu'na Propaganda.....163

3. 2. 2. Türk-İslam Dünyası'nda ve Ortaçağ Avrupası'nda Propaganda.....166

3. 2. 3. Endüstri Çağında Propaganda.....170

3.3. TÜRKİYE'DE PROPAGANDA…….176

3.3.1.Geç Dönem Osmanlısında Propaganda……..…….176

3.3.2. Milli Mücadele'de Propaganda……..…….177
3.3.3. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Propaganda ……...……...…..183
3.3.4. Milli Şef Döneminde Propaganda……186
3.3.5. Çok Partili Yaşama Geçiş Döneminde Propaganda……..187
3.3.6. DP İktidarı Döneminde Propaganda…….….191

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1970-1980 ARASI SİYASİ GELİŞMELER VE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

4.1. 1970 ÖNCESİ GELİŞMELER SİYASİ ALGI VE PROPAGANDA……..193
4.2. KOALİSYON KAVRAMI ve TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ……202
4.3. 1970-1980 ARASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELER……...…204

BEŞİNCİ BÖLÜM
YÖNTEMLERİ, MEDYA ARAÇLARI AÇISINDAN KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE SİYASİ PROPAGANDA
(1970-1980)
5.1.KOALİSYONLAR DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE PROPAGANDA ARAÇLARI…….……218
5.1.1.Sinema…….218

5.1.2.Televizyon ve Radyo……...…231
5.1.2.1. Türkiye'de Yeni Medya ve TV Rekabeti…….……235
5.1.3. Duvar Yazıları……...……243
5.1.4. Kitap-Gazete-Dergi-Broşür-Afiş…….……..…..250
5.2. KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE KİMİ PROPAGANDA YÖNTEMLERİ……...258
5.2.1.Yapı Propagandası…….258
5.2.2.Mitingler-Yürüyüşler-Geziler……..….264
5.2.3.Müzik……...276
5.2.4.Temsil Yoluyla Propaganda……..280
5.2.5. Kadrolaşma Yoluyla Propaganda……..….287

5.2.6. Eğitim Yoluyla Propaganda…….292
5.3. BÜLENT ECEVİT'E DAİR UMUT ALGISININ YIKIMINA DÖNÜK KARŞI PROPAGANDA……..……...309
5.3.1. Ecevit Döneminde Ele Alınan Sağlık Çalışanları İçin Tam Gün Yasası……....310
5.3.2. Anarşi-Tedhiş-Terör ve Demirel ile Diğer Muhalif Kanat Eliyle Yürütülen Karşı Propaganda…….315
5.3. 2. 1. Ecevit'in Açıklamaları Üzerinden Yürütülen Karşı Propaganda……315
5.3. 2. 2. Anarşi Olayları…….322
5.3. 2. 3. Doğu Sorunu…….324
5.3. 2. 4. Tepkiler – Ordu ve Hükümette Tutum Değişikliği……..…329
5.3. 2. 5. Göç – Gecekondu – Kira ve Konut Sorunu……...336

ALTINCI BÖLÜM
KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE SİYASİ ALGI
6.1. OGÜNÜN GENÇLERİNİN O GÜNLERE DAİR ŞİMDİKİ ALGISI…...339
6.2. SİYASİ ALGI…….....344
6.2. 1. Bülent Ecevit Algısı……..344
6.2. 2. Süleyman Demirel Algısı……..……...353
6.2. 3. Necmettin Erbakan Algısı…….……..……366
6.2. 4. Alparslan Türkeş ve Ülkücü Hareket Algısı……..……...374

YEDİNCİ BÖLÜM
1970-1980 ARASINDA KİŞİSEL PROPAGANDA ÖRNEKLERİ
7.1. 1979 ARASEÇİMLERİ ve MİLLETVEKİLİ ADAYI SELAHATTİN ACAR'IN UYGULADIĞI PROPAGANDA YÖNTEMİ……390
7.1. 1. 1979 Araseçimleri…….....390
7.1. 2. Niçin Selahattin Acar Propagandası?.....393
7.1. 3. Selahattin Acar Kimdir?.....396
7.1. 4. Acar'ın Nazilli Belediye Başkanlığı'na Adaylığı……...399
7.1. 5. 1979 Araseçimleri ve Acar'ın Propaganda Yöntemi……....400
7.1. 6. Seçim Süreci…….408
7.1. 7. Acar'ın Ecevit Hükümeti'nden Hesap Sorma Çabası……..411

7.1. 8. Seçildikten Sonra Selahattin Acar……..415

7.2. YEREL SİYASETTE PROPAGANDA ÖRNEĞİ: AHMET ZENCİRCİ……..423

7.2.1. Genel Siyasi Atmosferin Yerel Siyasete Etkisi…….. 423

7.2.2. Ahmet Zencirci'nin İlk Seçilme Süreci……...424

7.2.3. Ahmet Zencirci'nin Tekrar Tekrar Belediye Başkanı Seçilmesi.426

7.2.3. 1. İncir Festivali ve Müziğin Propaganda Gücü…….427

7.2.3. 2. Ahmet Zencirci'de Yapı Propagandası - Kurduğu Sosyal Yardım Mekanizması ve Diğer Propaganda Unsurları..434

7.2. 4. Zencirci'nin İcraatlarının Altındaki Düşünce Yapısı ve Onun Siyasete Dair Yorumu…….……438

7.3. MUHTEREM AĞABABAOĞLU PROPAGANDASI…….441

SONUÇ……445

KAYNAKÇA……..….463

EKLER……488

ÖZGEÇMİŞ……..…..526

KISALTMALAR

AP: Adalet Partisi

AKP (Ak Parti): Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

ANASOL-M: Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Milliyetçi Hareket Parti Koalisyon Hükümeti

ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (Ermenistan Özgürlüğü İçin Çalışan Gizli Ermeni Ordusu)

AV: Avukat

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CMKP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

DEÜ: Dokuz Eylül Üniversitesi

DMO: Devlet Malzeme Ofisi

DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSP: Demokratik Sol Parti

DR: Doktor

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu

DYP: Doğru Yol Partisi

GİK: Genel İdare Kurulu

HDP: Halkların Demokratik Partisi

İİBF: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

KTÜ: Karadeniz Teknik Üniversitesi

MBK: Milli Birlik Komitesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı

MKYK: Merkez Karar Yönetim Kurulu

MNP: Milli Nizam Partisi

MP: Millet Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

NATO: Kuzey Atlantik (Askeri) Anlaşma Örgütü

POL-BİR: Polis Birliği

POL-DER: Polis Derneği

RP: Refah Partisi

SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÖB-DER: Tüm Öğretmenler Birlik ve Dayanışma Derneği

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TV: Televizyon

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

YTP: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Propaganda ve algı konusu insanlık tarihi kadar eskidir. Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak teknolojik gelişim, propaganda teknikleri ve amaçları doğrultusunda ciddi bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu tarihe kadar geleneksel propaganda araçları varlığını sürdürmüştür. Bunlar, gazete, kitap vb. basılı materyaller ve yapılardır. Sanayii Devrimi ve teknolojik gelişmeler geleneksel propaganda araçlarını tam anlamıyla ortadan kaldırmamış biçimsel değişime zorlamıştır.

Türk-İslam tarihi propaganda açısından incelenmeye değerdir. Osmanlı yayılmasında propaganda etkili olduğu kadar Osmanlı'nın parçalanmasında ve etnik kimliklerin ön plana çıkartılıp ulusların Osmanlı'dan ayrılmasında Osmanlı'ya karşı yürütülen karşı ve kara propaganda etkili olmuştur. Milli Mücadele'de sadece ordular ve milis güçleri çarpışmamıştır. Mücadele süresince tam bir propaganda savaşı yaşanmıştır. Bir taraf bezgin Türk halkını tekrar harekete geçirmek için mücadele verirken diğer taraf toplumun en azından duyarsız tutmaya dönük çalışmalar yürütmüştür. Kurtuluş Savaşı sırasında çıkan iç isyanlara baktığımızda belli bir planın ve propagandanın sonucunda meydana geldiği görülür. Amaç toplumsal sinerjinin önüne geçmektir. Bölünmüş, odağını kaybetmiş bir toplumu ele geçirmek daha kolay olacaktır.

Cumhuriyetin ilanından itibaren yeni devletin prensiplerinin ve yeni bir toplum oluşturma ideolojisinin yaygınlaştırılması, anlaşılması ve benimsenmesi adına yürütülen çalışmaların tamamı propagandadır. Söz konusu propaganda çalışmalarının amaçlarını sekteye uğratacak kimi karşı propaganda çabaları gözlenmiştir. Devleti temsil edenler böyle bir riski göze alamamışlar, bu nedenle yürütülen karşı propaganda çalışmaları güç kullanarak sonlandırılmış veya onların

etkisi azaltılmıştır. Bu gücün yasal kaynağı Takrir-i Sükûn Kanunu, aracısı ise İstiklal Mahkemeleri olmuştur.

1946 yılına gelinceye dek, tek parti döneminde, tek taraflı devlet propagandasının varlığından söz edilebilir. 1946 yılında Çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte propaganda açısından ilginç bir döneme girilmiştir. CHP iktidarına karşı muhalif bir parti olarak dikilen Demokrat Parti, yeni propaganda yöntemleri bulmada ve propagandanın en önemli unsuru olan söylem ve slogan üretmede yeni kapılar aralamıştır. Dönemin başlangıcında iktidar partisinin DP'nin propaganda çalışmalarını engelleyici tavır takındığı söylenebilir. Sonraları seçim ile polis salahiyet kanunlarında yapılan değişikliklerle daha özgür bir ortam oluşturulmuştur. DP, demokratik ortam vaat ederek iş başına gelmiştir. İlerleyen süreçte muhalefet partileri MP ve CHP ile iktidar partisi DP arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Bu, DP'yi muhalefetin sesini daha da kısma girişimine itmiştir. Söz konusu durum karşı propagandanın engellenmesidir. Gerginlik 27 Mayıs İhtilali'yle bitmiştir.

1970-1980 arası siyasi dengelerin bozulduğu bir dönemdir. Dönem için devlet otoritesinin tamamen kaybolduğunu iddia edenler dahi vardır. Farklı anlayış ve grupların böylesine bir ortamda tüm varlıklarını ortaya koyarak egemenlik alanlarını genişletmek için tam bir propaganda savaşına giriştikleri görülmüştür. Dönemde pek çok illegal yapılanma da varlığını sürdürmüştür. Söz konusu yapılar kendilerine daha fazla eleman kazanmak için büyük bir çaba içine girmiştir. 1970-1980 arası illegal propagandanın güçlenmesi açısından da önemlidir. Türkiye bu dönemde yeni bir medya ile tanışmıştır. O da televizyondur. Televizyon, bir devlet kanalı şeklinde yayına başlamıştır. Gün içinde sınırlı sürede yayın yapmıştır. Televizyonun gücünden yasalar çerçevesinde bütün siyasi partiler yararlanmak istemiştir. Ancak siyasi partiler bu haklarının kullandırılmadığı için hep şikâyetçi olmuştur. TRT bünyesindeki TV iktidarın borazanı olmakla itham edilmiştir.

Propaganda konusu bütün siyasi faaliyetlerin omurgasını oluşturduğu ve bu omurganın anlaşılması için tezimize konu olarak propaganda ve algıyı seçtik. Bu durum siyasi faaliyetlerin değerlendirilmesinde de sağlıklı bir temel oluşturacaktır şeklinde düşünmekteyiz. 1970-1980 arası anarşinin yaygın olduğu, Türk dış

politikasında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde sıklıkla askeri müdahaleler görülmüştür. Sıkıyönetim uygulamaları olmuştur. Köyden kente göç artmıştır. Siyasi istikrarsızlıklar gözlenmiştir. Bir seçimden diğer seçime sonuçlar ciddi bir biçimde değişmiştir. Solun yükselişi yaşanmıştır. Günümüzdeki kimi gelişmelerin daha iyi anlaşılması adına 1970-1980 döneminin ayrıntılı incelenmesinde yarar vardır. Yukarıdaki benzer sebepler tez konumuzun belirlenmesinde etkili olmuştur. Literatür taramamız sırasında daha önce bu konuyla ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlayamadık. Bu açıdan çalışmamızın bu alanla ilgili önemli bir boşluğu dolduracağı düşüncesindeyiz. Çalışmamızda söz konusu dönem çerçevesinde propaganda çalışmalarını tüm boyutlarıyla ele aldık.

Araştırmamızın temel kaynaklarını 1970-1980 döneminin basını ve bu döneme şahitlik etmiş kişilerin tanıklıkları ile arşiv belgeleri oluşturmuştur. 1970-1980 yılları arasındaki basın tek tipleşmemiştir. Bu nedenle farklı kesimlerin kendilerine özgü propaganda tekniklerini basından takip etmek mümkün olmuştur. 1970–1980 arasında çıkan tüm gazeteler, belli bir siyasi görüşe ya da partiye taraf olmuştur. Bu nedenle farklı yelpazedeki gazeteler araştırma faaliyetlerimiz sürerken taranmıştır. Döneme ait en az on dört gazete gözden geçirilmiştir. On yıllık bir süreç için toplamda yüz kırk yıllık gazete taraması sayfa sayfa mümkün olmayacağından sondaj yöntemi uygulanmıştır. TRT dijital arşivinden görüntü almak yüksek telif ücreti uygulaması nedeniyle mümkün olmamıştır. Kısa süreli tarama sonuçları not alınarak kayıt altına alınmıştır. Yine 1970-1980 yılları arasında Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelere dönük olarak hazırlanmış doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. Söz konusu döneme şahit olmuş ve döneme dair anılarını bizimle paylaşma nezaketi gösteren Köksal Toptan, Nahit Menteşe, Reşat Doğru, İsmet Sezgin, Esat Kıratlıoğlu, Ali Rıza Gönül, Oğuzhan Asiltürk, Nabi Sabuncu gibi kimi siyasetçilerin verdikleri bilgiler çalışmamızda değerlendirilmiştir. 1970-1980 arasında gençlik olaylarının anlaşılması için Deniz Gezmiş'in arkadaşı Mustafa İlker Gürkan ile görüşülmüştür. Dönemin ülkücü kanadından pek çok gencin fikirleri ve yorumları alınmıştır. Muhterem Ağababoğlu, Ahmet Zencirci, Selahattin Acar gibi isimler yerel siyaset ve propaganda açısından değerlendirilmiştir. Bu isimler döneminde belediye başkanlığı ve milletvekilliği yapmış kişilerdir. TBMM ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden edinilen belgeler çalışmamızda incelenmiştir. Literatür taraması sonucu elde ettiğimiz kimi basılı kaynaklar okunarak

değerlendirilmiştir. Dönemin filmleri, kimi TV görüntüleri, siyasi şarkılarının pek çoğu paylaşım sitelerinden tek tek bulunup ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Algı ve algı yönetimi gibi kavramlarla demokrasi sorunsalının sık sık tartışıldığı ülkemizde bunun temellerin ortaya çıkartılması ve bilimsel çerçevede ele alınması zorunludur. Algı ve algı oluşturmanın diğer yüzü propagandadır. Kişiler ya da toplum propaganda faaliyetlerine her an için maruz kalmaktadır. Propaganda zihni çoğu kez hapseder. Bireylerin propaganda faaliyetlerinin nasıl işlediği hakkında fikir sahibi olması onların zihinsel özgürlüğüne katkı sağlar. Özgür zihinlerin verdiği kararlarla gerçek demokrasi mekanizması işlerlik kazanır şeklinde düşünebiliriz. Ülkemizde demokrasi probleminin algılanmasına katkı koymak, propaganda faaliyetlerinin doğru okunmasına yardımcı olmak ve ülke veya dünya siyasetine farklı bir pencereden bakabilmeyi sağlamak amacıyla tezimiz hazırlanmıştır. 1970-1980 Türkiye tarihi açısından önemlidir. Aynı zamanda bu döneme farklı açıdan ışık tutmak amacımız olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDA ve ALGI KAVRAMLARI

1. 1. PROPAGANDAYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAM VE TEKNİKLER

1. 1. 1. Propagandanın Tanımı

Propagandanın sözlük manasına bakıldığında "*bir öğretiyi, düşünceyi, inancı başkalarına benimsetmek, tanıtmak ya da yaymak gayesiyle söz ve yazıyla gerçekleştirilen çalışma"* anlamına geldiği fark edilir.[1] Türk Dil Kurumu, güncel elektronik sözlüğünde de benzer bir tanımlama yapar: *"Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymacadır."*[2] Önemli bir referans kabul edilen TDK'nin her iki sözlüğünde de eksik tanımlama yapıldığı söylenebilir. Gösteri çağı olarak adlandırılan günümüzde[3] görüntü ve görsellerin propaganda açısından hayati öneme haiz olduğu gerçeği tanımlamalara ilave edilmelidir.

Propaganda sözcüğünün Latince "*propagare*" kökünden geldiği düşünülmektedir. Kelime, "*dikilecek fidan*" anlamındadır.[4] Sözcük, *"gelecek kuşaklar, soy*" şeklinde mecaz anlamlara da gelmektedir. 'Propagator' ve 'propagatio' sözcükleri aynı köktendir. 'Prapagator', ismi fail(eylemi gerçekleştiren) olarak kullanılır. Yayan, genişleten gibi manalara gelir. Propagatio, aynı kavramın eylem(fiil) halidir. Yayma, dağıtma ve çoğaltma anlamındadır.[5] Propaganda sözcüğüne edebi tanımlama getirenler de vardır: *"Propaganda güçlü bir ağzın, yüksek perdeden bir ses ile ağdalı kelimelerle süsleyerek örmüş olduğu ikna edici üslubu, ayartıcı bir 'fısıltı' ile ısrarlı telkini neticesinde ortaya çıkan çabaların toplamıdır."*[6] İletişim bilimi penceresinden bu kavram ele alındığında "*dini fikri,*

---

[1] Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Ankara 1998, s.245.
[2] http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e8e024eece64.00253249 Erişim Tarihi: 26.09.2016.
[3] Neil Postman, **Gösteri Çağında Kamusal Söylem, Televizyon Öldüren Eğlence**, Ayrıntı Yay. İstanbul, 2016, s.s.5-15.
[4] Sina Kabaağaç, **Latince/ Türkçe Sözlük**, Sosyal Yayınlar, İstanbul,1995, s.227.
[5] Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş Gri Propaganda**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s.36.
[6] **A.g.e.,** s.15.

içtimai ve siyasi alanlarda düşünce aktarımında kullanılan ikna edici iletişim şeklidir" diye tarif edilebilir. Bu kavram siyasi partiler nezdinde dar bir şekilde tanımlanırsa "*propaganda partilerin halkın beğenisini kazanma ve böylece oy oranını arttırma ya da yalnızca seçimi kazanma gayretiyle yaptıkları tanıtım, reklâm, etkileme ve yönlendirme etkinliklerinin tümüdür."*[7] Nitekim 'Politika Sözlüğü' adlı çalışmada yukarıdaki açıklamaya oldukça benzeyen bir propaganda tanımlaması yapıldığı görülür.[8] Propagandayı kısaca hedef kitleye yapılan telkin şeklinde tarif edenler de vardır.[9] Propagandanın belli bir siyasi düşünceyi kabul ettirmek için tek taraflı yayma eylemi olduğunu söyleyenler de çıkmaktadır.[10] Lasswell, *"Kitlelere kasıtlı olarak tek yönlü önerilerde bulunma anlamına gelen bir sözcüğe ihtiyaç duyulmaktadır. Propagandayı bu anlamda kullanalım"* demektedir.[11] Burada toplumun bilinçli bir biçimde işlenmesi söz konusudur. Propaganda insanları, kolektif eyleme sevk etme işidir. *"Propaganda bir nebze savaş dansıdır."* Lasswell'e göre savaşta adam ve paraya ihtiyaç vardır. Fakat her şeyden önce insanları harekete geçirmek için önsel operasyon şarttır. Laswell burada propagandanın motivasyon etkisinden söz etmektedir. Ona göre propaganda bir fikrin kabulü için zihnin yeniden düzenlenmesidir.[12]

Propaganda günümüzde askeri ve siyasi problemlerin çözümünde hale merkezi bir rol oynamaktadır. Ellul bu bağlamda propagandanın psikolojik bir yönlendirme olduğunu söyler. O işi daha ileri götürerek topluma verilen tüm ön yargılı mesajların birer propaganda malzemesi olduğunu iddia eder. Onun deyişiyle propaganda sosyal bir fenomendir. Propagandanın kendisi teknik bir unsurdur. Fakat propaganda, tekniği ve teknolojiyi daha da geliştirme şeklinde bir güdü de oluşturur. Propagandayı yapanlar dürüst, iyi insanlar veya bunun tam tersi kişiler de olabilir. Politik amaç güdüldüğü sürece ikna yöntemlerinin tamamı kimin yaptığına bakmaksızın propagandadır.[13]

---

[7] J.A.C. Brown, **Siyasal Propaganda**, İstanbul, 1992, s.11.
[8] Zekeriya Yıldız, **Politika Sözlüğü**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003, s. 332.
[9] Osman Özsoy, **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s.6.
[10] Aysel Aziz, **Siyasal İletişim,** Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s.14.
[11] Tim Traverse-Healy, **Halkla İlişkiler ve Propaganda: Karşılaştırmalı Değerler**, Çev. İbrahim Çamlı, Rota Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.
[12] Harold D. Lasswell, **Propaganda Technique in The World War,** New York, 1938, s.5.
[13] Jamieson, Harry, **İletişim ve İkna,** (Çev. Necdet Atabek ve Banu Dağtaş) (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları), Eskişehir, s. xiv.

Propaganda, bir tutumun bir inancın, fikrin veya ideolojinin belli simgeler, semboller ile belli araçlar kullanarak ve değişik yöntemler uygulayarak benimsetilmesidir. Söz konusu fikir, inanç ve ideolojiler zihinlerde bir diğerinin yerini alacağından propaganda, zihnin dumura uğratılıp eski inanç, ideoloji ve fikir ile tutumların yıkılması anlamına da gelir. Qualter H. Terence'e göre propaganda *"Bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir iletişim faaliyetidir.*"[14]

Bir etkileme vasıtası olan propaganda belli araçlarla icra edilir. Kişilerin ve toplulukların duygu ve düşünce ve eylemlerini kendine göre şekillendirmeyi amaçlar. Bu amaçla yayınlanmış her türlü bilgi ve belge, üretilen simge veya semboller dahi propaganda vasıtasıdır.[15] Propaganda faaliyetleriyle, kullanılan sembol ve simgelerle ve daha nice araçlarla kişilerin günlük yaşamının dahi şekillendirildiği söylenebilir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla propaganda daha etkili olmaktadır. Bundan kaçacak neredeyse hiçbir yer kalmamıştır.

Eski tarihlerde küçük gruplar içinde kişisel temas kurularak ilk kez propagandanın gerçekleştiği kanaati vardır. Propaganda kavramının ise tarihte ilk kez Roma Katolik Kilisesi tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Devasa ordusu ile Akdeniz Dünyası'na egemen olan Roma İmparatorluğu eliyle bu dünyada Hıristiyanlık yayılır. Ancak Britanya'nın işgali konusunda Roma'nın zorlandığı bilinmektedir. Bu adanın Hıristiyanlaştırılması aynı nedenden başarısız olur. Gelişmeler karşısında Katolik Kilisesi, o andan itibaren adada Hıristiyanlığın yayılması için çalışmalarda bulunur. Ancak bu çalışmalar o dönemde propaganda olarak adlandırılmaz. Katolik Kilisesi, 16. ve 17. yüzyılda ortaya çıkan reformist hareketler kendi varlığını tehdit etmeye başlayınca karşı devrim hareketlerine girişir. 1622'de Katolik Kilisesi 'Congragatio de Propaganda Fide' (İtikadı-İnancı Yayma Cemaati) adında bir yapı oluşturur. Burada propaganda sözcüğünün 'yayma'

[14] Qualter Terence, "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi" (Çev: Ünsal Oskay), **AÜSBF Dergisi,** Cilt No XXXV, No1-4:1880, 1992, s.279.
[15] Nükhet Güz, **Etkili İletişim Terimleri**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2002, s.286.

manasında kullanıldığı görülür. Elbette Katolik Kilisesi'nin yaptığı bir dini yaymadan öte kendisine karşı girişilen Protestan hareketinin etkisini azaltmaktır.[16]

20. Yüzyılda kitleleri peşinden sürükleyecek şekilde Hitler, Lenin ve Stalin'in başarılı bir propaganda faaliyeti yürüttükleri ifade edilmektedir. Modern propaganda, dikta rejimlerinde biçimlenmiştir denebilir. Bu sebeple propaganda kavramı günümüzde pek çok zihinde olumsuz anlam uyandırmaktadır. Propaganda denilince yalan, gerçeği saptırma, çarpıtma, hilekarlık, manipülasyon, düşünce kontrolü, psikolojik savaş, beyin yıkama ve palavra gibi kelimeler akla gelmektedir. Kimi zaman bu sözcükler propagandayla eş anlamlı kullanılmaktadır.[17] Propagandanın bu mahfilde pejoratif bir anlam yüklendiği görülür. Propaganda sözcüğünün itici gelmesi nedeniyle propaganda faaliyetlerin çoğu aynı adla yapılmaz. Propagandanın yerine kullanılan sözcüklerden biri de bilgilendirmedir. Elbette propaganda ile bilgilendirme kavramları birbirinden farklı anlamlar içerir. Ancak propagandanın yerine bilgilendirme sözcüğü kullanıldığında propaganda sözcüğünün itici yanı bertaraf edilmiş olur.

Kitleleri peşinden sürüklemesi açısından Hitler ve onun propaganda bakanı Gobbels'in kanlı ama etkili propaganda mimarları olduğu söylenebilir. Onların propaganda anlayışı pratikten beslenir. Propaganda onların elinde tam bir savaş makinasına dönüşür. Hitler'e göre propagandanın bir işlevi olmalıdır. Hitler: *"Propagandanın işlevi insanların her birinin haklarını gözetmek değildir. Sadece tuttuğun tarafın haklı olduğunu göstermeye çabalamaktır. Hak ve hakikat düşman tarafında ise bunun tahlilini yapmaya lüzum yoktur. Propagandanın akademik dille, sorunların bir tahlilini yapmak ve konuyu bu şekilde aktarmak propagandanın bir fonksiyonu olamaz. Propaganda bıkmadan usanmadan kendimize her durumda hizmet etmelidir. Propaganda gençlere ilgi çekici bir eğlence sağlamak değil, inandırma faaliyetidir. Bir olaya ya da fikre kitlelerin inandırılmasıdır. Halk çabuk unutur, onların anlama kabiliyetleri zayıftır."*[18] Böyle bir anlayış sonucunda propaganda gerçeği tahrif veya tahrip edebilir. Gerçeğin sadece işine gelen kısmını

[16] Werner J. Severin ve James W. Tankard, Jr**, İletişim Kuramları**, (çev. Ali Atıf Bir ve Serdar Sever) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994, s.154.
[17] Garth S. Jowett, **Propaganda and Persuasion,** Third Edition, O'Donnell Victoria, Thousand Oaks: Sage Publications, 1999, s.2.
[18] Robert B. Downs, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s.173.

gösterebilir. Gizlenen kesim daha çok gerçeğin kendi aleyhindeki kısmıdır. Haber programları dahi propaganda etkisi ile yapılabilir. Bazı önemsiz olaylar bu nedenle kitlelerle paylaşıldığında büyük bir siyasi sorun haline gelebilir.[19] Bu durum, kitlelerin dikkati dağıtmak, dikkatleri başka yöne çekmek, gündem değiştirmek veya birilerini, bir kuruluşu, düşünüşü karalamak için bir propaganda faaliyeti haline dönüştürülebilir. Propaganda faaliyetleri objektif olamaz. Söz konusu faaliyetlerin propaganda sahipleri tarafından öne sürülen objektiflik iddiası dahi onları sübjektif olmaktan kurtaramaz. Propaganda yapanlar, insanın davranış, eylem ve düşüncelerini kontrol amacı taşır. Propaganda faaliyetleri toplumdan keskin, istendik davranış ve tutum değişikliği bekler. Nasıl düşünülmesinden daha ziyade ne düşünülmesi gerektiğini dikte eder. Bunu gerçekleştirmek için her türlü aracı mubah görebilir. Bu açıdan insanı kalıplara sokar. Düşünce ufkunu daraltır. Denilenler sadece haber nezdinde ele alınacak olursa haber sunumunda gizli sansür uygulanabilir. Haberler, taraf olunan düşünceyi ya da ideolojiyi ön plana çıkarır. Diğerlerini ise görmezden gelir. Paylaşılacak haberleri özellikle seçer. Seçilen haberi ise ayıklar. İstenilen dilde ve tarzda izleyiciye aktarır. Bunu daha çok güç sahipleri(muktedirler) ve iktidardakiler yapar.[20]

Propaganda ya iktidarı ele geçirmek ya da iktidarda kalmak için yapılır. Gücün sahibi olmak veya güçlü kalmak esastır. Taraftar kazanmak bunun için şart gibi durmaktadır. Günümüz siyasetinde propaganda yoluyla kitleleri etkilemek ve iktidara ulaşmak temel amaçtır şeklinde düşünmek mümkündür. Propaganda faaliyetleri tek tek kişilerden ziyade büyük gurupları veya kitleleri etkileme çabasının adıdır. Propagandada asıl gaye insanların ve kitlelerin düşüncelerini propagandayı kullanan taraf lehine çevirmektir. Propaganda konusunda başarılı olamayanların iktidarı ele geçiremeyeceğini varsayabiliriz. Hitler'in nasıl iktidara geldiği bu bağlamda açıklanabilir. Onun için propaganda hayati öneme sahiptir. Adolf Hitler: *"Alman İşçi Partisi'ne girdikten hemen sonra propaganda konusunu ele aldım. Propagandayı çok önemli görmekteydim. Önce teşkilat işleriyle uğraşmanın bir manası yoktu. Önemli olan Nasyonal Sosyalist fikri mümkün olduğu kadar çok*

[19] Barlas Torun, **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara, 1975, s.442.
[20] J. A. C. Brown, **a.g.e.** 1992. s.18.

sayıda kimseyi duyurabilmekti. Propaganda teşkilattan önce yürümeli ve önce bu teşkilatla yoğurulacak insan kaynağı sağlanmalıdır"[21] der.

Üzerinde ortak kanaat oluşmuş konularla ilgili olarak propagandaya ihtiyaç yoktur.[22] Bir fikrin, bir siyasi oluşumun veya ideolojinin ortaya çıkar çıkmaz benimsenmeyeceği, hele mevcut anlayışa, sisteme ve çıkar çarkına karşı ise onların dirençle karşılaşacağı beklenir. Siyasi kurumlar, kendi ideoloji ve fikirlerine karşı duran tutumları değiştirmek, etkilemek isterler. Direnci kırmak adına bir etkileme ve anlatma tekniği uygularlar. Bu teknikler birbirinden oldukça farklı olabilir.[23] Propaganda faaliyetleri demokratik bir hak çerçevesinde yasalara uygun şekilde yürütüldüğü gibi yasadışı propaganda da kendini hissettirmektir.[24] Propaganda faaliyetlerinde uygulanan yöntem, içerik ve araçlar aslında önerilen siyasal sistemin ne olduğu hususunda ipuçları verebilir. Ne olursa olsun propagandanın kendisi siyasi bir eylemdir.

1. 1. 2. Propagandayla İlgili Temel Kavramlar

1. 1. 2. 1. Reklam

Türk Dil Kurumu Güncel Elektronik Büyük Sözlüğünde reklam şöyle tanımlanır: *"Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol veya bu amaç için kullanılan yazı, resim, film ve benzeridir."*[25] Marka tanıtımı, bir ürün için pazar yaratılması veya onun satışının artırılması, bir hizmetin kullanılmasının yaygınlaştırılması reklamın temel amaçlarındandır. Reklamcılık ve Halkla İlişkiler sektörü ya da disiplinleri Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkar. Üretim artışı pazarlamanın önemini artırır. Dolayısıyla reklamcılıkta ihtiyaç oluşturup insanları belli bir ürünün alımına sevk etmek esastır. Hizmet sektörü de Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıktı denebilir. Mevcut bir hizmetin de reklamlarla yaygın şekilde kullanılması hedeflenir. Propaganda faaliyetleri tarih boyunca vardır. Ancak Sanayi Devrimi'nden sonra

---

[21] Adolf Hitler, **Kavgam**, İstanbul, 1992, s.604.
[22] Nail Yılmaz, **Kamuoyunu Etkilemede Propagandanın Rolü**, YTL, İstanbul, 1995, s.9.
[23] Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda,** Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s.221.
[24] Özlem Demirci, **Uluslararası İlişkilerde "Öteki" Kavramının Tanımı Üzerinden Sinema Sanatı Aracılığıyla Propaganda**, YTL, İstanbul, 2012, s.2.
[25] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e930af36eed6.49656513 Erişim Tarihi: 26.09.2016.

uluslararası rekabet arttığı, sömürgecilik faaliyetlerinin hız kazandığı ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak kitle iletişim araçları devreye girdiği için modern, bugünkü manasıyla propaganda, reklamcılık faaliyetleriyle beraber ortaya çıkar ve ivme kazanır. Reklamlar, birer felsefenin ve düşünüşün de ürünüdür. *"Daha fazlasını isteyenler için"*[26] şeklinde takdim edilen bir ürün "*yetinmemeyi*" öğretmektedir. Öyle ki reklamlar, insan için kendi değerleri olduğuna inandığı değerler üretmektedir. Oluşturulan bu fikirlerle insanlar kendileri gibi davrandıklarını düşünmektedir. Birçok propaganda uzmanı reklamların bu yönünden yararlanmaktadır. Belli yerlerde üretilen fikirler kamunun görüşü şeklinde takdim edilmektedir. Daha sonra pek çok kişi de bunun bir kamu görüşü olduğuna inanmaya başlamaktadır. Reklamlarda bir hizmet, bir mal tanıtımı esas iken 1970'lerden sonra Türkiye'de siyasi reklamların üretilmeye başlanmasıyla bir partinin veya politik bir figürün de tanıtılması devreye girer.

Siyasi reklamlar, birer propaganda unsurudur. Fakat propaganda ile reklamı birbirinden ayıran temel özellikler vardır. Reklam ile propaganda arasındaki en temel ayırım ücret meselesidir. Reklam için yayıncı kuruluşa belli bir ücret ödenir. Reklamı gören kişiler bunu bilirler. Reklamı yaptıran kişi ve ardındaki amaç da bellidir. Propaganda amaçları ve faaliyetleri ise gizli olabilir. Propaganda faaliyetleri için taraflar arasında bir çıkar ilişkisi varsa dahi bu bilinmez. Propaganda faaliyetinde bulunan kuruluşları ile propaganda sahipleri arasında bir ideolojik bağ veya gizli bir menfaat dokusu olduğunu varsayabiliriz. Siyasal reklamda ise aday ya da parti kendini tanıtmak için belli bir para öder. Nasıl reklam bir ürün için onu al derse, siyasi reklam da bir adaya veya partiye açıkça oy ver mesajı iletir. Siyasal reklam, bir adayın pazarlanması, bir partinin satışı, bir adayın allanıp pullanıp boyanmasıdır.[27] Reklamcılığa aynı gerekçelerle olumlu bakmayanlar da mevcuttur. Bu konuda en sert eleştiriyi Habermas getirmektedir. Ona göre reklamcılık ve halkla ilişkiler, içinde kamu geçen (Kamuoyu, kamusal alan vb.) tüm kavramları sulandırmaktadır. Özel çıkarlar ön plana alınmakta; kamu yararı ötelenmektedir. Üstelik bunlar kamu yararı iddiasıyla yapılmaktadır. Halkla ilişkiler, reklamcılık faaliyetlerinden daha fenadır denebilir. Çünkü kendini gizler, maske takar. O nedenle

[26] https://www.youtube.com/watch?v=k0o4nyYFU80 Erişim Tarihi:24.11.2017.
[27] Oya Tokgöz, **Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2010, s.172.

daha etkilidir. Habermas'a göre özel çıkarları, kamusal yarar gibi gösterip meşrulaştıran halkla ilişkilerdir.[28]

1. 1. 2. 2. Halkla İlişkiler

Faaliyetler alanları ne olursa olsun tüm kurumlar toplumun beklentilerini değerlendirmek zorundadır. Kurumların içe kapanık yaşamayacağı varsayılabilir. Bu açıdan çoğu kurum veya kişi kendilerini başka yollarla ifade etme peşindedir. İçecek üreten bir firmanın bünyesinde halkla ilişkiler bölümü yer alabilir. Bu bölüm doğrudan üretimin veya pazarlamanın içinde yer almaz. Halkla ilişkiler bölümü, kurum adına anket yaptırma, kimi sportif ve kültürel faaliyetlerin desteklenmesi gibi konularda çalışmalar yapabilir. Sosyal sorumluluk projeleri üretip uygulayabilir. Var olan bir sosyal sorumluluk projesine kurumunun veya bağlı bulunduğu işletmenin ne şekilde katkı sağlayabileceğinin çerçevesini çizebilir. Söz konusu çalışmalar uzun vadede kurumsal kimliğe katkı sağlar. Kurum hakkında olumlu imaj üretir. Halkla ilişkiler faaliyetiyle oluşturulan kurum hakkındaki olumlu algı reklamlara göre daha güçlüdür ve kalıcıdır. Bu nedenle halkla ilişkiler, kurumların uzun zaman yaşamasının anahtarlarından birisidir denebilir. Halkla ilişkilerle ilgili pek çok tanımlama getirilmektedir. Onlardan bir tanesi şöyledir*: "Bir kurumun, örgütün arz ettiği bir hizmetin veya ürünün geliştirilmesi adına yürütülen ve halkı etkileyerek olumlu bir kamuoyu oluşmasını hedefleyen tüm ilişki biçimlerini kapsayan planlı çalışmaların tamamına halkla ilişkiler denebilir."*[29]

1. 1. 2. 3. Telkin

Türk Dil Kurumu'na ait Büyük Sözlükte telkin, bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama, bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.[30]

1. 1. 2. 4. Psikolojik Harp

Psikolojik Harp kavramı ciddi anlamda ilk kez II. Dünya Savaşı yıllarında kullanılır. Söz konusu savaş yıllarında propaganda ile savaş beraber yürür. Bu

[28] Jurgern Habermas, (1968), **The Structural Transformatin of The Public Shere.** 1968, s.s.1-15.
[29] Yücel Ertekin, **Halkla İlişkiler,** Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay. Ankara, 1995, s.s. 8-10.
[30] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.562945457f5658.76921590 Erişim Tarihi: 22.10.2015.

duruma Psikolojik Harp dendiği kadar "*Sinir Harbi*" de denir. II. Dünya Savaşı bitimi soğuk savaş döneminde psikolojik savaş devam eder. Bir savaşı kazanmak için verilen çabaların ve bu amaçla kullanılan yöntem ve silahların tamamına psikolojik harp denir. Düşmanın veya rakip gücün moralini bozmak, şevkini ve birliğini akamete uğratmak için yapılan planlar eylemler psikolojik harbe örnek olabilir. Propagandanın bir psikolojik harp olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. Bir toprağı ele geçiren güç orada devamlılığını sağlamak için bir çaba göstermek zorundadır. Bu çabanın adı psikolojik harptir. Mağlup kesim de tekrar toparlanmak, taraftarlarına moral aşılayıp onları yeni bir savaşa hazır hale getirmek isteyebilir. Bunun için bir takım çalışmalar yürütülür. Bu çalışmalar da psikolojik savaş olarak adlandırılabilir.[31] Bu açıdan bakıldığında seçimler siyasal partiler adına iktidara yürümek için bir savaş alanıdır. İktidar gücünü ele geçirmek için yapılan her türlü eylem birer propaganda faaliyetidir. Savaşta kaybeden partiler kendi taraftarlarını kendi çevresinde tutmak, onlara tekrar şevk verip bir sonraki seçime hazırlamak için bir takım gayretler gösterir. İktidarı ele geçiren güç de orada kalmanın yollarını arar. Yapılanlar birer psikolojik harptir. Propagandanın diğer adıdır. Psikolojik harp, propaganda faaliyetlerinin sürekli çaba gerektirdiğini ortaya koyar. Edward L. Bernay bu konuya vurgu yapar: *"Propaganda halkın bir girişim, bir düşünce ya da grupla ilişkilerini etkilemek amacıyla olaylar yaratmak ya da olayları biçimlendirmek için gösterilen sürekli ve tutarlı çabadır"*[32]

1. 1. 2. 5. **Manipülasyo**n (Hileli Yönlendirme)

Manipülasyon, yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma, bozma yoluyla bilgileri değiştirme şeklinde tanımlanmaktadır.[33] Laswell propaganda ile manipülasyon arasında güçlü bir bağ kurar. Propagandayı sunumların manipülasyonu şeklinde tanımlar. Radyo, televizyon, sinema ve görsel sanatlar sunum manipülasyonu açısından çok geniş alan oluşturur. Elbette yapılan manipülasyonların propaganda sayılabilmesi için ardında gizli ya da açık bir politik amacın yatması gerekir. O nedenle sunumun ne gösterdiğinden ziyade nasıl ve niçin

[31] Nevzat Tarhan, **a.g.e.**, s.15.
[32] Tim Traverse-Healy, **a.g.e.** s.14.
[33] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.562945457f5658.76921590 Erişim Tarihi: 22.10.2015.

gösterdiği ön plana çıkmaktadır. Biçim ile içerik arasında keskin bir çizgi yoksa da propaganda kokusunu alabilmek için dikkatimizi içeriğe yöneltmemiz gerekebilir.[34]

Resim 1: 1970'lerde bir mitingden fotoğraf.[35]

Resim 2: Fotoğrafın maniple edilmiş hali.

Birinci fotoğraf 180 derece yatay eksende ters döndürüldüğünde sol yumruklar havada görünmektedir. Fotoğraf geniş açıdan çekildiğinden yüzler ve pankartlar seçilemediğinden söz konusu fotoğrafın üzerinde sözü geçen ters çevirmeyle manipülasyon yapılabilir. Sağ görüşü savunan bir kitle sol kesim olarak gösterilebilir. Fakat fotoğrafın orijinali sol bir grubun mitinginden alınır. Bazı sol grupların 1970'lerde sağ yumruklarını havaya kaldırdıkları görülür. Kimi sol gruplar buna karşıdır. Bu fotoğrafı mitinge sol kesimin mitingi havası vermek için onlar dahi çevirse yine manipülasyon olur. Fotoğrafla manipülasyona iyi örneklerden bir tanesi

[34] Harry Jamieson, **a.g.e**, s. 185.
[35] Fotoğraf (AFSAD) Dergisi, Haziran 1979, sayı: 8. Fotoğraf: Özcan Yurdalan, 1978.

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanır. Bu örnekte anlatılanlar fotoğraf üzerinde oynamayla geçekleşmez. Fakat konuyu oldukça iyi açıklamaktadır. Fransa'ya giren Almanlar işgal alanında bulunan bir yerleşim yerindeki kasabalıları bir araya toplayarak fotoğraf çekerler. Bu fotoğrafta, Almanlar, ekmek isteyenlerin sağ ellerini kaldırmalarını ister. Bu şekilde fotoğraf alınır. Ertesi gün gazetelerde yayımlanan fotoğrafın altında bir grup Fransız'ın Hitler'i selamladığı yazar.[36]

Göz boyamak, göz bağcığı deyimleri manipülasyonu anlatır.[37] Kutsal kitaplarda manipülasyona değinilir. "*Hakkı batıla karıştırıp bile bile hakkı gizlemeyin.*"[38] "*Onlara yeryüzünde bozgunculuk yapmayın denildiğinde onlar biz ıslahatçıyız derler.*"[39] *"Örtülü olup da açığa çıkarılmayacak, gizli olup da bilinmeyecek hiçbir şey yoktur."*[40] Amerika'nın Irak'ı işgali öncesinde Bush yönetimi Irak Devlet Başkanı Saddam'ı kitle imha silahı bulundurmakla suçlar ve Irak'a demokrasi getirileceğini iddia eder. Ancak işgal sonrasında Saddam'ın kitle imha silahı bulundurduğu iddiasının doğru olmadığı görülür. Amerikan yönetimi durumu yanlış ve yetersiz istihbarat olayını bağlamaya çalışır. Fakat Bush yönetiminin bunu önceden bildiği ve manipülasyona başvurduğu iddiaları hayli güçlüdür. Manipülasyon, propaganda kavramını tam karşılamasa da manipülasyonun bir propaganda tekniği olarak sıklıkla kullanıldığı söylenebilir. II. Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi propaganda işlerinden sorumlu Laswell, propagandayı sunum manipülasyonuyla insan eylemlerini etkileme tekniği olarak tanımlamaktadır.[41] İnsanın manipülasyona açık olması, geniş kitlelerin bundan hızla etkilenmesi bu yönteme sıklıkla başvurulmasının nedenlerinden birisidir. İdrak yoksunu kişilerin maniple edilmiş bilgiye daha çok kandıkları söylenebilir. Sorgulama yetisini yitirmek idrak noksanlığıdır. Pek çok diktatör insanların çoğunun idrak noksanlığı yaşadığı konusunda hemfikirdir. Mussolini, çağın insanı için inanılmayacak denli çabuk kandıklarını söyler. Hitler ise toplumun geneli kadınsı bir eğilim göstermektedir der. Ona göre insanların fikirleri ve eylemleri üzerinde

[36] Vicki Goldberg, **How Power of The Photography,** Abbeville Publishing Group, NY, 1993, s.s.95-96.
[37] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e3b601e397b7.04046632 Erişim Tarihi: 22.09.2016.
[38] Kuran-ı Kerim, Bakara Süresi, Ayet:42.
[39] Kuran-ı Kerim, Bakara Süresi, Ayet:11.
[40] Luka İncil, Mat. 26-31.
[41] Harry Jamieson, (1996), **a.g.e.** s. 185.

düşünceden daha ziyade duygular üzerinden oluşturulan izlenimler daha etkilidir.[42] Birer toplum kontrolcüsü sayılan Hitler, Mussolini, Stalin, Lenin, Laswell gibi kişiler açısından A. Toffler'e göre nüfusu ahmak olarak tutmanın veya görmenin pek çok yararı vardır. Kişi ne kadar az zeki olursa dışarıdan kontrole karşı o kadar açık olur.[43] Toffler'in tanımlamasına giren yüzlerce örneği sosyal medyada görmek mümkündür. Bir sosyal paylaşım sitesinde bir photoshop ürünü olan ve gerçekle hiçbir ilgisi olmayan, Gözyaşı Gölü adlı fotoğraf, inandırıcılığın artırılması için yeri tanımlanarak verilmiştir. Buradan yola çıkarak bu insanların büyük çoğunluğunun böyle bir gölün varlığına inandığı görülmektedir. Fotoğraf, 2.371 kez paylaşılır. Sözü edilen örnek siyasal propaganda kapsamına girmese de siyasal algı oluşturmada maniple edilmiş verilerin neden sıklıkla kullanıldığını açıklamaktadır.

Resim 3: Sosyal medyada gerçek diye sunulan bir fotomontaj örneği. [44]

Resim 4: Atatürk'e dair bir fotomontaj. [45]

[42]Sezer Akçalı, **İkinci Dünya Savaşı'nda İletişim ve Propaganda,** İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s.59.
[43] Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s.151.

[44]www.facebook.com/photo.php?bid=1065802430145562&set=gm.1144626748883087&type=3&theater , Erişim Tarihi: 29.12.2015.

Hangi kesimden gelirse gelsin maniple edilmiş bilgiyi ya da materyale inanan kişi sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Sosyal medya paylaşımı Atatürk'le ilgili fotomontaj bir fotoğraf pek çok kişi tarafından beğenilir, öyle bir heykelin varlığına inanılır.

Bilgiyi ulaşmadaki özgürlük, teknolojinin yaygın kullanımı manipülasyonu engellememektedir. Manipülatif bilgiye inanan insan sayısı oldukça fazladır. *"Peygamberi rüyamda gördüm. Bu mektubu on kapıya dağıtmazsanız başınıza bela salınacak"* şeklinde eve gelen mektuplar ve bu mektupta denilene inanarak mektubu el ile yazarak çoğaltıp dağıtmaya çalışan insanlar dün vardı. Sonra aynı eylem fotokopi makinalarıyla yapılır oldu.[46] İnternet'in kullanılmaya başlanmasıyla benzer anlamlı mailleri insanlar diğer kişilere elektronik olarak postalamaya başladılar. Bütün bunlar hangi zamanda olursa olsun insanın manipülasyona ne denli açık olduğunu göstermektedir.

Egemen güçler veya herhangi bir ideoloji savunucuları halkın yararına mı değil mi bakmaksızın çoğu kez kendilerine göre bir dünya yaratma peşindedir. Dolayısıyla olayları, önem derecesi halkın yararına olup olmadığına dikkat etmeksizin kendi düşüncelerine uygun bir biçimde sıralarlar. Halk için hayati bir konuyu belki hiç dillendirmezler. Neyin, ne kadar, ne zaman, hangi miktarda verileceğini bu egemen güçler tayin eder. Dikta rejimlerinde manipülasyon sıklıkla görüldüğü gibi demokrasilerde de bu yönteme başvurulduğu gözlemlenmektedir. Halkın zararına olacak politikalar manipülasyonla halkın onayını alır ya da bu politikalara karşı kitleler pasif veya tepkisiz hale getirilir. TV'lerdeki reklamlar, eğlence programları, reality showlar ve haber programlarının tamamı bir manipülasyon aracı olabilir. Reklamlarla toplum tüketim kölesi haline getirilirken pembe dizilerle halk rüyalara salınır ve oyalanır. Haber programları ise gerçeği aşındırmakta, anlaşılmaz hale getirmekte ve olayları yanlı vermektedir. Tahlil, düşünme fırsatları ortadan kaldırılmaktadır. Halkın neye, ne zaman, nasıl tepki göstereceği yada göstermeyecekleri belirlenmektedir. Toplumun zihnine neyin onlar için yararlı veya zararlı olduğu dikte edilmektedir. Denetlenen, yönlendirilen

[45] https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10154572179754570&set=a.462646444569.255023.572759569&type=3&theater Erişim Tarihi: 26.09.2016.
[46] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 01.06.2016).

haberler toplumun ve kişilerin doğruya ulaşmasına ve doğru düşünmesine engel olmaktadır. Toplum istendik yönde fakat yanlış istikamete sürüklenmektedir. Enformatik cahiliye oluşturulmakta insanlar medyatik köle haline getirilip pasifleştirilmektedir. İnsanlara neye, nasıl, niçin ihtiyaç duydukları öğretilmektedir.[47]

Sadece günümüzde değil eski çağlarda da manipülasyona başvurulduğu bilinmektedir. Bilindiği kadarıyla geçmişte manipülasyonu alenen kullanan Antik Çağ'da, Eski Yunan'da Sofistler olur. Sofistler, paradokslar ve çarpıtılmış akıl yürütmeleri kullanarak mahkemelerde bir davanın nasıl kazanılabileceğini insanlara öğrettiler. Pratagoras gerçek bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu asıl sorunun kanı oluşturmak olduğunu söyler. Trasimakus adlı aynı ekole bağlı bir diğer filozof güçlü olan haklıdır sonucuna ulaşır.[48] Dolayısıyla tarihte manipülasyonu ilk kez sistemli bir biçimde meşrulaştıranların Sofistler'dir diyebiliriz.

Eskiçağlarda Mısırlılar ile Hititler arasında Suriye'nin egemenliği için Kadeş'te büyük bir savaş olur. Mısırlılar, savaştan yenik ayrılır. Firavun, yenik ordusuyla Sina üzerinden Mısır'a dönerken adamlarına korku salarak suskunluk yemini ettirir. Firavun Ramses Mısır'da zafer kazanmış, gibi karşılanır. Firavun, savaşı kazandıklarına dair güçlü bir propaganda yaptırır. Hatta Karnak Tapınağı gibi pek çok dini yapının duvarlarına Kadeş Savaşı'nı nasıl kazandıklarına dair savaşı aşama aşama hiyerogliflerle işletir. Yıllar sonra bu yazıları okuyan arkeologlar dahi belli bir süre Mısır'ın Kadeş destanından söz ederler. Söz konusu bilim adamları Mısır'ın kesin zaferini dillendirir. Geç Dönem Osmanlı'sında Hititler'in başkentinde Çorum Hattuşaş'ta (Boğazköy) kazılar başlayınca işin aslı anlaşılır. Ramses'in Kadeş zaferi bir yana Mısırlıların Suriye'de kontrolü tamamen yitirdikleri, Hitit egemenliğinin buralara kadar genişlediği ortaya çıkar. Firavun Ramses'in manipülasyona dayalı propagandası sadece döneminin Mısır halkını değil yüzlerce yıl sonra bilim adamlarının dahi yanılmasına yol açar. Manipülasyon tarih yazımını bile etkiler. Kadeş Antlaşması, Firavunun yapmış olduğu manipülasyonu deşifre eder. Diğer bir ifadeyle bu antlaşma bir devlet adamının gerçeği halkından gizleyebileceği gerçeğinin ilk resmi belgesi olur.[49]

[47] Nail Yılmaz, **a.g.e,** s.s.16-17.
[48] Obsborne Richard, **Herkes için Felsefe,** s.10.
[49] Faruk Can, **Bilgi Çağının Güdümlü Silahı: Medya,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.s.120-121.

Seçim sonuçlarının ne olacağına dair seçimden önce anket yapmak bunun sonucunu açıklamak kimi kez seçim sonuçlarını maniple etmek için olduğu söylenir. Kamuoyu yoklamaları, bazen çok tersine sonuçlar verir. 3 Kasım 2002 seçimlerinde kamuoyu anketleri yanılarak Adalet ve Kalkınma Partisi beklenenin aksine tek başına iktidar olacak gücü elde eder.[50] 1999 genel seçimlerinde ise ANAP anketlerde birinci parti gösterilir. MHP'nin seçimde başarılı olamayacağı beyan edilir. ANAP kamuoyu yoklamalarının aksine daha az oy alır. Üçüncü parti ancak olur. MHP büyük bir başarı sağlar. Genelde seçime yakın açıklanan kamuoyu yoklamaları toplumu bilgilendirmekten daha ziyade toplumu yönlendirme amacında olabilir. Böyle bir amaç elbette manipülasyonu beraberinde getirir.[51] Yukarıda anlatılan nedenlerin etkisiyle 1995 yılından yapılan bir anket çalışmasında kamuoyu yoklamaları sonuçlarına anket katılımcılarının %70,8 oranında güvenmedikleri ortaya çıkar. Toplumun büyük çoğunluğu bu alandaki manipülasyonun farkındadır.[52]

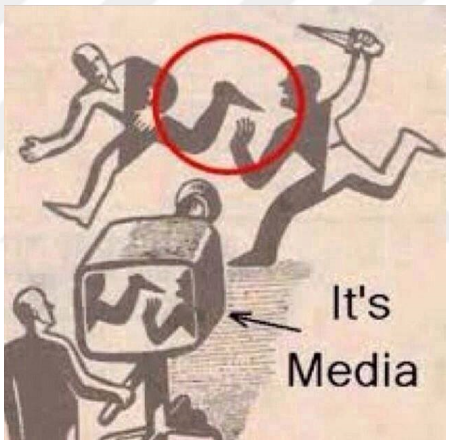

Resim 5: Medya'nın çerçevelemeyle gerçeği nasıl değiştirebileceğine dair çizim örneği.[53]

Bazen bir resmin çerçevelenmesi, kırpılması (crop) resmin olduğundan farklı anlam yüklenmesi için yapılır. Bu anlam karşı tarafın kişide oluşturmak istediği algının ta kendisidir. Resmin kırpılması veya çerçevelenmesi manipülasyondur. Aşağıda orta kısımda orijinali verilen fotoğraf sola doğru kırpıldığında başka, sağa doğru kırpıldığında ise bambaşka anlam üretilmektedir.

[50] Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.11.2016).
[51] Osman Özsoy, **Seçim Kazandıran Siyasal İletişim,** Pozitif Yay. İstanbul, 2009, s.42.
[52] Nail Yılmaz, **a.g.e.** s.s.70-90.
[53] https://storify.com/teamunicorn/media-bias-560eaf1402b185be6a772a0d ve http://baldpolitiks.com/index.php/tag/media-bias/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.

Resim 6: Bir fotoğrafın kırpılarak birbirinden oldukça farklı anlamlar üretilebileceğine dair. [54]

1. 1. 3. PROPAGANDA TÜRLERİ

1. 1. 3. 1. Karşı Propaganda

Karşı propaganda, bir tarafın kendi fikir, ideal ve ideolojisini yaymaktan öte neye karşıysa o fikrin veya ideolojinin olumsuz propagandasını yapmasıdır. Bu propaganda çeşidinde daha çok karşı tarafı karalama dürtüsü ağır basar. Karşı propaganda, en fazla başvurulan bir propaganda yöntemlerinden birisidir.

Osmanlıların parçalanmasında karşı propaganda faaliyetleri oldukça etkili olmuştur denebilir. II. Abdülhamit döneminde *'Ümmetçilik'* anlayışıyla hareket edilir. Ortadoğu'nun Osmanlı'dan kopmasını engellemek için Surre Alaylarına önem verilir, İslam birliğine ve din kardeşliğine vurgu yapılır. Viyana Kongresi'nde (1815) Osmanlı'nın parçalanmasına karar veren Batılılar, karşı propaganda faaliyetlerine girişir. Osmanlı'nın Arapları sömürdüğü, ezdiği, gelişmelerini engellediği anlayışını yaymaya çalışır. Arap bölgesinin gelişimi için önem verilen Hicaz demiryolu inşası aynı propaganda yöntemiyle sekteye uğratılır. Medine'ye kadar uzatılan demiryolunun Hz. Muhammed'i mezarında rahatsız ettiği söylentisi dahi yayılır. Demiryolu pek çok saldırıya uğrar. 1911 yılında Libya'yı Osmanlı'dan koparmak

[54] https://arpitgarg.com/tag/media-bias/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.

isteyen İtalyanların da benzer bir yöntem denedikleri görülür. İtalyanlar Libya üzerinde uçaklarla Osmanlıları kötüleyen broşürler atar.[55]

Karşı propagandada karşıtın savlarını çürütmek temel amaçtır. Karşı taraf yalanlanmalıdır. Karşı tarafın söylemlerini yalanlayan bir tek tanık veya bir tek fotoğraf bile karşı propaganda için yeterli hale gelebilir. Propaganda faaliyetlerinde çok emek sarf edilip gruplar kendi lehlerinde kanıtlama çabası sergiler. Fakat kimi zaman bir fotoğrafla bir tanıkla kesin ve sade bir dille hazırlanmış yalanlamayla güçlü bir karşı propaganda elde edilebilir. Bazen böylesine bir karşı propaganda matematikte sıfır çarpanı etkisi yapar ve karşı tarafın tüm propaganda faaliyetlerinin değerini etkisizleştirir. Karşı propaganda rakipten yola çıkılarak yapıldığı için gruplar, kişiler rakiplerine kendileri aleyhine yürütülecek karşı propaganda malzemesini kısmen kendi elleriyle vermektedir denebilir. Cemil Çiçek "*siyaset çoğu zaman karşı tarafın yanlışları üzerinden yürütülür*" demektedir.[56] Ülke 1950 seçimlerine doğru giderken iktidar partisi CHP'nin elindeki en büyük propaganda malzemesi Kurtuluş Savaşı'nı yapan, vatanı kurtaran parti kendileri olduğu şeklindeki söylemdir. Ancak DP'nin kurucularından bazıları da Kurtuluş Savaşı'nda etkin rol üslenir. Dahası seçime doğru da Kurtuluş Savaşı'nda komuta zincirinde bulunan Korgeneral Fahri Belen, Ali Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay DP'ye geçer. Daha önce Mareşal Fevzi Çakmak DP'li olur.[57] Hal böyle olunca CHP'nin vatanı kurtaran parti söylemi DP tarafından tam bir karşı propaganda malzemesi yapılır.

[55] İlhan Bardakçı, **İmparatorluğa Veda,** İstanbul, 1985, s.335.
[56] Cemil Çiçek'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 18.01.2018).
[57] Sonra Fevzi Çakmak MP kadrosunda yer aldı.

Resim 7: Sen neden CHP'li değilsin? [58]

DP'nin yürüttüğü vatanı kim kurtardı karşı propagandasını destekler şekilde vatandaştan gelen mektuplar da gazetelerde yayımlanır. Aydın'da halkın DP'ye bağlanmasının nedenlerinden biri bu karşı propaganda faaliyeti olur. Aşağıdaki örnek bir istifa dilekçesi konuyu daha iyi açıklayacaktır: *'Gerek babamın ve gerek benim emirleri altında vatani vazifem olan askerliğimi ifa ettiğim mareşalim Fevzi Çakmak'ın yine emirlerinde çalışmayı en büyük şeref sayarak listesinde yer aldığı DP'ye üye kaydedileceğimden CHP'den çekiliyorum. İstifamın kabulünü, kaydımın bu suretle işaretlenmesini (silinmesini) Germencik CHP başkanından rica ederim.*(Germencik'ten Sabahattin Dinçer)"[59]

[58] Demokrat İzmir, 14 Ocak 1950.

[59] Demokrat İzmir, 1 Temmuz 1946.

Resim 8: 1950 yılında DP'nin seçim propagandası, CHP'ye karşı yürüttüğü karşı propaganda (Karikatür 2950 yılında olacak muhtemel bir seçimi canlandırmaktadır. Orada CHP, halktan 1000 yıl önce sizi düşmandan biz kurtardık şeklinde oy istemektedir).[60]

Demokrat İzmir gazetesi, Nazilli gazetesinin 17 Aralık 1946 tarih 35 sayılı nüshasına atıfta bulunarak CHP İlçe İdare Kurulu'nun neşrettiği bildirgeye sütunlarında yer verir. Aynı zamanda İsmail Hakkı Şevkay bu bildirgeyle ilgili bir değerlendirme de bulunur. Değerlendirmeler CHP'ye karşı tam bir karşı propaganda niteliğindedir.

"*1-CHP bildirgesinde, kendi partilerinin Atatürk'ün hayata gözlerini yumarken Türk milletine bıraktığı yegâne miras olduğunu belirtmiştir. CHP ilçe kurulu lafazanlık yapmaktadır... Atatürk'ün Türk milletine bıraktığı mirası, tertemiz Türk vatanı; Türk yaradılış ve ruhuna uygun, milli hâkimiyete dayalı, zümre tasallutundan azade anayasal düzen ve Türkiye Cumhuriyeti'dir.*

2-CHP, 'kendi partilerinin Milli Mücadele döneminde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti adıyla Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar teşkilatlandığını ve bu parti önderliğinde Türk milleti bağımsız olmuştur ve de Türk milleti CHP'nin ocağında yoğrularak medeni telakkilere ermiştir.' demektedir. CHP'nin bu görüşü üzerinde fikir yormağa lüzum yoktur. Milli Mücadele, Anadolu ve Rumeli Müdafaa

[60] Demokrat İzmir, 4 Ocak 1950.

Hukuk Cemiyeti'nin teşekkülü ile başlar. CHP ise Milli Mücadele bittikten millet ve vatan kurtarıldıktan epeyce zaman sonra teşekkül etmiştir. Atatürk'ün bütün hakiki kurtarış ve kurtuluş işlerinde başlı başına bir etken olduğu halde bu şerefi hiçbir zaman kendisine hasretmemiş ve her vesileden istifade ederek muvaffakiyetlerini Türk milletinden aldığım ilhamla yaptım diyerek bütün başarılarını Türk milletinin benliğine mal etmiştir. Buna rağmen CHP'nin bu şerefi kendisine hasretmesi gülünçtür. Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Bunda CHP'nin başarısı var. Ancak hayat pahalılığı, karaborsanın temadisi, sefalet psikolojisinin gün geçtikçe artması CHP idare mekanizmasının basiretsizliğini gösterir.

3-CHP, partilerinin ileri demokrasi prensipleri çerçevesinde çalışma yaptığını ve bu çerçevede diğer partilerin kurulmasına izin verildiğini söylemektedir. Diğer partilerin kuruluşu anayasa hükmü ile mümkün olmuştur. Bu kanun da Atatürk önderliğinde neşredilmiştir. Muhtelif partilerin kuruluşu CHP'nin ihsanı değildir. Millet bu müsaadeyi anayasadan almıştır. Bunun delili Atatürk'ün sağlığında hiziplerin, Terakkiperver ve Serbest Cumhuriyet partilerinin kurulabilmesidir.

4-Nazilli ilçe CHP örgütü bildirgesinde 'bucakta, ocakta bütün partili vatandaşların il ve ilçede görülecek meşru ve kanuni işlerinin takibini partimiz üzerine almıştır.' demektedir. Bir parti teşkilatının böyle sözler söyleyebilmesi şayanı teessürdür. Vatandaşın haklı olduğu konularda memur görevini yapmak zorundadır. Aracıya lüzum yoktur. Devlet memurları demek ki vatandaşın kanuni işlerini zamanında yapmamaktadır. O halde memurları CHP iyi seçmemiştir ve CHP gerçek bir iktidar sahibi değildir."[61] 1950 Genel Seçimleri 'ne doğru gidilirken CHP, "*Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olma*!" şeklinde DP'ye karşı bir propaganda izleyip DP, senin beklentini karşılamayacak şeklinde mesaj verirken DP kanadı buna misliyle karşılık verir ve *"siz evde bulgur mu bıraktınız?"* der.[62] Evdeki bulgurdan olma propaganda ise siz bulgur mu bıraktınız sözü karşı propagandadır.

Çok partili yaşama geçiş sürecinde iktidar partisi CHP, DP aleyhine karşı propagandada bulunur. Çok partili yaşama geçişin ilk genel seçimi olan 21 Temmuz 1946 Seçimleri öncesinde CHP İzmir Milletvekili Ekrem Oran, DP iktidar olduğunda ucuzluk yapacak, köylünün ürünlerini ise yüksek fiyattan alacak iddialarına sert

[61] Demokrat İzmir, 26 Aralık 1946.
[62] Demokrat İzmir, 9 Mayıs 1950.

çıkar. *"DP'nin başındaki zat (Celal Bayar) bir zamanlar İktisat Bakanı'ydı. Niçin dediklerini o vakit yapmamıştır?"* diye sorar.[63]

Medyanın daha hür olduğu yapılarda karşı propaganda faaliyetleri daha renkli ve daha fazladır. Ancak medyanın tekelleştiği bir ortamda karşı propaganda illegal yollara ya da yeraltına yönelir. Duvar yazıları bu açıdan değerlendirilebilir. Otoriter rejimlerde resmi propaganda dozu yüksek iken karşı propagandanın sesi kısılır.[64] Bu bağlamda kimi zaman sansür, karşı propagandayı engelleme çabası olarak değerlendirilebilir. 1970-1980 arasında işlenen basın suçlarına da buradan bakmamız gerekebilir. Ne olursa olsun kitap toplama, gazetecilerin yargılanması gibi faktörler devreye girse de 1970-1980 arasında basının tek tipleştiği söylenemez. Bu nedenle bu dönem, propaganda-karşı propaganda örnekleriyle doludur.

Karşı propaganda yönteminde kara propagandadan farklı olarak propaganda yapan taraf bellidir. Karşı tarafın imajını bozma adına yürütülen böylesine bir çalışma, doğruları bazen tahrif etse de bir gerçekten yola çıkılarak yapılmaktadır. Karşı propagandada rakip üzerinden gidildiği için rakiplerin zayıf noktaları bulunup çıkartılır ve bunların üzerinde durulur. O zayıf noktadan hareketle rakip düşüncenin omurgası çürütülmeye veya etkisiz hale getirilmeye çalışılır.

Rakibi küçük ve gülünç duruma düşürmek karşı propagandanın en önemli silahıdır. Nazi karşıtlarının bu yöntemi çok başarılı bir biçimde kullandıkları görülür.[65] Hitler ya da Nazilerin 1935'te çektirdiği Triumph des Willens(Triumph of the Will – İradenin Zaferi)[66] adlı eser tam bir propaganda filmidir. Film, sinema otoriteleri tarafından tüm zamanların en iyi propaganda filmlerinden biri kabul edilmektedir. Filmde Hitler tanrılaştırılır. Film belgesel türdedir. Film için özel müzikler yapılır. Filmde görkemli mitingler gösterilir. Koreografi ve mimarinin gücünden yararlanarak eşsiz görüntüler elde edilir. Binlerce kişi geometrik diziliş sergiler ve aynı hareketleri yapar. Alman halkı spor yaparken, gülerken, zor işlerin üstesinden gelirken görüntülenir. Böylece Hitlerin saf ve güçlü Alman ırkı tezi

[63] Yeni Asır, 4 Temmuz 1946.
[64] Osman Özsoy, **a.g.e**. s.70.
[65] Lütfullah Ecevit, **Ruhi Harp,** Askeri Matbaa, İstanbul, 1943 s.6 - Jean-Marie Domenach, **Politika ve Propaganda,** Varlık Yayınları, İstanbul, 1995, ss.80-83.

[66] https://www.youtube.com/watch?v=b0kwnLzFMls Erişim Tarihi: 03.10.2016.

kuvvetlendirilir.[67] Film Hitler için o denli önemlidir ki filmin yönetmenine her türlü imkân Nazilerce sağlanır. Yönetmenin emrinde tam otuz tane kameraman vardır. Onlarca teknik ekiple o güne kadar pek kullanılmayan havadan çekimler, kamera kaydırmaları gibi pek çok unsur denenir. Böylece tele-lenslerin etkisiyle de insanı derinden etkileyen görüntüler elde edilir. Belgeselde güçlü bir ritim ve tempo kendini hissettirir. Filmde propagandanın en önemli malzemesi sayılan semboller, simgeler sıklıkla kullanılır. Filmin yönetmeni Faşizme inandığından belgesele kattığı manevi etki filmde açıkça görülmektedir. Film o denli büyük çalışmadır ki çekilen görüntülerin uzunluğu 61 saati geçer. Bu, 400 km'lik film şeridi demektir. Görüntülerin sadece 3'te biri kullanılır. Filmin kurgusu 6 ayı bulur.

Nazilerin derin etkileme faaliyetlerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun için karşı propaganda çalışması yapılmaya başlanır. Charlie Chaplin'nin yaptığı "*The Great Dictator*" adlı film tam bir karşı propagandadır. Burada Hitler, komik duruma düşürülerek onun etkisinin ve insanda uyandırdığı imajın zedelenmesi denenir. Film, tıpkı Hitler'in filmi gibi yüksek bütçelidir. 1940 yapımıdır. Sesli sinema başlamasına rağmen konuştuğu zaman öleceğini düşündüğü Şarlo karakterini Chaplin ilk ve son kez bu filmde konuşturur. Benzerlikleri nedeniyle Alman devletinin başına yanlışlıkla Hitlerin yerine getirilen Şarlo'nun Alman halkına konuşmasıyla film biter. Konuşmada Alman idealizmi ve Hitlerin düşüncesi yerle bir edilir. Konuşma şu şekildedir: *"Üzgünüm, imparator olmak istemiyorum. Bu, bana göre değil. Hükmetmek, işgal etmek benim arzum olamaz. Herkese yardım etmeliyim. Siyahi, Beyaz, Yahudi, Hristiyan, Katolik herkes birbirine bunu yapmalıdır. Diğerinin mutluluğu hepimizin mutluluğudur. Hiç kimseden nefret etmiyoruz. Hiç kimseyi aşağılamıyoruz. Bu dünyada herkese yer var. Herkese yetecek zenginlik mevcut. Hayat hür ve güzel olmalıdır. Biz doğru yoldan çıktık. İktidar hırsı insanı zehirledi. Nefret, duvarları ördü. Bizi mutsuzluğa ve insan kıyımına mahkûm etti. Hızı keşfetmiştik ama yerimizde sayıyorduk. Makinalar bolluk değil yokluk getirdi. Bilgimiz bizi saygısız ve yobaz yaptı. Çok düşünüp az hissediyoruz. Makinadan çok insanlığa ihtiyacımız var. Beceriden daha çok iyiliği gereksinim duymaktayız. Aksi takdirde şiddet galip gelecek, hayatı yok edecek. Uçak, radyo bizi birbirimize yakınlaştırdı. Umutsuz kadınlar ve çocuklar, işkenceye uğrayan ya da hapse atılan*

[67] Toby Clark, **Sanat ve Propaganda-Kitle Kültürü Çağında Politik İmge**, İstanbul, 2004, s.s.67-71.

masum insanlar gaddar bir sistemin kurbanıdır. Buradan herkese sesleniyorum, umutsuzluğa kapılmayın. Mutsuzluğumuzun sebebi hırslı kişilerin insanlığın ilerlemesinden korkmasıdır. Nefret geçer, diktatörler ölür. Halktan aldıkları iktidar halka geri döner. Sizler, zorbalara itaat etmeyin. Onlar, sizi eziyor. Düşünce ve hareketlerinizi planlıyor. Sizi koyun yerine koyuyorlar. İnsanlıktan çıkmış, beyni ve kalbi makineleşmiş kişilere teslim olmayın. Siz ne bir makinesiniz ne de bir koyun. Siz insansınız. Kalbinizde insanlara aşk besliyorsunuz. Sizde nefret yok. Sevilmeyen kin besler. Kölelik için değil, hürriyet için savaşın. Aziz Luke'ın dediği gibi cennetin kapıları sadece bir kişiye veya bir guruba değil tüm insanlara açıktır. Güç sizin ve halkın elindedir. Bu güçle makinalar, medeniyetler, mutluluklar inşa edin. Bu güçle yaşamı güzel ve hür yapın. Harika bir maceraya dönüştürün. Demokrasinin verdiği bu gücü kullanın. Birlik olup harika bir dünya kuralım. Herkese iş sağlayan, gençlere umut, yaşlılara garanti veren bir dünya… İnsanlığından çıkmışlar bunları vaat ederek iktidarı ellerine aldılar. Fakat onlar yalan söylediler, verdikleri sözleri tutmadılar. Diktatörler, kendi hırsları uğruna halkı köleleştirdiler. Verdikleri vaatlerin yerine gelmesi için savaşalım. Bilim ve ilerleme herkese mutluluk getirsin. Demokrasi uğruna birlik olalım. Güneş doğuyor, bulutlar dağılıyor. Karanlıktan ışığa çıkıyoruz. Yeni bir dünya kuruluyor, insanların nefret ve hırslarından arındığı dost bir dünya… İnsan ruhunun kanatları var. O, uçmayı öğrendi. Gökkuşağına, umutlara, yarınlara doğru uçuyor. Parlak yarınlar senin benim, hepimizin, herkesin olacak."[68] Chaplin'in söz konusu bu filminin gösterimi Almanya'da yasaklanır. Film, Hitlerin Almanya içindeki etkisinin kırılmasına hiçbir katkı sağlamaz. Ancak Hitler propagandasının dışa doğru yayılmasının önüne geçilmesine yardımcı olur.

Hitler aleyhinde çok yaygın bir karşı propaganda faaliyeti yürütülür. Hitlerin sağ elle selamlama tarzı dönemin Hitler karşıtları tarafından karşı propaganda malzemesi yapılır. 1935 yılında yayımlanan afiş buna misal gösterilebilir:

[68] https://www.youtube.com/watch?v=-HA8kSdsf_M Erişim Tarihi: 03.10.2016. / Çeviren: Menderes Akdağ.

Resim 9: J.Heartfield, Hitler selamının anlamı (1932).[69]

1950 yılında Genel Seçimlere gidilirken Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümüyle Türkiye sarsılır. Ölüm haberi üzerine radyo yayınının seyrinin değiştirilmemesi DP tarafından iktidardaki CHP'ye yönelik karşı propaganda malzemesi yapılır:

Resim 10: Türkiye Mareşal'e ağlarken radyo müzik yayını devam ettiğini gösterir karikatür[70]

Acı ve acıya verilen tepki üzerinden yapılan karşı propaganda ileriki yıllarda defalarca denenerek tam bir karşı propaganda klişesi haline getirilir. 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri öncesi, ara (seçim hükümeti) dönemde kimi askerler Hakkâri Dağlıca'da şehit edilir. Kimi gazetelerde ve sosyal medya kanallarında Başbakan'ın

[69] http://www.actingoutpolitics.com/john-heartfield%E2%80%99-1891-%E2%80%93-1968-two-photomontages-%E2%80%93-the-role-of-money-in-political-discourse/ Erişim Tarihi: 03.10.2016.
[70] Demokrat İzmir, 11 Nisan 1950.

Dağlıca baskınından haberi olduğu buna rağmen o gece oynanan maçı izlemeye devam ettiği şeklinde iddialar dillendirilir. Haberin verilme biçimi tam bir karşı propagandaya örnektir. Kitlelerin mevcut iktidar partisinden uzaklaştırılması hedeflemektedir: Haber şu şekilde verilir: *"Dağlıca baskınına rağmen maçta sevinen Davutoğlu'na tepki yağdı. Dağlıca baskınını bilmesine rağmen, Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Başkanı Yıldırım Demirören ile birlikte maç seyredip gollere sevinen Başbakan Ahmet Davutoğlu'na tepki yağdı."*[71]

Resim 11: Başbakan maçta.[72]

Ogün hükümet ya da hükümet yanlısı olduğu düşünülen veya kimilerince öyle olduğu iddia edilen kanallar kendilerine karşı yürütülen bu karşı propaganda faaliyetine aynı tarzda cevap verir. Söz konusu kanal ve gazetelerde Türkiye'nin şehitleri dururken Türkiye Barolar Birliği'nin adli yılbaşı adına düzenlediği etkinlikte göbek atıldığı, sazla-sözle eğlendiği duyurulur. Muhalif kanadı temsil eden Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu ile CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu hedef tahtasına oturtulur. Haber aynen şu şekilde geçmiştir: *"Şehit yakınları ağladı onlar göbek attı. Türkiye Barolar Birliği'nin adli yıl için düzenlediği etkinlikte avukatlar göbek attı. Törene katılanlar arasında Kılıçdaroğlu da yer aldı."*[73]

[71] http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/362315/Daglica_baskinina_ragmen_macta_sevinen_Davutoglu_tepki_yagdi.html Erişim Tarihi: 07.09.2015.
[72] Adı geçen site.
[73] http://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/09/08/sehit-yakinlari-agladi-onlar-gobek-atti Erişim Tarihi: 08.09.2015.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerika kendi vatandaşını savaşa ikna etmek, gönüllü asker sayısını artırmak için ülke içinde bir takım propaganda çalışmaları yürütür. Propaganda için hemen her türlü aracı kullanır. Bu araçlardan bir tanesi özel tasarlanmış afişlerdir. Bu afişlerden en bilineni Sam Amca afişidir:

Resim 12: Sam Amca afişi, 1917 (Afişi Yapan: J. M. Flagg). [74]

Afişte Amerika'yı temsil eden güçlü bir Sam Amca karakteri, keskin bakışıyla ve işaret parmağıyla doğrudan karşıdakini göstererek "*Amerikan ordusunda sana ihtiyacım var. Hemen orduya katıl!"* demektedir. Söz konusu propagandadan yola çıkılarak Amerika'nın militarist anlayışı aleyhinde Vietnam Savaşı sırasında karşı propaganda geliştirilir. Tasarlanan karşı propaganda afişinde güçlü Sam Amca, yaralı ve bitkindir. O, "*Artık savaşmak istemiyorum*!" demektedir:[75]

[74] http://amhistory.si.edu/militaryhistory/exhibition/zoomify.asp?id=440&type=i&width=640&height=480&color=&hideAlt=1 Erişim Tarihi: 30.09.2016.

[75] https://iamrequiredtodothis.files.wordpress.com/2012/01/pg_05858-copy.jpg Erişim Tarihi: 30.09.2016. Tasarımcı: Committee to Help Unsell the War. Tasarım Tarihi: 1971.

Resim 13: Yaralı Sam Amca, 1971 (Afişi Yapan: John Daniel)[76]

Tezimizin asıl konusu olan 1970-1980 arasından bir örnekle karşı propagandayı iyice anlaşılır hale getirilebilir. 1969 Genel Seçimlerinde Necmettin Erbakan, AP listesinden aday olma isteği veto edilince Konya'dan bağımsız adaylığını koyar ve seçilir. Daha sonra MNP'yi kurar. Demirel, MNP'ye AP'den oy kaydığını görünce Konya'da bir miting tertip eder. Orada "*Bunlar ne istiyor? Camiler açık, namaza gidene karışılıyor mu? Ramazan'da oruç tuttunuz da tutmayın diyen mi çıktı? Hacca gitmenize bir mani mi var?"* şeklinde konuşur. Demirel, bu mitingle ve propaganda yöntemiyle MNP'nin etkisini kırmaya çalışır. Bunun üzerine Erbakan karşı propaganda niteliğinde Konya'da bir miting tertip eder. Orada *"İçi saman doldurulmuş kuşlar var. Karşıdan bakınca gerçek sanırsınız. Biz bir işin sahtesini değil gerçeğini istiyoruz. İnancımızı yaşamaktan başka maksadımız yoktur."* der.[77]

Karşı propagandayla ilgili son olarak denilebilir ki: Siyasette her propagandanın karşı propagandası bulunabilir. Gruplar, partiler, uluslar kendi görüşlerini yayarken karşı görüşleri de çürütmeyi çabalar. [78]

[76] http://collections.vam.ac.uk/item/O75555/i-want-out-poster-daniel-john/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[77] Oğuzhan Asiltürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[78] Arsev Bektaş, **a.g.e**. s.209.

1.1. 3. 1. 1. Egemenlerin Karşı Propagandayı Önleme Çabası: Sansür

Sansür, egemen sınıfların, kendi aleyhlerindeki karşı propaganda faaliyetleri sonucu hükümranlıklarını kaybetmemek için kullandıkları en önemli silahtır. Sansür, karşı propagandayı engelleme biçimidir. Sansür doğrudan temelli yasaklama şeklinde olacağı gibi bir haberi çıkarlar doğrultusunda değiştirilerek de yapılabilir. Bir sinema eseri sistemle uyumlu hale getirilebilir. Ortaçağ'da kilise sansürü yoğun bir biçimde görülürken Fransız düşünür Tocqueville düşünceleriyle sansürü olumlar ve meşru hale getirir. Tocqueville'ye göre yığınlar etkiye açıktır. O yüzden korunup kollanmalıdır. Ateşli bir konuşmacı hedefi ne olursa olsun kitleleri etkileyebilir. Bundan dolayı konuşma özgürlüğü kısıtlanabilir. Tocquelli, Aristo gibi düşünmektedir. Bir topluluğu asiller yönetmelidir. Kitleler, asillere emanet edilmelidir. Söz konusu minvalde gazeteciler ise halkın içinden gelmiş kaba insanlardır. Eğitim eksikleri vardır. Asil sayılmazlar. Bundan dolayı basın özgürlüğü denen şey gereksizdir.[79]

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sansür vazgeçilmez bir yöntem olur. Sansür, gazete, kitap, sinema gibi hemen her alanda kendini gösterir. Sansür kurulları nedeniyle Türk sinemasında doğrudan propaganda ve siyasal içerikli filmler pek yapılmaz. Sansür o denlidir ki Gecelerin Ötesi(Metin Erksan, 1960), Otobüs Yolcuları(Ertem Göreç, 1961), Susuz Yaz(Metin Erksan, 1963), Karanlıkta Uyuyanlar(Ertem Göreç) gibi filmler doğrudan hiçbir siyasal partiyi ya da ideolojiyi hedef almadığı halde sansüre uğrar. Bu filmlerin biri olan Gecelerin Ötesi DP iktidarı döneminde *"her mahallede bir milyoner yaratacağız."* söylemine üstü örtük bir eleştiri getirir. Filmde para ve saadet için yedi gencin yoldan çıkışı ve karşılaştıkları acı son anlatılmaktadır. Söz konusu filmlerde egemen güçler(devlet ve iktidar) ve bu güçlerin temsilcileri muhtar, kaymakam, milletvekili ve bunların uygulamaları ile halk arasındaki gerilimli ve halkın aleyhinde hak hukuk tanımaz ilişki örtük bir biçimde anlatıldığı ve toplumsal sorunları dillendirildiği için filmler sansüre uğrar. Egemenler bu filmlerin izleyiciyi örtük bir biçimde bilgilendirip toplumsal bilinç oluşturmasından çekinmiş olmalıdır.

[79] Nazife Güngör, **İletişim Kuramlar Yaklaşımlar**, Siyasal Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 24. – A. Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi,** Yetkin Yayınları, 1994, s.80.

1.1. 3. 2. Beyaz Propaganda

Tarafların kendi düşüncelerini yaymak, yeni gönüllüler kazanmak veya var olan yapıyı korumak, kendi içlerinde dağılmayı önlemek, motivasyonu artırmak gibi amaçlarla kendi lehlerinde kendilerini anlattıkları propaganda türüdür. Bu propaganda türünde propaganda kaynağı bellidir. Kaynak resmi ve güvenilirdir. Bu nedenle beyaz propaganda şeklinde adlandırılır. Tüm resmigeçitler, resmi bayram kutlamaları beyaz propagandaya örnektir. Parti mitingleri, Amerika'nın Sesi, Moskova'nın Sesi gibi radyo yayınları da beyaz propaganda şeklinde değerlendirilebilir. Propaganda konusu girifttir. Tarafların tek bir propaganda yöntemi uyguladıkları çoğu zaman söylenemez. Moskova Radyosu yayını veya bir parti mitingi salt kaynak açısından değerlendirildiğinde beyaz propagandadır. Fakat miting içerisinde yapılan konuşmalarda karşı tarafı karalayıcı konular işleniyorsa burada beyaz propagandan söz edemeyiz. Aynı biçimde radyo içerikleri de bu bağlamda önem arz etmektedir.

Beyaz propagandada bilgilerin geldiği kaynak tamamen açıktır ve gizlilikten sakınmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise hedef kitlenin bu tür propagandaya olan güvenlerinin oldukça yüksek olmasıdır.[80] Kaynak güvenilir olduğundan hedef kitle verilen bilgiyi kabul etmeye hazırdır. Fakat bilgi üzerindeki küçük bir şüphe hedef kitle üzerinde şok etkisi yapabilir. Propaganda amacı böylece etkisizleşir. Hatta propaganda çalışması tam tersi sonuç dahi verebilir.[81] Bu nedenle beyaz propagandanın propaganda sahipleri adına riskli olduğu söylenebilir.

Beyaz propagandada abartı vardır. Ancak abartı zaten gerçeklerden yola çıkılarak yapılan bir şeydir. Duygudan yoksun propagandanın etkin olamayacağı bilinmektedir. Sadece propagandada duygusal örüntü oluşturmak dahi abartıyı beraberinde getirir. Propaganda faaliyetlerinde kendi üstünlüklerimizi ortaya koymak için rakibin durumuyla mukayese edilebilir. Burada beyaz propaganda ile karşı propagandanın iç içe geçmesi söz konusudur. Bir uyarıcının algılanabilmesi için uyarıcı-fon ilişkisi oldukça önemlidir. Fon ile uyarıcı arasındaki zıtlığın derinliği algılamayı kolaylaştırır. Dikkatleri çeker. Burada mukayese rakibin en zayıf noktaları, sizin en üstün yanlarınız ortaya konmalıdır. Böylesine bir çalışmada amaç

[80] Nevzat Tarhan**, a.g.e.** 2003, s.49.
[81] Jacques Ellul, **Propaganda: The Formation Of Men's Attitudes**, New York: Knopf, 1968, s.15.

rakip taraftarlarının şuurunu bozmak, motivasyonunu kırmak ve rakibe teveccühün önüne geçmektir. Kendimize olan talebi ise artırmaktır.[82] "*Diğer tüm partilerin aldığı oy benim tek başıma aldığım oy kadar etmiyor. İki seçmenden biri bana oy veriyor."* söylemleriyle iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin son dönemlerdeki yöntemi yukarıda ifade edilenleri pratikte açıklamaktadır.

Savaş dönemlerinde düşmanı yıpratmak, onu yalnızlaştırmak, taraftarlarının ve o ülke milletinin morallerini bozmak adına ülkeler sadece dış propaganda faaliyetlerinde bulunmazlar. Savaş maliyetlerini karşılamak, asker ihtiyacını gidermek, kendi vatandaşına şevk aşılamak için iç propagandaya da yönelirler. Amerika Birleşik Devletleri, II. Dünya Savaşı sırasında savaş maliyetlerini karşılamak için iç borçlanmaya gider. Hazine kâğıtları ile savaş(savunma) bonolarını halka arz eder. Halkın bu kâğıtları satın alması için gazetelere ilanlar verir. Bununla ilgili ürettiği afişleri ülkenin dört bir yanında duraklara, metro istasyonlarına astırır. Yapılan bu ve buna benzer çalışmalar beyaz propagandadır. Aşağıdaki o afişlerden bir örnek verilmiştir: Afişte Özgürlük Heykeli Meşalesi altında 85 milyon Amerikalının savaş bonolarını satın alması öğütlenmektedir.[83]

Resim 14: Savaş bonolarına Amerikalıların sahip çıktığına dair afiş, 1945 (Afişi yaptıran Amerika Birleşik Devletleri Hazinesi / United States. Dept. of the Treasury).[84]

[82] Nevzat Tarhan, **a.g.e**. 2003, s.37.
[83] http://imagesearch.library.illinois.edu/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/tdc&CISOPTR=742&CISOBOX=1&REC=4 Erişim Tarihi: 10.10.2016.

Beyaz propagandada kaynak bellidir. O nedenle iyi organize edilmelidir. Söylemler, içerikler sağlam oluşturulmalıdır. Aksi takdirde rakipler aynı içerik ve söylemler üzerinden karşı propaganda geliştirebilir. Böylece beyaz propaganda başkalarının eliyle aynı propaganda kaynağına dönük öldürücü bir silaha dönüşebilir.

1.1. 3. 3. Kara Propaganda

Kara propaganda yalan ve iftira propagandası olarak adlandırılabilir. Demokratik çizginin dışına çıkıp rakibin tamamen saf dışı bırakılması, o düşüncenin felç edilmesi bu propaganda türünde temel hedeftir. Rakibi doğrudan karalamaya dönük bu propagandanın söylem örgüsünün iftira ve yalan olduğu ortaya çıkabilir. Bu durumda karşı tarafı perişan etmeye dönük propaganda çalışması, bumerang gibi dönüp kendi sahiplerini vurur. Bu nedenle kara propaganda çalışmalarında genelde propaganda kaynağı belirsizdir. İddia sahiplerinin kimlikleri bilinmemektedir. İddia başka bir kaynaktan çıkıyormuş gibi dillendirilir. Mesele rakibi yıpratmaksa kaynağın gizliliği veya belirsizliği bu propaganda türünde başarı oranını artırır.[85] Aynı zamanda gizlilik bu tip propagandanın bumerang etkisi ortadan kaldırır. Kara propagandanın öncelikli amacı rakip tarafın taraftarlarını bağlı bulunduğu yapı ya da düşünce hakkında şüpheye düşürmektir. Kara propagandayı bir halk deyişi olan "*çamur at izi kalsın*" sözü tam karşılamaktadır denebilir. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın vefatı üzerinde Saadettin Bilgiç ile Süleyman Demirel arasında AP'nin genel başkanlığı konusunda tam bir rekabet yaşanır. Genel başkanının belirleneceği AP Kongresi öncesi "*Demirel'in Mason olduğu*" şeklinde bir iddia atılır. İddia o kadar güçlüdür ki Demirel *"Ben her sabah Kuran'dan bir cüz okuyup güne başlayan bir aileden gelmekteyim. Benim masonlukla uzaktan yakından ilgim yoktur."* Şeklinde açıklama yapmak zorunda kalır. Demirel'in yakın çalışma arkadaşı Esat Kıratlıoğlu'na göre ortaya atılan iddia Demirel'in genel başkanlığını engellemeye dönük bir kara propaganda çalışmasıdır. Aynı iddia İslami çizgide siyaset yapan pek çok partide kendi taraftarları ve gençlik kolları bünyesinde sürekli sıcak tutulacaktır. Yine Kıratlıoğlu'na göre Günaydın Gazetesi tarafından 1969

[84] https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc536/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[85] Osman Özsoy, **Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma,** Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998, s.22.

yılında Demirel'in eşi Nazmiye Demirel hakkında ortaya atılan uygunsuz isnat tam bir kara propagandadır.[86] 12 Mart Muhtırası'na doğru giderken bu muhtıranın verilmesinde anarşi ve terörün çok büyük etkeni vardır. Fakat Demirel aleyhindeki propaganda çalışmaları onun yıpratılmasında etkili olur.[87]

Yalan-dolan, hile, entrika, usulsüz bilgi toplama, özel hayat ihlali, fitne, iftira ve isnat, sinsilik, sahte delil oluşturma veya toplama, kumpas gibi kavramlar kara propagandanın içine sinmiş sözcüklerdir. Gerçeğin tahrif edilmesi, inançların tepe-taklak hale getirilmesi, fesat çıkararak ortalığın karıştırılması kara propagandada görülecek durumlardandır. Bu propaganda türünde hiçbir iddia propaganda adıyla yapılmaz. Yukarıdaki kavramlar, insana itici gelir. Bu nedenle, propaganda çalışmasının bir kara propaganda olduğu kamuoyu tarafından anlaşılırsa propaganda sahiplerine karşı kamuoyunda kin ve düşmanlık duyguları ortaya çıkabilir. Kara propaganda da kaynak gizliliği kesinlikle sağlanır ya da kaynak, kaynak kendisi değilmiş, iddiayı başka yerden almış gibi davranır.[88] Yapısı itibariyle kara propaganda kışkırtıcı propagandayla kimi zaman eş değer anlama gelir. Böylesine bir propaganda da kitleleri ayaklandırmak, kargaşa çıkarmak amaçlanır.

II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler Yeni İngiliz İstasyonu adıyla İngiliz radyosu görünümlü bir radyo kurdurur. Birleşik Krallık halkına bu radyo üzerinden yalanlarla dolu bilgiler yayar. Böylece bu radyoyu kendi radyosu sanan Britanyalıların morali bozulacaktır. Sonuç olarak denebilir ki: Kara propagandanın temelinde oluşturan veya meşrulaştırmasında kullanılan "*amaca giden her yol mubahtır.*" şeklideki anlayıştır. Kara propagandada gayr-i meşru yollara başvurulmasının altında yatan temel güdü budur.[89]

1.1. 3. 4. Gri propaganda

Gri, beyaz ile siyah(kara) rengin karışımıyla elde edilir. Kül rengi olarak da bilinir. Beyaz, temizliği, saflık ile doğruluğu ifade eder.[90] Kara ise bizlerde pek

---

[86] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[87] http://www.hurriyet.com.tr/necati-zincirkiran-ve-anilar-7577002 ve http://www.gazeteciler.com/necati-zincirkirandan-dogana-tavsiyeler-0-12060p.html Erişim Tarihi: 10.10.2016.
[88] Nevzat Tarhan**, a.g.e.** s.41.
[89] Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell , **a.g.e.** s. 13.
[90] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a180a5617ceb4.94383675 Erişim Tarihi:24.11.2017.

olumlu çağrışımda bulundurmaz. Öyleyse gri propagandayı da bu açıdan değerlendirmek gerekir. Gri Propaganda, kara propaganda ile beyaz propaganda arasında kalan bir türdür. Söz konusu sebep nedeniyle bu iki propagandanın özelliklerini üzerinde taşır. Kara propagandada yalan, iftira, uydurma, karalama söz konusu iken beyaz propaganda da doğrular üzerinden gidilir. Gri propagandada yalan unsurlarla doğru unsurlar bir arada bulunur. Bu propaganda türünü kişiler, gruplar, partiler, devletler vb. kendilerinin yararına kendileri kullanabilir. Bunun yanında gri propagandayı rakipler birbirini yıpratmak için de bir silah haline getirebilirler.

Son zamanlarda politikacıların gri propagandayı sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Bir yol yapıldığında, o yolun yapımından sorumlu belediyenin başkanı adına pankart asılır. Pankartta o yolun geçtiği mahalle sakinleri yol için belediye başkanına teşekkür etmektedir. Hâlbuki o pankart bizatihi belediye başkanının kendisi tarafından asılmaktadır. Ancak pankartın mahalle halkının astığı şeklinde lanse edilir. Yolun kendisi doğrudur. Orada durmaktadır. Ancak pankart olayı doğrunun dışına çıkmaktadır. Yukarıda anlatılan kişilerin kendilerini ön plana çıkartmak için kendilerinin yaptığı gri propagandaya örnektir. Aşağıda anlatılanlar ise karşı tarafı yıpratmak için yapılan gri propagandadır. 1960'larda Yassıada yargılamaları sırasında Adnan Menderes ile Ayhan Aydan aşkı gündeme getirilir. Evli bir adamın başka birisiyle ilişkisi gözler önüne serilerek Adnan Menderes itibarsızlaştırılmaya çalışılır. Fakat Adnan Menderes'in Ayhan Aydan'an olan (gayr-i meşru) çocuğunu öldürttüğü mahkemede iddia edilir.[91] Menderes-Aydan aşkı doğrudur. Ancak bir çocuğun katledildiğine dair hiçbir ipucu yoktur. Buna rağmen bu iddianın dillendirilmesi Menderes'in itibarsızlaştırılması için yapılır.[92] Yöntem tam bir gri propagandadır. Aydan aşkı üzerinden Menderes'in Aydan'ın yanından ayrıldıktan hemen sonra gusül abdesti almadan Eyüp Sultan'a gittiği halka böyle göründüğü sözleri mahkeme salonunda duruşma savcısı tarafından dillendirilir.[93] Böylesine söylemlerin belli bir amacı olmalıdır.

Gri propaganda, propaganda kaynağı açısından kimi zaman belirgin kimi zaman belirsizdir. Abartma, saptırma gri propagandada görülebilir. Dikkati dağıtmak veya dikkati belli menzile sevk etmek için gri propaganda kullanılır. Gündem

[91] https://www.youtube.com/watch?v=xWow0P7ytag Erişim Tarihi: 12.10.2016.
[92] Nabi Sabuncu ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[93] https://www.youtube.com/watch?v=gekq7OQTY14 Erişim Tarihi: 12.10.2016.

saptırmak ve gündemi değiştirmek için bazen gri propagandaya başvurulduğu görülür. Gri propagandayı televizyon kanalları, şirketler dahi kullanabilir. Bir şirketin hisselerinin artması ve düşürülmesi için şirketin istatistikleriyle oynama yapılabilir.[94] Devlet yönetenler, istatistikler üzerinden kendi lehlerinde bir gri propaganda yürütebilir. İhracatın çok fazla arttığı kamuoyuna lanse edilebilir. Bir önceki yıla göre dikkate değer bir artış olur. Denilen veya ilan edilen oranlar doğru olabilir veya doğrudur. Buradan yola çıkarak iktidar partisi kendilerini ekonomik alanda başarılı olduğu propagandasına girişebilir. Buradan hareketle kendilerine daha fazla oy devşirmeye kalkabilir. İhracatla ilgili verilen oranlar doğru ise kimi rakip partiler iktidara doğruları söylememekle itham edemez. İşte burada bir yanılsama vardır. Gri propagandada doğru ile yanlış gizli bir şekilde bir arada kullanıldığından bu yanılsama ortaya çıkar. İhracattaki artışı propaganda konusu haline getiren iktidar partisi ithalat oranlarını bazen kasten açıklamaz. Eğer ithalat da ihracat oranında artmışsa ihracattaki artışın bir önemi olmaz. Hatta ithalat oranı ihracata geçmişse durum vahim demektir. Böyle bir durumda dış ticaret hacmindeki açık büyür. Ülkede döviz rezervleri erir. Ülke dış ve iç borç sarmalına sürüklenebilir. Böyle bir tablo karşısında ekonominin iyi olduğu söylenemez. Sadece artan ihracat oranlarından yola çıkarak ekonominin iyi gittiğini söylemek bilgiyi gizlemek, verileri-istatistikleri işine geldiği gibi çevrelemek gri propagandaya diğer bir örnektir.

1946 Genel Seçimleri üzerinde şaibe olduğu iddia edilmektedir. Seçim öncesinde ülkenin değişik yerlerinde çeşitli çaplarda olaylar çıkar. Bunlardan bir tanesi Adnan Menderes'in çiftliğinin bulunduğu Çakırbeyli'nin DP Başkanının öldürüldüğü Çakırbeyli Cinayetidir.[95] DP'liler, cinayetin CHP'nin azmettirmesiyle işlendiğini iddia eder. Mahkeme heyeti uzun duruşmalar sonucunda CHP ile cinayet arasında bir bağ bulamaz. Cinayetin siyasi olmadığı söylenebilir, cinayet kişisel nedenlerle işlenir.[96] Buna rağmen DP, bu olay üzerinden CHP'ye yüklenir.[97] CHP'nin seçimi kazanmak adına kanunsuz işlere giriştiği DP tarafından iddia edilir. Yine 1946 seçimleri öncesinde CHP'nin İzmir'de kimi sabıkalı kişilerle irtibata geçerek vatandaşı onlar vasıtasıyla korkutacağı, onlara DP'ye oy vermemeleri

[94]Garth S. Jowett ve Victoria O'Donnell, **a.g.e.** s.s.15-18.
[95] Olayda Adnan Menderes'in çiftlik kâhyası ve köy eğitmeni de yaralanır.
[96] Mustafa Budaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 17 Eylül 2007).
[97] Vatan, 20 Temmuz 1946. Anadolu, 20 Temmuz 1946 Demokrat İzmir, 20 Temmuz 1946. Demokrat İzmir, 21 Temmuz 1946. Anadolu, 15 Eylül 1946. Anadolu, 27 Ocak 1947. Demokrat İzmir, 3 Haziran 1947. Demokrat İzmir, 15 Haziran 1947. Demokrat İzmir, 18 Eylül 1947. Anadolu, 19 Eylül 1947. Anadolu, 22 Nisan 1950.

konusunda gözdağı verecekleri fısıltısı etrafa yayılır. Seçim öncesinde şehirde küçük çaplı birkaç olay yaşanır. Ancak bunlar DP tarafından doğrudan CHP'ye mal edilmeye çalışılır.[98] Doğru ile yanlış birbirine karışır.

Gri propagandanın sıklıkla kullanılan bir yöntem olduğu kabul edilebilir. Doğru fakat eksik bilgi kullanımı veya doğrunun yanında yanlışın verilmesi bu propaganda tekniğinde önemlidir. Bu teknik çoğu zaman propagandaya maruz kesimin ciddi yanılsamasına yol açar.

1.1. 3. 5. Temsil Yoluyla Propaganda

Temsil yoluyla propagandayı kavramak adına temsil kelimesinin sözcük anlamına bakmak gerekir. TDK sözlüğüne bakıldığında temsilin "*Birinin veya bir topluluğun adına davranma veya belirgin özellikleri ile yansıtma, sembolü olma, simgeleme ya da müsamere, oyun*" anlamalarına geldiği anlaşılır.[99] Temsil sözcüğünün müsamere veya oyun anlamında kullanıldığı gerçeğinden yola çıkarak kimi zaman sahne sanatlarının propaganda aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Ancak burada temsil yoluyla propaganda kavramı bir topluluk, inanç, ideoloji, düşünce adına konuşma veya davranma anlamı çerçevesinde ele alınmalıdır.

Temsil yoluyla propaganda çok etkili bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Reklamlarda dahi temsil konusuna çok önem verilir. Yoksa reklam inandırıcılığını kaybeder. Karizmatik ürünler denilen pahalı parfüm, araba vb. ürünlerde reklam yüzü olarak ünlüler kullanılırken deterjan reklamlarında ev hanımları oynar. Burada ünlünün oynatılmaması onların günlük yaşamında onlar ev işi yapmazlar, hizmetçileri vardır şeklindeki yaygın kanı olmasıdır. Dolayısıyla onların bu alanda temsil güçleri yoktur. Siyasi propagandada temsil tıpkı reklamlar gibi inandırıcılığı artırır. Temsil yoluyla propagandayı açıklayacak en kısa cümle inandığını yaşamaktır. Yaşamımız, davranışlarımız propagandasını yaptığımız veya temsil ettiğimize inandığımız inanç veya düşünceyle uyumlu ya da tutarlı olmalıdır. Temsil edilen düşünce ile davranışların tutarsızlığı sempati kazanma yerine itici bir durum ortaya çıkarır. Çoğu politikacı, devlet adamı temsil yoluyla propaganda gücünün

[98] Vatan, 6 Temmuz 1946. Vatan, 9 Temmuz 1946.
[99] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=309082 Erişim Tarihi: 11.10.2016.

farkındadır. Bundan dolayı bazı siyasetçiler kendilerinin yaşamı, temsil ettiği dünyaya veya düşünceye, inanca uymuyorsa en azından 'mış' gibi yapar.[100]

Temsil yoluyla propaganda iki yöntemle yapılır. Birincisi kişinin, kişilerin veya topluluğun yaşam ve davranışlarıyla temsil ettikleri inanca veya düşünceye uygun yaşamlarıdır. Diğeri ise bir partiye veya organizasyona, gruba belli düşünceden insanları transfer etmek veya o gruba katılımını sağlamaktır. Bir parti roman kökenli bir kişiyi seçimlerde aday göstererek bu kesimin de temsilcisi olduğu izlemini vermek isteyebilir.[101] Süleyman Demirel'in Adnan Menderes'in çocuklarıyla zaman zaman iyi geçinemediği ancak buna rağmen AP'nin DP'nin devamı olduğu ve o geleneğin temsilcisi olduğu izlenimini vermek için AP'den Menderes'in çocuklarının seçim listelerine konup vekil yapıldığı iddiaları vardır. Zaman zaman Adnan Menderes'in oğulları Demirel'in liderliğindeki AP daha sonra DYP'den kopup Demokratik Parti'nin kuruluşuna iştirak etmesi veya DP'nin yeniden kurulma sürecine katılıp Adnan Menderes geleneğinin gerçek temsilcileri kendilerinin olduğunu söylemeleri bu iddiaları güçlendirmektedir.[102]

Aydın Menderes 1992'de tekrar ayağa kaldırılmak istenen DP'nin 1994 yılında genel başkanı olur. Aydın Menderes, 1995'te ise Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'ne katılır. 1995 senesi Türkiye Genel seçimleri öncesinde gerçekleşen bu katılım oldukça önemlidir. Aydın Menderes'i yanına alan Erbakan hemen tüm büyük seçim mitinglerine onu yanında götürür. Mitinglerde onu konuşturur. Mitinge gelenlere Aydın Menderes'i *"bize merhum Adnan Menderes'in emaneti"* şeklinde takdim eder. Refah Partisi'nin DP ya da Adnan Menderes geleneğinin temsilcisi olduğu imajı bu şekilde topluma yansıtılır. Belli bir oy kapasitesi olan, marjinal grup ve din partisi görünümündeki Refah Partisi'nin söz konusu görüntüsünün değişmesinde Menderes ailesini temsil eden Aydın Menderes'in partiye katılması kısmen etki eder. 1995 genel seçimlerinde Refah

[100] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[101] http://www.haberler.com/soke-chp-nin-roman-milletvekili-adayi-sevincini-7165957-haberi/ Erişim Tarihi: 12.10.2016. ve https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=26&p_sicil=7255 Erişim Tarihi: 12.10.2016.
[102] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).

Partisi diğer sosyal-ekonomik etkenlerle birlikte %21.38 oy oranıyla 158 milletvekilliği çıkararak birinci parti olur.[103]

Pek çok dinin yayılmasında o dini temsil eden peygamberlerin yaşam biçimlerinin etkili olduğu söylenir. Hristiyanlığın uzun süre Roma topraklarında gizliden yaşanmasına rağmen silinip gitmemesinde sonra da tüm Roma'da yayılmasında Hz. İsa'ya ilk inananların çok iyi birer Hristiyan olmasının etkisinden söz edilir. Temsil gücüne atıfta bulunarak Kuran-ı Kerim'de "*Niçin yapmadığınız şeyleri söylersiniz?*"[104] denir. Osmanlılar, Rumeli topraklarının peyderpey fethinden önce o topraklara Alperen adlı dervişleri gönderir. Bu kişiler yaşantılarıyla model olacak kişilerdir. Osmanlı imajını iyi temsil etmektedirler. Ordulardan önce gönüller fethedilir. Manen belde ve topraklar fethe hazırlanır. Ömer Lütfü Barkan'ın tanımlamasıyla bir tür misyoner derviş olan Alperenler birer propagandacıdır. Bunu da en iyi şekilde temsil anlamında yapmaktadırlar.[105] Kişinin söylemleriyle yaptıkları arasında uyum olmalıdır. Değilse bu samimi bulunmaz. Söylenenler ile yapılanlar veya tutum, davranışlar konusunda uyumsuzluk durumunda bu, rakipler tarafından karşı propaganda malzemesi yapılır. Görüşünü, inancını, mensubu bulunduğun parti veya grubu iyi temsil etmeme noktasında olumsuz etkiyi "*ele verir talkını kendi yutar salkımı"* deyişi güzel ifade etmektedir. Bu bakımdan uzun yıllar RP Aydın il başkanlığı ile GİK üyeliği yapmış olan Mehmet Ali Acar'ın dedikleri oldukça önemlidir. Ona göre Necmettin Erbakan muhafazakâr dünyayı iyi temsil etmektedir. Dolayısıyla o dünyanın temsilcisi olduğunun en önemli göstergelerinden birisi onun namaz kılmasıdır. Acar'a göre siyasi rakipler Erbakan'ın namaz kılmasına bir şey diyememektedir. Ancak Erbakan'ın mitingler çerçevesinde yurt gezileri esnasında 3 veya 4 yerde öğle namazı kıldığı şeklinde söylenti tam bir kara propagandadır. Erbakan'ın temsil gücünü kırmaya dönüktür.[106]

Sovyet Rusya ile TBMM arasında Milli Mücadele döneminde bir yakınlaşma olur. Rusya, Milli Mücadele'yi destekler. Ancak onun nihai hedefi Anadolu'da Bolşevik düşünceyi yaymak ve egemen kılmaktır. Bunun için Anadolu topraklarında propaganda faaliyetlerine girişir. Milli Mücadele önderleri komünizmi

[103] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1995 Erişim Tarihi: 19.12.2017.
[104] Kuran-ı Kerim, Saff Süresi, Ayet: 61.
[105] Ömer Lütfi Barkan, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Hamle Yayınları, İstanbul, y.t.y. s.13.
[106] Mehmet Ali Acar'la Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi:14.11.2017).

istememektedir. Ancak Rusya ile ilişkilerin bozulmaması için de bu propaganda çalışmalarına doğrudan müdahale etmezler. Özellikle Karadeniz'e yerleştirilen Bolşevik ajanlar, Rusya'dan gönderilen talimatlarla vatandaş gibi davranılması, dine saygılı olunması, emperyalizmle mücadele edilmesi gerektiğinin söylenmesi, askerlikten kaçışın teşvik edilmemesi konusunda uyarılır.[107] Onların yanıltıcı da olsa temsil gücü artırılmaya çalışılır. Ancak Şevket Yoldaş gibi Rusya propagandasından sorumlu kişilerin Rusya'dan propaganda çalışmalarında kullanılmak üzere aldıkları gizli paraları uygunsuz şekilde harcadıkları, aşırı içki tükettikleri, eğlenceye düşkün oldukları hakkında ciddi bilgiler vardır. Bunlardan bazıları Rusya'ya döndüğünde Rus hükümeti tarafından kurşuna dizilir. Rusya Anadolu'ya gönderdiği veya bu topraklardan görevlendirdiği kimi propagandacıların uygunsuz şekilde davranmasına engel olamaz. Bunun da Anadolu halkında komünizme karşı olumsuz düşüncesin beslenmesine yol açtığı söylenebilir.[108]

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış bir lider olarak modern yaşamı Türkiye'de oluşturmak için bu yaşamın mimarlığı görevini üslenir. Kastamonu'da onun için şapka giyer. Kadınlarla ilgili düzenlemelerin riskli olacağından Latife Hanım kanalıyla bunu yapmaya çalışır. Bir düşünceyi temsil edebilmek oldukça önemlidir.

Halkı kimin temsil ettiği konusunda Türk politika tarihinde partiler arasında siyasi tartışmalar görülür. CHP'nin elit veya aristokrat tutumu çok partili yaşama geçiş sürecinde DP tarafından CHP aleyhine tam bir karşı propaganda malzemesi olarak kullanılır. CHP, DP tarafından milleti temsil etmemek ve küçümsemekle suçlanır. Aşağıda DP'ye yakınlığıyla bilinen bir gazetede yayımlanan karikatür durumu özetlemektedir:

---

[107] Rıza Nur, **Dr Rıza Nur'un Moskova- Sakarya Hatıraları,** 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993, s.74.

[108] Serkan Erdal, Mütareke Yıllarında İstanbul'da Sosyalist ve Komünist Partiler ve Faaliyetleri (1918-1922), **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora tezi),** Erzurum, 2013, s. 252.

Resim 15: Bunlar kimin vekili? [109]

1941-1942 arasında Ulaştırma Bakanlığı yapmış olan 4 dönemdir CHP milletvekilliği görevi üslenen Cevdet Kerim İncedayı TBMM Başkan vekiliyken 1949 yılının hemen başlarında Aydın ilini ziyaret eder. İncedayı bu ziyaret esnasında yaptığı bir konuşmasında özetle şunları söyler: "*Demokrasi birdenbire doğarsa anarşi ve diktatörlük doğar. Memleket o zaman zarar görür. Demokrasi sulh şartları içinde bahar güneşi gibi doğmalıdır. Doğu vilayetlerinde millet cahildir. Okuyup yazma bilmemektedirler. Türkçe konuşamamaktadırlar. O ahaliyi gezerken mektep talebelerinin tercümanlığıyla zorlukla anlaşabildim. Seçimin yapıldığı günlerde jandarma vasıtasıyla tedbir almazsak o cahil halk reylerini Hasoya, Memoya verir. Kimsenin buna vicdanı elvermez…*[110]" İncedayı'nın konuşmasına DP'liler sert tepki gösterirler ve İncedayı'nın doğuda yaşayan vatandaşları aşağıladığını iddia ederler. Demokrat İzmir gazetesi konuyla ilgili olarak günlerce yayın yapar.[111] CHP Aydın İl Başkanı Ekrem Çiftçi bunun üzerine bir tekzip yayımlar ve söz konusu neşriyatı İncedayı'nın sözlerini çarpıtmakla itham eder.[112] CHP, Demokrat Parti'nin yayın organları tarafından ağır eleştirilere maruz kalan Cevdet Kerim İncedayı'ya sahip

[109] Demokrat İzmir, 26 Ocak 1950.
[110] Demokrat İzmir, 2 Şubat 1949.
[111] Demokrat İzmir, 9 Şubat 1949.
[112] Demokrat İzmir, 10 Şubat 1949.

çıkar. İncedayı Ankara'ya döndükten sonra muhalefet kendisi hakkında Aydın'da yaptığı konuşmalar için TBMM Başkanlığı'na bir soru önergesi verir. Soru önergesini cevaplayan İncedayı kesinlikle böyle sözler söylemediğini, gazeteleri hayretle okuduğunu, söz konusu gazetelere de tekzip gönderdiğini, bahsi geçen sözleri bir delinin dahi söylemeyeceğini ifade eder.[113] İncedayı'nın TBMM'deki konuşmasında hakkındaki iddiaları ret etmesi üzerine, muhalefet ve muhalif gazeteler kendisine mahkeme yolunun açık olduğunu, eğer gazeteler kendisinin sözlerini çarpıtıyorsa bunu mahkeme nezdinde ispat etmesi gerektiğini söyler. Bu açıkça muhalefetin meydan okumasıdır.[114] Muhalif gazeteler okuyucu mektuplarını yayımlayarak İncedayı'nın bu sözleri söylediğini ispatlamaya çalışır.[115] DP'liler, İncedayı hakkındaki iddialarını defalarca tekrar ederler. *'İncedayı'nın söylediği sözlere tüm Aydın halkı şahittir'* şeklinde gazetelerde bir haber çıkar. İncedayı'nın görevinden istifa etmesi gerektiği belirtilir.[116] Demokrat İzmir gazetesine göre "*Bütün bir matbuatı yalancılıkla suçlayan İncedayı, yaşayan bir ölü haline gelmiştir. Türk siyasi yaşamından silinmek üzeredir. İncedayı gerçeği tahrif edeceğine milletten özür dilemelidir. Kendisine yakışacak olan da budur.*[117]" Cevdet Kerim İncedayı'nın Aydın'ı ziyareti sırasında söylediği iddia edilen '*Hamallarla, Hasso ve Memolarla demokrasi olmaz'* açıklamasından 5 ay sonra bile bu sözlere tepki olarak DP Aydın il teşkilatı Söğütlü Kahve'de tüm hamallarla birlikte çay içer. Toplantıda Aydın il, Germencik ilçe idare kurulu üyeleri ve Umurlu DP başkanı hazır bulunur. Toplantıda Kamil Sözer, Ulvi Öngel, Rıza Gökdağ, Mehmet Perici, Refik Gürel, Hasan K. Erimez, Cevat Ülkü, Etem Menderes birer konuşma yaparlar.[118] CHP Aydın il-ilçe örgütleri muhalefet tarafından iyice sıkıştırılmış olan İncedayı'yı yalnız bırakmamış, Nazilli'deki 70'ten fazla köy, bucak CHP ocak başkanı Cevdet İncedayı için Ankara'ya destek telgrafları çeker. Anadolu gazetesi ise İncedayı'nın yaptığı konuşmaların tutanaklarını yayımlar. DP'lilerin ileri sürdükleri iddiaların ise asılsız tutanaklara dayandığını söylerler.[119] Olay üzerinden aylar geçmesine rağmen DP'liler, İncedayı'yla ilgili iddialarını devam ettirince Nazilli Belediye Meclis'i 1949 yılı Nisan ayının başındaki toplantısında Kerim İncedayı'nın Nazilli ve civarını

[113] Demokrat İzmir, 11 Şubat 1949.
[114] Demokrat İzmir, 12 Şubat 1949.
[115] Demokrat İzmir, 13 Şubat 1949.
[116] Demokrat İzmir, 17 Şubat 1949.
[117] Demokrat İzmir, 18 Şubat 1949.
[118] Demokrat İzmir, 2 Haziran 1949.
[119] Anadolu, 23 Şubat 1949.

ziyaretleri sırasında kentin sorunlarıyla gönülden ilgilenmesinden dolayı İncedayı'yı Nazilli'nin fahri hemşerisi kabul eder. Meclis kararında, İncedayı'nın Nazilli halkının sevgisini kazandığı, meclisin ise aldığı kararla sadece buna tercümanlık yaptığı belirtir.[120] Daha sonraları Horsunlu Okulu yararına düzenlenen gecede gelir sağlamak için CHP ocağında İncedayı'nın çerçevelenmiş fotoğrafı açık artırma usulü satılır.[121] CHP teşkilatlarının İncedayı'yı bu denli sahip çıkmasının nedenlerinden birisi DP'nin İncedayı üzerinden CHP milleti temsil etmemektedir algısını toplumda yerleştirmeye çalışmasıdır. Kerim Cevdet İncedayı'yla ilgili tartışmalar 1950 yılı genel seçimlerine kadar sürer. Demokrat Parti bu olayı CHP'yi yıpratma aracı olarak kullanır. Yıpratma kampanyasında DP'nin özetle dediği CHP milleti küçümsüyor, millete Hasolar Memolar diyorlar. Milleti temsil etmeyenleri temsilci olarak seçmeyin şeklindedir. Aşağıdaki karikatürde Hasolar, Memolar metaforik olarak CHP'in ipini çeker. DP yanlısı gazetelerde durum böyle lanse edilir:

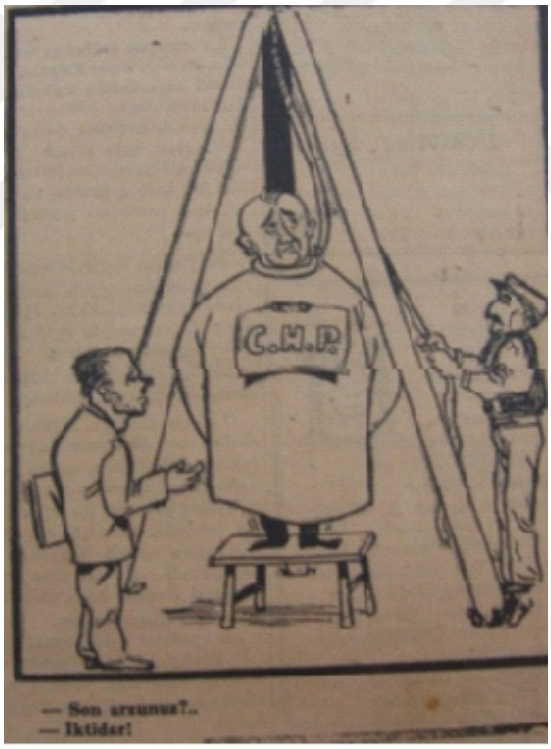

Resim 16: Bir gazetedeki CHP temsili. [122]

[120] Anadolu, 2 Nisan 1949.
[121] Anadolu, 22 Nisan 1949.
[122] Demokrat İzmir 4 Nisan 1950.

Resim 17: CHP, MP, DP'nin 1950 Genel Seçimlerinden hemen önce bir gazetedeki temsilleri[123]

Reklam ile propaganda arasında sıkı bir ilişki vardır. Reklam bir pazarlama stratejisidir. 1970'lerden sonra siyasi reklamların Türkiye'de devreye girmesiyle adayların kamuoyuna pazarlanması gündeme gelir. Reklamın değişik sosyal fonksiyonları vardır. Bunlardan bir tanesi reklamlar topluma ayna tutmalıdır. Bizi bize göstermelidir. Böylece toplum kendini o ürüne yakın hissederek onu satın alır. Türkiye'de pazarlama stratejisinde bunu sıklıkla görürüz. Tavuk reklamlarında pilici pişiren devamlı evin hanımıdır. Yemeğini öncelikle kocasına ve çocuklarına ikram eder. Sonra kendi yer.[124] Ülker'in Biskrem reklamında evin hanımı evlilik yıldönümü için evde hazırlık yapar. Koca arkadaşlarıyla takım formaları giymiş vaziyette gürültüyle eve gelir. Hanım bugün ne var diye sorar. Koca maç var der. Evlilik yıldönümünü unutmuştur. Hanım kızar. Koca ona biskrem vererek onun gönlünü hemencecik alır. Kadın bir çikolataya kanacak vaziyete düşürülür. Erkek unutabilir. Erkek için maç daha önemlidir.[125] Reklam bizleri yansıtmaktadır.

Reklamların topluma ayna tutması meselesi aslında toplumun reklamdaki temsilidir. Bu açıdan siyasi reklamlarda adaylar toplumun bir temsili gibi lanse edilir.

[123] Vatan, 27 Nisan 1950.
[124] https://www.youtube.com/watch?v=QUIbY9rQJ54 , https://www.youtube.com/watch?v=HNBi9NN_qAs ve https://www.youtube.com/watch?v=2xaq1Z6CKEY Erişim tarihi: 18.10.2016.
[125] https://www.youtube.com/watch?v=6R571I1pG4I Erişim Tarihi: 18.10.2016.

Bunun gerçekleşmesi için gazete ilanları, afişler, sosyal medya, tv[126] ve bunun için üretilen şarkılar kullanılır.[127] 2014 yılında yapılacak yerel seçimler, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti için bir imtihan niteliğindedir. Mevcut iddialar ve cemaat(FETÖ) gerginliği nedeniyle partinin oy kaybına tahammülü yoktur. Bayrak milleti temsil eder. Adalet ve Kalkınma Partisi, bayrakla birlikte kendini özdeşleştirir. Verilen mesaj nettir: "*partinin düşüşü milletin düşüşüdür.*" Reklamda bir kara elin sabotajıyla düşen Türk bayrağını kaldırmaya koşan Anadolu insanı işlenir. Bütün TV kanallarında reklam döner. YSK daha sonra bu reklamı yasaklar. Ancak reklamın döndüğü andan itibaren derin etki bıraktığı düşünülebilir.[128]

2014 yılı Ağustos ayı içinde Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılır. Cumhurbaşkanını ilk kez halk seçer. MHP ve CHP Ekmeleddin İhsaoğlu'nu ortak aday olarak destekler. Selahattin Demirtaş da HDP'nin adayıdır. Recep Tayyip Erdoğan son yapılan yerel seçimler gibi başarılı bir propaganda süreci izler. Tıpkı yerel seçimlerdeki bayrak temalı reklam gibi bir tanıtım videosu hazırlatır. Videoda millet biziz mesajı verilir. Bu video içinde pek çok Anadolu ritüelini barındırır. Yaşlı bir teyze dua eder. Sonra çeyiz sandığını açar, nadide bir kumaşa sardığı bir yıldızı oradan çıkarır. Burada el işli örtülere sarılı Kuran mesajı vardır. Yaşlı kadın sonra örtüsüyle birlikte yıldızı oğluna teslim eder. Genç adam yıldızı koşarak bir yere yetiştirmeye başlar. Videonun alt planında dramatik bir müzikle Erdoğan'ın sesi duyulmaya başlar. Erdoğan duygu yüklü bir şiir okumaktadır. Erdoğan şiirini okurken yaşlı bir gazi kilitli çekmecesini açar, örtüsüyle birlikte oradan bir yıldız çıkarır. Dede, yıldızı torununa iletir. Bir önceki videoda Doğu Anadolu'da yer betimlemesi kullanılırken, küçük torunun koşmasındaki yer betimlemesinden oranın Karadeniz olduğu anlaşılır. Takalar yıldızı ulaştırmak için yola çıkar. Çocuk gururlu ve mutlu bir biçimde yıldızı göğsüne bastırmaktadır. Orta yaşlı bir terzi örtüsünü kendisinin diktiği yıldızı oğluna emanet eder. Oğul tarihi bir mekânının içinden koşmaktadır. Bir başkası eşinden aldığı yıldızı motorunun sepetine koyar. Bozkırın ortasında bir ağaç altında bekleyen yaşlı emaneti oğluna verir. Oğul uçsuz-bucaksız bozkırı atla dörtnala geçer. Emaneti bozkırın diğer ucundaki atlı arkadaşlarına yerine yetiştirilmesi üzerine verir. Gelenekten modernizme geçilir. Raylar, hızlı trenin

[126] https://www.youtube.com/watch?v=tvj8XdL-A8M Erişim Tarihi: 18.10.2016.
[127] https://www.youtube.com/watch?v=X_pUCOyeBWE Erişim Tarihi: 18.10.2016.
[128] https://www.youtube.com/watch?v=80J0FCe69to ve
http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/142626.aspx Erişim Tarihi: 18.10.2016.

altından akmaktadır. Trende başörtülü genç kızın yıldız taşıdığı görülür. Başı açık bir başka kadın ise kendisinin kullandığı aracıyla yıldızı götürmektedir. Uçakla geleneksel kıyafetiyle bir başka kadın yıldız getirmektedir. Film kahramanları, yıldızları Cumhurbaşkanlığı köşkündeki kapıdaki forsa tek tek elleriyle yerleştirirler. Atlıların getirdiği güneşi ise Erdoğan forsun ortasına kendisi koyar. Böylesine bir siyasi reklamda Erdoğan milletin tam bir temsilci olarak tanımlanır. Anadolu'nun dört yanından yıldızlar taşınır. Gelenek ve modernizm birleştirilir. Toplumun tüm kesimleri reklam filminde temsil edilir. Erdoğan herkesin Cumhurbaşkanı imajı verilir. Yıldızları yediden yetmişe halktan kişilerin forsa yerleştirmesi, Cumhurbaşkanını halk var edecek, bu halkın cumhurbaşkanı olacak anlamı verir.[129]

Ekmeleddin İhsanoğlu'nun isminden yola çıkarak sevgiyi ekmek için Ekmeleddin şeklinde repliklerin yer aldığı reklam filmi Anadolu kültürüne vurgu yapsa da zayıf kalır. Reklam filmi için İhsanoğlu oynamaz. Kendisinin derleme görüntüleri filme eklenir. Bunun da videoda çok hoş durmadığı söylenir. Sonuçta 3 muhalefet partisinin aldığı oy Erdoğan'ın aldığı oy etmez. Bunda temsil propagandasının önemli katkısı vardır.[130] Ana muhalefet partisi CHP'nin 1 Kasım 2015 seçimlerinde siyasi reklam açısından temsil propagandası temelinde bir strateji uyguladığı görülür. Reklam filminde Kılıçdaroğlu miting alanına çıkarken görülür. Biz çocukken yatağa aç girerdik. Halen yüzbinlerce çocuk aç uyuyor demektedir. Bu cümle hem onu halkın dertleriyle ilgilendiğini hem de halkın içinden geldiğini göstermektedir.[131]

Resim 18: Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçiminde kullandığı kampanya afişi.[132]

[129] https://www.youtube.com/watch?v=tvj8XdL-A8M Erişim Tarihi: 31.10.2016.
[130] https://www.youtube.com/watch?v=oQ6YCK1kVrA Erişim Tarihi: 31.10.2016.
[131] https://www.youtube.com/watch?v=ZcgZb_rbfek Erişim Tarihi: 18.10.2016.
[132] https://www.google.com.tr/search?q=milletin+adam%C4%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjS2uyxYHUAhWEvxQKHWXnCXkQ_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgrc=hWG9O7l0iKAIj: Erişim tarihi:22.05.2017.

Cemil Çiçek Recep Tayyip Erdoğan'ın uzun yıllar iktidarda kalmasının nedenini bir mukayese yaparak açıklar. Ona göre Eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bürokrasiden gelip siyasete atılır. O, önce devleti ve bürokrasiyi tanır. Sonra milleti tanımaya başlar. Oysaki Erdoğan, siyasete sıfır noktasından başlar. Hep halkın içindedir. Asla bürokrasinin içinde bulunmaz ve devlette görev almaz. Belediyeleri bürokrasinin küçük bir izdüşümü veya devlet aygıtı kabul edilecek olursa Erdoğan'ın devleti ve bürokrasiyi ilk tanıdığı yer İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'dır. Sözün özü Erdoğan önce milleti sonra devleti tanır. Bu nedenle iktidarının ilk yıllarında sıklıkla bürokrasiyle ve devletin diğer aygıtlarıyla çatışmaya düşer. Ancak milleti tanıdığı için milletten yana tavır alarak ve millet namına hareket ederek bu çatışmaların üstesinden gelir.[133] Çiçek'in söylediklerinden temsil propagandası her çatışmadan Erdoğan'ın güçlenerek çıkmasını sağlar şeklinde bir anlam çıkarmak mümkündür.

Reklamlarda toplumun ataerkil yapısının yansımaları görülürken siyasi partilerin propaganda çalışmalarında da bunu gözlemek mümkündür. Mitinglerde lider eşleri hem arka planda kocasını dinler.[134] Gidip gelinen yerde eşler pek kocasının işlerine karışıyor görünmez. Ancak Türkiye'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller'in eşi Özer Çiller onun mitinglerinde hiçbir zaman meydanlarda görünmez. Konuşma platformunda eşinin arkasında beklemez.

Temsil propagandası, etki etme sanatıdır şeklinde düşünülebilir. Bu kavram, tezimin çerçevesinde ilk kez bir siyasi kavram olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu alanın iletişim, tarih ve sosyoloji gibi alanlarda araştırmalar yapan bilim insanları için bakir bir alan olduğunu düşünmekteyim. Özetle temsili demokrasi, ülkemiz dahil pek çok yerde uygulanan bir sistemdir. Bu durum dahi temsil gücünün veya temsil yoluyla propagandanın ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır denebilir.

1.1. 3. 6. Politik Propaganda

Politik propaganda, propaganda muhtevasına bakılarak yapılan bir adlandırmadır. İktidara gelmek, birilerini iktidardan etmek politik propaganda için

[133] Cemil Çiçek'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 18.01.2018).
[134] https://www.youtube.com/watch?v=pr9pXHg6a1w (Erdoğan Eşiyle), https://www.youtube.com/watch?v=BWosFTnVgbw (Kılıçdaroğlu eşiyle) Erişim Tarihi: 18.10.2016.

amaçtır. Nazilerin Almanya'da ve Rusya'da Bolşeviklerin kendilerini kabul ettirmek için yaptığı uygulamalar tam bir politik propagandadır. Politik propagandada radyo, televizyon, internet (sosyal medya), sinema, gazete gibi kitle iletişim silahlarını etkin şekilde kullanmak gerekmektedir. Bu araçlarla istenen mesaj kamuoyuna çok süratli bir biçimde iletilir. Türlü etkileme ve ikna teknikleri kullanılabilir.

Politik propaganda önceden planlanmış bir mahfilde yürütülür. Hedef ve amaçlar belli zamana yayılır. Aynı zamanda politik propagandada sadece amaç ve hedefler değil propaganda metotları ve kanalları da önceden tasarlanıp düzenlenir.[135] Rusya'da komünizmin yerleşmesi için Bolşevikler sadece Kızıl Ordu'yu kullanmazlar. Komünizmin Rusya'da tutunmasında Bolşeviklerin Trans Sibirya Demiryolunu etkin bir biçimde kullanmaları etkili olur. Bu demiryolu, iki okyanusu karadan birbirine bağlamaktadır. Mançurya, Pasifik Okyanusu kıyılarından trene binen bir kişi Sen Petersburg'a, Baltık ya da Atlas Okyanusu kıyılarına güvenli bir biçimde ulaşır. On bin kilometreye yaklaşan bu demiryolu tam bir politik propaganda silahına dönüşür. Demiryolunun üç büyük etkisi olur: Bunlardan ilki demiryolunun kendi varlığının etkisi, iki okyanusun karadan birleştirilmesi inanılmaz bir şeydir. Böylesine devasa yatırım insanları büyüler. Artık Rus topraklarının pek çok yerinden Moskova'ya rahatlıkla ulaşılır. Bu görülmemiş ve müthiş bir olaydır. Demiryolunun ekonomik zemin üzerinde politik sonuçları olur. Sibirya'nın zenginlikleri Rusya'nın batı kanadına rahatlıkla aktarılır. Rusya içinde sosyal ve ticari açıdan birbirinden çok uzak bölgeler birbirine entegre olur. Kızıl Ordu'nun hareket kabiliyeti artar. Ordunun ülkenin her yerine transferi kolaylaşır. Bu da Bolşeviklerin ülkeyi kontrolünü kolaylaştırır. En önemlisi kendisi bir propaganda unsuru olan Pan-Sibirya demiryolu Bolşevikler tarafından propaganda gruplarının ülkenin dört bir tarafına göndermesini kolaylaştırır. Ajitasyon trenleri oluşturulur. Bu trenlerle gidilen yerlerde filmler çekilir. Moskova tarafından propaganda amaçlı üretilen sinema filmleri gösterilir. Afişler dağıtılır. Trans Sibirya demiryolu Bolşevikler tarafından Kızıl Ordu'dan daha güçlü bir propaganda silahı olarak kullanılır.

Politik propagandada slogan, sembol, simge, parola üretimi çok önemlidir. Politik propaganda silahına sarılanlar, kitlelerin ideolojilerin derinliğini

[135] Osman Özsoy, **a.g.e.** s.240.

anlamayacaklarını farz ederler. Kitleleri harekete geçirecek olan kısa öz mesajlardır. Bir sürü mesajdan ziyade akılda kalıcı bir cümle daha hayatidir. İşte burada slogan ve semboller devreye girmektedir. Sovyet Rusya, komünist devrimi *"Toprak ve Barış"* parolasıyla özetler. Ülkenin büyük çoğunluğunda bu söylemin heyecanı duyulur. *"Emek, barış, özgürlük"* geliştirilen diğer bir slogandır.[136]

Erken cumhuriyet döneminde yeni bir ulus devlet var edilmek istenir. Bununla ilgili teorik alt yapı hazırlanır. Türk Dil ve Tarih Kurumları kurulur. Ancak halkın yapılanları benimsemesi için pratik uygulamalara da ihtiyaç duyulur. *"Ne mutlu Türküm diyene!"* deyişi, bir özdeyişten ziyade bir ulus devlet pratiğidir. Ulus devletin varlığının binası ve idamesi için yapılan politik propagandanın sloganıdır. Çok partili yaşama geçiş sürecinde II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır sosyal ve ekonomik problemler iktidar partisi CHP'nin yıpranmasında elbette ciddi etkisi vardır. 1946 yılında çok partili yaşama geçiş sürecinde CHP'nin iktidardan düşmesinde DP'nin başarılı propaganda uygulamaları da etkili olur denebilir. Değilse DP kurucularının da CHP içinde çıkıp geldiği akla getirilmelidir. "*Yeter söz milletindir!"* sloganı bu propagandanın en keskin özde uygulamasıdır. Bu slogandaki politik propaganda o kadar etkilidir ki kitleleri millet kavramını kullanıp coştururken aynı kitlelerin bilinçaltına ciddi mesajlar yüklemektedir. İktidardaki CHP'nin milleti temsil etmediği şeklinde bir anlam burada vardır. Eğer CHP milleti temsil etmiyorsa milleti kim temsil etmektedir. Elbette bu sloganı üretenlerin milleti temsil ettikleri anlamı buradan örtük ama açık bir biçimde çıkmaktadır. Söz konusu slogana DP millettir, millet DP'dir şeklinde bir anlam yüklenir. Aynı zamanda milletin çektiği sıkıntılara dur deme zamanının geldiğini burada görmekteyiz. *"Yeter, söz milletindir!"* sloganıyla birlikte kullanılan afişte bir el dur demektedir. Burada beden dili üzerinden sembolik ve ikonik bir anlam yüklendiği de söylenebilir. Biraz dikkatli bakıldığında bu elin sağ el olduğu görülür. DP, başlarda kendini açıkça bir sağ parti olarak tanımlamasa da kendisinin sağ parti olduğuna dair bilinçaltına bazı mesajların yerleştirdiği dillendirilebilir. Sağ partiler muhafazakârdır. İktidara gelen DP'nin uygulamalarına baktığımızda adı konmayan sağ kimliğin ortaya konduğu ifade edilebilir. Sonraları CHP, kendini sol olarak tanımlayınca DP de kendini açıkça sağ

[136] J. Marie Domenach, **a.g.e.** s.27.

parti olduğunu ilan eder. Hâlbuki politik manevra ve propaganda açısından kullanılan semboller ve ikonlarla bu, çoktan zihinlere yerleştirilir.

Resim 19: "*Yeter! Söz Milletindir*" afişi[137]

Akılda kalacak bir slogan, sembol üretmek politik propagandada olmazsa olmazdır ve politik propagandanın gücünü veya etkisini artıran en önemli silahtır. Sadece DP'nin muhalefet ve iktidar yıllarında değil daha sonra yıllarca bu slogan akıllarda kalır. Sloganda gerekli sertlik de göze çarpar.

Balkan Savaşları öncesinde Osmanlı Padişahı Sultan Reşat, Selanik'e geziye çıkar. Gezi, Sultan tarafından aynı zamanda Manaki Kardeşler tarafından filme aldırılır.[138] Bu gezinin kendisinin de ve söz konusu filmin de politik propaganda olduğu söylenebilir. Çünkü Balkan Savaşları öncesinde Balkan Devletleri'nin özellikle Yunanistan'ın niyeti bellidir. Yunanistan, Büyük Helen İmparatorluğunu kurma peşindedir. Ege'nin iki yakasını kontrol etmek istemektedir. Ancak Ege'nin iki yakasından önce Kuzey Ege'de Selanik ve Trakya'nın kontrolü gerekmektedir. Böyle bir ihtiras karşısında Reşat'ın yaptığı gezi ve buna dair çektirdiği film buranın bir Osmanlı toprağı olduğunu gösterme amacı taşımaktadır.[139] Yine Balkan Savaşları öncesinde, Meşrutiyeti ilan ettiren güç İttihatçı kadro Osmanlı topraklarının tamamında meşrutiyet kutlamaları tertip eder. İlk kutlama yılında İttihatçılar

[137] Selçuk Milar (Tasarımcı), Tasarım tarihi: 1950.[137]

[138] Cinamatheque Of Macedonia (Makedonya Ulusal Film Arşivi).

[139] https://www.youtube.com/watch?v=bTFJG5m2FL4&t=69s Erişim Tarihi: 30.01.2018.

özellikle kuvvet buldukları Makedonya'daki kutlamalara önem verirler. Burada kutlamaları daha sonra Manaki Kardeşler'e filme aldırırlar. Filmin konu edindiği konuşmalar, askeri bandonun marşlar çalması, ordu birliklerin geçit resmi, büyük yürüyüşler, meşrutiyetin ilan sürecindeki isyancıların darağaçlarında sallandırılması gösterilir. Makedonya'da bu yapıların kendisi ve bunları konu edinen film ve bu filmin Osmanlı topraklarında değişik yerlerde gösterilmesinin tümüne politik propaganda gözüyle bakabiliriz.

Politik propaganda çok genel anlam içerir. Propagandanın hedeflediği nokta açısından böylesine bir adlandırma yapılır. Siyasi veya politik bir beklenti olduğu sürece tüm propaganda türleri bu isimle adlandırılabilir.

1.1. 3. 7. Dikey ve Yatay Propaganda

Türkiye'de siyasetin işleyişi dikkate alındığında parti genel merkezi ve genel başkanı ile sıcak bir ilişkisi yoksa seçim zamanında yerel bir siyasetçinin o partiden aday olması neredeyse imkânsızdır. Yerel siyasetçinin parti genel merkezinin onayını almaya dönük ya da onların gözüne girmeyi amaçlamış her türlü eylem ve söylemi dikey propagandadır. Dikey propaganda sonucu seçimlerde o partiden aday olmuş kişi aslında bir güce dayanmaktadır. Oysa parti teşkilatlarını dolaşan, vatandaşla bağını koparmayan yerli siyasetçinin yaptığı yatay propagandadır. Bu tür propaganda faaliyetinde bulunanlar partisine güç katıyor demektir. Bir güce dayanmak ile bir oluşuma güç katmak birbirinden oldukça farklıdır. Bir oluşuma güç katmak daha değerli gibi durmaktadır. Ancak güce dayanmayan bir siyasetçinin Türkiye'de başarı şansının olmadığı söylenmektedir. Bu nedenle Türkiye'de hem yatay hem dikey propaganda da bulunmak daha sağlıklı durmaktadır. Gücünü sadece genel merkezden almayıp parti teşkilatlarını ihmal etmeyen, vatandaşla ilgilenen Türk siyasetinde daha uzun süre varlığını sürdürebilmektedir. Yine parti liderlerinin, parti genel merkezlerin, ruhani önderler vb.nin takipçilerine veya daha alttakilerine karşı kendi gücünün pekiştirilmesi namına yapılan her tülü ikna manevrası veya yöntemi de dikey propagandadır denebilir.

Adalet Kalkınma Partisi Aydın Eski İl Başkanı Sadık Atay Haziran 2015 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden Aydın birinci sıradan aday

gösterilir. Kendisi milletvekili seçilir. İddia edildiğine göre Sadık Atay'ın parti genel merkeziyle güzel ilişkileri vardır. Ancak Haziran 2015 seçimlerinde parti oy kaybeder. Koalisyon hükümeti kurulamayınca Kasım 2015 için erken seçim kararı alınır. Parti kendi oyları düştüğü için Sadık Atay'ı bir daha aday göstermez. Mehmet Erdem'e göre partinin bu seçimde yatay propaganda faaliyetlerine iyi yürütecek adaylara ihtiyacı vardır. Onun için Sadık Atay yerine tabanla ve halkla nispeten daha iyi ilişkilere sahip olduğu düşünülen Erdem'in kendisi aday gösterilir. Mehmet Erdem eski vekildir. Aday, seçim sırasında tam bir politik propaganda silahı gibi çalıştığını iddia eder. Erdem, Kasım-2015 seçimleri için şunları der: *"Her hafta Aydındaki hastanelerden taburcu olan hastaların listesi bana gelir. Yaklaşık her hafta Aydındaki hastanelerden taburcu olmuş 1800 kişiye geçmiş olsun mesajı gönderdim. Ziraat Odalarına bağlı Aydın'daki 61 bin çiftçiyi tek tek aratarak onlara gübreden önümüzdeki dönemde KDV'nin kaldırılacağı bilgisini ilettim. Ak Parti döneminde yasası çıkarıldı. Evde bakım hizmetleri başlatıldı. Seçim süreci içerisinde Aydın'da evde bakım hizmeti alan 7500 kişiyi bir sekreter tutarak arattırdım. Bu ortalama günde 70-80 kişinin aranması demektir. Onlara bu hizmetteki memnuniyetlerini sordurdum. Bütün muhtarları ve azalarını arattım. Sorunlarını not ettirdim. Sorun iletenlerin sorunlarıyla ilgilendim. Sosyal Yardımlaşmadan hizmet alanlar vatandaşlara telefonla ulaştırdım. Çağrı merkezinden 100 bin kişiden daha fazla kişiyi arattım. Google belli bir ücret ödeyerek, Aydın'dan internete giren herkesin hangisi olursa olsun açtığı sayfada bizim bannerımız(reklam bandı) göründü. Bannerımızı tıklayan herkes kendi sayfamıza bağlanabildi. Tek tek internet sitelerine yüksek fiyata reklam vermekten öte, herkese ulaşacak ekonomik bir yönteme başvurduk. Rakiplerimizin buna benzer bir şey uygulamadıklarını gördük. 2015 seçimleri öncesinde kararsız seçmen sayısı oldukça yüksekti. Kemikleşmiş, sabit oylar değil iktidarı kararsızların oyu belirleyecekti. Bakkal, esnaf vb. aslında siyasetle fazla ilgisi bulunmayan vatandaşlar verdikleri oylarla iktidarı tayin edecekti. Bizim yaptığımız propaganda çalışmalarının bu kesimi etkilediğini düşünmekteyiz."*[140] Evde sağlık hizmetleri belediyelerin uhdesinde olan bir mevzudur. CHP'li Aydın Büyükşehir Belediye başkanı Özlem Çercioğlu bu konu üzerinden çok derin bir propaganda faaliyeti yürütür. Belediye uygulamalarından yola çıkarak CHP, yaşlının hasta ve düşkünün yanındadır mesajı vermeye çalışır.

[140] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 09.10.2016).

Mehmet Erdem, evde sağlık hizmetlerinden yararlanan vatandaşları tek tek arayarak ya da aratarak ilgili yasanın Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı tarafından çıkarıldığını anlatır. Uygulamadan sorumlu belediye başkanı evde sağlık hizmetlerinin tek paydaşı olarak kendini kamuoyuna lanse ederken Erdem yaptığı manevrayla onun elindeki en önemli silahı alır.

Klasik propaganda, bir tür dikey propagandadır. Bir lider ve kadro vardır. Onlar kamuoyunu etkiler. Milletvekili adaylarını tek tek belirlerler. Adayların halk tarafından bilinmesi o denli de önemli değildir. Bu aşamada milletvekili adaylarının parti liderleri ve genel merkezin gözüne girmeye çalışırlar. Türkiye'de tek parti döneminde dikey propagandanın yaygın olduğu söylenebilir.[141] Mustafa Kemal Atatürk'ün Serbest Fırka'nın kapanmasından sonra 3 Şubat 1931 tarihinde Aydın'ı ziyaretinde bir toplantı sırasında Adnan Menderes kendisiyle tanışır ve Atatürk'ün tavsiyesi üzerine Halk Partili olur. Daha sonra CHF Aydın il başkanlığı görevine getirilir. Atatürk'ün "*Şayan-ı dikkat bir genç*" diye nitelendirdiği Menderes, bu partiden 1931 yılı genel seçimlerinde IV. Dönem Aydın milletvekili seçtirilmesi tam bir dikey propagandadır. Eski İttihatçı Halil Menteşe de Atatürk'ün ricası üzerine kendisi çok arzu etmese de CHP'den vekil seçtirilir.[142] Hal böyle olunca milletvekillerinin halkla temas gibi dertleri çoğu kez pek olmamıştır denebilir. Yatay propaganda faaliyetlerinin 1946'da çok partili yaşama geçişle beraber başladığı söylenebilir.[143] Ancak eski alışkanlıklarla 1946 yılı genel seçimlerinde CHP'den aday olmak isteyen pek çok kişinin CHP genel merkezine mektup, özgeçmiş yağmuruna tutarak onların gözüne girme gayretleri açıkça görülür.[144] Çok partili yaşama geçişle birlikte DP'lilerin halkla teması halkta şaşkınlık ve hayranlık oluşturur. Köylerinde beldelerinde vekil ya da vekil adayı görmeye pek alışkın olmayan insanlar, vekil denilince kendilerinde vekile dair bambaşka algı oluşmuştur. Halk, taşrada temasları sırasında DP'li Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'nu kamburu olan

[141] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s.s.79- 80.

[142] Av. Nahit Menteşe'yle yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 22.07.2016). Menteşe: "*İttihatçı ve Eski Hariciye Nazırı Halil Menteşe babamın amcasıydı. Halil Menteşe I. Dünya Savaşı sonrası Malta sürgünlerindendir. Celal Bayar, bana amcamla ilgili oldukça önemli şeyler anlatırdı. Halil Menteşe de Salih oğlu sen, öp elimi öp derdi gördüğü zaman. Atatürk, Bayar'a diyor ki git Halil Menteşe ile konuş, onu tekrar politikaya kazandıralım diyor. Bayar Milas gitmiş, ona vekillik teklif etmiş. O da ben sürgünde iken modern tarımı öğrendim. Çiftliğimde bununla uğraşacağım der. Atatürk yine de onu aday yapıyor. Menteşe 1949'a kadar vekil olarak kalıyor."*

[143] Demokrat İzmir, 17 Temmuz 1946. Demokrat İzmir, 24 Mayıs 1946. Demokrat İzmir, 16 Temmuz 1946

[144] BCA/490.01-1170.1.

birisi olarak görünce onun vekil olabileceğine uzun süre inanamamışlardır.[145] DP'lilerin halkla temasları, CHP'li vekilleri ve üst düzey yöneticileri de halkla temasa sevk eder. Hem muhalefet hem iktidar açısından yatay propaganda faaliyetleri böylece başlar.[146]

Dikey propaganda sadece aşağıdan yukarı değil yukarıdan aşağıda yapılır. Bu daha çok dikta rejimlerinde görülür. Bir otoriter lider vardır. Pasif dinleyici kitlesi bulunur. Lider onlara konuşmalarıyla şevk verir. Dinleyenler lidere bağlıdır, kendilerini lidere adarlar ve onun her istediğini yapmaya hazırdırlar. Bu tür dikey propagandada büyük mitinglere ve kalabalıklara, kitle iletişim araçlarına gerek duyulurken yatay propagandada ise çalışmalar örgütlere, parti tabanına ve birebir vatandaşla diyaloğa dayanır.[147] Yatay propagandada propagandaya maruz kalanlar, bu çalışmalara samimi ve canlı bir biçimde diyalog kurarak katılırlar. Özellikle küçük gruplarda etkilidir. Siyasetçilerin esnaf gezileri, 1970-1980 arasında olduğu gibi kahvehane toplantılarına katılmalarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Dikey propagandada bir grubun hitap ettiği kitlelerden daha üstün olduğu anlayışı kendilerinde açıkça veya örtük bir biçimde vardır. Kitle iletişim araçlarıyla kitlelere ulaşılır. Ancak medya etkisinin çabuk kaybolduğunu iddia eden tezler de vardır. Dikey propaganda mutlaka yatay propaganda ile desteklenmelidir.

1.1. 3. 8. Kışkırtıcı ve Bütünleştirici Propaganda

Kışkırtıcı propaganda doğrudan kitleleri isyana teşvik eden bir propaganda türüdür. Yıkıcıdır, muhaliftir, başkaldırmaya teşvik eder. Kışkırtıcı propagandanın genelde yönetimi devirmeyi amaçladığı, kimi zaman rejim değişikliğine kişileri veya toplumu zorladığı bilinmektedir. Ancak bilinenin tam aksine bazen mevcut yönetimlerin iktidarını bilerek destekler mahiyettedir. Bu durumda söz konusu yöntem, yönetim, rejim veya düzen değişikliğinden daha ziyade statünün korunmasına hizmet eder. Bunu rejim, yönetim karşıtlığı izlenimi vererek gerçekleştirir. Kimi devletler gizli bir biçimde istihbarat teşkilatlarını kullanarak ufak tefek ayaklanmalar çıkartır. Devlet, bunu tehdit altındayız diye yansıtır. Vatandaş

[145] Kadir Özden'le yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 17.10.2016).
[146] Anadolu, 18 Temmuz 1946. Demokrat İzmir, 2 Temmuz 1946. Demokrat İzmir, 20 Temmuz 1946. Anadolu, 16 Haziran 1946.
[147] Jacques.Ellul, **a.g.e,** s.s.80-82.

bunun için dört bir elle iktidara veya rejime daha çok sarılır. Yine mevcut başkaldırıyı devlet resmi kolluk güçleriyle bastırır. Böylece devlet ya da iktidar birden toplumun kahramanı olur. Başkaldıranlar ise çoğu zaman istihbarat örgütleri tarafından kullanıldıklarının farkında dahi değillerdir.

Halkın gözünde kahramanlığı oynamak önemlidir ancak bu tip propagandanın başarı şansının toplumun refah seviyesiyle ilgisi vardır denebilir. Hitler, yukarıda sözü geçen yöntemi çok dener ve başarılı olur. Ayrıca Hitler kitleler üzerinde üzüntü, mutluluk bağlamında aşırı heyecan yaratarak sosyal ve ekonomik değişimler vaat ederek kışkırtıcı propaganda yönetimini sıklıkla dener. Alman halkını Yahudilere ve Versay'a karşı kışkırtır. Almanya'da yaşanan ekonomik ve soysal sıkıntılar bu kışkırtmayı besler. Olanların sorumlusu Yahudiler ve Versay'dır.[148] Kışkırtıcı propaganda, provokasyon sözcüğünde karşılığını bulur. Provokasyonda kin- nefret hisleri ön plana çıkartılır. Basit bir dille duygulara hitap edilir. Kitlede ve grupta coşku ölümüne sağlanır. Rus Devrimi sırasında Komünist Parti ve Lenin toprak sahiplerinden büyük bir direniş görür. Bunun üzerinde Lenin ajitasyon bürolarını devreye sokarak yoksul köylüyü zengin toprak sahipleri aleyhinde kışkırtır ve bunda başarılı olur.[149]

Mustafa Acar, 1990'larda TARİŞ Pamuk Birliği Yönetim Kurulu'ndadır. Kurul o sene pamuk üreticisine zarar etmesin diye piyasa koşullarının üzerinde fiyat verir. Yılsonu hesaplarında TARİŞ'in zarar ettiği görülür. Yapılan genel kurulda Mustafa Acar'ın siyasi rakibi, önceki seçimde TARİŞ pamuk birliği başkanlığı için yarışıp yarışı kaybeden Deniz Atay genel kurulda söz alarak konuşur. Ateşlidir, duyguludur. Mevcut yönetimi, becerisizlikle ve TARİŞ'e ihanetle suçlar: "*TARİŞ, bugün zarar ediyor. Bir takım beceriksiz zevatın elinde batıyor. Bunlar sizin verdiğiniz güveni boşa çıkarmıştır. Kendilerine verilen emanete ihanet etmiştir.*" Deniz Atay'ın konuşmasından sonra salonda önce uğultu, sonra mevcut yönetime karşı yuhalama sesleri duyulur. Ardından arbede çıkar. Kışkırtıcı propaganda yerine ulaşır. Mevcut yönetimin hesapları genel kurulda neredeyse ibra edilmeyecektir. Mustafa Acar, söz ister. Salonu sakinleştirmek için "*Biz siz sayenizde varız. Bu işin asıl sahipleri sizsiniz. Biz emanetçiyiz. Siz gidin dediğinizde gideriz.*" Sonra Acar,

[148] Guido Knopp, **Hitler Managers**, Kampen, Nederland, 2009, s. s.45-50.
[149] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s.s. 71-74.

TARİŞ pamuk birliğinin niçin zarar ettiğini söyler. Genel kurula size bir önerim var der. "*Madem bu kurum zarar etti. Siz zarar etmeyin diye verdiğimiz kilogram başı fiyatı o günkü piyasa koşullarındaki fiyatla düzeltelim. Size ödenen paralardaki farkı da size borç yazalım. Her bir çiftçiye bir-kaç ay süre tanıyalım. Çiftçiler o süre sonuna kadar farkları ödemiş olsun. Önerimi oylamaya sunuyorum."* Hiçbir kimse bu öneriye sahiplenmez. Ortalık sakinleşir. Yönetim kurulu hesapları ibraz olur. Deniz Atay, kurul sonrasında Acar'a *"sizi az kalsın bitirecektim, sen nereden çıktın?"* der.[150]

Bütünleştirici propaganda daha çok uyum propagandasıdır. Bu tür propaganda pek sık görülmez. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası İstanbul Yenikapı'da neredeyse tüm partilerin katıldığı darbe karşıtı miting buna misal olarak verilebilir. Türkiye'de partilerin parçalanması kadar parti birleşmeleri de görülür. Bu aşamada kullanılan argüman veya söylemler de birer bütünleştirici propaganda örneğine girer.

Kışkırtıcı propaganda, propagandanın daha çok yıkıcı yönüne dönüktür. Bütünleştirici propaganda yapıcıdır denebilir. Kışkırtıcı propaganda bağlamında ortam uzun çalışmalar sonucu hazırlanır veya var olan atmosfer iyi değerlendirilir. Söz konusu durumdan yararlanarak sansasyonel bir olayla veya bir söylentiyle kitleler harekete geçirilir. Herkesin bağırmaya başladığı bir yerde doğrunun sesi pek duyulmaz olur.

1.1. 3. 9. Akılcı ve Duygusal Propaganda

Propaganda ile reklam arasındaki derin benzerlikler reklam üzerinden bizi propagandayı sağlıklı bir biçimde anlamaya götürebilir. Reklamlarda bir ürün, fonksiyonu veya psikolojik etki üzerinden pazarlanır. Birincisinde ürün içeriği aktarılır. Fakat diğerinde ise ürünün sağladığı imaj vurgulanır. Aşağıdaki ürün reklamında hiçbir detay verilmez. Fiyatı yazılmaz. Bu pahalı bir üründür. İnsanlar bu ürünü daha çok oluşturduğu imaj için alırlar. Bu imaj tüketimiyle kendilerini ifade etmiş olurlar. Bu tam bir psikolojik (duygusal) ihtiyaçtır

[150] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).

Reklam 20: Bir imaj ürünün afişi. [151]

Propaganda çalışmaları coşku olmadan başarı sağlayamaz. Ancak sadece duyguya dayanan propaganda çalışmasının uzun süre ayakta kalamayacağı bellidir. Bunun için daha salim ve akılcı propaganda teknikleri de uygulamak gerekmektedir. Elbette duyguya dayanan propaganda ile akla hitap eden propaganda arasına kesin bir çizgi konulamayacağı söylenebilir. Propaganda çoğu kez ihtiraslara ve duyguya dönüktür. Bazen akıldışı önermeler de içerebilir. Ancak belli bir süreden sonra bu durum şişebilir. İstatistik bilgileriyle desteklenmiş propagandaya ihtiyaç duyulur. Bir ideolojiye inanırsak veya bir gruba üye olursak yada bir partiye oy verirsek bunun sonuçlarını katlanmaya razıyız demektir. Dolayısıyla insanlar kanıtlanmış sonuçlara inanmak isterler.[152] Fransa'nın bir sömürgeci devlet olduğu ve Cezayir'de katliam yaptığı iddialarına karşılık Fransa "*Algérie Française"* adlı bir belgesel yapar.[153] Belgeselde Fransa'nın Cezayir'in kalkınması için neler yaptığı bir sürü istatistiksel bilgiyle aktarılır. Tam bir propaganda filmi olan bu yapıtı izleyenler film sonrasında hiçbir istatiksel bilgiyi hatırlayamazlar fakat Fransa'nın Cezayir'deki yaptıklarıyla gurur duymaktadırlar.[154] Fransa berberiler, zencileri(siyahiler) kucaklamaktadır. Aşağıda bir zenci Fransa'nın hür ve eşit yurttaşı olarak Fransız bayrağını selamlamaktadır. Burada yapılan duygusal propagandadır:

[151] http://www.malemodelscene.net/agencies/select-models/alexandre-cunha-lacoste-underwear-spring-summer-2015/ Erişim Tarihi: 18.10.2016.
[152] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s. 85.
[153] https://www.youtube.com/watch?v=BeIy-tfLSMQ Erişim Tarihi: 18.10.2016.
[154] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s.s. 85-86.

Resim 21: Fransız bayrağını selamlayan siyahi.[155]

Sonuç olarak duygusal propagandanın hislere, akılcı propagandanın ise sayılara, istatistiklere ve mantığa dayalı olduğu ileri sürülebilir. Bu iki propaganda türünü gerektiği ölçüde aynı anda uygulayan gurupların veya çevrelerin daha başarılı olacağı varsayımında bulunabiliriz.

1.1. 3. 10. Sosyolojik Propaganda

Sosyolojik propaganda, yapısal propaganda olarak nitelendirilebilir.[156] Türk Ocakları'nın ve daha sonra Halkevlerinin faaliyetleri sosyolojik bir propaganda olduğu varsayılabilir. Her şey, bu tip yapılarda zamana yayılır. Zihinsel bir devrim süreci hedeflenir. Sosyolojik propagandada katılımcı bireyler aktiftir. Halkevlerinde, değişik kollar adı altında bu evlere gelenlerin faal görev aldıkları bilinmektedir.[157] Elbette sosyolojik propaganda kendi içerisinde pek çok politik propaganda unsuru barındırabilir. Politik propaganda kriz dönemlerinde kitlelere eyleme sürükleme gücüne bazen erişemeyebilir. Sosyolojik propagandanın bazen bunun alt yapısını hazırladığı görülür.[158]

1970'lerin sonunda Türk Eğitim sisteminin dağılmasıyla birlikte dershane olgusu ortaya çıkar. Fethullah Gülen Işık Evler projesiyle önce evlerde öğrenci

---

[155] http://www.federiconovaro.eu/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/barthes....jpg Erişim Tarihi: 18.10.2016. Dergi halen yayımlanmaktadır. Derginin güncel yayını için: http://www.parismatch.com/ Erişim Tarihi: 19.10.2016.

[156] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s.s. 62-64.

[157] Anadolu, 2 Şubat 1947. Anadolu, 25 Mayıs 1947. Anadolu, 18 Haziran 1947. Anadolu, 14 Mayıs 1948. Anadolu, 6 Ağustos 1948.

[158] Jacques Ellul, **a.g.e.,** s.s.53-69.

yetiştirmeye başlar. Daha sonra okullar ve yurtlar açar.[159] Onun başlattığı hareket için himmet adı altında bağışlar toplanır. Burada okutulan öğrencilerin başarılarından söz edilir. Bilim olimpiyatlarında kendi okullarında okuyan öğrencilerin hep madalya kazandıklarından dem vurulur. Altın nesil yetiştirildiği, müjdeli gençlerin eğitildiği anlayışı yayılır. Kurumların kimliği altında pek de siyasete karışmayan bu propagandaya sosyolojik propaganda denir. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gösterdi ki siyasal bir eyleme veya politik propagandaya yaklaşık 40 yıl boyunca sosyolojik propagandayla alt yapı sağlanmıştır.

Sosyolojik propaganda zamana yayıldığı için direk eyleme zaman zaman sürükleyemeyebilir. Onun için eylem zamanlarında bu yöntem bilindik diğer propaganda yöntemleriyle desteklenebilir. Sosyolojik propaganda bir altyapı çalışmasıdır. Eylemin ortaya çıkması için zemin hazırlar. Diğer taktikler de eylemi ateşler. Sosyolojik propaganda tesirinde kalmış birey ve toplulukları diğerlerine göre yeri geldiğinde harekete geçirmek kolaylaşır. Sosyolojik propagandanın kendisi dahi asıl bilinen klasik propaganda yöntemlerine dönüşebilir.

Sosyolojik propaganda kurum propagandasıdır. Dolayısıyla resmi kurumlar, dernekler, özel sektör kuruluşları bu anlamda sosyolojik propagandayı yapan ve yayan grup içerisinde yer alır. Sosyolojik propaganda belli bir ön yargıyı yıkmayı veya bir önyargıyı yaymayı amaçlar. Fethullah Gülen hareketini "*hizmet"* adıyla yansıtır. Katılımcı insanlar için de "*yeniçağın muştucuları*" der. Bu söylemler bir önyargıyı yıkmayı hedeflediği gibi aslında onun yerine kendi lehlerinde de bir önyargı oluşturur. Cemaat çok fazla söylemde bulunmaz. Dünyada açılan okullar gösterilir. Bir yerleşim yerindeki okullarını oranın eşraf ve esnafının gezmesi sağlanır. Okullar tertemizdir. Gençler pırıl pırıldır. Bunları görenler, kurum propagandası etkisinde kalarak, ulvi bir iş ve görev yaptığı addederek harekete dâhil olurlar. Örgütlerin ve kurumların yapısı ön plana çıkartılarak yapılan bu propaganda çeşidine sosyolojik propaganda denir. Kişilerin düşünceleri önce değiştirilir. Sonra vadeye yayılmış bir biçimde kişilerden tutum değişikliği beklenir. Kadın derneklerinin kadın haklarıyla, kürtaj, kadına şiddet vb. konularda yaptıkları eylemler veya girişimlerde sosyolojik bir propaganda sayılır. Sivil toplum

[159] Ruşen Çakır, **Ayet ve Slogan,** Metis Yay. İstanbul, 2004, s.s.99-113.

kuruluşlarının yaptıkları veya düşüncelerini yayma çabalarına genel de sosyolojik propaganda denir.[160]

Sosyolojik propaganda, hissedilmesi en güç olan bir propaganda yöntemidir şeklinde düşünülebilir. Kurumlar, yapılar kendini tanıtma eğilimi gösterir. Bu eğilim bağlamındaki tüm eylemler sosyolojik propagandadır. Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak sosyolojik propagandayı tamamen olumsuz algılamak doğru olmaz. Burada propaganda etiği devreye girmelidir. Bu propaganda ile ne hedeflendiği önemlidir. Söz konusu propagandaya maruz kalanların ise bu hedefi okuyabilmesi ve ona göre tutum geliştirmesi gerekmektedir.

1.1. 3. 11. Baskın Propaganda

Baskın propaganda kara propagandanın bir türüdür. Umulmadık zamanda rakibi zor durumda bırakacak ve yıpratacak bir biçimde iddiaların ortaya atılması şeklinde görülen propaganda yöntemidir. 2014 Yerel Seçimler hemen öncesi 15-27 Aralık süreci olarak adlandırılan hükümetin bazı üyeleri hakkında yolsuzluk iddialarının dile getirilmesi baskın propagandaya örnektir. CHP lideri Deniz Baykal hakkında gayr-i meşru ilişkisi olduğuna dair görüntüleri yayımlanarak Baykal'ın görevinden istifaya zorlanması da baskın propagandadır. Yine MHP'de MKYK üyesi ve parti genel başkan yardımcılığı gibi üst düzey görevde bulunan bazı siyasetçiler hakkında gayr-i meşru ilişkilerinin bulunduğuna dair benzer görüntülerin bulunduğu iddiası sonucunda bu görevlerde bulunan pek çok kişi görevlerinden istifa eder. 2016 Amerikan başkanlık seçiminde başkan adayı, göçmenler ile ilgili radikal görüşleri bulunan Donald Drump'ın kadınlarla gayr-i meşru ilişkisinin bulunduğuna dair ses kaydının yayımlanması yukarıda anlatılanlara bir örnektir. Baskın propagandanın kara propagandadan ayrılan bir yanı vardır. Kara propaganda genelde yalan ve iftira üzerine kurulmuşken baskın propaganda da asılsız, dedikodu mahiyetinde veya iftira niteliğinde iddialar bulunduğu gibi söz konusu iddialar doğru da olabilir. Ancak burada asıl olan bu iddiaların son anda ortaya atılmasıdır. Politikada baskın propaganda genelde seçimlere yakın zamanda ortaya çıkar. Bir politikacı hakkında kendisinin dahi unuttuğu, 20 yıl önce söylediği bir sözün veya gerçekleştirdiği bir eylemin tam seçime yakın ortaya çıkartılması manidar bulunmalıdır. Bu iddialar

[160] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.198.

doğru olsa dahi açıklamak niçin beklenmiştir? Burada maksat doğruyu açığa çıkartmak değil rakibi yıpratmaktır.

1.1. 3. 12. Kültürel Propaganda

Reklamın kapitalist sistemin en önemli silahı olduğu dillendirilmektedir. Reklam bir malı sattırır. Tüketim toplumunun veya kültürünün en önemli parametrelerinden bir tanesi reklamlardır. Ancak reklamların tek başına insanları bir malı almaya sevk etmeye gücünün yetmeyeceği bellidir. Bunun için zihinsel bir inkılabın olması gerektiği söylenir. Bu, medya eliyle yapılır. Diziler, programlar tüketim toplumu oluşturmaya yardım eder. Diziler genelde üst sınıfın hayatını yansıtır. Onların bindikleri arabalar, kullandıkları eşyalar toplumun gözüne sokulur. Yerel yemek kültürünün bir bölgede silinip 'fast food' kültürünün yerleşmesi bir zihinsel operasyonun varlığına işaret eder. Bu zihinsel operasyon kimilerince kültürel emperyalizm olarak adlandırılır. Kültürel propaganda açıktan yapılır. Ancak bunun ardındaki niyet okumasını yapmak oldukça güçtür. Oldukça yaygın kullanılan bir propaganda çeşididir. Kültürel propaganda siyasi üstünlüğün bir sonucu olarak ortaya çıkar denebilir. Batının siyasi üstünlüğü Batı eliyle yürütülen bir kültürel propagandanın yolunu açar. Geri kalmış toplulukların veya milletlerin batı milletleri üzerinde etkili bir kültürel propagandalarının olmadığı söylenebilir.

İngilizce bir dünya dilidir ve ortak dildir. Öğrenilmesi zorunlu diye zihinlerimize bir anlayış yerleştirilmiştir. Dünya ortak bir dile ihtiyaç duyuyorsa bu neden İngilizcedir? Ya da bu dil öğrenilmesi çok kolay bir yapıda mıdır? İngilizcenin dünya dili olmasında Amerika ve İngiltere'nin dünya siyasetindeki üstünlüğü ciddi rol oynar. Toplumların kendi dillerini unutması veya yabancı kelimelerle dillerinin yapısını bozması, yer ve işletme adlarını İngilizce olarak vermeleri kültür emperyalizmin bize ne olduğunu göstermektedir. Siyasi üstünlüğü bulunan her toplumun diğerlerine kendi yaşamlarını ve kültürlerini dayatma çabalarına kültürel propaganda ve daha sert ifadesiyle kültürel emperyalizm denir. Küreselleşme, kültürel propaganda ile kültürel emperyalizm arasında doğrudan bağ vardır şeklinde

bir fikir ileri sürülebilir.[161] Hatta küreselleşme adı altında kültürlerin yavan bir şekilde tek tipleştirilmesi dahi söz konusudur. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, sınırların gevşemesi sonucunda egemen güçler kültürlerini alt kesimlere daha çok ve daha hızlı yaymaya başlarlar. Kültürel propaganda üstten alta, güçlüden güçsüze, siyasi kudreti olan devletten daha zayıf devlete doğru bir seyir takip eder.[162]

Kültürel propaganda yoluyla pek çok ulus veya devlet saygınlık kazanmaktadır. Bu yöntemle kimi zaman ortaya çıkan art niyetlerini fevkalade bir biçimde örtmektedirler. Kültürel propagandayı en iyi yapan devletlerden bir tanesi Amerika'dır. Kendi yaşam felsefesini, düşünce tarzını yayma konusunda Amerika kendi adına başarılı bulunabilir. Hemen hemen her Hollywood filminde doğrudan konuyla bir ilgisi olmasa da Amerikan bayrağını görmek mümkündür. Bunun bilinçaltı bir etki bıraktığı söylenmektedir. Yine her yönetmen filmini Amerikan yaşam tarzıyla çerçeveler. Defalarca buna benzer çerçeveleme gören kişiler olayı kanıksamaya başlarlar ve belli bir süre sonra o yaşama öykünürler. Kişiler, kafalarının içindeki değerlere göre olaylar karşısında bir tutum belirler veya tavır takınır. Kültürel propaganda değerler silsilesini yıkar. Yerine yenilerini koyar. Böylece değerlerin somutlaştırılması olan tüketim alışkanlıkları ve diğer tüm yaşam dinamikleri kendiliğinden değiştirilmiş olur. Kültürel propaganda zamanla hedefine ulaşan bir propagandadır. Recep Taner, 1980 öncesinde sol kesimin de ülkücü kanadının da her türlü emperyalizme karşı olduğunu belirtir. Buna kültürel emperyalizm de dâhildir. Ona göre 12 Eylül İhtilali, şiddeti sona erdirmekten daha ziyade Türk toplumunu yeniden dizaynı için yapılmıştır. Yeni düzende liberalleşme adına tüketim toplumu kurulacaktır. Bunun için ciddi bir kültürel propagandaya ihtiyaç duyulacaktır. Taner'e göre ülkücü kesim bu propagandaya karşı direnç göstereceği için 12 Eylül Darbesi'yle ezilecektir.[163]

Sonuç olarak denebilir ki kültürel propaganda sinema, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarıyla günümüzde etkin bir biçimde yapıldığı görülür. Geçmişte bu durum daha çok kitap, gazete ve mecmualarla yapılmaktaydı. Kültürel

[161] John Tomlinson , (1999), **Kültürel Emperyalizm,** çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.146.
[162] **A.g.e.,** s. 46.
[163] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017).

propaganda faaliyetleri çoğu zaman şirin görünür ve etkisini gizler. Ancak toplumun dinamiklerini değiştirerek uzun vadede teslimine sebep olur.

1.1.3.13. İmaj Propagandası

İmaj, Fransızca bir sözcüktür ve *"görüntü"* anlamına gelir.[164] Giyim kuşam, saç şekli, bıyık ve sakal kesimi hep birer görüntüdür. Bunlar ciddi birer propaganda unsurudur. İmaj propagandası aidiyet duygusunun gelişmesi ve kimlik oluşturulması açısından önemlidir. Bu nedenle imaj propagandası fiziki bir durum şeklinde gözükmesine rağmen propagandanın daha çok duygusal ayağını oluşturur. 1888'de II. Wilhelm Almanya'da imparator olarak tahta oturur. Bismarck faktörünü ortadan kaldıran II. Wilhelm yayılmacı bir politika izler. Almanya'nın hızla bir güç olarak belirmesi Osmanlı'da Almanya yanlılarının oluşmasına neden olur. Bazıları Wilhelm hayranıdır. Wilhelm'in yukarı doğru kıvrılmış bıyıkları Osmanlı'da görülmeye başlar. Bu siyasi görüşü yansıtmanın bir biçimidir. I. Dünya Savaşı'ndan Almanya yenik ayrılır. Almanya'da imparatorluk dönemi biter. Savaş sonrasında Osmanlılar yıkılır. Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Almanya'da Versay Antlaşması sonrası Hitler faktörü ortaya çıkar. Almanya tekrar hızla güçlenmeye başlar. 1930'larda bu nedenle Türkiye'de badem bıyık görülmesine tesadüf denilemez. Sonuç itibariyle Türkiye'deki siyasi gelişmeleri bıyıklardan dahi takip etmek mümkündür genellemesi yapılabilir. 1970-1980 arası ülkücü gençler bıyıklarını aşağı doğru salarlar. Bu önemli bir tanınma ölçüsüdür. Solcuların da kendine göre bıyık şekilleri vardır.

Resim 22: 1902 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm[165]

[164] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a6bf068361b46.56000431 Erişim Tarihi: 27.01.2018.

[165] https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/william-ii-german-emperor-during-the-height-if-his-power-at-news-photo/514700014#william-ii-german-emperor-during-the-height-if-his-power-at-the-of-picture-id514700014 Erişim Tarihi: 27.01.2018.

Resim 23: Wilhelm bıyıklı Enver Paşa, genç bir subay iken.[166]

Resim 24: 1930'larla birlikte Türkiye'de görülen badem bıyıklar (Serbest Cumhuriyet Fırkası Lideri Fethi Okyar'ın Aydın'ı ziyareti Sırasında Adnan Menderes ve diğerleriyle). [167]

Giyim-kuşam önemli bir imaj propagandasıdır. 1970'lerden itibaren Ecevit'in giymiş olduğu mavi gömlek bu açıdan önemlidir. Bülent Ecevit'in başına taktığı kasket, CHP'nin elitlerin partisi olduğuna dair algının yıkımına yardımcı olur.

[166] http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Enver%20Pa%C5%9Fa%20Resimleri Erişim tarihi:27.01.2018.
[167] Menderes Akdağ, dijital arşiv.

Ecevit'i Türk köylüsüne yaklaştırır.[168] Bu önemlidir çünkü 1970'lerde nüfusun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Köylü genelde kasket benzeri şapka takmaktadır. Süleyman Demirel'in fötr şapkası, Deniz Gezmiş'in parkesi imaj propagandası açısından değerlendirilebilir. Ayrıca imparatorların süslü üniformalar giymesine rağmen Fidel Castro gibi liderlerin sade üniformaları tercih etmeleri sınıfsız bir toplum amaçladıklarını göstermeye dönük olduğu düşünülmektedir.

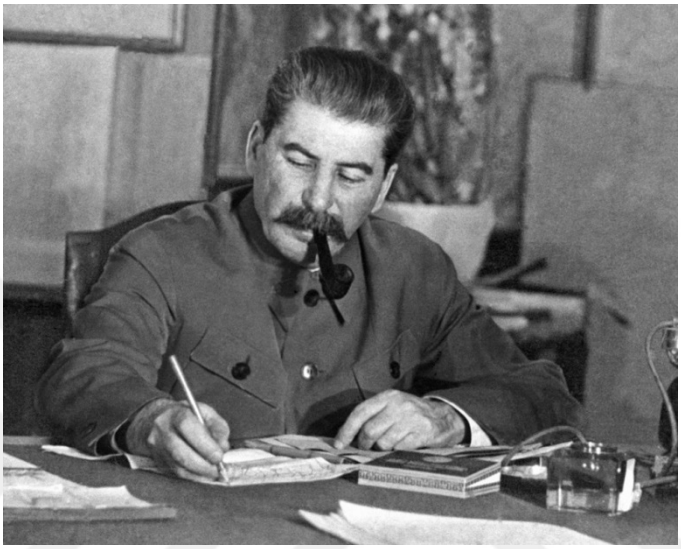

Resim 25: SSCB Lideri Stalin[169]

Resim 26: Küba Lideri Fidel Castro[170]

[168] Hikmet Çetin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:12.01.2018).
[169] http://favobooks.com/politicians/112-Joseph-Stalin-books-he-was-profoundly-influenced-by.html Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[170] https://www.nytimes.com/2016/11/26/world/americas/fidel-castro-dies.html Erişim Tarihi: 27.01.2018.

Resim 27: Son Rusya Çarı (İmparator) II. Nikolay.[171]

Resim 28: Son Alman İmparatoru, Kayser II. Wilhelm.[172]

[171] http://www.businessinsider.com/the-enduring-mystery-of-the-romanov-russias-last-royal-family-2015-10 Erişim Tarihi:27.01.2018.
[172] https://kwilhelmii.weebly.com/ Erişim Tarihi: 27.01.2017.

Fotoğraf, imaj propagandasının araçlarından bir tanesidir. Adnan Menderes'in pek çok fotoğraflarında ceketinin düğmesi ilikli olduğu görülür. Büyük mitingler sırasında çekilen fotoğraflarda kalabalıkların önünde konuşan Menderes'in hep düğmesinin ilikli olduğu müşahede edilir. Bu fotoğraflar Adnan Menderes'in halkına karşı saygılı bir lider olduğu algısının yerleşmesine katkı sağlar. Pek çok fotoğrafta Adnan Menderes'in boynunun hafif bükük olduğu fark edilir. Adnan Menderes'in portre fotoğrafı azdır. Portre fotoğraflarında Menderes hafif yere bakar, fotoğraf makinasının objektifiyle doğrudan göz teması kurmaz. Menderes fotoğrafta sanki uzaklara bakmaktadır, dalgındır. Mütevazı bir görünümü vardır. Sadece Adnan Menderes'in 1961'de idam edilmesi değil bundan önce Menderes'in çekilmiş bu tip fotoğrafları onun hakkında "*mazlum başbakan*" algısının oluşumuna yardım eder.

Resim 29: Adnan Menderes, CHP Aydın Milletvekili iken Etem Menderes ve diğerleri ile birlikte[173]

[173] Menderes Akdağ, dijital arşiv.

Resim 30: Adnan Menderes'in portre fotoğrafıdır.[174]

[174] https://www.middleeastobserver.org/2016/09/18/killed-after-a-coup-turkey-will-always-remember-adnan-menderes/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.

1. 2. ALGI KAVRAMI

1. 2. 1. Algı Kavramı ve Tanımı

'Sezmek, idrak, kavramak, duyum' gibi sözcükler kimi zaman algı veya algılamak kelimelerinin yerine kullanılmaktadır.[175] TDK sözlüğüne göre algı, *"bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak"* anlamına gelmektedir. Sözcüğün şu anlamlara geldiği de görülür: *"Belleğin katkıları ve bir duyusal izlenimle ortaya çıkan, karmaşık, nesnel bilinç içeriğidir. Özellikle görsel algılar, dışımızdaki varlığın, şeylerin, nesnelerin biçim ve durumları konusundaki betimlemelerimizin yapısına girer. Dış dünyanın duyusal etkilemelerinin bilinçte uyardığı izlenimler; söz konusu etkilemeler akım, manyetik dalgalar ve ses dalgaları aracılığıyla olur."* Algı, *"bir olay ya da bir nesnenin varlığı üzerine duyumlar yoluyla edinilen yalın bilinç durumudur"* denebilir. *"Nesnel dünyanın başta duyu organları olmak üzere insanın duyumunu etkilemesi ve böylece nesnelerin bilinçte yansıması"* algıdır. Algı sözcüğünün sözlük açısından diğer bir anlamı ise şöyledir: *"Bir nesne duyular aracılığıyla algılanır, ancak algı duyusal izlenimlerden daha fazla bir şeydir, bilinçli bir farkına varmadır, duyumları bilince ileten bir olaydır."* Algılar şu iki türe ayrılabilir: 1. Dış algı: Dış dünyadaki nesnelere yönelen, onlarla ilişkili olan algı. 2. İç algı: İç dünyanın gerçeklerine (ruhsal durumlar, ruhsal edimler, ruhsal içerikler) yönelen ve onlarla ilgili olan algıdır.[176]

Algı, olaylara verdiğimiz tepki, tutumlarımız ve değerlendirmelerimiz ile kendini ele verir. Dünya görüşü, bu bakımdan kısmen algı kavramının yerini tutabilir. Olaylara karşı tutumuzu, tepkimizi ise değerlerimiz belirler. O değerler ise aile, din, kültür, okul, medya gibi pek çok etkenden beslenir. Zihnimizde olumluma değerleri vardır. Namus kavramı zihnimizin bir yerine yerleştirilmişse namus adına işlenen cinayetleri bir noktadan sonra onaylar hale geliriz. Bunun diğer adı da meşrulaştırmadır.

Algı oluşması için bir uyarıcı olacak, bu uyarıcı sinyalleri iletecek bir kanal bulunacaktır. Ayrıca uyarıcıyı duyulama kabiliyetinde duyu organları ile bunları değerlendirecek zihinsel alt yapı şarttır. İnsan bir günde yüzlerce uyarıcıya maruz kalır. Ancak bunların çok az bir kısmına dikkatini verebilir. Kişi dikkatini vermeye

---

[175] **Türkçe Sözlük,** Komisyon, 4. Baskı, İstanbul, 1992, s.21.

[176] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57f2b549ec32e2.30872563 Erişim Tarihi: 03.10.2016.

veya nesne ya da objeler kişinin dikkatini çekmeye başladığında algılama devreye girer. Propaganda, reklam faaliyetleri de birer uyarıcıdır. Gün içinde onlarca propaganda faaliyeti kişilerin çevresinde dönmektedir. Uyarıcı hükmündeki bu etkinliklerin çoğu görmezden gelinmekte veya görülmemektedir. Görülen uyarıcı etkenin %1'i geçmediğini uzmanlar ifade etmektedir. Başarılı propaganda bu %1'lik dilime giren, görülen, dikkati çeken propagandadır.

Kişilerin, geçmiş yaşantıları, aile yapısı, değerleri, inançları, genetik haritası, zekâsı, sosyal ve ekonomik durum ile statüsü aynı olmadığından aynı uyaranı aynı anlamlandırması mümkün değildir. Bazı zihinleri propaganda değiştirirken bazı zihinler aynı propagandayı tersten okuyarak aynı olay hakkında algısını daha da pekiştirir. Ecevit, CHP'nin ve kendisinin komünizmden yana olmadığını beyan eder. Bunun için kendi ve CHP'nin siyasi görüşünü "*Ortanın Solu (Demokratik Sol)*" şeklinde tanımlar.[177] Elbette bu geniş kitlelerde yankı bulur. Ancak kimi Ecevit karşıtlarında bu tanımlama onların algısını pekiştirir, onlara göre Ecevit'i şu slogan özetlemektedir: *"Ortanın solu Moskova'nın yolu."* Propagandanın etkili yollarından biri olan sloganlaştırma ile Ecevit etkisizleştirilmeye çalışılır. "*Ortanın solu Moskova'nın yolu*", sadece meydanlarda atılan bir slogan değildir. Dağlara, taşlara, ev-dükkân, her türlü bina duvarlarına yazılan bir duvar yazısıdır.[178] Sağ gruplar her yolu denemektedir. Her şey o denli şiddetlidir ki CHP genel sekreterliğinden ayrılan Ecevit bir ara ortanın solu fikrinin sonuna gelindiği zannına dahi kapılır.[179]

İdeolojiler zihinde kemikleşmişse bu ideolojiye dönük olumsuz propaganda mesajlarını söz konusu ideoloji taraftarları tersten okuyabilir. Örneğin *"Arap dünyasıyla ilişkileri güçlendirmeliyiz"* şeklinde bir söylemde bulunan bir parti için *'Arap' sözcüğünü tersten okunduğunda ne oluyorsa bu parti onun için bunu istemektedir*" söylemi mesajı tersten okumadır. Tersten okuma siyasi partiler arasında kemikleşmiş oy kavramının açıklanmasına yardım eder. Belli konularda hassasiyeti bulunanlar propagandadan istendik yönde pek etkilenmezler. Bellek geçmişle ilgili bir olaya saptırılmışsa onu değiştirmek zor olmaktadır. Buradan yola çıkılarak düşünce değişimi önce ılımlılardan başlamaktadır tezi ileri sürülebilir. Kişiler, uyarıcıları tersten okuma ihtimalleri olsa da propaganda sahiplerinin

[177] Bülent Ecevit'in Konuşmaları, 1976, Ankara, s.85.
[178] Av. Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[179] Hikmet Bila, **CHP Tarihi(1919 – 1979),** DMS Doruk Matbaacılık, Ankara, 1979, s.s. 493-494.

öncelikle dikkat çeken bir yöntem geliştirmeleri gerektiği bilinmektedir. Dikkati çeken bir propaganda çalışmasından sonra kişilerin verilen mesajı istendik yönde anlayıp anlamadıkları mutlaka kontrol edilmelidir. Bunu teyit edecek yöntemin adı dönüttür. Propagandada sahibinin niyetinden çok muhatapların nasıl bir niyet okumasında bulunduğu önemlidir.

Araştırmalar, fiyat artışlarının olduğundan farklı ve abartılarak algılandığı, umut kırıcı haber ve olayların çabuk unutulduğu, karamsar haberlerin kısa ömürlü olduğunu göstermektedir. Çok önlemli olaylar dışında kamuoyunda pek değişim olmamaktadır. Kamuoyu unutkandır. Daha çok bugünün verilerinden etkilenmektedir.[180] Buradan yola çıkılarak seçime yakın sansasyonel işler ve gelişmeler seçimi çok fazla etkilemektedir. Seçmen hükümet hakkında dört yıllık sağlıklı değerlendirme yapıp oyunu öyle kullanmaktan öte sansasyonun etkisinde oy kullanmakta, diğer partileri de aynı çerçevede değerlendirmektedir. Bu nedenle rüşvet, yolsuzluk, sex rezaleti gibi iddialar seçime yakın zamanda ortaya atılmaktadır. AP Büyük Kongresi öncesi hakkında mason olduğu iddiaları atılan, AP genel başkanlığına seçilememekten çekinen Demirel, Mason Locasından kendisinin locada kaydı bulunmadığına dair belge alır. Seçimlere yakın iddialar rakibi yıpratmaya dönüktür. Algı oluşturma amaçlıdır. Çoğu zaman mesnetsiz ve delilsiz kara propaganda niteliği taşır. Bazen mesnetsiz iddialar bir grup tarafından kendi adayları içinde atılmaktadır. Ancak bu iddiaları kimin attığı kara propaganda yapıldığı için bulanıktır. Sonra aynı kişilerce o aday aklanmaktadır. Böylece onların, rakiplerinin kendi adaylarına karşı komplo kurduğu, iftira attığı fikrini ifade hakları doğmaktadır. Gündemde olmayan bir aday mağdur gösterilerek bir anda ilginin kucağına oturtulmaktadır. Ekonominin kötüye gittiği bir zamanda da kamuoyunun dikkatini başka yöne çekecek işler devreye sokulmaktadır. Kötüleşen Roma'da arena ve stadyum faaliyetlerinin artırılması buna örnektir. Zamların veya fiyat artışların da başka uygulamalarla üzeri sıvanabilir.

Kitle iletişim araçları algı oluşturma aygıtları olarak adlandırılabilir. Basit kamera hareketleri dahi bu algı oluşturmaya yardım eder. Yüze doğru hareket eden, gittikçe yaklaşarak aşırı yakın plana (extremly close up) giren bir kamera kişi de gerilim ve huzursuzluk algısı oluşturur. Kitle iletişim araçlarının veya buna bağlı

[180] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s.47.

olarak sanatın o kadar da masum olduğunu söylemek mümkün değildir. Kimi filmleri sadece film, ticari ürün şeklinde değerlendirmek yanıltıcı olur. Hitlere göre sinema basına göre daha etkilidir. Çünkü sinema daha fazla duyuya hitap eder. Hayal etmeyi ve düşünmeyi daha etki eder.

Propaganda algıları değiştirmeye yönelmiş bir harekettir. Algı değişikliği tutum değişikliğini de beraberinde getirir. Dolayısıyla propaganda konusu algı mevzuu ele alınmadan açıklanamaz. Propaganda zihinsel devrimi amaçlar. Zihnin değişimi davranışın değişimini de beraberinde getirecektir.

2. 2. Algı Yanılması (İllüzyon)

İnsanın en çok güvendiği duyu organının göz olduğu araştırmalarla tespit edilmiştir. Gözüyle görmek deyişi de bunu ortaya koyar. Ancak gözlerin yanılabileceği çok eskilerden bilinir. Su içine batırılan bir cismin kırık görünmesi, derin bir havuzun dıştan bakıldığında sığ algılanması gibi onlarca örnek verilebilir. Gözün yanılabileceği esası üzerine ilk oluşan mesleklerden birisi illüzyonistliktir. Pek çok kutsal kitapta Hz. Musa ile Firavunun illüzyonistleri arasındaki mücadele anlatılır.[181] Göz bağcılık deyimi aslında gözün aldanabileceği anlamına gelir. Son dönemlerde göz yanılmasıyla ilgili binlerce paylaşımı sosyal medyada görmek mümkündür:[182]

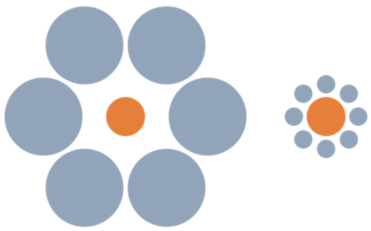

Resim 31: İki sarı daire aynı büyüklüktedir. Fakat öyle görünmemektedir.

Yukarıda ortada kalan daire diğer ortada kalan daireyle aynı büyüklükte olmasına rağmen sol kısımda ortada kalan daire daha küçük görünür. Çevresel faktörlerin algılarımızın üzerinde etkisinin olduğu hatta fiziki algı yanılmasına dahi

[181] Kuranı Kerim, A'râf Süresi Ayet: 109-114.
[182] https://www.facebook.com/photo.php?fbid=698483506973287&set=a.234337643387878.1073741825.100004349324075&type=3&theater Erişim Tarihi: 19.10.2016.

yol açtıkları bilinir.[183] Mekân algısını dikkate almayan propagandanın başarısız olacağı öngörülebilir. Bu nedenle taraftarı az olan siyasi partiler mitinglerini daha dar alanlarda yapmalıdır veya bunun için salonları tercih etmelidir. Mitingler, siyasi partiler için önemli birer propaganda aracıdır. Kent meydanlarını dolduracak kadar insanı siyasi partiler genelde o çevreden bulmazlar. İşi olduğu gibi bıraksalar miting istenilen etkiyi bırakmaz. O denenle partiler dışarıdan adam getirme yoluna giderler. Bunun için farklı yerlerden servis kaldırılır. Kimi partiler, mitinge ilgiyi sağlamak için mitingde ayran, pilav gibi ikramlar dağıttırır. Kimi zaman bazılarının mitinge katılmaları için yevmiye ile tutulduğu görülür. [184]

2007 seçimleri hemen öncesi kurulan Genç Parti, mitinge adam toplama konusunda başarı gösterir. Miting alanına sanatçılar getirtir. Mitinge gelenlere yiyecek dağıttırır. Oraya gidenler belli bir süre sonra kalabalığın etkisi altında kalmaya başlar.[185] Çığ etkisi görülür. Birkaç aylık ömrü olan Genç Parti %7,25 Türkiye genelinde oy alır. Genç Parti buna kendi ekonomik vaatlerine, mevcut siyasi sistemin darmadağın oluşuna ve miting politikalarına borçludur.

Bir partinin veya oluşumun mitingine katılım azsa eğer medya bu oluşumu parlatmak istiyorsa mitingin video ve fotoğraf çekimlerinde genel açı pek kullanılmaz. Onun yerinde grup odaklı ve düşük açılı çekimler yapılır.

Algı ve algı oluşturma siyasi yaşamda oldukça önemlidir. Hatta çoğu kez politikada temel amaçtır denebilir. Algı oluşturma araçları ve tekniğini bilmek bu nedenle zorunluluktur.

[183] Neil R Carlsonve diğerleri, **Pyschology The Science Of Behavior**, Baston, USA,2010, s.s.187-200. - Robert A. Baron, **Psychology**, Boston, USA, 1995, s.s.89-95.
[184] Bkz. Abdullah Özpolat **'Türk Siyasetinde Reklam Gerçeği ve Cem Uzan** Örneği' **Yayımlanmamış YLT, Selçuk Üniversitesi,** Konya, 2016.
[185] Sabah, 07 Eylül 2002.

İKİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDA ARAÇLARI VE KİTLE İLETİŞİMİ

1. PROPAGANDA ARAÇLARI

1. 1. Sinema

Sinema'nın başlangıcı, Lumiere kardeşler tarafından sunulan 1895 yılında Grand Cafe'de *"Bir Trenin İstasyona Yanaşması"* adlı gösterimle olduğu düşünülür.[186] Sinema zihnin yanılmasıdır. Bir görüntü ağ tabaka üzerinde iz bırakır. Bu iz silinmeden diğer görüntü gelir. Böylece biz karşıda bir hareket görürüz. Sinema arka arkaya gelen fotoğraflarla hareket algısı oluşturur. Bunun gerçekleşmesi için sessiz filmlerde saniyede 16 kare filmin, renkli filmlerde ise 24 kare filmin akması gerekmektedir. [187]

Ömrümüz, bir subje olan ben kimliğini gerçekleştirmek için geçer. Yaşadıklarımız ve biyolojik özelliklerimiz ben kimliğinin inşasında oldukça önemlidir. Bilinçaltının oluşumunda bebeklik ve çocukluk döneminin etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Bebek en başta kendini annesiyle bir bütün görmektedir. Bebek 6 ile 18 aylık iken ayna etkisi kendini göstermeye başlar. Bebek annesinin şahsında kendini keşfeder. Benim demeye durur. Bunları kendimizi inşa etmeye başladığımız süreç şeklinde adlandırabiliriz. Elbette o andan itibaren eksiklik duygusunun ortaya çıkmaya başladığı da söylenebilir. Çünkü anneden kopmaya başlamak, aynı zamanda onun eksikliğini de beraberinde getirir. Bundan sonra o eksiklik duygusunu gidermeye dönük çaba ortaya çıkar. İlerleyen süreçte bu eksikliğin yerine başka bir şey koyarız. Bu çoğu kez sinematik karakterler olur. Filmlerde biz kahramanla doğrudan özdeşim kurarız. Kendimizi onun yerine veya onu kendi yerimize koyarız. Bu, bizim için kişiliğimizi tamamladığımız veya bizi

[186] https://www.youtube.com/watch?v=1dgLEDdFddk Erişim Tarihi:25.10.2016.
[187] Geoffrey Nowell Smith, History Of World Cinema, Oxford Publishing, 1997, London. S.s.15-28.

temsil eden ideal bir karakterdir.[188] Aslında bunun temelinde çocukluk dönemindeki annenin yokluğu yattığı söylenmektedir. İlk icat edildiğinde bitti gitti, bu fazla yaşamaz denilen sinema sonraları büyük rağbet görür. Zamanları aşarak günümüze kadar gelir. Sonradan icat edilen Radyo ve TV sinemayı ortadan kaldırmaz sadece onun hüviyetini değiştirir. Radyo ve özellikle televizyonun tüketim toplumunun toplumsal ve ekonomik koşullarına uyan hızlı gelişimi sonucunda sinema, Mc Luhan'ın deyişi ile giderek bir sanata evrilir. Başlangıçta bir olayı yansıtmak, haber vermek işlevi gören, belgesel ürünlerin ve haber filmlerinin ağır bastığı sinema, bu görevini radyo ve televizyon kanallarına terk ederek büyük kâr amacına yönelik stüdyo – gösterim salonu dağıtım zincirlerinden oluşan bir sanayi haline dönüşür. Sinema, "*sanatsal*" katkılarda bulunan senaryo yazarlarından, yönetmenlerinden, oyuncularından oluşan bir sanat dalı görünümünü alır.

Bir filmin güçlü bir propaganda etkisi göstermesinin temel nedenlerinden birisi de izleyicinin film karakterleriyle özdeşim kurmasıdır. O karakterler karakter olmaktan çıkıp birer kahramana dönüşür. İzleyenler artık benliklerini onlarla tamamlamaktadır. İdeolojik hiçbir tarafı bulunmayan, ticari amaçla üretilen filmlerin dahi bu açıdan bakıldığında tam bir propaganda silahına dönüştüğü görülür. Film karakterleriyle özdeşim kurup onları kahramana dönüştüren kitleler film kahramanı gibi giyinip, yiyip, onun gibi tüketmek ve davranmak ister. Böylece filmler kapitalist sistemin ve tüketim toplumunun devamına katkı sağlar. Filmler, sistemin tüketim döngüsünün bir katalizörü haline gelirler. Bu durum Chuck Palahniuk tarafından yazılmış Fight Club adlı romanda ve onun aynı adla 1999 yılı sinema uyarlamasında açıkta ortaya konur.[189]

Sinema kurmacadır. Ancak bu çoğu kez hissedilmez ve izleyicide tanıklık hissi uyandırır. Bu bir yanılsamadır. Propaganda yanılsamaları kullanır veya yanılsamalara yol açar. Bu nedenle sinema ile propaganda bu alt yapıda buluşur. Sinema kurmacayla insan duygusuna, gerçeklikle düşüncesine hitap eder. Bunlardan dolayı savaşta barışta her vakit sinema propaganda aracı olarak kullanılır.[190] .

---

[188] L. Atkinson Rita ve diğerleri **a.g.e.** s.s.459-480.
[189] http://720pizle.com/izle/altyazi/fight-club.html Erişim Tarihi: 25.10.2016. ve Chuck Palahniuk, Fight Club, Vintage, USA, 2007.
[190] Peter Burke, **Tarihin Görgü Tanıkları,** Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 179.

Clark'ın kitabında geçtiği üzere kamera 'bir silah', film 'bir fitil' ve projektörler ise "*saniyede yirmi dört atış yapan bir tabancadır.*"[191]

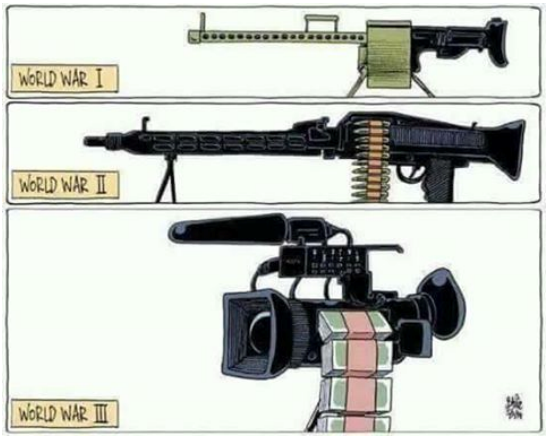

Resim 32: Görüntü savaşları.[192]

Sinemanın bilinçaltına (süper ego) hitap ettiği söylenebilir. Dolayısıyla sinema bilinçaltındaki korku, üzüntü, bağlılık, mutluluk gibi pek çok duyguya hitap eder ve bunların derinine iner. Böylesine bir yapı, bilinçaltını harekete geçirdiğinden izleyicide derin izler bırakır. İzleyici beyaz perdedeki görüntüler ile gerçek yaşam arasında bir bağ kurar. Sinema karanlık bir odada izlenir. Filmi biz sanki üçüncü bir göz gibi izleriz. Film kahramanları 3. gözden kendilerinin haberi yokmuş gibi davranırlar. Hatta kahraman kameraya baktığı zaman söz konusu büyü bozulur. Sinema bir nevi dikizlemedir. Oyuncuların kameraya bakması, dikizleyeni suçüstü yakalama hissi verdiği söylenir. Kahramanlar gizliden seyredilir. Sinema röntgenciliğin meşrulaştırılmış halidir. İzleyici, her şeyi gizliden ve kendi isteğiyle öğrenmektedir. Filmler, insanların kendi rızalarıyla çoğu zaman para ödeyerek satın aldıkları propaganda silahıdır.

Sinema temsiller oluşturur. Bir film kahramanı Amerikan halkının tamamını temsil edebilir. Kadın bağlamında söylenecek olursa filmde gördüğümüz kadın değil kadının temsilidir. Ancak bu temsil çoğu kez gerçeğin dahi yerini alabilir. Rambo'nun şahsında Amerikan hükümetinin ve ordusunun kudretini görmek mümkündür. Dünyaya bazı ülkelerin ve şirketlerin sinema konusunda egemen olduğu düşünülecek olursa durum daha da ağırlaşır. Filmler Amerika, batı merkezli

[191] Toby Clark**, a.g.e**., s.185.
[192]http://www.facebook.comDwtonlinephotosa.1020086278036654.1073741829.100011235336738012113559455763 52type=3&theater Erişim Tarihi: 15.07.2016.

bakış açısıyla yapılır. Bu filmi izleyenler dolayısıyla Araplar veya Çinliler hakkında Batı bakışıyla bilgi sahibi olurlar. Hatta üretilen önyargıları çoğu zaman kendilerinin düşüncesi sanırlar. Batının koloni döneminden kalma sakat bakış açısının adı şarkiyatçılıktır (Oryantalizm). Bu bakış açısına göre doğu başkasıdır, kötüdür. Doğuda folklorik öğeler egemendir. Kabile tarzı yaşam vardır. Batıl inanç ve hurafeler yaygındır. Batılıların doğuya dair yaptıkları filmlerde çoğunlukla harem, nargile, miskin insanlar, cellatlar hep mit olarak kullanılır. Osmanlıların azınlıkların din ve dil hürriyetlerine pek karışmadıkları söylenebilir. Azınlıkların gözünde bu anlamda olumlu olan Osmanlı imajı ya da imgesinin yıkılması gerekmektedir. Bu da oryantalist bakış açısıyla yapılır. Sinemanın ilk sihirbazı olarak anılan ve sinemada ilk kez film hilelerini kullanan George Mellies'ın "*Korkunç Türk Celladı*"(1904 Yapımı) adlı film vb çalışmaların azınlıkların zihnindeki olumlu Osmanlı imgesinin yıkılmasında etkisi olduğu söylenebilir. Bugün gülerek izlenilen film o dönemde celladın gerçekten o insanların kafasını kestiği şeklinde algılanır. Filmde Osmanlı cellat, ayyaş, çok eşli olarak temsil edilir.[193] Film sadece azınlıklar üzerinde değil diğer ülkelerde de Osmanlı hakkında olumsuz bir izlenim bırakır.

Osmanlılar, sinemanın gücünü biraz geç fark eder. Osmanlı'da ilk film gösterimleri ve çekimleri yabancılar tarafından gerçekleştirilir. Osmanlı'daki ilk sinema salonları da azınlıklar veya yabancılar tarafından işletilir. 1909 sonrası iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki sinemaya el atar. Orada da millileştirme faaliyetleri başlar. İlk başta Sultan Reşat marifetiyle Manaki Kardeşler kullanılarak Makedonya'daki Hürriyet(Meşrutiyet) bayramlarını ve Balkanlardaki halkın Osmanlı'ya bağlılıklarını gösterecek şekilde Balkanlar filme aldırılır. Film içeriklerinde tam bir Osmanlı propagandası görülür. 1914'te Türklere ait ilk sinema salonu açılır. Birinci Dünya Savaşı'na doğru Osmanlı'da ordu bünyesinde Merkez Ordu Sinema ve Film Dairesi kurulur. Sinema işi Osmanlı'da bizatihi devlet tarafından başlatılır. Bu dairenin başına Polonya asıllı bir Yahudi olan Sigmund Weinberg getirilir. Daha sonra 1915'te Fuat Uzkınay bu görevi üslenir.[194]

İcadından sadece 10 yıl içinde sinemanın propaganda gücü fark edilir. Bu gücün fark edilmesinden sonra özellikle iktidarlar kendi görüş ve düşüncelerinin empoze edilmesi için sinemayı kullanmaya başlar. Böylece propaganda filmleri

[193] https://www.youtube.com/watch?v=u5-jc1YqyQQ Erişim Tarihi: 25.10.2016.
[194]Giovanni Scognamillo **Türk Sinema Tarihi**, Kabalcı Yay., İstanbul, 2003, s.s.19-22.

dönemi gündeme gelir. Filmler, daha çok duygulara hitap eder. Sinema düşüncelerin değişmesine yardımcı olduğu gibi kimi değerlerin de insan kafasında kökleşmesini sağlar. Güncel filmler, özellikle propagandaya uygundur.[195] Geçmişte kalmış bir propaganda filminin bugün propaganda etkisinden söz etmek neredeyse imkânsızdır. Sinemanın propaganda amaçlı geniş ve etkili bir biçimde ilk kez I. Dünya Savaşı sırasında kullanıldığı söylenebilir. Aşırılıklar çağı olarak nitelendirilen 1914-1948 arasında Avrupa'da dikta döneminde Naziler ve Sovyet Rusya, iki Dünya savaşı arasında, sinemayı propaganda silahı olarak çok etkili bir biçimde kullanır. Sinemanın emekleme çağında inanılmaz çekim ve montaj teknikleri kullanarak bu devletlerin yaptıkları filmlerin oldukça etkili olduğu görülür.

Sovyet Rusya Devlet Başkanı Lenin, *"Tüm sanatların en önemlisi sinemadır."* demektedir. Onun gözünde bu sanat, kitlelere harekete geçiren hayati bir propaganda aracıdır ve ikna gücüne sahiptir. Lenin döneminde söz konusu anlayışın ürünü olarak pek çok propaganda filmi çekilir. Bunlardan bir tanesi Sergei Eisenstein, tarafından 1925 yılında çekilen Battleship Potemkin (Potemkin Zırhlısı) adlı filmdir. İlerleyen süreçte bu filmi izleyen Hitler'in Propaganda Bakanı Goebbels bu film için mükemmel bir sanat filmi olmasının yanı sıra, en etkili ve usta bir propaganda filmidir der.[196] Battleship Potemkin Rus Bolşevik idaresi tarafından komünist rejimi ülkede oturtmak, başka ülkelere bu rejimi ihraç etmek üzere ısmarlama usulü çekilmiş bir filmdir. Döneminde Battleship Potemkin'i izleyen otoriteler, filmi izleyip de komünist olmamak mümkün değil, şeklinde yorum yapar. Sinemanın erken döneminde çekilen bu yapıt montaj tekniğini devrim niteliğinde kullanan ilk filmdir. Sinema dili(cinematapography) açısından hala üzerinde konuşulan bir eserdir. Çekildiği günden bugüne film pek çok yönetmen ve yapımcıya ilham kaynağı olur.[197] Film yüzyılın en iyi filmleri arasında gösterilir.

[195] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.103.
[196] Metin Erksan, **Tutsak Filmler ve Sinema**, Hil Yayınları, İstanbul, 1986, s.124.
[197] https://www.youtube.com/watch?v=tcUKH9hQKWw Erişim Tarihi: 25.10.2016.

Resim 33: Battleship Potemkin'de çocuk ve kadın ajitasyonu, Çarlık askerleri sivilleri, kadın ve çocukları katlederken.[198]

Battleship Potemkin filminde örtük bir propaganda tekniği kullanılır. Emperyalizmi ve Kapitalizmi temsil eden Çarlık rejimi katil, sömürü canavarı şeklinde gösterilir. Filmde Çarlık Rusya'sı döneminde halka zulmedildiği bir savaş gemisi etrafında geçen olaylarla anlatılmaktadır.[199] Böylesine zalim bir iktidara karşı devrim(1917 devrimi) kaçınılmazdır. Geçmişi kötüleyerek veya göndermeler yaparak propaganda yapmak bu filmden günümüze kalan klasik bir yöntemdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen iç propaganda yöntemi de buradan esinlenilmişe benzemektedir. O dönemde padişahların astığı astık kestiği kestik şeklinde bir anlayışla temel eğitimde bilgiler verilmesi buna örnektir.[200] Aynı yönetmenin çektiği "*Ekim*" Sovyetlerde çekilmiş propaganda filmlerinden bir diğeridir.[201]

Bolşevik yönetim Rusya'da yeni bir insan tipi oluşturma peşindedir. Bunun için sinemayı kullanır. Bu amaçla çekilen filmler Rus insanını neşeli, mutlu, iyi beslenen, sportif, sağlıklı olarak gösterir. Şehirlerde hareket vardır. Fabrikalar çalışmaktadır. Sovyet Rusya canlı bir ülkedir. Bunun için Vertov'un 1929 yılı yapımı ' The Man With The Movie Camera (Kameralı Adam)' adlı filme bakmak yeterli olur. Bir ülke ancak bu kadar canlı gösterilebilir.[202] Lenin sonrası ve II. Dünya Savaşı bitiminde Sovyet Rusya böyle filmler yapmaktan vazgeçer. Ülkeyi kapatır.

[198] https://bampfa.org/event/battleship-potemkin-5 Erişim Tarihi:09.12.2017.
[199] Metin Erksan, **a.g.e.,** s.124.
[200] Kadir Özden'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:15.09.2015).
[201] https://www.youtube.com/watch?v=k62eaN9-TLY Erişim Tarihi: 25.10.2016.
[202] https://www.youtube.com/watch?v=UDHgm-PpY2w Erişim Tarihi: 26.10.2016.

Bunun üzerine Churchill ilk kez 'demir perde' sözünü kullanır. Bu söz, Vertov filmleri gibi karşı çalışmalar yapılmadığı için Rusya ve peyklerinin üzerine yapışır kalır.

Sovyetler 1920'lerde komünist rejimi Rusya'da yerleştirmek için sinemayı etkin bir biçimde kullanır. Bu amaç gerçekleştikten sonra rejim sinemayı propaganda aracı olarak kullanmaya uzun süre devam eder. II. Dünya Savaşı sırasında Rus topraklarına doğru Nazi işgali başlayınca Sovyetler, cephelerde çok fazla kameraman görevlendirir. Gönderilen görüntüler Moskova Metrosu'nda belli noktalara yerleştirilen projektörlerle halka gösterilir.[203].

II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya ortaya çıkar. Sovyet Rusya yayılmacı bir eğilim gösterir. Amerika sadece uluslararası platformda değil ülke içinde de komünist düşünceye karşı bir mücadele başlatır. Bir zamanlar Hitler Almanya'sına dönük filmlerle karşı propaganda amacıyla kullandığı Charlie Chaplin'in sol düşüncenin temsilcisi olduğu gerekçesiyle Amerika'ya girişini yasaklar. 1947'de bu ülkede "*Amerika Karşıtı Faaliyetleri Kovuşturma Komisyonu*" kurulur. Bu komisyonun çalışmaları Hollywood'a kadar uzanır. Sosyalist düşünceli sinemacılara karşı karalama ve temizlik hareketi başlatılır. Komisyonla ortak çalışmayı reddeden sinemacılar çalışma imkânından mahrum bırakılır. Bu dönemde yenilikçi düşüncelerden ve tartışmalı konulardan imtina eden tutucu filmler yapılır. Genelde Amerikan sinemasında sansürün olmadığı düşünülür. Bu bir yanılgıdır. Pek çok ülkenin aksine Amerika'da resmi sansür organı yoktur. Ancak bu sansürün olmadığını göstermez. Amerikalı sinemacılar bunu sektör içinde otokontrol mekanizmasıyla çözerler. Şöyle ki: 1920'lerde haftada 40 milyona yakın Amerikalının sinemaya gittiği tespiti vardır. O günkü Amerikan nüfusunu ele aldığımızda bu önemli bir orana işaret eder. O dönemde caz çağıyla birlikte sinemada yoğun olarak cinsel tercih özgürlüğü, materyalizm, sinizm görülmeye başlar. Amerikan hükümeti Hollywood'u denetim almaya çalışır. Bu tepkilere neden olur. Ancak bir şey yapılmadığı takdirde hükümet müdahalesinin devam edeceği kanaati oluşur. Devletin sektöre müdahalesini önlemek isteyen sinema yapımcıları, Hays Bürosu denilen Amerikan Sinema Yapımcıları ve Dağıtımcıları adıyla bir sivil teşkilatı devreye sokarlar. Bu teşkilat bir meslek örgütü gibi çalışır. Sinemada

[203] Sezer Akarcalı, **İkinci Dünya Savasında İletişim ve Propaganda,** İmaj Yayınları, Ankara, 2003, s.206.

uyulması gereken kuralları belirler ve bununla ilgili denetimleri de yapmaya başlar. Bu teşkilatın bir kuralına göre suç sahneleri filmlerde gösterilebilirdi. Ancak suçlu mutlaka filmin sonunda cezalandırılmalıydı.[204] Bu ilke daha sonra da 1980'den önce etkili olan Türkiye'deki resmi film denetleme kurullarının temel prensiplerinden biri olur. Onun için Türk filminde dakikalarca suçu ve suçluyu izleyen seyirci suçlunun mutlaka yakalanmasıyla filmin bittiğini görür. 1960 ve 1970'lerde pek çok filmin polis sirenleriyle bitmesi Türk sinemasında neredeyse bir klişe haline gelir. [205]

İki kutuplu devre Soğuk Savaş Dönemi denir. Bu dönemde çekilen Rocky, Rambo gibi yapıtlar tam bir propaganda filmleridir. Filmde Rocky koskoca komünist(SSCB) Rusya'nın boksörünü yere sermektedir.[206] Rambo serisinin ilk filminde Vietnam'da savaşmış Amerikan askerleri temize çıkarılır. Devam filminde ise Rambo Vietnam'a gider. Oradaki esirleri kurtarır. Vietnam Savaşı'nda mağlup Amerika hakkında Rambo'nun bu serisiyle bir anda galip algısı oluşturulur. Vietnamlılar ise barbar gösterilir. Bir sonraki filmde Rambo, Ruslara karşı Afganlarla birlikte savaşmaktadır. Tek başına Rusya'yı dağıtmaktadır. Bu filmde, Rambo karakteri esir alınan Albay Trautman'ı kurtarma bahanesiyle Afganistan'a gider ve Ruslarla savaşır. Film çekildiği dönem itibari ile Soğuk Savaş dönemine denk gelmektedir. Hollywood sinemasının propaganda görevini üstlenmektedir.

[204] Amerikan gerilim filmlerinin ünlü yönetmeni Alfred Hitchcock'in hayatının anlatıldığı Hitchcock adlı filmde bu kurula dair göndermeler vardır. Ünlü yönetmenin filmlerinde gösterdiği cinayet ve şiddet sahneleri için söz konusu kurul önünde nasıl mücadele verdiği anlatılmaktadır. Hem senaryo aşamasında hem kurgu sonrasında(final cut) filmler kurulun önüne gelmektedir. Hitchcock, kurul önünde kadının hiçbir uzvunun gösterilmediğini sadece öyle bir izlenim yaratıldığını, bıçaklama sahnesinde ise vücuda giren bıçaktan ziyade havada sallanan bıçakla algı oluşturulduğu şeklinde savunma yapar. Aynı zamanda suçlu polis tarafından yakalanmaktadır.
Film için: https://www.youtube.com/watch?v=3rQuRLERl6A ve
http://unutulmazfilmler.co/hitchcock.html Erişim Tarihi: 01.11.2016.

[205] 1967 yapımı Klink İstanbul'da Soy ve Öldür adlı Hollywood taklidi bir filmde polis suçlu Klink'in etrafını sarar. Klinkle-Polis arasında şu diyalog geçer:
Polis: Teslim Ol Klink, her taraf kuşatıldı.
Klink: Bu defa beni fena sıkıştırdınız Müdür Bey,

Polis: Silahı at elinden Klink, Türk polisine ehemmiyet vermemen sonun oldu.
Klink: Siz kazandınız. Bütün dünya polisini, hatta İnterpol'ü atlattığım halde Türk polisi karşısında ilk defa yenilgiye uğradım.
Polis: Aferin Klink, yenmesini bildiğin kadar yenilmesini de biliyorsun.
Kadın: Sana söylemiştim, Türk polisinin çetin ceviz olduğunu, mikrofilm bizim işimize yaramaz artık.
Klink: Şayet kurtulursam bir daha Türk Polisinin karşısına çıkmam. Mikrofilme gelince o da Türk milletine hediyem olsun
Polis: Türk Polisi dünyanın en zeki ve bilgili polisidir. Karşısında kolay kolay oyun oynanmaz. Bu Kilink davası da burada bitti. Götürün onu.
Film İçin: https://www.youtube.com/watch?v=Vg-aHRWZZr4 Erişim Tarihi: 31.10.2016.

[206] Rocky IV, Film: 1985 Amerikan yapımıdır.
https://www.youtube.com/watch?v=nPVAnGWw4WE Erişim Tarihi: 26.10.2016.

Filmde Rambo Sovyet Rusların zulmüne karşı ezilmiş Afgan halkının yanındadır. Filmde tüm Rus karakterler psikopatça eğilimler göstermekte ve işkence yapmaktadır. Ayrıca Rus askerlerin birçoğu zekâ düzeyi düşük gösterilmiş ve bu şekilde aşağılanmıştır. Diğer yandan Rambo ise tek başına herkese ve her devlete karşı gelebilecek güçte gösterilmektedir. Filmde Rus komutan *''bir kişi, eğitimli bir bölüğe karşı… Kim bu, tanrı mı?''* demektedir. Rambo tanrı değildir fakat Amerika'dır. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünyanın asayişini güvenliğini tek başına sağlamaktadır. Filmde şiddet öğesi oldukça yoğun olarak kullanılmaktadır. Ayrıca birçok sahne propaganda amacı ile gerçek dışı çekilmiştir. En uç örnek olarak bombalı okla helikopter patlatma sahnesi gösterilebilir.

Erken Amerikan sinema döneminin eserleri sayılan Western (Vahşi Batı-Kovboy) filmlerinde dahi çok güçlü bir propaganda görülür. Yerel bir konu olan Kızılderili-Kovboy kavgası Amerikan sineması tarafından iyi ve kötünün mücadelesi şeklinde işlendiğinden Western filmler tüm dünyada izlenir Bu filmlerin değişmez öğesi olan Kızılderililer yada yerliler kafa derisi yüzen kişiler olarak resmedilir ve neredeyse tüm kötü adamlar(vahşiler) Kızılderililerdir. Sürekli bir vahşet olgusu hâkimdir. Abis El'in de dediği gibi Amerikan sineması, kıtaya yerleşen göçmen halkın, gazetelerde resimlerini gördüğü, haberlerini okuduğu, hikâyelerini dinlediği ve korktuğu yerlilere yönelik merakından ilk yıllardan itibaren faydalanmayı bilir. İlk dönemdeki Western filmlerde yerliler genellikle vahşi ve ilkel temsil edilirdi, ancak bir o kadar da bilge ve soyluydular. "*Büyük ölçüde küçümsenmekle birlikte, yabanıl doğayla kurdukları ilişkiler nedeniyle beyaz adama Batı'da yaşayabilmenin yollarını öğretebilecek, birlikte yaşanılabilecek insanlar olarak temsil edildiler."* Ama çoğu da beyazlarla savaştıkları için kötüydüler. Kızılderililer topraklarını silahla savunmayı sürdürdükçe ve böylece göçmen halk için oluşturdukları tehlike ve korku büyüdükçe, westernlerde ortadan kaldırılması ya da ehlileştirilmesi gereken öğelerinden biri haline geldiler. 1930'ların faşizan eğilimlerin kendisini westernlerde bu şekilde gösterdiğini söylemek de mümkündür. 1895 doğumlu dönemin ve tüm Amerikan sinemasının en önemli yönetmenlerinden kabul edilen John Ford'un westernlerinin çoğunda yerliler, gözlerini kan bürümüş barbarlar olarak gösterilir. John Ford, *"Seyirci Kızılderililerin öldürülmesini görmekten hoşlanır. Onların da bir insan olduğunu, sadece kendilerinden oldukça farklı- bir kültüre sahip olduklarını düşünmez"*, der. ABD ordusundan General Sheridan'ın 1875 yılında verdiği bir

demeçte Kızılderili tanımı ise ürperti vericidir: '*En iyi Kızılderili, ölü Kızılderili'dir.*' Bundan dolayı yerlerinden edilen yerliler, av imkânlarından da yoksun bırakılır. Beyaz adam kışın üşümesin diye birden havari kesilip onlara battaniye yardımı yapar. Çiçek mikrobu bulaştırılmış battaniyeler nedeniyle yüzlerce yerli ölür. Filmlerin aksine zulüm gören yurtlarından edilen yerlilerdir. Onlar sadece yaşam alanlarını korumaya çalışmaktadır. Her seferinde beyaz adam onların yaşam yerlerine doğru egemenlik alanını genişletmektedir. Beyaz adam onlara bazen belli yaşam alanları bırakacağına dair söz vermekte ancak sözünde her defasında durmamaktadır. Bunu Amerika'nın kendi aydınları dahi kabul etmektedir.[207]

Amerikan hükümeti ile Hollywood beraber çalışır. Amerika'nın Irak'ı işgalini haklı gösterme amacıyla dünyada bir algı operasyonu yapılır. Hollywood "*The Hurt Lucker"* adıyla bir film yapar.[208] Filmin dünyada izlenme oranını artırmak için Akademiyle işbirliği yapılır. Ölümcül Tuzak(The Hurt Locker), 9 dalda aday gösterildiği 82. Akademi Ödülleri'nde en iyi film, yönetmen, özgün senaryo, kurgu, ses miksajı ve ses kurgusu dallarında 6 ödül kazanır.

Dünyanın en büyük film yapımcıları Amerikan'dır: Warner Bros. Paramount, Walt Disney/Buena Vista, Sony/Columbia, 20th Century Fox, Universal. Amerikan sineması bugün bir endüstri gibi çalışmaktadır. Amerikan düşüncesi Hollywood eliyle evrenselleştirilmektedir. Her bir film sosyolojik propaganda içermektedir. Bu filmlerin dünyada tutuluyor olması Amerikan şirketlerinin bir filme milyon doları geçen yatırımda bulunması, üstün teknolojik gelişmeleri ve araçları filmlerinde kullanmasıdır. Amerikan tarzı yaşam ve düşüncesi alttan alta yüksek kaliteli film formatıyla izleyiciye dayatılmaktadır. 'Amerikan Rüyası' zihinlere kazınmaktadır. Oscar'lı film 'Pretty Woman' bir aşk filmi gibi görünse de insanlara mutlu mesrur insanların ülkesi Amerika mesajını net bir biçimde vermektedir.[209] Filmle kullanılan tema müziği dahi tüm dünyayı etkisi altına almıştır denebilir.[210]

II. Dünya Savaşı sonrası batmış, yıkılmış, ekonomisi çökmüş bir İtalya karşımıza çıkar. İtalyan film endüstrisi de savaş sırasında çöker. Hem sinema

[207] Wayne Bannett, **Indian Patriots of The Great West,** Garrard Publishing Company, İllinois, USA. 1974, s.s.9-120. – Wayne Bannett, **Men Of The Wild, Frontier,** , Garrard Publishing Company, İllinois, USA. 1974, s.s.100-160.
[208] https://www.youtube.com/watch?v=vmrlHO92E5E Erişim Tarihi: 26.10.2016.
[209] Scognamyllo Gyovanny, **Amerikan Sineması,** Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 60.
[210] https://www.youtube.com/watch?v=Wzii8IuL8lk ve
https://www.youtube.com/watch?v=sNYalWdtPSA Erişim Tarihi: 26.10.2016.

endüstrisinin çökmesi hem İtalyan yönetmenlerin ülke problemlerini beyaz perdeye taşıma amacının etkisiyle sinemada İtalyan Yeni Gerçekçi akımı başlar. Bu akımın temsilcisi yönetmenler yıkılmış İtalya sokaklarını film seti gibi kullanır. Filmlerde yoksulluğu, işsizliği konu olarak işlerler. Bu akımın en önemli yapıtlarından bir tanesi 'Bisiklet Hırsızları'[211] adlı filmdir. Bu akımın ömrü kısa sürer. Bunun nedeni II. Dünya Savaşı'ndan kalma yıkımı İtalya'nın hızla onarmasından öte filmlerin İtalya imajını zarar veriyor gerekçesidir. İtalyan hükümeti, bu filmler diğer ülkeler nezdinde İtalya'yı kötü gösteriyor şeklinde bir anlayışla bu akıma dur der. Aynı zamanda bu filmler halka umutsuzluk aşılamaktadır. Buna benzer örnekler Türk sinemasında da mevcuttur. Yılmaz Güney'in senaryosunu yazdığı, kendisi yurtdışında kaçak olarak bulunduğu bir dönemde çekilen Tarık Akan'ın başrol oynadığı 'Yol'[212] adlı film 12 Eylül sonrasını anlatır. Film Türkiye imajını zarar veriyor gerekçesiyle Türkiye'de filmin gösterimi yasaklanır.

Türkiye'de siyasi yapıyla-sinema anlayışı çoğu zaman paralellik göstermektedir denebilir. 1950'ye kadar Türk sinemasında Muhsin Ertuğrul etkisi vardır. CHP çoğu zaman elit olmakla suçlanır. Bununla ilgili ciddi veriler de ileri sürülür. Bunlardan bir tanesi 1950 öncesi Muhsin Ertuğrul sinemasının tepeden bakan, halkın sorunlarına hiç değinmeyen, sokaktan kopuk filmleridir.[213] 1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle sinemada popüler konular işlenmeye başlar. Ömer Lütfi Akad dönemi devreye girer.[214] Bu dönemin ilk önemli filmi Ayhan Işık'ın oynadığı 'Kanun Namına'[215] filmidir. Burada bizler bir filmde ilk kez İstanbul sokaklarını görürüz. Tıpkı iktidardaki DP gibi sinemada halkın hoşuna gideceği konular işlenmektedir. Dolaylı yoldan bu filmler iktidarı beslemektedir.[216]

1961 Anayasanın getirdiği özgürlük ortamında Metin Erksan öncülüğünde Türk sineması sosyal gerçekçi şekle bürünür. Türkiye'deki aksaklıkları herkesin yüzüne vurur. Halkın hoşlanacağı popülist filmlerden ziyade halkın sorunlarını

[211] https://www.youtube.com/watch?v=EvDPAUfudIY Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[212] https://www.youtube.com/watch?v=u7HGDE6dGgM Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[213] Giovanni Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi,** Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s.s.39-44.
Muhsin Ertuğrul'ın Leblebici Horhor filmi için: https://www.youtube.com/watch?v=e7K0lS3BLc8 Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[214] Giovanni Scognamillo**, a.g.e.** s.s.131-134.
[215] Film için: https://www.youtube.com/watch?v=2xwWtcij9IU Erişim Tarihi: 31.10.2016.
[216] Giovanni Scognamillo, **a.g.e**. s.s.111-128.

muazzam bir sinema diliyle beyaz perdeye aktarır.[217] Bu tip filmlerin 1968'den itibaren güçlenen ve etkisi 1980'e kadar sürecek sol siyasi akımları beslediği, güçlendirdiği, o akımların ortaya çıkmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Sol düşünce anlamında bu filmler, olumlu propaganda kaynağı olur. O denli ki 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük alanına rağmen çoğu kez bu filmlerin gösterimi yasaklanır veya filmler sansüre uğrar. Fakir Baykurt'un aynı adlı romanından uyarlanan Metin Erksan'ın yönettiği 1962 yapımı Yılanların Öcü[218] adlı film bu duruma misaldir. Hiçbir siyasi partiyi, ideolojiyi doğrudan hedef almadığı halde bu film sansüre uğrayan toplumsal gerçekçi bir yapıttır. Film niye yasaklanır? Film egemen güçleri temsil eden köy muhtarı ile yoksul köylünün mücadelesini anlatmaktadır. Zulüm, yoksul köylünün sırtına o denli binmiştir ki: Muhtar köye incelemeye gelen kaymakama hazırladığı ziyafette aynı yoksul köylüden çaldığı koyunun etini kullanmaktadır. Köyün imamı o köylüye haksızlıklara pek ses çıkarma çünkü ahirette hesabı görülecek diyerek köylünün sistemi kabullenmesini istemektedir. Filmde başkaldırı söz konusudur.

Sinema ciddi bir propaganda aracıdır. Bu bağlamda sadece siyasi filmleri propaganda filmi olarak görmek bir eksiklik olur. Ticari amaçlarla üretilen ve kitleler tarafından izlenen pek çok filmin propaganda filmi olduğu burada değerlendirilebilir. En önemlisi bir filmi izleyen kişi gönüllü ve ücret ödeyerek propagandaya maruz kalır. Bu nokta sinemanın etki alanını artırır.

2.1. 2. Radyo

Radyo, I. Dünya Savaşı öncesi icat edilir. Radyonun icadı daha sonra televizyonun icadını kolaylaştırır. Radyonun yoğun, hızlı, bir propagandanın yolunu açtığı söylenebilir. Radyo, gazete, kitap vb. önceki propaganda araçlarına göre daha etkilidir.[219] Radyodan yararlanmak için okuma-yazma bilmek gerekmez. Radyo ile aynı anda binlerce kişiye ulaşmak mümkün olur. Radyonun icat edildiği dönemlerde okuma-yazmanın fazla yaygın olmadığı düşünülürse radyolu propaganda faaliyetleri

[217] Giovanni Scognamillo, **a.g.e**. s.s.143-145.
[218] Giovanni Scognamillo, **a.g.e**. s.164. Film için: https://www.youtube.com/watch?v=bQExSzT0rBo Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[219] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.116.

ile geniş halk kitlerine rahatlıkla ulaşmak mümkün olur diye düşünülebilir. İlk kitle iletişim aracı radyo sayılabilir.

Radyo ile konuşanın ses rengi, cümle tonlamaları, propaganda da yepyeni bir ufuk getirir.[220] Gazete okuyana göre radyo dinleyicisi daha pasiftir.[221] Jean-Marie Domenach, *"Radyo olmasaydı Hitler de General De Gaulle da olmayacaklardı"* der.[222] II. Dünya Savaşı esnasında Amerika'da 1000 civarında radyo vericisi, 16 milyon ise radyo cihazı vardır. O yıllarda radyo, Amerika'nın en önemli propaganda silahıdır.[223] Radyo 20. Yüzyılın başlarından sonralarına kadar önemi koruyan bir kitle iletişim aracı ve propaganda vasıtası olur. Radyonun saltanatı Amerika'da 1960'lardan sonra TV'nin günlük hayat girmesiyle sarsılmaya başlar. Ancak yine de insanların birden radyodan vazgeçtikleri söylenemez. Hatta pratik radyoların devreye girmesiyle radyo sayısının arttığı görülür. TV'nin yaygınlaşması, kanal sayısının artması, TV yayınlarının 24 saate yayılması, sonraları internet teknolojisinin yayılmasıyla birlikte radyo yavaş yavaş önemini yitirir. Aşağıda farklı ülkelerde radyo sayısındaki artış verilmiştir: [224]

Ülke	1960 yılındaki Radyo Sayısı	1974 yılındaki radyo Sayısı
ABD	170 milyon	400 milyon
İngiltere	15 milyon	42 milyon
Almanya	16 milyon	22 milyon
Fransa	11 milyon	17 milyon
İtalya	8 milyon	12,5 milyon
Türkiye	1,5 milyon	4,5 milyon

Türkiye'de ise radyonun tahtının sarsılması 1980'lerin ortasına rastlar. Yine sebep TV kullanımının yaygınlaşmasıdır. Türkiye'de de TV, radyo etkisini birden bire ortadan kaldıramaz.

İnsan algısının radyonun ilk kullanılmaya başladığı günlerde bugünden çok farklı olduğu delil getirilmesine ihtiyaç kalmayacak kadar açıktır. O günün insanı için radyo neden etkili bir propaganda silahıdır? Radyo, 1930'larda en iyi ve en kapsayıcı kitle iletişim aracıdır. O yıllarda radyonun etkisini ölçmek için bir deney

[220] Bkz. King Speech adlı film. Gerçek Kayıt İçin: https://www.youtube.com/watch?v=WF8q45vwf-0 https://www.youtube.com/watch?v=v4l3aaL8Je4 Erişim Tarihi: 09.12.2017.
[221] Nail Yılmaz, **a.g.e. ,** s.24.
[222] Jean-Marie Domenach, **a.g.e.,** S12.
[223] Ferhat Başdoğan, **Propaganda,** KKK, Ankara, s.32.
[224] Hıfzı Topuz, **Televizyon, Radyo, Basın ve Afişle Seçim Savaşları,** Milliyet Yay., İstanbul, 1977, s.80.

yapılır. H. G Wells isimli yazarın Dünyalar Savaşı adlı (The War of The Worlds)[225] romanının radyo tiyatrosu uyarlaması radyolardan yayınlanmaya başlar. Uyarlamada Marslıların dünyayı işgal edeceği söylenince kimi dinleyicilerin paniğe kapılıp ağladıkları gözlenir. Gazeteler, radyo insanı ürkütüyor(Radio Fake Scares People) şeklinde başlıklar atar.[226] Radyo, *"Şu anda çatıdan yayın yapıyoruz. Marslılar, Newyork sathında görülmeye başladı. Dış mahallerden itibaren Newyork'u ele geçirmeye koyuldular. Ordu birlikleri dağıldı. Deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerinin elinden hiçbir şey gelmiyor. Newyorklular telaşla kenti terk etmeye çalışıyorlar. Şuanda Marslılar sokak sokak şehir merkezine doğru ilerliyor. Onların ilerleyişini görebiliyoruz. Bu, son radyo yayınımız olabilir."* Sonra uzun süre bip sesi duyulur. Dinleyiciler bunun bir format gereği olduğunu düşünemediler. Yayının kesildiğini zannettiler. Dinleyicilerin yaklaşık bir milyon kadarı kendisini panikle sokağa attı. 5 milyon kişi ise konumunu korudu. Sorun neydi? Uyaranın gerçekçi görünme durumu ne kadar fazla ise etki o denli yüksek olmaktadır. Radyo oyununu 1 milyondan fazla kişi gerçek sanır. 5 milyon bundan pek etkilenmez. Burada 1 milyon kişi niçin sokağa döküldü, 5 milyon kişi ise neden aynı tepkiyi vermedi? Bu soruların cevaplarına dönük analiz, radyonun etkisinin ne olduğunu ortaya koyacaktır. Yapılan araştırmalarla radyo yayınlarından kolay etkilenebilecek karaktere sahip olma durumunun ve eğitim düzeyinin düşüklüğünün önemli olduğu ortaya çıkar. Medya daha çok sosyal güvenlikle ilgili sorun yaşayanlarda, işsizlerde, parasal problemi ve fobisi(korku sahipleri) olanlarda, aşırı endişeli kişilerde, kendisine güveni az olanlarda, batıl inançlara sahip kişilerde, psişik (metafizik) konularda saplantısı olanlarda daha fazla etkiye sahiptir. Aslında burada şu yorum yapılabilir: Medya direk etkiden ziyade dolaylı etkiye sahiptir. İnsanlar o yapıda olmasa medya etkisinden o denli söz edemezdik.[227] Cantril gibi sosyal psikologların görüşü bu doğrultudadır. Politikacılar, dikkat dağıtmak için çoğu kez medyayı suçlarlar. Hâlbuki medya günah keçisi olmasından ziyade dolaylı etkiye sahiptir. O yazara göre çocuklar masumdur görüşü fantezidir. İnsan nötr doğar. Etkiyle şekil alır. [228] Toplumun önemli bir kısmının da yukarıda aksettirilen özelliklerde olduğu düşünülecek olursa medyanın dolaylı etkisi vardır şeklinde bir anlayıştan hareketle

[225] H.G. Wells, **The War Of Worlds,** Novel, USA, 1898.
[226] https://www.archives.gov/publications/prologue/2003/fall/war-of-worlds.html Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[227] Cantril Hadley, **The Invasion From Mars/ Astudy in The Psyclogy of Panic,** USA.

[228] Dan Laugley, **Key Themes in Media Theory,** Open University Press, Newyork, 2010, s.s.16-18.

medya sorumluluktan kurtulamaz. Bu açıdan radyo belli bir kasıtla propaganda aygıtı olarak kullanılmaktadır şeklinde düşünülebilir.

Gerek Amerika, gerek Sovyet Rusya radyoyu iki dünya savaşı arasında oldukça etkili bir şekilde kullanır. Ancak Hitler'in radyoyu bir propaganda aracı olarak kullanması neredeyse tüm devletlerden ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Radyonun önemini kavrayan Nazi Propaganda Bakanı Gobbels, Hitlere hemen tüm kent radyolarında konuşmalar yapmasına kendisine önerir. Gobbels'in çizdiği daha etraflı bir planla Hitler, toplum beyninin yıkanması için hem sosyolojik hem de siyasal propaganda aracı olarak radyoyu şaşılacak bir biçimde kullanır. Radyo, Naziler için kitle hipnoz aracıdır. Hitlerin, Alman yönetimine I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sosyal ve ekonomik problemlerin oluşturduğu olumsuz atmosferde seçimle işbaşına geldiği hep söylenir. Ancak 1933 Almanya seçimlerinde radyonun sadece Hitler ve milliyetçi diğer partilerin kullanabilmesine izin verilmesi Nazilere propaganda açısından büyük bir avantaj sağlar. Söz konusu avantaj seçimlerde Hitlerin rakiplerine açık ara üstünlük sağlamasına yol açar. Hitler*: "Radyonuzun düğmelerini(sesini) ve pencerelerinizi sonuna kadar açın*" der.[229] O, pencerelerinizi sonuna kadar açın derken bırakın sesimizi herkes duysun demeye getirmektedir. Bu sözü tersten okumak da mümkündür. Radyoda Hitler'e yer verilmeseydi ya da diğer tüm rakiplere en az Hitler kadar radyoda propaganda fırsatı tanınsaydı Hitler aynı sözleri söyleyebilecek miydi? Nazi Partisi, kendilerinin dinlenebilmesi için radyo bekçileri de görevlendirir. Bekçiler, ev ve işyerlerinde radyonun dinlenmesini sağlamaktadır. Hitler, ilerleyen süreçte lokanta, fabrika gibi kamusal alanlarda radyolara büyük hoparlör bağlanıp radyo sesinin herkes tarafından duyulur hale getirilmesini zorunlu koşar. Radyo sinyalleri sınır aşan bir buluştur. Bu nedenle Almanya dışında yaşayan Alman azınlıklara ulaşmak için radyo Nazilere büyük bir fırsat verir.[230] Avusturya'nın Almanca konuştuğu düşünülecek olursa radyo yayınları Almanya'nın Avusturya'yı ilhakını dahi kolaylaştırmış denebilir. Alman orduları, Avusturya girdiğinde Avusturya halkının genelinin Alman radyosu eliyle buna psikolojik açıdan önceden hazırlandığı dahi iddia edilebilir.

[229] Sezer Akçalı, **a.g.e.,** s. 32.
[230] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.130.

Avrupa ve Doğu ülkelerinin aksine radyo gibi kitle iletişim araçları Amerika'da başından beri özel sektör marifetiyle kurulur ve işletilir. I. Dünya Savaşı sonrasında, savaşı bitiren Versay Antlaşması imzalanır. Amerikan Başkanı'nın onca uğraşına rağmen Senato bir türlü antlaşmayı onaylamaya yanaşmaz. Bunun üzerine Başkan Wilson özel radyo kanallarıyla anlaşarak durum için Senato üzerinde baskı kurmayı dener. Belli bir kamuoyu Wilson lehinde oluşur. Bu baskıyla antlaşmanın Senato tarafından onaylanması sağlanır. Bu durum, radyonun Amerika'da ilk kez siyasi propaganda aracı olarak kullanılmasının örneğini teşkil eder. 1929 Dünya ekonomik buhranı, Amerikan menşeili bir ekonomik krizdir. Bu krizin Amerika'da yıkıcı etkileri olur. 1932'deki başkanlık seçimlerinde başkan adayı Roosevelt Amerika'nın krizden nasıl çıkabileceğine dair önerilerini milyonlarca Amerikalıyla radyo vasıtasıyla paylaşır.[231] Onun görüşüne göre üretimden kaçarak, işçi çıkararak, fabrikaları kapatarak değil inadına işçi alarak üretimi artırarak krizden çıkılabilirdi. Bunun için kendisinin başkan seçilmesi durumunda kamu yatırımlarını artıracağını, daha fazla yol, baraj yapacağını söyler. Amerikan seçmeni duydukları karşısında heyecanlanır. Büyük bir umutla Roosevelt'i başkan seçer.

DP, iktidarında Türkiye'de köyden kente göç artar. Ancak bu durum hiçbir zaman toplam kır nüfusunun şehir nüfusunun altında kalmasına yol açmaz. DP, kırsal oylardan beslenir. Yine kendi dönemlerinde oluşan gecekondulara ulaşmak DP için elzemdir. DP, özellikle bu kesimlere ulaşmak adına bu bölgelerde radyonun yaygınlaşması için büyük bir gayret gösterir. DP, iktidarı yıllarında DP Aydın İl Başkanlığı ve Aydın Belediye Başkanlığı yapmış olan Eski İçişleri Bakanı İsmet Sezgin yukarıda ifade edilen durumu şu sözlerle açıklar: *"Benim siyasete başladığım ilk yıllarda mesela Aydın'ın Koçarlı kazasında 5 veya 10 tane radyo vardı. DP iktidarının sonlarına doğru köylerde 5000-6000 tane transistörlü radyo sayısına ulaşıldı. Biz paradigmamızı kendimiz oluşturup, yorumlayıp uyguluyorduk."* [232] Adnan Menderes sık sık radyo konuşmaları yapar. 1960 ihtilalinden hemen önce Vatan Cephesi'yle ilgili son konuşmasını da radyodan icra eder.[233] Köylere daha elektrik gitmeden transistörlü radyo sokulması ilginçtir.

---

[231] Hıfzı Topuz, **Siyasal Reklamcılık**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.133.
[232] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[233] https://www.youtube.com/watch?v=Q48c-zMPoeI Erişim Tarihi: 15.11.2016.

15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünün ardından önceki darbelerle durum mukayese edilir. Bu mukayeselerde bazen düz akıl yürütmelerle sonuca ulaşılır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın darbenin başladığı akşamı halka televizyonlardan cep telefonu aracılığıyla sokağa davet etmesi üzerinden gidilerek darbeye maruz kalmış Adnan Menderes ve Süleyman Demirel pasiflikle suçlanır.[234] Onların da cesaretli davranıp tıpkı Tayyip Erdoğan gibi halkı yanlarına alarak darbeye durdurabilecekleri ihtimali üzerinde durulur. Aslında bu saptamalarda kitle iletişim araçları bağlamında tam bir tezatlık söz konusudur. Bununla ilgili bazı noktaları gözden kaçırıldığı kesindir. Gerek Menderes gerekse Demirel döneminde bu kadar çok medya kanalı yoktur. Radyo ve daha sonraları ise TV yayınından sadece kamu kurumu TRT sorumludur. Dolayısıyla darbeciler öncelikle buraların kontrolünü sağlar. Bir gün önce Adnan Menderes'in konuşmasını yayımlanan radyodan bir gün sonra Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) darbe bildirisi Alparslan Türkeş tarafından okunur. Adnan Menderes'in darbe yapıyorlar, haydi sokağa dökülün deme ihtimali yoktur. Zaten darbe olmuştur. Halk her şeyi olup bittikten sonra gelişmeleri darbecilerin ağzından duyar. Elbette halkın darbeye karşı sessiz kalmasının başka sosyolojik nedenleri var. Ancak iletişim ayağı kesinlikle görülmemektedir. Recep Tayyip Erdoğan, medyayı 15 Temmuz 2016 gecesi oldukça iyi yönetir. Darbecilerin eski alışkanlıkla o gece doğrudan TRT'yi ele geçirmeye çalışırlar. Onların medyanın çok çeşitlendiği, onlarca TV, radyo kanalı bulunduğu gerçeğini gözden kaçırmaları darbe girişimini baştan başarısız kılar. Buna Recep Tayyip Erdoğan'ın cesareti de eklenince, diğer sosyolojik etmenlerin etkisiyle birlikte darbe girişimi önlenir.

1960'ta DP iktidarına karşı harekete geçenler darbe gecesi öncelikle radyoyu ele geçirmenin gereğini kavrasa da radyoyu daha sonra kendi lehlerinde etkin bir propaganda aracı olarak kullanma konusunda bazı acemilikler yaşadıkları görülür. Özellikle Yassıada yargılamaları sırasında Adnan Menderes ve diğer DP'lileri itibarsızlaştırmaya dönük radyo yayınlarında aşırılığa gidildiği söylenebilir. Bundan dolayı Adnan Menderes'in mazlum olduğu kanaati bizatihi bu programlarla beslenir. Halkın büyük bir kısmı Adnan Menderes'i daha çok sevmeye başlar. Bir dönemin etkili siyasetçilerinden Nabi Sabuncu bu konuyla ilgili kanaatlerini şöyle belirtir:

[234] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

"1960 İhtilali'nde çok gençtim. O vakte kadar da solcuydum. Yassıada'da Celal Bayar, Adnan Menderes'e yapılan muameleler nedeniyle sağcı oldum. O zamanlar TV yok. Sadece radyo var. Yayınlar kısıtlıydı. Akşam saat 22.00'de radyoda Yassıada saati olurdu. Bir yaz günü böyle bir yayında Celal Bayar'ın müdafaası (savunması) yayımlanmaktaydı. Hukukta temel ilke son söz savunmanın olmasına rağmen Celal Bayar, müdafaasını yaparken spiker yayını kesip "Ne kadar komik değil mi, sayın dinleyiciler!" dedi. Ben de bu tip gelişmeler karşısında içinde bulunduğum düşünce tarzını sorgulamaya başladım. Bir yanda bir cumhurbaşkanı, bir yanda haddini aşan bir spiker… Sonuç itibariyle bugünkü düşünce çizgime geldim."[235] Nabi Sabuncu gibi sağ cenahta siyaset yapanların aksine Hürrem Şahinci 1970'lerde Ecevit'in yanında sol kesimde siyaset yapar. Ancak yukarıda söz konusu olan radyo yayınları hususunda Sabuncu'yla benzer cümleler kurar. Hatta ona göre darbenin CHP ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen bu radyo yayınları nedeniyle darbenin müsebbiplerinden bir tanesinin CHP olduğu düşüncesi halkta oluşur. Yıllar boyunca sağ cenah bunu CHP aleyhinde propaganda malzemesi yapar. Hürrem Şahinci'nin tespitleri oldukça ilginç durmaktadır: *"Radyoda Yassıada Saati vardı. Bu durum sanki bir dizi haline getirildi. Temel meselelerden uzaklaşıldı. Dizinin sonucu idamla bitince Menderes'e sevgi seli aktı. Sorumlu, CHP gibi gösterildi. Hâlbuki vatan cephesi uygulamaları unutuldu. Halk önce yapılanları değil dizinin sonu hatırladı. Dizinin sonunu unutturmadılar da… CHP'yi idamlardan sorumlu tuttular. CHP'ye karşı, propaganda malzemesi yaptılar. Sağ anlayışını sürekli iktidarda bulunmasının sebeplerinden biri de budur.*[236]

Radyonun ehemmiyetine binaen 1946 yılı çok partili yaşama geçilmesinden itibaren partilerin radyodan nasıl, hangi miktarda yararlanacağı konusu her zaman tartışma konusu olur. Çıkarılan kanunlar ve yönetmelikler bu tartışmaların önüne geçemez. DP'nin 1946 – 1950 arasında yaptığı tüm kongrelerde DP'nin radyodan yararlanması gerektiği belirtilir.[237] İlerleyen süreçte bu talep her parti radyodan yararlanmalıdır şekline dönüşür.[238]

[235] Nabi Sabuncu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[236] Av. Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:19.12.2015).
[237] Demokrat İzmir, 10 Aralık 1947. Demokrat İzmir, 13 Kasım 1947. Demokrat İzmir, 14 Aralık 1947.
[238] Demokrat İzmir, 31 Aralık 1947.

Hoparlörle radyo yayını yapmak bizim yakın geçmişimizde şahit olduğumuz bir olgudur. 1948 araseçimlerini DP protesto eder. Her yerde halkın sandığa gitmemesini sağlamak için mitingler düzenler. Araseçim duraklarından bir tanesi Aydın'dır. Aydın mitinginden sonra Nazilli mitingi olur. Mitinglere DP'nin Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Şevket İnce, Etem Menderes gibi tüm üst düzey yöneticileri katılır. Mitingde Celal Bayar konuşma yaptığı sırada Nazilli Halkevinden hoparlörle radyo yayını başlar. Aslında bu, normal şartlarda olası bir durumdur. DP'liler, burada Bayar konuşuyor. Radyo yayınını sonra yapabilirsiniz derler. Ancak uyarılara kulak asılmaz. Bunun üzerine DP Nazilli İlçe Başkanı Şevki Hasırcı yanına aldığı birkaç adamla Halkevi'ni basar. Radyonun kablolarını kopartır. Orada görevli bulunan iki kişiyi döver. Bekçi silah çekerek olayları bastırabilir.[239] Şevki Hasırcı daha sonra mahkeme tarafından hapse ve dayak mağdurlarına tazminat ödemeye mahkûm edilir.[240]

1948 araseçim protestosu sonucunda 1950 seçimlerine doğru seçimlere adli teminat getirilir. Propaganda konusunda da önemli gelişmeler yaşanır. 1950 genel seçimlerinden hemen önce çıkartılan 5545 numaralı yasa ile seçim kanunu çerçevesinde radyodan propaganda yapma konusunda muhalefete ilk kez geniş haklar verilir. 1950 yılı genel seçimlerini DP'nin kazanıp iktidara gelmesinde muhalefete radyodan propaganda hakkı da etkili olur. Muhalefet yıllarında muhalefete de radyodan propaganda hakkı tanınması hususunda her türlü tepkiyi ortaya koyan DP, ilginçtir kendi iktidarında yapılacak olan ilk genel seçim olan 1954 seçimlerinde 6428 sayılı yasayla radyoda seçim propagandasını yasaklar. Yasada muhalefet ve iktidar radyoda propaganda yapamaz derken sorumlu devlet adamları hükümet faaliyetleri hakkında halkı bilgilendirmek maksadıyla radyoda konuşma yapar diyerek yasayı zımnen kendi lehlerine çevirir. 1961 Anayasası ile radyodan propaganda yapma hakkı siyasi partilere tekrar geri verilir.[241]

Radyonun propaganda açısından önemini Polis Radyosu'nun kurulmasına dair salık verilmesinde hissedebiliriz. Polis sertliği, ya da polisin sert olduğu iddiası her zaman dillendirilir. Kimi zaman bu iddiaların terör örgütleri tarafından polisi veya emniyet güçlerini etkisizleştirmek için gündeme taşındığı da söylenir. Polis

[239] Anadolu, 18 Ekim 1948. Demokrat İzmir, 18 Ekim 1948.
[240] Anadolu, 27 Ekim 1948.
[241] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.s.120-130.

eliyle şarkılar dinlemek, türkülere kulak vermek, eğlenmek, sohbet polisin bu imajını veya imajla ilgili olumsuz iddiaları yerle bir edecektir. Diş macunu, deterjan vb. ürünlerin reklamlarında çoğu zaman uzman görüşüne yer verilir. Bu durum ürüne olan güveni artırır. Bu minvalde ülkenin güvenliğinden emniyet güçleri ve polis sorumluysa ve bu onların işi kabul edilip bununla ilgili polisin otorite olduğu düşünülüyorsa polis radyosundan terörle ilgili uyarıları, gençlerle ilgili riskleri vatandaşlar daha çok dikkate alacaktır. Radyo ve diğer iletişim araçları terör hususunda halkın desteğinin sağlanmasında önem arz etmektedir.[242]

Radyo, I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmış bir aygıttır. 1980'e kadar etkili bir biçimde kullanılan propaganda aracıdır.

2.1. 3. Televizyon

Televizyon, radyo ile sinema teknolojisinin birleşimi sonucu ortaya çıkar ve II. Dünya Savaşı sonrası devreye girer. Bu teknoloji ile daha erken tanışmak belki mümkündü. Dünya Savaşı sırasında savaş makinalarına yatırım yapılmasından ve propaganda için radyonun yeterli görülmesinden dolayı TV teknolojisi gecikir. TV teknolojisi 1960'lardan itibaren Amerikan rüyasının bir parçası halini alır. Amerika'da 1950'de nüfusun sadece %7'si TV'ye sahiptir. Aradan 10 yıl geçtikten sonra bu oran %88'e çıkar. Başlangıçta TV tamamen eğlence aracı gibi düşünülür. TV, Amerikan halkının boş vaktini doldurmak için icat edilmiş bir teknoloji gibidir. TV, mevcut sosyal-siyasal ve ekonomik sistemin dolaylı propaganda aracıdır. Siyasi reklamlar ve Amerikan başkan adayları için TV'de eşit propaganda hakkı tanımak TV yayın süresinin tamamen bununla doldurulması demektir. Siyasi reklamlar için para istenmektedir. Bunun yasal alt yapısının hazırlanması gerekmektedir. Zamanla bu sorunlar aşılır.[243] 1952 Amerikan Başkanlık Seçimlerinde başkan adayı Dwight D. Eisenhower'in TV'ye politik amaçlı 60 saniyelik ücretli reklam spotu vermesiyle TV ilk kez siyasal reklam ve propaganda aracı olarak kullanılır.[244] Bu reklam filmi animasyon karakterlidir(çizgi film). Filme *"They Like IKE"* şeklinde enerjik bir şarkı

[242] Fahri Görgülü, "Güvenlik Sorununa Genel Bir Yaklaşım," ***Amme İdare Dergisi,*** **Cilt:13, 1980**, s.47-58.
[243] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** (1977), s.12.
[244] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.171.

eşlik eder. Filmi çocuklardan yetişkinlere herkesin izlediği düşünülmektedir.[245] 1950'lerde Amerikan halkının %90'nının üzerinde radyosu vardır. Aynı yıllarda onlar televizyonla tanışır. Amerikan başkan adayları bir yere gider orada toplanan kitleye hitap eder. Onlar, televizyonla birlikte aynı anda orada bulunanlar dışında milyonlara hitap etmeye başlarlar. General Eisenhower ilk kez böyle bir propaganda yöntemiyle başkan seçilir.[246] 1951 yılında İngiliz seçmen siyasi propaganda anlamında ilk kez TV ile tanışır. TV'ler bu yıllarda adaylara sadece 15'er dakikalık konuşma süresi tanımaktadır. Bunun dışında pek siyasi program yapılmaz. Hatta haberlerde dahi siyasilerden söz edilmez. 1959'dan itibaren siyasiler TV'lerin en önemli figürü haline gelir. Gazeteler, siyasileri muhabirlerin ve yazarların gözüyle aktarmaktadır. TV'ler ise siyasilerin konuşmalarını doğrudan aktarmaktadır. Yine de 1959 seçimleri üzerinde TV propagandasının pek işe yaramadığı söylenmektedir. 1964 seçimlerinde TV propagandası daha etkilidir. İşçi Partisinin ve Muhafazakâr Partinin parasal olanakları geniştir. Seçim kampanyasını propaganda silahları bakımından çok rahat yönetirler. Liberal Parti'nin ekonomik olanakları sınırlıdır. Afiş, gazete, broşür çalışmalarını yaygın bir biçimde yürütemediler. TV'ler ilginç bir biçimde sık sık liberal adayları ekrana çıkartırlar. Seçmenler ilk kez değişik görüşler duyarlar. Bu durumun kısmen seçim sonuçlarını etkilediği düşünülmektedir. TV'lerdeki sunum beceriksizliğinden dolayı Muhafazakâr parti lideri Sir Alec Home kamuoyu nezdindeki puanı düşer. TV konuşmalarından önce ona güvenen pek çok seçmenin TV konuşmalarından sonra karar değiştirdiği dillendirilir. Hatta Muhafazakâr Parti fanatiği pek çok kişi, Alec Home'nun parti görüşlerini iyi savunmadığını iddia eder.[247]

Zamanla TV, tam bir siyasi reklam ve propaganda aracına dönüşür. 1964 seçimlerinde 34 milyon 600 bin dolar harcanırken 1968 Amerikan başkanlık seçimlerinde seçim kampanyası için adaylar toplam 58 milyon 900 bin Amerikan doları harcar. Bu paranın sadece 27 milyon doları TV propagandasına gider. Nixon sadece TV kampanyası için 12 milyon dolar harcarken Humphrey 6 milyon dolar harcar. Nixon'un TV kampanyasına harcadığı para Chevrolet, Coca Cola, Goodyear,

[245] https://www.youtube.com/watch?v=Y9RAxAgksSE Erişim Tarihi:28.01.2018.
IKE: Esisenhower'in lakabıdır.
[246] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** (1977), s.11.
[247] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** (1977) , s.s.40-42.

Ford, Pan American gibi firmaların giderleriyle boy ölçüşür.[248] En çok parayı harcayan seçimi kazanır. Propaganda için harcanan paranın büyüklüğü karşısında kimi Amerikalılar "*bu koşullar altında insancıl niteliklerini yitiren adaylar, ustalıkla hazırlanmış ambalajlarla pazara sürülen mal durumuna düşmektedirler."* şeklinde durumu eleştirirler.[249]

Bugün televizyonun alternatifi pek çok iletişim aracı çıktığı halde bir türlü TV'nin yerini alamamaktadır. Amerika'da 24 ulusal, 16 bölgesel, 224 adet yerel TV vardır. Türkiye sadece TRT'ye ait 15 kanal bulunmaktadır. Yerel ve ulusal TV kanal sayısı Türkiye'de 289'a yaklaşır. Söz konusu sayılar dahi TV dünyasının etkisini, yaygınlığını ve gücünü açıkça ortaya koymaktadır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında üretim ve tüketim ilişkileri yeniden tanımlanır. İşçinin tüketimin bir parçası yapılması gerçeği bunalım sonrası ortaya çıkar. Değilse üretim artışı belli doyuma ulaşıp piyasa durgunlaşacaktır. İşçiye tüketim için kanallar açılır. Onun uzun çalışma süresi kısaltılır. Ücretleri artırılır. Kendine hafta sonu izni tanınır. Bu gelişmeler yaşanırken sistem kurucularının en büyük endişesi işçinin boş vakitlerini nasıl dolduracağı konusudur. Değilse sosyalist görüşler işçilerin zihinlerini meşgul edip onları sistem için bir tehlike haline getirebilirdi. İlerleyen süreçte TV bu boş vaktin doldurulmasında ciddi bir araca dönüşür. İşçinin tüketime dâhil edilmesiyle kitle tüketimi, üretimi başlar. TV bu dönemde tam bir kitle iletişim aracına dönüşür ve kitle kültürü üretmenin en önemli silahı haline gelir. Sadece bu açıdan bakıldığında TV'nin varlığı dahi politiktir. Doğrudan bir parti propagandası yapmasa bile TV kitle kültürünü temsil görevini üslendiği ve topluma bunu empoze ettiği için gizli veya açıktan tam bir propaganda aracıdır.

TV'nin alt ve orta sınıfta daha çok izlendiği bilinmektedir. Alt ve orta kesim toplumun büyük çoğunluğunu oluşturduğu için TV hayati bir propaganda aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanı veya diğerlerini tüketim döngüsünün içinde tutmak esastır. Tüketim bir hastalıksa satın alarak geçmesi gereken bir durum yeni satın alma hissiyle yeniden alevlenmektedir. Bunun en önemli silahı reklamlardır.

---

[248] **A.g.e.,** s.s.24-25.
[249] H. Mendelson ve I. Crepi Polls, **TV and New Politics,** USA, 1972. / Ginniss Joe Mc, **The Selling Of the President,** USA, 1968, s.25.

TV, izleyiciyi ekrana bağlar ve onun vaktini reklamcıya satmış olur. Televizyonu alt ve orta sınıf izler çünkü TV en ucuz bir eğlence aracıdır.[250] Yukarıda bahsi geçen gerekçeyle TV'de Ferrari marka reklamı genelde yapılmaz. Çünkü bu markanın hedef kitlesi TV seyretmemektedir. Bu açıdan da bakıldığında egemen sınıfların en önemli propaganda aracı TV'dir denebilir.

TV frekans ayarlama ihale bedelleri çok yüksektir. Belli kesimler bu ihaleye katılabilir. Kitle iletişimde medya ayağında iktidarların en kolay denetim sağladıkları alanlardan biri TV'lerdir. Çoğu kez TV'lerin büyük çoğunluğu hükümetin onay verdiği şekilde yayın yapar. Onların temel görevlerinden birisi dikte edilen bir fikri kamuoyu gibi sunmak ve halkı bunun bir kamu görüşü olduğuna inandırmaktır. Kamuoyundan daha ziyade kamu yönlendirmesi vardır. Batılı haber ajanslarının servis ettiği haberlerde can kaybı olmamasına rağmen batıda yapılacak bir saldırı tam bir ajitasyonla izleyiciye aktarılırken başka bir yerde binlerce kişinin ölümü görmezden gelinebilir. Bizler aynı ajanstan besleniyorsak dünya gerçekliğini onların isteği biçimde algılamamız mümkündür.

Neil Postman, TV'yi öldüren eğlence olarak tanımlaması önemlidir.[251] Kültürler ölmektedir. TV'yi, bir eğlence aracı şeklinde düşünenlerin yanında bilgi edinme, olup bitenden haberdar olma vasıtası kabul edenler de vardır. Bugün şiddete karşıymış gibi duran pek çok TV kanalının dahi el altından şiddete özendirdiği, insana kötü veya eksik bilgi ilettiği dile getirilmektedir. Habermas'a göre TV kültürel açıdan bir geriliğe yol açmaktadır. TV'nin bilgilendirme sorumluluğuna karşın insanın bilme ve anlama yetisini tahrip ettiği meydandır.[252] Televizyonda bilgi akışı egemenler tarafından sağlanmakta veya oluşturulmaktadır. Onlar görüşlerini tüm dünyaya yayarken güçten mahrum diğer kesimler düşük ölçüde, egemenlerin kendi propaganda vasıtalarına destekleyecek kadar TV'de temsil edilirler.[253]

TV'nin etkilerinden kişiler kendilerini alamaz. Türkiye'de günlük TV seyretme ortalama 4 saattir. Özellikle ev hanımları, işsizler, bedensel problemi

[250] Osman Özsoy, **a.g.e.**, s.76.
[251] Neil Postman, **Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business**, USA: Penguin. 1985, s.s.20-25.
[252] Sartori Giovanni, **Görmenin İktidarı,** Çev. Gül Batuş- Bahar Ulukan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 12.
[253] James Lull, **Medya İletişim Kültür,** Çev: Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s.22.

olanlar, çocuklar, düşük gelirliler TV izleyenler arasında en büyük payı oluşturmaktadır. Daha çok TV izleyenler, daha az TV izleyenlerden farklı biçimde dünyayı algılar. Prime time denilen TV'nin en çok izlendiği zaman diliminde, ekranda şiddet ve sex temsili izlenmeyi artırmak için sığınılan yegâne silahtır. TV'de günlük hayatta görebileceğimizin en az on katı suç temsili vardır. Dünya nüfusu kadın erkek arasında neredeyse yarı yarıya iken haberlerde %80 oranında erkek temsili gösterilir. Ekranda kimsenin kimseye güvenmediği bir dünya resmi çizilir. Korku kültürü oluşturulur. Buna "*dünyayı yeniden anlamlandırma sendromu (The Mean World)"* veya "*acımasız dünya sendromu*" şeklinde adlar verilmektedir. TV, insanları ana akıma sokmaya çalışır. Toplumu homojenleştirir. Farklı görüşleri öldürür ve muhalifleri dışlar. TV, bize nasıl davranacağımıza, ne tüketeceğimize dair bir reçete sunar. Dolaylı bir kapitalizm aracıdır. Toplum, vaktini başka bir biçimde değerlendirebilecekken TV'ye bağımlı yapılır. TV'nin kullanılmaya başlandığı 1955'te düşük okuryazarlık vardır. TV ve radyo okuryazarlık istemediği için insanları pasifize eder. Televizyon çocuklara sağlıklı olmayan değerler aşılar. Vaktinin çoğunu TV başında geçirenler veya TV bağımlıları suç ve suç dair algılarının bozulduğuna dair bulgular vardır. Onlara göre suç, hemen her yerdedir. Etrafımızı suç sarmalı kuşatmıştır.[254] TV etkilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Imitation(Taklit): Kişiler, özellikle çocuklar TV'deki kahramanları taklit eder.
Identification(Özdeşim kurma): Çocuklar ve kişiler daha çok kötü karakterle özdeşim kurar.
Desensitization (Duyarsızlaşma): Şiddet ve porno sahneleri o denli sık gösterilir ki insanlar zamanla çevresindeki dönen benzer olaylara karşı duyarsızlaşır.

McLuhan, TV'nin dünyayı bir köy haline getirdiğini ama kendi köyünü kurduğunu söylemektedir.[255] Ona göre görsel algıyla oluşmuş edinimler sözel edinimlere göre daha anlamlı ve gerçektir. TV sürekli kameranın açılarını değiştirerek gerçekten daha gerçek bir dünya oluşturur. Bu duruma hiper gerçeklik denir. Hatta televizyonda gerçek diye bir şey yoktur denebilir. Televizyon yeniden üretim yeridir. Buna reality ve haber programları da dâhildir. Kamera gerçeğin sadece bir kısmını alır. Sunum biçimi, kullanılan müzik dahi her şeyi etkiler. TV,

[254] Dan Laugley, **a.g.e.**, s.s.20-21.
[255] Sartori Giovanni, **a.g.e.**, s.20.

mevcut gerçekliği yeniden oluşturur, bu gerçekliğin kendisi değil TV'nin bizler için oluşturduğu gerçeklik temsilidir. TV, böylesine bir yapısıyla ve en önemlisi bir yaşam biçimi empoze etmesi nedeniyle kitleleri yönlendirme aygıtına dönüşür. Bu yönlendirme, toplumdaki gerilimin artırılmasında veya düşürülmesinde, toplumun harekete geçirilmesinde işe yarar. Roma İmparatorluğu'nda arena eğlenceleri örneğinde olduğu gibi iktidarlar tarafından eğlence programları yoğunlaştırılmak suretiyle televizyonlar sosyal tansiyonun düşürülmesine yardım eder.

TV önemli bir araçsa bunun kimin kontrolünde olduğu sorusu ön plana çıkar. Kitlelere iletilen mesajlar, TV'yi kontrol edenler tarafından üretilir. TV kanalları devletinse, iktidarların bunun içeriğini belirlediği bilinmektedir.[256] Liberalleşen bir dünyada TV'nin devlet tekelinde olması durumu kırılır. Ancak devlet tekeli yerine özel sektör tekeli devreye girer. Amerika'da 1200 radyo istasyonunun sahibi sadece bir firmadır. 3 tane network bütün TV kanallarını kontrol etmektedir. Aynı şirket farklı TV kanalları kurarak medyada çeşitlilik var izlenimi uyandırsa da medyada tekel vardır. Tekeller istedikleri kişileri kahraman gibi ileri sürerken istemediklerini anında bitirmektedirler. Komünizmin tehdit olarak tanımlandığı ve bununla ilgili cadı avına çıkıldığı 1950'lerde Mc Carthy TV tarafından milli kahraman şeklinde oluşturulan bir figürdür. Sonrası aynı kişi hakkında sahtekâr, onursuz, yalancı şeklinde ekranlarda bir imaj oluşturulur. Onun kahramanlık hikâyesi böylece sonlandırılır.

TV, pek düşündürtmez. Orada verilen mesaj okunurken onun ardında işleyen ideolojiyi veya amacı çoğu kez izleyici kavrayamaz. Bundan dolayı TV için aptal kutusu veya kara kutu denmektedir. Beyin ve Sinir Cerrahisi Uzmanı Mehmet Turgut'un belirttiğine göre insanda beyin hücrelerinin değişmediği veya yenilenmediği doğru değildir. Beynin kimi bölgelerinde hücre yenilenmesinin olduğu bilinmektedir. Şekli denizatına benzediği için hipocampüs (denizatı) adı verilen beynin öğrenme ve hafıza merkezinde de hücrelerin yenilendiği dile getirilen bir konudur. Söz konusu yenilenme olmazsa öğrenme neredeyse imkânsız bir hal alır. Bu merkez iyi korunan, beynin derinlerinde bir yerdedir. Buranın diğer adı Amman boynuzudur. Bu ad mitolojik bir tanrı adıdır. Sadece beyin hücrelerinin yenilenmesinin öneminden söz etmek yetersiz olur. Detroit denilen sinir hücreleri

[256] Arsev Bektaş, **a.g.e**., s.114.

beyin hücreleri arasında bağlantıyı sağlaması nedeniyle hayatidir. Hücrelerin yenilenmesi veya hasarlarının kendi kendine tedavisi için melatonin adlı hormon önemli bir işlev görür. Bunun yanında okuma gibi kimi zihinsel faaliyetlerin buna katkı sağladığı düşünülmektedir. Bunun için her şeyin hazır verildiği bir dünya zihinsel faaliyetleri zayıflattığı ve zamanla kısmen beyin yıkımına neden olduğu söylenebilir. Bu nedenlerle medya veya televizyon denen dünyanın kimi olumsuz etkisinden söz etmek mümkündür. Düşünemeyen insanların propagandadan daha çok etkilendiği söylenebilir.[257]

Egemenler, yararlı dahi olsa onların menfaatine karşı olan yada en azından hoşlarına gitmeyen durumları canavar gibi gösterme eğilimine girer. CNN, Körfez Savaşı sırasında Bağdat'a atılan bombalarla ölen sivillerden daha ziyade petrole bulanmış karabatakları gösterirken çevre duyarlılığından öte Saddam'ı acımasız, zalim gösterme amacındadır. Bu gaddar adam bulunduğu tahttan indirilmelidir. En zalim insanın dahi yargılanma hakkının olduğu evrensel hukuk prensibi kabul edilir. Çavuşesku, Romanya devlet başkanı iken çıkan olaylar nedeniyle ülkesini terk ederken yakalanır. Karısıyla birlikte hemen orada kurşuna dizilir. Onun yargısız infazının meşrulaştırılmasında TV'lerde onun son döneminde bir insanlık kıyımı yaşanıyor şeklinde yapılan algı operasyonudur. Olaylar yatıştıktan sonra 10-15 kişinin ülke genelinde öldüğü tespit edilir.[258] TV, Irak Devlet Başkanı Saddam'la olan Körfez Savaşı'ndan beri tam bir nükleer silah gibi kullanılmaya başlanır. Bu silahın ölümcül etkisine maruz kalanlar iflah olmaz vaziyete girer. Irak, Kuveyt'i işgal edince I. Körfez Savaşı çıkar. Amerika burada Irak'a müdahale edilmesi konusunda dünyayı çok kolay ikna eder. Irak burada işgalcidir. Oysaki II. Körfez Savaşı'nda Saddam'dan kurtulmak için Irak'ın işgal planı vardır. Amerika kendisi hakkında işgalci izlenimi vermek istememektedir. Amerika da Irak da bu sefer propaganda konusunda oldukça dikkatli davranmaya başlar. Amerikan ordusundan ve bombardıman uçaklarından önce bölgeye CNN gider. Bunu fark eden Irak, onun karşısına El-Cezire kanalıyla çıkar. Amerikan Fox kanalının karşısına Abu Dabi TV dikilir.[259]

[257] Mehmet Turgut'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.01.2017).
[258] Abdullah Yıldız, "Medya İmparatorluğu**", Ümran Aylık Araştırma ve Kültür Dergisi**, Mart-Nisan 1994, s.4.
[259] Faruk Can, **a.g.e.**, s.81.

Televizyon kulakla beraber daha çok göze hitap eder. Fotoğraflar, sinema ve TV göze hitap ettiği için çok etkili bir propaganda araçlarıdır. Söz konusu propaganda kimi zaman yıkıcıdır. Kişiler, göz de yanılabilir düşüncesini akıllarından çıkarmazlarsa söz konusu propagandanın yıkıcı etkisinden kısmen kurtulabilirler.

Amerikan kolonileri, İngiltere'den bağımsızlıklarını elde ederken belki hükümetlerinin tiranca uygulamaya girmesinden çekindiler. Yayımladıkları "*Haklar Bildirgesi"* hükümetlerinin bilgi akışını kısıtlamaya dönük faaliyetlerini engelleme amacı taşımaktadır. O gün ulaşım yaygın olmadığı için kitaplar, yerel gazeteler oldukça önemlidir. Haberler ya da fikirler tek bir merkezden çıkmamaktadır. Onlarca görüş, onlarca renk vardır. Ancak gösteri çağı dediğimiz televizyon gibi kitle iletişim araçlarının olduğu günümüzde bilgi akışı kavramı tamamen maniple edilir. Bilgi çağındayız, haber alma özgürlüğü, bütün bunlar sunulan kavramlardır. Oysaki tekelleşmiş medya kanalıyla biz aslında dayatılan bilgiye maruz kalmaktayız. Prof. Gerbner : "*Özgürlük televizyonu kapatarak elde edilemez. Televizyon, çoğu insanın gece ya da gündüz en çok hoşlandığı şeydir. Biz ezici çoğunluğun düğmeyi kapatmayacağı bir dünyada yaşıyoruz. Mesajı bu kutudan almasak dahi başka insanlardan nasılsa alırız."* Günümüzde kamuoyu kavramı yapısal dönüşüme uğramıştır. Kişiler, medyanın kendilerine zerk ettiği düşünceleri kendi düşünceleriymiş ifade etmektedir. Sansür matbuat çağının bir gereğidir. 1980 öncesinde Türkiye'de yoğun yaşanan kitap toplatma olayları artık pek görülmemektedir. Günümüzde sansür ve kitap toplatma uygulamalarının eskisine oranla sık görülmemesinin nedenlerin bir tanesi toplumun demokratikleşmesinden daha ziyade böyle bir uygulamaya televizyon etkisiyle gerek kalmamasında aramak gerekir. Zaten bu, televizyonun doğasında vardır. Televizyon bizim özgürlüklerimizi kısıtlar ve bunu masumca yapar. Bir öğrencinin kitap okuma özgürlüğü televizyonlar tarafından elinden alınıverir. *"Televizyon, kitapları yasaklamaz, sadece onların yerine geçer."* Bir tek Roma'da eğlencenin kitleleri meşgul edecek bir silah olduğunu anlayan imparatorlar oldu. Roma'dan bugüne tüm tiranlar, diktatörler, imparatorlar halkın eğlenceli olmayan şeylere pek rağbet etmeyeceklerini bilselerdi sansür silahına sarılmadan meseleleri kendileri açıdan hallederlerdi. Eğlenceyle sansüre gerek kalmayacağını bilmek onlar için ne büyük bir sevinç kaynağı olurdu. Televizyon bir eğlence aracıdır. Bu nedenle bilgi basitleştirilmiş, tarihi temellerden

yoksun, özün koparılmış olarak verilir.[260] Haberlerin dahi bir müzikli jenerikle başlaması televizyonun bir eğlence kaynağı olduğunu açıkça ortaya koyar. Televizyon çağında sansüre lüzum kalmaz. Televizyonun pek etkili olmadığı Türkiye'nin siyasi bunalım yıllarında(1970-1980) kitapların yasaklanması, toplatılması bu açıdan önemlidir.

Ne konuşacağımızı medya belirlemektedir. Medyanın gündem oluşturma gücü vardır. Dış dünya ile kafamızdaki onun yansıması aynı değildir (The World Outside and Picture in Our Head). TV ve basında onların kendi değerlerine göre haberler sıralanır. Bu, tamamen sübjektiftir. Medya ve TV'ler önem verdikleri konuları haber yaparlar ve bu haberi sonuç alıncaya kadar tekrar ederler. Kendileri için önemli olanı ön plana çıkartırlar. Haberin izlenmesi için onu çatışma ve heyecan düzeyi yüksek hale getirirler. Haberi çerçevelerler. Haber olacak olan konunun sadece bir kısmını alırlar, diğer kısmını çıkartırlar veya dışlarlar. Zamanla medyanın gündemi halkın gündemine dönüşür. Medyanın insanların siyasete olan ilgisini artırdığı bir gerçektir. 1980 sonrası bilgili-bilgisiz herkesin siyaset konuşamaya başlamasının nedenlerinden birisi de budur. Yine 1980 sonrası Türkiye'de seçimlere katılım oranları çok yüksektir. Haberler, siyasi programlar çocuklar tarafından çoğu kez izlenmez. Durum böyleyken çocukların devlet yöneticilerinin adlarını bildikleri görülür. Bu isimler TV aracılığıyla bir şekilde çocukların karşısına çıkmaktadır. Hem bu durum defalarca tekrarlanır. Burada okul, aile gibi diğer faktörler yadsınamaz ancak TV faktörü önemlidir. Alt ve orta kesim çocuklarının siyasi propagandaya daha açık oldukları ve TV'de ya da okulda bir şekilde kendilerine sunulan siyasi söylem veya değerlere karşı daha duyarlı oldukları görülür.[261] 1970-1980 arasında siyasal şiddetin ve eylemin liselere kadar indiği bilinmektedir. Üst sınıf gençlerin okuduğu Amerikan Koleji gibi okullarda siyasal protesto ve şiddetin pek görülmediği söylenebilir. İstanbul'da diğer üniversiteleri olaylar derinden sarsarken bu olaylardan en az etkilenen Boğaziçi Üniversite'sinin oluşu da aynı gerekçeyle açıklanabilir. Nursel Yıldız şunları ifade eder: *"Liseyi İzmir Amerikan Koleji'nde okuduk. Bizim lisede asla siyasi olay çıkmazdı. Toplumsal tartışmalar yaşanmazdı. Çünkü*

[260] Neil Postman, **a.g.e.,** s.s.155-160.
[261] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.s.163-166

çocukların ekonomik olarak durumları iyiydi. Gelecek kaygıları yoktu." [262] TV'nin sosyal tabakalar üzerindeki etkisini de bu bağlamda değerlendirmek sağlıklı olur.

Ürün pazarlamada duygusal yan ön plandadır. TV kafamızda yeni değerler ve imajlar yaratır. Gösteri çağı denilen şey de budur. Buna göre Neil Postman 27. Amerikan Başkanı olan 150 kiloluk William Howard Taft'ın[263] günümüzde olsa asla Amerikan başkanı seçilmeyeceğini iddia etmektedir. Normalde insanın vücut şeklinin konuşurken, yazarken düşüncelerini ifade biçimine pek etkisi olmaz. Oysa televizyondaki vücut görüntüsü sesin ifade ettiği düşünceyi ve tinsel mantık çizgisini kolaylıkla geride bırakabilir. Televizyonda söylem daha çok görsel imajla yansıtılır. TV, konuşmayı bizlere sözcüklerle değil görüntülerle aktarır. 1960 Amerikan başkanlık yarışı Nixon ile Keneddy arasında geçer. Nixon'u seçmen 1952'den beri iyi bilmektedir. Kendisi eski bir siyasetçidir. Eisenhower'un başkan yardımcılığını yapmıştır. 1960'da iki başkan adayı arasında bir tartışma programı planlanır. Programa gazeteciler de davet edilir. Başkan adaylarına sorular yöneltebileceklerdir. Kennedy o zamana kadar kamuoyunda pek tanınmamaktadır. Başkanlık yarışında neredeyse şansı yok gibidir. Kennedy danışmanlarıyla birlikte 3 gün önceden çekimlerin yapılacağı kente gelir. Kampa girer rakibinin zayıf yanlarını öğrenir. Gazetecilerden gelebilecek soruların cevabını hazırlar. Hatta TV stüdyosunun dekorunu dahi öğrenir. Dekor rengine göre kendine takım elbise seçer. Nixon ise kendine çok güvenir. Rakibini sindireceğine veya perişan edeceğine inanır. Kendisi kente çekimin yapılacağı gün gelir. Danışmanlarıyla pek istişare etmez. Hatta giydiği takım elbisenin dekorla kontrastı zayıftır. Tartışmayı 70 milyon Amerikalı izler. Keneddy inanılmaz bir çıkış yakalar. Yapılan anketlerde seçmenlerin %57'si yapılan bu tartışmalardan etkilendiğini belirtir. %6 oranında seçmen TV tartışmalarının ardından taraf değiştirir. Kenedyy sadece 112.000 oy farkla başkan seçilir. TV, ilk kez bir seçimde ciddi bir propaganda aracı olarak kullanılır. TV propagandası özellikle kararsızları etkiler.[264] Keneddy'in ölümünden sonra başkan yardımcısı Johnson başkan oldu. Johson ikinci kez başkanlık için adaylığını koymaz. Onun yerine aynı partiden Humphrey aday gösterilir. Rakip parti Nixon'u tekrar aday gösterir. Nixon TV propagandasını bu kez ciddiye alır. TV propagandası için özel uzmanlar tutulur. Adaylar kendi özel yaşamlarıyla ilgili kurgu harikası ve müthiş

[262] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.01.2016).
[263] https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/williamhowardtaft Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[264] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** (1977), s.s.14-18.

soundtrackla klipler hazırlar. Böylece çoğu kimsenin ulaşamayacağı model kişilikler oluşturulur. Böylesine bir propaganda Nixon'un başkan seçilmesinde etkili olur.[265] Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak Neil Postman'ın ifadelerini hatırlatmak yararlı var. Postman, televizyonun kamusal söylemi alt-üst ettiğini söylemektedir. O, televizyonla gösteri çağının başladığını ve bu çağda alanında iyi olmaktan öte iyi görünmenin esas alındığını ifade etmektedir. "*There is no business but show business"*(İş yok gösteri var.)[266]

27 Mayıs İhtilali sonrası Milli Birlik Komitesi (MBK) devam ederken 20 Nisan 1961'de yeni bir seçim kanununu çıkartılır. Bu kanunla partilere radyodan propaganda yapma yetkisi yeniden tanınır. Ancak önceki kanunun aksine bu propaganda hakkının televizyona kadar yayılması öngörüdür. Çünkü o tarihte henüz TV Türkiye'de yoktur. [267] Söz konusu hak bir öngörü sayılmasa bile TV'nin Amerika ve İngiltere'de o tarihlerde propaganda aracı olarak kullanılmasından etkilenilmiştir denebilir. Söz konusu yasaya dayanarak 1961, 1965, 1969 seçimlerinde partiler radyodan siyasi propaganda yaparlar.[268]

TV, temelde ticari kuruluştur. İzleyicin vaktini reklam kuruluşuna satarak para kazanır. Bu nedenle ne olursa olsun TV'ler izleyiciyi ekranda tutmak zorundadır. İzleyici en fazla ekranda tutan ya da reyting ölçümleriyle daha fazla izlenildiğine inanılan TV reklam pastasından en büyük payı alır. Başkan seçilmesinde TV propagandasının büyük etkisi olan Kennedy bir ziyareti sırasında, TV'ler onun ziyaretini yayımlarken suikasta uğrar. Suikast sonrasında çıkan kaos da TV'den naklen verilir. 250 milyon kadar insanın bu olayı öğrenmek için olaylar sırasında TV izlediği tahmin edilmektir. [269] Öldürülen bir Amerikan başkanıdır. TV'ler bu olaydan sonra şiddetin izlendiğini fark eder. Onlara göre şiddet satan bir şeydir. Bu andan itibaren TV'ler haber programları dâhil şiddete yönelir. TV kuruluşları bunu yaparken hiçbir zaman şiddetten yanayız demezler. Şiddeti TV'de göstermek suç işlemeyi teşvik etmez savını ileri sürerler. Onlar halkın bilgilenme hakkını yerine getirdiklerini iddia ederler. Biz insanlara istediklerini veriyoruz şeklinde savunma geliştirirler.

[265] **A.g.e**., s.s.21-22.
[266] Neil Postman, **a.g.e.** , s.112.
[267] Oya Tokgöz, **a.g.e.** , s.42.
[268] Oya Tokgöz, **a.g.e.**, s.s.174-175.
[269] Hıfzı Topuz, **a.g.e.** , (1977), s.s.19-20.

Dünyadaki TV propagandasıyla ilgili kısaca bilgi vermek gerekir. İngiltere'de TV'de özellikle seçim dönemlerinde siyasi partilerle ilgili propaganda ve kampanyalara yer verildiği görülmektedir. Bu seçim kampanyasında farklı formatlar uygulanır: Bunlardan bir tanesi parti temsilcilerinin kendi aralarında yaptıkları tartışma programlarıdır. Bu formata açıkoturum ismi de verilmektedir. Seçim zamanında siyasiler gazetecilerin karşısında çıkıp onların soru ve eleştirilerine cevap verirler. Bu bir nevi mülakattır. Seyirci(seçmen) sorularını eleştirilerini ve beklentilerini siyasi parti temsilcileri cevaplarlar. Parti ve aday tanıtımına hizmet eden seçim filmleri veya reklamlarına ekranda yer verilir. Bu son kısım için partiler veya adaylar yayıncı kuruluşa ücret öderler. Partilerin TV'deki seçim kampanyaların etkili olduğu düşünülmektedir. İngiltere'de 1964 seçimlerini İşçi Partisi kazanır. Çok farklı faktörlerin İşçi Partisi'nin iş başına gelmesinde etkisi vardır. Bunlardan bir tanesi parti lideri Wilson'un TV performansıdır. TV'ler onun kişiliğini ve gücünü vurgularlar. Bunun seçmeni etkilediği düşünülmektedir. İngiliz TV kanalları sadece 3 büyük partiyi ekranlara taşıyıp küçük partileri ekranlarda yer vermemekle eleştirilir.[270]

TV Fransa'ya 1953'te ilk kez girer. Ancak yaygınlaşması 1960'ları bulur. 1959'da sadece iki kez TV konuşması yapan General De Gauella her yıl artarak TV konuşmalarını devam ettirir. O, TV'de güçlü bir lider imajı çizer. TV o dönemde devlet tekelindedir. Bu durum muhalefet tarafından eleştirilir. Yapılanın elektronik darbe olduğu söylenir. 1962'de Fransa'da bir referandum yapılır. Referandum sonrasında yapılan araştırmaya göre evinde TV bulunanların referanduma katılım oranı daha yüksek çıkar ve çoğu da evet oyu kullanır. TV'nin siyasi ilgiyi artırdığı ve yönlendirdiği sonucu bu araştırmayla bir kez daha ortaya çıkar. General De Gaulella, Fransızların II. Dünya Savaşı kahramanıdır. Uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı yapar. Zamanla eskir ve yıpranır. Sonraki seçimde TV'yi yine bir silah olarak kullanmasına rağmen çabası yetmez ve bir daha seçilmez. 1969'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi Fransa'da çok renkli geçer. Seçimde pek çok aday yarışır. İktidar Partisi'nin başkan adayı Pompidou, Liberallerin adayı mevcut senato başkanı Poher, Sosyalistlerin adayı Marsilya Belediye Başkanı Deffere, komünistlerin adayı ise Ducious'du. İktidarın adayı liberal aday tarafından NATO'cu olmak, Amerikan amaçlarına hizmet etmekle suçlanır. Sosyalistlerin adayı bu eleştirilerinden dolayı başlangıçta

[270] **A.g.e.**, s.s.44-.45.

%26 olan oy oranını %37'ye çıkartır. Ancak Televizyonda propaganda dönemi başlayınca iş tersine dönmeye başlar. Avrupa'nın zihninde Hitler ve Mussolini tecrübesi henüz tazedir. Poher, TV'de saldırgan, ukala, uzlaşmaz, kendine beğenmiş bir tavır çizdikçe kendisine olan destek erir. Oy oranı %25'e kadar geriler. Sosyalistlerin adayı, ekrana çıktıkça pot kırar. %14 olan destek sayıyı seçim öncesi %6'ya düşer. Seçimlerde ise %5 oy ancak alır. Komünistlerin adayı ise elinde kâğıt olmadan konuşur. İnsanları etkiler. Dürüst, kendine güvenen bir kişi olduğuna dair bir algı oluşturur. Onun %10 olan destek oranı gittikçe artar. Seçim öncesinde yapılan yoklamaya göre destek oranı %16'dır. Seçimlerde ise %21 oy alır.[271]

Avrupa'nın pek çok yerinde medya kanalları devlet eliyle açılır. BBC buna en güzel örnektir. Ancak buradaki kanallar TRT gibi devlet kanalı gibi değil kamusal hizmet şeklinde işlev görür. Bundan dolayı siyasi adayların TV ve radyoda ne kadar ve ne biçimde propaganda yapacağı belli kurallara bağlanır. Örneğin Fransa'da devlet kanallarında 5'er dakikalık propaganda hakkı elde etmek için küçük partiler en az 75 kişiyi, 1970'li yıllarda aday göstermesi gerekmektedir. Amerika'da başkan adaylarının TV ekranlarında tartışma geleneği 1960'lı yıllarda başlamasına rağmen Fransa'da bu ilk kez 1974 senesinde olur. Tartışma, seçim öncesinde Cumhurbaşkanlığı seçimleri için Başkan adayları D'Estaing ile Mitterand arasında gerçekleştirilir.[272]TV'nin batıda kullanımı Türkiye'den öncedir.

Resim 34: Televizyon ve medya etkisini anlatan İstanbul'da duvarlara çizilmiş bir grafiti.[273]

Televizyon, bir eğlence aracıdır. Sadece politik yayın yaptığında değil eğlence programları, dizileriyle de televizyon bir propaganda vasıtasıdır.

[271] **A.g.e.**, s.s.54-58.
[272] **A.g.e.**, s.59.
[273]Cemre Güneş Şengül, Duvarlardaki Direniş: Türkiye'deki Duvar Yazıları üzerine Bir İçerik Analizi, **Yayımlanmamış YLT, İzmir Ekonomi Üniversitesi,** İzmir, 2014, s.137.

2.1. 4. Duvar Yazıları

Duvar yazısı ya da grafiti, çok öteden beri görünen bir uygulamadır. Genelde karşı propaganda eseri olarak karşımıza çıkar. Duvar yazıları, çoğu kez ötelenmiş veya ötekileştirilmiş kişilerin veya gurupların ürünüdür. Aslında duvar yazısını grafiti demek daha doğru olur. Çünkü söz konusu yazılar duvarlara, kayalara, yol satıhlarına, kaldırım yüzeylerine her yere yazılmaktadır. Duvar yazısı demek bu bakımdan bir sınırlılık ifade eder. Fakat günümüzde grafiti aşırı süslü yazı, desen şeklinde anlaşılmaktadır. Duvar yazısı da desek grafiti de desek buradan politik, propaganda amaçlı, slogan şeklinde, ideolojik kimliği olan yazılar kastedilmektedir. Grafiti sözcüğü Latince graphium, Yunanca graphein sözcüklerine dayanır. Kelime yazmak anlamındadır.[274]

İnsanlar, taş devrinden beri mağara duvarlarına resimler çizer. Bunlar, duvar yazısı olarak kabul edilemez. Çünkü insanın yazıyı keşfetmesi için Demir Çağı'nın sonuna kadar beklemesi gerekecektir. Fakat mesele sadece mesaj verme, bir şeylerin ifadesi noktasından ele alınarak grafitiler taş devrine kadar götürebilir. Yazı anlamında ilk tespit edilen grafiti ise Milattan Önce 79 yılına aittir. Bu yazı İtalya'da Pompeii kentinde bulunur. Yazı'da *"Solemnis buradaydı", "Solemnis sen muhteşem bir aşksın."* denmektedir. İnsanının mağara duvarlarına resim yapmasında, ağaç gövdelerine ismini kazımasında temel güdünün ölümsüzlüğe erme olduğu ifade edilebilir. İnsanın kendinden bir iz bırakması esastır. Daha sonra bu güdünün politik ve estetik alana doğru yayıldığı söylenebilir.

Duvar yazılarının modern politik versiyonu ilk kez 1950 senesinden sonra Berlin Duvarı üzerinde yazılanlarla birlikte görülmeye başlanır. Bu yıllar aynı zamanda batıda Hippi ve Punk hareketlerinin başladığı dönemdir. Bunun gibi daha pek-çok akım batıda boy gösterir. Söz konusu sosyal hareketler kendileri için yeni bir direnç ve protesto alanı buldular. Bu alanlar mizah ve duvar yazısıdır. Duvar yazılarındaki ciddi mesajların yanında onların mizahi tarafı günümüze kadar gelir.

---

[274] Robert Reisner – Lorraine Weshler, **Dünya Tosunlarından Duvar Yazıları Antolojisi,** (Türk. : Çorakçı Belkıs, Türk Bölümü: Erdoğan Tokmakçıoğlu) Yılmaz Yay., İstanbul, 1990, s.7.

Resim 35: İzmir-Selçuk'ta Kale ile İsabey Camii bağlantı yolunda, sit alanında bir duvar yazısı.[275]

Duvar yazıları, resim, şiir, felsefe, kültür, folklor gibi pek çok deneyimden yararlanır. Günümüzde duvar yazıları aynı zamanda yabancılaşmanın birer ifadesidir. Devasa binaların ve kalabalıkların arasında insan kendini önemsiz ve küçük hissetmektedir. Böylesine bir ortamda duvar yazıları ben buradayım demenin bir yoludur.[276]

Grafitlerin çoğunluğunun siyasi ve anarşik nitelikte olduğu dillendirilebilir. Duvar yazıları, hükümeti ve egemen güçleri protesto etmenin yasal olmayan yollarından birisidir. Egemen güçler veya hükümetler kimi zamanlar bir direniş yöntemi olan duvar yazılarını kontrol altına almak ister. Bu kontrol isteği sadece duvar yazılarının isyan kokan yapısından kaynaklanmamaktadır. Duvar yazıları özel mülkün ihlali, kamu malına zarar verme gibi birtakım hukuksal problemler de doğurmaktadır. Söz konusu ihlalleri önlemek için hükümetler ve adli sistem kendilerini harekete geçmeye mecbur hissetmektedir. Duvar yazıları, sadece bir propaganda hikâyesi değil bir çatışma alanıdır.

[275] Ege Kandemir, fotoğraflayan (Tarih:2017-Şubat).
[276] G. Kutal, **Biz Duvar Yazısıyız,** Metis Yay. İstanbul, 1988, s. 11.

2.1.5. Plak, Kaset ve Bantlar

1970-1980 arası dönemde dünyada kaset ve bantlar önemli birer propaganda araçları olarak ortaya çıkar. Örneğin Fransa'da sürgünde bulunan Ayetullah Humeyni'nin İran'a gizlice sokulan müzik[277] kasetlerinin 1979 yılı İran İslam devrimini hızlandırdığı iddia edilir.[278]

1980'lere kadar plaklar ses kaydı için kullanılır. Plaklar gramofon adlı bir aletle çalınır. 1974 Kıbrıs Müdahalesi sırasında ve sonrasında kimi plaklardaki şarkılarda *"Kahraman Ecevit" "Arslan Ecevit*" gibi sözler işlenir. Bu da Bülent Ecevit'in ulusal kahraman şeklinde algılanmasının nedenlerinden birisi olur.[279] 1977 seçimleri öncesi AP'nin Öztürk Serengil'e yaptırdığı *"Milliyetçi Zühdü*" adlı 45'lik plak diğer bir propaganda örneğidir. 1970'ten sonra Türkiye'de ses kaydı manyetik şeritli kasetlerin üzerine yapılmaya başlar. El büyüklüğünde bu kasetlere 60 veya 90 dakikalık kayıt yapılabilmektedir. Hem kasetlerin hem de kasetçalarların taşınması oldukça pratiktir. Bu nedenle bu icatlar propaganda anlamında bir devrim sayılabilir. 1980 öncesinde Timurtaş Uçar'ın İstanbul'da camilerde yapmış olduğu vaazlar bu kasetler devreye girmesiyle Türkiye'nin her yerine ulaştırılır. Timurtaş Uçar, vaazlarında çok serttir ve devlette uzlaşma içine girmez. Bu vaazların kimi Müslümanların politikleşmesinde etkisi olmalıdır. Timurtaş Uçar, devlette uzlaşma içinde olmamasına rağmen açıklık içindedir. Oysaki aynı yıllarda İzmir'de vaizlik yapmakta olan Fethullah Gülen daha temkinlidir. Devlette uzlaşma içinde gibi görünür. Kendisinin teşkilatlandırdığı evlerde, yurtlarda özellikle seçilmiş öğrencilere, gençlere onun vaaz kasetleri dinletilir. 1980'den önce siyasilerin konuşmaları ise kasetlere kaydedilip dağıtılır. Müzik, kasetçalar sayesinde herkesin ulaşabileceğe hale gelir. Türkiye, arabesk müziğin bu yıllarda patlamasının sosyolojik pek çok nedeni vardır. Ancak kasetçalarlar bu furyanın teknik alt yapısını oluşturur. 1980 sonrasında ise WHS-Beta şeklinde videokasetler ortaya çıkar. Bu videokasetler, bantları ortadan kaldırmaz. Bantların ve videokasetlerin ortadan kalkmasına sebep olan en önemli gelişme CD'lerin(Compact Disk) ortaya çıkışıdır. Bugün, Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel gibi siyasi figürler ile Timurtaş Uçar

[277] https://www.youtube.com/watch?v=V_dH7iFuycY Erişim Tarihi: 28.01.2018.
[278] http://www.iranchamber.com/history/islamic_revolution/islamic_revolution.php Erişim Tarihi: 28.01.2018.
[279] Mehmet Ö. Alkan, Tarihin Sesli tanıkları: Plaklar, **Toplumsal Tarih Dergisi,** No:117 (Eylül 2003). İstanbul.

gibi din adamlarının sosyal medyada bulunan görüntülerinin neredeyse tamamı bu videokasetlerde yer alan görüntülerin teknik dönüştürülmesiyle elde edilmiştir.

Resim 36: Timurtaş Uçar'ın vaaz kaseti.[280]

Resim 37: 1977 seçimleri öncesi AP'nin yaptırdığı 45'lik plak kapağıdır.[281]

2.1. 6. Post Modern Bir Propaganda Aracı İnternet ve Sosyal Medya

Modern dönemde kitle kültürü yaygındır. Post-modern kültürde birey ve bireysellik ön plana çıkar. Çok farklı görünse de post-modernizm, modernizmin devamıdır. Üst ekonomik sistem, popüler kültür ve bireysellik tabanında, tüketim toplumu oluşturarak varlığını sürdürmektedir. Sosyal medya, kişilerin kendilerine ait bir medya aracının olması imkânını sağlamaktadır. Kişiler artık kendileri kısa filmler ve videolar yapıp ilgili sosyal medya kanallarında kişisel hesaplarında yayımlamaktadır. Bazen bu yapılanlar milyonlara ulaşmaktadır. Ancak burada

[280] https://www.gittigidiyor.com/kaset?k=ucar Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[281] http://www.dipsahaf.com/ozturk-serengil-milliyetci-zuhtu-45-lik-1977/ Erişim Tarihi: 27.01.2018.

bireyler sistemde ön plana çıktı demek doğru olmaz. Bir yönlendirme çerçevesinde bireylerin hareket ettiği sezilmektedir.

TÜİK verilerine göre 2013 yılında Türkiye'de kişi başına kitap tüketimi 7'dir. Ancak bundan MEB'in bastığı ders kitaplarını çıkarttığımızda bu sayı kişi başı bir âdete kadar düşmektedir. Bunlardan dolayı toplumun yönlendirilmesinde yazıdan daha çok görsel imajların etkili olduğu söylenebilir.[282] Bu sebeplerle geçmişte afişle yapılan propaganda bugün resimli yazı anlamına gelen sosyal medyada "*Caps"* adı verilen iletilerle yapılmaktadır.

Sosyal medya içeriklerinde bilinçaltına itilmiş kimi sex, saldırganlık gibi bastırılmış güdülere hitap vardır. Bundan dolayı etkilidir. Kaynak çoğu zaman belirsizdir. Bu sebeple internet ve sosyal medya kara propaganda ve serbest atma için ideal bir araçtır. Kaynak derin bir teknik takiple tespit edilebilir. İnternet küresel olduğu için içerik sorumluları yurt dışında bulunması durumunda çoğu zaman yaptırımla karşılaşmaz.[283] Hükümetler çok ciddi durumlarda bu nedenle sadece erişim engeli koyarak sorunu aşmaya çalışırlar. Ajitasyona dayalı slogan benzeri mesajlar her zaman toplumda karşılık bulur. Çünkü analiz etme becerisinden uzak bu yapı zihni fazla yormaz. Kitleler bunun için semboller ve sloganlarla harekete geçirilir. Önceleri duvarlara yazılanlar, capsler sayesinde şimdi sosyal medyada kendine yer bulmaktadır. Bir sosyal medya sitesinin kişilerin ortak ileti ulaştırma alanına *"duvar*" şeklinde adlandırması bu açıdan önemlidir.

Ana akım medya (TV, Radyo) araçlarında yapılacak bir hakaret, gaf, kışkırtma cezai yaptırımla karşılaşması mümkündür. Ancak bu çoğu kez internet için mümkün değildir. "*Yaygın İhlal onu yasaklayan kanununun meşruiyetini ortadan kaldırır. Sosyal Medya yaygın ihlal fırsatı insanlara vermektedir. Tayyip Erdoğan bunu bildiği için kendisine yapılan hakaret tarzı davranışların yaygınlaşmasının ve dolayısıyla kendi meşruluğunun sorgulanmasının önüne geçmek için bununla ilgili sert davranmaktadır. Herkese dava açmaktadır.*"[284] Ceza Hukuku Profesörü Mustafa Ruhan Erdem, internetin empati yeteneğini ortadan kaldırdığını bu nedenle normal

[282] Okuma Yazma Çalışmalarının Tarihçesi, http://okuma-yazma.meb.gov.tr/tarihçe
Erişim tarihi: 21.05. 2014.
[283] Mustafa Ruhan Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 8.12.2017).
[284] Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.11.2016).

şartlarda kolayca işlenemeyecek aynı suçun internet ortamında rahatlıkla işlenebildiğini belirtir. Bu nedenle hakaret, tehdit, dolandırıcılık gibi suçların internet aracılığıyla gittikçe yaygınlık kazandığından söz eder.[285] Arap Baharı denen bir takım olaylar zinciri Tunus'ta başlar. 2010 Tunus'ta baş gösteren olaylar sırasında sosyal medyanın ne denli etkili olduğu görülür. Olaylara karışan gurupların pek çoğu sosyal medya üzerinden organize olur. Devletler bu olaylardan sonra sosyal medya ve internete karşı daha temkinli ve kuşkulu yaklaşmaya başlar. Devletlerin kimileri internette kendi aleyhlerinde olan gelişmeler için şu seçenekleri devreye sokabilirler:
-İnternet erişimini engellenmek
-sosyal medyayı etkin kullanmak(Kendi derdini bu mecra üzerinde anlatmak)
-Kendi aleyhindeki her türlü olumsuz propagandaya karşı internet üzerinden *"karşı propaganda"* geliştirmek…
Arap Baharından sonra yukarıdaki uygulamalar daha yaygınlık kazanmıştır denebilir.

İçişleri, Maliye ve Gençlik ve Spor bakanlığı yapmış olan Eski TBMM Başkanı İsmet Sezgin, internetle birlikte kendi dönemleri olan 1960'tan günümüze siyasetteki paradigmanın nasıl değiştiğini şu şekilde özetlemektedir: *"Siyasette bugün aforizmalar ya da paradigmalar değişti. Siyasete yeni ufuk geldi. Örneğin telefonlar, sosyal medya bu paradigmayı yeniden yapılandırdı. İnternetten, telefonlardan istediğiniz her alandaki bilgiyi anında edinebilmektesiniz. İnternet ve sosyal medya paylaşımlarıyla bir meydanda milyon kişi toplanabilmektedir. Bilim çağının ötesini yaşamaktayız şuanda. İnsanlık yeni teknolojiye bağımlı hale geldi. Siyaseti de buna uydurmak zorunda kalıyorsunuz. Bugünkü siyaset ilme-bilime ve teknolojiye dayanmaktadır. 1980'den önce bir toplantı yapmak için biz haddinden fazla yere uğramak zorunda kalmaktaydık. Telefonu olan yerlere telefon eder, değilse bizatihi haber gönderir falan kahvede toplantı var denir, oraya insanlar gelirdi. 1970-1980 arasında siyasetçinin anlattığı şeyin ne olduğunu veya ne kadar doğru olduğunu dinleyenler anında bilemiyordu. Doğru mu diye fazla sorgulama imkânları yoktu. Adeta her şeyi siyasetçi öğretiyordu. Bugün çocukların bile ellerinde telefonlar var. Bu her şeyi değiştirmiştir. Dünya değişti ve köy haline geldi. İnsanlar birbirine çok yaklaştı. Eskiden Nikaragua'da bir zelzele olsa üç ay sonra bunu duyardık. Şimdi diz kadar su baskını oluyor onu anında öğreniyorsunuz. O*

[285] Mustafa Ruhan Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 8.12.2017).

nedenle bugün politikacı kendini yetiştirmeli ve çok okumalıdır. Olayları çok iyi algılamalıdır. Vatandaşın algılama yetisinin gelişmesine katkı sağlamalıdır. Politikacı hem kendini hem vatandaşı eğitmelidir. Dünya'dan Türkiye'ye yansıyan problemlerin çözümü dairesinde bilgilerimizi artırıp bunları vatandaşlara aktarmamız lazımdır. Ancak bunları yaparken asla yalan olmamalıdır. Onları gerçekle yüz yüze getirmeliyiz." [286]

Sosyal medya ve internet 24 saat hemen her yerde karşımıza çıkabilecek önemli bir propaganda silahıdır. Bu silahı bir an elinden bırakanların savaşı kaybetme riski ortaya çıkabilir.

Resim 38: Sosyal medyanın ve internetin nasıl bir silah haline geldiğine dair afiş.[287]

2.1. 7. Kitap-Gazete-Afiş-Broşür

2.1. 7. 1. Kitap

Bazı öğretilerin temelinde kitap vardır. Din bir öğreti kabul edilirse Kuran-ı Kerim'siz bir İslam düşünülemez. İdeolojiler elbette çeşitli araçlarla toplumda yayılır. Pek çok ideoloji, o ideolojileri kuran kişilerin kitapları çerçevesinde temellendirilmiştir. Marx'ın Das Kapital'i olmadan komünizmi açıklamaya çalışmak doğru değildir. Atatürkçü Düşünce de Nutuksuz ifade edilemez. Hitlerin yaptıklarını ve Nazi söylemlerini ancak Kavgam adlı kitabıyla bir yere koyabiliriz. Yine kimi

[286] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[287] http://www.lemel.co.il/menu/humor_html/grenade.htm Erişim Tarihi 20.11.2016. Tasarımcı: Yossi Lemel. Tasarım tarihi: 1996.

roman, hikâye gibi kurgu eserlerde bazı ideolojilerin kodlarını görebiliriz. 1945 yılında George Orwell tarafından yazılan "*Hayvan Çiftliği(Animal Farm)*", bir roman olmasına rağmen ciddi bir komünizm eleştirisidir.[288] İki kutuplu dünyada kurgu eserler üzerinden dahi bir algı savaşı söz konusudur. 1852 yılında Amerika'da yayımlanan "*Tom Amcanın Kulübesi*" adlı romanda kölelik karşıtı düşünceler kodlanmıştır. Amerika'da kölelik kolayca kaldırılmamıştır. Kölelik aynı zamanda bir ekonomik sistemin ifadesidir. Köleliğin kaldırılması bu nedenle Amerikan toplumunu iç savaşa kadar sürükleyen dinamiklerden biri olur. Köleliğin kaldırılması konusunda bu roman Kuzey eyaletlerinin güney üzerindeki önemli bir propaganda araçlarından biri haline gelir. Hürriyet ve Meşrutiyet fikrinin, anayasal düzen anlayışının aşılanmasında Namık Kemal'ın "*Vatan Yahut Silistre*" adlı eseri etkilidir.[289]

Sansür, karşı propagandanın etkisizleştirilmesidir. Kitaplar, özellikle elektronik iletişim öncesinde oldukça etkili propaganda malzemeleridir. Bazen devletler, kaba kuvvet aracığıyla kitapları yasaklayarak bilgi akışını engellemeye çalışır. Bilginin akışını engellemek ise karşı propagandanın güç veya taraftar kazanmasının önüne geçilmesidir. Çin'de Konfüçyüs'ün *"Analitik*" adlı eseri İmparator Chi Huang Ti'nin talimatıyla ortadan kaldırılır. Ars Amatoria adlı eserinin sistem adına yarattığı rahatsızlıktan dolayı Roma İmparatoru Agust, Ovid'in tüm eserlerinin okunması ve okutulmasını yasaklar. Modern düşüncenin temeli kabul edilen Eski Yunanlılarda dahi kitap yakmalar zaman zaman yaşanır. Protagoras adlı filozof bir kitabında Yaratıcının varlığından şüphe duyduğunu söyleyince hışımdan kendini kurtaramaz, kitapları yakılır. Matbaanın icadıyla her türlü kitabın ve neşriyatın yapılabileceği veya buna izin verileceğini, verildiğini inanmak mümkün değildir. Bir düşünce eğer tehlike kabul edilirse bu düşüncenin basılı bir materyale dönüştüğünü düşünmek de yüz kat daha tehlikelidir. İngiliz kralı VIII. Henry, Star Chamber adlı mahkemeyi aykırı kitapları toplatmak için yetkilendirir. Matbaa, barut çağının bir icadıdır. Buradan yola çıkarak matbaanın egemen olduğu bir çağda bilgi zihnin bir barutudur. O günkü monarşilerin ve diğer egemen güçlerin sansür uygulamaktaki amacı bu barutun patlamasını önlemektir.

[288] http://msxnet.org/orwell/animal_farm.pdf Erişim Tarihi: 21.11.2016.
[289] Nermin Abadan, **Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları** (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları), Ankara, 1956, s.s.49-55.

Kitap önemli bir propaganda aracıdır. Bu nedenle kitap hâkim ideolojiler için her zaman tehlikeli görülür. Ancak bu tehlike durumu süreklilik arz etmez. Değişkendir. Hâkim ideoloji değiştiğinde tehlikeli denen eserin tavsiye edilen hatta görülmesi zorunlu tutulan bir vaziyete büründüğü söylenebilir. 1970-1980 arası komünizm tehdit olarak algılandığından Karl Marx'ın kitabı Das Capital'i bulundurmak suçtur. 1980 ihtilaliyle birlikte pek çok kişi güvenlik kuvvetlerinin ev aramalarında suç unsuru teşkil etmesin diyerek önceden kitaplarını attıkları veya yaktıkları bilinmektedir.[290] Günümüzde ise Das Capital'i bulundurmanın hiçbir sakıncası yoktur. Bir zamanlar tavsiye edilen her yerde satışa sunulan Fehullah Gülen'in kitaplarından 15 Temmuz darbe girişiminden sonra pek çok kimsenin kurtulmak istediği gözlenmektedir.[291] Kitap bir propaganda aracı ise aynı zamanda karşı propaganda aracı olarak da görülebilir. Hanefi Avcı'nın "*Haliç'te Yaşayan Simonlar"* adlı kitabına karşı "*Mösyö*" adlı kitap karşı propaganda kitabıdır.

Bugün kitaba karşı sert yaptırımların ortadan kalktığı kısmen görülmektedir. Bu, kitabın propaganda aracı olmaktan çıkmasından ziyade başka araçların kitabın yerini alması ve kitaba olan ilginin azalmasından kaynaklanmaktadır. Bugün Müslüman olduğunu söyleyip hiç Kuran meali okumamış insan sayısı oldukça fazladır. Atatürkçü'yüz diyenler, Atatürk hakkında sosyal medya üzerinden paylaşılan capslerden bilgi sahibi olmaktadır. Pek çok insan Nutuk'un sayfasını çevirmemiştir denebilir.

2.1. 7. 2. Gazete (Basın)

İlk gazetenin tarihte Jul Sezar tarafından çıkartıldığı düşünülmektedir. Ancak gazetenin yaygın hale gelmesi matbaanın icadıyla mümkün olur. Özellikle kentli ve tüccar sınıf arasında gazete önemli bir iletişim aracıdır. Bu sınıf eliyle pek çok devrime ve değişikliğe gazeteler aracılık eder. Gazetelerin tabandaki halka doğru yayılması ise ulus devletlerinin kurulmasıyla mümkün olur. Matbaanın icadı, bilim veya okuma-yazma üzerindeki kilise tekelini kırar. Burjuva sınıfı ön plana çıkar. Matbaanın icadına rağmen halkın genelinde okuma-yazma oranının düşüklüğü uzun süre devam eder. Ulus devletlerin kurulması sürecinde ortaya çıkan zorunlu ilkokul

[290] Kadir Özden'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.11.2016).
[291] https://www.youtube.com/watch?v=X5_al5wegmQ Erişim tarihi: 21.11.2016.

eğitimiyle okuma-yazma oranı ciddi bir biçimde artar. Bu saatten sonra gazetelerin etki alanının daha da fazlalaştığı söylenebilir. Gazete tam bir kitle iletişim silahına bürünür. Eğitimin yaygın hale gelmesi sonucu sinema, radyo, televizyon gibi icatlara rağmen gazete tirajlarında bir düşme olmaz tam aksine tirajlar artar.[292] Gazete tirajlarının diğer etkenlerle birleşerek internet, sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla düştüğü düşünülmektedir.

Gazete önemli bir propaganda aracıdır. Örneğin Fransız Devrimi'nde gazetelerin oynadığı rol reddedilemeyecek düzeydedir. 1946 yılı genel seçimleri Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş döneminde yapılan ilk genel seçimleri olması sebebiyle dikkat çekicidir. Seçim, yeni kurulan DP ile iktidar partisi CHP arasında geçecektir. 1946 seçimlerini İzmir gibi batının pek çok kentinde CHP'nin kazandığı görülür. O gün için İzmir'de Anadolu gazetesi CHP'yi, Demokrat İzmir ise DP'yi desteklemektedir. O günkü CHP yönetimi fikirlerini Anadolu ve Tanin gazetelerinde yaydıklarını hatta daha ileri giderek DP'den farklı olarak bu gazetelerden binlerce nüsha satın alarak halka bedava dağıttıklarını bu sayede seçimi kazandıklarını söylerler.[293] Gazetelerin etkili propaganda aracı olmasından dolayı Türk demokrasi tarihi haddinden fazla gazete toplatma, gazete kapatma, gazete ve gazeteciye ceza verme örnekleriyle doludur.

Basın demokrasilerde önemli bir güç kabul edilmektedir. Kamuoyu oluşturmanın görsel medya öncesi en önemli aracıdır. Basın çok geniş bir anlam ifade eder. Bunun içerisine dergiler, gazeteler gibi pek çok unsur girer. Basının ise kişilerde ilk anımsattığı dalı ise gazetedir. Gazeteler, birer eğitim aracıdır. Ekleri ve içerikleriyle zaman zaman birer eğlence aracına dönüştükleri de görülür. Gazeteler birer bilgilenme ve bilgilendirme platformudur. Kimi zaman kamuoyu oluşturma, kimi zamanda kamuoyunu yanıltma ve yönlendirme vasıtalarıdır. Gazetelerin önemli bir siyasi ve ekonomik silah olduğunu dillendirenler de vardır. K. Bücher gibi kişiler gazeteler sadece birer haber verme mekanizması olmaktan çıktığını birer propaganda aletine dönüştüğünü, kamuoyunu maniple eder hale geldiğini söylemektedir. Hatta kimi gazetelerin belli partilerin mücadele aracı haline geldiği açıkça

[292] Nail Yılmaz, **a.g.e.** , s.s.21-22.
[293] Vatan, 29 Aralık 1946.

görülmektedir.[294] Gazetelerin gerçeği tahrif edici bu yanını fotoğrafın icadı ve gerçeği yansıtması dahi engellememiştir. Çünkü gerçeği ifade etmesi gereken bir fotoğraf, onun altına veya üstüne yazılan bir yazıyla yeniden anlamlandırılır.

Gazetelerin veya basının taraf olması eleştiri konusu yapılsa da gazetelerin her birinin tarafının ne olduğunun bilinmesi iyimser bir yoruma neden olabilir. Her tarafın bir gazetesi olması basında çeşitliliği artıran bir durumdur. Basında tekelleşme kadar da tehlikeli olduğu söylenemez. Çünkü tekelleşmiş basında gazeteler farklı farklı adlarla genelde aynı adrese hizmet ederler. Bu nedenle 1970-1980 arasındaki basın kimi zaman iyimser bir yorumla karşılanır. Oysa günümüzde tekelleşmenin ötesinde örtük propaganda aygıtı haline gelmiş basından dahi söz edilmektedir. Bazı zamanlarda medya ve basın patronları iktidar nimetlerinden kolayca yararlanmak için endişe verici tutum içine girer. Hatta kimi basının dış güçlerin gizli silahı haline geldiğini iddia edenler dahi vardır. Bu tip basında halka ne, nasıl, ne ölçüde verileceği, ne görmezden gelinip hangi şey manşete çıkarılacağı önceden planlanır. Halkın ne düşüneceği belirlenir. Basın bir telkin ve manipülasyon aracı haline gelir. Dolayısıyla kitlelerin isabetli ve sağlıklı karar vermesinin önü kesilir. Eski CIA başkanlarından Harry Rositzke bir defasında Amerika'nın Üçüncü Dünya ülkelerinde bir takım basın ve gazete operasyonları yaptığını ağzından kaçırır. Buna göre o ülkelerde kimi basın kuruluşlarına, gazete köşe yazarlarına para ve teknik destek sağlanmaktadır. Kimi yazarlar söz konusu destekleri iyi niyetle karşılayıp iyi niyetle farkına varmadan Amerikan menfaatine uygun bazı işler yaparken kimi yazarların ise doğrudan propagandacı ajanlarla işbirliği yaptığı gözlenir. Amerika o ülkede dost yayın kuruluşları vasıtasıyla istediği makaleyi yayımlatır. Bu durum pek çok ülkede tekrarlanır[295]

Süleyman Demirel'in, Ragıp Gümüşpala'dan sonra AP'ye genel başkan seçilmesi sancılı bir süreç olur. Hatta bu sancı Demirel, genel başkan seçildikten sonra da bir müddet devam eder ve sonuç itibariyle AP bölünür. Böylesine sancılı bir süreçten Demirel nasıl sıyrılıp da genel başkan olur sorusu bu aşamada önemlidir. Basının Demirel'e bu süreçte açık desteği görülür. Büyük sermayeye ait basının Demirel'e destek olması ve Demirel'in parti genel kurultayında delegelerin

[294] Jurgen Habermas, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar) İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 310.
[295] Sait Yılmaz, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s.150.

kendilerini önemli hissedecek konuşma yapması kendisinin AP genel başkanı seçilmesinde etkilidir.[296]

Neil Postman'a göre basın ve medyanın kimi zaman dindarlık, fazilet ve güzellik kavramlarını etkileyecek kadar güçlü olduğu görülür.[297] Amerika Üçüncü Dünya Ülkelerinde basın ve gazete operasyonlarına önem vermektedir çünkü medyanın veya basının gündem belirleme ya da bir olayı gündemden düşürme gücü vardır. Basın gündem belirlemeyi bazı haberleri görmezden gelip bazılarını ön plana çıkartarak, haberi çerçeveleyerek, bir yayımlama sırasına koyarak yapar. Sonuçta okuyucu aslında gerçeği değil medyanın veya basının gündemini tartışır.[298] Örneğin siyasi skandallar, siyasi mutabakatlardan daha dikkat çekicidir. Basın açısından siyasi mutabakatlara gerekli alakala gösterilmediği halde siyasi skandallar günlerce sunulur. Sonuç itibariyle basının önemli bir propaganda aygıtı olduğunu söyleyebiliriz.

2.1. 7. 3. Afiş-Broşür

Afiş, resimli, grafikli veya fotoğraflı yazı tasarımıdır. Afiş kimi zaman bir reklam kimi zaman ise etkili bilgilendirme aracıdır. Çoğu kez ise bir propaganda vasıtasıdır. Söz uçar, yazı kalır. Bu nedenle afiş etkilidir. Onca teknolojik gelişmeye ve propaganda vasıtalarının çeşitlenmesine rağmen siyasi partiler günümüzde dahi afişten vazgeçememektedir. Afişin neden bu denli etkili veya vazgeçilmez olduğu üzerinde düşünülmesi gereken bir unsurdur. Afişler, özellikle okuma-yazma oranlarının düşük olduğu dönemlerin etkili silahıdır. Afişler görseldir. İçerdiği fotoğraflar, grafikler ve büyük puntolu yazılar nedeniyle afişlerin algılanması kolaydır.[299] Aşağıda bir afişle bir golf sahası açılabilmesi için binlerce ağaç kesilmesi gerektiği ve golf sahalarının çevreye zarar verdiği saatlerce sürecek bir konferanstan daha etkili bir biçimde anlatılabileceği gösterilir.

[296] Fatma Ülkü Selçuk, **Türkiye'de Siyasi Liderlik: Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar-Menderes, Demirel, Özal ve Erdoğan Örnekleri**" (Edit: Emre Toros) Atılım Üniv. Yay, Ankara, 2011, s.50.
[297] Neil Postman, **a.g.e.,** s.27.
[298] Dan Laugley, **a.g.e.,** s.s.21-22.
[299] Arsev Bektaş, **Kamuoyu İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.142.

Resim 39: Golf. [300]

Afişler etkili birer anlatım aracıdır. Elbette afişlerin etkili olabilmesinin bir takım ön şartları vardır. Afişin içerdiği mesaj net olmalıdır. Bir afişte çeşitli semboller, kodlar kullanılabilir. Ancak bunların bilinirliği ve tanınırlığı afişin etki gücünü artırır. Aynı zamanda kullanılan sembollerin verilmek istenen mesajla uyumlu olması gerekmektedir. Aşağıda verilen afiş örneğinde mesaj çok nettir: *"Beğeni onlara yardım etmez. Gönüllü ol bir hayatı değiştir."* Afişte mesaj İngilizcedir. Fakat mesajın netliği konusunda şüphe yoktur. Afişin arka planda kullanılan fotoğraf ise bu mesajın gücünü artırır.

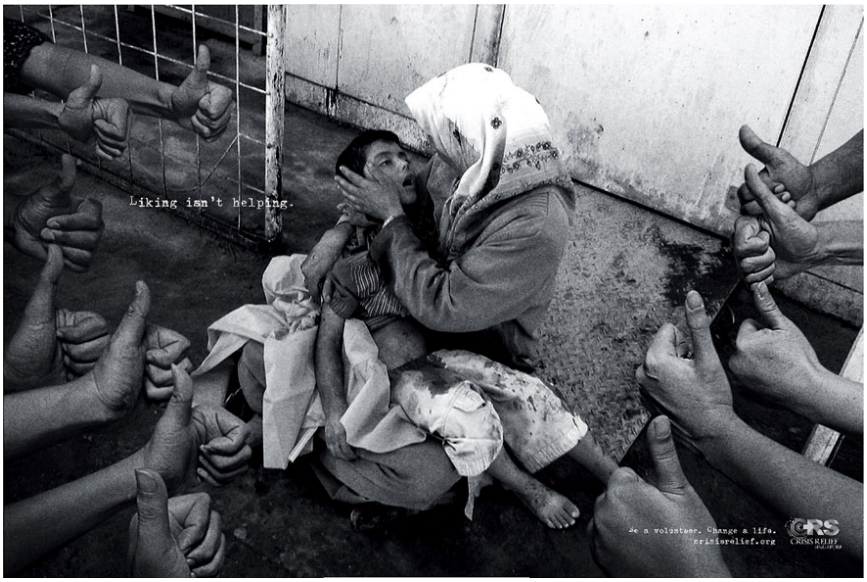

Resim 40: Beğeni yardım etmez.[301]

[300] http://theinspirationroom.com/daily/2007/wwf-golf-course/ Erişim Tarihi: 11.01.2016.

Afişler geçmişten günümüze kadar teknik açıdan oldukça fazla yol katleder ve çeşitlenir. Önemli yerlere, duvarlara asılan afişler varlığını korurken internet ortamı için sanal afişlerde üretilmeye başlanır. Teknolojinin gelişmesi, baskı tekniğindeki ilerlemeler, internetin yaygınlaşması afiş tam bir kitle iletişim ve propaganda aracı haline getirir. Afişi hazırlayanların hazırladıkları materyallerin etkili bir propaganda aracı olmasını istiyorlarsa hitap ettikleri toplum yapısını ve ihtiyaçlarını bilmeleri ona göre bir strateji takip etmeleri gerekmektedir. Güvenlik, hem birey hem toplum için öncelikli bir ihtiyaçtır. Amerikan hükümeti özellik I. Dünya Savaşı'na girme konusunda toplumsal güvenlik ihtiyacını ileri sürerek Amerikan kamuoyunu ikna eder. O dönem bu amaca dönük pek çok afişin de üretildiği görülür. Propaganda afişlerinin farklı fonksiyonları olabilir. Afişler kimi zaman harekete geçirme fonksiyonu üslendiği gibi kimi zamanda duyarsızlaştırma amacı güder. Afişler, aynı zamanda grafik tasarım işini kapsayan bir iştir. Bu bakımda güçlü bir grafik tasarımıyla yapılmış bir afiş inatla yapmak istediğimiz bir şeyden dahi bizi vazgeçirebilir. Kuru kafa tasarımı, ölüm tehlikesi anlamındadır. Oldukça da etkilidir. Çoğu kimseyi durdurur.[302]

İkinci Dünya Savaşı'nda afişler yaygın bir propaganda aracı olarak kullanılır. Bunu hem Amerika-İngiltere öncülüğündeki müttefik güçler hem Almanya'nın başa çektiği mihver devletleri yapar. Afişlerin genelde iç propagandaya dönük üretildiği görülür. Halkın moralinin yüksek tutulması, ülke içinde beraberliğin muhafazası afişlerle amaçlanan hedefler olduğu gözlenir. Halkın bazı konularda bilinçlendirilmesi de esastır. 1940'larda Amerika'da üretilen afişte Amerikan halkına atık yağların bomba yapılabilmesi için biriktirmesi gerektiği öğütlenmektedir. Amerika, halk desteğini almamış hiçbir savaşın kazanılamayacağının farkındadır.

[301] https://socialnewsdaily.com/15418/liking-isnt-helping/ Erişim Tarihi: 23.12.2017.
[302] Alice Twemlow, **Grafik Tasarım Ne Niçindir?** (Çev. Dalsu Özgen), Yem Yayın, 1. Baskı, İstanbul,2008, s.6.

Resim 41: Atık yağlarla ilgili afiş.[303]

II. Dünya Savaşı sırasında Amerika'da üretilen başka bir afişte "*gıdanın bir silah olduğu"* vurgulanır. Afişte Amerikan vatandaşlarından gıda israfında bulunmaması istenir. Afişin detayında ise *"akıllıca satın al, dikkatlice pişir, tamamını tüket*" denmektedir.

Resim 42: Gıda silahtır. [304]

II. Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde propaganda anlamında Almanya afişlere özel önem verir. Almanya için görsel mesaj önemlidir. Alman Propaganda

[303] https://tr.pinterest.com/pin/204913851767233372/ Erişim: 11.01.2017.
[304] https://www.cooperhewitt.org/2014/06/12/cleaning-your-plate-for-your-country/ Erişim Tarihi: 11.01.2017.

Bakanı Gobells'e göre görsel mesaj etkilidir. Afişler bu bakımdan hayatidir. Bunun için Almanya'da hükümet sıklıkla afiş yarışmaları düzenler. Seçilen afişler para ödülüne layık görülür. Afiş yarışmaları belli bir amaç ve kategoride yapıldığından öne çıkan afişler ülkenin her tarafına dağıtılır. Afişler, asıldıkları yerde uzun süre kalmaktadır. İnsan radyoyu kapatabilir. Bir mitinge katılmayabilir. Ama sokağa çıktığında o afişlerin etkisine mutlaka maruz kalır.[305] Afişler günümüzde hale varlığını güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Büyük televizyon kanallarını denetlemek kısmen daha kolaydır. Ancak afiş çalışmalarının kontrolü televizyon ve radyo kanallarına göre daha zordur. Bu nedenle afişler tam bir karşı propaganda silahına dönüşebilir.

ANAP, 1987 seçimlerinde, 1980 öncesi anarşi dönemine gönderme yaparak kendilerini seçmemeleri durumunda ülkenin tekrar anarşi ve teröre teslim olacağını ima eder. Kullandığı seçim afişlerinde doğrudan kadına hitap eder. Onların analık duygularını ajiteye kalkar. Afişte ANAP lideri Özal'a sarılan iki çocuk görülmektedir. Resmin hemen altında ise büyük puntolarla yazılmış "*Türk anası! Yuvanı anarşiden koru. Huzurun ve güvenin için Anavatan'ı seç"* yazmaktadır.

Broşür Fransızca bir kelimedir. Kitapçık anlamına gelir.[306] Broşürler ise el ilanı şeklinde tanımlanabilir. Broşürler birkaç sayfa olduğu gibi bir sayfadan ibaret de olabilir. Bildiriler de tek sayfalık broşürlere benzer. Bildiri daha siyasi ve ciddi konuları kapsar. TDK sözlüğünde bildiri şu şekilde tanımlanmıştır: *"Resmî bir makam, kurum veya resmî olmayan bir örgüt, topluluk tarafından herhangi bir durumu ilgililere duyurmak için yazılan yazı, tebliğ, deklarasyon, manifestodur.* [307]

2.1. 8. Yapı ve Mimari Öğeler (Yapı Propagandası)

Yollar, binalar, köprüler vb. hepsi siyasi propaganda vasıtası olarak kullanılabilir. 2015 sonrasında terör ve şiddetin artmasına rağmen mevcut iktidar partisinin gücünü korumasında iyi yönettiği yapı propagandasının katkısı olduğu söylenebilir. Marmaray, Osman Gazi İzmit Körfezi Geçişi, Yavuz Sultan Köprüsü,

---

[305] Sezer Akarcalı, **a.g.e.** , s.109.
[306] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58757a329aff78.79043007 Erişim Tarihi: 11.01.2017.
[307] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58757a3b112b26.65807259 Erişim Tarihi: 11.01.2017.

Avrasya Tüneli, İstanbul III. Hava Limanı Projesi, bölünmüş yolların hükümet tarafından etkili propaganda malzemesi olarak kullanıldığı görülür. Recep Tayyip Erdoğan hemen her mitinginde veya toplantısında *"nereden nereye"* diye başladığı konuşmasında hep adı geçen yatırımlara vurgu yapar. Hava alanı, stadyum, köprü gibi yapıların açılışları Recep Tayyip Erdoğan ve hükümet üyelerinin katılımıyla devasa törenlerle yapılır. Törenleri televizyonlar canlı yayımlanır. Törene katılan tüm kabine üyelerinin paylaştığı fotoğraflar, mesajlar sosyal medyayı doldurur. Bunlar binlerce kez paylaşılır. Yapı propagandası etkisi her yere ve herkese bir şekilde ulaşmaktadır.[308] Bütün bunların seçmende iyi izlenimler bıraktığı düşünülebilir. Olumsuz bazı gelişmelerin hükümet üzerindeki negatif etkisini azalttığı dahi iddia edilebilir.

2002 Genel Seçiminde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kendisinin seçilmesini sağlayan propaganda çalışması ile başlangıçta seçilmesine pek ihtimal verilmeyen Amerikan Başkanı Donald Trump'ın 2016'da yürüttüğü seçim kampanyası kısmen birbirine benzer. 2002 öncesi ekonomik kriz geçiren bir Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi bölünmüş yollar, köprüler yapmayı, kamu yatırımlarını artırmayı vadeder.[309] Donald Trump seçim kampanyası boyunca önce Amerika der. Yollar, tüneller, köprüler yapılacağını söyler. Sadece seçim kampanyasında değil yemin töreni sonrası ilk konuşmasında da aynı şeyleri ifade eder.[310] İyi yürütülen bir yapı propagandası Adalet ve Kalkınma Partisi'ni iktidar koltuğuna oturmasının nedenlerinden bir tanesidir. Belki de en güçlü nedendir. İktidardaki aynı parti, dediklerini yapar ve yapılanların propagandasını başarılı bir biçimde yürütür. Bu da partinin iktidarda kalma nedenlerindendir. Yapı propagandası Trump'ı başkan yapar. Dediklerini yaparsa ve bunu da topluma iyi yansıtırsa ikinci kez de seçilebilir. Her iki temsilden anlaşılacağı üzere yapı propagandası iktidara gelmenin veya iktidarda kalmanın önemli bir unsurudur.

Çok eski dönemlerden beri yapıların bir devletin veya toplumun gücünü temsil ettiği düşünülmektedir. Mısır'daki piramitlerin döneminde toplumu kontrol

[308] https://twitter.com/ Erişim Tarihi: 08.11.2016. "Nihat Zeybekci @ZeybekciNihat 19 dk.19 dakika önce "*Cumhurbaşkanımız @RT_Erdogan ve Başbakanımızla Ankara/Keçiören'in trafiğini % 40 rahatlatacak Yavuz Sultan Selim Bulvarı'nın açılışındayız."*
[309] AKP 2002 Seçim Bildirgesi – 2002 Hükümet Programı, www.tbmm.gov.tr.
[310] NHK World TV, Trump Yemin Töreni Canlı Yayın, 20.01.2017, Türkiye Saatiyle:20:00, CNN Türk Canlı Yayın 20.01.2017. Saat: 20:30

etme işlevi de gördüğü söylenebilir. Kuzey Amerika yerlileri arasında bulunan süslü ağaç totem sütunlar kralın ve devletin veya toplum reisinin gücünü pekiştirirken, toplumda aidiyet duygusuna katkı sağlayan birer propaganda unsurudur.[311] Gösterişli mimari yapılar, anıtsal heykeller, devasa saraylar liderleri ilah gibi göstermekte veya devletin gücünü kutsamaktadır. Bu propaganda tılsımı karşısında toplumun büyük kısmının büyülenmemesi mümkün değildir.

Yapı denilince akla doğrudan mimari, mimar, mimarlık gibi kavramlar gelir. Eski çağlarda yapı propagandası üzerine önemli çalışmaları olan Ayça Özcan konuyla ilgili şunları söylemektedir: *"Toplumları yönlendiren iktidarların kendilerini anlatma biçimlerinden biri de mimarlık olmuştur. Mimarlık ile politikanın değerleri yüzyıllar boyunca devamlı kesişmiştir ve iktidarın dayanılmaz cazibesini birlikte paylaşmışlardır. Mimari yalnızca yaşanan, yemek yenilen, buluşulan, ibadet edilen mekânların etrafını çeviren duvarlardan ibaret değil; aynı zamanda ideolojinin görselleştirilmesi olarak da kabul edilmektedir. Barınma ihtiyacının yerini kapalı bir mekânda yaşamaya bırakmasından itibaren mimarlık insan hayatının önemli bir parçasıdır. Böylelikle mimari diğer sanat dallarından daha çok döneminin politik ve sosyal koşullarına bağlıdır."* [312]

Roma, Akdeniz çevresinde kurulan ilk büyük imparatorluktur. Onlarca sene varlığını sürdürür. İçinde çok fazla kültür ve millet barındıran Romanın bu denli geniş toprakları uzunca yıllar elinde tutma nedenlerinden birisi yaptığı taş propagandası olduğu dillendirilmektedir. Taş propagandası, yapı propagandasının ta kendisidir. Devasa şehir takları, hamamlar, su kanalları, amfi tiyatrolar Roma hakkında bir imaj oluşturur. Bu imaj Roma gücünün ulaşılmazlığı ve yüceliğidir. Söz konusu imaj aslında Roma'nın varlığını ve gücünün devamını garanti altına almak isteyen yapı propagandasının istendik sonucudur. Bu yapılar dönemin kitlesel propaganda araçları olarak kabul edilebilir.[313] Romalılar, çok geniş bir coğrafyaya hükmetmektedir. Milliyetçi fikirler elbette o dönemde yoktur. Ancak Romanın egemenlik sahasında topraklar uçsuz bucaksız olduğu için yüzey şekilleri, iklim, bitki örtüsü, halklar, kültürler, diller açısından birbirinden çok farklıdır. Halkın

[311] Ünsal Oskay, "Önsöz", Jean-Marie Domenach, **Politika ve Propaganda** (Çev. Tahsin Yücel) Varlık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8.
[312] Ayça Özcan, Psidia Bölgesi'nde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası ve Politikası, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv,** Ankara, 2008, s.94.
[313] Arsev Bektaş, **a.g.e.** , s.71.

çoğunluğunun okuma-yazması yoktur. Bu bakımdan görsel medya önem kazanmaktadır. Roma taş propagandasına yönelir. Kentlere nerede olursa olsun Roma kimliği katar. Roma, hamamlar, arenalar, hipodromlar inşa eder. Senatörlerin heykellerini idealize ederek yaptırıp diker. Roma'da Romalılaştırma programı vardır. Roma toplumunun Augustus zamanında %15 civarında okuma-yazma bildiği düşünülmektedir. Böylesine bir toplumda Romalılaştırma ancak görsel bir dille oluşturabilirdi. Bu da etkin bir yapı propagandası gerektirir. Zaten Çiçero gibi pek çok Romalı düşünür insan algısını en çok etkileyen duygunun görme olduğunu iddia eder. Romalı imparatorların böylesine bir düşünceden de etkilendiği düşünülebilir.[314] Özellikle Roma devleti eliyle Anadolu dâhil pek çok yere tapınak yaptırıldığı görülür. Din ve yapı propagandası beraber kullanılır. Devlet tarafından yaptırılan bu tapınaklara İmparatorluk Kültü denir.[315] Kentlerde bu ve benzeri yapılarla ve kent planlarıyla kentlere Roma mührü vurulur.[316] Özetle İmparatorlukta devletin gücü yapılarla gösterilir. Yapı propagandası daha çok kamu binalarıyla yapılır.[317] Romalılar, kent planlarında kendilerine özgü bir yenilik getirir. O da sütunlu caddelerdir. Bu caddeler, eski tören caddelerini çağrıştırır. Ancak yeni açılan bu caddeler kamuya açıktır. Cadde boyunca dükkânlar vardır. Bu sütunlu caddeler insanları yazın sıcaktan kışın soğuktan korumaktadır. İnsanlar alışverişin tadına varmaktadır.[318]

Fetret Devri boyunca Osmanlılar Balkanlarda herhangi bir toprak kaybı yaşamaz. Buna tıpkı Roma imparatorluğu gibi taş propagandasına borçludurlar. Kentlere Osmanlı kimliği vurulur. Osmanlı'nın iskân politikası Osmanlı'nın Balkanlarda tutunma nedenlerinden bir tanesidir.

Yol, bir politikacı için vatandaşa bir hizmet aracıdır. Ancak o politikacı dönemimde şu kadar yol yaptırıldı diye ilana çıkarsa veya söylem geliştirirse o yol sadece hizmet aracı olmaktan çıkar propaganda vasıtasına dönüşür. Bu yöntem çoğu kez tekrarlanmaktadır. Belediye başkanlarının kendi sorumluluk alanında bir yol yapıldığında bunu hemen kendi politik istikballeri adına propaganda malzemesi yaptıkları görülmektedir. Yapılan yolun değişik yerlerine bu çalışmalar şu belediye

[314] **A.g.t.** , s.97.
[315] **A.g.t**. , s.64.
[316] **A.g.t.** , s.86.
[317] **A.g.t.** , , s.98.
[318] **A.g.t.** , s.111.

başkanı tarafından yaptırılmaktadır şeklinde pankartlar asılmaktadır. Hatta çoğu kez o bölge sakinleri ağzından belediye başkanına teşekkür pankartlarının dahi hazırlandığı görülmektedir. İster yerelde olsun isterse hükümet düzeyinde her zaman iktidarda olan propaganda açısında avantajlıdır. Çünkü görevdekiler çoğu kez ellerinde tuttukları kamu gücünü kişisel propagandalarında kullanmaktadır. Aynı zamanda kişisel propaganda maliyeti kamu kaynakları tarafından karşılanmaktadır. Yapılanlar kamu hizmetlerinin tanıtımı şeklinde olduğu için herhangi bir yasal engelle karşılaşmamaktadır. Bir yol örneği üzerinden gidilecek olursa pankartta *"Yeni yollarımız hayırlı olsun! Güle Güle Kullanın! Özlem Çerçioğu T.C. Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı"* veya *"Halk İster, Büyükşehir Yapar. Özlem Çerçioğu T.C. Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı"* şeklinde yazılır. Burada Belediye Başkanının ismi ön plana çıkartılır. Kurum kimliği ötelenir. Ancak su kesintisi veya arıza bildirimlerinde, mükelleflere vergi borcu hatırlatmalarında sadece kurum adının geçtiği görülür. Bununla ilgili bir örnek vermek gerekirse: *"ADM, EDAŞ tarafından yapılan elektrik kesintisi nedeniyle içme suyu pompaları devre dışı kaldığından bugün saat 13:00'e kadar Kuşadası İlçe Merkezi'ne su verilemeyecektir. Halkımıza önemle duyurulur. Aydın Büyükşehir Belediyesi"*[319] Modern bu propaganda tekniğini tüm belediye başkanlarının ve diğer kurum yöneticilerinin kullandığı gözlenmektedir. Siyasi rekabet ortamında böyle bir propaganda yöntemi doğru gözükmekle birlikte kamu hizmetlerinin kişisel bir lütufmuş gibi takdim edilmesi riskini de içinde barındırır. Siyasilerin buna dikkat etmesi gerektiği söylenmektedir.

Resim 43: Aydın Nazilli'de bir pankart.[320]

[319] Aydın Büyükşehir Belediyesi Tarafından tüm kentlilere 08.01.2017, Saat: 09:02'de B001 koduyla gönderilen SMS metnidir.
[320] Fotoğrafın çekilme Tarihi ve Yeri: 21. 11,2016, Nazilli-Aydın. Fotoğraflama: Menderes Akdağ.

Resim 44: 1980 sonrası ANAP iktidarında Aydın'da bir okulun temel atma töreni (Nabi Sabuncu ANAP'lı Aydın Milletvekili-Nevzat Biçer ANAP'lı Aydın Belediye Başkanı, Aydın Valisi Aykut Ozan ve diğerleri).[321]

Boğaziçi Köprüsü AP tarafından 1973 yılında açılması planlanan Cumhuriyetin ellinci yılı onur projesidir. Benzer bir siyaseti veya propagandayı bu olaydan yaklaşık 45 yıl sonra Adalet ve Kalkınma Partisi uygular. 2017 Anayasa değişikliğine ilişkin referandumundan hemen önce Çanakkale Boğazı üzerinde yapılacak asma köprünün temelinin atılması iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından planlanır. Temel atma işi Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın da katılacağı büyük bir törenle yapılacaktır. Hazırlıkları Çanakkale'ye kadar gelen Ulaştırma Bakanı'nın bizatihi kendisi denetler. Köprü dünyanın en uzun asma köprüsü olacaktır. 2023'te Cumhuriyet'in yüzüncü yılında açılacaktır.[322] Böylesine bir yapı başlı başına kendisi bir propagandadır. Referandum sonuçlarını bir nebze etkileyeceği düşünülebilir. Muhalefetin en büyük söylemi referandumdan evet çıkması durumunda rejimin değişeceği iddiasıdır. İktidar büyük bir ihtimal meydanlarda halkı ikna etmek için "*ne rejimin değişmesi biz Cumhuriyet'in 100. Yılı onuruna Çanakkale 1915 adlı dünyanın en uzun asma köprüsü gibi prestij yatırımlarıyla uğraşırken muhalefet neyle uğraşmaktadır*" der.

Turgut Özal döneminde İstanbul Boğazı üzerinden Asya ve Avrupa'yı ikinci kez birbirine bağlayacak olan Fatih Sultan Köprüsü açılır. Köprü Avrupa'dan Asya'ya uzanan transit karayolu üzerinde kalır. Köprüyü ilk kez Özal kendi

[321] Fotoğraf Nabi Sabuncu'dan temin edildi.
[322] TRT-1 Ana Haber, 24.02.2017.

kullandığı arabayla geçer. Yanında eşi Semra Özal vardır. Özal eşine *"koy bakalım bir kaset*" der. Özal köprüden geçişi videoya alınır. Video İcraatın İçinden programıyla TRT'de döner.[323] Cumhuriyet'in ilk yılarından 1980'lerin ortasına kadar 60 yılda Asya ve Avrupa iki kez bağlanabilirken Avrasya Tüneli, Marmaray, Yavuz Sultan Köprüsü gibi yatırımlarla Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında bu iki kıta 15 yılda 3 kez birbirine bağlanmış olur. İyi yönetilen yapı propagandası sonucu Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının uzunca yıllar devam etmesi bazı çevrelerce sürprizle karşılanır. Aslında bu durum bir sürpriz değil belli çalışmaların sonucudur.

1990'ların başında Türkiye'nin en büyük barajı Atatürk Barajı açılır. Demirel, başbakandır. DYP lideri Demirel daha sonra Cumhurbaşkanı olur. Yerine seçilen Tansu Çiller zamanında tedavüle sokulan bir milyonun arka yüzüne Atatürk Barajı'nın resmi basılır.[324]

Resim 45: Bir milyon lira.

Yapı propagandasına yerel ölçekte örneklendirmek gerekirse Esat Kıratlıoğlu'dan söz edebiliriz: Kıratlıoğlu, kendisinin belediye başkanlığı dönemindeki uyguladığı yapı propagandası dikey propagandaya dönüşerek Başbakan Demirel'in dikkatini çeker. Demirel, kendisini tüm belediyelerin kredi kullandığı İller Bankası'na Genel Müdür olarak atar. Kıratlıoğlu konuyu şu şekilde aktarır: *"1966 yılında Nevşehir belediye başkanlığı dönemimde Demirel, Nevşehir'e Başbakan olarak geldi. Orada asfalt yollar, kanalizasyonlar, su şebekesi, 1000 sanayi dükkânı inşası, imar planı tatbikatları, yeni yolların açılması gibi çalışmalarımı gördü. Nevşehir şantiye alanı gibiydi. Demirel daha sonra bana telefon etti. Esat, yarın Ankara'ya gel dedi. 1966'nın sonlarına doğru Ankara'ya gittim. Evime gel dedi. Ben, Nevşehir'deki faaliyetlerimizden dolayı Belediye'ye hükümetçe para açısından takviye edecek şeklinde düşünmekteydim. Bana direk seni*

[323] https://www.youtube.com/watch?v=UrRgasif-Uk Erişim Tarihi: 11.01.2017.
[324] http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon Erişim Tarihi: 11.01.2017.

İller Bankası Genel Müdürü tayin ediyorum dedi. İller Bankası tüm belediyelere teknik ve parasal yardım yapan bir kurumdu. İller Bankası o zaman devlet bütçesinin 22'de birini harcardı. Doğrudan bir bakanlığa da bağlı değildi. 60 kişilik bir heyet vardı. 20 tane belediye başkanı, 20 tane il genel meclisi üyesi, 20 tane muhtar genel kurul oluşturmaktaydı. Bu heyet, denetleme görevi de yapardı. [325]

Yapı propagandası, gücü ele geçirmenin veya gücü korumanın mühim bir anahtarıdır. İktidara yürümek isteyen yada iktidarına sürdürmek isteyen gurup veya partiler bu propaganda tekniğini dikkat ettikleri sürece başarılı oldukları gözlenir. Propaganda yöntemleri açısından yapı propagandasının kilit taşı görevi üstlendiği iddia edilebilir.

2.1. 9. Toplantı, Yürüyüş, Forum ve Mitingler

Toplantı, yürüyüş ve mitingler çok eski çağlardan beri propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Eski Yunan'da kimi hitabeti güçlü insanların pazar yerlerinde devlet işleriyle ilgili kalabalıklara konuşmalar yaptıkları görülür. Bu, bir nevi propagandadır. Kalabalıkları etrafında toplayabilmek bir beceridir.[326] Toplantı, yürüyüş, forum ve mitingler hayati propaganda araçlarıdır. Kimi zaman bir gövde gösterisidir. Kimi zaman taraftarların bağlılıklarını artırmak için yapılır.

Mitingler önemlidir. Bazen böylesine bir propaganda aracının ters teptiği de görülmektedir. İktidardaki DP ile muhalefetin ilişkilerinin gerildiği bir ortamda hem CHP lideri İsmet İnönü'nün hem de Adnan Menderes'in taraftarlarının saflarını sıkılaştırmak için miting yarışına girdikleri görülür. Liderler birbirleriyle konuşmaktan öte böyle mitinglere yönelmesinin olumsuz etki yaptığı ve 27 Mayıs'a zemin hazırladığı da söylenmektedir. Eski Bakanlardan Nahit Menteşe Adnan Menderes beni tanırdı dedikten sonra "*Kemal Hadımlı'nın valiliği döneminde İzmir'de çok büyük bir miting yapıldı. 25 Mart 1960 tarih… Osman Kibar Belediye başkanıydı. Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, nerdeyse tüm bakanlar kurulu oradaydı. Kendisine Aydın'a gelin dedim. Otelde duş alıyormuş. Bekledik. Bu onu son görüşümdü. Meğer ülke ihtilale gidiyormuş"* Şeklinde konuşur. Daha sonra ihtilal olur. Mitingler ihtilali engelleyemez. Karşı tarafı daha da

[325] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[326] Osman Özsoy **a.g.e.** , s.23.

kışkırtır.[327]Mitinglerin yasadışılığı durumunda tutuklanma, görevden alma gibi olumsuz yanları olabilir. Bazen muhalif bir mitinge katılmak o miting yasal olsa dahi özellikle devlet memurları için görevden el çektirme nedenidir.

Mitingler, bir oluşumun taraftarlarında coşkuyu sağlama işlevi görür. Mitinglerdeki kalabalıklar, özellikle karasızları etkiler. Onların düşüncelerinin başarılı bir biçimde miting organize eden gurupların lehinde değişime uğramasını sağlar. Meydanlarda binleri toplayabilen bir oluşumunun etkinliğin söz edilebilir. Bu oluşum bir siyasi parti ise iktidara doğru yürüyüş başlamıştır demektir. Gücün bir cazibesinin olduğu söylenir. İnsanların çoğunun güç ve güçlüden yana tavır aldıkları iddia edilir. Bu açıdan mitingler bir güç gösterisidir. Bu güç gerçekten gösterilebiliyorsa mitingler sebebiyle güç, gücüne güç katıyor demektir.

2.1.10. Fotoğraf Afiş Müzik ve Sanat

Çoğu zaman sanat bağımsızdır denir. Sanatla siyaset pek yan yana getirilmek istenmez. Propaganda sözcüğü çoğu kez olumsuz anlam içerir. Bu nedenle kimilerine göre sanatla propagandayı yan yana getirmek ve özdeşleştirmek mümkün değildir. Oysaki eski çağlardan beri sanatın propagandaya hizmet ettiği, her siyasi sistemin kendine göre bir sanat anlayışını egemen kılmak istediği bilinmektedir. Roma'daki idealize edilmiş heykellerin belli bir amaca dönük üretildiğini hemen tüm tarihçiler kabul etmektedir. Temelde Roma'da sanatın Roma'ya itaate ve Roma birliğinin kutsanmasına katkı sağladığı düşünülebilir.[328] Romalılar, Roma egemenliği için edebiyatı, heykeli ve mimariyi bir araç olarak kullanır.[329] Politikanın duygulara hitap etmesi gerektiği hep vurgulanmıştır. Sanatın da bir duygu işi olduğunu söyleyenler vardır. Duygu, sanat ve siyasetçe kullanılan ortak bir dildir. Buradan yola çıkarak sanatı kendine malzeme yapmış siyaset, duygu örüntüsünü kendiliğinden kurmuş olur denebilir.

Eski topluluklarda kut anlayışı ile yönetme erkinin bazı ailelere ya da kişilere Yaratıcı tarafından verildiğine inanılırdı. Bu anlayış monarşilerin egemenlik

[327] Av. Nahit Menteşe'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.07.2016).
[328] Toby Clark, a.g.e. , s.14.

[329]Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s.s.72-74

anlayışını pekiştirdiği gibi toplumun da kontrolünü kolaylaştırır. Tarihte yapılan anıt eserlerin ve kimi devasa heykellerin insanı ilahlaştırmaya yardım ettiğine; böylece kişilerin iktidarını pekiştirdiğine dair yaygın bir kanı vardır. Bu tip sanat eserleri bireylerin aidiyet duygusunu da güçlendirir.[330] Sanatın bu yanına maruz kalanlar çoğu zaman bundan etkilenir. Topluluklar sanatın bu fonksiyonun çoğu kez farkında değildir. Bu nedenle sanat kimi zaman örtük propaganda olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanatın propaganda amaçlı kullanılmasının dünyanın her yerinde ve geçmişin her döneminde görüldüğü söylenebilir. Sanat bu yönüyle de evrenseldir. Dün sanat bu amaçla kullanılmaktaydı. Bugün de sanata benzer fonksiyon yüklenmektedir. Yarın da benzer durum devam edeceğe benzemektedir. Sanatın propaganda amaçlı kullanılması sadece bir ulusa veya bir devlete hasredilecek bir durum değildir. Sanatın propaganda işlevi sınırlar ötesidir. Edebiyat, bir sanat koludur. Edebi eserlerin birer propaganda aracı olabileceği kabul edilmektedir. Edebiyatın kapsadığı söz sanatları ise bugün reklamcılık, siyaset gibi hemen her yerde kullanılmaktadır. 1992'de başlatılan bir reklam kampanyasında "*Çakar çakmaz çakan çakmak Tokai!"* sözü kullanılır. Burada yakın seslerin kullanılmasıyla aliterasyon adı verilen söz sanatı yapılır. Cümlede çakmağın çakıldığı anda yandığı anlatılmaktadır. Tekerleme tadındaki bu söz o yıllarda Türkiye'de pek çok insanın diline dolanır.[331] Demirel'in "*GAP'ı gaptırmam*" sözü de aynı söz sanatının etkisiyle unutulmazdır. Bu tip kullanımların 1990'larda Özal-Demirel rekabetinde Demirel'in bir adım öne geçmesine çok az olsa da katkısı olur. 2003'te bir kampanyada "*Arçelik demek yenilik demek, Yenilik demek Arçelik demek*" cümlesi kampanya sözü olarak belirlenir. Reklamın sonuna mutlaka bu söz eklenir. [332] Burada, nohut maya tabi maya, tabi maya nohut maya cümlesinde olduğu gibi sözü ters çevirme sanatı yapılmaktadır. Buna ilaveten *"lik"* şeklinde üçlü harf kombinezonuyla zengin uyak uygulanır. Kafiye veya söz sanatının sadece bizde kullanıldığını söylemek imkânsızdır. Böylesine bir iddiada bulunmak sanatın evrenselliğine terstir. 1964 yılı Amerikan başkanlık seçimlerinde Lyndon B. Johnson'ın rakibi Barry Goldwater *"In*

[330] Jean-Marie Domenach, **Politika ve Propaganda,** Varlık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8.

[331] Reklam aşağıdaki linkten izlendikten sonra analiz edilmiştir :
https://www.youtube.com/watch?v=bVa3oin7PY8 ve
https://www.youtube.com/watch?v=7mXZ5nYbJzg Erişim Tarihi: 16.12.2016.

[332] https://www.youtube.com/watch?v=z6z8fiRT0Fs Erişim Tarihi: 19.12.2016.

your heart you know he is right" şeklinde bir sloganla seçim kampanyası yürütür. [333] Kafiyeli söylem kulağa hoş gelmektedir. Amerika'nın ilk siyahi başkanı Obama'nın seçim sürecinde özellikle afişlerde benzer söz sanatlarının kullanıldığı görülür. *" Go tell mama! I'm for Obama*" bu cümlede mama ile Obama arasında bir kafiyenin olduğunu hemen herkes algılayabilir. (Benzer sözler tişört baskısı haline de getirilir.)

Resim 46: 2008 yılı Barack Obama'nın seçim afişi.[334]

Totaliter rejimlerde sanat doğrudan propaganda aracıdır. Hitler, Lenin, Mussolini, Stalin yönetimlerinin totaliter oldukları yaygın bir kanıdır. Stalin, Lenin'e göre sanatı daha da merkezileştirir ve tamamen komünist ideolojinin hizmetine sokar. Lenin döneminde görülen avangart sanat anlayışını yasaklar. Sanatta soyutlama yapılmasına izin verilmemesi talimatını verir. Stalin'e göre sanat sosyal gerçekçi olmalıdır. Stalin döneminin egemen anlayışı olarak insanı eteğinde ezen devasa heykeller, neo-klasik yapılar ortaya çıkar. Tepeden bakan heykeller, kişilere devletin ve düzenin gücünü hatırlatmaktadır. Bazıları bu yapıları ürkütücü olarak nitelendirmektedir. Stalin için çizilen resimler, o günkü toplumsal gerçekçi anlayışın en bariz örnekleridir. Resimler birer propaganda aracıdır. Stalin, baba şefkatiyle çocukları kucaklamakta; çocuklar da onu güllerle gülümseyerek karşılamaktadır. Resimlerdeki yorum bir ulusun geleceği çocuk kimliğinde Stalin'e emanet edilmesidir. Hitler için çekilen kimi belgesellerde benzer etki oluşturulmak istenir.

[333] https://www.youtube.com/watch?v=zhg5pULj_Z4 Erişim Tarihi: 28.01.2018.
[334] https://apictureofpolitics.wordpress.com/2012/03/22/street-artist-influenced-2008-obama-campaign/ Erişim Tarihi: 25.01.2017. Konuyla ilgili üretilmiş seçim şarkısı ve klipi için: https://www.youtube.com/watch?v=97rfoJ19LkM Erişim Tarihi: 25.01.2017

Hitlerin çocukların başını okşadığı, çocukların Hitlerle birlikte olmaktan doğan sevinci belgesellerde defalarca gösterilir. Totaliter rejimlerde çoğu zaman sanat bizatihi devlet tarafından finanse edilmektedir.[335] Sovyetlerin ilk devlet başkanı Lenin döneminde avangart anlayış kullanılır. Ama sanatın Lenin zamanında bir silgi görevi üslendiğini hatırlamak faydalı olur. Geçmişin izini silmek adına Çarlık döneminden kalma tüm heykeller yıktırılır. Onların yerine Marx, Engels gibi komünist teorisyenlerle; Tolstoy, Dostoyevski gibi edebiyatçıların heykelleri dikilir.[336] Tolstoy ve Dostoyevski romanlarında Çarlık Rusya'nın son dönemlerindeki yoksulluğu, savaşı evrensel bir dille anlatır. Zaten komünizm Rusya'da bu problemlerin getirdiği atmosferde ortaya çıkar. Lenin döneminde yapılan pek çok filmin Çarlık dönemini karalayarak Bolşevik rejimi kutsadığı görülür.

Resim 47: Stalin için güller.[337]

Hitler, Gobbels'i propaganda bakanı olarak atar. Edebiyat, müzik, görsel sanatlar, tiyatro, sinema, basın, radyo, müzik gibi dallar Ulusal Kültür Senatosu adıyla tek çatı altına toplanır. Bu çatı da Propaganda Bakanlığı'na bağlanır. Tek iradeye bağlanan sanatın ne işe yarayacağını bağlandığı bakanlığın adı açık etmektedir. Ulusal Kültür Senatosu'nun kısıtlamalarından veya baskılarından dolayı pek çok sanatçı Almanya'yı terk eder. 1935'te ırk ve ideolojik açıdan uyumu dikkate alınarak kuruma kaydı yapılan sanatçı sayısı yüz bini geçer. Bu kalabalık sanatçı gurubunun yaptıkları Versay yorgunu Almanya'nın uyanmasına neden olur. Irkçı

[335] Toby Clark, **a.g.e.** , s.s.100-105.
[336] Toby Clark, **a.g.e.** , s. 107.
[337] Sanatçı: Boris Vladimirski, 1949. http://www.thepublicprofessor.com/boris-vladimirski-roses-for-stalin-1949/ Erişim Tarihi 25.01.2017.

söylemi meşrulaştırır. Güçlü propaganda, etkili Hitler Avrupa'da yeni bir savaşı tetikler.[338] Sanat, siyasetin hizmetine girerse önemli bir propaganda silahı haline gelir. I. Dünya Savaşı sırasında gururu incinmiş Almanların yüce bir ırk olduklarına inanmaları gerekmektedir. Bunu sağlamanın araçlarından birisi de sanattır. Artık ressamlar eserlerinde Alman milletini en saf haliyle tasvir etmektedir. Faşist İtalya ise üstün ırk meydana getirmeyi amaçlar. Bu nedenle orada belli tipteki insan bedenini yüceleştirme gayretleri sanatta göze çarpar.

Resim 48: İdealize edilmiş bir Alman çiftçi ailesi.[339]

Totaliter rejimlerde görülen sanat anlayışını devrim sanatı denmektedir. Bunu kamusal sanat olarak adlandıranlar da vardır. Toplumu şekillendirme amacı güdenler yaptıklarının toplum yararına olduğuna inanmışlardır veya öyle olduğuna iddia etmişlerdir. Ancak kamusal sanattan anlamamız gereken devlet destekli sanat olmalıdır. Değilse toplum yararına sanat savı tartışmalıdır.[340] Totaliter rejimlerde görülen kamusal sanat, kitle kültürü şeklinde de değerlendirilebilir. Sanat bir propaganda aracıysa temel amaç geniş toplumları etkileme gayreti söz konusudur. Aslında kitle için üretilmiştir ve kitleyi zihinsel açıdan tek tipleştirmeyi kendine amaç edinmiştir. Kitle kültürünü yerleştirmenin en hızlı yolu kitle iletişim araçlarıdır. Totaliter rejimler radyo, sinema, basın gibi kitle iletişim araçlarının kontrolünü kimseye bırakmazlar. Kapitalist sistemde de kitle kültürü politikaları uygulanır. Bu ürünler kitlesel tüketime ve satışa dönüktür. Sistemin yaşamasına da yardım eder.

---

[338] Toby Clark, **a.g.e.** , s. 88.
[339] Kahlenberg'li Çiftçi Ailesi, Adolf Wissel, 1939. http://www.renegadetribune.com/politics-race-population/ Erişim Adresi: 25.01.2017.
[340] Toby Clark, **a.g.e. ,** s.s.103-105.

Kültür denen nesne halkın kendisinin ürettiği bir şeydir. Kişiler kültürü yaşadığı topluma bakarak öğrenir. Bir zeybek oyununu çocuk köyün düğünlerinde izleyerek kavrar. Oyuna kendinden de bir şeyler katar. O nedenle aynı köyün içinde dahi zeybek oyununda ufak farklılıklar görülür. O köyden uzaklaştıkça farklılık derinleşir. Oysaki aynı zeybek dansı kitle kültürüne malzeme yapılsa giysilerin(kostüm), adım sayılarının sabitlendiği görülür. Kültür özel bir eğitimle öğretilmez. Halk kültüründe zeybek dansı için kursa gidilmez. Böyle yapıldığı andan itibaren kitle kültürü devreye girer. Burada ticari maksatla üretilmiş yapaylık söz konusudur. Kitle kültürünün folklorik özellikleri kullanması bu gerçeği değiştirmez. Kitle kültürü bir propaganda aracıdır. Bir medya patronu gazetesinin ve televizyon kanalının yanında hemen her konuda ayrı ayrı dergi çıkarabilir. Söz konusu çeşitlilik aslında tek tipleştirmedir. Kültür halkın ürettiği bir şeydir, zengindir ve gerçekten çeşitlidir. Kitle kültürü ise dışarıda üretilir ve halk onu tüketir. Halka dışarıdan sunulan tüm çalışmalarda örtük bir biçimde halkı biçimlendirme amacı da vardır. Bu, bir propagandadır. Kitle kültüründe halk kendini biçimlendirmeye dönük propagandayı kendi isteğiyle parasıyla satın alır. Çoğu zaman aldığının propaganda silahı olduğunun farkında değildir. Özetle totaliter rejimler sadece birer siyasi veya politik oluşumlar değildir. Aynı zamanda birer kültür hareketidir. Bunu zengin, farklı, kendiliğinden doğan kültürden ayırmak için kitle kültürü denir. Kültür, yereldir. Kitle kültürü ise kapsayıcıdır ve kalabalıkları tek tipleştirir. Kapitalizmde ise kitle kültürü, sadece otoritenin kontrol vasıtası değil sunulan imge, sembol ve mesajlarla kitle tüketimini artırmaya dönük bir kamçıdır. Bugün sanat diye takdim edilen pek çok şeyin kitle kültürü ürünü ve tüketim toplumunun devamını sağlayan propaganda vasıtaları olduğu söylenmektedir.[341]

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru fotoğraf önemli bir icat olarak karşımıza çıkar. Fotoğraf, Sanayi Çağı'nın bir ürünüdür. Teknolojik olarak sinemanın alt yapısını oluşturur. İcat edildiği andan itibaren dönemin mevcut sanat anlayışını baştan ayağa değiştirir. Ressamlar önceden gerçekçi çizimler yaparken fotoğrafin icadından sonra soyut resme yönelirler. Görsel mesajların yazılı mesajlardan daha anlaşılır ve etkili olduğu üzerinde durulmaktadır. Sinema, televizyon, fotoğraf gibi pek çok araç görsel mesaj iletir. Görsel mesaj ileten

[341] Toby Clark, **a.g.e.**, s.s.13-15.

araçlardan ilki fotoğraftır. Fotoğraflar kişi şahitliğinin önüne geçerek bir olayı ispat etmeye yarayan kanıtlar haline de gelir. Fotoğrafın bu özelliğinden dolayı fotoğraf kitlelerin ikna edilmesinde kullanılır. Fotoğraf aynı özellikleri nedeniyle tarihsel roller de üslenir. Fotoğrafların gerçeği yansıttığı iddia edilmektedir. Ancak bunu ne denli ve ne şekilde yaptığı tartışmalıdır. Fotoğraf bir çerçeveleme işidir. Bu çerçevelemenin içine neyin gireceğini belirleyen etki ise ideolojidir. Fotoğraf mahkemelerde bir ispat unsurudur. Çerçeveleme mantığı göz önünde bulundurulmadığında bu kanıt unsuru yanıltıcı olabilir. Sadece çerçeveleme değil çekim açısı, kameranın ısı değerleri(Kelvin), ışık ayarları(ISO) fotoğraflamada gerçekliği yeniden meydana getirir veya gerçeğe yeni anlam yükler. Alt açısıyla çekilmiş bir fotoğraf nesneyi veya kişiyi olduğundan daha büyük ve canlı gösterir. Bunlara ek olarak fotomontaj gerçeğini dile getirilirse fotoğraf tam maniple veya keskin bir propaganda aracı olarak karşımıza çıkar. Bu durum, fotoğraf gerçeği yansıttığı düşüncesi yaygın olduğu için tehlikelidir. Bu nedenle fotoğraflama da ahlaki değerler tartışmalıdır. Bir takım etik ilkelerden söz edilmektedir.

Fotoğrafı, salt fotoğraf olarak değerlendirmek mümkün değildir. Fotoğraf çoğaltılabilir. Gazetelerde, el ilanlarında, broşürlerde, kitaplarda, afişlerde kullanılabilir. Taşınabilir kameraların icadı ve 1 saniyede 24 fotoğrafın arka arkaya geçirilmesiyle insan zihninde hareket algısının oluşması sonucu fotoğrafla beraber sinema teknolojisine adım atılır. Fotoğraf reklamcılığın ve propagandanın asli unsudur denebilir.[342] Ellul'a göre *" son iki yüzyılda sözün düşüşüne imajın(görüntünün) yükselişine şahit olunmuştur"*. Bu değişimi tetikleyen şey fotoğrafın icadıdır. Günümüzde politikada görüşlerden daha çok imajların satıldığına dair güçlü düşünceler vardır. Fotoğrafla bir politikacı için yeni bir imaj oluşturulabilir. Bu konudaki ilk örneklerden birisi Abraham Lincoln'dır. Onun döneminde Amerikan coğrafyasının büyüklüğünden dolayı çok dar bir bölgede miting yapabilme imkânı vardır. Sinema henüz icat edilmemiştir. Radyo ve TV'nin esamisi okunmamaktadır. Lincoln için yeni bir imaj çağın icadı fotoğrafla meydana getirilebilirdi. Mathew Brady adlı sanatçı Lincoln'ın portre fotoğrafını çeker. Fotoğrafta bir takım rötuşlar yapar. Rötuş çalışmaları bir manipülasyondur. Lincoln bu fotoğrafta yüzündeki sert çizgiler yumuşatılarak daha merhametli, bilge, sakin

[342] Susan Sontag, **Fotoğraf Üzerine,** İstanbul, 1999, s. 22.

gösterilir. Lincoln artık tam bir devlet adamı gibi görünmektedir. Yine çekim açısıyla Lincoln olduğundan daha orta boylu gösterilir. Bu fotoğraf tüm Amerika'ya dağıtılır. O dönemde kimi Amerikalılara göre Lincoln, Saint Paul'dan sonra ikinci büyük kişidir. Lincoln hakkında bu algının oluşmasında söz konusu fotoğrafın önemli katkısı olur. Pek çok Amerikalı döneminde bu fotoğrafa bakarak hayatta hiç görmedikleri Lincoln gibi olmaya çalışır. Aslında olmak istedikleri Lincoln değil Lincoln 'un fotoğraftaki temsilidir.[343]

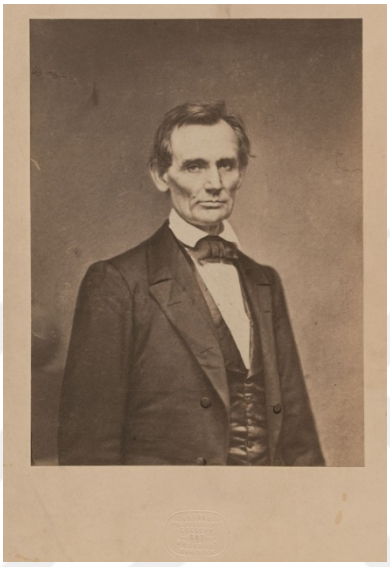

Resim 49: Mathew Brady tarafından çekilen Lincoln 'ün portre fotoğrafı, 1860.[344]

Fotoğraf bir mesaj içerir. Mesaj, bir ikna metnidir. İkna süreci propaganda eylemidir. Bu eylem zihinleri değiştirme gücünü ifade eder. Fotoğrafçının veya fotoğrafı yeniden işleyen kişinin ideolojik tavrı bu gücün hangi yönde kullanılacağını belirler.[345] Fotoğrafın tanıklık etme gücünden dolayı geçmişin aydınlatılması için de kullanılır. Cameron tarafından 1860'larda çekilmiş fotoğraflar Victoria dönemi romantizmi hakkında bize önemli ipuçları verir.[346] Her ideoloji geçmişi kendine göre yeniden inşa eder. Fotoğraf sadece bugünün propaganda aracı değildir. Yıllar önce çekilmiş fotoğraflar geçmişin yeniden inşasında kullanılır. Bu açıdan geçmişin derinliklerinde kalan fotoğraflar sadece o günün değil o günden bugüne uzanan bir hikayenin inşasında kullanılan önemli bir algı ve propaganda vasıtalarıdır.

---

[343] Vicki Golberg, **a.g.e**. , s.s.77-79.
[344] https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/how-one-mathew-brady-photograph-may-have-helped-elect-abraham-lincoln-180963839/ Erişim Tarihi: 23.12.2017.
[345] Susan Sontag, **a.g.e**. , s. 39.
[346] Atay Simber, **Fotoğraf Yazıları,** DEÜ, İzmir, 2000, s. 35.

Cumhuriyet tarihinde erken dönemden itibaren fotoğrafın etkili bir biçimde kullanıldığı söylenebilir. Atatürk idealinin meydana getirilmesinde Atatürk'ün portre fotoğraflarının katkısı olur. Kurtuluş Savaşı lideri ve Cumhuriyet'in banisi olmakla Atatürk'ün kazanmış olduğu karizmatik liderlik olgusuna uygun olarak fotoğrafların üretildiği görülmektedir. Halkevleri Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli sosyal kurumlarıdır. Bu kurumlar, inkılapların ve Cumhuriyet idealinin tabana yayılmasına aracılık ederler.[347] Yatay propaganda unsuru gibi çalışırlar. Halkevlerinde pek çok kol faaliyet gösterir.[348] Aynı zamanda ciddi kurs programları yürütülür. Bu kurs programlarından birisi de fotoğrafçılıktır. Yine Halkevlerinin pek çok fotoğraf sergisi ve yarışması düzenlediği bilinmektedir. Halkevlerindeki fotoğrafçılık çalışmaları kurumun yaptığı faaliyetleri belgeleme amacı taşıdığı gibi sergi ve yarışmalarla da konu propaganda amacına dönüşür.[349]

Fotoğraf konusunda fotomontaj çalışmalarından söz etmemek fotoğrafın propaganda etkisinin anlaşılmasını güçleştirebilir. Fotomontaj, fotoğrafların üzerinde oynanmasıdır. Basitçe iki farklı fotoğrafın belli kısımlarının alınıp ustaca birleştirilip yeni bir fotoğraf oluşturulması şeklinde fotomontajı tanımlayanlar vardır.[350] Fotomontaj, bir takım teknik oyunlarla fotoğraftaki gerçekliğin tamamen veya kısmen bozulmasıdır. Bu işlem sonucunda kesinlikle fotoğraf yeni bir anlam kazanmaktadır. Fotomontaj fotoğraflar iki yolla propaganda vasıtası olarak kullanılır. Birincisi montajlı fotoğrafların üzerinde öyle ustaca oynanmıştır ki bunu çoğu kimse fark edemez. Bu fotoğraflar sanki gerçekmiş, fotoğrafın ilk çekildiği(RAW) haldeymiş gibi sunulur. İkinci yol ise fotoğrafa bakan onun fotomontaj olduğunu anlar. Zaten bu fotoğrafı yapanın da çoğu kez böyle bir çalışmada fotomontaj olayını gizleme çabası görülmez. Fotoğrafa yeni anlam yüklenir. İnsanın algısını ve bakış açısını değiştirir. II. Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde Hitler için pek çok fotomontaj fotoğraf üretilir. Bu çalışmalarla amaç Hitler hakkında olumsuz algı oluşturur. Almanya basını ve fotoğrafçıları Hitler'i devleştiren fotoğraflar çeker. İngiliz, Fransızların ve diğerlerinin Hitler'i kötü gösteren fotoğraf çekme imkânları

[347] T. Çavdar, **Halkevleri,** *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* C: IV İletişim Yayınları: İstanbul, 1983, s.878.

[348] Anadolu, 2 Şubat 1947, Anadolu, 25 Mayıs 1947, Anadolu, 18 Haziran 1947.

[349] Kaya Hürü, **Halkevlerinin Etkinlikleri İçinde Fotoğrafın Kullanımı ve Yeri,** Fotoğraf Dergisi, Sayı: 64, s. 108.

[350] Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, İstanbul, 1997, s. 612.

zaten yoktur. Hitleri devleştiren fotoğrafları montajlayarak Hitler'i küçük duruma düşürürler.

Resim 50: Kasap Hitler, fotomontaj çalışma.[351]

Militarist bir anlayışla çekilen ve savaşan Amerika'yı haklı çıkaran veya Amerikan zaferini kutsayan bir fotoğraf küçük bir montaj hamlesiyle savaş karşıtı propaganda aracı haline getirilebilir. Aşağıdaki görsellerde bunun örneği gösterilmektedir:

Resim 51: Rosenthal'in ünlü Militarist Iwo Jima fotoğrafı, 1945.[352]

[351] 'Have no Fear-He's vegetarian', John Heartfield, Paris. http://www.artnet.com/Magazine/index/robinson/robinson8-9-3.asp Erişim Tarihi: 25.01.2017.

[352] http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/05/03/476601760/marines-investigating-possible-mistaken-identity-in-iwo-jima-flag-raising-photo Erişim Tarihi: 25.01.2017.

Resim 52: Ronald ve Karen Bowen tarafından Vietnam için savaş karşıtı fotomontaj poster, 1969.[353]

Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Kübizm, Dadaist, Sürrealist, Empresyonist sanat akımlarında fotomontaj çalışmaların sıklıkla kullanıldığı görülür. Baskı teknolojinin gelişmesi ve sanal fotomontaj (photoshop) programları bugün reklamlardan, kitaplara, politikaya, afişlerden başka çalışmalara fotomontaj çalışmalarının çok yaygın bir biçimde kullanılmasına yol açar.[354] Fotomontaj çalışmalar görsel propaganda vasıtasıdır. Okuma-yazma oranı düşük veya eğitim seviyesinin pekiyi olmadığı toplumlarda daha etkili olmaktadır denebilir. Bu nedenle kullanım alanı oldukça yaygındır.

Müzik öteden beri kullanılan bir propaganda alanıdır. Totaliter rejimlerde görülen marşlar insanları heyecanlandıran tam bir motive kaynağıdır. Demokratik yönetimlerde de müziğin propaganda aracı olarak kullanıldığı görülür. Amerikan başkanlık seçimlerinde Franklin Roossevelt'in 1932'deki seçim kampanyasında *"Happy Days Are Here Again*"[355] adlı şarkıyı kullanması buna örnektir.[356] 1929 Ekonomik Buhranı ile büyük bir yıkım yaşayan Amerika'da sözü geçen şarkıda "*mutlu günlere tekrar kavuşulacağı"* söylenmektedir. Roossevelt'in kendisinin fiziksel engeline rağmen bu gibi propaganda çalışmaları Amerikan halkı nezdinde onun bir umut olarak belirmesine katkı sağlar. Roossevelt'ten bir dönem sonra

[353] https://tr.pinterest.com/pin/2462974769382920/ Erişim Tarihi: 25.01.2017.
[354] Michel Frizot, **Metamorphoses of the İmage, "Photo-Graphics and Alienation of Meaning**", Milan, 1999, s.s.431-432.
[355] https://www.youtube.com/watch?v=gqsT4xnKZPg Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[356] http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1840981_1840998_1840901,00.html Erişim Tarihi: 27.01.2018.

gelecek olan Başkan Dwight Eisenhower'ın 1952 yılındaki seçim kampanyasında "*They Like Ike*"[357] adlı şarkıyı propaganda vasıtası olarak kullanır.[358] Bu şarkı adayın adının geçtiği ilk seçim şarkısıdır. Diğer bir ifadeyle doğrudan adaya dönük ilk propaganda müziğidir. Bundan sonra bu durum bir gelenek haline gelir. Bir sonraki seçimde başkan seçilen John F. Kennedy seçim kampanyası boyunca *"KEN"* adlı şarkıyı kullanır. Bu adla video klip Amerikan televizyonlarında yayımlanır.[359] Amerika Vietnam Savaşı sonrası şok yaşar. Amerikan yenilgisi ve Amerika'nın Vietnam'da yaptığı insan hakları ihlalleri Amerikan imajını sarsıntıya uğratır. 1981'de başkan seçilen Ronald Reagan'ın bu imajı düzeltmek ve Amerika'da tekrar birlik duygusunu güçlendirmek için Bruce Springsteen tarafından yapılan "*Born in USA"*[360] şarkısını araç olarak kullanması ilginçtir. Bu şarkıyla Amerika, Vietnam Savaşı'na katılmış ancak ülkesine döndükten sonra dışlanan eski Amerikan askerlerine karşı toplumda duyarlılık oluşturmaya çalışır. Ancak uzun vadede bu ve buna benzer çalışmalar Amerikan militarizmin aynı zamanda tekrar kutsanmasına yardım eder. Bir sonraki başkan George H. W. Bush döneminde bu alt yapıyla Amerika tekrar militarist eğilimler göstererek Ortadoğu'ya müdahale eder. Almanya Başbakanı Angele Merkel'in seçim kampanyalarında dünyaca ünlü İngiliz Gurup Rolling Stone'un *"Angie"*[361] adlı lirik şarkısını kullanması onun seçim kazanmasının etkenlerinden birisi olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında radyoda sergilenen seçkinci müzik anlayışının elbette bir amacı vardır. Demokrasilerde müziğin doğrudan seçim meydanlarında kullanılması ise biraz daha geç tarihe rastlar. İlk başta hoparlör teknolojisinin Türkiye'ye girmesi gerekmektedir. Özellikle taşınabilir ve kolay monte edilebilir hoparlör teknoloji önemlidir. Türkiye bunun için II. Dünya Savaşı sonrası çok partili yaşama geçiş sürecine kadar beklemek zorunda kalır. Hoparlörün pratik kullanımın devreye girmesi Türkiye'de çok partili yaşama geçiş sürecinin renkli, canlı ve rekabet dolu geçmesinin nedenlerinden birisidir. Bugün insana tuhaf gelebilir ama o günlerde gazeteleri siyasi parti temsilcilerin hoparlörle konuşma yaptığı, yapacağı

[357] https://www.youtube.com/watch?v=lUoP0Y_uqo4 Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[358] Selim Öztürk, ***Siyasal İkna ve Seçim Müzikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme,*** İletişim ve Diplomasi Dergisi, 2014, s. 200.
[359] https://www.youtube.com/watch?v=7DoUiNxh6_0 Erişim Tarihi:28.01.2018. KEN: Kısaca Kennedy demektir.
[360] https://www.youtube.com/watch?v=EPhWR4d3FJQ Erişim Tarihi:28.01.2018.
[361] https://www.youtube.com/watch?v=RcZn2-bGXqQ Erişim Tarihi:28.01.2018.

ilan ve haberleriyle doludur.[362] Araçlara monte edilebilen hoparlör ise bir dönemi damgasını vurur.[363] Sadece politikacılar, araçlara (1945-1950'lilerde kamyonlara) monte edilmiş hoparlörlerle halka hitap etmemektedir.[364] Davulla münadi gezdirme dönemi de kapanmaktadır. Artık kentlerde ve kasabalarda oranın sinemasına gelen bir film dahi hoparlör monte edilmiş araçlarla halka duyurulmaktadır. Önce Halkevlerine hoparlörler konmuştur. Tüm beldeye döşenen ve belediyeye bağlı olan hoparlör sistemiyle Türk halkı zamanla tanışır.

Müziğin Türkiye'de seçim meydanlarında kullanılmasının önünü açan ilk teknolojik gelişme hoparlör kullanımıdır. Ancak bu kâfi değildir. O dönemlerde gramofonlar veya plak teknolojisi seçim meydanlarında kullanılma pratikliğine sahip değildir. Bu nedenle Türk Demokrasi Tarihi'nde uzunca yıllar meydanlarda desibeli yüksek davul-zurna gibi müzik aletleri kullanılır.[365] Geçmişte davul zurna bazen seçim zaferi kutlama için, bazen rakibe nispet amaçlı çaldırılır.[366] Bazen bir belde, köye, kente gelen siyasi parti temsilcilerini karşılamak için davul –zurnanın kullanıldığı görülür.[367] Meydana insan toplamak, meydanlardaki insanları coşturmak için de davul zurna çaldırmak önemli bir yöntemdir.[368] Davul-zurna çok partili yaşama geçiş sürecinde daha çok DP tarafından kullanılırken CHP ve CHP denetiminde olduğu iddia edilen Halkevlerinin bandoyu kullandığı görülmektedir. Ancak DP'nin ciddi bir siyasi rakip şeklinde ortaya çıkması CHP'nin sadece propaganda söylemini DP'ye yakınlaştırmaz. CHP propaganda vasıtaları açısından kısmen DP'ye benzemeye başladığı görülür. İlerleyen süreçte CHP ve Halkevlerinin de sıklıkla davul-zurnaya başvurduğu gözlenir.[369]

Müzik çok eski dönemlerden beri kullanılan bir propaganda yöntemidir. Bu yöntem dünden bugüne evirilerek gelir. Fakat propaganda açısından önemini asla kaybetmez.

---

[362] Demokrat İzmir, 10 Kasım 1947. Demokrat İzmir, 20 Kasım 1948. Demokrat İzmir, 23 Şubat 1947. Anadolu, 17 Ekim 1948.
[363] Demokrat İzmir, 6 Nisan 1948.
[364] Anadolu, 18 Ekim 1948. Demokrat İzmir, 18 Ekim 1948.
[365] Demokrat İzmir, 15 Mayıs 1949. Demokrat İzmir, 16 Mayıs 1949.
[366] Necati Özçöllü ile yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 8.11.2015).
[367] Demokrat İzmir, 22 Şubat 1948.
[368] Demokrat İzmir, 20 Kasım 1948.
[369] Anadolu, 30 Mayıs 1948. Anadolu, 31 Mayıs 1948. Anadolu, 17 Haziran 1949.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PROPAGANDA TARİHİ

3.1. PROPAGANDA TARİHİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

3.1. 1. Propagandada Muğlak Kavramı ve Muğlak İfade Kullanımı

Muğlak, açık olmayan, anlaşılması güç, karışık gibi anlamlara gelir.[370] Kevin Hogan'a göre *"Muğlâk ifade, görünürde anlamlı olan ama net bir anlam ifade etmeyen sözdür. Bu tip sözler, mesajınızı iletmek için kullandığınız sözlere karşınızdaki kişinin dilediği anlamı yüklemesini sağlar."* Diğer bir deyişle aynı mesajdan toplumun farklı kesimleri kendilerine göre farklı ama olumlu bir anlam çıkarır. "*Ülkenin vergi sisteminin reforma ihtiyacı var.*" sözü aslında neyi kastettiği belli; somut bir ifade değildir. Böyle bir sözü politikacıdan duyan hemen herkes cümleden başka anlamlar çıkartarak, söz konusu politikacının kendi çıkarlarını savunmaya en uygun isim olduğuna kanaat getirebilir. Usta bir politikacı, bu tür ifadeyle seçmenin kendine oy vermesini sağlayabilir. Yöntem fal köşelerinde de kullanılır. Fallarda görünüşte bir şeyler anlatılıyor izlenimi vardır. Nesnel bakıldığında anlatılanların hiçbir anlamı yoktur. Ancak ifadeler kapalıdır. Falları okuyanlar onlara kendi yaşamlarına yönelik anlamlar yükler. Ardından falların gücüne inanmaya başlarlar. Yöntem ustalıkla uyguladığında, dinleyiciler söylenenlerden diledikleri anlamı çıkarır. Sonuçta söz konusu politik tavır desteklenir. Yöntemdeki kilit, her anlama gelebilecek genel sözcükler kullanmaktır. Yöntemdeki hedef, dinleyicilerin kendilerine özgü anlamlar çıkarmasına imkân tanınmasıdır.[371]

Milli Mücadele sadece askeri bir çaba değil iyi yönetilmiş bir propaganda savaşıdır. Bu Mücadele'nin önemli belgelerinden olan 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi muğlak ifade kullanımına ve bu temelli propaganda yöntemine iyi

[370] Türkçe Sözlük, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1992, s.345.
[371] Menderes Akdağ, **Söz Söyleme Sanatı ve İletişim**, Aydın, 2012, s.13.

bir örnek teşkil etmektedir. Genelgede "*Milletin bağımsızlığını milletin azim ve kararı kurtaracaktır"* denmektedir.[372] Bu amaca matuf milli bir kurulun oluşturulmasından söz edilmektedir. Milli Mücadele çoklu koalisyon başarısıdır. Toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelmesiyle Milli Mücadele başarıyla tamamlanır. Amasya Genelgesi'nde milli egemenlik vurgusu vardır. Bu vurgu da saltanat makamının kaldırılacağı, yeni bir meclisin açılacağı ve yeni bir devletin kurulacağı açık edilseydi adına mukaddes güç birliği[373] denilen mücadelenin başarılı olması güçleşirdi. Genelgede kullanılan genel ifadeler toplumun farklı kesimlerinin kendilerine göre o genelgeden olumlu anlam çıkartmalarına vesile olur. İfadeler çok farklı kesimlerin ruhunu okşar. O dönemde vahşi ve kara propaganda mimarı ve temsilcisi olan batı ise bu ifadelerin ne anlama geldiğini çar-çabuk kavrar. Anadolu'da bir koalisyon oluşturmaya çalışan Mustafa Kemal'in görevden alınması için hemen çalışmalara başlar.[374]

Muğlak ifade kullanımıyla toplumları harekete geçiren propagandaya geçmişten yüzlerce örnek bulmak mümkündür. II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da Alman ırkını öven, savaşı ön plana çıkaran, ezeriz-geçeriz şeklinde yüzlerce yayın yapılır. Diğer ulusların buna cevap verebileceği ve savaş sonunda onlarca kişinin ölebileceği daha rasyonel bir dille aktarılsa idi Hitlerin desteğinin düşeceği öngörülebilirdi. 1941'de Roosevelt ve Churcill Birleşmiş Milletler'in temelini oluşturacak Atlantik Demecini imzaladılar. Bu demeçte, "*Dünyanın hammaddelerinin ve iktisadi refahı için zorunlu her türlü ticari muameleyi, büyük ve küçük, galip ve mağlup bütün devletlerine eşit bir biçimde açılmasını"* vaat edilmiştir. Bu önerinin eşitlik adı altında büyük kapitalist devletlere hizmet edeceği[375] sonradan anlaşılır.

Muğlak ifadeler, genelleştirilmiş önermelerdir. Aslında detaylandırılan bir konu tartışılabilir ve uygulanabilirliği sorgulanabilir. Genelleme yapılarak bu bilgi kolayca akla yatkın hale gelir. Duyguya hitap ettiği için kişileri ve kitleyi harekete geçirme gücüne sahip olur. Genellemeler, propaganda unsurları tarafından kasıtlı

[372] Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi,** Savaş Yay. Ankara, 1999, s. 117.
[373] Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ercan Kitabevi, İzmir, 2010, s.s.149-150.
[374] Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Kuruluşu,** TTK Yay, Ankara, 1984, s.s.245-246.
[375] Emre Toros, **Türkiye'de Siyasi Liderlik: Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar-Menderes, Demirel, Özal ve Erdoğan Örnekleri"** Atılım Üniv. Yay, Ankara, 2011, s.14.

olarak yapılır. Amaç kitlenin genellemeye kendi yorumunu katmasını sağlamaktır. Bu aşamadan sonra kitleler genellemenin gerçekliliğini sorgulamazlar ve uygulanabilirliği üzerine kafa yormazlar. Kitle belirsiz sözlerle böylece harekete geçirilmiş olur. Propaganda teorisyenlerine göre etkili sonuç alınabilmesi için meselenin sadece birkaç noktası ele alınmalı ve bunun üzerinden slogan üretilmelidir. Bütün sloganlar birer genellemedir ve muğlaktır. Propaganda bir çeşit feda önermesidir. Bu önermede kişilerden veya kitleden fikrinden, eyleminden feda etmesi istenir. Hatta canını feda etmesine kadar iş varır. Genelleştirmelerle, sloganlarla veya muğlak ifadelerle feda önermesi rahatlıkla kurulabilir. Mesele ayrıntılı ve çok yönlü anlatıldığında söz konusu etki silinebilir. Kalabalık bilgi hazmedilemez ve hatırda tutulamaz. İstenen sonuç önce zayıflar sonra da ortadan kalkar.[376]

3.1. 2. Umut

Umut, önemli stratejik bir siyasi pazarlama aracıdır. Sosyal ve ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemlerde bunun etkisi daha da fazladır. İktidar partilerinin kendilerini umut olarak pazarlama ihtimalleri yoktur. Geçmişte, rejim değişecek iddialarına rağmen mevcut partilerden ümidini kesen seçmenin umut partilerine yöneldiği ve rejim değişecek iddialarına kulak asmadıkları görülür. 1977 seçimlerinde AP, CHP'nin tekrar iktidara gelmesi durumunda rejimin değişeceğini ima eder. Bu nedenle *"AP tek başına iktidar" "Seçim için değil rejim için sandık başına"*[377] şeklinde sloganlar imal edilir. Ancak Ecevit'in bir umut olarak ortaya çıkışı CHP'nin çok oy almasını sağlar. 1990'ların sonunda Refah Partisi, hakkında iktidara gelmesi durumunda rejim değişeceği iddialarına rağmen ekonomik sıkıntılar ve diğer partilerin tükenmişlikleri üzerine en çok oy alarak birinci parti olur. 2002 yılında Türkiye ekonomik krizden çıkmıştı. ANAP, DSP, MHP koalisyonu kendini bitirir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi yine kendisi için inşa edilen umut imajıyla mümkün olur. Günümüzde iktidarını sürdüren aynı parti, siyasi istikrar ve diğer unsurlar üzerinden propagandasını sürdürürken bu iktidar karşısında defalarca seçim kaybeden muhalefetin ise umut inşasında eksik oldukları

[376] Robert B. Downs, **a.g.e.,** s.173.
[377] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.45.

söylenebilir. 1983 sonrası ANAP iktidarı döneminde yüksek enflasyon, hayali ihracat, yolsuzluk, toplumsal değerler aşınması gibi ciddi problemler yaşanır. Siyasi yasakların kalkmasıyla birlikte Demirel mitinglerinde bazı partililerin *"kurtar bizi baba!"*[378] Şeklinde bağırmaları veya bağırtılmaları Demirel'i tekrar umut haline getirmenin çabaları olarak yorumlanabilir. Ancak alınan oy oranlarına bakılacak olursa hatırlanan bir Demirel geçmişi onun için oluşturulmaya çalışılan umut inşasını akamete uğratmıştır denebilir.

Umut, evrensel politik pazarlama ve propaganda unsurudur. Hitler'i Almanya'da iktidara getiren Versay'dan kurtulma umududur. Hitler iktidarı hemen öncesinde Almanya, 1932'lerde işsizlik ve sefaletin pençesinde kıvranmaktadır. Ağırlaşmış sosyal problemler, Alman halkını büyük bir karamsarlık ve kararsızlığa sürükler. Halkın beklentilerine Hitler'in söyledikleri cevap verince Nazi Partisi'ne büyük bir ilgi olur.[379] Amerika'da sosyal ve siyasal problemlerin yığıldığı gözlenir. Barack Obama, Amerika'nın ilk siyahi başkanı olacaktır. Siyahlar, eski kölelerdir. Kölelik kalktıktan sonra dahi yıllarca ayrıma ve kötü muameleye tabi tutulurlar. Obama 2008'deki başkanlık seçimleri süresince bu nedenle ezilmiş ve dışlanmış bir sınıfın temsilcisi gibi görülür veya gösterilir. Bu tip nedenlerle Obama için en büyük propaganda ve politik pazarlama stratejisi "*umut*" olur. Barack Obama döneminde pek çok sorun çözülemez. Amerika'da işsizlik artar. Amerikan sermaye kesimi ucuz işgücü temini için yurtdışında yatırım yapmayı tercih eder. Böylesine bir ortamda Donald Trumpt *"We'll Make Amerika Great Again (Amerika'yı tekrar güçlü yapacağız)"* der. Söylemlerinin arkasını pek doldurmasa da Amerikan rüyasını geri getirmekten söz eder. Bir defa umut olduktan sonra söylediklerinin ardını pek doldurmasan da seçilmeme ihtimalin yoktur. Trumpt'ı iktidara getiren de iyi organize edilmiş, üzerinde çalışılmış umut propagandasıdır.

[378] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[379] Jean-Marie Domenach, **a.g.e.,** s. 153.

Resim 53: Barack Obama'nın 2008'deki HOPE (UMUT) afişi.[380]

3.1. 3. Günah Keçisi

Günah keçisi kavramı suçu veya sorumluluğu başkasına atma çabasıdır. Suçun veya sorumluluğun yüklendiği, itham edilen kişi, topluluk, devlet veya milletler günah keçisidir. Birilerini günah keçisi gibi göstermek gerçek sorumluları veya suçluları gizlemek veya korumak amacı taşır. Dikkatlerin başka yere kaydırılması, suçu başkasına atana çoğu kez avantaj sağlar. Yaklaşık tüm iktidarlarda başarısızlığın nedenini geçmiş dönem iktidarlarında aramak gibi bir yaklaşım görülür. 1970-1980 arası iktidarların kısa süreli olması politikacılar tarafından bu yönteme sıklıkla başvurulmasına neden olur. Günah keçisi kavramı o günlerde enkaz edebiyatı şeklinde kendini gösterir.[381] Neredeyse iktidara gelen her gurup bir önceki iktidarı enkaz devretmekle suçlar. Enkaz edebiyatı 2002 yılına kadar sıklıkla Türk politikasında kullanılır. Uzun süren Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı nedeniyle enkaz edebiyatı kısmen sona erer. Parti, aradan onca zaman geçmesine rağmen biz nasıl bir ülke devraldık, onu nereden nereye getirdik diye zaman zaman söylemlerde bulunur.

Nefret hissi, nefret edilene karşı birlik duygusu doğurabilir. İnsanlar, güçleri yetmediği nefret nesnesine karşı yekvücut olma ihtiyacı içinde olabilirler.[382] Hüsran diğer bir deyişle hayal kırıklığı nefreti besleyen en önemli nedenlerden birisidir. Onur kırıcı davranışlarla karşılamak da nefreti tetikleyebilir. I. Dünya Savaşı

[380] http://www.huffingtonpost.com/ben-arnon/how-the-obama-hope-poster_b_133874.html Erişim Tarihi: 25.01.2017.
[381] Yeni Asır, 17 Haziran 1978. Yeni Asır, 25 Ağustos 1978.
[382] J.A.C. Brown**, a.g.e. ,** s.44.

sonunda hüsrana uğramış bir Alman halkı karşımıza çıkar. Yapılan barış antlaşmasıyla Alman halkının onurunun kırıldığı da söylenebilir. O dönemde Alman halkı nefret etme eğilimindedir. Hitler, yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntıların sebebini Yahudiler olarak gösterince kin ve nefret belli bir yere yönlendirilmiş olur. Alman halkının desteği olmadan Hitler'in Yahudi aleyhtarı politikalarını uygulama fırsatı bulması imkânsızdır denebilir. Hitler, halk desteğini Yahudileri günah keçisi ilan ederek elde eder. Yahudiler için imaj sarsıcı pek çok faaliyet yapılır. Onlar aleyhinde afişler hazırlanır. Afişlerde Yahudiler, paragöz-tıknaz-toplumu sömüren kişiler olarak temsil edilir. Aynı zamanda onlar, Rusya ile el ele vererek Alman halkına ihanet ediyor şeklinde gösterilir.

Resim 54: Alman afişlerinde Yahudi temsilidir.[383]

3.1. 4. Tedrici Yöntem (Zamana Yayma)

Tedrici sözcüğü, derece derece, yavaş yavaş anlamlarına gelmektedir.[384] En iyi propaganda, propaganda hissi vermeyen propagandadır. Propaganda da tedrici yöntemi tercih edenlerin çoğu zaman başarılı oldukları bilinmektedir. Hiçbir rejim ve iktidar bir günde kurulmamıştır. Saltanat 1 Kasım 1922'de kaldırılır. Saltanatın kaldırılma gerekçesi ise Lozan Barış görüşmelerinde aleyhimizde sonuçlanabilecek iki başlılığı engellemektir.[385] Saltanatın kaldırılması kendiliğinden bir rejim sorunu zaten meydana getirecektir. Ancak bu aşamada kesinlikle bundan söz edilmez.

[383] https://tr.pinterest.com/pin/502292164669305013/ Erişim Tarihi: 25.01.2017.
[384] Türkçe Sözlük, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, İstanbul,1992, s.497.
[385] Ergün Aybars, **a.g.e.** s.s.352-355.

Saltanat kaldırılırken yeni bir devletin kurulacağı ve rejim sorununun yeni rejimle çözüleceği iddia edilseydi I. Meclis'ten Saltanatın kaldırılmasıyla ilgili yasanın geçmesiyle ilgili sıkıntılar doğacağı varsayılabilir. Günümüzde partili Cumhurbaşkanı sistemini ve başbakanlık makamının ilgasını öngören anayasa değişikliği tedrici yöntemin son noktasıdır denebilir. Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi ile birlikte bu tedrici yöntemin başlangıcıdır. Özetle bu yöntem kamuoyunun veya toplumun alıştırılması sürecidir. Kamuoyunun hazırlanması için propaganda konusu parçalara ayrılarak kamuoyuna aktarılır. Tedrici yöntem, mutlak başarı öngörür. Amaç karşıdan gelebilecek sert tepkilerin önüne geçmektir. Adım adım ilerlendiği için gösterilen tepkiler nedeniyle biz bunu demek istemedik, bizim amacımız bu değildi şeklinde manevra yapmak tedrici sistemde mümkündür. Üstelik tedrici yöntem, propaganda sahibine amaç doğrultusunda ilerlerken yeni kanıtlar, görüşler ve ikna silahları üretme konusunda fırsatlar verir. Yeni verilerle kamuoyu meşgul edilir. Muhalefete her defasında cevap verilerek ve ileri-geri manevralarla muhalefet etkisizleştirilir. Süreç tamamladığında muhalefet adına yapacak pek bir şey kalmaz.[386] "*Propagandada zamanlama önemlidir. Zamanı gelmemiş fikri açıklamak bir o fikrin zayi edilmesidir.*"[387]

3.1. 5. Düşman ve Düşman Var Etme

Hısım akraba anlamına gelirken hasım düşman manasındadır. Sözlükte düşman, *bir kimseye kötülük etmek isteyen her şey (kişi, gurup devlet), dostun karşıtı* olarak tanımlanmaktadır.[388] Kötülük etmek isteyeni durdurmak istemek, ona karşı tedbir almak insanın doğasında vardır. Düşmanın kötülüğünü önlemenin yegâne yolu güçlü olmak şeklinde düşünülmektedir. Düşman sürekli mücadele edilmesi gerek varlık şeklinde yansıtılmaktadır. Bu mücadele kişiyi sürekli gerilimde tutar. Gerilim esnasında kimi hormonsal faaliyetler gözükür. Bu faaliyetler, kişiye heyecan ve zindelik hissi katar. Klasik Hollywood anlatısı iyi adamla kötü adamın çatışması üzerine inşa edilir. Filmde iyi adam (gerçek kişi olması gerekmez) hep kazansa dahi kötü adam en az iyi adam kadar güçlü olmalı ve kolay kolay pes etmemelidir. Böylece izleyici gerilimde tutularak onun filmi sonuna kadar izlenmesi sağlanır.

---

[386] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s.39.
[387] **A.g.e.,** s.82.
[388] Türkçe Sözlük, **a.g.e.,** s.126.

Düşmanın varlığı toplumu veya ideoloji taraftarlarını dinç tutar. Bu nedenle her zaman yeni düşmanlar oluşturulduğu gözlenir. Doğu Blokunun çökmesinden sonra Amerika ve NATO hayatiyetlerinin devamı için yeni düşmanlar var etti iddiaları söz konusudur.

A Toffler'a zihin burkma adında bir kavram geliştirmiştir. Zihin burkma değişik biçimlerde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki zulme uğrandığı iddiasıdır. Bu açıdan Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı başarılı bir propaganda izlemektedir. Bu partiye göre CHP zihniyetiyle mücadele edilmelidir. Çünkü CHP, tek parti iktidarı döneminde millete zulmetmiştir. Camileri kapatmış; ezanı Türkçeleştirmiştir. Toffler'a göre hasım var etmenin ötesinde hasmın şeytanileştirilmesi de bir başka zihin burkma yöntemidir. Düşman var etme propagandası, *"bizimle beraber değilsen bize karşısın*" söylemiyle son aşamaya ulaşır.[389] Otobüs yolcuları, saatlerce yolculuk etseler dahi aralarında kolay kolay bir diyaloğun oluşmadığı bilinir. Hatta yan yana koltukta yolculuk yapanlarda dahi diyalog kapıları kapalıdır denebilir. Ancak aynı otobüs çığın-buzun içinde yolda kalsa yolcular arasında diyalog başlar. Yolcular hep birlikte oradan kurtulma yollarını ararlar. Burada düşman doğa şartları kabul edilebilir. Bir düşmanın varlığı bir gurubun kaynaşmasına ne denli katkıda bulunduğu bu örnekten dahi anlaşılabilir.[390] Düşman var etmek önemli bir propaganda aracı olsa da riskleri olan bir yöntemdir. Hitler, Almanya için düşman var ederek yükselir. Gazeteler ve diğer medya araçları düşman var edilmesinde Hitler'e yardım eder.[391] Bu propagandayla yükselen Hitler'in Alman halkına II. Dünya Savaşı sonrasında yıkık ve ikiye bölünmüş bir ülke bıraktığı ve binlerce kişinin ölümüne sebep olduğu hep hatırlanır.

3.1. 6. Ajitasyon

Ajitasyon, tahrik etmek, çalkalamak, propaganda yapmak, kışkırtmak, sarsmak, acı üzüntü, altüst etmek, gibi anlamlara gelmektedir.[392] Politika Sözlüğü adlı çalışmada Ajitasyon *" Kitlelerde mevcut rejime karşı hoşnutsuzluk meydana getirerek sosyal ve siyasal yapıyı değiştirmek amacıyla başvurulan söz ve eylemler"*

[389] Sait Yılmaz, **a.g.e**., s.151.
[390] Dominique Schnapper, **Öteki ile İlişki**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2005, s.137.
[391] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s. 140.
[392] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58885522e92834.44602618 Erişim Tarihi: 25.01.2017.

şeklinde tanımlanır.[393] Ajitasyon din, inanç, kadın, namus, merhamet, çocuk gibi kavramların kullanılmasıyla, vicdanlara seslenerek kişileri ve toplumu belli hareketlerde bulunmaya sevk etmektir. Söz konusu kavramlarla topluluklar veya kişiler tahrik edilerek yönlendirilir. Propaganda tarihi içerisinde kadın-çocuk ajitasyonun daha çok kullanıldığı söylenebilir. Brown'un kitabında anlatıldığına göre Haçlı Seferleri sırasında Papalık ve diğer Avrupalı güçler tarafından kitleleri harekete geçirmek için çocuk ajitasyonuna başvurulur. Etieme adlı çoban bir çocuk rüyasında İsa'yı gördüğü savıyla ortaya çıkartılır. Hz. İsa çocuğa Kutsal Toprakların kurtarılması gerektiğini söylemiştir. Bu çoban çocuğun etrafında onlarca çocuk Haçlı Seferleri'ne katılmak için birikir. Çocuklar Marsilya üzerinden Mısır'a doğru gemilerle harekete geçer. Çocuklar üzerinden yetişkinlerin harekete geçirilmek istendiği Etieme'nin ağzından iletilen Hz. İsa'nın mesajıyla ortadadır. Elbette burada çocuk ajitasyonuyla birlikte din ajitasyonu da yapılmaktadır.

I. Dünya Savaşı sırasında üretilen bir afişte babasının kucağına oturan bir kız çocuğu babasına "*Baba, sen Dünya Savaşı'nda ne yaptın?"* şeklinde sormaktadır. Burada çocuk ajitasyonu yapılarak kişi harekete geçirilmek istenmektedir. Kişi orduya katılmaya ve hükümetine savaş konusunda destek vermeye ikna edilmeye çalışılmaktadır. Yarın çocuklarına bırakacağın bir onurun veya onlara vereceğin bir cevabın olsuna iş getirilmektedir.

Resim 55: Birinci Dünya Savaşı yıllarında üretilen afiş "*Baba*".[394]

[393] Zekeriya Yıldız, **a.g.e.** , s.37.
[394] http://www.iwm.org.uk/collections/item/object/17053 Erişim Tarihi: 25.01.2015.

II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan Hükümeti orduya katılımları hızlandırmak için bir takım propaganda afişleri yaptırır. Bu afişlerden en ünlüsü suya bebeğiyle gömülmüş boğulmakta olan kadın afişidir. Afişin sağ alt köşesinde orduya katıl yazmaktadır. Bu afişte Alman savaş gemilerinin sivil gemileri batırması sonucu ölen siviller kastedilmektedir. Ancak bu sivillerin içerisinden kadın ve çocuklar çekilerek ön plana çıkarılmıştır. Yine Amerikan hükümeti, II. Dünya Savaşı sırasında savaş masraflarının karşılanması için Amerikan halkına arz edilen savaş bonolarının (hazine borçlanma kâğıtları) halk tarafından yoğun şekilde satın alınmasını sağlamak için giriştiği propaganda çalışmalarında kadın ve çocuk ajitasyonuna başvurur. Afişin birinde oynayan çocuklar gösterilir, onların yanı başında da Hitlerin Gamalı Hacının gölgesi resmedilir. Afişin altına "*Onların Gamalı Hac gölgesinde yaşamasına izin verme, savaş bonolarından satın al!"* denir. Bir başka afişte bebeğine sarılan bir anne resmedilir. Anneye şeytani biçimde çizilmiş Japonya ve Rusya'yı temsil eden iki kara el yaklaşmaktadır. Afişin altına ise "*Onları bu ellerden koru, savaş (zafer) bonolarından satın al!"* yazılır.

1945 yılında Amerikan Başkanı Truman'ın direktifiyle Japonya'ya karşı atom bombası kullanılması Amerikan gücünün kutsanması anlamına gelir. Ancak bombanın kullanılması sonucu Hiroşima ve Nagazaki şehirlerinde orta çıkan dramatik tablo Amerikan kamuoyunu derinden etkilemiş olmalıdır.[395] 1964 yılı Amerikan başkanlık seçimlerinde adaylardan Lyndon B. Johnson bu durumu iyi değerlendirir. Kendisi sivil hakların genişletilmesinden yanadır. Rakibi Barry Goldwater ise değildir. Johnson rakibini çılgın olarak niteler.[396] Bu minvalden yola çıkarak seçim kampanyasında çocuk ajitasyonuna başvurur. Hazırlattığı yaklaşık bir dakikalık kampanya videosu Amerikan televizyonlarında yayınlandığında video çok ciddi bir etki bırakır. 5 yaşlarında bir kız çocuğu papatyaların yapraklarını tek tek sayarak koparır. Sonra kamera gittikçe kıza yaklaşmaya başlar. Belli ki seyircide belli bir gerginlik oluşturulmak istenmektedir. Bu arada geri sayım başlar. Kız çocuğunun gözüne doğru zoom-in yapılır. Tam o esnada nükleer bomba patlar. Videoda 1955'ten beri devam eden Vietnam savaşında rakip aday Goldwater'ın nükleer silah kullanabileceği mesajı vardır. Bu da Amerika'ya karşı nükleer silah

[395] Richard Rhodes, **The Making Of The Atomic Bomb,** Simon&Schuster Paperbacks, Newyork, 2003. S.181.
[396] https://www.britannica.com/event/United-States-presidential-election-of-1964 Erişim Tarihi: 29.01.2018.

kullanımın yolunu açabilecektir. Video "*ya birbirimizi seveceğiz ya da hepimiz öleceğiz, Johnson'a oy ver"* mesajıyla biter.[397] Çocuk ajitasyonuna dayanan bu video Goldwater *"In your heart you know he is right*" gibi edebi seçim sloganının önüne geçmiş olmalıdır. Diğer etmenlerle birlikte Johnson %61.1, Goldwater ise %38.5 oranında oy alır. Johnson Amerikan tarihinde en yüksek oy alarak seçilen başkan olur. Johnson, 50 eyaletin 44'ünde seçimleri alırken Goldwter sadece 6 eyalette kazanır.[398] Bunlar da kölelik yanlısı eski güney eyaletleridir.

Ajitasyona, özelinde kadın ve çocuk ajitasyonuna Türk siyasi tarihinden de onlarca örnek bulmak mümkündür. 1977 Genel Seçimlerinde Ecevit'in bir umut olarak ortaya çıkmasına karşılık AP'nin Zühdü adlı seçim şarkısının sözlerinde "*Ar namus gider Zühdü, Din iman kalmaz Zühdü"* denilerek din ve kadın ajitasyonu yapılır. CHP'ye oy verilmesi durumunda dinin ve namusun elden gideceği ima edilir. O günkü toplumda namusun temsili kadın olduğu için namusun elden gideceği ifadesi kadın ajitasyonunun kendisi olmaktadır.

Resim 56: Boğulan anne ve bebeği.[399]

[397] https://www.youtube.com/watch?v=dDTBnsqxZ3k Erişim Tarihi: 29.01.2018.
[398] http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1964 Erişim Tarihi: 29.01.2018.
[399] https://tr.pinterest.com/pin/354095589424299449/ Erişim Tarihi: 25.01.2017. Resmi Yapan: Fred Spear –Lusitania Gemisinin Batırılışı.

Resim 57: Gölge afişi.[400]

Resim 58: Anne ve bebeği.[401]

Sonuç olarak ajitasyonun kişilerin veya toplulukların zayıf yönlerinden yola çıkılarak onları bir nevi kışkırtarak harekete geçirmek olduğu düşünülebilir. Din, kadın, çocuk ajitasyon malzemesi olarak sıklıkla kullanılmaktadır denebilir.

[400] http://ww2homefront.pbworks.com/w/page/5970506/Dont%20Let%20That%20Shadow%20Touch%20Them%3A%20Buy%20War%20Bonds Erişim Tarihi: 26.01.2017.
[401] https://tr.pinterest.com/pin/193514115208964813/ Erişim Tarihi: 23.01.2017.

3.1. 7. Din

Ortaçağda hükümranlık yetkisinin ilahi olduğuna dair bir inanç vardır. Bu, Türk kavimlerinde kut anlayışı şeklinde kendini gösterir. Yönetme erki yaratıcı tarafından bazı kimselere bahşedilmiştir. Bu yetki kan yoluyla aktarılmaktadır. Sultanlar Allah'ın gölgesi olarak adlandırılmaktadır. Göçebe toplulukları bir arada tutmanın zamkı kut anlayışıdır denebilir. Türkler Müslüman olduktan sonra da benzer anlayış devam etti şeklinde düşünülebilir. Devlet yönetme yetkisi Osmanlı hanedanına aittir. Diğerleri reayayadır, Sultanın kullarıdır.

Mal sahibi mülk sahibi

Hani bunun ilk sahibi

Mal da yalan mülk de yalan

Al biraz da sen oyalan

Yunus Emre yukarıdaki dörtlüğünde geçen mülk sahibi, ülkenin sahibi sayılan sultanlar, hakanlar veya beylerdir. Kendilerine her şeyin geçiciliğinden söz edilir. Dörtlükte sultanın adaletli olması gerekliliği dile getirilirken bunun sorumluluğu öbür dünyaya bırakılmaktadır. Sultanlara bu dünyada hesap sorulamaz.

Eskiçağlarda ve Ortaçağda egemenliğin kaynağının din olduğu belirtilmektedir. Krallar, o dönemlerde Tanrı adına hareket eder. Bu yapılan bir faniye kutsallık atfetmedir. Bu atıf o faninin egemenliğini meşrulaştırır ve kuvvetlendirir. Büyük İskender'in Makedonya'dan İndus vadisine kadar devasa bir imparatorluk kurmasında pek çok faktör vardır. Bunlardan bir tanesinin din olduğu düşünülebilir. İskender'in doğum gününde Efes'te bulunan Artemis Tapınağı yanar. İskender'in Anadolu'ya girmesiyle Manisalı Hegesias İskender'in doğumuyla Artemis yangını arasında hemen bir bağ kurar. Ona göre *"Tanrı Artemis, İskender'in doğumuyla uğraştığı için yangını fark etmedi."*[402] Ayça Özcan, Roma İmparatorluğu döneminde İmparatorluk kültlerinin resmi tapınaklar olduğunu söyler. Ona göre tapınaklar, İmparatorluğun egemenliğini güçlendirmekte ve Roma İmparatorlarını tanrılaştırmaktadır. Özcan devamla şunları söyler: "*İmparatorlar tanrılaştırıldığı zaman onlar siyasi güçlerinin zirvesine de taşınmış olurlar. Tanrı kimliği geniş coğrafyaya yayılmış Roma topraklarının kontrolünde işe yaradığı düşünülebilir.*

[402] Plutarkhos, **Büyük İskender,** 2001, s.s.30-35. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Mercer, **Alexander The Great,** Horizon Publishing, Newyork, 1962.

Tanrı gücüne sahip bir devlet başkanının toplum üzerinde etkiye sahip olacağı varsayılabilir."[403]

Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte yönetme erkinin ilahi olduğu anlayışı sarsılmaya başlar. Machiavelli, eserinde kral ve prensleri ya da devlet yöneticilerini tanımlarken hükümranlık anlayışının ilahi olduğu fikrine hiç değinmez. Bu düşünür, bu aşamada pragmatik(faydacı) bir önermede bulunur. Machiavelli'ye göre bir hükümdarın dindar gözükmesi halkın hoşuna gider. Bu durum onun iktidarını pekiştirir. Machiavelli, burada bir kişinin içselleştirmediği bir dini veya anlayışı dahi propaganda malzemesi olarak kullanmasından ve bunun propaganda ve pragmatik etkisinden söz eder. Özetle Machiavelli'ye göre egemenlik anlayışının kaynağı din olmasa bile dinin kendisi egemenliği sağlamak için kullanılabilirdi. Dindar gözükmek gerekiyorsa hükümdar dindar gözükmeliydi. Machiavelli, önerisinin etik bir sorun oluşturacağı üzerinde de durmadı. Ona göre *bir hükümdar bir aslan kadar yırtıcı bir tilki kadar büyük bir sahtekâr ve içten pazarlıklı olmalıydı.*[404] DAEŞ isimli örgütün din adıyla Batılılar tarafından kuruldu iddiası Machiavelli etkisiyle oluşmuş batı düşüncesi içinde bu açıdan daha net durmaktadır. Batı, başkasının dinini başkasına karşı kullanmaktadır.

19. Yüzyıl kömür, 20 Yüzyıl petrol çağıdır denir. Petrol bölgelerini Osmanlı'dan koparmak isteyen Batılılar, özelde İngilizler, bölge halkı Arapları Osmanlı aleyhinde harekete geçirmek için dini kullandıkları bilinmektedir. İngiliz Wifrid S. Blunt, yükselen değer milliyetçiliği de devreye sokar. Ona göre Hz. Muhammet Arap'tır. Halifelik Arapların hakkıdır. Üstelik Batılılaşan Türkler İslamiyet'e ihanet etmektedir. Türklerin halifeliği gaspı söz konusudur. Bu basit propaganda dili pek çok Arap kabileleri üzerinde etkili olur. Etki o denlidir ki Türklerin Batılılaşarak İslamiyet'e ihanet ettiğine inandırılan kimi kabileler, kendilerine bu telkinleri verenlerin de birer batılı olduklarını fark etmezler.[405] I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlılar, ayaklanan Arap kabileleriyle, İngiliz ordusuyla uğraşırken kendisine karşı yürütülen psikolojik harp ile de mücadele etmek zorunda kalır. İngilizler tarafından Araplar arasında Osmanlı topçu atışıyla Kudüs'te Hz. İsmail'in türbesinin yıkıldığı haberi yayılır. Böyle bir söylentinin bir defa

[403] Ayça Özcan, **a.g.t.,** s.145.
[404] Osborne Richard, **Herkes İçin Felsefe**, E yayınları, s.39.
[405] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** İstanbul, 1978, s.140.

yayılmasından sonra düzeltme imkânı neredeyse yoktur.[406] Kitle iletişim araçları olmadığı için türbenin yıkılmadığına dair görüntüleri televizyon vb. kanallarla hızlıca yayma fırsatı bulunmamaktadır. 1917'lerde Lenin imzasıyla yayımlanan bildirilerde Rusya içerisinde yaşayan Müslümanların ve Türklerin her türlü inanç özgürlüğü ve kültürlerinin garanti altına alınacağı veya alındığı vurgulanır. Ekim devrimiyle zor günler geçiren Rusya, özgürlüklerden daha çok toprakları içerisinde yaşayan farklı unsurları bu bildirilerle bir arada tutma çabasındadır. Böyle bir yorumu, rejim yerine oturduktan sonra Rusya'nın aynı topluluklar üzerindeki baskılarına bakarak çıkarabiliriz.[407]

II. Dünya Savaşı sırasında pek çok devletin din faktörünü ön plana çıkarttığı görülür. Liberal Amerikan yönetiminin dahi bunu sonuna kadar kullandığı iddia edilebilir. Amerikan yönetimi bir afişte kara bir Nazi ayağının bir kiliseyi yıkarken resmettirir ve afişin üstüne inancımızı(kiliseyi) korumak için savaşmaktayız yazdırır. Bir başka afişte süngülü bir asker ağzından mesaj verilmektedir: *"Biz üzerimizi düşen görevi yapacağız ve kazanacağız çünkü biz Allah'ın tarafındayız."* Bir başka afişte ise halkın savaş bonolarını (hazine bonoları) satın almasını sağlamak için "*inanç özgürlüğün için bonolarından satın al*" denir. Bu yazı dua eden Hristiyanların fotoğrafının altına konur.

Resim 59: Yıkılan kilise[408]

[406] Fahrettin Altay, **On Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası,** İstanbul, 1970, s.140.
[407] E. H. Carr, **The Bolshevik Revolution,** London, 1966, s.396. / E.M. Halliday, **Russia in Revolution,** Horizon Books, New York, 1967.
[408] http://www.usapropaganda.com/propaganda-world-war-ii-posters/world-war-ii-posters/062-large.jpg Erişim Tarihi: 20.01.2017.

Resim 60: Süngülü asker.[409]

Resim 61: İnanç özgürlüğü ve savaş bonosu.[410]

Dünya Savaşı'na müteakip Komünist blok güçlenir. İspanya iç Savaşı nedeniyle Amerikan etkisi Orta Amerika'da ve Latin Amerika'da kendisini hissettirmeye başlar. Amerikan yönetimi bu ülkelerde kendi yanlısı gurupları iktidara getirmek veya iktidarda tutmak için çaba sarf eder. Kimi sosyalist guruplar ise Ant Dağlarına kendilerine mesken tutarak gerilla hareketleriyle sosyalist rejimlerin kendi ülkelerinde kurulması için harekete girişirler. Pek çok ülkede iç savaş çıkar. Bu iç

[409] https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc491/m1/1/ Erişim Tarihi: 25.01.2017.
[410] https://www.archives.gov/exhibits/powers_of_persuasion/four_freedoms/images_html/save_freedom_worship.html Erişim Tarihi: 19.01.2017.

savaşların pek çoğu Hollywood sinemasına konu olur. Bunlardan en bilinenleri Under Fire (Ateş Altında), Salvador adlı filmlerdir. Latin Amerika'da Katoliklik yaygındır. Dolayısıyla din faktörü göz ardı edilerek burada başarılı olmanın imkânı yoktur şeklinde düşünülebilir. Bu nedenle kimi gerilla gurupları Katolik Kiliselerinin ve papazların desteğini almayı ihmal etmezler. O denli ki Camillo Torres adlı rahip *"İsa bugün yaşıyor olsaydı gerilla olurdu."* Der. Torres'in bu söylemi üzerine Hz. İsa gerilla olarak resmedilip bu resim dağıtılır.

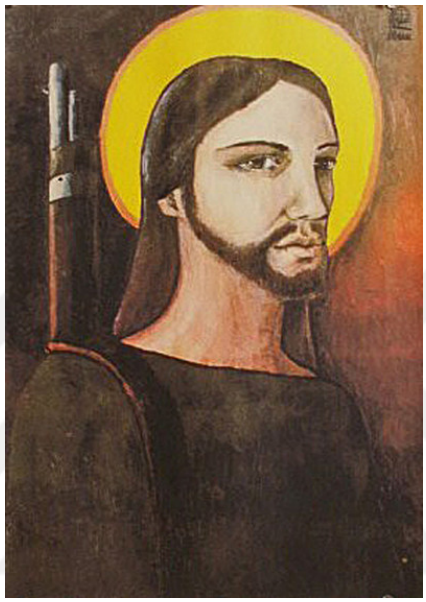

Resim 62: Gerilla İsa.[411]

Ortaçağdan günümüze egemenliğin kaynağı açısından dinin ayrıştığını görürüz. Fakat halen günümüze egemenliğin pekiştirilmesi veya egemenliğin ele geçirilmesi adına dinin kimi zaman önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Din, Türk toplumunda önemli bir yer tutar. İnanç özgürlüğü, inandığını yaşamak temel insan haklarındandır. Ancak kimi zaman insanların inançlarının kullanıldığını dile getirmek mümkündür. Türkiye'de darbe girişiminde bulunan gurubun başındaki Fethullah Gülen'in vaazlarında veya sohbetlerinde Hz Peygamberi rüyasında gördüğünü, cemaatini bu iş için görevlendirdiğini anlattığı ortaya çıkar. Gülen'in kendi arkasındaki cemaati de hangi dinamiklerle oluşturduğu böylece ortalığa saçılır.[412]

[411] http://sacredartmeditations.com/moments/detail/16 Erişim Tarihi: 25.01.2017.
[412] https://www.youtube.com/watch?v=W1mOqmyRySU ve https://www.youtube.com/watch?v=dc9vPxhMhsk

Bir sosyal medya adresinde yayımlanan bir video Allah'ın Hikmetinden sual olmaz şeklinde bir başlıkla sunulur. Video 1.200.000 kişi tarafından paylaşılır. 14 milyon üzerinde izlenmesi vardır. Karadeniz'de bir nehrin iki kolunun buluşma noktası videoda gösterilmektedir. Nehrin bir kolundan çamurlu bulanık su akarken diğer kolundan berrak su akmaktadır. Bunlar buluşup birbirine karışmaktadır. Bu iki koldan farklı su akması Allah'ın hikmetiyle açıklanır. İnsan tahribatı sonucunda ağaçsız kalan yerde erozyon olduğu diğerinde olmadığı aklıselim insanın aklına gelmez… Söz konusu videonun hangi amaçla bu adla yayımladı bilinmemektedir. Ancak video izlensin diye ona mistik bir hava yüklendiği kanaatine ulaşılabilir.[413] Bu örnek propagandada dine neden sıklıkla başvurulduğunu da açıklamaktadır.

Türkiye'de dinin çok eskiden beri kimi zaman bir siyasi argüman şeklinde kullanıldığı dile getirilmektedir. Bunun yanında dinin propaganda aracı olarak kullanılması karşı din propagandasını doğurmaktadır. Şeyh-ül İslam fetvasıyla padişahları tahtan indiren Yeniçerinin ancak Sancak-ı Şerifin ortaya çıkartılmasıyla kaldırılması mümkündü. II. Mahmut da bunu yaptı. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal'in aleyhine çıkartılan fetvalara aynen cevap verilmesi gerekmekteydi. Bu nedenle Ankara müftüsünden diğer yüz elli üç tane müftünün de onay verdiği karşı fetva alınır. 1970-1980 arasında MNP ve MSP'nin ortaya çıkışı, Erbakan önderliğindeki bir siyasi oluşumun dini söyleme ağırlık vermesi AP'yi derinden etkiler. Çünkü MSP'ye kayan oylar CHP gibi sol tabandan daha çok sağ tabandan olmaktadır. MSP'nin dini söyleme ağırlık vermesiyle AP'nin de benzer hamleler yaptığı görülür. Seçim meydanlarında AP amblemli Kuranlar dağıtılır[414] Bir yere mitinge giden Demirel'e miting meydanında karşılama heyeti tarafından kalabalıkların gözü önünde Kuran hediye edilir.[415] 15 Temmuz'da din adına teşkilatlanmış bir yapının darbe girişimine karşı salaların okunması, minarelerden anonsların yapılması darbenin önlenmesinde etkili olmuştur denebilir. Yaşananlar

https://www.youtube.com/watch?v=WgsTk_BA6Xg Erişme Tarihi: 08.11.2016
https://www.youtube.com/watch?v=I0QL6oc1dPQ Erişme Tarihi: 08.11.2016.
https://www.youtube.com/watch?v=3Y4kWH2Kkvs Erişim Tarihi: 08.11.2016.

[413] https://www.facebook.com/?stype=lo&jlou=Aff1ayq9YimadwNWqHpDt1pJykgfIi1VGDCIrlDGljja2dt8u9CKQwPuS40IzldcU_FwXsUeP4qyYJgDr41doVReqcnmeyY_qqFEF8z92sMX0w&smuh=46485&lh=Ac90w3_7dSat98Pm Erişim Tarihi: 10.09.2016.

[414] Fatma Ülkü Selçuk, **a.g.e.,** s.73. / Ümit Cizre, **Muktedirlerin Siyaseti, Merkez Sağ-Ordu İslamcılık**, İletişim yay. İstanbul, 1999, s.99. / Emin Karakuş, ***40 Yıllık Bir gazeteci Gözü ile İşte Ankara*,** Hürriyet yay., İstanbul, 1977, s. 155.

[415] Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).

Hayriye-i Vakiye denilen II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması aşamasında yaşananları anımsatmaktadır. Din önemli bir dinamiktir. Duygusal bir örüntüdür. Brown, inanma duygusunun akılla elde edilen deneyimlerden daha güçlü olduğunu iddia eder. Ona göre heyecan mantıktan daha kuvvetlidir. Propaganda unsurları bu nedenle hedef kitlenin heyecanlarından yararlanmayı seçerler.[416]

Türkiye'de siyaset, din ve propaganda hakkında bazı siyasetçiler şu görüşleri dile getirmektedir. Mustafa Acar şunları söyler: " *Demirel, bir gün milletvekili olan babamın da bulunduğu bir ortamda şu şekilde konuşur, 'Millet için din önemlidir. Erbakan biraz laubali konuştuğu için millet onun dediklerine pirim vermemektedir. Daha ciddi bir lider bu partinin başında bulunsa o kişi bu partiyi iktidara taşıyabilir.' Bu şimdi Erdoğan'la gerçekleşti. Din, Türklük, Atatürk bu toplumun hamurudur. Propaganda sırasında bunların aleyhinde tutum alan kaybeder."* [417] Mehmet Erdem ise dini siyasete alet etmenin doğru olmayacağını beyan ettikten sonra halkın değerlerine sahip çıkan liderlerin daha çok toplum tarafından rağbet göreceğini belirtir: "*Özal'ın, diğer siyasilere göre milletin değerlerine daha çok değer veriyor görüntüsü var. Vatandaş güvendiği kişilere, benim emanetime daha çok sahip çıkar diye düşünerek oy vermektedir. İslam, milletin değerlerinden bir tanesidir. İbadet ve inancı yerine getirmeyene sözümüz olamaz. Bu durum eleştiri konusu dahi olamaz. Ancak dindar siyasetçilere karşı da saygılı olunmalıdır."*[418]

Eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini söylemekle beraber, dinin bir propaganda aracı olarak sıklıkla kullanıldığını iddia eder.[419] Din her dönem propagandanın bir şekilde içinde yer alır. Bazen bir tarafın din argümanını kullanması diğer tarafı da buna iter. Din ile karşı propaganda yapılıyorsa aleyhinde karşı propaganda yapılan gurup buna din propagandasıyla cevap vermek zorunda kalır. Din alanı hassastır. Dini özgürlükler ve vicdan, dindarlık ve dini propaganda malzemesi yapmak gibi konuları birbirinden ayırt etmek bazen nerdeyse imkânsız hal alır.

---

[416] J.A. C. Brown**, a.g.e.,** s.44.
[417] Mustafa Acar 'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[418] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[419] Mehmet Nuri Yılmaz'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 18.01.2018).

3.2. ESKİÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE PROPAGANDA

3.2. 1. Eski Çağlardan Roma İmparatorluğu'na Propaganda

Propaganda faaliyetlerinin tarihte ne zaman başladığı sorusuna çeşitli cevaplar verilmektedir. Kimileri propaganda çalışmalarını eski çağlara kadar götürmektedir. Kimileri mağara resimleri birer propaganda aracı şeklinde kabul etmektedir. Jan Jack Rousse'nun önermesi kabul edilecek olursa mağara resimlerine birer propaganda malzemesi olarak ele almamız mümkün değildir. Rousse'ya göre insanın en eşit olduğu devir avcılık yaptığı ve göçebe yaşadığı dönemdir. Eşitsizlik mülkiyet kavramıyla başlar. Avcılık döneminde ise mülkiyet kavramı ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla herkesin birbirine eşit olduğu bir yerde neyin propagandasından söz edilebilir ki?[420] Bu görüşe göre Neolitik dönemde insanın yerleşik hayata geçmeye başlamasıyla, tarım devrimi ve mülkiyetin ortaya çıkmasıyla propaganda çalışmalarının ortaya çıktığı söylenebilir. Öbür yandan propaganda faaliyetlerini birer ikna çabası olarak ele alırsak propaganda çalışmaları insanın konuşma becerisiyle birlikte ortaya çıktığı dahi iddia edilebilir. Avlanma esnasındaki yöntem telkini dahi bir propaganda olarak kabul edilebilir. Ancak böyle bir yaklaşım işi içinden çıkılmaz hale sokabilir. Propaganda eşitsizlik yaratır veya eşitsizlikten beslenir. Bu nedenle Neolitik çağda mülkiyetin ortaya çıkışı ve sınıfların oluşmasıyla propaganda başlamıştır denebilir.

Tarihte propagandadan direk söz eden ilk metne Çin'de rastlanır. 2500 yıl kadar önce Sun-Tzu adlı düşünürün yazdığı kitapta düşmana karşı psikolojik bir harp yürütülmeden bir savaşın kazanılmasının mümkün olmadığından söz edilir. Sun-Tzu düşmanın hükümdarları ve liderleri hakkında şaibeli haberler çıkartmak ve bu haberlerin hızla yayılmasına vesile olmak düşmanı hırpalamanın ve zayıflatmanın yöntemlerinden birisidir. Güven sadakati getirir. Güvensizlik ise sadakati ortadan kaldırır. Hükümdarlarına ve liderlerine sadık olmayan topluluklar çoktan savaşı kaybetmiştir. Yine düşman arasında kendi kuvvetlerinin üstünlüğü konusunda haberin yayılmasını da sağlamak gerekmektedir. Sun-Tzu önerilerini propaganda ve psikolojik harp olarak tanımlamaz. Ancak onun önerileri tam bir propaganda ve psikolojik harbin araçlarıdır. Bu araçlar, düşmanın manen çökmesine vesile

[420] https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015000379902;view=1up;seq=36
Erişim Tarihi:12.01.2016.

olacaktır.[421] Sun-Tzu'nun önerilerinden çok daha önce Hitit Kralı'nın benzer uygulamalara giriştiği görülmektedir. Hititler, Kızılırmak'ın kıvrımından çıkarak Anadolu'da kocaman bir imparatorluk kurarlar. Zamanla Suriye topraklarını da almayı hedeflerler. Asi ırmağı boyunca olan toprakları ele geçirirler. Suriye'deki kontrolünü kaybetmek istemeyen Mısırlılar Hititlere müdahale de bulunur. Firavun Ramses Kadeş'i ordusuyla işgal eder. Hitit kralı Kadeş'te ajanları aracılığıyla Hitit ordusunun Halep'te olduğunu haberini yayar. Bunu işiten Firavun ordusuna hareket emri verir. Kadeş'ten dışarı çıkar. Hitit ordusu ise yolda pusu kurar. Yapılan baskın savaşta Mısır ordusu dağılır ve Suriye'nin kontrolü Hititlere geçer.[422]

Demokrasinin Eski Yunan şehir devletlerinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Hatta demokrasinin en ileri uygulaması doğrudan demokrasi uygulamalarını site adı verilen bu şehir devletlerinde görmek mümkündür. Kölelerin söz sahibi olmadığı sitelerde özellikle tüccar ve zenginler, yurttaş unvanıyla doğrudan yönetime katılmaktadır. Sitelerde hem ticari hem siyasi faaliyetler için agora adlı yapılar oluşturulur. Agoralarda seçilmek veya halkı herhangi bir konuda etkilemek için güzel ve etkili konuşmak gerekmektedir. Sitelerde hitabet tam bir propaganda aracı olarak karşımıza çıkar.[423]

Lidya, İonya, Karya gibi Eski Grek medeniyetleri Pers istilasıyla son bulur. Büyük İskender uzun yıllar sonra Anadolu'daki Greklerin hamisi olarak Anadolu'ya girer. Makedonyalı İskender'in doğu seferi Helenizm adıyla yeni bir uygarlığın veya imparatorluğun doğmasına neden olur. İskender'in böylesine bir uygarlığın banisi olmasında İskender'in propagandadan nasıl yararlanacağını bilmesinin yararı hissedilir. İskender'in yoğunlukla din ve yapı propagandası yaptığını görmekteyiz. Din propagandası manevi anlatımla, yapı propagandasıyla ise somut nesneler üzerinden hayranlık uyandırıp aklın kontrolünü amaçlar. İskender, İmparatorluk içerisinde dolaşan sikke ve paralara resmini bastırır. Bu şekilde Anadolu insanı arasında kendisinin Tanrı Zeus'un oğlu Herkül şeklinde görülmesini sağlamaya çalışır. Önemli yollar üzerine devasa heykellerini yaptırır. Göz kamaştırıcı anıtlar inşa ettirir. İskender, Batı Anadolu'yu ele geçirdikten sonra Grekler arasında çok önemli bir yere sahip, yanmış Artemis Tapınağı'nın tamiratına büyük katkı sağlar.

[421] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s. 25.
[422] Faruk Can, **a.g.e.,** s.121.
[423] Sait Yılmaz, **a.g.e.,** s.29.

Bu, onun Grekler arasındaki prestijini artırır. İskender, Pergamon'da (Bergama) büyük bir kütüphane kurdurur. Burada Zeus Sunağını inşa ettirir. Bu yapı onun tanrısal gücünün bir ifadesi, Galatlara karşı mücadelesinin bir simgesi olarak karşımıza çıkar.[424]

Roma İmparatorluğu, tam bir propaganda devletiydi. Roma'nın ilk propaganda banisi Sezar sayılabilir. Sezar, kendisini Tanrıça Venüs'ün soyundan geldiğine dair bir inancı halkın arasında yaymaya çalışır. Bu inanç, kendisine bir koruyucu zırh sağlayacaktır. Roma'daki taş propagandasını başlatan Sezar kabul edilebilir. Kendisinin devasa heykellerini yaptırır. Amfi tiyatrolar, tapınaklar inşa ettirir. Sezar, sikkelerin üzerine kendi resmini kazdırarak halkı tesir etmeye amaçlar. Bir ay içerisinde bazen sayısı 4'e bulan devasa zafer geçitleri yaptırır. Arenalarda kitlelerin gözü önünde ilk Hristiyanları aslanlara parçalatır. Böylece Roma'ya ve kendine karşı gelenlerin sonunun ne olacağını herkese göstermiş olur. Sezar korku salarak da iktidar da kalmayı amaçlar. Şiddet ve korku saçmak bir propaganda aygıtı haline gelir.[425] Roma'nın Hıristiyanlar üzerinde uygulamış olduğu devlet şiddetine rağmen Hıristiyanlık Roma'da yayılır. Havariler, insanlarla yüz yüze temas kurarak inançlarını yaymaya çalışırlar. Onlar birer gezici hitabet uzmanı gibidirler. [426]

Roma İmparatorluğu'nda işler kötüye gittikçe Hıristiyanlık bir umut olarak yayılmaya başlar. Sefalet ve fukaralık içerisinde yaşayan halk için Hristiyanlık bir umut ve sığınma kapısıdır. Roma'da savaşlar yıkımı da beraberinde getirir. Kütüphaneler ortadan kalkar. Okur-yazar insan sayısı hızla düşer. Yazılı propagandanın yerini sözlü propaganda alır. Bunu zaten ST. Pierre ve St. Paul gibi kişiler çok güzel yerine getirmektedir. Yine kiliselerdeki resimli betimlemeler görsel bir anlatım sunmaktadır. Hıristiyanlar, doğru ve yerinde propaganda yöntem ve araçlarını kullanarak Hıristiyanlığın Roma'da yayılmasını sağlarlar.[427]

---

[424] Ekrem Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları,** İstanbul, 1988, s.340.
[425] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.s.70-72.
[426] **A.g.e.,** s.74.
[427] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s. 28.

3.2. 2. Türk-İslam Dünya'sında ve Ortaçağ Avrupası'nda Propaganda

Ortaçağ boyunca kilise etkindir. Skolastik düşünce hâkimdir. Yazma odalarında İncil'i yazıp-okumak sadece papazlara tanınan haktır. Halk cennet vaadiyle belli bir çember içinde alınmıştır. Avrupa'da hüküm süren feodal rejimden bizatihi kilise de yararlanmaktadır. Çünkü en büyük toprak sahibi kilisenin kendisidir. Beslendiği sistemi kilesinin yıkması mümkün değildir. Hatta sistemi güçlendirmek için kilise katkı sağlamaktadır. Din eksenli propaganda vardır. Köylülerin beyinleri lordumun toprağını işleyerek benim karnım doyuyor şeklinde düşünmek işlenmişti. Dolayısıyla köylü senyoraj hakkı nedeniyle ürününün büyük çoğunluğunu feodal beylere aktarmaktan pek imtina etmezdi. Köylü, bu kadar toprak neden bir kişinin elinde toplanmış, benim neden toprağım yok şeklinde pek aklına getirmezdi. Feodal sistem önce zihinlerde var edilir. Engizisyon mahkemeleri ile karşı propagandanın tamamen sesi kesildiği görülür. Aforoz ve enteldi gibi kilisenin elindeki dinden çıkarma yetkisi karşı propaganda faaliyetlerini engelleyen diğer büyük silahlardır. Engizisyon mahkemelerinde yargılandıktan sonra ruhuna şeytan kaçmış iddiasıyla diri diri yakılmak da mümkündür. Bütün bu nedenlerle Ortaçağ boyunca Avrupa'da tek taraflı propaganda faaliyetleri görülür. İnsanlar yoksulluğa, sefalete inandırılır.

Halkın sefaletine rağmen toprak imparatorluğu kurmuş olan kilise Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek için harekete geçer. Kitleleri harekete geçirmek pek de zor olmaz. Yoksulluklarının nedeni kilise ve feodal sistem olduğunun farkına varmayan kitleler zenginlik vaadiyle harekete geçirilir. Kutsal yerlerin ele geçirilmesi için çıkılan yol Papa'ya göre Cennet'in yoludur. Kilise açısından Cennet, vaat ede ede bitirilemeyecek bir propaganda aracıdır. Haçlı Seferlerine dikkatli bakıldığında kitleleri harekete geçirmek için kilisenin inanılmayacak etkinlikte bir propaganda çalışması yaptığı görülür. Hatta çağına göre propagandanın tüm unsurlarını kullanır. Semboller, düşman var etme, psişik yöntemler, kin ve nefret uyandırma gibi unsurlar bunlardan sadece birkaçıdır. Hac işareti bir sembol olarak kullanılır. Sembol kullanımı o denli etkili olur ki doğuya yapılan bu askeri ve sivil talan hareketi tarihe Haçlı Seferleri şeklinde geçer. Hedef saptırma, gaz alma hali de kilise propagandasında görülür. Avrupa'da yoksulluktan dolayı halkın genelinde memnuniyetsizlik görülmeye başlanır. Bu memnuniyetsizliğin kaynağını kilise başka yere yönlendirmiş olur. Roma'nın yaptığı

gibi kitlelerin amfi tiyatrolarda kanlı gösterilerle meşgul edilmesi gerekmektedir. Haçlı Seferleri, kilisenin kendi varlığının devamı için öngördüğü bir gladyatör savaşlarıdır. Amfi Tiyatro gösterisidir. Halk bununla meşgul edilecektir. Ancak bu, çok kanlı ve yıkım getirecek bir gösteri olacaktır.

İlk Haçlı Seferi'nin 1096'da Papa II. Urban tarafından başlatıldığı kabul edilmektedir. Papa Urban, kalabalığa öfke ve nefret dolu sözlerle hitap eder. Kalabalığın aralarına önceden yerleştirilmiş adamlar ise Papa'nın her hınç dolu sözüne karşı verdikleri tepkilerle kalabalığı coştururlar, galeyana getirirler. O kişilerden bazıları *"Bu Allah'ın emri!"* şeklinde bağırır. Coşkulu atmosfer orada bulunan ancak konuyla ilgili zayıf düşünce ve hisleri bulunan kişileri de derhal içine alır. Önceden kalabalık aralarına yerleştirilmiş kimi piskoposlar, seferlere ben de katılıyorum şeklinde ön plana çıkarlar. Yine bazı kimseler elbiselerini haç şekli oluşturacak şekilde keserler ve sonra onları üzerlerine giyerler. Bu durum daha sonra sefere katılacak tüm kişiler için geçerli bir hal alır. Bütün herkes haç simgeli elbiseler veya üniformalar giyer. Günümüzde bayrak yakma şeklinde görülen nefret propagandasının ilk temeli Haçlı Seferleri sırasında atılır. Tahtadan yapılmış Haçı çiğneyen vahşi Türk kalıpları köy köy dolaştırılır, kimi zaman bu tahta şekle insanların tükürmesine, taşlamasına izin verilir. Bu propaganda sayesinde köylerden sefere katılacak yüzlerce gönüllü toplanır.[428]

Haçlı Seferleri, o denli güçlü bir propaganda yöntemini içinde barındırır ki bugün kimi batılıların doğu veya Türk-Müslüman deyince akla gelen kaba, cahil, kara yüzlü, barbar, pala ve pos bıyıklı, eli silahlı veya kanlı insan imgesinin kökleri Haçlı Seferleri'ndeki bu güçlü nefret söylemine kadar gider. Haçlı Seferleri'nin kendisi bu çağın bir propaganda söylemi olur. Batı baskısının arttığı dönemde Türkiye'de kimi basının olaya Batı'nın yeni Haçlı Seferi şeklinde aktarması buna örnek olabilir.[429] Haçlı Seferlerindeki nefret söyleminden günümüzde yola çıkılarak İslam dünyasında Haçlı Seferleri kavramı batıyı kastederek karşı propaganda aracı olarak kullanılır.

---

[428] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.s.75-77.

[429] http://www.medyagundem.com/iste-yeni-hacli-ordusu/ Erişim Tarihi: 30.01.2017.
http://www.yenihaberden.com/israil-basini-cok-sevindi-paralel-cephe-kina-yakti-101702h.htm Erişim Tarihi:30.01.2017.
http://www.fatihkeles.net/2016/01/anadolu-cocuklarnn-hacl-siyonist.html Erişim Tarihi: 30.01.2017.
http://www.hatayinternettv.com/gundem/necati-dastan-15-temmuz-postmodern-bir-hacli-seferidir/549 Erişim Tarihi: 30.01.2017.

Erdoğan 14 Ocak 2014 tarihinde Fethullah Gülen ve çevresine Haşhaşiler benzetmesi yapar.[430] Haşhaşiler, Büyük Selçuklular döneminde Bâtıniler olarak bilinen illegal örgüttür. Pek çok taraftarı vardır. Örgüt, yaptığı siyasi suikastlarla adını duyurur. Onların en bilinen siyasi suikastı Selçuklu Veziri Azamı Nizam-ül Mülk'ün katledilmesidir. Örgütün taraftar kazanmak için etkin bir propaganda yöntemi uyguladığı bilinmektedir. Hasan Sabbah liderliğindeki örgütün en büyük silahı cennet vaadidir. Bu cennet vaadi görev verilen kimsenin başarılı olması veya olmaması gibi iki durumda da geçerlidir. Örgüt taraftarlarına uyuşturucu vererek onları motive etmekte, adeta bu dünyada sahte cennet oluşturmaktadır. İllegal propaganda, illegal örgütler ve uyuşturucu arasındaki bağlantılar açısından Batini gurubu incelenmelidir.[431]

Hz Muhammed 630 yılında Mekke'nin fethi öncesinde ordusu ile birlikte kamp kurar. Kamp yerinde olduğundan daha fazla ateş yakılmasını ister. İslam ordusunu gözetlemeye gelen Mekkeliler onlarca ateşi görünce İslam ordusunun haddinden fazla asker sayısına sahip olduğuna hükmederler. Bu durumda direnmenin anlamı yoktur. Mekke'yi savaşmadan İslam ordularına teslim ederler.

Cengiz Han'ın atlı ulaklarının olduğu bilinmektedir. Bu ulaklarla hem istihbarat toplamakta hem de kendi ordusu hakkında abartılı bilgileri yaymaktadır. Yine Cengiz Han korku yayarak toplumları kontrol etmeyi amaçladığı görülür. Cengiz Han kimi kentleri yakıp yıkmaktadır. Acımasız katliamlarda bulunmaktadır. Katliamlardan kurtulanlar o dehşeti anlatarak her bölgede o korkunun yayılmasında neden olmaktadır.[432] Cengiz Han bazı kimseleri o dehşeti anlatmaları için bilerek sağ bırakmış olmalıdır. Cengiz Han'ın bu propaganda yöntemi yıllar sonra "*Natural Born Killers*" adlı filmde kullanılır. Filmde seri katil çift yaptığı katliamlarda birisini o anları medyaya anlatması için sağ bırakmaktadır.[433]

Moğollar, çok geniş bir imparatorluk kurar. İmparatorluğun sınırları Pasifik Okyanusu'ndan Anadolu sınırlarına kadar uzanır. Cengiz Han'ın bir askeri

---

[430] TRT Haber, TBMM'den Canlı Yayın, 14.01.2014 /12:33
[431] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s.s.194-196.

[432] Osman Özsoy, **a.g.e.,** s.26.

[433] http://720pizle.com/izle/altyazi/natural-born-killers.html/1 Erişim Tarihi: 30.01.2017.
https://www.youtube.com/watch?v=XpLKNclOtLg Erişim Tarihi: 30.01.2017.
https://www.youtube.com/watch?v=zVizhLGaEmk Erişim Tarihi 01.02.2017.

dahi olduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Ancak Moğol hükümdarının iyi bir propaganda faaliyeti de yürüttüğü gözden kaçan bir durumdur. Moğollar, bir ülkeye girmeden önce o ülke içinden kimi zaman para ve makam karşılığı işbirliği yapacak kişileri bulurlar. Bu kişiler, bölge insanıdırlar. Güvenilir insanlar şeklinde gözükmektedirler. Bu kişiler Moğol ordusunun yenilmez olduğuna dair haberleri halk arasında yayar. Yine Moğolların katliamlarından söz ederek halk arasında korkunun yayılmasına neden olurlar. Tüccarlar dahi Moğollar için potansiyel ajandır. Osmanlıların da Moğolların uyguladığı yöntemi içerik açısından farklı biçimce aynı şekilde uyguladıkları söylenebilir. Osmanlı ordusundaki Akıncı Birlikleri fonksiyonel görevden daha çok propaganda etkisi ile görev yapar. [434] Osmanlı Devleti de gerek alperenleri ve gezici abdallarıyla veya fethi düşünülen topraklarda bulduğu kişilerle Osmanlı egemenliğinin kabulü takdirinde onların rahat yaşayacakları, Osmanlı'nın hoşgörülü olduğu haberlerini yayarlar. Osmanlı inançları, yaşama biçimlerine karışmamaktadır. Haçlı Seferleri sırasında Latinlerin, Katoliklerin İstanbul'u işgalleri sırasında Ortodoks halka yaptıkları zulümler ve yağmalar nesilden nesle aktarılır. İstanbul'un Fatihçe fethi öncesinde Bizans İmparatoru tekrar Papa'dan yardım isteyince geçmişi hatırlayan Ortodoks halk Osmanlı'nın adaletli olduğuna dair yayılan haberlerin de etkisiyle *"Latin külahı görmektense Osmanlı sarığı görmeye yeğleriz."* Derler.[435] Osmanlı'da mehter takımı yıllar yılı bir propaganda unsuru gibi çalışır. Osmanlılar özelikle yapı propagandasına Rumeli topraklarında başvurur. Yapılan köprüler, çeşmeler, hamamlar, hanlar yapı propagandasının bir aracıdır.

Timur, ikinci Cengiz İmparatorluğu kurma iddiasındadır. Cengiz Han, 1243 yılında Selçukları yenerek bu devletin dağılmasında yol açar. Osmanlılar, Selçuklu mirası üzerine kurulur. Timur ile Osmanlılar 1402'de Ankara Çubuk Ovası'nda yüzleşir. Ankara Savaşı'nı Timur kazanır. Aslında savaşı Timur'un ordusundan daha çok propagandası kazanmıştır denebilir. Timur da tıpkı Cengiz Han gibi derviş adı verilen adamlarını Anadolu'da dolaştırır. Hatta savaş esnasında

[434] Osman Özsoy**, a.g.e**., s.59.
[435] Nevzat Tarhan, **a.g.e.,** s.19.

Osmanlı Ordusu içindeki Kara Tatar birliklerinin saf değiştirmesinde bu kişilerin çalışmalarının da etkili olduğu söylenmektedir.[436]

3.2. 3. Endüstri Çağında Propaganda

Endüstri Devrimi, Batının 19. Yüzyıla kadar kazandığı edinimlerin bir sonucudur. Bu devrim, inanılmaz pek çok olayın da sebebi olur. Buharlı makinaların kullanılması sonucu mesafeler kısalır. Buharlı lokomotifler ve gemiler ortaya çıkar. Kurulan devasa fabrikalarda üretim artışı sağlanır. Fabrikalar daha fazla hammadde ihtiyacı duyarlar. Aynı zamanda seri üretilen malların pazarlanması için ulusal sınırlar yetmez. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batılı devletler kendi aralarında pazar ve hammadde konusunda tam bir rekabete tutuşurlar. Sömürge faaliyetleri emperyalizme dönüşür.[437] Sanayi Devrimi'yle birlikte reklamcılık ve halkla ilişkiler şeklinde iki sektör ortaya çıkar. Bu sektörler, insanda sahte ihtiyaçlar oluşturarak malların pazarlanmasını sağlarlar. Daha sonra bu sektörlerin çalışmasından siyaset de yararlanma yoluna gider. Endüstri Devrimi sonucu taşradan kente göç artar. Emek sömürüsü hızlanır. Kadınlar ve çocuklar fabrikalarda neredeyse karın tokluğuna çalıştırılır. Aileler parçalanır. Kentler kaotik hal alır. İnsanlar yalnızlaşır. Böylesine bir atmosferde psikiyatri, mistisizmden ayrılarak ayrı bir bilim dalı haline gelir. Sigmund Freud, güdüler üzerine araştırmalar yapar. Bilinçaltından söz eder. Tüm bu gelişmelerden propaganda unsurları yararlanmak isterler. Şehirlerin nüfusu artar, bir kitle oluşur. Kitle iletişim araçlarının endüstri devrimiyle birlikte icadı kitlelere ulaşmayı kolaylaştırır. Sanayi Çağı içerisinde reklamcılık ve halkla ilişkilerin çalışmaları, kimi psikanalisttik araştırmalar ve kitle iletişim araçlarının desteğiyle modern propaganda süreci başlar. Modern propagandanın amacı bir algıyı tamamen yıkmak onun yerine yenisini inşa etmektir.

1789 Fransız İhtilali sonucu milliyetçilik yükselen değer olarak ortaya çıkar. Milliyetçilik, Avrupa'da Almanya gibi güçlü devletlerin ortaya çıkmasına neden olur.[438] Aynı fikir, Endüstri Devrimi sonrası kendisine yeni sömürge alanları açmak isteyen Batılılar tarafından kimi imparatorlukların yıkılması için kullanılır. Bu yıkım

[436] Selahattin Ertürk, **Propaganda ve Beşinci Kolun II. Dünya Harbinde Oynadığı** Roller, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1951, s.s.1-2.
[437] Hamza Eroğlu, **a.g.e.,** s.32.
[438] Ergün Aybars, **a.g.e.,** s.s.9-10.

süreci, imparatorluklar içinde yaşayan farklı etnik kökendeki halkların ikna edilmesine bağlıdır. Bu ikna faaliyetlerinin adı propagandadır. Bu nedenlerle modern propagandanın ulus devletlerin kurulmasıyla başlığını söyleyenler vardır. Endüstri Devrimi sürecin bir nevi katalizörüdür. I. Dünya Savaşı sırasında ise propaganda tam bir acımasız silaha dönüşür. Sanayi Devrimi sonrası icat edilen mitralyöz(otomatik makinalı tüfek) nasıl kitlesel ölümlere sebep olmaktaysa propaganda da kitle iletişim araçlarıyla binlerce zihni bozguna uğratarak, yenisini yerleştirmek için binlerce fikri oracıkta öldürmektedir.

Domenach'a göre modern propaganda söz, görüntü ve yazılı şeklinde üç ana teknik kullanmaktadır. Matbaa, kilisenin bilim üzerindeki tekelini kırar. Bilime ve sanata Burjuvazi de dâhil olur. Ancak matbaanın halkın arasında okuma-yazma oranını artırdığını düşünmek aldatıcı olur. Fransız ihtilali sonucu ulus devletlerin kurulma aşamasında okuma-yazma eğilimi tabana yayılır. Söz konusu ihtilalden sonra belli bir görüşe sahip kitap ve gazeteler çıkar. Kitap ve gazete seçkin bir kitleye hitap etme özelliğinden sıyrılıp halkın geneline seslenir. Artık gazete ve kitaplar kendi görüşlerine inanacak ve onları savunacak ateşli neferler istemektedir. Basın, Endüstri Devrimi sonucu tam bir propaganda aracı haline gelir. Propaganda, tekniğinin yazılı ayağını oluşturur. Mikrofon, telsiz ve radyo modern propagandanın söz kısmını teşkil eder. Mikrofonla, liderler meydanlarda binlerce kişiye seslerine duyururlar. Radyo'nun ise ayrı bir önemi vardır. Fotoğraf, sinema ve televizyon modern çağda ortaya çıkar. Bütün bunlar görüntü yoluyla propaganda demektir.[439]

Modern propaganda psikanalist yöntemlere çok başvurur. İnsanların korkuları vardır. Bilinmezliğe karşı çekincesi olduğu gibi merakı da mevcuttur. Modernizm dinin etkisini reddetmekle birlikte modern propaganda, bilimsel çalışmalar insanın bu konudaki zaafını ortaya koyduğu için dini ve psişik yöntemleri kullanmaktan çekinmez. 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel bir süre sonra hasta olur. Cemal Gürsel'in görevini yapamayacak denli hasta olduğu 38 doktorun imzasıyla tespit edilir. Başbakan Süleyman Demirel, yeni cumhurbaşkanının seçilmesi için raporu TBMM'ye gönderir. Demirel, *"Allah'ın işine bak, Adnan Menderes'i yerinden eden 27 Mayıs İhtilal Konseyi 38 kişiydi."* İhtilalin başındaki kişi de şu anda 38 imzayla görevinden ayrılıyor diye propaganda

[439] Jean-Marie Domenach, **a.g.e.,** s.s.15-25.

yapar. Çok partili yaşama geçiş sürecinde de bazı günlere özel anlam yüklendiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi 19 Mayıs'tır.[440] DP, Nazilli teşkilatını 19 Mayıs 1946 tarihinde kurar. 1947 yılının aynı gününde DP Nazilli teşkilatı kuruluşunun birinci yıldönümünü kutlanır. DP, bu tarihin aynı zamanda Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkma yıldönümü olması nedeniyle bu tarihe farklı bir anlam yükler. Demokrat İzmir gazetesi Nazilli'deki etkinlikleri şu şekilde duyurur: "*19 Mayıs Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı ve hürriyet ve İstiklal davasını başlattığı; Türk gençliğinin vatan görevini teslim aldığı; Nazilli'nin hürriyet mücadelesinde DP saflarında yer tuttuğu gündür. Bu yüzden Nazilli, 19 Mayıslarda üçlü bayram kutlamaktadır*."[441]

Psikiyatrik ve psikolojik çalışmalar, karakterin zamanla oluştuğunu göstermektedir. Kişiler, kendilerinden daha güçlü gördükleri kişilere benzemeye çalışarak karakterlerini oturtmaya çalışır. Kişiler, özünü başkalarını özdeş tutarak tamamlarlar. Bu mekanizmanın adı özdeşim kurmadır. Özdeşim kurma çok önemli bir psikolojik savunma mekanizmasıdır. İnsan ruh sağlığı için önemlidir. Ancak modern propaganda unsurları tarafından kimi zaman bu savunma mekanizması suiistimal edilmektedir. Özellikle parfüm, takı gibi kişiliğimizle örtüşecek ürünlerin reklamında ünlüler kullanılır. Aslında tüketici o ürünü alarak o ünlü gibi olmaya çalışmakta, üründen daha çok imajı tüketmektedir. Partili Cumhurbaşkanlığı sistemini öngören Anayasa değişikliği TBMM'den geçtikten sonra referandum için evet veya hayır kampanyaları hemen başlar. Eski futbolcu ve TV futbol yorumcusu Rıdvan Dilmen "*İstikrar ve güçlü Türkiye için Evet diyorum"* şeklinde bir video yapar, bunu sosyal medya üzerinden yayımlar. Videoya Arda Turan gibi diğer ünlü futbolcular da yaptıkları evet videolarıyla destek verirler. Videolar bir tartışmayı başlatır. CHP Basın sözcüsü, Meclis'te yaptığı basın toplantısında *"sistem sayesinde milyonlar kazananlar evet diyebilirler ancak sıkıntıya düşen halk buna hayır diyecektir."* Şeklinde cevap verir.[442] Ancak, CHP sözcüsünün gözden kaçırdığı bir konu var. O halkın geneli özdeşim kurma mekanizması nedeniyle onların sahip oldukları servetlerine bakmaksızın onları dinlemektedir.

[440] Demokrat İzmir, 11 Kasım 1946.
[441] Demokrat İzmir, 21 Mayıs 1947.
[442] CNN Türk Ana Haber, 25 Ocak 2017.

İnsanların bir takım duyguları vardır. Bunların çoğu gizlidir ve bastırılmıştır. Propaganda veya reklamlar bu bilinçaltı duyguları kullanarak belli bir fikri zihinlere yerleştirirler. Buna aşılama denmektedir. Aşağıda 1970'lerin sonunda gazetelerde yayımlanan basit bir jilet reklamında dahi bir kadın resmi konmuştur. Bu kadının ağzı açıktır. Direk objektife bakmaktadır. Fotoğrafa cinsel mesaj yüklenmiştir. Tüketici, reklam veren tarafından buradan yakalanmak istenmiştir. Gazeteler ve siyasi partiler ya da oluşumlar kendilerinin fikirlerini aşılamak için sadece seçilmiş ve kendilerini haklı çıkaracak haberleri veya düşünceleri, olayları seçerek ön plana çıkartırlar. Açlık da önemli bir duygudur. Bu nedenle Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekili Mehmet Erdem siyasetin ön şartlarından birisinin ziyafet olduğunu söylemektedir.[443] Aydın'da üç dönem belediye başkanlığı yapmış olan Hüseyin Aksu kendisinin seçilme süreciyle ilgili olarak şunları dile getirir: *"Benden önceki belediye başkan Cevat Aldemir tam bir gönül adamıydı. Rakı sofrasından kalkmazdı. Onun muhabbeti iyiydi, başkan dediğin böyle olmalı demekteydiler. Adamın kriteri bu, proje falan hikâye… Bir yemek fabrikasıyla anlaştım. Mahalle mahalle 200-300 kişiye yemek vermeye başladım. Yemeklerde isteyenlere içki de ikram ettirdim, ben de içtim. Haydi, arkadaşlar şerefe diyordum. Birazını yere döküyordum. Bazıları senin ne kadar içtiğime bakmaktaydı. Ertesi gün adam hiç sarhoş olmadı hem proje anlattı şeklinde konuşmaya başladılar. O zaman kıstas rakı idi. Biz rakıdan da iyi puan aldık."*[444]

Araştırmalar, sürekli aynı ortamda bulunan kişilerin zamanla kendiliğinden o ortamın düşüncesini paylaştığını göstermektedir. Bu nedenle bazı guruplar kesinlikle kendi elemanlarının dış ortamla irtibata geçmesini istemezler. Çünkü bu, elemanların o ortamda bulunmaktan dolayı inanmaya başladığı fikirlerin sorgulamasına neden olabilir. 1970-1980 arasında sağ-sol çatışması sürecinde tarafların birbiriyle diyalog kapılarını kapatmaları çatışmanın temelindeki etmendir. Belki bu nedenle taraflar bir diyalog kararı verdiklerinde bombaların patlatılması ile yine gurupların birbirinden uzaklaşması bu bakımdan anlamlıdır.[445] Eski Devlet Bakanı Dr. Reşat Doğru'nun tanıklığı burada önem arz etmektedir. Doğru şu şekilde konuşur: *"1970-1980 arasında mevcut siyasi gerginlikten dolayı bizde Ecevit'e karşı derin bir önyargı*

[443] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 09.10.2016).

[444]Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.11.2016, İkinci Görüşme:03.12.2016).

[445] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

vardı. 2000'lerde kurulacak olan ANASOL-M hükümetinde MHP kontenjanından Türk Dünyasından sorumlu devlet bakanı olarak atanınca Başbakan Ecevit'e teşekkür ziyaretine gittim. Bana Türk Dünyasıyla ilgili yarım saati aşan bir brifing verdi. Çok şaşırmıştım. Ecevit meğer ne kadar donanımlı adammış."[446] Kişilerin sürekli aynı fikirlerle karşılaşması ve alternatif seslerin yokluğu kişinin belli bir süre o fikirlere inanmasına yol açar. Bu nedenle propaganda da tekrar çok önemlidir. Kişilere farklı kanallardan defalarca ulaşmak gerekebilir. Kimi iktidarlar bunu medyayı tek tipleştirerek yapar, farklı TV kanallarının aynı şeyi söylemesi gibi.

Ana karnından itibaren insan gelişimi merkezden çevreye, önemliden önemsize doğrudur. İnsanın önce iç organları oluşur. Beyin gelişimi, el ve kollardan daha önce belli noktaya gelir. Bu nedenle muhatabını merkeze almamış hiçbir düşünce kolayca kabul görmez. Yine öğrenme kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğrudur. Pek çok kişi öğrenme adına daha 1. aşamayı geçememiştir. Bazı kimseler soyut düşünce konusunda belli yeterlilikte olsalar dahi somutun kolaycılığından kendilerini kurtaramazlar. Bu nedenle propaganda da kullanılan dil ve sloganlar basit olmalıdır. Propaganda da basitlik daha çok kendisini parola ve sloganlarda gösterir. Slogan, çarpıcı bir sözdür veya sözcük gurubudur.[447] Slogan, birilerini ötekileştirip taraftarların yan yana daha güçlü hale gelmelerini sağlar. Slogan bazen kine-nefrete de dayalı olabilir. Slogan ister olumlu duygulara hitap etsin ister etmesin sloganda coşku ve duygu esastır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sıklıkla kullandığı *"Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Devlet, Tek Vatan"* sloganı basitlik ve etkililik açısından yukarıdaki şartları taşımaktadır. Simge ve semboller ise soyut kavramları propaganda açısından somut hale getirir. Bu nedenle bayraklar, flamalar, amblemler, selamlama biçimleri, marşlar büyük bir önem arz etmektedir. Politik mücadelede ise rakibi teke indirmekte fayda görünmektedir. Burada da basitlik esastır. Seçime giren tüm partilerin tek tek eleştirisinden daha ziyade iktidardaki partinin veya iktidar adayı partinin varlığını eleştirel yağmura tutmak daha yararlı durmaktadır.[448]

[446] Dr. Reşat Doğru'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi ve Yeri: 26.01.2017, Ankara).
[447] Türkçe Sözlük, **a.g.e., s**.453.
[448] Jean-Marie Domenach, **a.g.e.,** s.s.67-69.

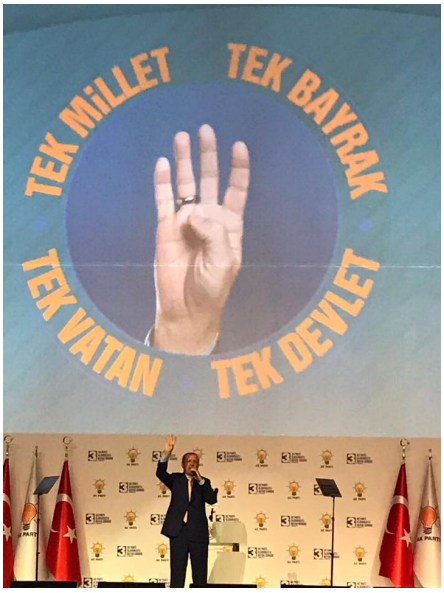

Resim 63: Slogan üretme ve üretilen slogana jest bulma.[449]

Temsil önemli bir konudur. Cem Yılmaz'ın küfürlü bir esprisi çoğu kimse tarafından bir sanat kabul edilirken aynı şeyi bir öğretmenin yapması durumunda aynı kesim durumu ahlaksızlıkla değerlendirebilir. Topluluklar ünlülerin bulaşık ve çamaşır yıkadıklarını görmek istemez. Çünkü bu işleri onlara konduramaz. Bu nedenle imaj isteyen ürünler için reklamlarda ünlüler kullanılırken deterjan reklamlarında genelde ev hanımı formatında kişiler oynar. Bu nedenle siyasette halktan birisiymiş gibi görüntü vermek kimi zaman hayati bir önem taşır. Ünlü olmayan bir ekipçe çekilen bir filmde belki bir dakika için rol alan bir ünlünün adının kullanarak filmin pazarlanması özdeşim kurma mekanizmasının etkisiyle görülen bir durumdur. Bazı kişiler, sosyal medyadaki hesaplarının izlenirliğini artırmak için bazı ünlülerle çekildikleri video ve fotoğrafları yayımlamaktadır. Politikada ise hayranlık duyulan bir siyasi liderin desteğini sağlamak siyasette kişiye avantaj sağlar. Bu nedenle özellikle yerel siyasetçiler kendilerini, parti liderleriyle birlikte çektirdikleri fotoğraflarla pazarlamaya çalışırlar.[450] Bütün bunlar kitle iletişim vasıtalarıyla yerine getirilirse daha etkili olur.[451]

[449] https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1874198229511190&set=pcb.1874198579511155&type=3&theater Erişim Tarihi: 21.05.2017.

[450] Arsev Bektaş, **a.g.e.,** s.s.148-150.

[451] Noam Chomsky, **Medya Gerçeği,** çev: Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.s.18-20.

3.3. TÜRKİYE'DE PROPAGANDA

3.3.1.Geç Dönem Osmanlısında Propaganda

19. yüzyıl Osmanlı'nın parçalanmaya yüz tuttuğu bir dönemdir. Osmanlı'nın egemen olduğu klasik dönemde neredeyse tek taraflı devlet propagandası görülürken devlet zayıfladıkça toplumda farklı kesimlerin propaganda faaliyetlerine rastlamak mümkün olur. Devlet'in parçalanmasını önlemek için değişik gurup ve düşünceler ortaya çıkar. Bu guruplar düşüncelerini yaymak için kıyasıya bir propaganda faaliyetleri içerisine girerler. İslam ve ümmet yanlıları, Milliyetçiler, Panosmanlı taraftarları bu guruplardan sadece bazılarıdır. Yine batılı güçlerin Osmanlı'yı parçalamak için Osmanlı devleti içerisinde büyük boyutlu propaganda çalışmalarından söz etmek gerekir. 19. Yüzyıl propaganda açısından oldukça ilginç bir dönemdir. 1877 yılında yürürlüğe konan Kanun-i Esasi ile Osmanlıların rejimi değişir. Meşrutiyet başlar. Osmanlı'da ilk kez halkın temsilcilerinin bulunduğu bir meclis açılır. Meclisin üyelerinin belirlenmesi için halk oylaması yapılır. Bugünkü anlamda parti ve seçim propagandası bu nedenle Kanun-i Esasi ile başlamıştır denebilir.[452] Planlı seçim propagandasından söz etmek gerekirse 1908 seçimleri oldukça önemlidir. Bu seçimler İttihat ve Terakki ile Ahrar Fırkası arasında geçer.[453] Meşrutiyet sisteminde tüm azınlık unsurlarını Meclis'te temsil hakkı vererek onları Osmanlı bünyesinde tutmak temel amaçlardan bir tanesidir. Yine azınlıkların mecliste temsili diğer devletlerin Osmanlının içişlerine karışmasının engelleyeceği düşünülür. Osmanlılar söz konusu amaç gütse de Rum Patriğinin seçimlerde Yunanistan'ın desteğini sağlamaya çalışması, İstanbul'da büyük bir Rum mitingi tertip etmesi seçim öncesinde Rumlar nezdinde kamuoyu oluşturma, onların seçimlere katılmasını sağlama adına önemli propaganda çalışmalarıdır. Yine kimi 1907'deki nüfus sayımına göre 2.852.812 civarında Rum nüfusu çıkmasına rağmen Rum gazetelerinin 6 milyon civarında Rum nüfusunun bulunduğunu iddia etmesi ve ardından da seçimlerde nüfus vesikasının istenmemesi gerektiğini söylemesi insanı düşündüren önemli propaganda unsurlarıdır.[454]

[452] Kenan Olgun, **1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri.** 2008, Ankara, s.s.55-59.

[453] **A.g.e.** s.62.

[454] **A.g.e.** s.s.9-10

Geç Dönem Osmanlısında tam bir propaganda savaşı yaşanır. Bu savaş cemiyetler arasında cereyan ettiği gibi sanat, edebiyat gibi her alana sirayet eder. Osmanlı'yı parçalama planları Batılıların bu topraklarda her türlü gizli veya açık propaganda silahlarını ortaya koymalarına yol açar. Gazeteler, tiyatrolar birer propaganda vasıtasıdır. Ancak İttihat ve Terakki'nin 1909'da Osmanlı yönetimine resmen el koyması ile bu oluşumun çalışmaları tam bir devlet propagandası haline gelir. Onların kimi propaganda çalışmaları Osmanlı'nın ortadan kalkması gibi bir sonuç doğursa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlayacak bir atmosferin oluşturulmasına katkı sağlamıştır dahi denebilir. Böylesine bir dönemde Ömer Seyfettin'in hikâyeleri dahi birer propaganda vasıtasıdır.

3.3.2. Milli Mücadele'de Propaganda

1918-1922 yılları arasında cereyan eden Kurtuluş Savaşı'na Milli Mücadele denmesi doğru bir yaklaşım gibi durmaktadır. Savaş sözcüğü, daha çok silahlı çatışmayı, askeri müdahaleyi çağrıştırırken Milli Mücadele kavramına daha kapsamlı anlam yüklemek mümkündür. Milli Mücadele askeri çarpışmaların çok ötesinde tam bir propaganda savaşı olarak tezahür eder. Askeri çatışmaları bu mücadelede önemi bir yere koymakla birlikte propaganda savaşını kaybeden bir tarafın bu savaşı kazanması mümkün değildir. İngiliz ajanları veya bu ajanlarla beraber hareket eden yerli işbirlikçiler, TBMM üyelerini, Mustafa Kemal ve çalışma arkadaşlarını padişaha isyan ettiklerine dair dedikoduyu ve onların ortadan kaldırılması gerektiği hem de bunun dinin bir emri olduğu söylentisini Anadolu'da yaymaları propaganda savaşının ne denli şiddetli geçtiğini göstermesi açısından önemlidir.[455] Buna karşılık TBMM'den genel kurul kararıyla Padişah makamına bağlılık telgrafı çekilmesi Milli Mücadele taraftarlarına dönük kara propagandayı etkisizleştirmeye dönük karşı propaganda çalışması olarak değerlendirmek mümkündür. Milli Mücadele taraftarlarının ortadan kaldırılması farz-ı ayn olarak takdim edilmesi de oldukça dikkat çekici bir noktadır. Farz-ı ayn'ın her Müslümanın mutlak uyması gerektiği ilahi emir olduğu düşünülürse Milli Mücadele'de din tam bir propaganda alanı haline gelmiştir denebilir. İşgal güçleri, yerli işbirlikçiler, İstanbul hükümeti bu propaganda

[455] Server Avşar, Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri (1918-1923), **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniv.** 2010, Isparta. s.s.28-30.

silahına başvurdukça Milli Mücadele taraftarları kendi hayat hakları için aynı şekilde buna cevap vermek zorunda kalır.

Mustafa Kemal'in 22 Haziran 1919'da yayımlamış olduğu Amasya Genelgesi'nde gizli propaganda kodlarını bulmak mümkündür. Mustafa Kemal, bu genelgede işgallere karşı protesto mitinglerinin tertip edilmesi ve ilgili mercilere protesto telgraflarının çekilmesi gereğini ortaya koyar.[456] Söz konusu faaliyetler sadece itilaf devletlerine dönük bir direniş ifade etmez. Milli Mücadeleye karşı kayıtsız kitleleri harekete geçirmek için içe dönük etkin bir propaganda yöntemidir. Çünkü Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban[457] adlı romanında dile getirildiği gibi bu kayıtsızlık oldukça önemsenecek düzeydedir. Yine yabancı temsilciliklere çekilen telgrafların da daha çok bu işlevi üslendiği söylenebilir. Tarafsız kimi devlet veya milletleri bu telgraflar belki etkilemiş olabilir. Ancak işgale karar vermiş bir devlet veya topluluğunun onların işgalleri durdurması hususunda pek etkili olduğu söylenemez. Bu, daha çok milli iradeyi oluşturmaya dönük bir propaganda faaliyetidir. İnsanlar Milli Mücadele sürecinde ilk kez ülkesi için bir şeyler yapmaktadır. Bu onlarda millî bilincin oluşturulmasına katkı sağlar. Protesto telgrafları bir eğitim faaliyetidir. Anadolu insanını silahlı direnişe hazırlar.

Sesli ve görsel medyanın henüz olmadığı Milli Mücadele yıllarında gazetelerin ne kadar hayati bir propaganda araçları olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. İstanbul'da "*Alemdar, Peyâm-ı Sabah, İstanbul*" gibi gazeteler Milli Mücadele aleyhine propaganda faaliyeti yürütürken "*İleri, Sebiürreşat, Tercüman-ı Hakikat, Vakit"* gibi gazeteler onların karşısına dikilir.[458] Ancak bu gazetelerin yürüttükleri karşı propaganda faaliyetleri işgalci güçlerin politikalarına uygun düşmediği için karşı propagandanın sesinin tamamen kesilmesi gibi bildik bir yöntemi devreye sokarlar. Bunun anlamı pek çok gazetenin kapatılması ve gazete yazarları ile sahiplerinin tutuklanmasıdır. Anadolu'da ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin aynı zamanda birer gazete çıkarmaya çalışması bu açıdan daha anlamlı durmaktadır. Şark İlleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çıkardığı Albayrak gazetesini de böyle bir yere

[456] Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – 1,** Zeus Yay. 2012, İzmir, s.s.50-60.
[457] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban,** İletişim Yay. 2016, İstanbul. (Kitabın ilk Yayın Yılı:1932'dir.).
[458] Yücel Özkaya, "Millî Mücadelede Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler"**,** ***Atatürk Araştırma Merkezi(ATAM) Dergisi*****, c. 1, No: 2,** Ankara, Mart 1985, s.s. 585-588.

koyabiliriz.[459] Milli Mücadele'nin en önemli propaganda vasıtalarından birisinin Hakimiyet-i Milliye gazetesi olduğu burada hatırlanmalıdır. Bu gazeteden önce çıkarılmaya başlanan İrade-i Milliye ve Minber gazeteleri de Milli Mücadele önemli görevler üslenir. Bu gazeteler için o yıllarda Milli Mücadele lehinde kamuoyu oluşturmanın önemli araçlarından birisidir denebilir.[460] Aynı yıllarda sağlıklı haber akışını sağlamak ve Milli Mücadele'nin sesini çarpıtılmadan duyurmak için Anadolu Ajansı'nın kurulması manidardır.[461]

Egemenler, kendisine dönük her türlü propaganda faaliyetini güç kullanarak engelleme çabası içerisine girebilir. İstanbul'da Milli Mücadele yanlısı gazetelerin kapatılması buna örnek olarak ifade edilebilir. Sadece İstanbul'da değil işgalci devletler güçlerinin ulaşabileceği hemen her yerde aynı yönteme başvururlar. Misal olarak Fransızlar, Çukurova'da Adana gazetesini kapatır. Yunanlılar, İzmir'de Ahenk gazetesinin yayımlanmasına müdahale etmediler. Çünkü bu gazete Milli Mücadele taraftarlarını eşkıya gibi göstermekteydi.[462] Hukuk, karşı propagandayı engellemeye dönük önemli araçlarından birisidir. İstanbul hükümeti Divan-ı Harp uygulamasını bu açıdan değerlendirebiliriz. Uygulama kendine karşı propagandaya girişenler için hukuk darbesidir. Milli mücadele taraftarları ise bunun karşısında İstiklal Mahkemeleriyle çıkar.

Propaganda vasıtaları açısından işgalci güçler katbekat üstündü. Bunun üzerine Mustafa Kemal yüz yüze iletişim metodunu uygulamaya koyar. Din adamları bunun için önemlidir. Vaazlar, sohbetlerle halkı ikna edebilirler veya en azından işgalci güçlerin ve İstanbul hükümetinin bozguncu propaganda faaliyetlerinin etkisini bu şekilde kırabilirlerdi. Katılmıyorsan bari isyan etme önemli bir düstur olmalıdır. Bu nedenle Mustafa Kemal din adamlarının kazanılmasına büyük önem verir. Hele güneydoğuda neredeyse tek çare bu gibi görünmektedir. TBMM, 23 Nisan olduğu için değil, Nisan'ın 23'ü cumaya denk geldiği için o gün açılır. Hacı Bayram Veli Camisinde Cuma namazı kılınır. Sonrasında Hazret-i Muhammed'in sakalı şerifi ve

[459] Ergün Aybars, ***Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I****,* s.195.

[460]Servet Avşar, Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri(1918-1923), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010, Isparta, s.22.

[461] Orhan Koloğlu*,* ***Türk Basını, Kuvayı Milliye'den Günümüze,*** Ankara, 1993, s.30.

[462] Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, **Atatürk ve Araştırma Merkezi (ATAM),** 2007, Ankara, s.s. 81-85.

Sancağı caminin ilgili odasında ziyaret edilir. Kuran tilaveti ve yapılan dualarla Meclis açılır.[463] TBMM'nin açılış hazırlıkları için Mustafa Kemal Atatürk'ün 21 Nisan 1920'de yayımladığı genelgeye bakılırsa konu daha iyi anlaşılır: *"1- Allah'ın yardımıyla Nisanın yirmi üçüncü cuma günü, cuma namazından sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. 2-Yurdun bağımsızlığı, Yüce Halifelik ve Padişahlığın kurtarılması gibi en önemli ve ölüm dirimle ilgili görevleri yapacak olan bu Büyük Millet Meclisinin açılış gününü cumaya rastlatmakla o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle birlikte, Kutlu Hacı Bayram camisinde cuma namazı kılınarak Kuran'ın ve namazın nurlarından ışıklanacak ve güç kazanılacaktır. Namazdan sonra, Peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak (Meclisin toplanacağı) özel yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. İşte bu törende, camiden başlayarak, Meclise değin, Kolordu Komutanlığınca askeri birliklerle özel (tören) düzeni alınacaktır. 3- Bu günün kutsallığını pekiştirmek için bugünden başlayarak il merkezinde, Vali Beyefendi Hazretlerinin düzenleyeceği üzere, hatim indirilmeye ve Buhari okunmaya başlanacak ve hatmin son bölümleri, uğur için cuma günü namazdan sonra Meclisin toplantı yeri önünde okunup bitirilecektir. 4-Kutsal ve yaralı yurdumuzun her köşesinde, yukarda belirtildiği gibi şimdiden hatim indirilmeye ve Buhari okunmaya başlanacak; cuma günü ezandan önce minarelerde salâ verilecek; hutbe okunurken Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin şanlı adı anıldığı sırada, kendisinin, ülkesinin ve bütün uyruklarının bir an önce kurtulmaları ve mutluluğa ermeleri için ayrıca dua edilecek; cuma namazı kılındıktan sonra da hatim tamamlanarak yüce Halifelik ve Padişahlığın ve bütün yurt parçalarının kurtarılması amacıyla yapılan ulusal çalışmaların önemini ve kutsallığını ve her yurttaşın, kendi vekillerinden meydana gelmiş olan Büyük Millet Meclisi'nce verilecek yurt ödevlerini yapmak zorunda olduğunu anlatan dini söylevler verilecektir. Daha sonra, Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, yurdumuzun ve ulusumuzun kurtuluşu, esenliği ve bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dini ve milli tören yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı ülkesinin her yerinde, hükümet konağına gidilerek, Meclisin açılışından dolayı resmi kutlamalarda bulunulacaktır. Her yerde cuma namazından önce, uygun görülecek şekilde "Mevlit" okunacaktır. 5- Bu bildirimin hemen yayılması için her araca*

[463] Mustafa Kemal Atatürk; **Nutuk**, c.I, s.s.294-295.

başvurulacak ve tez elden köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca büyük kâğıtlara yazılarak her yere asılacak ve yapılabilen yerlerde bastırılıp çoğaltılarak parasız dağıtılacaktır. 6- Yüce Allah'tan tam başarıya ulaştırmasını yakarırız. Heyeti Temsili-ye adına Mustafa Kemal"[464]

Okuma-yazmanın yaygın olmadığı Anadolu coğrafyasında en etkili propaganda vasıtalarından bir tanesi fısıltı veya söylentidir. Yine aynı gerekçeyle itilaf devletlerince atılan broşürlerin yayımlanan gazetelerin etkisinin belli bir yere kadar olduğu itilaf devletlerince bilinmektedir. İtilaf devletlerinin etkisiyle İstanbul Hükümetince Nasihat Heyetleri oluşturulup Anadolu'ya gönderilmesi bu bakımdan önemlidir. TBMM ise buna İrşat Heyetleriyle karşı durmaya çalışır. Milletvekili Eşref Bitlis ve Mehmet Akif Ersoy'un bu alandaki faaliyetleri kayda değerdir. Bu ikili köy köy, camii cami dolaşarak vaazlar verir. Sohbetler gerçekleştirir. TBMM'ye itaat etmenin bir farz olduğunu söyler. Akif'in Balıkesir, Zagnos Paşa camisindeki vaazı coşku doludur. Kitleleri harekete geçirebilecek etkidedir. Söz konusu etkiyi fark eden TBMM, Konya isyanının batırılması konusunda Akif'i görevlendirir. Oradan Akif Kastamonu'ya irşada gider.[465] İşgalci güçlerin ve işbirlikçilerinin propaganda silahlarının üstünlüğü en etkili yöntemlerden birisi kabul edilen yüz yüze iletişimle kırılmaya çalışılır. Akif gibi İrşat Heyetlerinde görevli kişiler, hem iyi birer hatip oldukları gibi aynı zamanda Anadolu kültürünü ve dini çok iyi tanımaktaydılar. Aynı zamanda yaşantıları ve duruşlarıyla temsil propagandasının en etkili örnekleriydiler. Hem her şeyi güzel anlatmaktaydılar hem de ilettikleri mesaja iyi şekilde temsil ettikleri görüntüsü vermekteydiler.

Kurtuluş Savaşı, bir varlık mücadelesidir. Böylesine bir mücadeleyi kazanmak adına her türlü propaganda vasıtası kullanmak gerekmekteydi. Müzik ve edebiyat gibi sanat kolları da buna dâhildir. Bu nedenle savaş yıllarında kabul edilen İstiklal Marşı'nı salt bir edebi eser olarak değerlendirmek mümkün değildir. "*Korkma!*" şeklinde başlayan bir şiir, Ankara'ya kadar toprakları işgal edilmiş bir ulusa karşı umut propagandasıdır. Böylesine bir yapıtının birleştirici gücünü fark

[464] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, s.332-333.
[465] Hasan Boşnakoglu**, İstiklâl Marşı Şairimizin İstiklâl Harbindeki Vaazları,** İstanbul, 1981, s.s. 71-80.

eden Milli Mücadelenin taraftarları bu nedenle TBMM bünyesinde bir marş yarışması düzenlerler. Bu yarışma salt bir sanatı destek çıkma mantığının çok ötesinde gerçekleştirilen bir organizasyondur. İstiklal Marşı'nın içeriği veya ne dediği etkilidir. Ancak bunun yanında onu yazan Mehmet Akif Ersoy, temsil propagandası yönünden güçlüdür. Yarışma için önerilen para ödülünü dahi reddetmiştir. Marşı, kendi şiir kitabı Safahat'a dâhil etmez. Bu eser milletimindir der. Bu temsil propagandasının gücü İstiklal Marşı'nın etkisini artırır. TBMM'nin Kastamonu civarındaki bando takımını bir emirname ile kendi bünyesine dâhil etmesi[466], Milli Mücadele'yi sürdüren lider kadrosunun propaganda konusunda ne denli çaplı düşündüklerini ortaya koymaktadır. Yine Milli Mücadele döneminde Ankara'da vatan- millet temalı temsiller(müsamere, tiyatro oyunları) sergilenmesi de yukarıdaki durumu açıklamaktadır. Söz konusu temsiller kimi zaman cephedeki askere dahi gösterilmiştir.[467]

Propagandanın gücünü etkin bir slogan ve parola oluşturduğu düşünülürse "*ya istiklal ya ölüm"* parolası dahi tek başına Milli Mücadele yıllarındaki propaganda başarısını ortaya koymaya yeter denebilir. Propaganda bazen bir bezdirme veya yıldırma aracıdır. Söz konusu slogan moral açısından kendisini alaşağı etmeyi amaçlamış psikolojik harbin etkilerini azalttığı gibi millete şevk aşıladığı iddia edilebilir. Uzun zamandan Batılılar tarafından dile getirilen "*hasta adam*" söylemi bir tespitten daha çok bir ulusu kaderine veya Batılıların planlarına razı kılmaya dönük önemli bir propaganda söylemidir. Moral açısından çıkmaza girilecek, devlet veya milletin çöküşü hızlandırılacaktır. Böylesine bir belirlemeden sonra "*ya istiklal ya ölüm!"* sloganının ne anlama geldiği daha rahat kavranabilir. 1815 Viyana Kongresi sonrası ortaya atılan hasta adam söylemi uzun yıllar Osmanlı vatandaşları üzerinde bir algı oluşturur. Milli Mücadele, kongrelerle, mitinglerle, yayınla ve silahlı mücadele gibi her türlü vasıtayla bu algının yıkım uğraşısıdır. Sonuç itibariyle Milli Mücadele yıllarında etkin ve kapsamlı propaganda faaliyetleri ortaya konduğu ve bu faaliyetlerin Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına tesir ettiği dillendirilebilir.

[466] Nurettin Peker, **İstiklal Savaşında İnebolu ve Kastamonu Havalisi,** 1955, İstanbul, s.s.278- 279.
[467] Enver Behnan Şapolyo, **Atatürk ve Seymen Alayı,** Ankara, 1971. s.s.12-15.

3.3.3. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Propaganda

Cumhuriyet Dönemi propaganda açısından incelenmeye değer görülmektedir. Bu dönemde iki kez çok partili yaşama geçiş denemesi yapılır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile daha sonra ortaya çıkacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkanın faaliyetleri bir politik propagandadır. Lozan ardılı sorunlar bu dönemde çözülmeye bekler. Yabancı güçlerin bu sorunların kendi lehinde çözümlenmesi için ülke içinde kışkırtıcı propaganda faaliyetlerini sürdürdükleri görülür. Din ve kadın ajitasyonu bu kışkırtıcı propagandanın temelini oluşturur. Şeyh Sait isyanı bu kışkırtıcı propagandanın nelere yol açabileceğinin en büyük göstergesi olur. Cumhuriyeti kuran lider kadro sadece batıdan etkilenerek laik bir devlet kurma amacıyla hareket etmez. Onlar, hem Milli Mücadele yıllarında hem de Erken Cumhuriyet devresinde din ajitasyonu temelli propagandanın yıkıcı etkilerini tecrübe ederler. Bu etki altında ulus olma yolunda ilerleyen Anadolu halkı üzerinde böylesine propaganda çalışmalarının etkisini azaltmak için onların zihinleri özgürleştirme çabasına giriştikleri düşünülebilir. Dergâhların, zaviyelerin kapatılması bu açıdan değerlendirilebilir. Sadece yasak getirerek bu sorunun çözülmesi mümkün değildir. Bu nedenle Halkevlerinin, köylere varıncaya kadar Halkodaları şeklinde örgütlenmesi önemlidir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında rejimin değerlerini yerleştirmeye dönük sanattan politikaya her alanda propaganda faaliyetleri görülür. Elbette bu değerleri istemeyenler karşı propaganda ile olanların karşısına dikilirler. Rejim ve rejim değerleri henüz oturmamıştır. Bunların korunması gerekmektedir. Bu nedenle Cumhuriyet'i kuranlar karşı propaganda faaliyetlerine asla hoşgörü göstermezler. İstiklal Mahkemelerinin tekrar faaliyete geçirilmesi bize bunu ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir ulusun var edilmeye çalışıldığı görülür. O günkü resim, heykel, edebiyat gibi sanat dalları dahi buna aracılık eder. Erken Cumhuriyet döneminde yeni ulus Milli Mücadele sonrasında var olduğu düşünülürse ressamlar o yılları çizerler. Bütün bunlar yeni ulus kimliğinin kodlarını oluşturan propaganda faaliyetleridir.

Resim 64:Halil Dikmen, İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar, 1933[468]

Resim 65: Hüseyin Avni Lifij, Karagün, 1923. [469]

Yeni ulus kimliğinin inşası geçmiş bilgisiyle mümkün olacağından gazete, kitap, heykel, resim gibi yazılı ve görsel tüm alanlarda Kurtuluş Savaşı vurgusu uzun süre devam eder. Bir lider etrafında bir potada yeni kimlik algısının eritilmesi gerekir. Bunun için Anadolu'nun değişik yerlerine Atatürk'ün heykelleri dikilir. Bu heykellerde Atatürk bir muzaffer komutan olarak gösterilir. Atının üzerindedir. Heykeller bazı kesimlerin İslam'da putperestliğin yasaklanmasından yola çıkarak iddia ettiği gibi Atatürk'ün ilahlaştırılması değil yeni ulus kimliğinin inşasının lider çevresindeki harcıdır. Aynı zamanda heykeller Kurtuluş Savaşı gibi bir zaferi hatırlatırken Atatürk bu heykellerde bir temsil görevi üstlenmektedir. Onun şahsında güçlü, dik, onurlu bir millet resmedilmektedir. Heykeltıraşlar bunu yaparken ressamlar sürekli Mustafa Kemal'i Kurtuluş Savaşı'nın ve Çanakkale'nin muzaffer komutanı olarak üniforması içinde resmeder.

[468] www.guzelsanatlar.gov.tr Erişim Tarihi:08.11.2017.
[469] www.turkishpaintings.com Erişim Tarihi:08.11.2017

Resim 66: Ankara-Ulus Atatürk Heykeli, 1927(Heykeltıraş: Heinrich Krippel).[470]

Resim 67: Samsun Atatürk Heykeli, 1932 (Heykeltıraş: Heinrich Krippel) [471]

Resim 68: İzmir-Montrö Atatürk Heykeli, 1932 (Heykeltıraş: Pietro Canonica) .[472]

Cumhuriyet'in ilk yılları Atatürk'ün ölümü veya II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bittiği söylenebilir. Savaşın başlamasıyla devleti yönetenlerin dikkatleri başka yöne kaydığı dillendirilebilir. Bunun üzerine yeni bir ulus kimliği inşa çabaları zayıflar. Bu zayıflamaya yol açacak propaganda faaliyetlerinde ise azalma görülür.

[470] www.goethe.de Erişim Tarihi: 08.11.2017.
[471] www.samsun.com.tr Erişim Tarihi:08.11.2017.
[472] www.İzmir.com.tr Erişim Tarihi:08.11.2017.

3.3.4. Milli Şef Döneminde Propaganda

Türkiye'de 1938 -1945 yılları arası Milli Şef Dönemi adlandırılmaktadır.[473] Bu dönem Tek Parti İktidarı olarak bilinen devrin bir kısmıdır. 1938-1945 arasında CHP, iktidar partisi; İsmet İnönü ise Cumhurbaşkanıdır. İnönü aynı zamanda CHP genel başkanıdır. Milli Şef dönemi, II. Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Bu dönemde karşı propagandanın sesinin kısıldığı söylenebilir. 1938'de çıkarılan Matbuat Kanunu'yla gazete çıkarma işi iyice zorlaşır ve valilerin iznine bırakılır. Üstelik gazete çıkarmak için yüklü miktarda devlete teminat bedeli yatırmak gerekmektedir.[474] Dünya savaşı Türkiye'de çeşitli sıkıntıların yaşanmasına yol açar. Ancak bu sıkıntıları dile getirecek basın sansür yoluyla susturulur.[475] Ülke sıkıyönetimle idare edilir. Bakanların talimatıyla gazetelerin yayınına son verilir. Aynı zamanda basın, savaş nedeniyle ortaya çıkan kâğıt yokluğuyla ayrıca uğraş vermek zorundadır. O dönemde büyük gazetelerin sahibi aynı zamanda CHP milletvekilidir. Çünkü söz konusu dönemde muhalif bir gazetenin yaşaması mümkün değildir.[476] Savaş yıllarında CHP, bütün muhalefeti susturur ve siyasi, sosyal ve iktisadi alanda bütün memleketi tam bir kontrol altına alır.

1938-1945 yılları arasında etkin bir tek parti propagandası vardır. Halkevleri, tek parti iktidarının sosyolojik propaganda araçlarıdır. Vatandaşın, CHP ideolojisiyle bağının sağlandığı kurum halkevleridir. Köy Enstitüleri ise rejimin en önemli propaganda vasıtalarından bir tanesidir. Bu dönemde nasıl bir propaganda yöntemi uygulandı, bu yöntemle ulaşmak istenen amaçlar nelerdi sorusuna dönük araştırmalar yapılmalıdır. Ancak dönem CHP iktidarının II. Dünya Savaşı boyunca uyguladığı kimi politikalar nedeniyle 1945'te çok partili yaşama geçilmesinden günümüze kadar CHP'ye karşı geliştirilen karşı propagandaya kaynaklık etmesi açısından oldukça önemlidir. *"CHP, camileri kapattı, ezanı yasakladı"* gibi[477] söylemlerin tek parti iktidarının bitmesinin üzerinden yaklaşık yetmiş yıl geçmesine rağmen halen kullanılması ilginçtir. Milli Şef döneminde para ve pullardan Atatürk'ün resimlerinin çıkartılıp İsmet İnönü'nün resimlerinin konması, CHP'ye karşı propaganda malzemesi olarak halen kullanılmaktadır. Adnan Menderes, 4 Mayıs 1951'de

[473] Cemil Koçak, **Milli Şef Dönemi 1938-1945**, C.1, İletişim Yay. 1986, Ankara, s.17.
[474] TBMM ZC, D.5, C.26, I.3(28.06.1938).
[475] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, 1998, İstanbul, s.21.
[476] Cemil Koçak, C. **a.g.e**. s.511.
[477] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).

TBMM'de Genel Kurul'da yaptığı konuşmada bu konuda CHP'yi kıyasıya eleştirir.[478] CHP, biz Atatürk'ün kurduğu bir partiyiz dediğinde siz Atatürk'ün resimlerini paralardan çıkarttınız söylemi onun karşı propagandası olarak kullanılır. Burada yapılmak istenen biz Atatürk'ün kurduğu partiyiz söylemiyle taraftar kazanmaya çalışan CHP'nin bu propagandasını etkisiz hale getirmektir. Atatürk'ün kişiliğinin tartışılmasından ziyade CHP'nin Atatürk'e bağlılığı konusunda kişileri şüpheye düşürmek yapılan propagandada temel amaç olmalıdır. CHP'nin bu açıdan samimiyetinin sorgulanması CHP'ye olan ilginin kesilmesinde etkisi olabilecekken CHP'yi Atatürk kurdu ise Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün kişiliği üzerinden bu tartışmayı yürütmek CHP'yi yıpratmaz aksine o iddia sahiplerini sarsacağı düşünülebilir.

Resim 69: 1940-1947 yılları arasında tedavülde olan İsmet İnönü'nün portresinin bulunduğu beş yüz lira.[479]

3.3.5. Çok Partili Yaşama Geçiş Döneminde Propaganda

II. Dünya Savaşı Amerika, İngiltere, Fransa'nın yer aldığı bloğun kazanmasıyla sonuçlanır. Savaştan SSCB güçlenerek çıkar. Amerika ve onun karşısında SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu bir dünya doğar. Savaş sonrasında SSCB, Türkiye'den Boğazlardan üs, Doğu Anadolu'dan ise toprak talep eder.[480] Bunlardan dolayı Türkiye, Sovyet tehdidine karşı Batı dünyasında kendisine yer bulmaya çalışır ve ABD'ye yanaşır.[481] Türkiye rejimini batıya benzetmek durumundadır. Diğer iç ve dış etmenlerle birleşerek Türkiye'de çok partili yaşama böylece geçilir. Bu dönemde Nuri Demirağ önderliğinde 18 Temmuz 1945'te

[478] TBMMZC, 4 Mayıs 1951, s.56 https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c007/tbmm09007072.pdf Erişim Tarihi:26.01.2018.
[479] http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon+Gruplari/2.+Emisyon+Grubu/2emisyon9 Erişim Tarihi: 26.01.2018.
[480] Fahri Armaoğlu, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914–1995),** İstanbul, 2001, s.426.
[481] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s.182.

kurulan Milli Kalkınma Partisi ilk siyasi parti olur.[482] Eski CHP Genel Başkanı ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in görüşüne göre *"statükoyu savunan bir parti seçimi kolayca kazanamaz. Yenilik ve yenileşmeyi vadeden bir parti iktidar adayı olabilir."*[483] Bu parti Devletçiliğe karşıyım şeklinde bir propaganda yürütse de pek rağbet görmez.[484] 2 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla yeni bir aşamaya geçilir.

Klasik Hollywood anlatısı çatışma üzerine kuruludur. Bu, iyi adamla kötü adamın mücadelesidir. Filmlerin sonunda iyi adam kazansa da gerilim ve çatışma filmin sonuna kadar canlı tutulur. Bu nedenle kötü adam en az iyi adam kadar güçlüdür. Kavgadan kolayca vazgeçmez. Filmler başından sonuna irili-ufaklı çatışmalarla örülüdür. Söz konusu anlatılar son büyük bir çatışmayla(climax) sonlandırılır. Anlatı çözümlenir. *"Son dakikaya kadar beklemek (Last Minute Rescue)",* diğer bir Hollywood anlatı tekniğidir. Bu tekniği örneklemek gerekirse azgın bir nehirde bir sandalla sürüklenen kişiler hayatta kalmak için amansız bir mücadeleye girişir. Bu mücadele dev bir çağlayanın ağzına kadar sürer. Film kahramanları tam çağlayandan düşecekken kurtulurlar veya birileri onları kurtarır. Seyirciler, kahramanlar çağlayandan düşecekler mi yoksa kurtulacaklar mı ikilemi ve gerginliği içerisinde son ana kadar bu olayı seyreder. Yukarıda sözü geçen her iki Hollywood tekniğinde çatışma ve gerginlik çıkararak seyirciyi filmde tutma amaçlanır. Çok partili yaşama geçiş sürecinde Türkiye'de Amerikan etkisinin görüldüğü bilinmektedir. 1946-1950 arasında DP ile CHP arasında yaşanan sürekli gerginlik bu açıdan değerlendirilebilir. Çok yaşama geçiş sürecinde Recep Peker Hükümeti kurulur. Bu hükümetin DP'ye karşı baskıcı tutumu DP'nin yürüttüğü propaganda sonucu DP lehinde mağduriyet algısının oluşmasına yol açar. DP, klasik Hollywood anlatısından etkilenip etkilenmediği tartışılabilir. Ancak DP, Peker Hükümeti döneminde gerginlik ve çatışmanın kendisine yarar getirdiğini kavramış olmalıdır. Ya da DP ile CHP arasında yaşanan gerginlik DP'ye yarar sağlamıştır denebilir. Aşağıda verilen olaylar gerginliğin ne boyutlara ulaştığını gösterir: DP'nin en büyük propaganda silahı tertip etmiş olduğu bu mitingler olur. Bu mitinglere binlerce kişi katılır. Tek parti yönetimi nedeniyle bu duruma pek alışık

[482] Ercan Haytoğlu, **Milli Kalkınma Partisi Kurucusu Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Projeleri**, 1992, s.257-264.
[483] Hikmet Çetin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 12.01.2018).
[484] Ercan Haytoğlu, **Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı,** 1990, s. 155.

olmayan CHP, bu mitingleri anarşi ya da ihtilal hareketi olarak görür. CHP'de önemli konuma sahip olan Falih Rıfkı Atay bu durumu "*DP, bir siyasi hareket olmaktan çıkıp bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketine dönüşmüştür*"[485] şeklinde değerlendirir. Seçim sürecinde partiler birbirini sert bir şekilde suçlarlar. Siyaset propagandası sınır tanımaz, camilere kadar girer. Düzce Müftüsü Mehmet Sıtkı Otluoğlu cuma vaazında, "*Ey Müslümanlar, şu anda Allah'ın emirlerini tebliğ ve sizleri irşat için bu kürsüye çıktım. Bazı aptessiz Demokrat Parti mensupları halk içine girerek tefrika ve fesat tohumları ekmeye çalışıyorlar. Bunlar mektepleri kaldırmaya bu surette halka yaranma amacındadır. Sakın bunların tahriklerine kapılmayınız. CHP'den ayrılmayız doğru yol budur.*" CHP Demokrat Parti'yi dini alet etmekle suçlarken böylece bünyesindeki kimilerinin söylem ve davranışlarıyla kendisi de aynı pozisyona düşer.[486] CHP ile DP arasında yaşanan rekabet ve gerginlik ticaret odaları idare kurulu seçimlerinden kooperatiflere varıncaya kadar her alana yayılır. Partilerin gençlere ulaşmak için spor kulüpleri kurdukları görülür. Bu da sporda dahi toplumda bölünmelere yol açar. Gelinen noktada resmi bayram kutlamaları bile partiler tarafından tam bir gövde gösterisine dönüştürülür. Partiler resmi bayram kutlamalarına ayrı ayrı oluşturdukları kortejlerle katılır. Taraftar sayısını fazla göstermek isteyen partiler en ücra köylerden dahi insan getirerek onların bu kortejlere katılımını sağlar. Keskin rekabet ve gerginlik kimi zaman vatandaşlar arasında kavgalar çıkmasına neden olur.

Resim 70: Çok Partili Yaşam Sürecinden Amerika'dan Etkilenildiğini Gösteren Seçim Afişidir. (Adnan Menderes, Amerika'nın Sam Amca Afişindeki Gibi Halktan Destek İstemektedir.)[487]

[485] Ulus, 4 Temmuz 1946.

[486] Sema Sönmez, **1946-1950 Yılları Arasında İktidar Muhalefet İlişkileri Açısından Demokrat Parti'nin İşlevi,** 1998, s.26.

[487] https://www.pinterest.co.uk/pin/448671181619639014/ Erişim Tarihi: 26.01.2018.

Çok partili yaşama geçiş sürecinde DP'nin uyguladığı propaganda teknikleri CHP'yi etkiler. Bu tekniklerden en önemlisi yüz yüze iletişimdir. DP, heyetler oluşturarak vatandaşın ayağına gider.[488] Özellikle köylüler bu durumdan etkilenir. Köylünün bundan dolayı hızla DP'ye kaydığı görülür.[489] CHP yöneticileri ve milletvekilleri yaşananlar karşısında sahaya inerler ve köy gezilerine başlarlar.[490] Demokrat Parti en küçük köylere dahi parti ocakları açar. Buna aynı şekilde CHP karşılık verir. 1960 Darbesi sonucunda partilerin köy ocağı açmasının yasaklanması bu açıdan üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Çok partili yaşama geçiş sürecinde Halkevlerinin durumu tartışma konusu olur. Anadolu'da çok yaygın bir biçimde teşkilatları bulunan Halkevlerinin bu durumundan DP propaganda anlamında yararlanmak ister. Bu mümkün olmaz.[491] DP, CHP'yi propaganda çalışmalarında devletin imkânlarını kullanmakla suçlar. [492] Bu suçlamaların içerisine Halkevlerinin durumu da ilave olur. Çok partili yaşama geçiş sürecinin başlarında muhalefet partilerine radyodan propaganda hakkının verilmemiş olması diğer bir eleştiri konusudur. DP bu sorunları farklı yöntemlerle aşmaya çalışır. Propaganda maliyetlerini karşılamak için DP teşkilatları deve güreşleri tertip eder, eşya piyangoları düzenler. Bu çalışmalarla DP, kendisinin milletin partisi olduğu şeklinde bir algı oluşmasını da sağlar. *"Milletin Partisine, millet sahip çıkmaktadır."* İkinci olarak DP, Adnan Menderes öncülüğünde büyük mitingler düzenlemeye başlar. Gelişmeler karşısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü meydanlara iner. [493] Mitingler sırasında yörenin özellikleri dikkate alınır. Örneğin Aydın'daki propaganda çalışmalarında zeytincilikte yaşanan sorunları sürekli dile getirilir. Bu pratik propaganda çalışması halk nezdinde oldukça etkilidir. Çünkü zeytin Aydın ili köylerinde yaşamın ta kendisidir. Öyle ki çocuğunu evlendirmek ya da sünnet ettirmek isteyen çiftçi zeytin hasadını beklemektedir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar nedeniyle yağ sıkılan tekneler mühürlenir, köylü memur gözetiminde yağını sıktıktan ve devlete yükümlü olduğu yağı verdikten sonra tekne

[488] Demokrat İzmir, 29 Nisan 1949.
[489] Demokrat İzmir, 18 Nisan 1949.
[490] Anadolu, 16 Haziran 1946.
[491] BCA, 490.01/824.261.1.
[492] Demokrat İzmir, 16 Aralık 1947.
[493] Anadolu, 17 Ağustos 1949. Demokrat İzmir, 18 Ağustos 1949. Anadolu, 19 Ağustos 1949. Anadolu, 20 Ağustos 1949.

tekrar mühürlenir. DP'lilerin, Aydın'da mühürlü yağ tenekelerini miting meydanlarına getirip *'teknelerdeki mührü devlet kesmezse biz keseceğiz'* şeklinde propaganda yapmaları bu açıdan ilginçtir.[494] Mitinglerde başka illerde ise başka temaların işlendiği görülür.

Çok partili yaşama geçiş süreci 14 Mayıs 1950 genel seçimleri sonucu iktidarın el değiştirmesiyle biter. Seçimler sonucunda DP, %52,68; CHP, %39,45; MP, % 3,11 oranlarında oy alır.[495] Seçim sonuçlarına baktığımızda DP'nin propaganda açısından daha başarılı olduğu yorumu getirilebilir. 28 yıl süren tek parti iktidarının getirmiş olduğu yıpranmışlık ve II. Dünya Savaşı'nın Türkiye içinde yol açtığı büyük sıkıntılara rağmen CHP'nin neredeyse %40 oranında oy alması da etki açısından CHP propagandasının yok sayılamayacağını gösterir.

3.3.6. DP İktidarı Döneminde Propaganda

1950 seçimleri sonrasında Adnan Menderes başbakan olurken Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilir. DP'nin ilk iktidar yıllarında ekonomik büyüme sağlanır. Köylünün eline para geçer. 1954 seçimlerinde DP propaganda anlamında kendi iktidarları dönemi ile tek parti iktidarı dönemini karşılaştırır.[496] Aynı zamanda DP iktidar yıllarında CHP ve İsmet İnönü'nün imajını sarsmak için çaba sarf eder.[497] DP'nin laiklik uygulamalarını gevşetmesi sonucu tekrar tarikat ve cemaat faaliyetleri yoğunlaşır. Bir kısım tarikat mensupları Atatürk heykellerine zarar vermeye kalkınca DP iktidarı 25 Temmuz 1951'de 5816 Sayılı Atatürk'ü (manevi şahsiyetini) Koruma Kanunu çıkartır. Atatürk'ün na'şının Ankara Etnografya Müzesi'nden alınıp Anıtkabir'e nakledilmesi de bu dönemde olur. Bu uygulamalar CHP'nin Atatürk'ün yegâne mirasçısı olduğu algısının önüne geçilmesine yardımcı olur.

1950'den sonra CHP, ülkeyi kendilerinin II. Dünya Savaşı'na sokmadıkları konusunu propaganda malzemesi yapar. DP ise II. Dünya Savaşı sırasında ülke içinde yaşanan sıkıntıları ön plana çıkararak CHP aleyhinde karşı propaganda

[494] Mustafa Kemal Yılmaz ve Saadettin Demirayak'la yapılan görüşme. (Görüme Tarihi: 15 Mayıs 2007).
[495] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950 Erişim Tarihi: 27.01.2018.
[496] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[497] BCA.030.01./43.254.2M:20.

geliştirmeye çalışır. Çoğu zaman bu propaganda esnasında sıkıntıların kaynağının ne olduğu bilgisini gizler. DP, iktidarı boyunca sık sık temel atma programlarıyla tam bir yapı propagandası da gerçekleştirir. CHP ise bu temel atmaları DP'nin birer propaganda vasıtası sayıp eleştirir.[498]

1946 yılında başlayan DP ile CHP arasındaki gerginlik DP'nin iktidara gelmesiyle devam eder. Başlangıçta daha özgürlükçü bir yaklaşım takip eder görünen DP bu politikasından hızla vazgeçer. CHP'nin en önemli sosyolojik propaganda aracı olan Halkevlerini kapatır. Eğitim Enstitülerini lağveder. Dönemin önemli bir propaganda aracı radyonun muhalefet tarafından kullanılmasına kısıtlama getirildiği iddia edilir.[499] 17 Mart 1954 tarihinde basın kanununda değişikliğe gidilir. Muhalif basına karşı daha sert bir tutum izlenir. Bu kanunun çıkmasından hemen sonra Ulus gazetesinin sahibi Nihat Erim'e yüklü miktarda para cezası verilir. Aynı gazetenin yazı işleri müdürü ise hapse girer. Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın, milletvekili olmasına rağmen başbakana hakaretten hapse atılır. Öbür yandan CHP'nin mal varlığına el konur.[500] Hatta Ulus gazetesinin dahi CHP'nin malı sayılıp el konulmak istenmesi ilginçtir.[501] Mali açıdan zora giren CHP böyle propaganda faaliyetlerini finanse edemeyecektir. Adnan Menderes'e göre CHP bu malları haksız bir biçimde elde etmiştir. Dolayısıyla uygulama doğrudur.[502] CHP ile DP arasında süren gerginlik 27 Mayıs 1960 darbesiyle son bulur.

.

[498] Vakit, 27 Nisan 1954.
[499] Vakit, 10 Nisan 1954.
[500] Yeni Politika, 11 Aralık 1953.
[501] Ulus, 11 Ocak 1954.
[502] Zafer, 25 Nisan 1954.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1970-1980 ARASI SİYASİ GELİŞMELER VE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

4.1. 1970 ÖNCESİ GELİŞMELER SİYASİ ALGI VE PROPAGANDA

27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra DP yerine kurulduğu düşünülen AP'nin ilk ciddi sınavı 1961 Anayasa'nın referanduma sunulması sırasında olur. AP, yeni anayasanın kabulüne dönük bu halk oylamasında olumsuz bir tutum izler. Çünkü parti ileri gelenleri tarafından bu anayasanın kabul edilmesi askeri rejimin de onaylanması ve darbenin de meşrulaştırılması anlamına gelmektedir. AP, propaganda açısından kendine göre başarılı bir yöntem izlediği iddia edilebilir. Çünkü halkın genelinin taşrada yaşadığı bir ülkede yeni anayasanın içeriğini halka anlatmak yerine propagandanın en etkili silahı slogan üretme üzerinden AP'nin çalışmalarını yürüttüğü görülür. Bu sloganlar da halk deyişleri üzerinden metafor üretmekle ortaya çıkar. *"Hayır'da hayır vardır."* Şeklinde geliştirilen slogan oldukça etkili olur. Diğer etmenlerle birlikte %38,3 oranında seçmen referandumda hayır der. Bu oran bir askeri darbe ile dağıtılmış ve referandum esnasında etkin propaganda fırsatı verilmeyen AP için oldukça yüksektir.[503]

Duygusal propaganda yöntemi özellikle aidiyet oluşturma açısından oldukça önemlidir. Bir parti içerisinde üyeler, aidiyet duygusuyla partilerine bağlanmışlarsa onların daha verimli çalışabileceği düşünülür. Aidiyet bağı özellikle geçmişe göndermeler yaparak, görkemli geçmiş imgesiyle oluşturulur. Bu nedenle 1946 ruhu AP'nin daha kurulma aşamasında dile getirdiği bir konudur. Ancak Yassıada Mahkemeleri sonucu idama mahkûm edilen Adnan Menderes ve bakan arkadaşlarının infazlarının durdurulması konusunda askeri yönetimin ikna edilememesi sonucu[504] AP içinde Ragıp Gümüşpala'nın liderliği tartışılır hale gelir.[505] Merkez sağdaki diğer YTP ve CKMP gibi partilerin eline AP aleyhinde karşı

---

[503] Feroz Ahmad – Bedia Turgay**, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yay. İstanbul, 1976, s.s.234-235.
[504] Cumhuriyet, 16 Eylül 1961.
[505] Cumhuriyet, 21Eylül 1961.

propaganda fırsatı verir. 1950 öncesinde MP tarafından DP aleyhine atılan denge partisi olma, DP'nin CHP tarafından kurdurulduğu iddiaları aynı biçimde AP için de dillendirilir.[506] Fotoğraf bir kez daha propaganda aracı olarak kullanılır. Ne zaman çekildiği belli olmayan Ragıp Gümüşpala'nın İsmet İnönü'nün elini öptüğü fotoğraf bu işin delili olarak ileri sürülür. Böylece rakip partiler tarafından AP'nin DP'nin devamı olduğu iddiası çürütülmeye çalışılır. Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes'in YTP'ye katılmasıyla birlikte temsil yoluyla propaganda çalışması tamamlanır. Aynı zamanda Yassıada'da Adnan Menderes'in avukatlarından biri olan Hüsamettin Cindoruk da YTP'ye üye olur. Yaratılmak istenen algı merkez sağın ve DP'nin gerçek temsilcisi bu YTP olduğudur.

1961 Genel Seçimlerinin sonuçlarına baktığımızda YTP ve CKMP açısından bu propaganda tekniğinin işe yaradığı söylenebilir. Çünkü bu seçimlerde YTP, 65 vekil çıkarırken CKMP 54 vekili meclise sokmayı başarır. Elbette bu oranları değerlendirirken propagandanın dışında sonuçları etkileyen diğer sebepler de göz önünde bulundurulmalıdır.

1961 seçimlerinde AP mecliste 158 sandalyeye sahip olur. CHP ise 173 vekille seçimden birinci parti olarak ayrılır.[507] CHP ile AP arasındaki oy farkı sadece %2'dir.[508] Merkez sağın toplam milletvekili sayısı ise 277'dir. Bu da CHP'nin vekil sayısının çok üzerindedir. CMKP, YTP'nin CHP tabanından fazla oy almadığı varsayılırsa bu iki partinin yukarıda yürüttüğü propaganda tekniği AP için nelere mal olduğu anlaşılabilir. 1961 genel seçimlerinde AP mitinglerinde kullanılan pankart ve afişlere baktığımızda AP'nin bir mağduriyetin sonucu ortaya çıktığı iddiasını dillendirdiği söylenebilir. "*Türk milleti zulme dur diyecektir.*" "*Tehditler Türk milletinin şahlanması için kâfidir.*" gibi söylemler, AP'nin merkez sağdaki parçalanmışlık nedeniyle çok daha fazla darbe yemesinin önüne geçmiştir denebilir.

DP mirasına sahip çıkmakla birlikte başlangıçta 27 Mayıs darbesine ve askeri rejime karşı net tavır alamayan Ragıp Gümüşpala liderliğindeki AP yönetimi kendilerine karşı yükselen parti içi muhalefeti durdurabilmek için zamanla daha net ve daha sert tutum sergilemeye başlar. Yapılan AP mitinglerinde açıkça askeri idare ve 27 Mayıs Darbesi eleştirilir. Ragıp Gümüşpala partisinin Adana mitinginde açıkça

[506] Cumhuriyet, 05 Ekim 1961.
[507] Türkiye İstatistik Yıllığı, 1989. D.İ.E. s.140.
[508] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler Erişim Tarihi:03.11.2017.

şu ifadeleri kullanır: *"Orduyu siyasete karıştırmamak gerekir, ordunun yeri kışladır. Güney komşularımız gibi Türk halkının diktatörlüğe ve ihtilallere tahammülü yoktur. İnönü, orduyu tehdit aracı olarak karşımızda kullanmak istemektedir."*[509] AP Genel Başkan Yardımcısı Ertuğrul Akça ise İsmet İnönü'yü demokratik yollarla 10 senedir başa gelemeyen birisi olarak darbe ve yeraltı tezgâhları tertip ederek işbaşına geçmeye çalışmakla itham eder.

Propagandada düşman var etme teşkilatların iç dinamizmi açısından oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Ragıp Gümüşpala ve ekibi parti içindeki birliği koruma, kendisine dönük muhalefeti etkisizleştirme adına başlangıçtaki AP'nin rakibi kim sorusunun belirsizliğini gidermeye yönelir. Yapılan baskılar sonucunda eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, serbest bırakılır. Bunun üzerine 27 Mayıs taraftarları yollara dökülür, Ankara'da ve İstanbul'da mitingler düzenler. Olaylarda sağ anlayışın propaganda aracı olan Son Havadis gazetesinin binaları taşlanır. Olaylar üzerine gelişmelerin ulaşabileceği noktadan çekindiğini düşünebileceğimiz Gümüşpala[510] dilini yumuşatma yoluna gider. Ancak parti içinde CHP ve 27 Mayıs'a karşı sert söyleme ve muhalefete engel olamaz. Gelişmeler karşısında Talat Aydemir'in darbe girişimi patlak verince İsmet İnönü, bu teşebbüse karşı çıkmakla birlikte, AP'yi askeri kışkırtmakla suçlar ve kendisine yöneltilen suçlamalara böylesine bir karşı propaganda ile cevap verir.[511]

AP içindeki sertlik politikası, 17 Kasım 1963 yerel seçim sonuçlarına baktığımızda işe yaramış gibi durmaktadır. Bu seçimlerde AP oyunu %45.87 oranına çıkarırken CHP %36.97 oranında oy alır. CHP'nin oy oranında çok ciddi değişiklik olmazken AP'nin düşman var etme propaganda yöntemi merkez sağı ve DP mirasını kim temsil etmektedir sorusuna halkın verdiği cevabı ortaya koyar. Bu nedenle CMKP ve YTP'de büyük bir oy kaybı yaşanır. YTP, %6.5; CKMP, %2,6 oranında oy alır.[512] Seçmenin DP'nin mirasçısı kim olduğu konusundaki kafa karışıklığı giderilmiş durumda gözükmektedir. Bir sonraki genel seçimde AP, tarihinin en yüksek oyunu alarak tek başına iktidara gelecektir.

[509] Son Havadis, 10 Mart 1963.
[510] Cumhuriyet, 15 Mayıs 1963.
[511] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, İletişim Yay, İstanbul, 1984, s.s.272-274.
[512] http://www.yerelsecim.com/YerelSecimSonuclari.asp?SY=1963 Erişim Tarihi:03.11.2017.

7 Haziran 1964 tarihinde 1961 Anayasası ile teşkil edilen Cumhuriyet Senatosu seçimleri yapılır. AP hakkında Cumhuriyeti yıkamaya amaç edinmiş, Atatürk ilkelerini hiçe sayan bir parti olduğu şeklinde propaganda çalışmaları yürütülür. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala seçim gezilerinde iddialara sert biçimde cevap verir. AP, *"otuz milyonluk Türkiye'nin malıdır*" der. Bu söylemle en etkili biçimde temsil yoluyla propaganda yöntemine başvurur. CHP'yi ise Atatürk'ü istismar etmekle suçlar. Ona göre Atatürk fotoğraflarını ortadan kaldıran ve onun resimlerini paralardan çıkaran CHP'dir. Dolayısıyla CHP'nin kendisinin iddia ettiği gibi Atatürk'ü CHP temsil etmemektedir.[513] 1964'lerde ortaya konan bu söylem tarzı günümüze kadar sağ partilerin CHP'ye karşı en önemli propaganda vasıtası haline gelir.

1964 Senato seçimleri adına yoğun bir propaganda dönemi yaşayan Ragıp Gümüşpala seçimden hemen önce vefat eder. AP ve Gümüşpala tarafından yürütülen propaganda çalışmaları ve diğer etmenler seçimlerde AP'nin 31 senatörlük kazanmasını sağlar. CHP ise 19 senatörlük elde eder. Diğer partiler senatoya aday sokamaz.[514]

AP yönetimi propaganda çalışmalarında direk 27 Mayıs İhtilali'ni yapanlara çatmaktan çekinir. Onun yerine İsmet İnönü'ye hedef alır. Kıbrıs'taki gelişmeler sonucunda İnönü hükümeti, Meclis'ten aldığı yetkiyle Adaya müdahale kararı verir.[515] Amerika buna karşı çıkar. Başkan Johnson, bir mektupla durumu İnönü'ye bildirir. İnönü, Amerika konusunda yanılmışım der. Bunun üzerine İnönü becerisizlikle suçlanır.[516] AP, İnönü algısını sarsıp daha çok oy alabilme hesabı yapmış olmalıdır.

Ragıp Gümüşpala'nın ölümünden sonra Tekin Arıburnu, Saadettin Bilgiç, Ali Fuat Başgil, Süleyman Demirel gibi kişilerin AP Genel Başkanlığı için adları geçer. Demirel ve Başgil AP teşkilatları içerisinden gelmemektedir. Bu açıdan seçilme şanslarının zayıf olduğu iddia edilebilir. Buna rağmen Demirel'in AP genel başkanlığına seçilmesinin üzerinde durulduğunda Demirel'in seçilmesinin nedenlerinin bir tanesinin iyi yürütülen propaganda çalışması olduğu görülür. Kongre

[513] Tercüman, 24 Mayıs 1964.
[514] Tercüman 08 Haziran 1964.
[515] Cumhuriyet, 16 Mart 1964.
[516] Hürriyet, 05 Haziran 1964.

öncesinde ve kongrede kimi AP üyeleri ve başkanlık adayları 27 Mayısçıları ve ordu hakkında söylemlere girişmesi mümkündü. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay TBMM başkanına konuyla ilgili bir mektup gönderir.[517] AP Kongresi yaklaştıkça iki isim ön plana çıkmaya başlar. Bunlardan biri olan Bilgiç hakkında parti üye ve delegeleri nezdinde teşkilatçı, korkusuz olduğuna dönük bir algı vardır. Buna karşılık Demirel yanlıları ise onun hakkında *"Adnan Menderes'in DSİ Genel Müdürü, barajlar kralı, batı kafalı*" şeklinde bir algı oluşturmaya çabalar. Elbette bu algının yıkımına dönük karşı propaganda çalışmaları da görülür. AP Kongresi öncesi ortaya atılan Demirel'in mason olduğu iddiasında durum baskın propaganda şeklinde tezahür eder.[518] Kongre esnasında ise Demirel'in milletvekili olmayışı nedeniyle genel başkan seçilmesi durumunda ortaya çıkabilecek sakıncalar hakkında önerge verilmesi bu vaziyete diğer bir örnektir. Demirel ve taraftarları bu durumu usta manevralarla atlatır.

Semboller, sloganlar propaganda çalışmalarında önemli olduğunu bu tezde sıklıkla dile getirildi. Süleyman Demirel, AP'nin başına geçtikten sonra partinin amblemi değiştirilir. Eski amblemde kitap, güneş gibi unsurlar yer alırken partinin yeni ambleminde sadece kırat vardır.[519] 1965'lerde Türkiye genelinin kırda oturduğu ve okuma-yazma bilmediği düşünülecek olursa değişiklik ciddi bir propaganda etkisi yapar. Basit bir slogan geliştirilir: "*vur mührü kıratın altına*!"[520] Yeni amblemdeki kırat nedeniyle seçmen AP ile DP arasında kolaylıkla bir bağ kurar. Bu bağ neticesinde AP, DP'nin devamıdır şeklinde basit sonuç da ortaya çıkar. Çünkü Demokrat sözcüğünü tam söyleyemeyen köylünün ağzında aynı sözcük *"demikrat, demirkırat"* şeklinde evrilir.[521] AP'lilere göre yapılan bu operasyonla seçmenin doğru partiye oy vermeleri sağlanacaktır. Seçmen aynı zamanda oy pusulasında partinin yerini kolaylıkla bulacaktır.

Korku geliştirme, düşman var etme önemli bir propaganda unsuru olduğu bir kez daha tekrarlanabilir. Bu nedenle 1965 seçimleri öncesinde AP'nin sürekli komünizm tehdidinden söz etmesi sadece ülke güvenliği için değil ilgiyi AP'de toplamanın veya AP içinde ise safları sıkılaştırmanın bir yöntemi olarak da

[517] Tercüman, 18 Kasım 1964.
[518] Tercüman, 29 Kasım 1964.
[519] Cumhuriyet, 27 Kasım 1965.
[520] Emine Cerit'le yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[521] Ahmet Cerit'le yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 14.01.2001).

görülebilir. AP'nin "*kızıl tehlike*" söylemi daha çok yukarıdaki anlayışa hizmet ettiği dahi söylenebilir. Demirel'e göre CHP'nin kendisini ortanın solu şeklinde tarif etmesi pek inandırıcı değildir. Ona göre CHP mülkiyet ve sermaye düşmanıdır. Demirel seçim meydanlarında CHP'nin komünistlerle işbirliği yaptığı iddiasında dahi bulunur. Ona göre CHP aşırı akımların yuvası haline gelmiştir.[522] Demirel'in sürekli bunu söylemesi CHP hakkında kamuoyunda nasıl bir algı oluşturulması gerektiğini de ortaya koyar. Solun adil paylaşım, sömürü düzenine hayır gibi insana sıcak gelebilecek propagandasına karşı AP'nin sarıldığı önemli silahların bir tanesinin din olduğu söylenebilir. Fısıltının önemli bir propaganda unsuru olduğu tekrar burada dillendirilebilir. Halk arasında o yıllarda sol yanlısı öğrencilerin veya gençlerin kadın-erkek aynı evde kaldıkları yaygın bir söylentidir.[523] Bu söylentinin kaynağı tespit güç olsa da AP'nin daha sonraki yıllarda yaptırmış olduğu seçim şarkısında *"solcuya oy verme Zühdü! Ar-namus gider Zühdü!"*[524] Şeklinde söz geçmesi bu açıdan dikkate değer şeklinde düşünebiliriz.

1965 seçimleri öncesinde Demirel, tam bir temsil propagandası çalışması içerisine girer. O dönemde AP'nin geliştirdiği seçim sloganlarından birisi *"halkı seven halka yakın olur"* şeklindedir. AP'nin başa geçmesi durumunda olası darbe söylentisine Demirel 22 ilde yaptığı büyük mitinglerle cevap verir. Mitinglerin kendisi bir propaganda unsuru olduğu gibi Demirel, mitinglerde temsil propagandası çerçevesinde cevaplar verir. Demirel, büyük mitingler yaparak halkla buluşarak ve bu mitinglerde söylediklerileyle darbe söylentisinin merkez sağa oy verecekler üzerindeki etkisini kırar. Demirel'in söylediklerinden milletin temsilcisi kendilerinin olduğu anlamı kendiliğinden ve doğrudan çıkar. Demirel'e göre darbeyi yapacak olanlar aslında AP'ye karşı değil millete karşı yapacaktır. Demirel sorar: "*buna kimin gücü yeter?*" Bazıları Demirel'in iyi bir demagog olduğunu iddia eder. Bu nedenle halkı nasıl etkileyebileceğini bilmektedir. Demirel, mitinglerde şöyle der: *"AP, iktidar olursa, ona iktidarı vermeyeceklermiş! Kim vermeyecek ordu, kim verdirmeyecek CHP!"* Demirel'e göre AP'yi oylarıyla iktidar yapacak olan millettir. Demirel sorar: *"Milletin evet dediğine ordu hayır mı diyecektir. O zaman bu ordu*

[522] Tercüman, 8 Ekim 1965.
[523] Sümer Germen'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2015).
[524] Seçim Şarkısı için: https://www.youtube.com/watch?v=zovuWQwV2YE
Erişim Tarihi: 09.11.2017.

milletin ordusu mudur? Yoksa CHP'nin muhafız alayı mıdır?"[525] Demirel'e göre söylenenler yalandır. Milletin ordusu böyle bir şey yapmayacaktır. Onun açısından "*CHP ülkeye bir tek çivi çakmamıştır ama yalana ve tehdide gelince en öndedir.*"[526]Bu söylem merkez sağ partilerin değişmeyen ama etkili sloganıdır. Sadece yapılan miting ve söylemlerle değil her açıdan AP, 1965 seçimleri öncesinde temsil propagandasını etkili bir biçimde yürütmüştür denebilir. Seçimlerde Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy ile Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'in aday gösterilmesi AP'nin seçmen nezdinde neyi temsil ettiğini göstermesi açısından ilginçtir. AP, yaptıklarıyla merkez sağın oylarının tamamına talip olduğunu gösterir. CKMP ve YTP'den AP'ye katılımlar olur. [527] Bundan daha öte tek başına iktidar isteyen AP, oy yelpazesini daha geniş tutmak için işçi sınıfı için milletvekili listesinden kontenjan ayırır.[528] AP, yaptıklarıyla işçinin temsilcisi sadece solun olduğuna dair algıyı kırmaya çalışır. Doğu'dan oy almak isteyen AP, 55 toprak ağasına partisine dâhil eder.

AP, 10 Ekim 1965 yılında yapılan seçimlerde tek başına iktidarı elde eder. Seçimler sonucunda AP:241, CHP:134, MP:28, YTP:19, TİP:15, CKMP:12 milletvekili çıkarır. AP:52,87 oranında oy alırken CHP:28,75 bandında kalır. [529]AP, seçimde uygulanan nispi sistem nedeniyle aldığı oy oranından daha az milletvekilliği elde eder. AP başarısı ciddiye alınması gereken bir durumdur. Seçimlerde en ilginç çıkışı Türkiye İşçi Partisi yapar. Buradan yola çıkarak Süleyman Demirel'in seçimlerde işçi kontenjanı ayırmasının isabetli bir propaganda tekniği olduğu söylenebilir. AP'nin başarısını o günkü şartlar içerisinde bu partinin dini kullanmasının etkisini ve nurcuların ve din adamlarının bu parti için çalışmasına bağlayan İsmet İnönü kısmen haklıdır.[530] AP'yi seçim başarısına götüren en önemli etken etkili temsil propagandasının AP tarafından yürütülmesidir. Seçim sonuçlarını dahi Demirel, aynı yöntemin etkisiyle değerlendirir. Gazeteciler 1960 ihtilaline gönderme yaparak bu demokratik bir ihtilal mıdır? Şeklinde Demirel'e soru yöneltince Demirel şu şekilde onlara cevap verir: *"Buna ihtilal demeyelim. Bu, bizim millete olan inancımızın neticesidir. Bunu ihtilal şeklinde görmeye lüzum yoktur. En*

[525] Son Havadis, 24 Eylül 1965.
[526] Son Havadis, 27 Eylül 1965.
[527] Cumhuriyet, 18 Eylül 1965.
[528] Son Havadis, 21 Haziran 1965.
[529] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1965 Erişim Tarihi: 09.11.2017.
[530] Milliyet, 06 Haziran 1966.

şerefli meselelerde millete dönerseniz o size doğruyu gösterecektir. Bütün dava millete inmektir."[531]

Seçimler sonucunda İsmet İnönü'ye dair Kurtuluş Savaşı'nın kudretli paşası algısı sarsıntıya uğradığı söylenebilir. Dış basında seçim sonrasında 82 yaşına girmiş olan İnönü'nün liderliği yakında parti içinde tartışmaya açılır şeklinde yorum yapılır. Sola dair umut arayışı başlayacaktır. Bu umut arayışının ilk işareti TİP'in seçim başarısıdır. Ancak bu arayış 1971 sonrası Ecevit'in ortaya çıkışıyla yerini bulacaktır. Aynı uygulamalar farklı algılara neden olabilir. Demirel, işçilere kontenjan ayırması parti içi muhalifleri harekete geçirir. Demirel'i sola kaymakla itham ederler.[532] Demirel hükümeti hemen dikkati başka yöne çekmeyi başarır. Türkiye'de sosyalist faaliyetleri önlemek adına pek çok TİP'li tutuklanır. Sol yayınlar toplatılır.[533] Bu durumun iki yönü olduğu söylenebilir. Birincisi ülke içinde TİP'in etkisini azaltmak, ikincisi ise AP içinde ise Demirel muhalefetini kırmaktır.

1969 Genel Seçimlerine yaklaşıldıkça AP, 1965'teki seçim taktiğini daha ileri götürerek sürdürür. Demirel, gezilerinde cemaatle namaz kılar. Ankara'da bulunduğu süre içinde Cuma Namazını Hacı Bayram Veli Camisinde kılmaya özen gösterir. AP'li Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli Meclis'te iftar verir. Milli Eğitim Bakanı daha fazla imam hatip okulu açılmasından söz eder. CHP'nin buna karşı etkin propaganda faaliyetleri geliştiremediği görülür. Yapılanları CHP, kimi zaman irticai faaliyet olarak değerlendirse de AP'den hemen karşı propaganda anlamında cevap gelir. "*CHP'nin irtica dediği şey, din ve vicdan özgürlüğüdür.*"[534]

1968'de başlayan gençlik hareketleri Kanlı Pazar olarak bilinen 16 Şubat 1969 Amerikan 6. Filosunun gelişini protesto etmek isteyen sol gurupla sağ gurup arasındaki İstanbul Taksim civarındaki çatışmayla zirve yapar. Bunun üzerine AP, baskıyı artırır. Pek çok dernek kapatılır. Demirel'in yıprandığını düşünen parti içi muhalefet bir kez daha Demirel'e karşı harekete geçer. 1965 seçimlerinde yakalanan hava dağılır. 1969 seçimlerinde AP tekrar iktidara ele alsa da hava yalancıdır. Merkez sağ dağılır. Bir kez daha koalisyonlar dönemi başlar.

[531] Cumhuriyet, 13 Ekim 1965.
[532] Tercüman, 14 Haziran 1967.
[533] Tercüman, 1 Ekim 1967.
[534] Cumhuriyet, 20 Şubat 1968.

Ülke 1969 seçimlerine giderken iktidardaki AP klasik bir propaganda tekniğine başvurur. Mitinglerde, beyannamelerinde kendinden önceki dönemle kendilerinin dönemini karşılaştırma yoluna gider. 1969 seçimlerinde AP yaptıklarını bir sonraki dönem için delil olarak gösterir. Onlara göre AP, 1965'ten 1969'a ülkeyi çağ atlatır. Örneğin AP döneminde kişi başı gelir 2000 liradan 2500 liraya çıkar. Orta dereceli okul sayısı 1861 adetten 2425'e yükselir. Bu listeyi oldukça uzatmak mümkündür. Özetle büyüme açısından AP Türkiye'nin üzerine 4 yılda yeni bir Türkiye daha ilave eder.[535] Demirel, AP'nin yeni döneminde tabi senatörlüğün kaldırılacağını, ülkede anarşi arttığı için kendisine kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi gerektiğini bunun için en az 300 milletvekiline ihtiyaç duyduğunu söyler. Mitinglerde bana 300 vekil verin der. Muhalefetin ise etkin bir rol oynayamadığı görülür.[536] CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Demirel'i kendisinin kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesini eleştirir. Onu sultan heveslisi olmakla suçlar. Ecevit'in çıkışları soldaki umut arayışın emaresi olarak burada değerlendirilebilir.

1969 seçimlerinde AP oy kaybeder. Aldığı oy 6-7 puan geriler. %52'lerden %46'lara düşer. CHP, %1 oranında oyunu artırır. Aldığı oran ise %27.36'dır.[537] AP, yine tek başına iktidar olur. Ancak eskisi kadar güçlü değildir. Meclis'te bağımsızlarla birlikte 9 ayrı gurup vardır. Siyasi yapı parçalanır. Seçime katılım oranı ciddi bir biçimde geriler. Oran %64,3'e kadar düşer. Seçime katılımın düşük olması ve AP'nin oyunun ciddi bir biçimde düşmesi seçmen nezdinde AP'nin yavaş yavaş umut olmaktan çıktığını gösterir. Ancak seçime katılım oranının düşmesi yeni bir umudun da ortaya çıkmadığını ifade eder. AP tek başına iktidara gelse de seçime katılımın düşüklüğü, AP'ye verilen oyların gerilemesi bu partinin zaaflarındandır. Parti içinde Süleyman Demirel'in otoritesi sarsılır. AP umut olmaktan çıkar.

[535] Yeni Bir Türkiye, AP Yayını. 1969. s.s.1-5.
[536] Hürriyet, 23 Ağustos 1969.
[537] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1969 Erişim Tarihi: 09.11.2017.

4.2. KOALİSYON KAVRAMI ve TÜRKİYE'DE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

Koalisyon sözcüğü Türkçeye Fransızcadan geçer. TDK'nin elektronik sözlüğüne baktığımızda bu kavramın *"çeşitli güçlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan birlik, ortak yönetim"* anlamına geldiğini görürüz.[538] Günümüzde aynı amaç doğrultusunda hareket eden devletlere de koalisyon güçleri dendiği olur. Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde seçime giren partilerin iktidar olabilmesi için anayasa ve yasaların belirlediği sayıda parlamentoda sandalye kazanması gerekir. Kavram terminolojik olarak açıklandığında seçimler sonucunda hiçbir partinin tek başına bu sayıya ulaşamaması durumunda iki ya da daha fazla parti yan yana gelerek bu sayıyı tamamlaması durumunda kurdukları ortak kabinenin adı koalisyon hükümetidir.[539]

1970-1980 arası dönemde 11 tane hükümet kurulur. Bunlardan sadece 3 tanesi koalisyon hükümetidir. Hal böyleyken bu dönemin koalisyonlar dönemi şeklinde nitelendirilmesi hatalı olabilir. Diğer kabineler resmen ara dönem hükümetleri veya azınlık hükümeti olarak tanımlanır. Ara dönem hükümetlerine neredeyse tüm partilerin bakan verdikleri düşünülecek olursa bunun resmi olmasa da bir koalisyon hükümeti olarak değerlendirmek mümkündür. Darbe veya muhtıra şartlarında oluştuğu için bu hükümetlere yapay koalisyon da diyebiliriz. Tek başına mecliste yeterli sandalyeyi sağlayamamış bir partinin diğer parti veya partiler tarafından dışarıdan desteklenmesi sonucu oluşturulan kabineye azınlık hükümeti denir.[540] Burada da bir uzlaşıdan söz edebiliriz. Yukarıdaki nedenlerden dolayı 1970-1980 arasını koalisyonlar dönemi olarak nitelendirmek yanlış olmaz.

Türkiye'de ilk koalisyon 1960 darbesi sonrasında CHP ile AP arasında kurulur. Başbakan İsmet İnönü olur. Koalisyon bir zorlamanın sonucu ortaya çıktığı için 6 ay civarında sürer. Daha sonra ise CHP-YTP-CMKP-Bağımsızlar yan yana gelerek yeni bir koalisyon oluşturur. Bu koalisyon da kısa ömürlü olur. 1963-1965 arasında ise CHP-Bağımsızlar koalisyonunu görürüz.[541] Suat Hayri Ürgüplü

---

[538] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a04b567281176.48285506 Erişim Tarihi:09.11.2017.

[539] Zekeriya Yıldız, **Politika Sözlüğü,** Timaş Yay. 2003, İstanbul, s. 227.

[540] A.g.e. s.58.

[541] https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html Erişim Tarihi: 09.11.2017.

başkanlığında Türkiye'nin 4. koalisyon hükümeti 20.02.1965'te kurulur. Bu hükümet 1965 genel seçimleri sonucu sona erer.

12 Mart 1971 muhtırasından sonra Süleyman Demirel hükümeti istifa yoluyla düşer. Bundan sonra ara hükümetler dönemi başlar. Meclis iradesi dışında aktörler tarafından oluşturulan ara dönem hükümetlerinde Nihat Erim, Ferit Melen, Mehmet Naim Talu tarafından kurulan kabineler görev yapar. 14 Ekim 1973'te genel seçimler yapılır. Seçimlerden CHP birinci parti olarak çıkar. Kendisine hükümeti kurma görevi verilen CHP lideri Bülent Ecevit, diğer parti liderleri Süleyman Demirel ve Ferruh Bozbeyli'ye teklif götürdüğünde ret cevabı alır. MSP ile de ilk aşamada koalisyon mümkün olmaz. Seçimlerin üzerinden yaklaşık 10 ay geçmesine rağmen hükümet kurulamaz. Bu süreçte mevcut Naim Talu hükümeti görevine devam eder. Bu durum 1974'ün Ocak ayına kadar sürer. 26 Ocak 1974 tarihinde CHP-MSP koalisyonu kurulur.[542] Koalisyon yaklaşık 10 ay kadar devam eder.[543] Söz konusu koalisyonun sona ermesiyle kısa süreliğine Sadi Irmak hükümeti kurulur. Irmak hükümeti güvenoyu alamayarak sona erer. Yeni bir hükümet kuruluncaya kadar yaklaşık 4 ay daha görevine devam eder. Gelinen son aşamada AP, MHP, MSP ve CGP'nin yan yana gelmesiyle yeni bir koalisyon oluşturulur. Bu hükümet oluşumuna Birinci Milliyetçi Cephe hükümeti denir. 1977 seçimlerinden CHP, birinci parti olarak çıkar ancak tek başına iktidar olacak çoğunluğa erişemez. CHP Genel Başkanı 21 Haziran 1977'de azınlık hükümeti kurar. Bu hükümet, TBMM'den güvenoyu alamaz ve görevden düşer. 21 Temmuz 1977 tarihinde ise AP, MSP ve MHP'nin işbirliği yapması sonucu İkinci Milliyetçi Cephe hükümeti kurulur. 5 ayın sonunda söz konusu hükümetin hakkında verilen gensoruyla görevi sona erer.[544]

Türkiye'de koalisyonlar işbirliği, politik olgunluk şeklinde değil de zayıflığın, istikrarsızlığın ve politik kavganın simgesi olarak görülür. Bu görüşü haklı çıkaracak pek çok gelişmenin Türk siyasi yaşamında cereyan ettiği gizlenemeyecek niteliktedir. Türkiye'ye hiçbir koalisyon hükümeti uzun sürmez.

---

[542] Nedim Yalansız, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002**, İstanbul: Büke Kitapları, 2006, s.s. 285-290.
[543] Zafer Karib, **Siyasi Partiler Beynelmilel Denge Politikası ve Yeni Devrin Eşiğinde MSP,** Çığır Yayınları, İstanbul,1977, s.s.181-183.
[544] https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html
Erişim Tarihi: 09.11.2017.

4.3. 1970-1980 ARASI TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ GELİŞMELER

1969 Genel Seçimlerinden yaralı olarak çıkan AP'de parti içi muhalefet kızışır. 41 AP milletvekili ile daha önce AP'den ihraç edilmiş 5 vekilin de katkısıyla Demirel hükümetinin 1970 bütçesi TBMM'de reddedilir. Esat Kıratlıoğlu olanları dış güçlerin bir tezgahı olarak yorumlarken[545] AP Genel Kurul Üyesi olanlar karşısında parti içi muhalefetin başını çeken Saadettin Bilgiç ve taraftarlarını ihanetle suçlar.[546] 1969 seçimlerinden sonra liderliği tartışmaya açılan sadece Demirel olmaz. İsmet İnönü'nün liderliği sorgulanır hale gelir. Ancak İnönü'nün Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanlarından ve kahramanlarından oluşu, Mustafa Kemal'in silah arkadaşlığını ve yoldaşlığını yapması İnönü'ye bir otorite ve büyüleyici özellik sağlar. Bunun kolayca aşınması mümkün değildir. CHP içindeki değişim için biraz daha beklemek gerekecektir.

II. Demirel Hükümeti, kendi bütçesinin Meclis'te reddinden sonra başbakanın istifa etmesi sonucu görevden düşer. Demirel, 06.03.1970 tarihinde siyasi hayatının üçüncü hükümetini kurar. III. Demirel hükümetinin güvenoyu alamayacağı düşünülürken bütçeye olumsuz oy veren AP'li milletvekillerinin oylamaya katılmaması sonucu hükümet son anda güvenoyu alır. Güvenoyunda evet sayısı 232, hayır oyu ise 172'dir. Çekimser oy sayısı ise 41'dir.[547]

1969 seçimlerinde Necmettin Erbakan, AP'den aday olmak ister ancak onun başvurusu reddedilir. Böylece Erbakan öncülüğünden Milli Nizam Partisi (MNP) kurulur. İstanbul burjuvazisi siyasette ön plana çıkmaya başlar. Aynı yıllarda Cumhuriyetin kurucu gücü olan taşra eşrafı gözden düşmeye başladığı iddia edilir. MNP taşranın sesi olarak ortaya çıkar. Sanayi burjuvazisi ile taşra eşrafı ve toprak ağalarının mücadelesi AP içinde de görülür. AP içindeki Saadettin Bilgiç ile Demirel arasındaki rekabet bu nedenle yeniden kızışır. Saadettin Bilgiç ve Bilgiç taraftarı 25 kişi AP'den ihraç edilir.[548] İhraçlarla birlikte AP içinde sanayi burjuvası egemen hale gelir.[549]

---

[545] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016, İkinci Görüşme Tarihi: 09 Ekim 2016)
[546] Son Havadis, 14 Şubat 1970.
[547] Son Havadis, 09 Mart 1970.
[548] Son havadis, 15 Mart 1970.
[549] Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** May Yay. 1974, İstanbul, s.s.270-274.

AP'nin içinde bulunduğu durum karşısında İsmet İnönü, Demirel'in başbakanlıktan istifa etmesi gerektiği yönünde beyanat verince Demirel buna çok sert yanıt verir. Olanları da CHP'nin bir tertibi olarak niteler. Demirel'e göre son yirmi yıldır girdiği hiçbir seçimi kazanamayan İnönü yeni bir hükümet oluşumunu hazmedememektedir. İnönü yaşından dolayı gemisi azığa alınmış ama buna rağmen siyasi ihtiras dolu bir kişidir.[550] İnönü ise denilenleri ve gelişmeleri sorumsuzluk ve pervasızlık olarak niteler.[551]

AP iktidarının zayıfladığı bu dönemde 1970 yazının başında DİSK öncülüğünde genel grev çağrısı yapılır. Hükümet çareyi sendika yasasını değiştirmekte bulur. Yasaya göre DİSK'in faaliyet alanı daralırken TÜRK-İŞ avantajlı duruma geçer. Meclisten yasanın geçmesi üzerine[552] DİSK, TİP ve CHP öncülüğünde 15 Haziran 1970'de sayılarının 75 bini bulduğu iddia edilen işçi gurubuyla bir yürüyüş tertip edilir. Yürüyüş ölümlü çatışmaya dönüşür. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilir.[553] Karadeniz'de fındık fiyatlarını beğenmeyen üreticinin sokaklara dökülmesiyle çatışmalar görülür. [554] Hükümete karşı tarım politikaları ve tarım ürünlerinin fiyatları konusunda memnuniyetsizliğin baş gösterdiği bir ortamda Amerika Türk köylüsü için önemli bir geçim kaynağı olan haşhaş ekiminin durdurulmasını Türk hükümetinden ister. Hükümet baskılar sonucu haşhaş ekim alanların ¾ oranında azaltır. Bu çok büyük bir alandır. Sayıları binleri bulan çiftçiyi mağdur eder. Demirel hükümeti her açıdan kuşatılır.[555] Ülke 12 Mart Muhtıra sürecine doğru hızla yuvarlanır. Gelinen süreçte Süleyman Demirel'in kardeşleri ve ailesi hakkında yolsuzluk iddiaları dile getirilir. CHP konuyu Meclis'e taşır. Gerekli oya ulaşılsaydı Demirel'in Yüce Divan'a gönderilmesi dahi mümkün olacaktı.[556]

AP'den ihraç edilen 41'ler ise Demokratik Parti adıyla yeni bir parti kurar. Parti adları Demokrat Parti'yi çağrıştırır. Parti kurucuları DP'nin gerçek devamının kendilerinin olduğunu iddia eder. Parti logoları da DP'nin akıllarda kalan yeter söz milletindir afişindeki el resmidir. Demokratik Partililer, DP'nin devamı olduğu savını ispatlamak için bununla da yetinmezler. Adnan Menderes'in iki oğlu Yüksel ve

[550] Son Havadis, 4 Mart 1970.
[551] Kemal Anadol, **12 Eylül Günleri**, Yalçın Yay. 1987, İstanbul. s.s.137-139.
[552] Milliyet, 13 Haziran 1970.
[553] Milliyet, 19 Haziran 1970.
[554] Milliyet, 11 Temmuz 1970.
[555] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016, İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[556] Cumhuriyet, 16 Haziran 1970.

Mutlu Menderes ile Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy'un Demokratik Parti'ye geçmesini sağlarlar. Celal Bayar da Demokratik Parti'yi desteklediğini açıkça duyurur. Bu parti adına çalışmalar yapar. Demokratik Parti, siyaset arenasında pek varlık gösteremez ancak yukarıdaki nedenlerle AP ve Demirel'e çok büyük zarar verir. Merkez sağın oyları bölünür. Bu nedenle merkez sağ 1983'e kadar bir daha tek başına iktidara gelemez. Ferruh Bozbeyli'nin Genel Başkanlığı'nı yaptığı parti Anadolu eşrafının ve toprak ağalarının temsilcisi durumuna gelir. Ancak bu parti AP'nin tabanından oy alacağı bir gerçektir. Erbakan öncülüğünde kurulan MNP'nin de AP seçmeninden oy alacağı öngörülmektedir. AP'nin oyları erimektedir.[557]

Artan olaylar karşısında İçişleri Bakanlığı, olaylarda MHP'li ve TİP'li öğrencilerin en ön saflarda rol oynadıklarını bildirir. TİP, bunu kendisine karşı yapılacak bir operasyon altyapısı gibi anlar ve duruma sert tepki gösterdi. TİP, AP'yi faşizanlıkla suçlar. Olacakları engellemek için de ülke genelinde Faşizme Hayır kampanyası yürütür.[558]

Öğrenci olaylarında çok büyük artış görülür. ODTÜ kapatılır. Siyasal Bilgiler Fakültesi polisler tarafından basılır. 300'den daha fazla öğrenci gözaltına alınır.[559] Adam kaçırma olayları had safhaya ulaşır. 4 Amerikalı subay kaçılır. Olayları Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) adlı bir örgüt üslenir. Bankalar üst üste soyulmaya başlar.[560] Olaylar tırmanırken 12 Mart 1971'de ordu hükümete muhtıra verir.[561] Muhtıra da olayların önlenememesi durumunda idarenin ordu tarafından üstenileceği söylenir. Aynı gün Demirel Bakanlar Kurulunu toplar. Toplantı sonrasında muhtıranın demokratik temayüllere uyuşmadığı gerekçesiyle Demirel görevinden istifa eder.[562] İsmet Sezgin, 12 Mart Muhtırasının ardında Amerika ve CIA olduğunu iddia eder.[563] Demirel de 12 Mart Muhtırasında yabancı eli olduğunu söyler. Ona göre Türkiye artık muhtaç bir ülke değildir. Büyük devletler bunu istenmemektedir. O günkü AP hükümetinin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil de 12 Mart'ta CIA'nin eli olduğunu iddia ettikten sonra bu muhtıranın

[557]Stefanoz Yersimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye,** Belge Yayınları, İstanbul, 2015. s.s.930-933.

[558] Cumhuriyet, 11 Ocak 1971.
[559] Milliyet, 21 Şubat 1972.
[560] Milliyet, 05 Mart 1971.
[561] Milliyet, 13 Mart 1971.
[562] Son Havadis, 13 Mart 1971.
[563] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme.(Görüşme Tarihi: 22.03.2016).

NATO üyesi Türkiye'yi kaybetmemek adına solun ezilmesi ve haşhaş ekiminin Türkiye'de tamamen yasaklanması için verildiğini söyler.[564]

Muhtıra sonrasında Nihat Erim CHP'den istifa eder. Erim'e hükümeti kurma görevi verilir. Bu hükümet 12 Mart Muhtırası sonrası kurulacak ara hükümetlerin ilki olur. Kabinede daha sonra kurulacak olan diğer ara hükümetinin başbakanı olacak olan Ferit Melen Milli Savunma Bakanı olarak görev alır. Erim Hükümeti'nde 5 bakan AP'lidir. Bu durum parti içinde ciddi tartışmalara neden olur. Çünkü AP'lilere göre seçimle gelmiş bu partinin görevden uzaklaştırılması büyük bir haksızlıktır. Demirel, 5 bakanın AP'den olmasına izin verir. Çünkü ona göre önemli olan meclisi açık tutabilmektir.[565] I. Erim Hükümeti genelde meclis dışı üyelerden veya bürokratlardan oluştuğu için bu hükümete teknokratlar veya akıllılar hükümeti denir. [566]

İlerleyen süreçte Demirel, Erim kabinesinde yer alan kimi bakanlarını istifa ettirir. CGP'li bakanlar da bu istifaya katılır. Böylece Başbakan Erim de görevinden istifa etmek zorunda kalır. Hükümet kurma görevi tekrar Erim'e verilir. 11.12.1971 tarihinde Erim ikinci kez hükümet kurmayı başarır. II. Erim Hükümeti'nde ise bu sefer AP'li sekiz kişi bu hükümette bakan olarak görev alır. Bu durum hükümet düşüren AP'nin güçlenerek hükümete geldiği yorumlarına neden olur.[567] Diğer bakanlarında da pek çoğunun CHP'li olduğu görülür. II. Erim Hükümeti neredeyse bir CHP-AP koalisyonu gibi görünmektedir. II. Erim Hükümeti'nde daha sonra kendisine hükümet kurma görevi verilecek olan Merkez Bankası Eski Başkanı Naim Talu, Ticaret ve Gümrük Bakanı olarak görev alır. I. Erim Hükümeti'nde görev alan Ferit Melen II. Erim Hükümeti'nde yine göreve gelir. Özellikle Naim Talu'nun göreve gelmesinden İstanbul burjuvazisi memnuniyetini dile getirir.[568] Erim döneminde sıkıyönetim uygulamaları sıkılaştırılır. Aşırı sağ ve sol şeklinde tanımlanan örgütler ezilmeye çalışılır. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) üyesi Mahir Çayan ve dokuz kişinin yapılan operasyonlarda öldürülmesi, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Arslan gibi gençlerin yakalanarak yargılanması

[564] İsmail Cem, **Olayların İzinde**" İş Bankası Yay. 2011, İstanbul, s.100-110.
[565] Hamdi Üçpınarlar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 4.11.2017).
[566] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016, İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[567] Milliyet, 12 Aralık 1971.
[568] Feroz Ahmad, **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye 1946-1980,** Hij Yay. 2015, İstanbul, s.s.350-353.

ve idamları Erim Hükümeti söz konusu uygulamalarının en önemli örneklerini teşkil eder. Deniz Gezmiş'in arkadaşlarından Mustafa İlker Gürkan, Erim hükümetinin baskılarının bir işe yaramadığını söyler. Ona göre Deniz Gezmiş'in idamı onu idolleştirir. Bu etki sadece aşırı solda değil, ılımlı solda da görülür. Yapılan tüm toplantılarda mitinglerde Gezmiş anılır. Gezmiş ve arkadaşları solcu gençler için birer güneş haline gelir. Model olur. Söz konusu durum sol kesim arasında motivasyonu artırır.[569] Görevden ayrıldıktan 8 yıl sonra Erim 19.07.1980'de katledilir.[570] Bu suikast ülkeyi 12 Eylül Askeri Darbe sürecine sokan en önemli argümandır. Erim'i kimin hedef seçtiği konusunda tartışmalar vardır. Erim hükümetinin uygulamalarından yola çıkılarak Erim'in hedef seçilmesi bilinçli bir eylem gibi gözükmektedir.

Erim'in başbakanlığa getirilmesi CHP içerisinde önemli gelişmelere neden olur. Bülent Ecevit, böylesine bir ara hükümetin CHP tarafından desteklenmesinin sakıncalarına dikkat çekerek Genel Başkanı İsmet İnönü'ye bayrak açar. Kriz CHP'de lider değişikliğine kadar gider. Ecevit, İnönü yerine CHP Genel Başkanı seçilir.[571]

Erim, Amerikan hükümetinin taleplerini dikkate alarak Türkiye'de haşhaş ekimini yasaklar. Bu uygulama kimi Türk köylüsünde mağduriyete yol açar. Erim, kurduğu iki hükümet de hesaba katılacak olursa toplam 14 ay kadar başbakan olarak görevde kalır. Erim, görevde kaldığı sürece Demirel ile iyi geçinmeye çalışır. Ancak Demirel, bu hükümete gerekli ilgiyi göstermez. Erim 17 Nisan 1972'de istifa ederek görevinden ayrılır. Yerine, yeni bir hükümet kurulana kadar geçici olarak Melen bakar.[572]

Erim'in istifasından sonra yeni hükümet kurma görevi Suat Hayri Ürgüplü'ye verildi. Ürgüplü'nün CHP, AP, DP, MGP üyelerinden oluşmuş hükümet listesini Cumhurbaşkanına Cevdet Sunay, hiçbir gerekçe göstermeden reddeder. Yeni hükümet kurma görevini Ferit Melen üslenir. Ferit Melen'in kurduğu hükümet

[569] Mustafa İlker Gürkan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 27.12.2015).
[570] Cumhuriyet, 20.07.1980.
[571] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 02.07.2016, İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[572] Milliyet, 18 Nisan 1972.

anayasa değişikliği vadederek meclisten 05 Haziran 1972'de güvenoyu almayı başarır.[573]

Melen hükümeti dönemindeki en önemli gelişme Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Görev süresi biten Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yerine yeni bir isim seçilmesi gerekmektedir. O gün için bir kişinin Cumhurbaşkanı seçilmesi için meclis veya senato üyesi olması gerekmektedir. Mevcut Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler Cumhurbaşkanı olmak ister. Bunun üzerine görevinden ayrılır. Senatoda Mehmet İzmen istifa ettirilerek onun için yer açılmış olur. Sunay, Gürler'i tabii senatör olarak atar. Böylece Gürler'in Cumhurbaşkanlığı için resmi adaylık süreci tamamlanmış olur. Ancak Faruk Gürler, 12 Mart Muhtırasını veren komuta kademesindedir. O esnada Kara Kuvvetleri Komutanı'dır. Kendisini iktidardan uzaklaştırmış birisinin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesini Demirel istemez. 12 Mart süreci Ecevit'i de var eder. O da muhtıraya karşı çıkar. Bu nedenle CHP Genel Başkanı ile Demirel aynı noktada buluşur.[574] AP, Gürler'in karşısına Cumhuriyet Senatosu Başkanı Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun ile dikilir. Dört turda da en yüksek oyu Arıburun almasına rağmen gerekli çoğunluk sağlanamaz.[575] Mevcut Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin uzatılması dahi gündeme gelir. Faruk Gürler daha fazla dayanamaz. Adaylıktan çekildiğini açıklar. Sonuç itibariyle senatör, eski asker Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçilir.[576]

22.05.1972 tarihinde kurulan Melen Hükümeti, 15.04.1973'te dağılır Melen Hükümeti yerine Naim Talu Hükümeti kurulur. Talu hükümetinin temel görevi ülkeyi seçime götürmektir. Cumhurbaşkanı Korutürk partiler üstü bir hükümet kurulmasını istese de Talu hükümetinde AP ağırlığı görülür. Bu hükümet sıkıyönetim koşullar altında ülkeyi seçimlere kadar idare edecektir.[577]

1973 seçimlerinde AP, temsil propagandası açısından sıkıntılar çeker. Adnan Menderes'in çocukları artık AP'de değildir. Onlar Demokratik Parti'de siyaset yapmaktadır. Celal Bayar ise eski DP'nin gerçek varisinin Demokratik Parti olduğunu iddia ederek mitinglerde bu partiye oy ister.[578] AP'den DP'ye oy kayacağı

[573] https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o34.htm Erişim Tarihi:10.11.1972.
[574] Cumhuriyet, 6 Mart 1973.
[575] Cumhuriyet, 14 Mart 1973.
[576] Feroz Ahamd, **a.g.e.** s.s.355-359.
[577] Cumhuriyet, 14 Nisan 1973.
[578] Cumhuriyet, 24 Eylül 1973.

gözüyle bakılır. Demirel bunun üzerine yeni bir strateji geliştirmeye çalışır. Anayasa Mahkemesi Eski Başkanı Hakkı Ketenoğlu, Yargıtay Eski Başkanı Ferruh Adalı gibi isimleri saflarına katar. Daha da fazla askeri ve sivil üst bürokrasiden pek çok kimsenin AP'ye katılımını sağlar. Aynı zamanda 12 Mart'ın mimarı veya o sürecin güçlü isimlerinden Muhsin Batur, Faik Türün gibi 37 general ve amiral seçim öncesi Yüksek Askeri Şura'da emekliye sevk edilir. Demirel asker ve bürokrasinin desteğini arkasına aldığı izlenimini vermeye çalışır. Böylece oy tabanını genişletmeyi amaçlar. AP'nin bu propaganda stratejinin işe yarayıp yaramadığı tartışmalıdır. 1965 Genel Seçimlerinde zirve yapmış AP oyları, 1969 seçimlerinde geriler. 1973 seçimlerinde ise %30 bandının altına iner. Bu oran 1969 seçimlerine göre yaklaşık %15'lik kayıptır. Sonuç, 1965 Genel Seçimleri sonuçlarıyla karşılaştırıldığında durum daha da dramatik bir hal alır. Fark %22'lere bulur. Bu açıdan bakıldığında uygulanan propaganda stratejisinin pek işe yaramadığı söylenebilir. Öbür taraftan söz konusu strateji AP'yi tam bir çöküşten de kurtarmış olabilir. AP'nin oy kaybetmesi pek çok nedene bağlıdır. Artan anarşi olayları, ekonomik iflas, sorunlar karşısında takınılan politik tutum gibi pek çok faktör burada sayılabilir.

1971 muhtırasından sonra MNP kapatılır. Partinin lideri Erbakan yurtdışına çıkar. Aynı süreçte TİP'in de siyasal faaliyetlerine son verilir. TİP'in bir daha açılmasına izin verilmemesine rağmen Erbakan MSP adlı ikinci bir partinin açılmasına öncülük eder. Esat Kıratlıoğlu'na göre Erbakan'ın MSP bünyesinde tekrar siyasete dönmesi yasalara ve anayasaya uygun değildir. Ancak AP'yi etkisiz hale getirmek isteyen generaller bunu görmezden gelir. Hatta Kıratlıoğlu'nun iddiasına göre Erbakan'ı bizatihi bu generaller tekrar siyaset yapması için davet eder.[579] MSP'nin AP tabanından oy kaydırdığı düşünülürse bu tespit önemlidir. MSP seçimlerde %11 oranında oy alır. MSP ve AP'nin oylarını topladığımızda %40'lik gibi dikkate değer bir oran çıkar. Bütün bunlara DP'nin %11'lik oy oranı dâhil edilirse oran %50'lere geçer. Seçim sonunda merkez sağın gerçekten dağıldığı görülür. Bir de CHP'de lider değişikliği bu partiye yarar. Bülent Ecevit, bir umut olarak ortaya çıkar. Ecevit, bütün CHP teşkilatlarında değişikliğe gider. Daha genç, dinamik kadrolar işbaşına gelir. Bu durum gelenekçilerle yenilikçiler arasında parti

[579] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016, İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016).

içi kavgaya veya rekabete neden olsa da dinamik kadroların çalışması, Ecevit için çizilen halkçı algısı bu kavganın etkilerini azaltır.[580] CHP tekrar %30'ların üzerine çıkar. %33 oranında oy alır.[581] Anarşinin arttığı bir ortamda Ecevit'in ak günler göreceğiz söylemi halk nezdinde bir karşılık bulur.

1973 seçimleri sonucunda hiçbir parti tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edemez. Seçim sonrasında koalisyon arayışları nedeniyle yaklaşık 3 ay hükümet kurulamaz. Sancılı bir sürecin sonunda 26.01.1973'te CHP ile MSP arasında bir koalisyon hükümeti kurulur.[582] Hükümet kurulduktan 21 gün sonra ekonominin rayına oturtulmaya amaçlandığı gerekçesiyle büyük bir zam paketi açıklanır. Zamlar üzerine Demirel daha sonra merkez sağın CHP'ye karşı klasik bir propaganda tekniği haline gelecek tek parti iktidarına göndermelerde bulunarak durumu şiddetle eleştirir. *"Şeker 5 lira demek CHP işbaşında demektir. CHP idaresinde zam vardır, pahalılık vardır, vesika vardır, karne vardır, darlık vardır, sefalet vardır."*[583] Hükümet ortağı Erbakan, yapılan zamların bir zorunluluk olduğunu genel fiyat artışlarına(enflasyon) %1,5'luk bir artışının olacağını iddia eder. Demirel, mevcut koalisyon hükümetine karşı yıkıcı propagandasını sürdürür. Ona göre yapılan zamların genel fiyatlara %50 oranında etkisi olacaktır. Yakında devalüasyon kaçınılmazdır. Demirel'in bu propaganda tekniğinin etkisini azaltan iki önemli gelişme olur. Bunlardan ilki afyon dikim yasağının kaldırılmasıdır. İkincisi ise Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesidir. Bu iki olay özellikle Ecevit'in popülaritesini artırır. Ecevit bundan yaralanmak ister. Olası erken seçimle CHP'nin tek başına iktidarı muhtemeldir. Söz konusu istek diğer etmenlerle birleşerek CHP-MSP koalisyonu dağılır. Erken seçim olması durumunda CHP'nin bundan büyük fayda sağlayacağını düşünen sağ partiler erken seçimi engeller. Bu engelleme tek başına CHP iktidarının önüne geçer. Ancak Kıbrıs Müdahalesi sonrası Türkiye'ye uygulanan ambargonun etkileri Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde görülmeye başlandığı için Ecevit'e dönük olumlu algı sarsılmaz. Ecevit daha da güçlenir.

[580] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).

[581] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1973 Erişim Tarihi:11.11.2017.

[582] Cumhuriyet, 29 Ocak 1973.

[583] Cumhuriyet, 22 Şubat 1974.

Resim 71: DP Seçim Afişi, 1950'den Günümüze Sağ Partilerin CHP'ye Karşı Geleneksel Propaganda Taktiği: Tek Parti Dönemine Gönderme Yapmak.[584]

CHP-MSP koalisyonunun dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin en uzun süren hükümet krizi yaşanır. 213 gün boyunca yeni hükümet kurulamaz. Ülke güvenoyu alamamış[585] Sadi Irmak Hükümeti eliyle yönetilir.[586] Sonunda Demirel Başbakanlığında AP, MSP, CGP, MHP şeklinde dört partili bir koalisyon hükümeti 31.03.1975 tarihinde kurulur.[587] AP içinde, koalisyon için MSP'ye çok fazla taviz verildiğine dair eleştiriler gelir. Bu eleştiriler koalisyon boyunca devam eder.[588] Sonuç itibariyle bu hükümet Dördüncü Demirel Hükümeti veya Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak anılır. Aslında Hükümetin adı dahi ülkenin içinde bulunduğu kaosun açıklanması için tek başına yeterli gibi durmaktadır. AP, MSP, CGP, MHP bir cephe, CHP ve aşırı sol diğer cephededir. Cephe kavramı çatışmayı, kavgayı çağrıştırır.[589] Bu nedenle cephe sözcüğünün kullanımı ülke durumunu özetler niteliktedir. Uzlaşıdan öte taraflar kendi alanlarına çekilir, kılıçlar çekilir. En önemli anlayış ya bendensin veya değilsin şeklinde kendini gösterir. *"Taraf olmayan bertaraf olur."* sözü 1970-1980 arasında sadece duvarlara yazılan bir slogan değildir. Kimileri ülke içinde anarşi gibi kimi önlenemez gelişmeleri Demirel ile Ecevit'in uzlaşmaz tutumuna bağlar. Demirel ile Ecevit'in kayıkçı kavgasına tutuştuğunu iddia eder.[590]

[584] http://www.karar.com/kultur-ve-sanat/turkiyenin-en-meshur-secim-afisleri?p=16 Erişim Tarihi: 28.01.2018.
[585] Milliyet, 30.11.1974.
[586] Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örnek Olayı,** İstanbul, Alan Yayıncılık,1985,s.s.196-198.
[587] https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP39.htm Erişim Tarihi:11.11.2017.
[588] Cumhuriyet, 08 Nisan 1975.
[589] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a06f429cddec9.45250595 Erişim Tarihi: 11.11.2017.
[590] Fettah Açan'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 20.12.2015). Fettah Açan 1970-1980 yılları arası öğrenci lideridir. Kayıkçı kavgası: Sonu olmayan bıktırıcı kavga.

Koalisyon içi rekabet de gün geçtikçe artar. Kısmi senato seçimleri yaklaştıkça Erbakan, hükümet ortağı AP'ye yüklenir. Ona göre AP faizci, sömürgeci batı kafasının bir ürünüdür. AP'de ise icracı bakanlıkların çoğunluğunun MSP'ye verilmesi rahatsızlık oluşturur.[591] AP'nin en büyük propaganda aracı olan "*kızıl tehdit veya komünizm tehlikesi*" söylemeni MSP, AP'nin elinden almaya kalkar. Hatta konuyla ilgili AP'yi net bir şekilde suçlar. MSP'ye göre AP "*renksiz, liberal bir zihniyetin ürünüdür. Böyle bir zihniyet iktidar olduğunda komünizm daha çok gelişmektedir. Bu zihniyet komünizmin ilacı değil, yeşerdiği bir alandır."* Demirel ise eleştirilere "*bu hükümetin alternatifi yok"* diyerek pek cevap vermez.[592] 12.10.1975 tarihinde yapılan kısmi senato seçimleri ile 6 sandalyelik milletvekilliği araseçimlerinde AP:27, CHP:25, MSP:2 senatörlük kazanır. Milletvekilliği seçimlerinde ise AP:5, CHP:1 sandalye kazanır. AP'nin oyunun tekrar %40 bandını çıktığı görülür. Demirel'in MSP ile söz dalaşına girmemesi ve hükümetin devamından yana tutum alması işe yaramışa benzer. AP'nin alternatifi olarak ortaya çıkan DP ise %10 civarında oy kaybederek %2'lere iner. AP karşısında bir umut olmaktan çıkar. Bu durum karşısında AP'den kopup bu partide siyaset yapan Adnan Menderes'in çocukları, Saadettin Bilgiç gibi pek çok isim daha sonra AP'ye geri döner. AP bunun sonuçlarını özellikle 1979 araseçimi ile kısmi senato seçimlerinde alacaktır.

1977 genel seçim sonuçlarını etki edecek faktör olan anarşi ve şiddet MC hükümeti döneminde tırmanmaya devam eder. Ecevit, hükümeti eleştirir. Hükümeti olanlar karşısında tedbir almaktan öte sürekli vali, kaymakam ve emniyet müdürlerini görevden alarak veya görev yerlerini değiştirerek devleti partizanlaştırmakla suçlar. Demirel ise Ecevit'in kendi iktidarı döneminde çıkartılan afla salıverilen solcuların veya militanların olayları çıkarttığı şeklinde karşı propaganda argümanı geliştirir.[593] Ona göre olanlardan hükümet değil Ecevit sorumludur. İktidar ortağı MHP Genel Başkanı'nın takipçilerine vur emri verdiği

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a06f89843fe71.03472580 Erişim Tarihi: 11.11.2017.

[591] Milliyet, 11 Ağustos1975.

[592] Son Havadis, 07 Eylül 1975.

[593] Milliyet, 03 Şubat 1976.

dair söylenti gazetelerde haber olunca Ecevit artan şiddetin sorumluluğun hükümette olduğunu bir kez daha tekrarlar.[594]

1977 Genel Seçimlerine az kala erken seçim tartışmaları başlar. Hükümetin yıprandığını düşünen Ecevit erken genel seçim ister. MHP dışındaki diğer hükümet ortağı partilerin mevcut oy oranları düştüğü için onlar erken seçim istemez. AP, hükümetteki tutumundan dolayı oylarının arttığının farkındadır. Tekrar sağ oyların merkezi haline geldiğine inanmaktadır. Hükümetteki koalisyon ortaklarının uyumsuzluğu, CHP'nin ısrarı sonucu AP erken seçim kararı alır. Karar, AP ve CHP oylarıyla Meclis'ten geçer. Buna göre seçim normal zamanından 7 ay önce 05.06.1977'de yapılacaktır.[595] Seçim çalışmalarında Demirel, koalisyon ortaklarının uyumsuzluğundan yola çıkarak tek başına iktidar talebinde bulunur. AP, 1977 seçimlerinde pek çok slogan geliştirir. Afiş ve kitapçık bastırır. Bütün bu materyallerde sola ve Ecevit'e dönük söylem ağırlığı görülür. O denli ki Ecevit'in iktidara geldiği 1974 yılı ülke için Demirel tarafından kara bir tablo gibi aktarılırken o esnada CHP'nin iktidar ortağı olan MSP'nin sorumluluğu görmezden gelinir. "*Rejime model arayanlar Moskova'ya*" "*CHP sokak, Demirel hak demektir.*" gibi sloganların CHP'ye dönük ağır eleştirilerin birkaç örneğini oluşturur.[596] Ecevit'in şairliği, Demirel'in mühendis oluşundan yola çıkılarak geliştirilen bir slogan vardır ki oldukça çarpıcıdır: *"Şairin sesi yerine mühendisin eseri."* Seçim meydanlarında ise insanlar Kahrolsun Komünizm! Komünistler Moskova'ya şeklinde bağırır.[597]

Seçim meydanlarında oy kazanmak için söylem sertleştikçe ülke daha çok gerilir. Ülkede pek çok olay meydana gelir. 1 Mayıs 1977'de Taksim'de meydana gelen olaylarda toplam 34 kişi hayatını kaybeder. Ecevit olanları CHP'yi yıldırma taktiği şeklinde değerlendirir.[598] Demirel ise seçim meydanlarında sokak eşkıyalarının CHP'nin militan gücü olduğunu söyler. Ona göre CHP kardeş katillerini himaye etmektedir.[599] Düşman var etme önemli bir propagandadır. AP, Komünizm tehlikesini hep ileri sürer. Şiddet eylemlerini bunun gerekçesi olarak gösterir. CHP ise şiddet eylemlerinin çoğunu ülkücü komandoların planladığını iddia eder. CHP'ye göre AP ise bunları kollamaktadır. Eğer CHP'nin iddiaları doğru ise bu

[594] Milliyet, 02-03 Ekim 1975.
[595] Tercüman, 03 Eylül 1977.
[596] Cumhuriyet, 18 Mayıs 1977.
[597] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[598] Cumhuriyet, 08 Mayıs 1977.
[599] Son Havadis, 17 Mayıs 1977.

tam planlı bir düşman var etme propagandasıdır. Değilse gelişen olayları AP kendi lehine kullanır. AP'ye göre komünizm bu milletin düşmanı ise onlara çanak tutanlar da bu ülkenin düşmanıdır.[600] Bu söylemden sonra AP'ye yakın olan veya sağa sempatisi olanlar için CHP siyasi rakipten çok daha başka bir anlam ifade etmeye başlar.

Seçim gününe çok az bir zaman kala Ecevit Taksim mitingini gerçekleştirmek ister ancak hükümet ondan mitingi iptal etmesini talep eder. Suikast iddiaları vardır. Ecevit cesaret gösterip seçime iki gün kala 3 Haziran 1977'de mitingi yapar. [601] Olanlar kamuoyunun gözü önünde olduğu için Ecevit son andaki bu hamlesi ona daha çok oy getirdiği düşünülebilir. Kanlı 1 Mayıs Taksim olayı üzerinden sadece bir ay geçmesine rağmen Ecevit'in bu cesareti seçmen tarafından takdir edilmiş olmalıdır.[602]

Şiddet tehdidine rağmen 1977 Genel Seçimleri 'ne katılım bir önceki seçime göre yaklaşık %4 oranında artarak %72,4 oranında gerçekleşir. Seçim CHP'nin başarısı ile biter. CHP:213, AP:189, MSP:24, MHP:16, CGP:3, DP:1 milletvekili çıkarır. CHP:%41.4, AP:%36.9, MSP:8.6, MHP:6.4, CGP:1.9, DP:1.9 oranında oy alır.[603] CHP'nin oyları oldukça yükselir. MSP, kan kaybeder. DP ve CGP %10 oranında oy kaybederek sandığa gömülür. MHP'nin oylarında nispi bir yükselme gözlenir. Halk tarafından da koalisyon kötü olduğu algılanmış olmalı ki 1977 seçimleri sonucu AP ve CHP'nin üstünlüğü ile biter. Siyasi yaşamda sadece iki parti kaldı denebilir. AP ve CHP'nin koalisyonlardan hayır gelmeyeceği yönündeki açıklamaları ve her iki partinin de tek başına iktidar istemesi yönündeki propagandaları da yerini bulur denebilir.

1977 Seçimlerinden sonra tek başına iktidar olmayı çok az bir oy oranıyla kaçıran CHP veya Bülent Ecevit, bir azınlık hükümeti kurar. Hükümet, 21 Haziran 1977'de kurulur. Hükümet, 28.06.1977 tarihindeki Meclis oturumunda Meclisten güvenoyu alamaz. Hükümet görevinden istifa eder. Ancak yeni bir hükümet (II. Milliyetçi Cephe) kurulduğu tarih olan 21.07.1977 tarihine kadar görevine devam eder.

---

[600] Milliyet, 14 Nisan 1977.
[601] Cumhuriyet, 04 Haziran 1977.
[602] Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[603] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977 Erişim Tarihi: 11.11.2017.

II. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde işler yolunda gitmez. İşçi döviz girdilerinde sıkıntı yaşanır. Döviz sıkıntısı yüzünden girdi mallarda sorun yaşayan pek çok fabrika veya işletme kapanır. Büyük işçi çıkarımları olur. Büyük grev ve lokavtlar yaşanır. Şiddet durmaz. Kısa sürede kamuoyunda Milliyetçi Cephe'nin sorunları çözemeyeceğine dair bir algı oluşur. Böylesine bir ortamda erken genel seçimden yaklaşık yedi ay sonra ülke genelinde yerel seçimler yapılır. CHP:42, AP:15, MHP:5, MSP:3, Bağımsızlar:2 il belediye başkanlığını kazanır. Aydın, Bursa gibi AP'nin kalesi kabul edilen yerlerde dahi başkanlıklar CHP'ye geçer. Adnan Menderes'in memleketi Aydın'da il merkezinde ve biri hariç tüm ilçelerde AP belediye yönetimlerini CHP'ye kaptırır. Seçim sonuçları, CHP'nin genel seçimler konusunda acele ettiği, seçimleri erkene aldırmakla büyük bir taktik hatası yaptığı yönündedir. Genel seçimler, zamanında yerel seçimler ile birlikte yapılsaydı I. Milliyetçi Cephe hükümetinin daha çok yıpranacağını ve bunun da CHP'nin tek başına iktidarını sağlayacağı şeklinde yorumlar yapılır.[604]

Yerel seçimlerin sonucunda AP içinde Demirel muhalifleri tekrar harekete geçer. Seçimdeki başarısızlık, koalisyon ortaklarına verilen tavizler, ülke içinde gelişmeler AP içinde Demirel algısını tekrar olumludan olumsuza doğru everilmesine yol açar. Cumhuriyet tarihinde bir hükümet ilk kez bir gensoruyla düşürülür. AP'li kimi vekiller CHP ile işbirliği yaparak AP'nin iktidardan uzaklaşmasına yol açar.[605] 1977'nin son günlerinde Demirel görevden uzaklaştırılırken Ecevit gensoruda evet oyu kullanan 10 AP'liye bakanlık verir. Böylece güvenoyunu garantiler. Böylece III. Ecevit Hükümeti 5 Ocak 1978 tarihinde görev başı yapar. Ecevit şeklen tek başına iktidardır. Ancak bu iktidar oluşumu pek sağlıklı durmamaktadır. CHP içinden de dahil olmak üzere hükümete ağır eleştiriler gelir. Hükümetin Güneş Motel görüşmeleri sonucu kurulmasıyla alakalı olarak siyasi rüşvet söylentileri yayılır. Bu arada Demirel'e karşı AP içinde muhalefet devam eder. Eleştiriler Demirel'in şahsından daha çok Demirel'in çevresinde yer alan İsmet Sezgin, Necmettin Cevheri, Nahit Menteşe gibi isimlerin değiştirilmesi gerekir yönünde gelişince başka bir söylenti ortaya atılır. Bu bir Demirel, taktiğidir. Demirel koltuğunu sağlama almak ve direk hedef olmamak için böylesine söylentileri çıkarmaktadır.[606]

[604] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[605] Son Havadis, 01 Ocak 1978.
[606] Deniz Atay'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.02.2016). Cumhuriyet, 28 Mart 1978.

Ecevit hükümeti, henüz 1 yılını doldurmadan 14 Ekim 1979'da kısmi senato seçimleri ile 5 sandalyelik milletvekilliği araseçimleri yapılır. Seçimlere Ecevit yıpranmış olarak girer. AP'nin ciddi bir propaganda çalışması yaptığı görülür. AP'nin ürettiği sloganlar bile akılda kalıcıdır. Kısadır, içinde söz sanatları da vardır. Çoğu da uyaklıdır: *"Dik baş, tok karın, Mutlu yarın: AP" "Para pul oldu, kimilerinin cebi doldu." "pahalılık ocakta anarşi kucakta" "hasta ilaçsız yatakta, hükümet ölmüş ayakta." "Ecevit dümende, kahve yemende."*[607] Seçimlerde CHP, çok ciddi bir oranda oy kaybeder. 5 vekilliğin tamamını AP kazanır.[608] Senato seçimlerinde AP %40'ın üzerinde oyla 33 sandalye kazanırken CHP oyları gerileyerek %29 civarında oy oranıyla 12 senatörlük kazanır. Ecevit, halk benden desteğini çekmiştir diyerek görevinden istifa eder.[609] Bu istifanın sonunda Demirel azınlık hükümeti kurulur. Bu hükümet 10. ayındayken 12 Eylül 1980 darbesi olur.

1970-1980 arasında siyasi bir yozlaşma olduğuna dair önemli bir algı vardır.[610] 1978'de Ecevit 11 kişiyi AP'den bakanlık vaat ederek ayırmasını eleştiren Demirel kendisinin kurduğu son azınlık hükümetinde de aynı şeyi yapar. Transfer vekillere bakanlık verir. Siyasi yozlaşma algısı ile tırmanan şiddet darbenin meşruluğu ve gerekliliği algısının toplumda yerleşmesine neden olur. Azınlık hükümeti döneminde 24 Ocak 1980 ekonomik kararları alınır. Türk parası dövüle edilir. Zamlar peş peşe yüksek oranlarda yapılır. Öyle ki %300 oranlarına varan zamlardan söz edilir.[611] Şiddet olayları hız kesmez. Meclis görev süresi dolan Cumhurbaşkanı'nın yerine yenisini seçemez. Esat Kıratlıoğlu, anarşinin durdurması gereken komuta biriminin bilerek anarşiye karşı önlem almadığını, ülkeyi darbe ortamına soktuğunu iddia eder. Ancak meclisteki partilerin bir araya gelerek uzlaşı içinde 5 ayda bir cumhurbaşkanını seçememesi anlaşılır bir durum değildir. Gelinen son noktada pek çok kişi darbeyi normal veya memnuniyetle karşılar. Hatta bazı noktalarda darbe sonrası kimi köy muhtarlarının köy ahalisinden ordu için yardım parası topladıkları ve toplanan paraların Ziraat Bankası'na ordu namına yatırdığı dahi görülür.[612]

[607] Tercüman, 11 Eylül 1979.
[608] http://www.trtarsiv.com/izle/123830/1979-ara-secimleri Erişim Tarihi: 12.11.2017
[609] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016,. İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016). Hamdi Üçpınarlar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 4.11.2017).
[610] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[611] Cumhuriyet, 24 Şubat 1980.
[612] Mahmut Erol'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:15.03.2016).

BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEMLERİ, MEDYA ARAÇLARI AÇISINDAN KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE SİYASİ PROPAGANDA

(1970-1980)

5.1.KOALİSYONLAR DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE PROPAGANDA ARAÇLARI

5.1.1.Sinema

1970'lerde en etkili görsel ve işitsel medya sinemadır. Bu yıllarda Türkiye televizyon ile tanışsa da bu medya aracının yaygınlaşması zaman alır. Özellikle yaz aylarında ailecek açık sinemalara gitmek oldukça önemlidir. Sinema, o denli hayatın merkezindedir ki çocukların tekerlemeli oyunlarında dahi Yeşilçam'ın tüm yıldızlarının adı ezbere söylenir. Söyleyemeyen elenir: "*Dalda Erik Fatma Girik; Gökte ay Türkan Şoray…"* tekerleme böyle uzar gider.[613] O dönemin insanının sinemayla ilgili gerçeklik algısı oldukça farklıdır. İnsanların pek çoğu filmlerde izlediklerinin gerçekle bağının olduğunu düşünür. Bu nedenle filmlerdeki tecavüzcü karakterlerden nefret edilir. O denli ki kimi bu tip oyuncuların sokakta dövüldüğü dahi gazetelere yansır. Film yapımcıları seyircinin zihnideki bu gerçeklik algısını yıkmamak için çoğu kez aynı kişiye genellikle aynı tip rol verirler. Sinema bu tip nedenlerle 1970-1980 arasında çok önemli bir propaganda aracıdır.

1965 Genel Seçimleriyle AP çok yüksek bir oy oranıyla iş başına gelir. Ancak iktidarı dünyada ve Türkiye'de öğrenci hareketlerinin başladığı bir döneme denk gelir. Öğrenci hareketlerinin pek çoğunun başlangıçta sol tabanlı olduğu görülür. Dış gelişmelerden gençler etkilenir. Tek etki bu değildir. Sinema sol düşünceyi bu dönem besler. Beslenen hareketler büyür. O denli ki AP iktidarını yıpratır. 1968 sol ve gençlik hareketlerinin Türkiye'de başlamasına *"Gecelerin Ötesinde, Yılanların Öcü*" gibi filmlerin de kısmen etkisinin olduğu söylenebilir. Bu

[613] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).

filmler kendi penceresinden mevcut devlet düzeninin çarpıklığına vurgu yapar. CHP'nin başına geçmesiyle Ecevit'in dillendirdiği etkili bir slogan olan "*bu düzen değişecek"* söylemi buralardan esinlenilmişe benzer. O filmlerin propaganda etkisi ve Ecevit'in sloganı yerine bulmuş olacak ki CHP oylarında 1970-1980 arasında ciddi bir artış olur.

1962 yapımı Yılanların Öcü'nde bir sahnede kötülüklerin sineye çekilmesi gerektiği hesabının öbür tarafta sorulacağı bir imam tarafından hutbede dile getirilir.[614] Bu sol düşüncenin bir filmde işlenmesidir. Sol düşüncenin dine karşı neden mesafeli olduğunun göstergesidir. Film, ezilene eğer bir din görevlisi bu tarz tekinde bulunuyorsa ona karşı sen de mesafe koymalısın şeklinde izleyenin bilinçaltına bir fikir yerleştiren gizli bir propaganda aracıdır. Filmdeki din adamı temsili bütün filmlerin babası sayılan 1925 yılı Sovyet Rusya yapımı Potemkin Zırhlısı adlı filmdeki din adamı temsili gibidir. Buradaki temsilde din adamı itici ve işbirlikçi olarak gösterilir.

Resim 72: Potemkin Zırhlısı'nda din adamı temsili.

Yılanların Öcü, sonuç itibariyle başkaldırıyı öğütlemektedir. Solun sokağa dökülmesinin nedenlerinden birisi de budur.[615] 1961 yapımı Otobüs Yolcuları adlı film ise tam bir antikapitalist propaganda içerir. Film, içerdiği tiplemelerle DP'yi gizliden kötüler. Bir nevi 27 Mayıs ihtilalini de meşrulaştırır.

[614] https://www.youtube.com/watch?v=bQExSzT0rBo filmin orijinaline bu sayfadan ulaşılabilir. Erişim Tarihi: 12.11.2017.
[615] Giovanni Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi,** Kabalca yay. 2003, İstanbul, s.s.164-165.

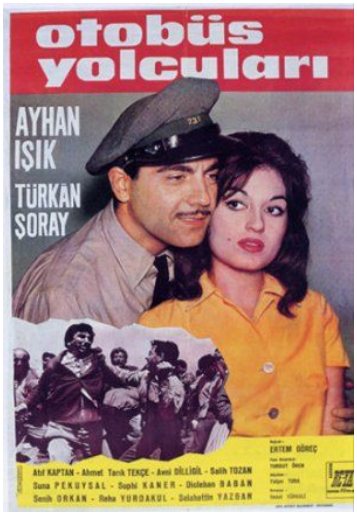

Resim 73: Otobüs Yolcuları[616]

Yine söz konusu dönemde Karanlık Uyuyanlar, Gecelerin Ötesinde[617] adlı filmler tam bir sosyalist anlayışla yapılır.[618]

Resim 74: Karanlıkta Uyuyanlar filminin afişi dahi her şeyi anlatmaktadır.

Sadece 1960'larda değil 1970-1980 arasında etkili pek çok sol eksenli film yapılır. Yılmaz Güney bu dönemde bir ekol haline gelir.[619] *"Arkadaş(1974), Endişe(1974), Sürü(1978), Birgün Mutlaka(1975)"* gibi Yılmaz Güney filmleri sol düşüncenin yayılmasına etki eden faktörlerden birisidir. Bunlar birer filmdir. Öyle açık açığa bir söylem yoktur. Ancak anlatılan hikâye izleyiciyi bir sonuca yönlendirir. Sahne planları belli bir anlayışa göre hazırlanır. *"Endişe"* adlı filmde

[616] https://www.youtube.com/watch?v=cadQKrKu528 Erişim Tarihi: 12.11.2017.
[617] Giovanni Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi,** Kabalca yay. 2003, İstanbul, s.163.
[618] **A.g.e.** s.165.
[619] **A.g.e.** s.s.315-325.

toprak ağalarının gösterildiği yerlerde onların evlerinde dükkânlarında Adnan Menderes'in fotoğrafının bulunması bilinçli bir seçim olması gerekir. Yine aynı filmde sokak duvarlarında *"Umudumuz Ecevit*" şeklinde yazıların gözükmesinin bir nedeni vardır. Yukarıdaki nedenlerden dolayı kimileri Yılmaz Güney'i Türk sinemasının onuru olarak görür.[620] 1970-1980 arasında solu yücelten film sayısı oldukça fazladır. Bunlardan birisi 1978'de çekilen, Cüneyt Arkın ve Tarık Akan'ın rol paylaşımında bulunduğu *"Maden"*[621] adlı filmdir. Bu film, iş sağlığını ve güvenliğini Türkiye'de ilk kez sorgulayan bir sinema yapıtı olur. Yapıtta sendikal faaliyetler de sorgulanır. Filmde bir sahnede geçen diyalog dahi filmin etkisini tek başına anlatmaya yeter diye düşünülebilir:

"Sendika Başkanı: Propaganda yapıyor, bozguncu!

İlyas: Gerçeğin propagandası mı olur lan! Gerçek gerçektir.

Sendika Başkanı: Kim bilir ne çıkarlar kolluyorsun be.

İlyas: Çıkar kollamak sizin işinizdir. Bizim o taraklarda bezimiz yok. Bunu sen çok iyi bilirsin.

Sendika Başkanı: Nereden öğrendin bu edebiyatı?

Sendika Üyesi: Nereden öğrendin o… çocuğu?

İlyas: Asıl o… çocuğu işçiyi sizin gibi satanlardır.

(İtişme Kakışma Yaşanır)" [622]

1970-1980 arasında sol düşüncenin yükselişinde sinemanın propaganda gücü dikkate alınmalıdır. Bunun yanında sol anlayışlı sinemanın etkisini belli bir miktarda kıran faktörler de vardır. Bunlardan bazıları Yeşilçam Sineması'nın varlığı, sansür, sol anlayışlı sinemacılarının kimilerindeki temsil kusuru, gülmece filmleri ile sağ kanat tarafından yapılan karşı propaganda filmleridir. Amerikan filmlerinin rahatça Türkiye'ye girmesi, Sovyet sinemasının neredeyse hiçbir filminin Türkiye'de gösterilmemesi Türk solunun bir handikabı olarak düşünülebilir. 1976 yılında gösterime sokulan Rocky filmi bir boksörün hayatını ve mücadelesini anlatmaktan

[620] Atilla Dorsay, **Türk Sinemasının Umut Yılları, İ**nkılap Yay, 1989, İstanbul, s.16.
[621] Film için: https://www.youtube.com/watch?v=demZ-hKdVvM Erişim Tarihi: 01.11.2017.
[622] https://www.youtube.com/watch?v=aBHAACppi-8 Diyalog için. Erişim Tarihi:12.11.2017.

çok öte bir fonksiyonu vardır oda Amerikan gücünün yüceltilmesidir. Yine o günkü sansür kurulları pek çok sol filmin mesajını sahne ilave ettirerek veya çıkarttırarak sistemle uyumlu hale getirir. Kimi filmleri ise yasaklar. Yılmaz Güney kendisi sol anlayışlı filmler yapar. Ancak hep kadınlarla eğlencelerde görülür. Kapitalist bir sistemin temsilcisi gibi yaşar. En son bir hâkimi silahla vurur. Bu anlatılanlar temsil sorunuyla ilgilidir.

Türkiye'de bir Yeşilçam olgusu vardır. Yeşilçam daha çok melodramlarıyla ünlüdür. Zengin kız fakir oğlan klişesi Yeşilçam filmlerinin ana temasıdır. Filmlerde zenginler veya üst sınıf insanlar her zaman mutsuz ama arka mahallelerde yaşayan insanlar bahtiyardır. Kötü adamla iyinin mücadelesi Yeşilçam filmlerinde göze çarpar. Ancak bu kesinlikle bir sınıf mücadelesi şeklinde verilmez. Savaşı her zaman alt sınıftaki kişiler kazanır. Bu zafer daha çok manevi boyuttadır. Alt sınıf üyesi kişiler sadece zengin karşısında onurunu çiğnetmezler. Statüsü pek değişmeden mutlu olmaya devam ederler. Kimileri, bu durumun yoksullukla boğuşan insanların üst sınıflara öykünmesini engellediğini, 1970 sonrasında bazı kesimlerin başlattığı sınıf mücadelesinde geniş yoksul halk kesiminin bu nedenle Sosyalist-Marxist grupların yanında yer almadıklarını iddia etmektedir. Kendilerini halk için halk hareketi şeklinde tanımlayan kimi oluşumlar gelinen bu noktada marjinal kalır. Aslında Yeşilçam filmleri dahi politiktir ve propaganda etkisine sahiptir iddiası burada dillendirilebilir.

Kemal Sunal filmleri belli toplumsal sorunlar üzerinde yapılanmış güldürü türleridir. Onun filmlerinde konular basitçe işlenir. Filmler, doğrudan gülme zevkine yönelik imal edilir. İzleyici kendisine ve sorunlara onun filmleriyle gülerken gülme zevkinin yarattığı aurayla arka plandaki dev sorunları fark edemez. Aslında düzene karşı kullanılacak konular, Sunal filmleriyle düzenle barışık hale getirilir. Düzen adına önemli birer propaganda vasıtası olur. Bu nedenle döneminde Sunal filmleri pek sansüre uğramazlar. Züğürt Ağa (Şener Şen)[623], Salako (Kemal Sunal)[624], Kibar Feyzo (Kemal Sunal)[625], Şark Bülbülü (Kemal Sunal)[626], Davaro (Kemal Sunal)[627],

[623] http://www.vipfullhdfilmizle.org/zugurt-aga-izle-full-hd/2/ Erişim Tarihi: 01.11.2016
[624] https://www.youtube.com/watch?v=lSu7Wc5lgXc Erişim Tarihi: 26.10.2016.
[625] https://www.youtube.com/watch?v=stOXnCPxOws Erişim Tarihi: 26.10.2016.
[626] http://www.dailymotion.com/video/x47e2c7 Erişim tarihi:26.10.2016.
[627] https://www.youtube.com/watch?v=bcge5mSX090 Erişim Tarihi:26.10.2016.

Erkek Güzeli Sefil Bilo[628] gibi pek çok film Türkiye'de müzmin sorun toprak meselesi, ağalık, feodal sistem gibi birçok temayı işler. Ancak filmler komedidir. Filmlerin ciddi bir önermesi yoktur. Sistem kendisinin propagandasını onun karşıtıyla yapmaktadır. Bu filmlerde sol bakış vardır. O nedenle tıpkı Potemkin Zırhlısı adlı filmde olduğu gibi filmlerin neredeyse tamamında kötü bir din adamı temsili vardır. Örneğin Kibar Feyzo filminde köyün imamı rüşvetçi, dolandırıcı, güçten yana olarak temsil edilir. Günümüzde bazıları bu nedenle Kemal Sunal filmlerinin dine ve İslam'a çok zarar verdiği düşüncesindedir.[629]

Sinema önemli bir anlatım ve propaganda aracıdır. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinde siyasal sinemaya konu olabilecek, işkence, askeri darbe, gözaltı, gözaltında kayıplar şeklinde olaylar yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu tip olaylar aynı ülkelerde pek propaganda aracı haline getirilmez. Çünkü iktidarı elinde tutanların sansür mekanizmasıyla kendi aleyhlerinde oluşabilecek propaganda faaliyetlerine engel olmak isterler. Türk sinemasında uzun yıllar sansür uygulandığı bilinir. Sansür kurulları genelde filmi yasaklamaktan ziyade onu sisteme uyumlu hale getirirler. Adalet Partisi Türkiye'de toprak reformuna değil tarım reformuna ihtiyaç var der. Bu söylem problemi kökten reddetmektense dikkati başka alana çekme çabasıdır. Sözün özü Sunal filmleri ağalık düzeni işlemekle beraber konuyu sulandırıcı bir etki eder.

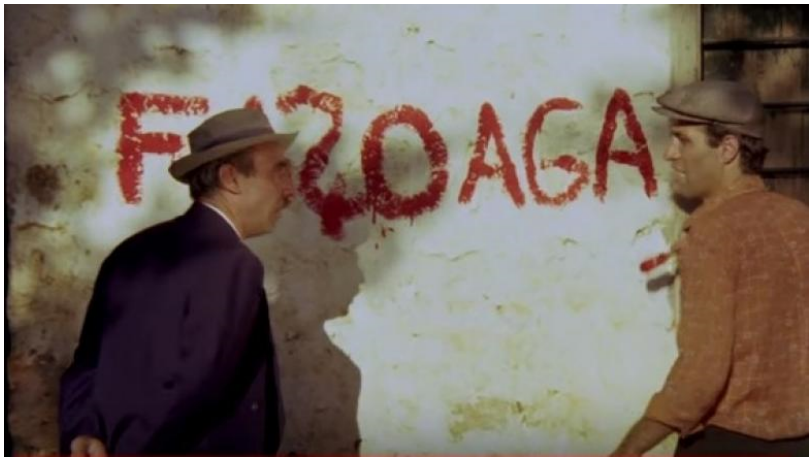

Resim 75: Kibar Feyzo filminden bir sahne.[630]

[628] https://www.youtube.com/watch?v=XWwcdMgfEow Erişim Tarihi: 26.10.2016.
[629] http://www.haberbak.biz/islam-a-en-buyuk-zarari-kemal-sunal-verdi-7816.html Erişim Tarihi: 24.12.2017.
[630] http://www.sinematopya.com/2015/02/kibar-feyzo-uzerine-bir-analiz.html Erişim Tarihi: 28.01.2018.

Resim 76: Kibar Feyzo filminden bir sahne.[631]

Milli Nizam Partisi gibi din temelli partiler ilk kez 1970-1980 arasında kurulur. Bu vb. partilerin topluma sundukları önerme bellidir. Ancak aynı dönemde toplumda oldukça yer edinmiş, ikon haline gelmiş Türkan Şoray'ın tesettüre sokulduğu ve Birleşen Yollar adlı arabesk formatında bir filmin de yapıldığı bilinmektedir. Bilinen tüm Yeşilçam filmlerin aksine filmde huzur İslam'da, inançta önermesi vardır.[632] Birleşen Yollar filmi o dönemde Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından desteklenir. Günümüzde ise kimilerince film Milli Sinema akımının ilk örneği kabul edilir. Yücel Çakmaklı da bu akımın kurucusudur. Bu tarz da film çekecek şirketin adı ise Elif Film'dir. Şirketin adı dahi bir önerme içermektedir.[633] Döneminde o film çok iyi iş yapıp güçlü bir etki bırakınca MTTB'de bünyesinde sinema kulüpleri oluşturulur.[634] MNP, MSP hareketini veya anlayışını bu tip filmler besler. Siyasi propaganda bu tarz filmlerle desteklenir. Aslında filmlerin kendisi tam bir siyasi propaganda unsurudur. MNP, siyasette başörtüsüne özgürlük şeklinde bir politika yürütürken 1970'lerde önü alınamayan mini etek modasına karşın Birleşen Yollar filmi tesettürü ön plana çıkartır.

[631] http://www.ikiusta.com/kibar-feyzo/ Erişim Tarihi: 28.01.2018.
[632] https://www.youtube.com/watch?v=TujnpXxU4JY Erişim Tarihi: 25.10.2016.
Film 1970 yapımıdır. Yönetmen: Yücel Çakmaklı, Oyuncular: Türkan Şoray, İzzet Günay.
[633]Doğan Duman, Serkan Yorgancılar, **Türkçülükten İslamcılığa MTTB**, Vadi Yay. İstanbul, 2008, s.s.241-256.
[634] Dr. Salih Diriklik, Milli Sinema'nın Hayata Geçişi (1971), **AKRA Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Tuzla Belediyesi Yayınları (Hakemli Dergi),** Sayı:12, İstanbul, 2017, s.s.175-186. Film o dönemde İslami Kanatta Çalışma Yapan Şule Yüksel Şenler'in "Huzur Sokağı" adlı romanından senaryoya uyarlanır.

Resim 77: Erbakan MNP lideri olarak konuşurken.

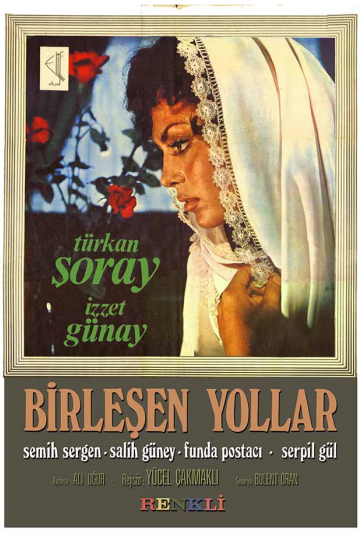

Resim 78: Birleşen Yollar film afişi.[635]

Birleşen Yollar, sol düşünce için önemli bir propaganda filmi kabul edilen Yılmaz Güney'in 1970'te gösterime giren Umut'un karşı propagandasıdır denebilir.[636] Umut'ta mistik düşüncenin insanı ne kötü duruma getirilebileceği işlenmektedir. Gelir dağılımından yeterli payı alamayan yoksula sadece umut verilmektedir. Filmin önermesinde ise umut ticaretinde din kullanılmaktadır. Sonuç itibariyle devrimci sinema anlayışına karşı Milli Sinema anlayışı dikilmiştir denebilir.

[635]https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.elifsanat.com.tr/img/sinema/birlesen-yollar-afis.jpg Erişim Tarihi: 25.10.2016.
[636]Umut filmi https://www.youtube.com/watch?v=gri21JDaYx8 adresinden izlenip değerlendirilmiştir. Erişim Tarihi: 17.05.2017.

1968 olaylarından sonra sol düşünce tekrar canlanmaya başlayınca 1950 sonrası birinci düşman ilan edilen komünizm tehdidi 1970'lerden sonra tekrar gündeme gelir. Komünizm propagandası bir suç yayılır. Sol düşüncenin yayılmasını önlemek içinde karşı propagandaya geçilir. Sinema 1970'lerde bununla ilgili önemli görev üstlenir. 1977 yapımı, Cüneyt Arkın'ının oynadığı "*Güneş Ne Zaman Doğacak"* adlı filmde Stalin zulmünden Anadolu'ya kaçan Azerilerin dramı anlatılmaktadır.[637] Film Rusya'ya karşı olumsuz duyguların beslenmesine katkı sağlar. Filmde yine Turancı söylemler görülür. Filme o yıllarda özellikle ülkücü kanat destek verir ve filmi izler, izlettirir.[638] Film diyaloglarında Türkeş'in 9 Işık adı verilen önermelerinin etkisi açıkça görülmektedir.[639]

[637] https://www.youtube.com/watch?v=Rb18piLyW8A Erişim Tarihi: 25.10.2016.
[638] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
[639] Filmden:
Cüneyt Arkın: Adın ne?
Oya Aydoğan: Cemile,
C.A: Hangi Millete mensupsun
O.A: Türküm
C.A: Niye sesin cılız çıkıyor. Yüksek sesle söylesene, niçin utanıyorsun, Türküm desene.
OA: (Kekeler)
CA: Türküm de.
OA: Türküm
CA: (Duvardaki fotoğrafları göstererek) Neyi ifade ediyor bunlar
OA: Dünyada ezilen insanları, işçileri.
CA: Senin yurdunda ezilen yok mu söyle!
OA: Evet var eziliyoruz.
CA: Bu halinizle mi?
OA: Niçin ezilmiyormuşum? Her şeyden önce özgürlüğüm sağlanmalı. İstediğim her şeyi hesap verme korkusu olmadan yapabilmeliyim. Bu da boş inançları bırakıp maddeci ve gerçekçi bir toplum oluşturmakla mümkündür.
CA: Sen benim geldiğim, isminden başka ne olduğunu bilmediğin bir dünyanın özlemi içerisindesin. Bırak onu iliklerine kadar yaşamış, ciğerlerine kadar ıstırabını duymuş, ben ve benim gibi olanlar anlatsın. Orada (Rusya) işçi insani özellikleri yok edilmiş, düşünmesine bile müsaade edilmeyen, güdülen bir sürü halindedir. Devlet ise işçi hakkı adına, işçi de dâhil topyekûn cemiyeti sömüren, hayvan gibi bir hayata mahkûm eden, kanını içen bir mekanizmanın değişmeyen, sabit ve işçiyle alakasız bir zümredir. Buraya ölümü göze alarak geldim. Ümit ederek geldim fakat sınırsız her türlü hürriyeti içerisinde haksız kazançlarla yükselen patronun işçiyi sömürdüğünü gördüm. Yani her iki sistemde de insan iliklerine kadar sömürülüyor. Birisinde devlet diğerinde patron… Her iki maddeci düzende de manevi değerler çürüyor. Ekonomi için insan feda ediliyor.
OA: Peki senin aradığın nedir?
CA: Toplumdaki anarşinin temelinde ruhi bunalım yatar. Sen bile bu tatminsizliğini eğlencelerle, isyankârlıklarla gidermeye çalışıyorsun. Ekonomi insanlığa hâkim oluyorsa, ondan bağımsız telakki ediliyorsa hedef ekonomidir. Oysa ekonomi bir gaye değil vasıtadır. Esas olan insanın mutluluğudur. Zaten dünya bir arayış içerisinde faizin olmadığı, işçinin alın teri kurumadan emeğinin karşılığının verildiği bir düzen arıyorum. Sen tembel misin?
OA: Asla
CA: Öyleyse niçin başkasının yazdığı hazır fikre konuyorsun. Fakirin ve sömürülenin kalmaması için çalış, kafa yor, çalış ama yeniden yapacağın binanın tuğlaları emeği, alın teri senin olsun. Kaç kitap okudun?
OA: 200 kadar.
CA: Hep aynı fikirden mi?

Resim 79: Güneş Ne Zaman Doğacak film afişi.

Resim 80: Güneş Ne Zaman Doğacak adlı filmin sonu.

Battal Gazi[640], Malkaçoğlu[641], Tarkan gibi kimi tarihten esinlenmiş filmler daha çok 1970-1980 arasında çekilir. Bu filmlerde Kartal Tibet, Cüneyt Arkın gibi oyuncular yer alır. Her iki oyuncu da yenilmez, güçlü Türk'ün temsilleridir. Bu tip filmlerin Milli Türk Talebe Birliği'nde gösterildiği bilinmektedir.[642] Bu filmlerin sağ cenahta yer alan milliyetçi kesimi güçlendirdikleri, film kahramanları çerçevesinde milliyetçilik propagandası yaptıkları söylenir. Günümüzde kimi insanların bu filmlerin bazı sahnelerini komik bulması bugünün gözüyle baktıklarında anlaşılır bulmak mümkündür. Ancak döneminde çocuklar mahalle aralarında oynadıkları savaşçılık oyunlarında filmin kahramanı Cüneyt Arkın'la özdeşim kurarak

OA: Ben bilimsel kitaplar okurum.
CA: Bilimselliğine inanıyorsan hepsini oku. Onu da zıttını da. Korkma, hiç değilse karşı tarafı tenkit etmek için oku. Ama yeter ki oku. Aslında hepinizi benim geldiğim yere götürmek lazım.

[640] Film için: https://www.youtube.com/watch?v=3ifcsnh1K6g Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[641] Film için: https://www.youtube.com/watch?v=zUSI9UwUj0c Erişim Tarihi: 01.11.2016.
[642] Metin Tandoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 27.10.2016).

oyunlarında hep Cüneyt Arkın olmak isterler.[643] Cüneyt Arkın bu filmlerinde bazen tek başına bir orduyu yener. Bazen 5-10 kişinin üzerine uçarak onları bir tekmeyle haklar. Sanki *'bir Türk dünyaya bedeldir'* sözü bu sahnelerde anlam bulmaktadır.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk sinemasında yeni bir tema oluşturur. Bu harekâtla ilgili o yıllarda pek çok Kıbrıs filmi yapılır. Kıbrıs harekâtından beslenen bu filmlerin ulusal coşkuyu savaş sonrasında uzun süre taze tuttuğu söylenebilir. Bu filmlerde sol cenahın milliyetçilik söylemine katkı sağlar. Çünkü işlenen konu onun kahramanını dolaylı yoldan akla getirir. O da Bülent Ecevit'tir. 1973'te başlayan Ecevit yükselişi 1977 seçimlerinde zirveye ulaşır. Bu yükselişe Kıbrıs zaferinin kendisi kadar olmasa da bununla ilgili çekilen filmlerin de katkısı olduğu düşünülebilir. Ecevit, her zaman milliyetçi olduğunu söyler. Ancak onun anladığı milliyetçilik MHP-Ülkücü anlayışın milliyetçiliğinden farklıdır. Ülkücü kanadın milliyetçilik anlayışı daha çok Türklük üzerine şekillenirken Ecevit'in milliyetçilik telakkisi sınıf bilinciyle ilgilidir. Solcu gençler ile ülkücü gençler kimi zaman sokaklarda çatışır. Bu iki kesimin milliyetçilik anlayışı beyaz perdede de rekabet halindedir. 1977 seçimleri sonrasında İkinci MC hükümeti sonrası oluşturulan Ecevit hükümeti başarısız olunca MHP kanadı güçlenir. Güneş Ne Zaman Doğacak gibi filmlerle ülkücü anlayış kendisine daha geniş bir taban bulmaya başlayacaktır. Öyle ki Recep Taner'in iddiasına göre 12 Eylül olmasaydı ve 1980 genel seçimleri yapılabilseydi MHP kendi yürüttüğü propaganda çalışmalarının sonucunu yavaş yavaş görmeye başlayacaktı. O seçimlerde en az 100 milletvekili çıkaracaktı.[644]

Bazen sinema uluslararası şantaj aracı haline gelir. Amerika'ya rağmen haşhaş ekim yasağına kaldıran Ecevit hükümeti, Amerikan yönetimini kızdırmış olmalıdır. Amerikan yönetimi öncülüğünde Türkiye'ye ambargo uygulanır. Amerika bununla da yetinmez 1978 yılında Midnight Express(Gece Yarısı Ekspresi) adlı bir film de yaptırır.[645] Film, Oscar da alır.[646] Filmin temel amacı dünyada Türkiye hakkında özgürlüklerin yasaklandığı, işkencenin yaygın olduğu, uyuşturucunun merkezinde yer aldığı ve uyuşturucunun yaygın kullanıldığı, homoseksüelliğin zirve yaptığı bir ülke algısını oluşturmaktır. Film Türk halkı zalim ve gaddardır şeklinde

---

[643] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[644] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017).
[645] Film İçin: http://www.altyazilifilm.org/geceyarisi-ekspresi-1978.html Erişim Tarihi: 10.10.2016.
[646] https://tr.wikipedia.org/wiki/Geceyar%C4%B1s%C4%B1_Ekspresi Erişim Tarihi: 10.10.2016. Film 52. Akademi Ödüllerinde(Oscar), En iyi özgün müzik (Giorgio Moroder) ve en iyi uyarlama senaryo: (Oliver Stone) dallarında ödül alır.

bir mesaj verir. Filmi izleyenlerin çoğunda Türkiye'ye karşı olumsuz bakış geliştiği; nefret ve kin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Türkiye, böylece yalnızlaşır. Kıbrıs gibi ne olursa olsun haklı davasını anlatamaz. O dönemdeki Ermeni iddialarını da film dolaylı yoldan besler. Bunu yapan onu da yapmıştır algısı ortaya çıkar. Böylece filmin ASALA faaliyetlerinin meşrulaştırılmasına katkısı olur. Aynı zamanda ülkenin döviz sıkıntısı çektiği bir dönemde film dış dünyada Türkiye imajını zedeler. Bu zedelemenin Türk turizmini olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Böylece ülkenin döviz sıkıntısı katlanır.

İşin en başında Ecevit haşhaş ekim yasağının kaldırılması sonrasında Amerika'nın Türkiye aleyhine karşı propaganda faaliyetlerine girişeceğini bilmekteydi. Ecevit, bunu etkisizleştirmek veya Türkiye hakkında oluşacak olumsuz algıyı engellemek için Amerikan basınına ve TV kanallarına o akıcı İngilizcesiyle demeçler verir: *"Türkiye'de halkın iradesini temsil eden bir hükümet olarak böyle bir kararı almak zorundaydık. Çünkü haşhaş yasağı Türk demokrasisinin bunalım geçirdiği bir kritik zamanda yürürlüğe konmuştur. Böyle bir yasak halkın isteklerine karşı olarak ve haşhaş ekiminin yerine geçecek diğer üretim biçimi konulmadan uygulanamazdı. ... Kısacası bu kararı almak zorundaydık ve aldık. Bu karar herhangi bir demokratik ülkede, demokratik bir hükümetin alacağı bir karardır. Eminim ki, demokratik ülkelerin halkları bu kararımıza anlayış göstereceklerdir.*"[647] Ancak çabaların sonuçsuz kaldığı görülmektedir.

Sinema tek başına bir propaganda aracıdır. Ancak bir propaganda silsilesinin veya büyük bir planın tamamlayıcı olarak kullanıldığında oldukça etkili olur. Gece Yarısı Ekspresi (Midnight Express) ile Türkiye'nin uluslararası algısını yerle bir ederken ambargo da Amerika'ya göre haşhaş ekim yasağının kaldırılmasının ve Kıbrıs'a müdahalenin faili Ecevit'e dair kahraman, Karaoğlan algısını Türkiye'de yerle bir etmektedir. Amerikan Temsilciler Meclisi yasa değişikliğiyle 16 Temmuz 1977'de Türkiye'ye dönük tüm askeri, ekonomik ve diğer yardımları durdurur. Her türlü savunma aracının Türkiye'ye gönderilmesini yasaklar. ABD İhracat ve İthalat Bankası'nın Türk Hükümeti'ne, ajanslarına ve ulusal kuruluşlarına, garanti, sigorta ve kredi vermesini engeller.[648] Türkiye adına bağımlı bir ülke için sancılı günler başlar. Esat Kıratlıoğlu'na göre ekonomik şartlar parti tercihlerini etkileyen en

[647] Cumhuriyet, 6 Temmuz 1974; Akşam, 6 Temmuz 1974.

[648] Erhan Ç., **Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu**, Bilgi Yay. Ankara, 1996, s.s.137-141.

önemli faktörlerden birisidir.[649] Ülke içinde yaşanan ağır ekonomik buhran ile Ecevit efsanesi çabuk biter. Ekonomik şartlar o denli ağırlaşır ki halkın tüketmeye alıştığı Vita, Tama yağları ve 3, 4. sınıf yağlar dahi bulunamaz. Şeker, gaz ve ispirto yoktur. Fiyatlar, çok artar. Karaborsa vardır. Kriz sağ – sol kesim demeden herkesi etkiler. Fiyatları dengelemek için insanlar kendi başlarının çaresine bakar olur. Aydın'da Çınar ve Hisar adıyla iki tane tüketim(tanzim satış) kooperatifleri kurulur. Biri solcular, diğeri sağcılar tarafından işletilir.[650] Kıbrıs Fatihi, Karaoğlan algısı biter. Karaoğlan imgesi yerine hayalci, şair, duygularıyla hareket eden Ecevit algısı oluşmaya başlar. Duygularıyla meydanları coşturan Ecevit, şimdi dünyayı toz-pembe görmekle itham edilmektedir.[651] Ekonomik sorunlar, Ecevit aleyhine rakipleri tarafından karşı propaganda malzemesi olarak kullanılmaya başlanır. Ecevit hakkındaki yeni algı böylece pekişir. O denli ki Demirel, geç kaldığı Muğla-Fethiye seçim mitinginde sadece bu konuyu ele alır. Yüzlerce insan meydanda toplanmasına rağmen Demirel, kendisinin en kısa mitingini yapar. Miting yaraya tuz basmakta Ecevit'in kahraman algısını yerle bir etmektedir. Ali Rıza Gönül, o günü şöyle anlatmaktadır: *"Araseçim vardı ve bir yaz günüydü. Fethiye Meydanında her yer doluydu. Demirel mitinge çok geç kalmıştı. Millet pişmişti. Demirel otobüsün üstünde bir sağa bir sola elinde mikrofon gidip gelmekteydi. Halka dönüp "Bu sıcakta burada ne işiniz var?" diye soruyordu. Halk cevap vermeyince "size soruyorum burada, bu Allah'ın sıcağında ne işiniz var? Yanmışsınız! Sizin tarlada-bahçede dükkânda bir işiniz yok mu? Size soruyorum burada ne işiniz var?" Topluluk dalgalandı. Vatandaş soru karşısında şaşırdı. Demirel devam etti: "siz cevap vermiyorsunuz ama ben sizin yerinize cevap vereyim. Vereyim mi? Meydan evet diye karşılık verdi. Bıçak kemiğe dayandı da ondan buradasınız değil mi? Yağ yok, sigara yok! Bu seçimde bunları silkeleyeceğiz, indireceğiz. O zaman yağı da tütünü de bulacaksınız." Alan yıkılmaktaydı. Demirel başka yere yetişecekti. Miting bu kadar kısa sürdü.*[652] Ecevit hükümeti yapılan seçimleri kaybeder ve görevinden istifa eder. Ecevit hakkındaki algı operasyonu başarıya ulaşır.

Özetle *"Midnight Express"* adlı film örneğinde olduğu gibi 1970-1980 arasında bir filmin bir algı operasyonundan daha öte bir ekonomik operasyon aracı

[649] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[650] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[651] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
[652] Ali Rıza Gönül'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.06.2016).

olabileceği görülür. Film, turizmde sıkıntılara yol açar. Döviz girdisinin azalması sanayi gibi tüm reel sektörleri etkiler. Bütün bunlar sorumlu hükümeti yıpratır.

5.1.2.Televizyon ve Radyo

27 Mayıs 1960 darbesi ile 12 Mart 1971 muhtıra bildirisi radyodan duyurulur. 12 Eylül 1980 darbesini ise darbenin mimarlarından Orgeneral Kenan Evren TV'den yurttaşa bildirir. Sadece bu kısa bilgi dahi propaganda araçlarındaki dönüşümü anlatır. TV yayıncılığı Avrupa ve Amerika'ya göre Türkiye'de oldukça geç bir tarihte başlar. Türkiye 1970'lerin başında TV ile tanışır. Ancak TV'nin toplumda yaygın hale gelmesi için 10-15 yıl geçmesi gerekir. [653] Bu bakımdan 12 Mart Muhtırasının aktörlerinden olan generallerin muhtıra bildirisini radyodan okutmaları insana pek ilginç gelmemelidir. Zamanla TV yaygınlaşsa dahi radyonun önemi birden ortadan kalkmaz. Portatif hale gelmesi, arabalara kolayca monte edilebilmesi, taşınabilirliği, yüksek bir enerjiye ihtiyaç duymaması, pil ile çalışabilmesi radyonun çok geniş alanda dinlenilmesini sağlar.

TV, Amerika ve Batıdaki yapısından farklı bir yapılanma içerine Türkiye'de yapılanır. TV yayıncılığı Amerika'da başlangıcından beri tamamen özel sektörün elindedir. Batı'da özellikle İngiltere'de BBC örneğinde olduğu gibi TV yayıncılığı özerktir. Türkiye'de 1990'lara kadar TV ve radyo yayıncılığı devletin tekelindedir. Bu tekel TRT eliyle yürütülür. Bu nedenle BBC kamusal yayın olarak nitelendirilirken Türkiye'de TV tam bir devlet yayımcılığı şeklinde tezahür eder. Aslında burada devletten daha öte iktidar tanımlaması daha doğru olur.

Müzik ve radyo ikisi en hayati propaganda vasıtalarıdır. Radyo uzun yıllar tek parti ideolojisinin benimsetilmesinin en önemli aracı olur. Radyo'nun sadece müzik yayınlarına dahi bakılarak nasıl bir toplum var edilmek istendiği rahatlıkla anlaşılır. Çok partili yaşama geçiş sürecinde radyonun konumu ciddi bir tartışma konusu olur. 1950'lilere gelindiğinde tüm siyasi partilere seçim öncesi belli bir süre içinde propaganda konuşması hakkı tanınır. İktidarı öncesi radyonun kamu malı olduğu bütün partilerin yararlanması gerektiğini vurgulayan DP, iktidarında radyo üzerinde muhalefet adına bir kısıtlamaya gider. Bu durum muhalefet kanadında ciddi bir

[653] Oya Tokgöz, **Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.s.69-72.

rahatsızlık oluşturur. 1961 Anayasası ve beraberinde yapılan yasalarla belli şartları sağlamış tüm siyasi partilere radyodan tekrar propaganda konuşması yapma hakkı tanınır. Bu konuşmaların çok geniş kitleler tarafından dinlenildiği düşünülmektedir. Partiler için bu konuşmalar o denli önemlidir ki konuşmalar için uzun süre hazırlık yapıldığı bilinmektedir. Yine pek çok partinin bu konuşmaları radyo konuşmaları adıyla kitap haline getirip dağıttırdığı görülür.[654]

1965 seçimleri ile iktidara gelen AP'nin kan kaybedince 1969'daki icraatlarından birisi TRT yasası olur. Yasaya göre TRT doğrudan başbakanlığa bağlanır. TRT'nin bir yönetim ve bir genel müdür nezaretinde idare olunması hükme bağlanır. Ancak yönetim kurulunun 8 üyesinin 4'ü hükümetin, 2'si dinleyicilerin temsilcisi olacaktır. 2 tane üye de TRT içinden belirlenecektir. Üstelik yönetim kurulunun tamamının ayrıca Bakanlar Kurulu onayı alması şattır. Kanunun diğer maddelerine daha geçmeden bu şekliyle bile TRT'nin doğrudan hükümetin yayın organı olacağı şeklinde bir görüntü ortaya çıkar. Yasanın diğer maddelerinde haberlerin yansız yapılacağı, TRT mensuplarına ödenen tazminat ve harcırahlarına sınırlandırma getirilmesi şeklinde hükümler bulunur. Elbette yasa muhalefet partileri CHP, MHP, CKMP tarafından eleştirilir. Onlara göre TRT iktidarın borazanı haline getirilmiştir. Ancak Başbakan Demirel TRT özerkliği bir sorumsuzluk hali almıştır der ve durumdan şikâyet edenleri bu sorumsuzluktan menfaat ummakla suçlar.[655] CHP-MSP koalisyonu kurulduktan sonra iktidar tarafından TRT yönetim kurulu değiştirilir. Genel Müdürlüğe ise İsmail Cem getirilir. MC hükümeti kurulur kurulmaz da Demirel, Cem'i görevden alır. Onun yerine muhafazakâr Nevzat Yalçıntaş'ı getirir. Ecevit olanları partizanlık olarak değerlendirir.[656] Hatta kısmi seçimler yaklaştıkça Ecevit TRT'yi yanlı yayın yapma suçlamasıyla Yüksek Seçim Kurulu'na şikâyet eder.[657] Aslında yaşananlar TRT'nin tarafsızlığından daha ziyade en önemli propaganda silahı radyo ile TV'nin paylaşılamamasından meydana gelmektedir. Nitekim 1977 seçimlerinden hemen sonra Ecevit azınlık hükümeti kurulur. Bu hükümet sadece 1 ay işbaşında kalmasına rağmen TRT'de operasyon yaptığı TRT'nin yayınlarının tekrar başka yöne saptığına dair sağ partilerde bir şikâyet ortaya çıkar. Yapılan II. MC hükümet protokolünde TRT'nin tarafsızlığının

[654] CMKP'nin Radyo Konuşmaları, CMKP yayınları, 1966, Ankara.
İsmet İnönü'nün Radyo Konuşmaları (17 ve 19 Ocak 1962), CHP Yayınları 1962, Ankara.
[655] Tercüman, 20 Mart 1969.
[656] Cumhuriyet, 6 Mayıs 1975.
[657] Cumhuriyet, 1 Mayıs 1975.

sağlanması hükmünün yer alması ilginç olur.[658] Aslında bu hüküm sadece TRT'deki CHP veya sol kadrolarının temizlenmesi anlamına gelmemektedir. Koalisyona katılan diğer partilerin hükümetin büyük ortağı nezdinde TRT çerçevesinde kendi menfaattarının kollanması anlamına da gelir. II. MC hükümetinin sona ermesinden sonra Ecevit bir kez daha hükümet kurar. 1979 araseçimlerinden sonra Demirel azınlık hükümeti kurulur. Hükümet programında tekrar TRT'nin tarafsızlığının sağlanacağı ifade edilir. Programda aynen şöyle denir: *"Devletin Radyo ve Televizyonundaki yayınların "tarafsızlık esasına göre yapılması", "haberlerde doğruluğun sağlanması", "Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın gereklerine uyulması Anayasa şartı olarak konmuştur. Uymak mecburiyetinde olduğu Anayasa şartlarını ve yayın ilkelerini devamlı surette ihlal eden TRT'nin, yeniden milli ve tarafsız hale getirilmesi, partizanlık, tarafgirlik ve inkârcılık yolu ile devleti kötüleyen, milletimizin milli ve mukaddes hislerini alaya alan, tek yönlü şartlandırmalara, ideolojik propagandalara itibar eden, anarşiyi metheden, dilimizi bozan, yalan ve yanlışlıklarla dolu programlar yayınlanmasının önlenmesi milletimizin arzusudur. Hükümetimiz bu istek paralelinde tedbir alacak, Devletin radyo ve televizyonunun partizanlığa, rejim ve devlet aleyhtarlığına alet edilmesine son verecektir."*[659]

Bir türlü tarafsızlığı sağlanamayan veya partiler arasında paylaşılamayan TRT (Radyo ve Televizyon), 12 Eylül'de darbe bildirisinin okunduğu yer olur. Bundan sonra da Milli Güvenlik Konseyi(Darbe Komitesi) bildirilerinin okunduğu bir adres haline gelir.

Radyo ve televizyon bir kitle iletişim aracıdır. 1970-1980 arası bir de tek kanal olduğu düşünülecek olursa binlerce kişiye etkili bir biçimde ulaşılır. O yıllarda radyonun ne denli etkili bir araç olduğunu Ecevit'in 1977 Genel Seçimlerinde yaptığı Taksim mitingi öncesi gelişmelere bakarak daha iyi anlayabiliriz. Genel Seçimler, 5 Haziran 1977'de yapılacaktır. Ecevit, seçime iki gün kala 3 Haziran 1977'de Taksim'de bir miting yapmayı planlar. Ancak Başbakan Demirel, Ecevit'e ciddi istihbarat aldıklarını bir takım gurupların kendisine suikast hazırlığı içinde olduklarını dile getiren mektup gönderir. Ecevit'in mitingi iptal etmesini ister.

---

[658] AP-MSP-MHP, II.Milli Cephe Hükümeti Koalisyon Protokolü, 1977.
Protokol metni için: https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP41.htm Erişim Tarihi: 12.11.2017.

[659] VI. Demirel Hükümet Programı, 1979.
Program için: https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP43.htm Erişim Tarihi: 12.11.2017.

Durum ciddidir. Sadece 1 ay önce, 1 Mayıs 1977'de Taksim'de meydana gelen olaylarda 34 kişi hayatını kaybetmiştir. O günlerde de parti liderleri yasal hakları olan radyodan seçim için propaganda konuşmalarını yapıyorlardı. Ecevit, o radyo konuşmasında suikast olayından söz eder. Olanları CHP'nin önünü kesmek isteyenlerin tertibi olarak niteler. Olanlardan Demirel'i sorumlu tutar. Tehditlere boyun eğmeyeceğini Taksim'e icap ederse tek başına gideceğini söyler. Hiçbir yayın organı, gazete, dergi broşür, duvar yazısı, telgraf, telefon bu denli bu haberi hızlı iletemezdi. Taksim mitingi sessizce iptal edilseydi bunun CHP adına olumsuz etkisi olurdu. Şimdi binlerce kişi Ecevit'e sahip çıkmak için Taksim'e koşar. O kalabalık, o coşku seçim sonuçlarını etkilemiştir diye düşünebiliriz.

Türkiye'de televizyon yayıncılığı 1968 yılının başlarında başlar. 1971 yılından itibaren televizyon yaygınlaşır. Yine de her eve televizyonun girmesi için 1980 sonrasını beklemek gerekecektir. 1990'larda ise televizyon sahibi olmak göreceli olarak zenginlik göstergesi olmaktan çıkar. Mahalle veya köy kahvelerinde insanlar TV seyreder. TV seyretme öyle bir ritüel haline gelir ki hemen herkes saatini TV'nin ana haber öncesi saat göstergesine göre ayarlar. Mahallelerde bir ya da iki evde televizyon bulunur. Komşuların gelmesiyle televizyon hep beraber seyredilir. Televizyon öyle hayatın merkezindedir ki II. MC Hükümeti'nde Enerji Bakanı Olarak görev yapan Kamuran İnan Türkiye'nin enerji açığına kendince bir çözüm bulur. Enerji tasarrufu sağlamak için televizyon yayınını 23:00'te kestirir.[660] O saatte televizyon yoksa insanların uykuya gitmenin dışında yapacağı pek bir şeyi yoktur. Televizyon kitle iletişim aracıdır. Ancak TV o günlerde kahvehanelerde, evlerde toplu olarak izlenir. Bu nedenle özellikle akşam saatleri o dönem aslında toplu propaganda seansı gibidir. Örneğin Saat 23'te televizyon yayınlarının niçin erken kesildiğini bilmeyen halka aynı televizyon kanalı Türkiye'de elektrik kesintilerinin kalkacağını söylemektedir.

1970-1980 arasında genelde sağ partiler iktidardadır. 12 Mart Muhtırası sonrasında kurulan ara hükümetlerde zaten sola karşı hoşgörü yoktur. Ecevit iktidarları döneminde Radyo ve TV yayınları sola kaysa da genelde sağın etkisinde kalır denebilir. O dönemlerde Amerikan dizi ve filmlerinden ekran geçilmezken Rusya veya Doğu Avrupa ülkelerinden pek yapıta ekranlarda rastlanmaz. TV

[660] Cumhuriyet, 29 Eylül 1977.

propagandası bu anlamda ulusal olmaktan çıkıp uluslararası hüviyete bürünür. Uzun süre başka ülkelerin kültür göstergelerine maruz kalan bir topluluğun zamanla bu propagandaya kayıtsız kalamayacakları bilinmektedir. Üstelik bu, çoğu kez eğlence adı altında yapılmaktadır. Müzik programları, yarışmalar, diziler ülkemizde özellikle Amerikan kültürünün yayılmasında ciddi aracılık eder. 1970'lerde Meclis konuşmalarından anladığımız kadarıyla TRT'nin buna aracılık ettiğiyle ilgili sıkıntılar vardır: *"Televizyonda çocuklarımızın uyumadığı bir saatte bir maymun, bir programda bir ailenin en önemli varlığıymış gibi takdim edilmektedir. Maymundan sonra çocuklar, 3. sırada anne, en son baba gelmektedir. Babanın hiç sözü geçmemektedir. Amerikan aile modeli şırınga edilmektedir."*[661] 1970'li yıllarda Dallas dizisini sadece bir dizi gibi görmek mümkün değildir. Bu Amerikan değerlerinin yaşam biçiminin topluma dayatılmasıdır. Dizi o denli etkilidir ki Dallas figürlü gömlekler, etekler zamanın çok güçlü bir giyim tarzı haline gelir. Yine o dönemde tarlada pamuk toplayan kadınların geç kalmamak için çok hızlı çalıştıkları, karanlığı kaldılarsa tarla sahibine veya dayıbaşıya kendilerini götürecek traktörün hızlı sürülmesi konusunda baskı yaptıkları bilindik bir durumdur.[662] Sadece ülkemizde değil bu dizinin gösterildiği Avustralya, Hong Kong, Büyük Britanya gibi yerlerde dizi saatinde sokakların boşaldığı, su tüketiminin düştüğü dile getirilir.[663]

Bir kaynakta ifade edildiği gibi 2000'li yıllarda Türkiye medya yapımlarının %84'ü dış kaynaklıdır. Oysaki bu oran USA'da sadece %2 oranındadır.[664] Bu oranın 1970'lere doğru geri çektiğimizde ufak bir değişiklik göstereceği düşüncesini ileri sürebiliriz. Ülke bu yapımlara para öder. Ülke dış ticaretinde bu bir çıktı kalemidir. Aynı zamanda insanımız ödediği parayla o ülkelerin propagandasına maruz kalır.

5.1.2.1. Türkiye'de Yeni Medya ve TV Rekabeti

Televizyon, 1970'lerde Türkiye'de kullanıma girdiği düşünülürse TV için o dönemde yeni medya tanımlaması yapılabilir. Halk arasında ise TV'ye ekran

---

[661] **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları, Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt-1,** TBMM yayınları, Ankara, 2015, s.s.439-445.
[662] Emine Cerit'tle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).

[663] John Tomlinson, **Globalization and Culture,** The Universty Chigago Press, 1999. USA, s. 350.
[664] Osman Özsoy, **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma.** Alfa Yay. 1998, İstanbul, s.122.

renginden ve dikdörtgen prizma şeklinde yapısından dolayı televizyona "*kara kutu*" denir.[665] 1928'de Hoover, 1932'de Roosevelt radyodan yaptıkları etkileyici konuşmalar sebebiyle Amerikan halkının güvenini kazanmıştır denebilir.[666] Bu etkiyle onlar Amerikan Başkanı seçilir. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan halkı yeni bir medya ile karşılaşır. Bu televizyondur. Televizyonlarda pek çok program yayımlanır. Bunlardan bir tanesi pembe dizilerdir. Televizyonlar reklamla ayakta kuran kuruluşlardır. TV'lere ilk reklam verenlerin sabun ve deterjan üreticileri olduğu görülür. Buradan yola çıkarak pembe dizilere halen o günlerden kalma soap (sabun)opera denir. 1952'de Esienhoower ve Stevenson Amerika başkanlık adayıdır. Stevenson, "*Ucuz sabun reklamı yapar gibi başkan adayları ve Beyaz Saray reklamcıların oyuncağı olamaz*." Diyerek televizyon propagandasını istemez. Oysa rakip aday bunu önemser. Esienhoower seçimi kazanır.[667] Böylece TV'nin propaganda etkisi ilk kez ortaya çıkar.

Türkiye yeni medya ile 1970 sonrası tanışır. Bu nedenle 1950 ve 1961 seçim kanunu propaganda açısından 1970'li yıllara gelindiğinde yetersiz kalır. Çünkü aynı yıllarda TV yoktur. Yasal düzenleme sadece radyoyu kapsamaktadır.[668] 1973 genel seçimlerinde radyodan propaganda yapma hakkı seçimlere katılmaya hak kazanmış 8 partiye verilir. 2 Ekim 1973'te başlayan propaganda süresi 13 Ekim 1973'te sona erer. Konuşmaların saati ve zamanı YSK tarafından partiler adına kura ile belirlenir. Konuşmaların ilki 20 diğerleri ise 10 dakika süre ile sınırlandırılır. 1973'te değişikliğe gidilen 298 sayılı yasanın 52. Maddesinde radyoda yapılacak propaganda faaliyetlerinin Anayasaya uygun, eşit ve tarafsız bir biçimde yürütülmesi için YSK ve TRT sorumludur denir.[669] 1973 genel seçimleri öncesinde 359 sayılı TRT Kanununa göre her akşam 19:00 ana habere müteakiben her parti için 90 saniyelik seçim haberi verilir. İşleyiş olduğundan daha demokratik bir biçimde cereyan eder. TRT'de yayımlanan Seçime Doğru programıyla seçmenler, seçimler, oy ve oyun nasıl kullanılacağı hususunda bilinçlendirilir.[670] TV'nin toplum üzerindeki gücü artıkça TV üzerindeki tartışmalar da başlar. 1973 genel seçimlerine

[665] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:28.11.2016).

[666] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** 1991, s.8.
[667] **A.g.e**., s.58.
[668] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** 1977, s.91.
[669] Oya Tokgöz, **Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim,** İmge Kitabevi, İstanbul, 2010, s.121. o günlerde yapılan bir araştırmada Türkiye'de radyodaki propaganda konuşmalarını halkın takip etme oranı düşük çıkmıştır. **A.g.e.** s.126.
[670] Oya Tokgöz, **a.g.e.** s.123.

doğru gidilirken TRT, AP'ye göre sadece kendisinin ve istediğinin propagandasını yapar hale gelir. Milletin parasıyla kurulan ve işleyen TRT'nin bunu yapmaya hakkı yoktur.[671]

Televizyonun büyük bir toplumsal katmanı etkilemeye başladığı hissedilir. Sinema sektörü geriler. O denli ki sinemacılar, izleyiciyi TV'de bulmayacağı şeyi vermeye kalkarlar. Piyasayı ucuz erotik filmler kaplar. Sinema ailecek gidilecek yer olmaktan çıkar. Artık ailecek hatta birkaç ailenin yan yana gelmesiyle TV izlenmeye başlanır. TV pek çok durumu etkiler. Aynı yıllarda gazetelerde boy boy televizyon ilanları görülür.[672]

Resim 81: Gazetedeki bir TV reklamı.[673]

TV-Radyo yayınını TRT üslenir. Anayasa ve yasalar her ne kadar diğer partilere de TV konusunda eşit haklar tanısa da bu gerçekte çoğu zaman işlerlik kazanmaz. TV'de iktidar partisi, hükümet icraatları adı altında kendi propagandasını yaptırır. Onun için her iktidar değiştiğinde TRT'nin yayın politikası değişir. Siyasi parti anlamında hangi partinin daha çok ekranda kalacağı konusu da buna bağlıdır. Fakir Baykurt'un yazdığı Yılanların Öcü romanı yazarını sıkıntı çıkartır. Yazarı öğretmenlikten atılır. 1962'te çekilen Yılanların Öcü uzun süre sinemalarda gösterimi dahi yasaklı hale getirilir. Sonra serbest bırakılır. Böylesine bir film 1978'de CHP'nin iktidara gelmesiyle TV'de oynatılır.

---

[671] İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz**, Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları, Genel Kurul Görüşmeleri,** Cilt-1, TBMM yayınları, 2015, Ankara, s.473.
[672] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.
[673] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.

Televizyonda yerli sinema

Yılanların Öcü

ALİYE RONA

Resim 82: Yasaklı film, CHP iktidarında TV'de yayımlanıyor. [674]

Esat Kıratlıoğlu AP ve MC hükümetleri döneminde TRT'nin daha özerk olduğunu iddia eder. [675] Ecevit ise 1976'da verdiği demeçlerde MC Hükümeti'ni kıyasıya eleştirir. Ecevit, Anayasaya yasaya aykırı olarak hükümetteki partilerin TRT'yi işgal ettiklerinden söz eder. Ecevit'e göre televizyon bir kamuoyu oluşturma aracıdır ve iktidar partileri bunu diledikleri kullanmaktadır. Kendilerine 70-90 saniye arasında bir ekranda bir hak tanındığını ama iktidar partilerine hükümet uygulamaları denilip çok uzun zaman ayrıldığından şikayet eder. Ecevit devamla TRT'nin hükümet partileri lehine kamuoyu oluşturma çabası seçimlerde eşit propaganda hakkını sarsacağını, böyle eşitliğin sağlanamaması durumunda ise gerçek demokrasiden söz edilemeyeceğinden söz eder.[676] AP ise Ecevit iktidarlarında TRT'nin eşitlik ilkesini kaybettiğini, iktidarın yüceltme, muhalefetin ise karalama aygıtına dönüştüğünü dile getirir. Demirel, 5 Aralık 1978'de TRT'de akşam saatlerinden yayımlanan bir programda kendisi hakkında yanıltıcı bilgi verdiği gerekçesiyle TRT'ye dava açar. Dava açılmadan önce Demirel Meclis AP gurup toplantısında yaptığı konuşmasında TRT'nin iktidarın borazanı olduğunu iddia eder. "*TRT günde 400 sayfa tutan yayınlarıyla adeta beyin yıkama makinesine dönüşmüştür. TRT anayasa gereği tarafsız olması gerekirken hükümetin*

[674] Yeni Asır, 30 Temmuz 1978.
[675] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[676] Ecevit'in konuşmaları, 1976, Ankara, s.85.

becerisizliklerini adaletsizliklerini örten bir demagoji vasıtası haline gelmiştir. Partizanlık her yerde alıp yürümüştür." AP milletvekili Ahmet Buldanlı ise TRT'nin mutlaka susturulması gerektiğinden ve hak hakikat ile haksızlığın birbirine karıştığından söz eder. [677]

Her iktidar döneminde olduğu gibi CHP, iktidarında AA'da ve TRT'de anlayış değişikliği yaşanır. Örneğin Gaziantep Kalesi'ne daha önce polisle girdiği çatışmada ölen aşırı sol gurup üyesi iki kişinin kırmızı brandanın üzerine basılmış brandası asılır. AA bunu devrimciler, arkadaşlarını andı şeklinde verir. Daha önce bu kişiler için anarşist denir, bu tip haberler verilmezdi.[678] Yine TV'de ülkedeki mevcut şiddete dair haberlere pek yer verilmediği görülür.[679] MHP'den Yaşar Okuyan: TRT neden TÖB-DER'de bulunan silahları, orada çıkan kavgaları haber yapmamaktadır. TRT siyasi himayede bulunmaktadır iddiasında bulunur.[680] Okuyan eleştirilerini bir adım daha ileri götürerek *"TRT Moskova Radyosuna dönüştürülmüştür"*[681] der. Demirel: TRT, anarşi olaylarını gizlemekle hükümeti akladığını, insanları yanılttığını iddia eder.[682] Yine TV'deki atamalar Demirel'in eleştiri konusudur. Demirel bu durumu bitmez tükenmez atama furyası olarak tanımlar. Atamalarla CHP'nin kadrolaştığı söylenir. Ecevit tarafından atanan İsmail Cem daha sonra CHP'ye katılır. İsmail Cem'den Ecevit övgüyle söz eder.[683] 1978 Haziranında Ecevit'in Doğu Anadolu gezisini verme biçimi Demirel'e göre bu kadrolaşmanın bir sonucudur. Demirel eleştirilerini sertleştirerek *"TRT(TV) demokrasi düşmanıdır*" der. "*TRT, Ecevit'in Hakkâri gezisi sırasında devletin o saate kadar oralara bir yatırım yapmadığından söz eder oysaki devletin buralara hizmetini reddeden nankördür, bölücüdür. Bölücülerin ekmeğine yağ sürmektedir. TRT, Meclis'te temsil edilen partilere eşit olarak kanun gereği fırsat tanıması gerekirken TRT hükümet yanlısı yayın yapmaktadır. Ayrıca TRT Türkçeyi sadeleştiriyoruz, öz Türkçe kullanıyoruz iddiasıyla uyduruk kelimeler kullanarak bu milletin kültürüne muhalefet etmektedir. TRT, anayasanın 121. Maddesine ve kuruluş yasasına gör suç işlemektedir."*[684] Gelinen noktada Yeni Asır, CHP'nin Sesi TRT şeklinde başlık atar. TRT enerji

[677] Yeni Asır, 8 Haziran 1978.
[678] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.
[679] TRT Genel Müdürlüğü Digital Arşivi – Herhangi bir kayda izin verilmemektedir.
[680] Yeni Asır, 24 Ağustos 1978.
[681] Yeni Asır, 18 Ağustos 1978.
[682] Yeni Asır, 13 Ağustos 1978.
[683] Yeni Asır, 21 Temmuz 1978.
[684] Yeni Asır, 22 Haziran 1978.

politikalarıyla ilgili AP dönemini kötüleyici yayın yapınca Demirel buna tepki duyar.[685] TV yayınında söylenenlerin düzeltmesi için Demirel mahkemeden karar aldırtır.[686] MHP ise TRT için 1 milyon liralık tazminat davası açar. MHP'ye göre TRT son dönemde yayınlarıyla olaylar için MHP'yi töhmet altında bırakacak yayınlar yapmaktadır.[687] Özellikle AP ile TRT arasında TV konusunda gerginlik, AP'li vekillerin TRT önünde televizyon yakmasına kadar varır. Bu sert protesto eylemine Ecevit sert tepki ortaya koyar. Ecevit'in sert çıkmasına Demirel cevap verir: *" Askeri savcılar, hâkimler, astsubaylar komünist çeteler tarafından suikasta kurban giderken; Halk Partisine mensup kimi vekiller kızıl bayraklar altında Taksim'de yürüyüşe katılırken; Edirne Eğitim Enstitüsü ve Hacettepe yakılırken buna ses etmiyor. AP'liler TRT önünde televizyon yaktı diye AP'yi ve onun vekillerini tehdit etmeye kalkıyor. Ateş olsan cürmün kadar yer yakarsın. İnsanlarımız komünist çeteler tarafından öldürülüyor. Daha 18 Haziran günü bu ülkede anarşi yoktur diyen hükümetin başı 400 yüze yakın vatandaşımızın hayatını kaybetmesinden habersizmiş gibi davranıyor. Türkiye'de anarşinin baş sebebi ve hamisi kendisidir. Bu hükümet ayakta durdukça anarşiyi körükler ve ona cesaret verir. Bu cinayetleri işleyenleri bozuk düzenden sabrı taşanlar diye vasıflandırıp adeta onları haklı bulan, himaye eden hükümetin başıdır. AP'yi kışkırtma yapmakla suçlamış zat. Bu itham ettiği şeyi bizatihi yapan kendisidir. Bu düzeni yıkınız, Toprak işleyenin su kullananın, kanunların üstünde doğa kanunları vardır diyerek kırıp dökenleri, yakıp yıkanları ben de olsam öyle yapardım diyerek haklı gören bugünkü hükümetin başıdır. Hükümetin başı evham ve korku içindedir. Yaptığı yakıştırmalar korku ve vehmin sonucudur."*[688]

[685] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[686] Yeni Asır, 10 Temmuz 1978.
[687] Yeni Asır, 16 Ağustos 1978.
[688] Yeni Asır, 3 Temmuz 1978.

AP'li milletvekilleri TRT önünde televizyon yaktı

ANKARA (AKAJANS)-

Resim 83: AP'liler TRT önünde TV yaktılar.[689]

TRT üzerinde yapılan tartışmalar TV temellidir. TV yayın yetkisi TRT'de olduğu için tartışmalar TRT başlığı adı altında yapılmaktadır. Türkiye'de ilk televizyon yayınları 1952'de İTÜ tarafından başlatılır. Ancak bu yayınların güçlü değildir. Zaten İstanbul'da televizyon edinmiş insan neredeyse hiç yoktur. 1960'ların sonunda İstanbul'da kimileri bu televizyon yayınlarına ulaşır. Hatta İstanbul'a okumaya gidenler memleketlerine döndüklerinde iki konuyu hayretle anlatırlar. Bunlardan ilki TV diğeri ise Boğaz Köprüsüdür.[690] 1971 yılında TV yayın hakkı TRT'ye bırakılır. TV yayınları lokal olmaktan çıkar ulusal hale gelir. TV yayınlarının tüm ülkede alınır hale gelmesi ve yoğunluk olarak vatandaşların TV edinmeleri 1977'den sonradır. TV, tek kanaldır. Kişilerin kanal değiştirme imkânı yoktur. TV, tek eğlence kanalı olamaya başlar. TV'ye çıkan bir durumun seyirci tarafından görünmeme ihtimali yoktur denebilir. Bu nedenle firmalar TV reklamı için kuyruğa girerken siyasiler de ekranlarda görünmeye can ataralar. Ancak bu yasa ile tespit edilir. Mevcut yasada haberlerde siyasi partilere eşit miktarda zaman ayırma koşulu vardır. Hükümet icraatları bunun dışındadır. 1978 Temmuz'una doğru TRT yasası ve yönetmeliği değiştirilir. Yönetmeliğe göre TRT personelinden kumar oynayanlar, göreve sarhoş gelenler işten çıkarılacak, yüz kızartıcı suçtan hüküm giyenler TRT'de işe alınmayacaktır.[691] Ancak yönetmelikle siyasilerin söz dalaşı ülkede gerilimi artırdığı gerekçesiyle siyasi haberlere kısıtlama getirir.[692] İktidar partisi hükümet icraatlarının ekranda yer alması nedeniyle bundan pek

[689] Yeni Asır, 30 Haziran 1978.
[690] Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[691] Yeni Asır, 22 Temmuz 1978.
[692] Yeni Asır, 6 Ağustos 1978.

etkilenmeyeceğe benzer. Televizyonda görünme konusunda iktidarın sağladığı avantaj muhalif kanatta tepkiyi doğurur. Eleştirilere karşı TRT, düzenlemeler anayasaya aykırı değil şeklinde açıklama yapar.[693] Ancak açıklama muhalefeti tatmin etmez. Çünkü muhalefet zaten hükümet icraatlarından dolayı adil olmadığını düşündüğü bir sistemde kendilerinin artık ekrana çıkartılmayacağını düşünmektedir. Kısıtlama öncesi TV'de bir hafta içinde hükümetten televizyonda 847, bizatihi Ecevit'ten(Başbakan sıfatıyla) 213 kez söz edilirken veya onlara yer verilirken muhalefete sadece 82 kez bu hak tanınır.[694] Uygulamada ısrar edilmesi üzerine AP, TRT sansür uygulamaktadır şeklinde açıklama yapar.[695] AP Genel Başkan Yardımcısı Hasan Korkmazcan'a göre TRT taraftır ama bilinmelidir ki TRT iktidarın ticari gazetesi değildir.[696] MSP'den de benzer tepki gelir.[697] Yaşar Okuyan, "*Ecevit diktatörlük peşindedir"*, şeklinde konuşur.[698] MHP lideri Türkeş de benzer açıklamayı sürdürür: *"Muhalefetin susturulması ancak faşist ve komünist diktatörlüklerde olur*."[699]

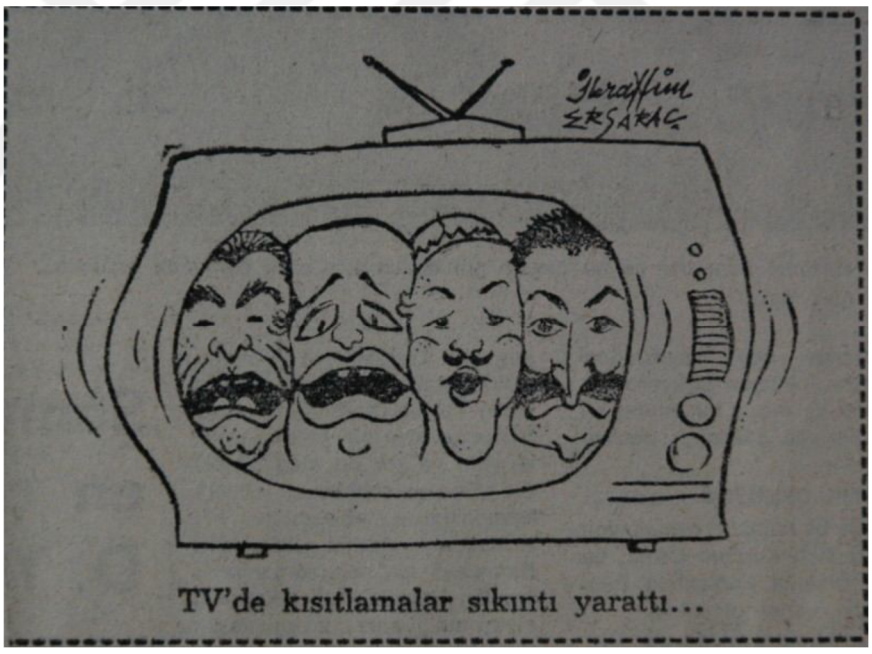

Resim 84: TRT'de (TV) siyasi haberlerin kısıtlanmasına dair karikatür.[700]

[693] Yeni Asır, 10 Ağustos 1978.
[694] Yeni Asır, 13 Ağustos 1978.
[695] Yeni Asır, 7 Ağustos 1978.
[696] Yeni Asır, 17 Ağustos 1978.
[697] Yeni Asır, 11 Ağustos 1978.
[698] Yeni Asır, 7 Ağustos 1978.
[699] Yeni Asır, 8 Ağustos 1978.
[700] Cumhuriyet, 03 Ekim 1979.

Resim 85: Sansür.[701]

Sonuç olarak 1970-1980 arasında TV konusunda siyasi partiler arasında sert tartışmaların yaşandığı söylenebilir. İktidardaki parti, bu konuda TV konusunda ileri sürülen eleştirilere kulak kapatırken daha sonra muhalefet kanadını temsil eden bir parti veya partiler iktidara geldiğinde muhalefetteyken kendilerinin yaptıkları eleştirilerin gereğinin yapılması konusunda pek bir girişimde bulunmadıkları görülür. Muhalefete düşmüş iktidar partisi bu sefer TV konusunda şikâyete başlar. TV konusundaki talepler daha çok bu aygıtın paylaşım kavgası çevresinde ortaya çıkar.

5.1.3. Duvar Yazıları

Türkiye'de 1970-1980 arasında duvar yazıları çok sık görülür. Duvar yazıları ekseriyetle yasaklı düşüncelerin yansımasıdır. Hemen her konuda yazılmış duvar yazısı bulmak mümkündür. Ancak 1970-1980 arası bu, genelde politik arenada cereyan eder.

Komünist propaganda 1970-1980 arası genelde yasaklı haldedir. Dolayısıyla bu düşünceyi vurgulayan sloganların duvarlara yazılması yasalar açısından bir propaganda suçudur. Duvar yazıları meselesi sadece hukuki açıdan propaganda

[701] Yeni Asır, 15 Ağustos 1978.

suçunu içermez. Aynı zamanda mülkiyetin ihlali suçunu da beraberinde getirir. Ne yazılırsa yazılsın aslında duvarın sahibinin buna rızası yoksa durum mülkiyetin ihlali kusurunu doğurur. Bu nedenle aynı dönemlerde duvara yazı yazanlar ile polis arasında veya duvarlara yazmak isteyen guruplarla karşı guruplar arasında değil mülk sahipleri ile guruplar arasında da çatışma çıkar. Türkiye'de ilk dershane kurucularından birisi olan Ahmet Konaklı o döneme ait bir anısını şöyle anlatır: *" O vakitler(1970-1980) Dev-Sol, Dev-Genç ve ülkücüler tarafından duvarlara yazılırdı. Her duvar, her yer ülkücülerin ve solcuların sloganlarıyla doluydu. Aynı yıllarda dershane açtık. Reklam yapma şansımız yok. Bir tane tabelacı aldık, elimizde birer fırça ve boya şehrin ve diğer ilçelerin önemli yerlerindeki duvarlara dershanemizin tanıtım yazılarını yazıyoruz. İlçenin bir tanesinde güzel bir duvar denk geldi. Başladık yazmaya. Ev sahibi eline av tüfeğini almış hışımla dışarı çıktı, tüfeği üstümüze doğrultu. Ev sahibine dershanemizin yazılarını yazdığımızı söyledik. Adamı zorla ikna* ettik. *Adam yoksa bizi vuracaktı."*[702]

Dönemin komedi filmlerinden Kibar Feyzo'da söz konusu soruna gönderme vardır. Film karakteri başlık parası kazanmak için şehre geldiğinde evlerin duvarlarının yazılarla kaplandığını görür. Ev sahipleri bundan bıkmıştır. Filmde Kemal Sunal (Kibar Feyzo) bunu fırsata çevirir. O evlerin duvarlarındaki yazıları ortadan kaldırır ve tekrar duvarları tertemiz bir biçimde boyanmış haliyle ev sahibine teslim eder. Feyzo, buradan epey para kazanır. 1970-1980 arasında yazılan duvar yazıları kimi zaman doğal ve tarihi mirasın tahribatına yol açar. Bunlardan en uç örneği Pamukkale travertenlerine yazılmış duvar yazısıdır:

[702] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).

Resim 86: Pamukkale Travertenlerine yazılmış duvar yazısıyla ilgili gazete haberi.[703]

Resim 87: Mezarlık duvarına yazılanlar.

İzmir'de Karabağlar Mezarlığı 1970-1980 arasında İzmir- Aydın Karayolu üzerinde kalmaktadır. Kimi ideolojik guruplar görünürlüğü yüksek diye bu mezar duvarlarını yazılarla doldururlar.[704] Yazanların derdi mesajlarını çok büyük bir kesimin görmesini sağlamaktır. Ancak karşıdakiler bunu böyle algılamamaktadır. Mezar duvarlarına yazmanın saygısızlık olduğunu düşünürler. Çünkü bu mekânlar

[703] Yeni Asır, 15 Eylül 1978.
[704] Yeni Asır, 14 Ağustos 1978.

huzurun hâkim olması ve yalnızca ahireti düşünülmesi gereken yerlerdir. Kendi düşüncelerinin propagandasını yapma gayreti içinde olanlar bundan dolayı hemen karşı propagandaya maruz kalırlar. Mezar duvarına yazmak saygısızlıktır algısından sonra kimse o duvarda yazılanların içeriğine bakmaz. Ülkemizde, protesto, propaganda amaçlı yazılan duvar yazıları yukarıdaki nedenlerden dolayı özellikle 1970-1980 arasında tersine bir sonuç doğurur. Duvar yazılarına karşı tepki doğar. Propaganda etkisiyle düşüncelerinin daha yaygın kesime ulaşmasını isteyen marjinal grupların etkisi yine sınırlı kalır. Duvar yazılarının yazılması daha çok grupların kendi içine dönük propaganda eylemidir şeklinde düşünülebilir. Duvarlara yazmak için gece yarısı sokaklara çıkan gurup elemanları heyecan duymaktadır. İdeolojileri için bir şey yapmak onların ait oldukları guruba karşı bağlılıklarını güçlendirmektedir. Duvar yazıları kimi guruplar için eğitim alanı gibidir. Örgüt ya da gurup üyeleri duvarlara yazı yazdırılarak daha büyük eylemlere hazırlanmaktadır.

Duvar yazıları, 1970-1980 arası guruplar arası egemenlik alanlarının bir bakıma işaretlenmesidir. Bir bölgedeki duvar yazıları, onları yazan gurubun o bölgedeki hâkimiyetini ve gücünü göstermektedir. Hakkı Başarık bununla ilgili şunları söyler: *"1970-1980 arasında silahlı eylemlerden hemen sonra en etkili eylem duvar yazılarıydı. Duvarlara yazılanlar 2-3 gün o bölgede kalırsa o yazıyı yazan grubun o bölgeye hâkim olduğu anlaşılırdı. Bir gün evimin bulunduğu mahalleye karşı grup duvarlara yazı yazmak için gelmiş. Ben, gidin dedim. Gitmek istemediler. Senin için kötü olacak dediler. Ben de silahı çıkarttım. Sıktım. Kaçıştılar, ortadan kayboldular. Duvar yazısı yazarken bazen yazanlardan bazen onlara engel olmak isteyenlerden ölenler olmuştur. Polisin alıp götürdükleri de vardır. Duvar yazıları bir psikolojik harptir. Yazın bir bölgeden siliniyorsa artık o bölge senin kontrolünden çıkmış demektir."*[705]

Medya'nın yanlı olduğu ya da ana akım medyanın sadece belli merkezden haber verdiği dillendirilen bir konudur. Bu nedenle bazen grafitiler bize ülkede olup bitenlerle ilgili ipuçları verir. 1980 ihtilali öncesinde Yeni Asır gazetesi *"Kaynayan Doğu Anadolu*" şeklinde bir yazı dizisi başlatır. Yazı dizisinde doğu ve güneydoğu illerinin bazılarının sahipsiz bırakıldığı vurgulanır. Ayrılıkçı hareketlerin tohumunun topluma atılmaya başlandığı dile getirilir. Yazı dizisinde görsel olarak o illerden

[705] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

çekilmiş duvar yazılarının fotoğrafları kullanılır. Bu fotoğraflarda gösterilen duvar yazıları ifade edilenlerin aynı zamanda birer delili gibidir. Duvar yazılarında Kürtçe ve Türkçe sloganlar yer almaktadır. Yazılarda "*Bağımsız Kürdistan'dan*" söz edilir. Halil İbrahim Aktemur'un anlattıkları da denilenleri kısmen doğrulamaktadır: *"1973'te Diyarbakır'da üniversitede ülkücüler egemendi. Oraya sınav için gitmiştim. Diyarbakır'da Dilan sineması vardı. Sinemanın loncalarına kesinlikle seyirci alınmamaktaydı. Burası kurulacak devletin parlamentosu olacak şeklinde söylenmekteydi. Dolmuş muavinleri, başkente diye bağırmaktaydı. Diyarbakır stadyumun duvarlarına TİP'liler, sosyalistler "Kürtlere özgürlük" diye yazmışlardı. Elimize boya ve fırçaları alıp yazıları silmeye gittik. Oradan "faşistler" diye bağırılmaktaydı. Polis geldi. Oradan kaçtık."*[706] 1980 ihtilalinden sonra Türkiye'de ayrılıkçı hareketlerin hemen başlaması Yeni Asır'ın bir öngörüsüdür. Bazen duvar yazılarının bize alarm verdiğinin de işaretidir.

Resim 88: Doğu illerindeki duvar yazılarına dair gazete.[707]

Duvar yazıları egemenlik alanıdır. Bu anlayış çatışmayı da beraberinde getirir. Bu çatışma, 1970-1980 arasında mal sahipleri-duvarı yazanlar, duvarı yazan bir gurupla – onu engel olmak isteyen başka bir gurup, yazı yazan gurupla-emniyet güçleri arasında yaşanır. Bazen bu çatışmalarda ölenler olur. O dönemin gençlerinden Fettah Açan üniversitede öğrenci iken böylesine olaylara tanıklık ettiğini beyan eder. *" Ben başkentte öğrenci iken Ankara Küçük Esat, siyasi tartışmalardan nispeten uzak bir yerdi. Etlik ve varoşlarında siyaset ateşliydi. Biz,*

[706] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).

[707] Yeni Asır, 2 Temmuz 1978.

bir bodrum katta kalıyorduk. Dışarıdan bir bağrışma duyduk. Yüksel adında Mimarlık Fakültesinde okuyan bir arkadaşım vardı. Gece 2-3 sularında duvarlara yazı yazarken sağcılar onları koşturmaya başlamış, arkalarından ateş de etmişler. Çocuklar evimize sığındılar. Ve evden 3 gün çıkamadılar. Müslüman mahallesinde salyangoz sattırmazlardı. Solcuların alanında ülkücüler duvara yazı yazsalar bu karşı öğrencilerin zayıflığı anlamına gelmekteydi. Örgütler, duvar yazma işlerini ideolojinin alt katmanında kalan ya da örgüte yeni katılmış kişilere yaptırtırlardı Çünkü bu yakalanma ve şiddet görme riski en fazla olduğu bir faaliyetti. Diğerlerinin polisin eline geçmemesi gerekiyordu. Polisin eline geçenlerin öğrenci kimlikleri polis delerdi. Olaylara karışınlar böylece afişe edilirdi."[708] Sümer Germen, o dönemde CHP Germencik Gençlik Kolları Başkanıdır. Daha sonra belediye başkanı seçilen Ahmet Zencirci ise CHP Germencik İlçe Başkanıdır. Onlar duvar yazısı yazayım derken nasıl ölümden döndüklerini şöyle ifade ederler: "*Duvarlara genelde solcular "Bağımsız Türkiye" şeklinde yazardı. Köprülere dahi yazılar yazılırdı. Beraber bir Anadolu'yla Ortaklar Neşetiye Köprüsü'ne yazı yazmaya gittik. Arabadan yeni inmiştik ki bir kamyon gelip Anadolu'yu biçti. Ölümden döndük. Sonra bir daha yazı yazmaya çıkmadık." [709]* Duvar Yazılarını kimi zaman AP'li gençlerin de yazdığı görülmekteydi. Onlar genelde Demirel'in bir ile geldiğinde onu karşılama mesajlarını duvarlara ve asfalt satıhlarına yazarlardı. *"Kır at şahlanıyor", "Hoş geldin Demirel", "Barajlar Kralı Geliyor" "Hoş geldin Başbakan'ım" "Demirel Aydın'da"* gibi ifadeler genelde yazılırdı. Mehmet Aydınoğlu'na göre bunlar meşru ve propaganda amaçlı ve kırıcı olmayan çalışmalardır.[710] Duvarlara, asfalta yazmak risk içerdiği için kimi zaman AP'li gençler, duvar yazısı konusunda epey tecrübeli ülkücü gençlerden yardım ister. Onlar, kendi güvenlikleri için ülkücü gençlerle işbirliği yapar.[711] Orta'nın solundaki Ecevit için yollardaki tepelik ve dağlık alanlarda kocaman kayaların üzerine "*Karaoğlan"* yazılır.

Ülkücü kanadın klişeleşmiş duvar yazıları şöyledir. (Bunlardan bazıları miting ve sokak gösterisi ile yürüyüşlerde slogan şeklinde de kullanılır): "*Türkiye, komünistlere mezar olacak." "Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra kadar Müslümanız."*[712]

---

[708] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).
[709] Av. Sümer Germen'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2015).
Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[710] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).
[711] Nuri Çamoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.02.2016).
[712] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

"Evvela esir Türkler, sonra Vietnam." " Türk'ün ebedi düşmanı Moskof'tur." "Ey Türk titre kendine gel, Kırım Türkleri nerede?" İslamcı kanat duvar yazısı olarak genelde şunları yazardı: "*Kanımız aksa da zafer İslam'ın"* "*Ya Allah Ya Bismillah, Allah-u Ekber"*[713] *"Huzur İslam'da"*[714] Sol kesim ise çoğu zaman "*Tek Yol devrim", "Tam bağımsız Türkiye" "Kahrolsun Faşizm"* gibi şeyler yazarlardı.[715]

Önceden Türkiye'de kır nüfusu yoğunluktadır. Köylerde duvardan ziyade çitler vardır. Avrupa'da oldukça erken başlayan duvar yazıları bizde daha çok 1950 sonrası köyden kente göçün arttığı bir dönemde ilk kez yaygın bir biçimde görüldü denebilir. Duvar yazıları aynı zamanda şehirleşmeyle ve gecekondu olgusuyla birlikte insanın yalnızlaşmasının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960'ların sonunda dünyada görülen sosyal patlamalar, Türkiye'de de etkisini gösterir. Sosyal patlamalar daha çok gençlik olayları şeklinde cereyan eder. Türkiye'de duvar yazılarında bu andan itibaren büyük bir artış olur. Bu, 1980'e kadar devam eder. Gençler, onca risk alarak gecenin kör karanlığında ellerine boya kovalarını ve fırçaları alıp duvarlara ideolojilerini, umutlarını, öfke ve tepkilerini bazen kinlerini yazarlar. Güç her yerdedir. Fakat bu güç bazen her şeyi kontrol edememektedir. Duvar yazıları kontrol edilemeyen bir unsurdur.[716] Büyük güce karşı, gizli bir meydan okumadır. Duvar yazıları, bir marifet ve el çabukluğu istemektedir. Bu yazılar, yazanın eseridir. O kişiler o eserin karşısına geçip iç sesle bu eser benim, bu benim gücüm demektedir. Günümüzde duvarlar yoğun olmasa da yazılmaktadır. Kimi politikacılar bu duvar yazılarını okuyup marjinal grupların taleplerini öğrenip ona göre politikalar geliştirip herkesi kucaklayabilir. Aynı zamanda kendisinin onların gözündeki algısını kavrayabilir. Medyanın, gazetelerin bir sahibi vardır. Bazen hukuki problemler yaşansa da duvarlar herkese açıktır. O nedenle duvar yazılarında dile getirilenler ana akım medyada kendini ifade imkânı bulamayanlar tarafından yazıldığı için genelde resmi söyleme aykırıdır. Duvar yazıları öfkelidir, konuları çarpıcı veya çarpık bir biçimde ele alabilir.[717]

[713] Ahmet Ertürk 'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[714] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[715] Ahmet Ertürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[716] M. Foucault, **History of Sexuality Volume: 1, An Introduction.** (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books. New York, 1978, s.95.

[717] Robert Reisner -, Lorraine Weshler, **a.g.e.,** s.8.

5.1.4. Kitap-Gazete-Dergi-Broşür-Afiş

Türkiye'de 1970-1980 arası kitabın çok okunduğu dönemdir denebilir. Kitap okumak aidiyetin bir ifadesidir. İdeolojileri benimsetmenin bir yoludur. Okulların sık sık tatil edilmesine rağmen 1970-1980 arasında aydın bir neslin ortaya çıkışında kitap okumanın yaygın olması yatar. O günün gençlerinden Fettah Açan durumu şöyle özetler. *"Ders çalışmıyorsanız dahi sağ ya da sol herhangi bir gruba bağlıysanız üsttekiler sana şu kitabı oku derlerdi. Kişiler, içinde bulundukları siyaseti öğrenmek zorundaydılar. Önce akımlar konuşulur, o akım içindeki kitaplar okunurdu. Sonra belli yazarlar devreye girerdi. Şu yazarları okuyun denirdi. Böylece kütüphane bilgisi kendiliğinden oluşurdu. Biz ne kadar da boş vaktimizi değerlendirmişiz. Ev ödevi verir gibi okumamız için kitaplar verirlerdi. Kitabın önemli yerlerinin altını çiz, sonra buraları ya da önemli yerleri tartışacağız derlerdi. Lisede kitap okumaktan nefret ederdim. Az önceki nedenlerden dolayı üniversitedeyken kitap okumayı sevdim."*[718] Kitap toplatmalara, kitap yakmalara tarihte sıklıkla görülür. 12 Eylül kitapların hem gerçek hem mecazi anlamda yakıldığı bir dönem olur.[719] Sansür, kitabın propaganda etkisini kırmaya dönük diğer bir yapıdır. Kitap, özgürlüğün bir ifadesi olduğu gibi kimileri için tehlike saçan bir şeydir. Bu nedenle yasaklanmalı veya denetlenmelidir. Bu yasaklamalar, karşı tarafça çoğu kez özgürlüğün engellenmesi şeklinde algılanır.

Kitap okunmalıdır. İktidarlara göre bu her türlü kitap değildir. AP iktidarı döneminde gençleri ve çocukları zararlı neşriyattan korumak için 1001 Temel Eser Uygulaması yapılır. Türk-İslam dünyasının edebi bu eserlerini okuyan bir genç böylece Marxist veya komünist yayınlardan uzak duracaktır. AP 1973 seçim bildirgesinde 1001 Temel Eser Uygulamasına devam edeceğini, aynı zamanda komünizme karşı neşriyat çalışması yapılacağını duyurur.[720] DGM'ler eliyle pek çok aşırı sol ve sağ yayınlarının toplatılması, müelliflerinin hapse atılması 1970'lerde kitabın ne denli önemli bir propaganda aracı olduğunu bize gösterir.

[718] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).
[719] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:04.01.2016).
[720] AP 1973 Seçim Bildirgesi, s.41-57.

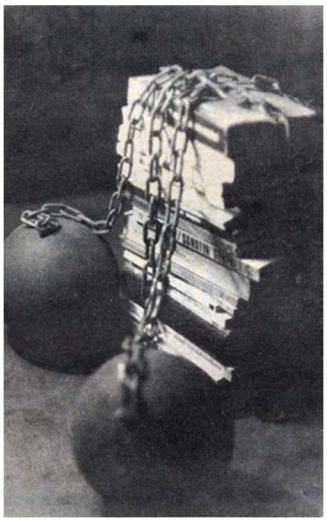

Resim 89: Pranga vurulmuş kitaplar-1979.[721]

1970-1980 arasında sadece slogan yüklü kitapların neşredildiğini düşünmek doğru olmaz. Bu dönemde Marx, Engels gibi Komünist teorinin doktrini oluşturan düşünürlerin kitapları Türkçeye çevrilir. Yayınlar sadece politika ve devlet yönetimiyle ilgili değildir. Sol doktrinin sanat, şiir, heykel gibi hemen her alana bakışını ele alan çalışmalardır. 1971 yılında yayımlanan Marx ve Engels Sanat ve Edebiyat adlı kitap bu tarzda yayımlanan yüzlerce yapıta örnek gösterilebilir. Aslında bu tip kitap çalışmaları 1960'ların ortasında başlar. Türkiye'deki 1968'deki gençlik olaylarını besler. 1968'in gençleri de 1970-1980 arasındaki olayların bizatihi içinde yer alır. 1963'te hayatını kaybeden Nazım Hikmet sol gençlik için ayrı bir anlam ifade eder. 1970-1980 arasında gençler, bu şairin şiir kitaplarını okur. Aşkın bile solunu yaşamaya çalışırlar. Öte yandan ülkücü gençlerin ellerinde Alparslan Türkeş ile Nihal Atsız'ın kitapları dolaşır. Eğitimlerinde veya ocaklarda mutlaka okuma yapılır.[722] Fettullah Gülen ise yeni teşkilatlandırdığı ışık evlerinde her namazdan sonra Risale-i Nur'dan parçalar okunmasını telkin eder.[723] Necip Fazıl'ın kitapları ise MTB öğrencilerinin elinden düşmemektedir. Toplantılarda Necip Fazıl'ın Çile adlı kitabından ezberlenen Sakarya Türküsü gibi şiirler okunur. 1970-1980 arasında kitabın temel propaganda araçlarından olduğunu burada tekrarlanabilir.

Kitaplar hem propaganda aracı hem propaganda kaynağıdır. Kitaplar okuyanı etkilediği gibi etkilenen de bir şekilde meydanlarda, arkadaşlar arasında,

[721] AFSAD **Fotoğraf Dergisi**, Şubat 1979.
[722] Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[723] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).

toplantılarda okuduklarını paylaşarak, ezberlediği şiirleri okuyarak propagandasını yapar.[724] Burada şunu hatırlatmakta yarar olur: CHP Genel Başkanları Bülent Ecevit'in görüşlerini ve konuşmalarını kitap haline getirir. Bu kitap miting meydanlarında satılır. CHP'ye gelir irat edilir. Kişiler bu kitapları çok önemserler ve satın alırlar. O denli ki CHP gibi bir partinin faaliyetleri için bu kitap satışları önemli bir mali kaynak teşkil eder. [725]

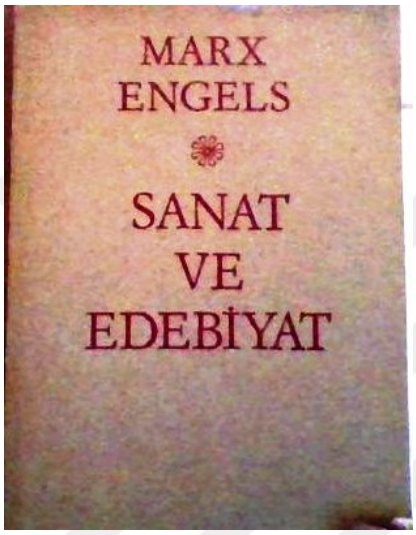

Resim 90: 1971'de Yayımlanmış Bir Kitap

Resim 91: 1966'da Yayımlanmış Bir Kitap

Gazeteler veya basın pek çok meseleyi tarafsızlık adı altında sunar. Tarafsızlık çoğu zaman basın için mümkün olmaz. 1970-1980 arasında gazeteler her biri neredeyse bir tarafı temsil etmektedir. Hatta kişiler okudukları gazetelere göre tanımlanmaktadır. Tercüman, Yeni Asır sağcıların; Cumhuriyet solcuların gazetesidir. Cumhuriyet'te AP'ye karşı olumsuz algı oluşturma çabası göze çarparken Tercüman ve Yeni Asır aynı eylemi Ecevit için yapmaya çalışmaktadır. Aşağıda verilen ve Cumhuriyet'te yayımlanan bir karikatüre göre Demirel sertlik ve baskı yanlısı gösterilirken Ecevit daha özgürlükçü bir yapıda gösterilir. Gösterilen durum okuyucuda oluşturulmak istenen algının ta kendisidir. Aşağıda verilen ikinci karikatürde ise 12 Eylül İhtilali öncesinde kurulacak olan Demirel azınlık

[724] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).
[725] Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

hükümetinin ekonomik icraatları Demirel ve onun Müsteşarı Turgut Özal üzerinden alaylı bir biçimde anlatılır.

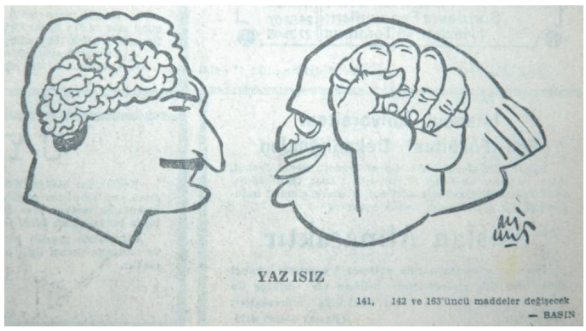

Resim 92: Demirel ve Ecevit karşılaştırması. [726]

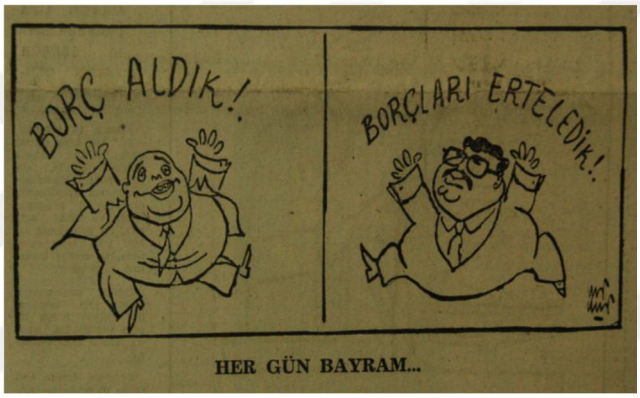

Resim 93: Başbakan Demirel ve Müsteşar Turgut Özal.[727]

1970-1980 arasında Cumhuriyet'teki AP ve Demirel aleyhinde algı oluşturma çabası kadar özellikle Tercüman'da Ecevit aleyhinde bir algı oluşturmaya dönük bir çaba göze çarpar. 1979 araseçiminden sonra işbaşına gelen Demirel azınlık hükümetinin güvenoyu alması bir zafer şeklinde Tercüman gazetesinde verilirken olayın yaralı CHP'ye bir darbe daha indirdiği vurgusu yapılır. 1970-1980 arasında yüzlerce gazete basılır. Bunlardan bazıları Tercüman, Milliyet gibi ana akım gazeteleridir. Bunun yanında taşrada basılan binlerce yerel gazete vardır. Bunun yanında kaçak bir biçimde basılan dağıtılan veya satılan onlarca gazeteden söz edebiliriz. Özellikle gençlerin, inandığı ideolojine bağlı gazeteyi, mecmuayı sokaklarda bağıra bağıra satmaya çalışması o gençler için bir eğitimdir. Yine onların birtakım söylemlerle gazetelerini satmaya çalışmasını ayrı bir propaganda unsuru

[726] Cumhuriyet, 24 Mayıs 1974.
[727] Cumhuriyet, 21 Nisan 1980.

olarak değerlendirilebilir. Ancak bu propaganda unsurunun dışa dönük etkisi tartışmalıdır.

Resim 94: Ecevit ve Ecevit'in CHP'si.[728]

Resim 95: 1970'lerin sonu, okuyan gençlik ve gazete üzerinden siyasi kimlik ifadesi.[729]

Basın ve gazete için satış rakamları oldukça önemlidir. Bunu sağlayabilmek için kimi ana akım gazetelerin şiddet ve cinselliğe dayalı bir haber anlayışına yöneldikleri görülür. 1970'lerde Türkiye'yi de etkisi altına almaya başlayan popüler kültür, basını da içine alır. Popüler kültürde her şeyin metalaştırıldığı görülür. Buna kadın bedeni de dâhildir. 1970'lerde köyden kente göç artar, bir kimlik aşınması yaşanır. Sinemalarda erotik film furyası başlarken basın da bu pastadan pay kapmak için harekete geçer. En ciddi gazeteler dahi çıplak kadın resmi yayımlarken bu

[728] Tercüman, 27 Kasım 1979.
[729] Fotoğraf Fettah Açan'dan temin edilmiştir ve özgündür, Menderes Akdağ dijital arşivinde kayıtlıdır.

kadınlar hakkında okuyucu tarafından doğruluğunun asla teyit edilemeyeceği hikâyeler anlatılır. Örneğin, o denli güzel bir bayan kendini mutlu edecek bir koca aramaktadır. Okuyucuya aslında satır arasında bu koca sen olabilirsin mesajı iletilmekte böyle hikâyelerle okuyucuya kanca atılıp o gazeteye bağlanmaktadır. [730]

Türkiye siyasi afiş açısından zengin bir geçmişe sahiptir. Sadece kadın üzerinden üretilmiş siyasi afişlerden söz etmek gerekirse Türkiye'de merkez sağ partilerin özellikle kadını merkeze alan propagandaları birbirine benzemektedir. 1977 seçimlerinde AP afişlerinde Süleyman Demirel'e sarılan bir köylü kadın görülmektedir. Afişin üst kısmında ise AP'nin mesajı iletilmektedir: "*Ne merde ne namerde muhtaç etmedik"*. Bu mesajda kadının sosyal statüsünü düzeltmekten daha ziyade sosyal yardımlarla kadınının desteklendiği anlamı vardır. Bu mesaj o günkü toplumda yerini bulmaktadır. İlk kez yaşlılık ve düşkünlük maaşının bu zamanda Demirel hükümeti döneminde çıkarıldığı hatırlamakta fayda var.

Resim 96: AP seçim afişi.[731]

1977 genel seçimlerinde CHP de sağ partilere benzer biçimde kadın kimliğine dair daha çok ana vurgusu yapar. Seçim afişinde "*Analar, çocuklarınızı oylarınızla koruyun"* yazan afişler bastırır. Hem CHP'nin Hem AP'nin afişlerde kadın ve çocuk ajitasyonuna yöneldiği görülür. Bunun yanında marjinal sol yada sağın bir gece bazı sokaklara baştan sona yapıştırılmış afişleri görülür. Bu afişlerde sert ifadeler yer alır. *"Faşizm Döktüğü Kanda boğulacaktır." "Oy verme, Hesap Sor!" "İşçiler*

[730] Yeni Asır, 4 Haziran 1978. Burada bir örneği sunulan bir fotoğraf veya haberin hemen her ciddi gazetede binlerce örneğini gazete taramalarında görmek mümkündür.
[731] http://www.mezatpazari.com/urun/183558/siyasi-tarih Erişim Tarihi: 11.01.2017.

Oligarşiye Karşı" "Yaşasın Emperyalizme ve Faşizme Karşı Mücadelemiz." "Kahrolsun Faşizm" "Kahrolsun Komünizm" "Bu Ülke Komünistlere Mezar Olacak"[732]

Resim 97: 1970'lerin sonu – afişler ve insanlar (Duvardaki afişlerde: Baskıya, sıkıyönetime, Faşizme diren, Komiteler – Devrimci Yol yazmaktadır).[733]

1970-1980 arasında afişlerin gurupların taleplerini dile getirme, etkinliklerini ve miting ile toplantılarını duyurma gibi fonksiyonları olur. Yine kimi zaman guruplar protestolarını da afişler üzerinden ifade ederler. Seçim afişlerinde ise kimi partilerin vaatleri afişlerine yansır. Afişler kimi zaman tıpkı duvar yazılarında olduğu gurupların varlığının işaretidir. Afişleriyle hiçbir şey olmasa dahi guruplar biz buradayız derler. Ecevit, kendi evinin Ankara'nın dışında olmasına, evinden sonra

[732] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).

[733] 1970-1980 arası her yer afiş ve duvar yazısı olduğu için fotoğraftaki kişiler fotoğraf çektirirken arka plandaki afişleri büyük bir ihtimal fark etmemişlerdir şeklinde düşünülebilir. / Fotoğraf özgündür. Müellifin dijital arşivinde kayıtlıdır.

hiçbir ev bulunmamasına rağmen ülkücü kanattan gençlerin oralara afiş asmalarına anlam veremediğini ifade eder. Ecevit'in anlam veremediğim dediği konu bir gurubun afişle biz Ecevit'in evinin önünde bile varız şeklinde gelişen dürtüsüdür. Ecevit devamla şöyle der ben de kalkıp CHP bayrağını ve afişlerini Türkeş'in evinin önüne mi astırayım. Sonra da kanlı kavgalar mı çıksın.[734]

1970-1980 arasında en etkili propaganda araçlarından birisi bildiri dağıtmaktır. Bu bildiriler ya herhangi bir konuyu protesto eder veya kınar ya da bir toplantıya, mitinge insanları çağırır. Bildirilerle kimi zaman boykot çağrıları da yapılır. Dağıtılan bildirilerin çoğunun yasa dışı olduğu hatırlanmalıdır. Gurup üyeleri bu nedenle bildirileri hızlıca dağıtır. 1970-1980 arasında siyasi guruplar arasında bildiri dağıtma yarışı da görülür. Kimi zaman bu nedenle kavgalar çıkar ve ölümler meydana gelir.[735]

Adana'da bildiri dağıtan lise öğrencisi öldürüldü

YURT HABERLER SERVİSİ-

ANARŞİ dün yurtta kanlı bir gün daha geçirtti. Adana'da bildiri dağıtan bir lise öğrencisi tabancayla vurularak öldürüldü. Buca,

Resim 98: Bildiri ve şiddet.

Gazeteler, dergiler, kitaplar, bildiriler ve afişler birer propaganda araçlarıdır. 1970-1980 arasında bunlar guruplar tarafından etkili bir biçimde kullanılmıştır.

[734] Bülent Ecevit'in Konuşmaları, 1976, Ankara, s.75.
[735] Yeni Asır, 21 Haziran 1978.

5.2.1970-1980 ARASI UYGULANMIŞ KİMİ PROPAGANDA YÖNTEMLERİ

5.2.1.Yapı Propagandası

Yapı propagandası, maruz kalındığında pek fark edilmeyen fakat zaman ve mekân farkı gözetmeksizin sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Eskiçağlardan günümüze kadar kullanılan bu metodun yarın için de kurtarıcı bir yol olarak kullanılacağı düşünülmektedir. Bu propaganda tipi yerel ölçekte bir politikacıdan tutun ulusal ölçekte bir siyasi tarafından da kullanılmaktadır. Örneğin Demirel için "*Barajlar Kralı"* denmesi bir unvan veya bir lakaptan öte içine yapı propagandası kodlanmış bir söylemdir.[736]

1969 Genel Seçimlerinde AP iki kıtayı birleştirecek bir köprüden söz eder. CHP ve kimi sol guruplar köprüye karşı çıkar. Hatta bazıları protesto yürüyüşleri yapar.[737] Ahmet Ertürk konuyla ilgili şahitliğini şöyle ifade eder: *"İstanbul Üniversitesinde Emeksiz lokantası vardı. Boğazı görmekteydi. Boğaz köprüsü yükselirken solcular oraya gelip bakın zenginler için seyir köprüsü yapılıyor. Onların arabaları geçsin diye bu köprü inşa edilmektedir. Ploterya (İşçi Sınıfı) bu köprüyü kullanamayacak"* diyerek gençleri etkilemeye çalıştılar.[738] Dönemin Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe de benzer şeyler söylemektedir: *" 1960'ların sonunda İstanbul Boğazı'nda ilk köprü projesini ortaya koyduk. İki kıtayı birbirine bağlayacaktık. CHP ve bazı sol örgütler köprüye karşıydı. Zapsuyu'na köprü istiyoruz, Boğaz'a köprü istemiyoruz, ağalara paşalara onların hususi arabaları geçsin diye köprü yapıyorlar dediler. Hatta kimi zaman İstanbul'da üniversite öğrencileri protesto yürüyüşü yaptılar. Ellerinde sopalarla gençler yürüdü. 1969'lar köprü projesini savunmakla geçti. 1969 seçim çalışmalarında da bu konuyu işledik. Köprüden sadece otomobiller değil İstanbul'a sebze meyve getiren kamyonlar da geçecek, bunu sadece zenginler değil garibanlar da yiyecek dedik. Zapsuyu'ndan eşekler geçecek bu köprüden kamyonlar geçecek diye söyledik. O zaman arabalar karşıdan karşı feribotla geçerdi. Özellikle kamyonlar çok sıra beklerdi*."[739] Zenginler için köprü yapılıyor iddialarına Demirel, köprünün temel atma töreninde yaptığı

[736] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).
[737] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).

[738] Ahmet Ertürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[739] Av. Nahit Menteşe'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.07.2016).

konuşmada *"bu bir lüks değildir."* diyerek göndermede bulunur.[740] Köprü, iktidar için bir propaganda malzemesi iken muhalefet için karşı propaganda aracı olur. 1969 genel seçimlerinde AP'nin aldığı yüksek oy oranına bakılacak olursa AP'nin yapı propagandasının sonuç alıcı olduğu görülür. AP'ye göre köprü Cumhuriyet'in 50. yılında (1973) açılacak olan prestij projesidir. Aynı zamanda bu, bir sonraki genel seçimlerin yapılacağı yıldır. Normal şartlarda o yıla kadar iktidarda kalacak olan AP bu köprünün açılışını yaparak seçimlere girmeyi ve seçmeni böylece etkilemeyi düşünmüş olmalıdır. Ancak 12 Mart 1971 Muhtırası bu planı suya düşürür.

Köprü, o günkü Türkiye şartlarında o kadar büyük bir yatırımdır ki pek çok kimse köprünün bir asma köprü olabileceğini hayal bile edememiştir. Matematik profesörü olan Nesri Özsoy bu algıya dair şunları söylemektedir: *"1969-1973'te İstanbul Kandilli Kız Lisesi'nde yatılı okuyorduk. Oradan Boğaz Köprüsü inşasının yükseldiğini görmekteydik. Köprüyü normal ayaklı köprü olacak zannederdik. Arkadaşlarla bu köprünün altından gemiler nasıl geçecek diye kendi aramızda konuşurduk."*[741] Dönemin Kemal Sunal filmlerinden bir tanesinde bu algıya dair gönderme vardır. Köydeki tarlasını satıp İstanbul'a inen Sunal'a bir uyanık Boğaz Köprüsü'nün sahibiyim der ve köprüyü Sunal'a satar. Sunal cebindeki tüm parayı ona verir.[742] Boğaz Köprüsü o günkü Türkiye'nin ufkunun ötesinde bir yatırımdır. Böylesine büyük yatırıma girişen Demirel hükümeti 12 Mart 1971 muhtırasıyla görevden uzaklaşır. 1973 seçimleri sonunda da Ecevit liderliğindeki CHP-MSP ile koalisyon kurup iktidara gelir.[743] Bu hükümet döneminde yapılan Meclis görüşmelerinde kimi AP vekillerin kürsüden şu şekilde konuştuğu görülür: *"Büyük yatırımlardan korkmamak gerekir. AP, TV yatırımını ülkede gerçekleştirdi. Boğaz Köprüsü'nün salgın hastalıklar nedeniyle karşı çıkanların Boğaz Köprüsü maketleriyle yatmaya başladı. AP, bu ülkede büyük ve güzel eserlerin gerçek sahibidir. Birilerinin de bunlara sahiplenmesinden gurur duyar."*[744]

Köprüyü (Boğaziçi Köprüsü –Şehitler Köprüsü) Talu Hükümeti döneminde açılır. Ancak bu dev yatırımın propaganda işini AP, bir başkasına asla bırakmaz.

---

[740] Hürriyet, 20 Şubat 1970.
[741] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[742] www.dailymotion.com/video/xnsd6h_kemal-sunal-bogaz-koprusunu-satin-almak_shortfilms , Erişim Tarihi: 19.05.2017.
[743] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
[744] **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları, Genel Kurul Görüşmeleri,** Cilt-1, TBMM yayınları, Ankara, 2015, s.463.

Köprüyü AP seçim afişlerinde kullanır. O dönemde Keban Barajı ve Boğaziçi Köprüsü'nün önünde Demirel'in portre fotoğrafının bulunduğu duvar seccadeleri veya halıları evlerin duvarlarına asılır. Kimileri bunu divanına serip onun üstünde uyur.[745] 1970'lerin sonunda tedavüle sürülen en büyük banklot 1000 liranın arka yüzünde dahi Köprü resmi vardır. AP'nin Köprü üzerinden yürüttüğü yapı propagandası o noktaya varır ki 1977 Genel Seçimleri sonucu tekrar iktidara gelen CHP lideri Ecevit, AP'den bir enkaz devraldık şeklinde karşı propaganda yapınca AP Köprüyle kendisine cevap verir. AP yanlısı gazeteler mizah dolu yayınlar yaparlar.

Resim 99: Ecevit'e dair karikatür.[746]

Boğaziçi Köprüsü Demirel ve AP'liler için her yerde dile getirelecek bir konudur. O denli ki üniversite ziyaretlerinden birinde bir öğrenci Demirel'i sıkıştırmaya çalışır.

Öğrenci: Türkiye'de yapılan her türlü işe sahiplenmek gibi bir âdetiniz var…

Demirel: Sen nerede oturuyorsun?

Öğrenci: Niye ki? Kadıköy'de!

Demirel: Hah işte buraya her gün gelmek için üstünden geçtiğin köprü var ya!

Öğrenci: Evet.

Demirel: Onu işte ben yaptım.[747]

[745] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[746] Yeni Asır, 25 Ağustos 1978.
[747] Yeni Kıroba, 07 Ocak 2017.

Resim 100: AP afişi.[748]

Resim 101: 1970'lerde piyasaya sürülmüş en büyük banknot.[749]

AP Eski İl Başkanı Bahattin Okşan şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"1965'te 40.000 köyde, 7000 mezrada elektrik ve su, cami yoktu. Cami olsa dahi imam yoktu. 1950-1960 arasında Adnan Menderes bu sorunları il ve ilçe bazında çözdü. 1965'ten sonra 10 senelik başbakanlığı döneminde Demirel, ülkenin bu sorunlarını kırsal alanda da gidermeye çalıştı. AP ve Demirel iktidarı süresince 40.000 bine yakın köye elektrik, su, okul yol götürdük. Köylere AP'liler olarak ziyarete gittiğimizde yol, su, elektrikle ilgili talepleri sıklıkla almaktaydık. Bunların hiçbirisi köylerde yoktu. AP bunu çözdü. İl başkanlığım döneminde köye elektrik ilk kez geldiğinde bir törenle köy meydanına gazyağı lambası getirilir. O söndürülür. Buna müteakip şartel açılıp köye elektrik verilirdi. Her yer ışıl ışıl olurdu. Önemli*

[748] http://www.internethaber.com/unutulmaz-secim-sloganlari-foto-galerisi-1204550.htm?page=4 Erişim Tarihi: 11.01.2017.

[749] http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon+Gruplari/6.+Emisyon+Grubu/Emisyon16 Erişim Tarihi: 11.01.2017. Paranın tedavüle sokuluş tarihi: 29 Mayıs 1978.

olan zamanında 40.000 köyün bu tip sorunlarını çözmekti."[750] "*Şehirde ne varsa köyde de olacak*" bir AP vaadidir ve propagandasıdır.[751] Nahit Menteşe şunları anlatmaktadır: *" "1970'de Enerji Bakanı iken Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın ölümü üzerine Demirel'le Mısır'a gittik. Aydın üzerinden uçtuk. Aydın gece vakti ışıl ışıldı. Demirel bana sen Aydın'a ne yapmışsın böyle dedi. Takdir etti. Ben de Aydınlılara elektriksiz köy kalamayacak diye söz verdim. Sözümü yerine getiriyorum dedim. Daha önce okul yok, elektrik yok diye insanlar köyden şehre göç ediyordu. Artık açılışlara yetişemiyorduk."*[752] Aydın 1970'lerde AP'nin kalesidir. Bu durum sadece Adnan Menderes'in mirasıyla açıklanamaz.

1980 öncesi Türkiye nüfusunun çoğunluğu kırda yaşamaktaydı. Kırda sulama sorununu çözmek hemen her yere elektrik götürmek için AP hükümeti devasa baraj yatırımlarına girişir. Demirel eski DSİ Genel Müdürü'dür. AP ve Demirel iktidarı zamanında onlarca baraj ve hidroelektrik yatırımı yapılır. Bunlardan en belirgini ve büyüğü Keban Barajıdır. Keban Türkiye'nin halen en büyük barajlarındandır. Kurulduğunda Türkiye elektrik enerjisinin %20'sini günümüzde ise %8'ini tek başına karşılar.[753] Baraj tıpkı Köprü gibi Cumhuriyet'in 50. Yılında açılacak olması sebebiyle tam bir prestij kaynağıdır.[754] Barajın teknik özellikleri yatırımın büyüklüğünü ortaya koyar: *"Elazığ, Tunceli, Erzincan, Malatya ve Sivas illerine bağlı 3 mahalle, 59 köy 30 mezra ve 3 yerleşim merkezi olarak da 8 mahalle, 103 köy, 20 mezra ve 5 kom arazilerinin bir bölümü sular altında kalmıştır. Bütün göl sahasında tapulu 59 000 parsel kamulaştırılmış olup, bu saha da toplam 5170 hanede yaşamakta olan 30 414 kişi mevcuttur. Keban Barajı iki ayrı baraj tipinden meydana gelen karma bir barajdır. Kaya dolgu ve beton ağırlıklı olan bu tiplerde birinci esas ana barajı teşkil eder. Barajın üstten uzunluğu 1125 metredir. Kaya dolgu baraj merkezinde su geçirmeyen bir tabakaya haiz nehir yatağı üzerinde yer alan sıkıştırılmış kaya dolgudan ibaret bir kütle oluşturmuştur. Bu kısımda kullanılan malzemenin ise 18 katına tekabül etmektedir. Bu hacimdeki kaya ile Türkiye'nin etrafını 50 cm. eninde 5 m. Yüksekliğinde bir taş duvarı ile çevirmek mümkündür. Kaya dolgu baraj gövdesi yüksekliği nehir tabanı seviyesinden 167 m. temelden ise 211 m'dir. Gövde genişliği tabandan 685, kutuda 581 m. Üstte ise 11 metredir.*

[750] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[751] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).
[752] Av. Nahit Menteşe'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.07.2016).
[753] http://www2.dsi.gov.tr/baraj/detay.cfm?BarajID=54 Erişim Tarihi: 11.01.2017.
[754] http://www.keban.gov.tr/keban-baraj-yapimi Erişim Tarihi: 11.01.2017.

Elektrik enerjisi elde etmek için kullanılan fueloil bu sayede az tüketileceğinden Türkiye'ye büyük bir döviz tasarrufu kazandırmıştır."[755] Bu vb. yatırımlar GAP adı verilen büyük bir projenin bir ayağıdır. 1980 sonrasında ANAP merkez sağda yeni bir siyasi oluşum şeklinde ortaya çıkar. Daha sonra Demirel siyasi yasakların kalkmasıyla DYP lideri olarak tekrar siyasete geri döner. 1970'lerde kendisi için "*Barajlar Kralı*" denilen ve bu unvanı duvarlara yollara yazılan Demirel, Özal GAP'ı kendi lehinde propaganda malzemesi yapınca "*GAP'ı gaptırmam!"* şeklinde tepki koyar. Demirel, 40 adetle en fazla baraj yapma rekoruna sahiptir. Bu rekor 232 barajla Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında kırılır. Baraj gibi yapılar billboardlara Tayyip Erdoğan resimleriyle taşınır.[756]

Nuri Çamoğlu, 1980 öncesinde Demirel'in baraj projelerinin bazı kesimlerce doğru anlaşılmadığını veya AP aleyhinde karşı propaganda malzemesi yapıldığını aktarır. Şu anısını da ilave eder: *"Haftada birgün AP Aydın parti binasında gençlere seminer verirdim. Bu seminerlerden birinin konusu "enerji politikalarıydı." O gün seminerimize üst katlarda bulunan ülkü ocakları gençleri de katıldı. Ben AP politikası gereği enerji ihtiyacımızın karşılanması için önemini anlatırken ülkü ocakları il başkanı "barajlara ne lüzum var? Oralara yatırılan paralara günah değil mi? Oralara yatıracağımıza fabrikalar kursak, insanlarımızı istihdam etsek, işsizliği önlesek daha iyi olmaz mı? Dedi. Ben de fabrikalar için enerjiyi nereden temin edeceksiniz? Diye sorduğumda hayatımın en komik cevabıyla karşılaştım: "Fabrikaları motorinle çalıştırırız." Ülkemiz döviz sıkıntısı çekerken, olmayan parayla enerjiyi dışarıdan temin etme düşüncesi partimin politikalarının doğruluğunu bir kez daha anlamamı sağladı."*[757]

CHP veya Ecevit kendi iktidarlarında kendi namlarına yapı propagandası konusunda zayıf oldukları gözlemlenmektedir. Bunu Ecevit'in kendi söylemlerinden çıkartabiliriz. Ecevit, AP veya Demirel'in sürdürdüğü yapı propagandasını eleştirir. Demirel'i plansız, projesiz temeller atmakla itham eder. Ona göre yapılan projeler finansmanı sağlanmadan devreye sokulmaktadır. Ecevit, bu konuda kendisini eleştiren Demirel'in gazetecilere verdiği cevaplar üzerinden eleştirir. Demirel gazetecilere atılan temellerle ilgili şöyle cevap verir: "*Programda olmayan yatırımı*

[755] http://www.keban.bel.tr/keban-baraji.html Erişim Tarihi: 11.01.2017.

[756] http://ekonomi.haber7.com/basari-hikayeleri/haber/964078-erdogan-demireli-6ya-katladi-sohretini-aldi Erişim Tarihi: 11.01.2017.

[757] Nuri Çamoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.02.2016).

programa alırsanız programda olan yatırım olur." "Çimento fabrikasının projesini yapmak zor bir şey değildir." "Finansmanı da bulursunuz" Ecevit, "*Karakaya Barajının temeli atıldığı halde Demirel tarafından hale finansmanı bulunmamıştır"* der. Kendilerinin temel atıp limonata içtikten sonra dağılma gibi bir politika içinde olamayacaklarını söyler. Ecevit, AP'nin yapı propagandasını eleştirir. Fakat kendileri bir yapı propagandası ortaya koyma konusunda belki eleştirdikleri anlayıştan dolayı zayıf düştükleri söylenebilir.[758]

Aydın'da 1977'de CHP'den Belediye Başkanı seçilen Muhterem Ağababaoğlu döneminde Nizamettin Sarıbaş AP'den meclis üyesidir. İmar Kurulu başkanı olur. İmar planına göre Aydın kent merkezinin yapılabilmesi için buradaki pastanelerin istimlaki gerekmektedir. Para yoktur. Para yokluğundan istimlak yapılmayan pastane sahipleri yeni inşaat ruhsatı istemektedir. AP, Ekim 1979'da iktidara gelir. Aydınlı İsmet Sezgin Maliye Bakanı olur. Kendisinden buranın istimlakinin yapılması istenir. Sezgin, nasıl olacak, yetkim değil der. Kent Meydanı yapma yetkisi belediyelerde diyerek cevap verir. Bunun üzerine kendisine siz burayı maliye binası yapacağım diye istimlak edin sonra belediyeye devredersiniz şeklinde karşı teklif sunulur.[759] Hem böylece AP'li bir bakan CHP'li bir belediye başkanını destekliyor şeklinde dedikodunun önüne geçilmiş olur denir.[760] İstimlak paraları İsmet Sezgin talimatıyla Maliye Bakanlığı bütçesinden ödenir. Yıkımlar ise 1980 sonrası Nevzat Biçer'in Belediye başkanlığı zamanında gerçekleşir. Yeni meydan Nevzat Biçer Belediye Başkanlığı döneminde yapıldığı için bu olayın Biçer'in tekrar belediye başkanı seçilmesine katkısı olur.[761] Sonuçta yapı propagandasının iyi yönetilmesi siyaset için önemlidir denebilir.

5.2.2.Mitingler-Yürüyüşler-Geziler

Mitingler bazen taraftar kazanmanın önemli araçları olur. 1977 Genel Seçimlerinde Ecevit liderliğindeki CHP büyük bir seçim başarısı elde eder. Seçim sisteminden dolayı Ecevit yüksek oranda oy alsa da tek başına iktidar olmaya yetecek sayıda milletvekili çıkartamaz. AP'den kimi vaatlerle istifa ettirilen

[758] Bülent Ecevit'in Konuşmaları, Ankara, 1976.s.87.
[759] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[760] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).
[761] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).

vekillerin CHP'ye geçmesiyle Ecevit tek başına hükümeti kurar. Hükümetin yapısı zayıftır. Sokak olayları da dinmez. Amerikan ambargosu devam eder. Olası bir erken seçime karşı Demirel, teşkilatlarını diri ve canlı tutmaya karar verir. Aksi takdirde bölünmüş AP'nin daha da erime ve seçim mağlubu bir partinin seçmeni ve taraftarında bir bezginlik halinin ortaya çıkma riski mevcuttur. Demirel, sürekli parti teşkilatlarını ziyaret eder. Aynı zamanda ülke genelinde il il mitingler yapmayı düşünür. 1 Mayıs 1978 tarihinde İzmir'de Montrö Meydanı'na asılan Kızıl Bayrak Demirel'e bu fırsatı verir. Demirel, her yerde bayrağa saygı mitingleri yapmaya başlar. Bu mitingler 1979 ara seçimlerinde AP'nin üstün gelmesinde olumlu katkı yapmıştır denebilir. Demirel, hakkında şov yapıyor iddialarına biz bayrağımıza sahip çıkıyoruz diye cevap verir. Demirel'in bayrağa sahip çıktığı doğrudur şeklinde düşünülebilir ancak söz konusu mitinglerde yaptığı konuşmalara bakılırsa tek amacın bu olmadığı, Ecevit Hükümeti'ni yıpratmayı da hedeflediği görülür.

Bayrak mitinglerinin ilki İzmir'de yapılır. Kızıl Bayrak olayı burada olur. Demirel'den önce İzmir'e gelen Necmettin Cevheri ve Saadettin Bilgiç ve diğer İzmirli vekiller sokaklara partililerle birlikte afiş yapıştırırlar. Milletvekili Ayşen Uğural ise Zübeyde Hanım'ın kabrini ziyaret eder.[762] Cumhuriyet Meydanı'na(Montrö) devasa Türk Bayrağı asılır. Demirel ana muhalefet lideri olarak ilk kez İzmir'e gelecektir.[763] Meydan sadece Türk bayraklarıyla donatılır. Çiğli Havaalanı'ndan Montrö'ye doğru gelen Demirel'in konvoyuna taş atılır. Bu küçük gerginlikten sonra Demirel Montrö Meydanı'na ulaşır. Meydanda Hükümet istifa, Demirel başbakan şeklinde sloganlar atılır. Mitingin adı Milli Uyanış ve Bayrağa Saygı mitingidir. Demirel, *"Biz buraya 1 Mayıs günü Kızıl Bayrak asarak, kızıl esaret getirmeye çalışanlara hak ettikleri dersi vermeye geldik. 1 Mayıs'ta olanları özgürlük demek ihanet değilse bile gaflettir. Azgınlıkları özgürlük sayan bu hükümet yıkılacak ve çare demokratik rejim içerisinde aranacaktır. Allah, tarih ve şu deniz şahittir ki bu güzel şehri işgal eden düşman nasıl yok edildiyse ecdadını inkâr edip Mao, Stalin, Lenin ve Marx'ın portelerini bu meydana koyanlar da ezilecektir. 1 Mayıs günü bu meydanda yine insanlar vardı ama İzmir'in sokakları bomboştu. Dükkânlar kapalıydı. Korku, can korkusu vardı. Bugün de bu meydanda insanlar var. Ama caddeler Türk bayraklarıyla dolu. İnsanlar kaynaşıyor. Tek bir kapalı*

[762] Yeni Asır, 2 Haziran 1978.
[763] Yeni Asır, 3 Haziran 1978.

dükkân yok. Kimse canından malından endişe etmiyor." Der.[764] Miting o denli etkilidir ki CHP buna karşılık verme ihtiyacı duyar. CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ, 6 bakan ve onlarca vekille birlikte İzmir'e çıkartma yapar. Heyette bulunan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Deniz Baykal ise İzmir Cumaovası'nda İzmir belediye başkanıyla bir takım temeller atar.[765] Eski Aydın Belediye Başkanı ve İzmir İl Encümen Üyesi Muhterem Ağababaoğlu, AP'nin bayrağı CHP'nin elinden aldığını iddia eder. "*Bu mitinglerden önce Cumhuriyet ve bayrak diyen hep CHP idi. Önceden DP ve AP mitinglerinde sadece parti flamaları görülmekteydi. Bayrağın CHP'nin elinden alınması CHP'nin zaafa uğramasının nedenlerinden birisidir"* [766]der.

Resim 102: Demirel ve AP'nin İzmir Bayrak Mitingi.[767]

Kızıl bayrağı asan zanlılar yakalanır. AP yanlısı gazeteler adli süreci takip ederler. Gazeteler olayı hep sıcak tutar. Artık bu, bir propaganda damarıdır.[768] Demirel, İzmir'den sonra birtakım devam mitingleri yapar. Bunlardan bir tanesi Adana mitingidir. Demirel, Adana'da yaptığı Bayrağa Saygı ve Milli İnanç Mitinginde *"1 Mayıs rezaletini tertipleyenler, hükümetin başı tarafından(Bülent Ecevit) tebrik ve takdir ve ziyaret edilmiştir. Hükümet, devlete değil anarşiye güç veriyor. Hükümet, milletin radyosu ve televizyonunu milleti kandırmanın aracı haline getirmiştir. Hükümetin partizanlığı vicdansızlık boyutuna erişmiştir. Bu hükümetin*

[764] Yeni Asır, 4 Haziran 1978.
[765] Yeni Asır, 5 Haziran 1978.
[766] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).
[767] Yeni Asır, 4 Haziran 1978.
[768] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.

zulmüne uğrayan herkesin hakkını aramaya devam edeceğiz. Türk Bayrağı'na hasret kaldık. Bu ülkenin meydanlarında başka bayraklar, pankartlar gezdirilmektedir. Kimse bu ülkeyi sahipsiz sanmamalıdır. Türkiye kurulduğundan beri komünizm tehdidine maruz kalmıştır. Fakat bugünkü hükümet bu tehdide hoşgörüyle yaklaşmaktadır. Asıl tehdit budur. Bu hükümet milletin hür iradesiyle kurulmuş bir hükümet değildir. Bugün millet ekseriyeti yerine hile, desise ve entrikaya dayanarak iktidarı ele geçirmiş bir hükümet mevcuttur. Hükümet polise hasta derken nasıl anarşiyi önleyecektir. Son 160 günde 400'e yakın vatandaşımız öldü. Hükümet, pancar, pamuk, buğday, fındık üreticisini ezmektedir. Fiyatlar %100-50 arttı ama çiftçiye verilen zam %13'tür. Bir kilo buğdayın 1 litre sudan ucuz olduğu bir yerde bu hükümet köylünün dostu olamaz. Enkazcılar ne kadar uğraşırsa uğraşsınlar Büyük Türkiye idealini yıkamayacaklardır." Şeklinde konuşur.[769]

Siyaset hizmet kadar görüntüdür. Seçmeni etkileyecek kadar kalabalıklar toplayabilmek bir propaganda yöntemidir. Kalabalıklar, medya eliyle gösterilirse memleketin öbür ucundaki kişileri dahi etkileyebilir. Siyasi partilerin meydanlara adam toplaması bu açıdan daha anlaşılır bulunulabilir. Mitinglere adam toplama işini bütün partiler yapmaktadır denebilir. Batı demokrasilerinde bu, o denli önemli değildir. Orada parti programına bakılmaktadır. Birikime önem verilmektedir. Fakat demokrasisi gelişmekte olan ülkelerde kalabalıklar, büyük mitingler hayati öneme sahiptir. 1970-1980 arasında propaganda yapmak zahmetli bir iştir. Ali Rıza Gönül konu ile ilgili şunlar söyler: *"Miting alanına insan taşıyorsunuz. Çünkü taşıdığınız insanlar orada yaşadığı heyecanı memleketlerine götürsün istersiniz.*"[770]

1977 Genel Seçimleri öncesinde Ecevit'in mitinglerine katılanlar, o devasa kalabalıkları görünce seçimi kazanacaklarını hissettiklerini söylerler. Çoğu kimse bu coşkuyu ve kalabalığı gittikleri yerde anlatırlar. Sonuçta Ecevit'in oyları daha da artar. AP'nin kalesi Aydın'da dahi CHP'nin büyük bir miting tertip ettiği görülür. Hürrem Şahinci mitingle ilgili anılarını şöyle anlatır: *"1977'de Aydın'da çok büyük miting yapıldı. Mitingden sonra Orhan Otel'de CHP bölge toplantısı gerçekleştirildi. Ecevit'in yanında Deniz Baykal da bu toplantıya katılmıştı. Ecevit'e kendisine yapılan suikast girişimi sonrası yaptığı konuşmayı anımsattım(Olay Ecevit'in Amerika gezisi sırasında oldu). İktidara yürüyen parti olduğumuzu belirttim.*

[769] Yeni Asır, 17 Haziran 1978.
[770] Av. Ali Rıza Gönül'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.06.2016).

İnsanların umudu olduğunu söyledim. Bunu hissetmiştim. Aydın'da miting esnasında camii kubbelerine varıncaya kadar insan doluydu. O resimlerle, gazeteler iktidar yolu göründü diye manşetler atmışlardı. Koçarlı önemliydi. Burası Menderes'in memleketiydi. Çakırbeyli, Koçarlı'ya bağlıydı. Koçarlı'da sol politika yapmak ve üretmek bu nedenle zordu. 1977'de o gece konvoyla Çakırbeyli'ye gittik. Elektrik kesildi. Konuşmamızı dolayısıyla hoparlörle yapamamıştık." [771] Ecevit, sadece Aydın Merkezde değil Aydın'ın diğer ilçelerinde de miting yapar. Bunlardan bir tanesi Nazilli mitingidir. Fettah Açan kendisini bu mitingin nasıl değiştirdiğini şu şekilde dile getirmektedir: *"1977'de Ecevit, öğle vakti Nazilli'ye mitinge gelecekti. Hava kararıncaya kadar Ecevit'i bekledik. 1977'de 19 yaşındaydım. Bu miting hayatımın önemli noktalarındandır. İlk defa bir mitinge orada katıldım. Bir insanın o kadar süre beklenildiğini ancak o geldikten sonra da yaşanan o coşkuyu tarif edemem. Nazilli mitingi çok kalabalıktı. Bu kadar kalabalığı toplayabilen bir insanın gücünü ve kabiliyetini anladım. Ecevit, miting konuşması çok ateşliydi. Bir yol ayırımındaydım. Miting sonrası bende oluşan Ecevit algısı, beni sosyal demokrat hale getirdi*."[772]

[771] Av. Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:19.12.2015).
[772] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).

Resim 103: 1977 Yılı CHP Lideri Bülent Ecevit'in Aydın Mitingi –Fotoğraf mitingin arka kısmını göstermektedir. Ecevit'in baktığı ön alanda ise büyük bir meydan ve bu meydanı doldurmuş binlerce insan vardır. Mitingin arka tarafı dahi binlerce insanla doldurulmuştur. [773]

Büyükşehirlerde yapılan mitingler siyasi partiler için birer prestij anlamına gelmektedir. İzmir'de Möntrö, İstanbul'da Taksim, Ankara'da Tandoğan meydanları mitingler açısından önemlidir. Ankara Kızılay'da mitinglere çok fazla izin verilmediği görülmektedir. 1970'lerde mitingler ve boykotlar esnasında Mamak'tan hemen askerler indirildiği bilinmektedir. 1960 Anayasası'nın vermiş olduğu geniş özgürlükler ortamında 1970-1980 arası mitingler açısında oldukça faaldir. Sıkıyönetim uygulamaları bir takım kısıtlamalar getirse de miting yapma özgürlüğünün sonuna kadar kullanıldığı söylenebilir. 12 Eylül1980 darbesinden sonra bu özgürlüklerin pek çoğunun kaldırıldığı görülür. Miting sayısı çok hızla düşer. Mitingler izne tabi olur. 1982 Anayasası da toplantı ve yürüyüşle ilgili yasaklamalar getirir. 1970-1980 arası miting, toplantı ve yürüyüş yapma açısından daha özgürlükçüdür. Korsan miting kavramı da vardır. Korsan miting yapılacak denir. Guruplar hemen toplanır, miting yapar, pankartlar açar, bildiri dağıtır. Bildiri dağıtmak o dönemde çok önemlidir. Bunlar genelde A5 boyutunda kâğıttır. Çarşıya

[773] Fotoğraf Muhterem Ağababaoğlu'ndan temin edilmiştir. Doktora müellifinin arşivinde dijital olarak kayıtlıdır.

pazara gidenlere verilen bu kâğıtları herkes okur. Bunlar birer propaganda vasıtasıdır. 1 Mayıs mitinglerinin o zaman her yerde yapıldığı gözlenir.[774]

Mitingler şekil itibariyle beyaz propagandadır. Alparslan Türkeş ile birlikte ülkücü, milliyetçi hareketin veya MHP hareketinin 1970-1980 arasında ivme kazandığı bilinmektedir. Özellikle ülkücü gençlerin Türkeş'in veya MHP'nin mitinglerine katılması sağlanmakta böylece gençler kaynağından etkilenerek güçlü bir propaganda tesirinde kalmaktadır. Özellikle Ankara Tandoğan'da yapılan mitinglere başka yerlerden gençler taşınır. Bu Tandoğan mitinginde iki yüz bin kişinin katıldığı söylenmektedir.

1970-1980 arasında Süleyman Demirel, bir yere mitinge gitmeden önce o bölge milletvekillerini hazırlık yapmaları için önceden oraya gönderir. Demirel partililerin oluşturdukları büyük bir konvoyla karşılanır. Bu konvoylara halkın kendi arabalarıyla, özellikle Toros marka araçlarla katıldığı görülür. Aydın'da Demirel mitingleri öncesi Nahit Menteşe, İsmet Sezgin ortamı hazırlar. Demirel geldiği zaman onun için kurbanlar kesilir. Demirel'e Yörük ayranı ikram edilir. Liderler arasında Erbakan'ın mitinglerinin diğerlerinden farklı olduğu söylenebilir. O günkü muhabirlerden Recep Başkar'a göre Erbakan, miting esnasında ezan okunursa konuşmasına ara verir. Namazını nerede olursa olsun kılar. Abdest alırken muhabirler onun fotoğraflarını çekerler. Erbakan'ın korumaları ne yapıyorsunuz diye onlara müdahale etmediği gözlenir. Erbakan mitinglerine de diğer liderler de olduğu gibi dışarıdan adam getirildiği görülmektedir. İzmir, İstanbul gibi büyükşehirlerde kimi zaman mitinglerde olaylar çıkarken daha küçük illerde pek olay çıkmadığı görülmektedir. Aydın Çeştepe solcuların yeri olarak bilinmektedir. Ama Erbakan rahatça orada mitingini yapar. Ne Çeştepelilerin kendi arasında ne de Çeştepeliler ile mitinge dışarıdan gelenler arasında herhangi bir olay olmaz.[775] Adnan Menderes'in memleketi Koçarlı ve Çakırbeyli'ye Ecevit ve Erbakan ziyaret ettiğinde siyasi bir olgunluk göze çarpar.[776]

İktidar tarafından olumlu bulunan mitinglere katılmak ise kimi zaman ödüllendirme ölçütü olduğu görülür. Aşağıda sadece bir örneği verilecek durumun onlarcasını bulmak mümkündür. 1977'de Ecevit Hükümeti döneminde MHP, Milli

[774] Cengiz Naci Kutlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.10.2016).
[775] Recep Başkar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.15).
[776] Av. Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:19.12.2015).

Eğitim Bakanı Necdet Uğur hakkında Manisa Demirci Eğitim Enstitüsü tüm idareci ve öğretmenlerinin görevden alınıp yerlerine 1 Mayıs 1977 Taksim mitingine katılan öğretmenlerin atandığı gerekçesiyle meclis araştırması açılmasını ister.[777]

1970'lerde üniversite gençliğini kendi ideolojilerine bağlamak isteyen guruplar forum adı verilen toplantılar tertip eder. Bu toplantılar kimi zaman yasal kimi zaman da yasadışı olarak düzenlenir. 1970'lerin başında Ankara'da öğrenci olan ve aynı zamanda AP Gençlik Kolları Genel İdare Kurulu üyeliği yapan Süleyman Çelik konuyla ilgili şu anısını aktarır: *"Ankara'da sınıf geçme yönetmeliğiyle ilgili forum yapılacak dendi. İleride çevre bakanı olacak olan Hamdi Üçpınarlar'la oraya gittik. Oraya gittiğimizde formun amacının propaganda yapmak olduğunu gördük. Hükümetimize, AP'ye ve ABD'ye karşı ağza alınmayacak sloganlar eşiğinde konuşmalar yapılmaya başlandı. Biz de forum toplantısını terk ettik. AP Gençlik Kolları Genel Merkezine gittik. Genel merkezimiz, Kızılay'da Yeni Karamürsel binasının yan tarafındaydı. Orada toplandık. Söz konusu forumlarla ilgili arkadaşlarımızla bir değerlendirme yaptık. Durumu, genel başkanımız ve başbakanımız Demirel'e iletmeyi düşündük. Gençlerin yanlış yola girmemeleri, yasalara aykırı işler yapmamaları ve devletin güvenlik güçlerine karşı olumsuz tavır almamaları için karşı bir bilgilendirme toplantısı yapmaya karar verdik. Demirel'in özel kaleminden randevu istedik. Bize randevu verdiler. Demirel bizi neşeyle ayakta karşıladı. Tek tek elimizi sıktı. Bizi oturduktan sonra o büyük iki elini masaya koyarak nasılsınız çocuklar dedi. Gençlik Kolları Genel Başkanı Ahmet Kalkanoğlu sözcümüzdü. Demirel, "hayrola, ne istiyorsunuz, çocuklar diye sordu. Kalkanoğlu, karşı forum için izin istedi. Başbakan birden sinirlenerek "Siz kimsiniz ya diyerek çıkıştı. Devletin savcısı polisi var. Suç varsa onu önleyecek birimler bellidir. Gidin siz biran evvel okullarınızı bitirin. Vatana-millete faydalı bir evlat olarak karşıma gelin. Sakın böyle bir şey yapmayın. İçinizden birisi bu nedenden dolayı karakola düşerse benden değildir derim. Devletin nizamını devlet korur. " şeklinde konuştu. Demirel adeta bizi kovmuştu. Benim Demirel'e sevgim bu olaydan sonra daha da arttı. Demirel o gün bize aferin aslanlarım, iyi düşünmüşsünüz deyip gaz vererek bizi sokağa başka liderler gibi itebilirdi. Demirel'in iyi bir devlet adamlığı göstermişti."*[778] Süleyman Çelik'in anlattıklarını Ahmet Konaklı da doğrulamaktadır:

[777] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.
[778] Süleyman Çelik'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 17.12.2016).

" O yıllardaki olaylara AP'lilerin pek karıştığına şahit olamadım. AP'nin bir görüşü yoktu. Ilımlı sağdı. Bir fraksiyonu temsil etmemekteydi. DP'nin devamı şeklinde kurulmuştu." Öğrenci forumlarına daha çok uç sağ ve sol kanadın sahiplendiği dillendirilebilir. Hakkı Başarık'ın anlattığına göre *"ODTÜ yurdunda sol gruplar öğrencileri gece yarısı yatağından kaldırır. Forum yaparlardı. Gece yarısı bu bir güç gösterisiydi. Etkili bir propagandaydı. Teorik ve pratik eğitim verilirdi. Gece eğitimleri etkiliydi, kalıcı olmaktaydı."* Bu durum hemen her üniversite için geçerliydi.[779] 1974 yılında Aydın'da açılan Turizm Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin düzenlediği forum, yürüyüşlerden Fettah Açan ne şekilde etkilendiğini şu şekilde dile getirmektedir: ***"****İlk siyasi bilinçlenmem lise yıllarında oldu. Aydın'da turizm ön lisans programı açılmıştı. 1974'lerde onlar Aydın Lisesi'nde konferans salonunda forum yapmaya başladılar. Onların toplu yürüyüşleri lise talebelerinin dikkatini çekiyordu. Etrafımızda o güne kadar sağ görüş hakimdi. Radyo, okuduğumuz gazete ve aile sohbetleri bu minval üzerineydi. Lisede ilk kez sol görüşle, bugün bile insanların ödünü koparan sosyalist ve komünist fikirlerle bu şekilde karşılaştık. O sentezi yaptıktan sonra solcu olduk. Bugün bile sosyal demokrat görüşü benimsemiş ve o doğrultuda yaşamaya çalışan bir insanım. Hiçbir zaman radikal akımların içinde bulunmadım."*[780]

1970-1980 arasında üniversite öğrencilerinin görüşlerinin oluşmasında forumlar oldukça önemlidir. Öğrenci temsilcileri bu işleri organize eder. Okulun dışında öldürülen bir solcu varsa neden cenazeye katılmak gerekir diye okulun dışında forum(toplantı) düzenlenir. Burada konuşmak isteyenler konuşur; tartışmalar yapılır. Okula boykot kararı alınacaksa önce forum toplanır. Bir divan oluşturulur, divan başkanı seçilir. Ardından konuşmacılar düşüncelerini ifade eder. Başlangıçta sınırsız süre birine konuşma hakkı verilir. Konu uzayınca katılımcıların konuşma süreleri belli zamana bağlanır. Sol içinde değişik fraksiyonlar vardır. Dolayısıyla forumlarda çok değişik görüşler ortaya çıkar. Forum sonunda bir karar alınır: Rektöre çıkılacak, yürüyüş yapılacak gibi. Elbette forumlardan çıkacak sonuç herkesi kaskatı bağlamaz. Forumlarda kitap, dergi satışı da yapılır. ODTÜ forumlar konusunda çok etkilidir. [781]

[779] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[780] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).
[781] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.01.2016).

Mitingler, forumlar ve yürüyüşler yılın belli dönemlerinde yoğunluk kazanır. Özellikle sol guruplar için Mayıs ayı mitingler, forumlar yürüyüşler adına ayrı bir anlam ifade etmektedir. 1 Mayıs'ta işçi ve gençlik şöleni olur. Fettah Açan şunu der: *"Aydın'da bizler bugünde mitinglere katılırdık hemen ardından Efes'e toplu halde geziye giderdik."* 1 Mayıs sonrası 19 Mayıs Gençlik Bayramı gelir. Elbette bu bayramı sağ kanat da sahiplenir. Ancak sol kanadın bayram yorumu farklıdır. 19 Mayıs'ın akabinde ise 27 Mayıs Hürriyet Bayramı kutlanır. Bu, 1960'ta DP'ye karşı yapılan askeri darbenin yıl dönümüdür.[782]

Resim 104: 1 Mayıs 1977'de Emek Günü'nde gençlik Efes'te.[783]

Resim 105: 1 Mayıs 1977'de Emek Günü'nde gençlik Efes'te.[784]

[782] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).
[783] Fotoğraf Fettah Açan'dan temin edildi. Arşivimizde dijital olarak kayıtlıdır.

Resim 106: Aydın'daki Hürriyet Bayramı kutlamalarından.[785]

Resim 107: Aydın'daki Hürriyet Bayramı kutlamalarından.[786]

Resim 108: Aydın'daki Hürriyet Bayramı kutlamalarından.[787]

[784] Fotoğraf Fettah Açan'dan temin edildi. Arşivimizde dijital olarak kayıtlıdır.
[785] Fotoğraf Yavaşoğlu ailesinden temin edildi. Arşivimizde dijital olarak kayıtlıdır.
[786] Fotoğraf Yavaşoğlu ailesinden temin edildi. Arşivimizde dijital olarak kayıtlıdır.
[787] Fotoğraf Yavaşoğlu ailesinden temin edildi. Arşivimizde dijital olarak kayıtlıdır.

1970-1980 arasında propaganda açısından yaygın olan toplantı usullerinden birisi kahvehane konuşmalarıdır.[788] Bahattin Okşan şunları söyler: *"Mahalle mahalle, köy köy propaganda için gruplar oluştururduk. Kahve toplantıları yapardık. Tütün, pamuk fiyatlarından, yolların durumundan söz ederdik. Vatandaş dinleyici durumdaydı. 3-4 partili arkadaş konuşmacı olurdu. Politikacılar daha aktifti. Dinleyenler de o partiye mensup olduğu için toplantılarda pek sorun yaşanmazdı*."[789] Nejat Doyuran da aynı konuya parmak basar: *"Kahvehanelere önceden AP'li arkadaşlar gidiyorlar. Vatandaşa da haber ederek orada bulunuyorlardı. Aslında olan "al gülüm, ver gülüm" hikâyesiydi. Gelen AP'li, dinleyen AP'li, vatandaş da öyle. CHP'li orada bulunmaz, çünkü kavga çıkar. Bu toplantılardan amaç ortamı canlı tutmak ve safları sıkılaştırmaktı. Burada kendi taraftarımızı yanımızda tutmak ve ona güven ve şevk vermek esastı."*[790] Mehmet Aydınoğlu'nun kahvehane toplantılarının amacını iyi bir biçimde özetlediği görülür: *"Siyasetin en önemli kanalı birebir temas etmektir. Siyasetçi olarak birebir taahhütlerinizi söylemektir. Gittiğin yerlerin eksiklerini tespit ediyorsunuz. Bu eksikler üzerinden o eksiklerin giderilmesi için bir çalışma yapıyorsunuz. Bizim yaptığımız da buydu. Adaylarla birlikte tüm parti teşkilatı köylere giderdi. Burada genelde kahvehanelerde vatandaşla buluşulurdu. Siz oraya gittiğinizde vatandaş size eksiğini söylüyordu. Ben yol istiyorum, asfalt istiyorum, su istiyorum diyordu*." [791] Kahvehane toplantılarının politikacı için birebir temasın en önemli aracı olduğu buradan söylenebilir.

Resim 109: 1980'lerde Aydın'da yapılan bir kahvehane toplantısı.[792]

[788] Nabi Sabuncu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[789] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[790] Av. Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[791] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).
[792] Fotoğraf Nabi Sabuncu'dan temin edildi. Dijital arşivimizde mevcuttur.

5.2.3.Müzik

Siyasal reklamcılık Amerika'da 1952 yılında başlar. Siyasal reklamcılığın veya reklam niteliğinde propaganda çalışmalarının Türkiye'de başlayabilmesi için 1970'lere kadar beklemek gerekir.[793] Bu bekleyişin ardında pek çok etken vardır. Bu etkenlerden bir tanesi teknolojik geriliktir. 1950'lilerde Amerika'da devreye giren televizyonla Türk halkı 1970'lerde tanışır. 1970'lerde müzik anlamında siyasal propagandayı değiştiren en önemli buluş teyptir (Kasetçalar – Manyetik şeritli bant). 1970'ler boyunca neredeyse tüm gazeteler bu aracın ilanlarıyla doludur.

Resim 110: Gazeteler verilmiş teyp(kasetçalar) reklamı.[794]

Kasetçalarların icadı, pikaplara göre bir pratiklik getirir. Seçim arabalarından veya otobüslerinden seçim meydanlarında ve sokaklarda seçim şarkıları çalınarak propaganda yapılmaya başlanır. Seçim şarkısı denen olgu ortaya çıkar. Politikacılardan tutun toplumun tüm kesimlerine kadar kaset doldurma furyası ortaya çıkar. Meşhur şarkılar partilere uyarlanır. Araba konvoyları teypten çalınan şarkılarla dolaşmaya başlar. Özetle 1970'lerdeki teknolojik gelişmeler popüler ve diğer müziklerin propagandada kullanılmasının yolunu açar.[795]

1970'lerdeki teknolojik gelişmeler propaganda şeklini baştan sonra değiştirirken 1950 ve 1961 yıllarında yapılan seçim kanunları radyo merkezlidir. 1970'lerde şarkılar –türküler, kasetçalarlar, televizyonlar nedeniyle geçmiş dönem seçim kanununu yetersiz kalır.[796] Yasal boşluklardan yararlanarak partilerin büyük bir hırsla müziği propaganda vasıtası yaptığı görülür. Popüler şarkılar, parti ve

[793] Oya Tokgöz, **a.g.e.** ,2010, s.392.
[794] Yeni Asır, 7 Haziran 1978. Yeni Asır, 6 Haziran 1978.
[795] Yeni Asır, 6 Haziran 1978.
[796] Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** 1977, s.91.

seçimlere uyarlanıp söylenir.[797] Bunlardan bir tanesi "*Unuttun Beni Zalim*" adlı sanat musikisi parçasının Öztürk Serengil tarafında AP karşıtı şeklinde uyarlanmasıdır. Serengil, *"Unuttun bizi Süleyman!"* demektedir:

Ne işler açtın başıma

Maliye ortak aşıma

Tahsildar taktın peşime, aaahh!

Unuttun bizi Süleyman

Dağıttın bizi Süleyman

Mahvettin bizi Süleyman

Ayıp ettin be Süleyman

...

Ne olacak benim halim

Gülüyorsun şimdi zalim

Aaah! Kazık![798]

Bu yıllarda Ali Avaz tarafından "*Kır Atına Bin Gel Süleyman"*[799] adlı hiciv şarkısı da yapılır.

1973 seçimlerinde Yılmaz Türkoğlu tarafından seslendirilen *"Demirel İktidara Yine Gel"*[800] şarkısı AP tarafından kullanılır. Şarkıda 1971 Muhtırasıyla iktidardan uzaklaştırılan Demirel'i halkın tekrar iktidarda görmek istediği vurgusu yapılır. Öztürk Serengil, 1977 seçiminde 1973 seçimlerinin aksine *"Samanlıktan samanı da kaldıramadım Zühdü"* türküsünü AP için yorumlar: "*Aklını topla Zühtü Komüniste kanma Zühdü! Sen oyunu kime vereceksin Zühdü; Seçimlerde Zühdü? Adalet Partisi Zühdü...*[801] 1977 seçimlerine kadar AP kırk parçaya bölünür. Buna rağmen 1977 seçimlerinde ciddi oylar alır. Bunda halk nezdinde yerini bulan propaganda çalışmalarının etkisi olur.

---

[797] Oya Tokgöz, **a.g.e.,** s.176.

[798] https://www.youtube.com/watch?v=n0ZSwrzw-ps Erişim Tarihi: 17.11.2016. Şarkının devamı şöyledir: Nereye gidiyorsun Süleyman? Gitme, tüyme Süleyman. Çok nutuklar çekiyorsun paşanın koluna giriyorsun. Sen bizi düşünmüyorsun, aaahh! Uyuttun bizi Süleyman. Dağıttın bizi Süleyman. Yatırdın bizi Süleyman. Nereye tüydün a Süleyman? Bu kazığı atan bize sensin. Tabii, şimdi halimize gülersin. Sen bizim sokaktan geçersin. Kazıkladım, kazıkladım…

[799] https://www.youtube.com/watch?v=53k99N6z3JQ Erişim Tarihi: 28.01.2018.

[800] https://www.youtube.com/watch?v=K1wdDIwKl6c Erişim Tarihi:28.01.2018.

[801] Milliyet, 16 Nisan 1977. Hıfzı Topuz, **a.g.e.** , s.116.

1977 seçimlerinde AP'nin seçim kampanyasını ilk defa bir reklam şirketi yürütür. Şirketin adı Cen Ajans'tır. AP, yasal açıdan sıkıntı olmasına rağmen Hürriyet gibi büyük gazetelere ilan verir. AP, görülmez bir şey yapar. Ajans aracılığıyla "*Demirel Evinizde*" adıyla 20 bin tane kaset ve beş milyona varan el ilanı dağıtır.[802] Teyp kasetleri, gazete ilanları Adalet Partisi'nin Türk demokrasi ve siyasetine kazandırdığı propaganda yöntemidir.[803]

AP'nin kaset, şarkı atağına karşı Ecevit önderliğindeki CHP'nin vereceği bir cevabı vardır. CHP siyasetinin Ecevit döneminde halk tabanına dokunur tarzda olduğu görülür. Bir ozan elinde sazı ile CHP ve Ecevit için seçim şarkısı üretir. CHP, bir türküyü ilk kez seçim şarkısı olarak kullanır. Ecevit, bir otobüsün üzerine Türk siyasi tarihinde ilk kez bir platform yaptırır. Bu platformun çevresini hoparlörler döşetir. Böylece meydanlarda ayrıca platform kurma zorunluluğu ortadan kalkar. Seçim otobüsü denilen olguyla Türk halkı böylece ilk kez tanışmış olur. Seçim otobüsü sokaklarda dolaşırken, kente girerken, büyük caddelerden geçerken ve seçim meydanına yanaşırken teypten CHP için yapılmış şarkılar çalınır. Çalınan şarkılardan birinin sözleri şöyledir:

"*50. senenin aydın kişisi*

Zaman geldi çattı, gel Karaoğlan

Bu bozuk düzenden artık usandık

Sen buna bir çare bul, Karaoğlan"

Âşık Mahzuni Şerif de yaptığı "*Karaoğlan*"[804] şarkısıyla Bülent Ecevit sevgisinin yayılmasına katkı sağlar. Şarkıda Mahzuni Ecevit'e *"Sevgili kardeşim canım Karaoğlan*" diye seslenir. "*Asık suratlı göbeklerden usandık*" sözüyle de Demirel'i eleştirir. Türkünün devamında "*haksızın hakkından haklılar gelir, millet verdiğini geri de alır, kara bahta ak gün saracaksan gel"* der. Böylece Ecevit'in ak günler göreceğiz söylemini destekler. Ali Rıza Binboğa'nın "*Yarınlar Bizim*"[805] şarkısı da bu dönemde Ecevit için üretilir. Gülgün Alanyalı tarafından Ecevit tarafından yazılmış olan "*Uyum"*[806] adlı şiir bestelenir ve halka sunulur. Ünol Büyükgönenç

---

[802] **A.g.e.,** s.45.

[803] **A.g.e.,** s.180.

[804] https://www.youtube.com/watch?v=asAit6Zp-T8 Erişim Tarihi:28.01.2018.

[805] https://www.youtube.com/watch?v=vz0AjOyW9y0 Erişim Tarihi:28.01.2018.

[806] https://www.youtube.com/watch?v=GlrH4qyk7vA Erişim Tarihi: 28.01.2018.

tarafından söylenen marşa benzer *"Yeni Bir Türkiye"* şarkısı 1977 seçimlerinde CHP tarafından kullanılır. Bütün bu türkü ve şarkılarda partiden daha çok lider vurgusu vardır. Türkü ve şarkılarda *"emek, barış, aydınlık"* gibi kavramlar dillendirilmektedir.[807] Dönemin popüler şarkılarından Şenay'ın *"Sev Kardeşim*" ve "*Hayat Bayram Olsa"* yapıtları Ecevit tarafından seçim meydanlarında kullanılır.

Mahsuni, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamından Nihat Erim Hükümeti'ni sorumlu tutar. Bu nedenle *"Erim Erim Eriyesin"* adlı türküyü yapar. Bu türkü nedeniyle Başbakan'a hakaret gerekçesiyle Mahzuni hapis yatar. 1960'ların sonundan itibaren Türkiye'de bazı kesimlerde Amerikan karşıtlığı yükselir. Mahzuni'nin bu dönemde söylediği *"Katil Amerika"* ve *"Savulsun Gitsin-Ambargo*"[808] türküleri bu açıdan değerlendirilmelidir.

1970-1980 müziğin propaganda ve siyasi reklamda kullanılması açısından ilginç bir dönem olur. Bu dönemde bando, davul-zurna gibi unsurların seçim meydanlarında kullanılması geriler. Teypler, popüler şarkılar gündeme gelir. 1970-1980 arası müziğin propaganda aracı olarak kullanılması başlı başına akademik bir araştırma konusudur.

[807] Selim Öztürk, *Siyasal İkna ve Seçim Müzikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme,* **İletişim ve Diplomasi Dergisi**, 2014, s.203.

[808] https://www.turkedebiyati.org/sairler/mahzuni.html Erişim Tarihi: 28.01.2018. Şarkı sözü şöyledir:

Ambargo mambargo dinleme gardaş
Gelin Amerika kovulsun gitsin
Üsleri müsleri çıksın burdan
Kendi toprağına savulsun gitsin

Bu herifler senden alır haşhaşı
Morfin eder sana açar savaşı
Boşuna vurmadan gardaş gardaşı
Bir bayram davulu çalınsın gitsin

Elin gavurunu boşa çagırma
Evdeki dövüşü ele duyurma
Seni senden, beni benden ayırma
Böyle bir memleket öğünsün gitsin

Bu topraklar bizimdir bizim olacak
Amerika bela buldu bulacak
Mahzuni bağımsız şehit kalacak
Yeter ki Türkiye'm dev olsun gitsin.

5.2.4.Temsil Yoluyla Propaganda

Temsil yoluyla propaganda etkili bir yöntemdir. AP ve Demirel bu yöntemi kullanır. AP'ye göre halkın gerçek temsilcisi kendileridir. Demirel ise halktan birisidir. Demokrat bir kişidir ve 1970-1980 arasında AP ve taraftarları tarafından Demirel'in demokrat bir lider olduğu hususunda propaganda yapılır. Demirel, sürekli *"bu ülkede basın hürdür."* der. Elbette AP'nin siyasi rakipleri söz konusu bu temsil propagandasını yıkmak için karşı propaganda geliştirirler. Demirel'in basın özgürlüğü var söylemi muhalif gazetelerde karşı propaganda konusu yapılır. Demirel taraftarlarının Demirel'in hoşgörülü bir siyasetçi olduğu[809] anlayışı bu propaganda faaliyetiyle yerle bir edilmek istenir. Onun zamanında ülkede artık Demirel mağdurları türemiştir.

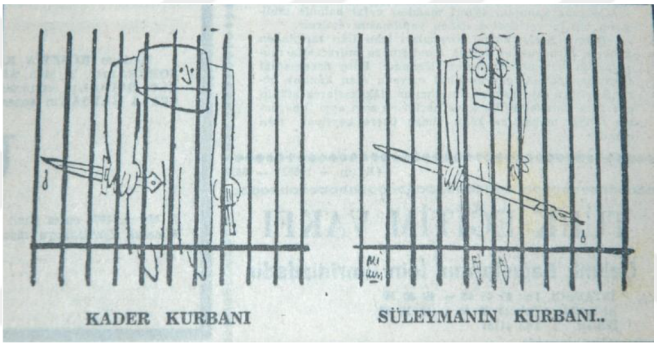

Resim 111: Kader kurbanı ile Süleyman kurbanı arasındaki fark. [810]

12 Mart Muhtırası gibi demokratik olmayan oluşumlardan en çok Demirel çekmesine rağmen karşı propaganda çalışmalarında Demirel'in demokratik olmayan yöntemlere yöneldiği vurgulanır. İrfan Demirkol tarafından fotomontaj tekniğiyle aşağıda gösterilen ve Demirel dönemini anlatmak için kullanılan fotoğraf ve buna benzer fotoğraflar o günlerde değişik yerlerde gösterilir.

[809] Fevzi Demir'le yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 02.11.2015).
[810] Cumhuriyet, 08 Mayıs 1974.

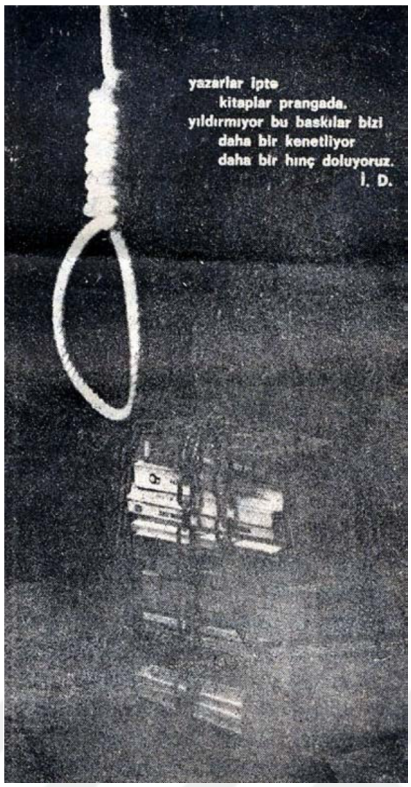

Resim 112: Zincire vurulmuş kitaplar ve idamlık düşünceler. [811]

Cumhuriyet'te yayımlanan karikatürde, Demirel'in eli demokrasiyi göstermesine rağmen o elini bırakıp zıt istikamete yönelmektedir.

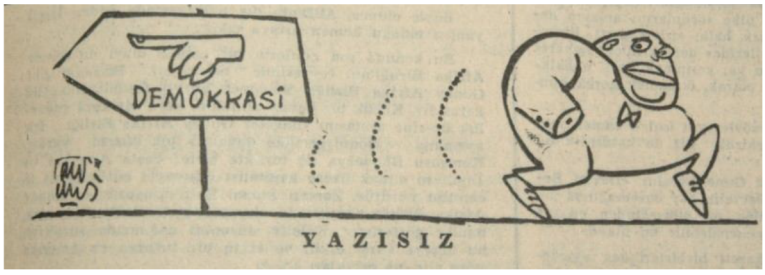

Resim 113: Kendisinin işaret ettiği Demokrasiden kaçan Demirel. [812]

Sağ cephe açısından özellikle halkçı, milliyetçi Ecevit imajının yerle bir edilmesi gerekmektedir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, haşhaş ekim yasağının kaldırılması gibi olaylarla popüleritesi artan Ecevit'in gözden düşürülmesi için halkçı ve milliyetçi denen Ecevit'in hayır o öyle değil denmesi lüzumludur. Sağ cephe Ecevit için karşı propaganda silahını kullanır. Sağ cepheye göre Ecevit Türk milletini tanımamaktadır.

[811] İrfan Demirkol, **Amasra Açık Hava Fotoğraf Sergisi Basın Bildirisi**, 20 Temmuz 1975.
[812] Cumhuriyet, 20 Kasım 1971.

Resim 114: Demirel Ecevit'e ders veriyor. [813]

Çıkarılan bir dedikodu bazen bir kişinin temsil gücünü sarsıntıya uğratır veya yıkar. 1977 yılı Belediye Seçimlerinde Aydın'da, Aydın AP İl Yönetim Kurulu mevcut AP'li Belediye Başkanı Cevat Aldemir'le devam edilmemesi; seçime başka bir adayla girilmesi gerektiğini AP Genel Merkezi'ne bildirir. Çünkü Cevat Aldemir'in uygunsuz kimi kadınları usulsüz bir biçimde belediyeye işe aldırdığı, imar uygulamalarında usulsüzlük yaptığı gibi pek çok konuda aleyhinde dedikodu olduğu genel merkeze iletilen il yönetim kurulu yazısında belirtilir.[814] Cevat Aldemir'in hakkındaki dedikodular AP aleyhinde karşı propaganda yapılma ihtimali olduğu için onun adaylığı uygun görülmez.

Siyasi partilerin veya temsilcileri ile liderlerinin çoğu zaman ne dedikleri onların neyi temsil ettiklerine dair seçmene ipucu vermektedir. 1977 seçimlerinde CHP'nin yüksek oy alması bu bakımdan tesadüf sayılamaz. Ecevit o dönemde Milliyet Başyazarı Abdi İpekçi'ye verdiği mülakatında bir bölgeye gitmeden önce çok derin bir hazırlık yaptığını belirtir. O bölgenin senatörleri ve milletvekillerinden bölgeyle ilgili ayrıntılı bilgi aldığını ifade eder. Yine kimi uzman personelden oranın tüm kültürel özellikleri öğrendiğini anlatır. Oraya yapılan devlet yatırımları hakkında raporlar istediğini belirtir. Orada yapacağı konuşmaları bu çerçevede şekillendirdiğini dile getirir.[815]

[813] Tercüman, 16 Ekim 1979.

[814] Belge, AP Eski İl Başkanı Deniz Atay'dan temin edilmiştir. 03.11.1977 tarihinde AP merkezine gönderilen yazı 04.11.1977 tarihinde Nahit Menteşe tarafından teslim alınmıştır. Belgeye İmza koyanlar: 1977'de AP Aydın İl İdare Kurulu: Deniz Atay (Başkan), Nizamettin Sarıbaş, Ahmet Ünsal, Ahmet Yoğurucu, Nuri Aksoy, Hasan Tatlıbaş, Fikret Süvari, Ahmet Zengin, Murat Kozalı, Sami Yavuz, Osman Yardım, M. Ali Yeşilçöllü, Fikret Tuzcuoğlu, Günay Olçum, Nurettin Gündem.

[815] Bülent Ecevit'in Konuşmaları, 1976, Ankara, s.18.

1970-1980 arasında her alanda olduğu gibi öğretmenler arasında siyasi bölünmüşlük söz konusudur. Öğretmenlerin pek çoğu bıyıklarıyla, giyinişleriyle okuduklarıyla siyasi görüşünü açıkça belli eder. Onlar, şekli temsil gücüne de sahiptir. Hatta çoğu öğretmenin kendi ideolojine adam kazandırmak için öğrenciler arasında çalışma yaptığı bilinmektedir. Özellikle kimlik inşasının yüksek olduğu lise döneminde hal ve davranışlarıyla öğretmenlerin pek çok öğrencinin idolü haline gelmektedir. Eğitime uzun yıllar müdür olarak hizmet vermiş olan Beyhan Erdoğan'ın ifadesine göre: *"1980'de Aydın Efeler Lisesi'nde felsefe öğretmeni olarak çalışan Ahmet Alpdoğan vardır. Tutum ve davranışlarından, kibarlığından dolayı kendisi "Şeker Ahmet" olarak bilinmektedir. Ahmet öğretmen hem öğrenciler hem öğretmenler arasında çok sevilmektedir. Kendisi sol düşüncelidir. Öğrencileri acayip etkilemektedir. Aydın'ın köylerinden gelen AP dışında bir görüş tanımayan kimi liseli gençlerin sol düşünceyle tanışması onun eliyle olur. Sonra gençler birer ateşli sol savunucusu haline gelir. Bu durum bazı sağ kesimin dikkatini çeker. Öğretmenin susturulması gerekir. Birgün, kendisi evinde yemek yerken kapı çalınır, benim çalıştığım okulda okuyan bir lise öğrenci tarafından çocuklarının gözü önünde vurulur. Biz Aydın hapishanesine lise bitirme sınavlarına gittiğimizde, bir genç koşup geldi. "Hocam, beni tanıdın mı?" diye sordu. "Hayır" dedim. "Ben Ahmet Alpdoğan'ı vuran kişiyim." Diye cevap verdi. Daha sonra bu kişinin Rahşan affiyla serbest kaldığını duydum."*[816] Öğretmenin temsil gücünü kıramayanlar onu ortadan kaldırmaya karar verir. Halil Aktemur, 1970-1980 arasında Aydın ilinde gözlemlerine göre sol düşünce adına gençler arasında bir temsil sorunu vardır. *"Emekten yana, sömürü karşıtı, anti-kapitalist sol düşünceyi savunan gençlerin pek çoğu Aydınlı toprak ağalarının çocuklarıydı. MHP, MSP hareketi içinde kadın-erkek ilişkileri, kılık-kıyafet açısından bir ritüel vardı. Gelenekçiydi. Sol düşüncede doğası gereği böyle bir yaşam daha kolaydı. Kimi gençler, belki de bundan dolayı solcu görünmeyi, orada bulunmayı seviyordu."*[817] Ancak emek söylemi ve toprak ağalığı tam bir tezat durumdur.

Temsil meselesi milleti temsil etme noktasından ele alınacak olursa daha kapsamlı şeyler söylenebilir. Kimi zaman yanılsama da ortaya çıkabilir. Halka yakın

[816] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015). Cinayet 18 Nisan 1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan haberle de doğrulanmıştır. Haberde öğretmenin TÖB-DER'li olduğu bilgisine de yer verilmiştir.
[817] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).

olmayla, halkı temsil etme kavramları birbirine karışabilir. Bu nedenle hem seçme-seçilme sisteminin getirdiği hem de halk adamı gibi davranma ya da halka yakın olma ile halkı temsil etme arasındaki yanılsamadan dolayı Türkiye'de siyasi temsilde sorun vardır. Ancak kimi siyasileri hem halka yakın olup hem halkı temsil ettikleri de bilinmektedir. 12 Mart Muhtırası sonucu başbakan yapılan Nihat Erim, Amerika ve sermayeden yana bir görüntü çizer. Halktan-milletten yana bir görüntü çizen Ecevit, kendi samimiyeti sorgulanır diye büyük sermaye ve Amerika yanlısı Erim hükümetini İnönü'ye rağmen destekleyemezdi. Halkı temsil ettiği iddiasıyla politika yapan Ecevit doğru mesaj vermekte, çelişkiye düşmemekte ve kendi iktidarını hazırlamaktadır. 1970'lerden 1990'ların sonuna kadar siyasette etkili olan "*Erbakan, çok entelektüeldir. Halka karşı aristokratik bir yaklaşımı söz konusudur. Bu onun hem mesleği, eğitimi hem de geldiği aileden kaynaklanmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan, Kasımpaşa sokaklarında büyür. Erbakan'ın yanında siyasete başlar. Ancak o, geldiği nokta itibariyle halka daha yakındır. Bu nedenle halkın büyük bir kısmı Erdoğan beni temsil eder dediği için ona oy vermektedir.*"[818]

1980 öncesinde Demirel eşini hemen her yere götürür. Ecevit de benzer bir uygulama içindedir. Demirel'in eşi Nazmiye Demirel, arka planda kalırken Rahşan Ecevit, kocasına yardım eden eş görüntüsü çizer. Ecevit, Aydın'a miting için gelir. Pek çok yerde olduğu gibi o mitingde konuşurken eşi CHP'nin promosyon masası başında partiye gelir sağlamak için amblem, rozet, kitap vb. şeylerin satışını organize eder.[819]

[818] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme, (Görüşme Tarihi: 09.10.2016).
[819] Recep Başkar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

Fotoğraf 115: Demirel'in Aydın'ı ziyareti 1979, Nazmiye Demirel yanında.[820]

Demirel'in Nazmiye Demirel'i yanında götürerek tam bir halk adamı ya da milletin temsili görüntüsü verirken bu durum çoğu kez mizah konusu olur. Ancak mizah medya ayağında dönen bir unsurdur. Geniş kitleler Demirel'in kendilerini temsil ettiğini düşünmektedir.

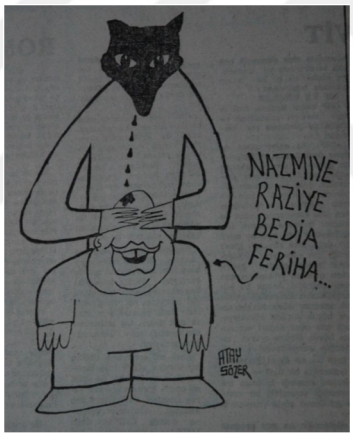

Resim 116: Demirel'e dair.[821]

[820] Fotoğraf Aydın AP Eski İl Başkanı Nizamettin Sarıbaş'tan alınmıştır.

[821] Cumhuriyet, 20 Ekim 1979.
Bir seçimde Nazmiye Demirel Üzerinden Seçim Şarkısı Yapılır. Bunu muhalif kanat alaycı yaklaşımla halk ozanı hicviyle hazırlatır. Süleyman Demirel Ağzıyla Nazmiye Hanıma seslenilmektedir: Nazmiye Hanım da ona cevap vermektedir:
Orta boylar vız gelir Nazmiye
Yeneceğim İsmet'i Nazmiye Nazmiye
Oynatıver elini Sülüman
Görmesinler kelini Sülüman
Güreşte yenilirsen Sülüman
Yutma küçük dilini Sülüman, Sülüman
Anladılar çıbanı Nazmiye
Haydi, göster çabanı Nazmiye
Sandığa girer çıkar Nazmiye
Bilirsin bu çobanı Nazmiye, Nazmiye
Karanlıkta dumanda, dumanda
Veririz biz kumanda, kumanda

1977 seçimleri sonrasında CHP iktidarı döneminde pek çok ülkücü gencin hapse atıldığı iddia edilir.[822] Adalet Partili pek çok avukat bu gençlerin kurtarılması için ücretsiz vekillik yapar.[823] Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde MHP'nin hükümete katkısı bilinir. AP'nin milliyetçi çizgideki insanların temsiline soyunması bu insanlar tarafından direk veya dolaylı yönden AP'nin desteklenmesi sonucunu doğurur. Bütün bunlar, 1979'da Ecevit hükümetinin düşmesi sonrasında Demirel azınlık hükümetinin kurulmasında ülkücülerin veya MHP hareketinin bu azınlık hükümetini desteklenmesi şeklinde bütünleştirici etki yapmıştır denebilir.

Propaganda çalışmalarının açığa çıkarttığı en önemli sonuçlarından birisi aidiyet duygusudur. Bu psikolojik bir unsurdur. 1980'den önce MHP veya ülkücü hareket gençler arasında yeni bir aidiyet alanı oluşturur. Hatta bu aidiyet duygusunun güdülemesiyle vatana sahip çıkma, vatanı düşmandan kurtarma ve Komünist-Marxist düşünceyi ülkeden çıkarma mücadelesi ortaya çıkar. MHP'nin aslında ciddi ekonomik – sosyal – siyasal önermeleri de vardır. O günkü Türkiye'nin ekonomik sorunlarına karşı MHP'nin ciddi çözüm önerilerine sahip olduğu anlaşılır.[824] Ancak MHP propagandasında bunlar pek vurgulanmaz. Bu nedenle MHP 1980'den önce tam bir kitle partisi olamaz. Diğer bir ifadeyle MHP'nin temsil gücü sınırlı bir alanda kalır. Bu da bu partinin aldığı oy oranlarına da yansır. MHP'nin kimlik propagandası, aidiyet duygusuna veya duygusal zemine dayalı propagandası hakkında Av. Bahattin Okşan şu tespitlerde bulunur: *"1974'ten önce AP'nin gençlik teşkilatı yoktu. Gelinen süreçte de Türkiye genelinde AP'nin gençlik teşkilatı zayıf kaldı. AP, Ülkücü teşkilatı aşamamaktaydı. Gençler, ikiye ayrıldı. Sağcıları ülkücüler temsil ediyordu. Çatışmacı ruhtan dolayı gençler ülkücü kanada yönelmekteydi."*[825] Bahattin Okşan'ın dediklerinden anladığımız kadarıyla MHP, daha çok gençlik temsili olarak belirir ve öyle kalır. Kitlelerden ziyade MHP gençliği temsil eder. Bu temsil de gençliğin tamamını kapsamaz. Sözün özü 1980 öncesi MHP sağ gençliğin temsilidir denebilir.

Buluşalım hepimiz hepimiz
Isparta'da limanda limanda
https://www.youtube.com/watch?v=IiBBep9tgnA Erişim Tarihi: 31.10.2016.

[822] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[823] Av. Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[824] A. Türkeş, **Temel Görüşler,** Dergâh Yayınları, İstanbul, 1975, s.220.
[825] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

Özellikle 1980 öncesinde kırsalda lakap takma önemlidir. Kişiler yada aileler kırsalda soy isimlerinden daha ziyade lakaplarıyla bilinir. Söz konusu dönemde nüfusun çoğunluğunun kırda yaşadığı düşünülecek olursa bu önemli bir konudur. 1970-1980 arasına liderlere lakap takılması birer propaganda unsurudur. Temsil propagandasının kendisidir. Lakap, kendi içerdiği mesajın dışında ben sendenim demenin en kestirme yollarından birisidir. "*Çoban Sülo" "Baba"* gibi Demirel'e takılan lakaplar ile Ecevit'e "*Karaoğlan" "Halkçı Ecevit"* denmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Demirel'in komünist ithamlarına karşı Ecevit'in temsil propagandasına da örnek olacak şekilde değerlendirmesi ile bu konuyu sonlandırmak yerinde olur. Ecevit şunları der: *"Biz halk bütünleşen bir partiyiz. Türk halkı da özgürlükçü demokrasi ile bağdaşmayan hiçbir rejimi benimsemez. Bunun tersi olsa halk ya bizi durdurur veya bırakır."*[826]

5.2.5. Kadrolaşma Yoluyla Propaganda

Türkiye'de herhangi bir siyasi görüş, devlet kadrolarını ulaşmayı, devleti ele geçirmenin, iktidar olmanın yegâne yolu gibi görmektedir. Bu algı öteden beri devam etmektedir. Osmanlı'da şehzade annelerinin sultanı etkileyip kendine yakın isimlerin Şeyh-ül İslamlığa, Yeniçeri Ağalığına atanmalarını sağlamaya çalışmaları denilenlere örnek teşkil edebilir. Böylece anne kendi çocuğunun tahta geçmesini sağlayacaktır.[827] Diğer annelerden olma şehzadeleri alt edebilecektir. Söz konusu kökleşmiş algının güçlü uzantılarının günümüze dek geldiği en son 15 Aralık 2016 darbe girişimiyle bir kez daha anlaşılır. Cemaatin devlet içinde kadrolaşma niyeti açıkça ortaya çıkar. Devlet memurlarının bir kısmı ise makamlarını ideolojilerinin aracı olarak kullanır.

Devlet memurluğunda en büyük kırılma 1945 yılında çok partili yaşama geçiş süreciyle birlikte yaşanır. Uzun yıllar tek parti iktidarında çalışan memurlar parti adamı olmayla devlet memuru olmayı özdeş kabul ettiler. İl valilerinin CHP il başkanı kabul edildiği bir atmosferde böyle bir algının oluşması normal gibi gözükmektedir. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte devlet memurları bir şaşkınlık ve bocalama yaşar. Başlarda, başta valiler olmak üzere memurlar DP'ye

[826] Bülent Ecevit'in Konuşmaları, 1976, Ankara. S.84.
[827] Sina Akşin ve diğerleri, **Osmanlı Devleti (1600-1908),** Cem Yayınları, İstanbul, 2002, s.s.19-72.

karşı olumsuz tavır takınırlar.[828] Hatta valiler ve memurlar CHP'nin seçim çalışmalarına açıkça destek verirler ve CHP adına propaganda yaparlar.[829] Amirler alttaki memurlara CHP'ye oy vermeye zorlarlar.[830] Üstelik CHP parti müfettişlerince bu tip amirlerin ödüllendirilmesi parti merkezine ve ilgili bakanlıklara önerilir[831] Zaman geçtikçe ve DP güçlendikçe memurlar arasında parçalanma görülür. Kimi memurlar DP'yi desteklemeye başlar. Bu sefer aynı memurların yerlerinin değiştirilmesi gündeme gelir.[832] İktidar, saf değiştiren kimi memurları cezalandırma yolunu seçer.

Memurlar, partizanca davranınca bir sonraki iktidar onları değiştirme, görevlerine son verme, sürgüne gönderme, yargılama yollarına gider. Kimi kurumların kapatılması, yenilerinin açılması gündeme gelir. 1971 Muhtıra döneminde solcu öğretmen, asker, memurların tasfiyesine dönük 1402 sayılı kanun çıkarılır. Sonra sürgünler, memuriyetten atmalar başlar. Bu tip mağdur kişilere de 1402'likler denir. Avukat Sümer Germen şöyle der: *"O zaman yanında stajerlik yaptığım Aydın Baro Başkanı Yusuf Ziya Uzman sol görüşlüydü. Kendisinden solcu avukatların listesi istendi. O da bu listeyi vermedi. Sonra baskılar artınca görevini bırakmak zorunda kaldı."*[833] 1961 Anayasası geniş bir özgürlük alanı verince memurlar arasında kamplaşmalar görülür. 1970'lerde başlayan sık iktidar değişikliği de bunu besler. Kamplaşma yasal sınır içinde dahi görünür. Çünkü memurlar, kendi ideoloji çerçevesinde kurdukları dernekler etrafında toplanır. Ülkenin güvenliğini sağlamakla görevli polis dahi bölünür. İktidarlar birkaç kez polis derneklerini kapatmaya çalışır.[834] O günün öğrencilerinden Fettah Açan polisteki kamplaşmanın ne noktaya vardığını şöyle anlatır: *"1970-1980 arasında ayrışma polis teşkilatına kadar varmıştı. POL-DER, solcu; POL-BİR sağcı polisleri temsil etmekteydi. Okullarda POL-DER'li polisler görev yaptığında ülkücü gençler okula gidemezdi. Gitseler dahi dayak yerlerdi. POL-BİR'li polislerin görev zamanında ise solcu*

[828] **"Adnan Menderes'in Konuşmaları ve Demeçleri-Makaleleri**, c.III, 1991, s.94.
[829] Demokrat İzmir, 20 Temmuz 1946.
[830] BCA, 490.01/245.974.1.
[831] BCA, 490.01/139.560.1.
[832] BCA; 490.1/825.263.1.
[833] Av. Sümer Germen'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2015). Germen: "1402 Sayılı 12 Mart 1971 Muhtırasıyla çıkarıldı. Kamudaki sol görüşül personelin tasfiyesini öngörmekteydi. 12 Eylül 1980 idaresi de bu değişikliği uygulamaya koydu. Aynı darbe döneminde 5000 kadar kamu personeli görevden ihraç edilmiştir." http://www.ntv.com.tr/turkiye/universitedeki-darbe-1402likler,7aZC1XjZ6U-d1i0QGRjYAw Erişim Tarihi: 27.02.2017.
[834] Yeni Asır, 12 Haziran 1978.

öğrencilerin işi zordu. POR-BİR'li polisler sağcılar dayak yiyecekse hemen duruma müdahale ederdi. Ters durumda uzun süre dışarıda beklerlerdi. POL-DER'li polisler için tersine bir durum söz konusuydu. Okula ve derslere blok halinde, kalabalık bir biçimde dayak yememek veya dayak atabilmek için giderdik. Orta yolcu arkadaşlar vardı. Bunlar, ara sıra dayak yerlerdi. Ancak hep okula giderlerdi. Biz onlardan ders notlarını alırdık.[835] Güvenliği sağlamakla görevli polis bizatihi anarşinin sebebi olur.[836]

Özaydınlı, Pol-Der ve Pol-Bir'in kapatılması ile ilgili yasa teklifinin hazırlandığını açıkladı...

Polis dernekleri sorunu Meclis'e geliyor

TALEBE YURDU
AKSANCAK ŞUBESİ

İÇİŞLERİ Bakanı İ... fan Özaydınlı emniyet örgü... tü içinde bölünmelere yol... açan polis derneklerinin ka... patılması için hükümet tara... fından hazırlanan yasa tekli... finin önümüzdeki günlerde... Meclis'e sunulacağını açık... ladı.

Beraberinde Jandarma... Genel Komutanı Orgeneral... Sabap Yardımoğlu olduğu... halde dün helikopterle Kuş... adası'ndan İzmir'e gelen... İçişleri Bakanı, Vilayet'te... asayiş sorunuyla ilgili bir... toplantıya katıldı. Bu ara... da gazetecilerin sorularını... cevaplayan Bakan Özaydın... lı, bali meçhul olay bırak... mama kararında oldukları... nı belirterek şunları söyledi:

"Bakanlık görevini yük... lendiğim günden bu yana... yakalanan suçlu sayısında... büyük artış olmuştur. Her... olayın sorumlusu mutlaka... yakalanıp adalete teslim... etmek konusundaya Ülkem... iz'in kuvvetlerinin olaylar... karşısında aldıkları önlem... ler yeterlidir. Ancak son... zamanlarda yasa dışı örgüt... ler ülkemizde de "Vur-Kaç"... yöntemiyle çalışmaya çalış... mış, bu tip olaylarda münferit... gözaltılar...

İçişleri Bakanı Özaydın... lı, daha sonra Foça'ya... giderek jandarma komutanlığı... okulunda incelemeler yaptı.

Gündoğdu Öğrenci Yurdu gece bombalandı

İZMİR Emniyet Müdürlüğü ekipleri tarafından dün sabaha karşı Büyükçiğli Çimentepe semtinde düzenlenen bir seri operasyonda yasa dışı örgütlere bağlı oldukları saptanan 10 kişi gözaltına alındı. Polis soruşturma sonuçlandırılıncaya kadar yakalananların kimlikleriyle bağlı oldukları örgütlerin açıklanmayacağı bildirildi. Bu arada önceki gece saat 01 sıralarında Alsancak'taki Gündoğdu erkek öğrenci yurduna patlayıcı madde atıldı. Tamirat nedeniyle yurt boş olduğu için ölen ve yaralanan olmadı. Ancak yurt binası hasar gördü, çevre binaların camları kırıldı, halk korku içinde sokağa fırladı. Bombayı attıktan sonra plakası belirlenemeyen bir otomobille kaçan iki kişinin aranmasına başlandı.

(Fotoğraf: Sermet ÖGE)

■ÖTEKİ ANARŞİ HABERLERİ SAYFA 3'TE

Resim 117: Polis dernekleri.

1979 Araseçimi sonucu iktidar değişikliğinde sol kadroların uzaklaştırılacağı bellidir. Örneğin Milletvekili Mustafa Acar'ın girişimiyle Nazilli'deki pek çok polisin görev yeri değiştirilir. Polisler iddiaya göre sözde faşistlerce kurtarılmış bölgelere tayin edilir. (Yozgat, Afyon, Nevşehir, Trabzon, Kırşehir). Nazilli'den yurttaşların Acar'ın memurun yakasından elini çekmesini istedikleri şeklinde iddiaları vardır. Sağlık sektöründe ve eğitimde de tayin ve atama furyası devam eder.

[835] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015, Aydın).
[836] Yeni Asır, 17 Haziran 1978.

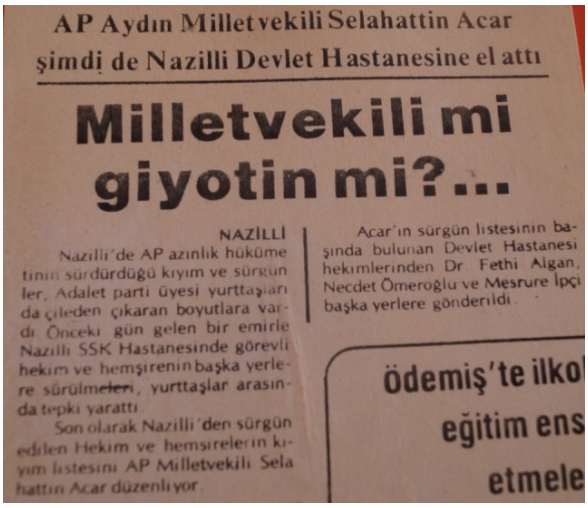

AP Aydın Milletvekili Selahattin Acar
şimdi de Nazilli Devlet Hastanesine el attı

Milletvekili mi giyotin mi?...

NAZİLLİ

Nazilli'de AP azınlık hükümetinin sürdürdüğü kıyım ve sürgünler, Adalet parti üyesi yurttaşları da çileden çıkaran boyutlara vardı. Önceki gün gelen bir emirle Nazilli SSK Hastanesinde görevli hekim ve hemşirenin başka yerlere sürülmeleri, yurttaşlar arasında tepki yarattı.

Son olarak Nazilli'den sürgün edilen Hekim ve hemşirelerin kıyım listesini AP Milletvekili Selahattin Acar düzenliyor.

Acar'ın sürgün listesinin başında bulunan Devlet Hastanesi hekimlerinden Dr. Fethi Algan, Necdet Ömeroğlu ve Mesrure İpçi başka yerlere gönderildi.

Ödemiş'te ilko
eğitim ens
etmele

Resim 118: Acar, giyotine benzetiliyor.[837]

Nazilli'de kıyımların sonu gelmiyor

NAZİLLİ(ÖZEL)

AP azınlık hükümetinin partizanlığı ve memur kıyımları bitmek bilmiyor. Türkiye genelinde olduğu gibi Nazilli'de de sürgünler ve atamaların ardı arkası kesilmiyor. AP İlçe Teşkilatı ile memur düşmanı AP Milletvekili Selahattin Acar'ın ortaklaşa giriştikleri kıyım ve sürgünler Nazilli'de canla başla görev yapan 7

aberler

polisin özellikle faşistlerin hakim olduğu Yozgat-Afyon-Nevşehir-Trabzon-Kırşehir gibi kurtarılmış bölgelere gönderildiler. Bu toplu kıyımlar halk arasında tepkilere yol açtı. Yurttaşlar "**Nazilli'deki emniyet örgütünün vazifesine sadık, görev bilincine erişmiş, emniyet örgütünde tek güvenilir kişi olan bu polislerin başka başka illere sürülmesini, yöneticilik ve insanlıkla bağdaştıramıyoruz. Bu hükümetin ve özellikle Nazilli'li Milletvekili Selahattin Acar'da memurların yakasından elini çekmesini vatandaşa hizmet vermesini isteriz**" diye konuşmaktadırlar.

Resim 119: Acar'ın atamaları.[838]

Nazilli Eğitim Enstitüsü'nün kurucularından Beyhan Erdoğan buranın kısa sürede anarşi yuvası haline geldiğinden söz eder. Bir Anadolu ilçesi olan Nazilli'de yaşananlar rahatsızlık vermeye başlar. Acar'ın girişimiyle Eğitim Enstitüsü kapatılır. Öğrenciler diğer okullara gönderilir. Buralara gönderilen öğrenciler faşistlerin kendilerini okullara sokmadığı gerekçesiyle şikâyet ederler. Gazeteler, Acar için giyotin benzetmesi yapar. Onun Nazilli'de kıyım yaptığından söz ederler. Ancak kimi memurların, özellikle polislerin sol iktidar zamanında ne biçimde davrandıklarını halkın çoğunluğu bilmektedir. Halkın bir kısmında yapılanların doğru olduğuna dair bir algı mevcuttur. Ecevit iktidarı zamanında kadrolaşma hakkındaki AP algısını Nizamettin Sarıbaş şöyle ortaya koyar: "*1979'da*

[837] Günaydın, 05 Haziran 1979.
[838] Günaydın, 07 Temmuz 1979.

araseçim oldu. 5 vekil de AP'den çıktı. Ecevit hükümeti istifa etti. Demirel hükümeti kuruldu. İsmet Sezgin Maliye Bakanı oldu. Bu hükümet bürokraside kanayan yarayı sarmaya çalıştı. Daha önce Ecevit hükümeti bürokraside ciddi tahribatta bulunmuştu. Aydın'ın 12 tane ilçesinde daire müdürleri CHP'nin militanıydı. İş yapmıyorlardı. Aydın'a vakit geçirmeye gelmişlerdi. Biz Demirel, azınlık hükümeti zamanında Aydın'a Aydınlı daire müdürleri getirelim dedik. Komisyonlar kuruldu. Daire müdürleri isimlerini tek tek tespit ettik. Behiç Tozkoparan adlı milletvekiline listeleri teslim ettik. O da Nahit Menteşe'ye iletti. Menteşe de ilgili bakanlarla tek tek görüştü. Aydınlı daire müdürleri göreve başladılar. Daire müdürleriyle bir defa görüştük. Halk sizden hizmet bekliyor dedik. Sonra arkadaşlarımızı da daire müdürlerinin rahatsız edilmemesi hususunda uyardık. Bu arada valiyi de değiştirdik. O daire müdürleri ve vali işlerini düzgün yaptıkları için ihtilal süresince görevleri değiştirilmedi. Alt sınıftaki memurlara karışmadık.[839]

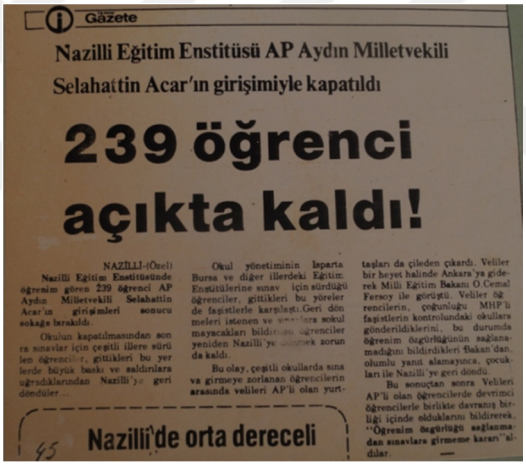

Gazete

Nazilli Eğitim Enstitüsü AP Aydın Milletvekili Selahattin Acar'ın girişimiyle kapatıldı

239 öğrenci açıkta kaldı!

NAZİLLİ-(Özel) Nazilli Eğitim Enstitüsünde öğrenim gören 239 öğrenci AP Aydın Milletvekili Selahattin Acar'ın girişimleri sonucu sokağa bırakıldı.

Okulun kapatılmasından son ra sınavlar için çeşitli illere sürü len öğrenciler, gittikleri bu yer lerde büyük baskı ve saldırılara uğradıklarından Nazilli'ye geri döndüler...

Okul yönetiminin Isparta Bursa ve diğer illerdeki Eğitim Enstitülerine sınav için sürdüğü öğrenciler, gittikleri bu yöreler de faşistlerle karşılaştı.Geri dön meleri istenen ve sınavlara sokul mayacakları bildirilen öğrenciler yeniden Nazilli'ye dönmek zorun da kaldı.

Bu olay, çeşitli okullarda sına va girmeye zorlanan öğrencilerin arasında velileri AP'li olan yurt taşları da çileden çıkardı. Veliler bir heyet halinde Ankara'ya gide rek Milli Eğitim Bakanı O.Cemal Fersoy ile görüştü. Veliler öğ rencilerin, çoğunluğu MHP'li faşistlerin kontrolundaki okullara gönderildiklerini, bu durumda öğrenim özgürlüğünün sağlana madığını bildirdikleri Bakan'dan olumlu yanıt alamayınca, çocuk ları ile Nazilli'ye geri döndü.

Bu sonuçtan sonra Velileri AP'li olan öğrencilerde devrimci öğrencilerle birlikte davranış bir liği içinde olduklarını bildirerek "Öğrenim özgürlüğü sağlanma dan sınavlara girmeme kararı" al dılar.

Nazilli'de orta dereceli

Resim 120: Nazilli Eğitim Enstitüsü.

Atama ve tayin, kadrolaşmayla ilgili en sağlıklı değerlendirmeyi AP Eski İl Başkanı Deniz Atay yapar: *"O tarihlerde basının sorduğu suallerden bir tanesi ve benim anlattığım bir konu vardı: O da memurların partili olup olmamasına dairdi. "Memurların siyasi partilere üye olmasında herhangi bir sakınca yoktur. Ancak bulundukları makam içerisinde, o işin çerçevesinde hiçbir kimse siyasi faaliyette bulunamaz, makamını ve memurluğunu siyasi araç olarak kullanırsa ve işinde partizanlık yaparsa memurluğu sona erdirilmeli ve ceza almalıdır. Yoksa bir kişi dışarıda siyasi faaliyette bulunuyormuş bunun kime zararı var. Memurların parti*

[839] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).

üyeliği yok ama partizanlık var. Hem bir üst düzey bir memur emrindeki bir işçiden çekinmektedir. Çünkü işçi partilere üye olabilmekte, memur olamamaktadır. Böyle bozuk düzen olmaz." [840] Tayin ve atamalarda görevi kötüye kullanan memurların dışında sırf düşüncesinden dolayı haksızlığa uğramış kişiler de görülür. Bir takım suiistimaller olur. Konunun o dönemde suiistimallere ne denli açık olduğunu yine Deniz Atay şu şekilde dillendirir*: "Devlet kademelerinde çalışan ama bizim karşımızda olan kişiler de vardı. Ben arkadaşlarıma ve diğer kişilere, bunlar CHP'li ya da komünist diye şikâyet etmeyin. Eğer makamını siyasi faaliyetler için kullanıyor, vatandaşlar arasında ayırımcılık yapıyorsa bana onu söyleyin. Bu insanları nereye göndereceksin? Bu insanlar, bu ülkenin insanları değil midir? Sürgüne gönderdiğin yerde yaşayanlar da bu ülkenin has evladı değil midir? Komünist diye bunları Moskova'ya mı gönderelim" deyince insanlar gülmekteydi. Kimi zaman sola karşı sert tepki koymadığım veya tavır almadığım için arkadaşlarım beni tenkit ettiler."* 1970-1980 döneminde kadrolaşma konusunda son noktayı 12 Eylül yönetimin koyduğu görülür. Sol kadrolar görevden uzaklaştırılır. Ülkücü kanat da bu işten etkilenir. O dönemin sol görüşlü kimselerinden olan Nursel Yıldız bu konuyla ilgili ilginç bir saptamada bulunur: *"12 Eylül sürecinde asıl mağdur olan ülkücülerdi. Solcular başına gelecekleri biliyorlardı. Eziyet ve işkence görmüşlerdi. 12 Eylül sürecinde 17 yaşında asılan Erdal Eren bile o yürüyüşe gittiğinde başına geleceği bilmekteydi. 12 Eylül idaresi, sırf tarafsızlık olsun diye devleti savunan ülkücülerden kimilerini astı. Bu tam bir şok havası oluşturdu. Bu bir mağduriyetti."*[841]

5.2.6. Eğitim Yoluyla Propaganda

Resmi bir söylemin kavratılmasının en önemli ayağı eğitimdir. Devletin ordu, polis, adli sistem şeklinde sadece baskı araçları yoktur. Radyo, televizyon, basın hâkim söylemin ideolojik silahlarıdır.[842] Eğitim ayağı da buna dâhil edilebilir. Her ideoloji kendine uygun insan tipi oluşturma gayreti içindedir. Bu nedenle eğitim, tam bir gizli propaganda aracı ve ideolojilerin cirit attığı bir alandır. Modern çağlarda eğitimin yaygınlaşması onu kitlesel hale getirir. Eğitim topluma ulaşmanın ve yüz yüze iletişim kurmanın bir vasıtası olur. Yüz yüze iletişim, diğer iletişim

[840] Deniz Atay'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi ve Yeri:13.02.2016).
[841] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi ve Yeri: 04.01.2016).
[842] Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015, s.Giriş.

araçlarının tümünün önünde olduğu ifade edilir. Buradan yola çıkarak hep güç bende kalsın diyen egemen güçler eğitimi hiçbir kimseye bırakmak istemezler. Yine güce sahip olmak isteyenler öncelikle eğitimi ele geçirmek gerektiğinin bilincindedir. Bu nedenle kimi zaman eğitim tam anlamıyla bir kıyım veya kadrolaşma alanı haline gelir. Taraflar, kendinden kişileri eğitim alanına yerleştirirken sadece nesli ve toplumu kendi beklentileri doğrultusunda biçimlendirme amacı taşımazlar. Bu aynı zamanda kendi adına çalışan taraftarlarını ödüllendirme yöntemidir. Bir iş sahibi olmak, bir makama gelmek önemlidir. Bu nedenle eğitimin hem iç hem dış propaganda etkisi vardır. Yeni bir insan tipi oluşturma çabası dış propaganda ise kendi kadrolarını yerleştirme bir iç propagandadır. İç propaganda safları sık tutma anlamında teşvik edici bir tutumdur. Bazen bu propaganda bilimsel ölçülerden uzaklaşarak sadece benden olsun ne olursa olsun şeklinde bir anlayışla tam bir kıyıma dönüşür. Bu kadroların kıyımı olduğu gibi nesillerin de kıyımıdır. Bu bazen istendik bir şeydir. Bilerek dileyerek böyle yapılır.

1970-1980 arasında siyasi istikrarsızlık vardır. İdeolojiler çarpışmaktadır. Sık iktidar değişimi eğitimdeki kıyım veya kadrolaşma hızını artırır. Aslında bu durum gurupların eğitimdeki propaganda etkisinden daha çok bir kaosun ortaya çıkmasına yol açar. 1970-1980 arasında niteliksiz eğitim ortaya çıkar. Bu da yeni sorunlara neden olur. Artık eğitim yeni gurupların propaganda ve varoluş yeridir. Eğitimden umduklarını bulamayan halkın talebi yeni bir arzı doğurur. Bu dershaneler olgusudur. Ticari gayelerle bir takım oluşumlar görülür. Kimi cemaatler de aynı noktadan hareketle gittikçe güçlenmeye başlarlar. Türkiye'de ilk dershane kurucularından Ahmet Konaklı vaziyeti şu şekilde açıklamaktadır: *"Bugünlerde kimilerince paralel yapı denilen(FETÖ) oluşumun temelleri o zaman atılmaya başlandı. O dönemlerde Akyazılı denen bir grup vardı. Fethullah Gülen'den söz ederlerdi. Fethullah Gülen, o günlerde Konak Hisarönü camisinde vaazlar vermekteydi. Akyazılı grubu kendilerine taraftar toplamaya başladılar. Gelişerek bugüne geldiler. Onların hedefi parlak öğrencileri toplamaktı… Gülen ise köy imamlarıyla irtibata geçip parasız yatılı sınavlarında ne kadar Türkiye derecesi yapmış zeki öğrenci varsa kurdukları yurtlarda, sonra birbiri ardına açtıkları dershanelerde onları yetiştirerek ve tercihlerini bizzat yaptırarak bütün birimlere, devletin kademelerine teker teker yerleştirdi. Bugünlerde yapılanlar semeresini vermiştir. Yetişen talebeler devletin üst seviyelerine geldiler. Gülen bütün bunları*

yaparken bu okullarda yıllarca her ramazanda iftar yemekleri vererek ve bu iftarlara bulundukları yerleşim yerinin ileri gelenlerini davet ederek, orada Gülen'in kasetlerini izleterek, yemeğin sonunda da birer halı açarak sürekli yardım toplamaktaydılar. Para açılışını büyük katılımla kendileri başlatarak o çevrenin işadamlarını adeta birbirleriyle yarıştırıyorlardı. Çocuk okutacağız diyerek, ramazanın manevi atmosferini kullanarak kendilerine kaynak oluşturmaktaydılar. Alışverişi ise sürekli birbiriyle yaptılar. Yurtdışına açılmalarının sebebi şöyle açıklanabilir: Yurtdışına açtıkları okulların her birinin masrafını işadamlarına fatura ettiler. İşadamları o okulların masraflarını karşılarken okullar da o destekleyici firmanın o ülke pazarına açılmasına aracılık ettiler. Böylece firmalar, pazar paylarını artırdılar. Zamanla yeşil sermaye denen olay gelişme gösterdi. Cemaatler başka amaçlarla dershaneler açarken ben ticari gayelerle 1972'de Aydın'ın ilk özel dershanesini açtım."[843]

Resim 121: Dershanelerin gazeteye verdikleri reklamlar.[844]

1970-1980 arasında eğitime ben egemen olacağım şeklinde anlayışı eğitim kurumlarını dinamitler. Guruplar kendi adamlarını kadrolara yerleştirirken siyasi istikrasızlığın etkisiyle bunu hızlıca ve el yordamıyla yaparlar. Kadroya getirilen kişilerin sadece ideolojisine bakılır olur. Onun alan hâkimiyeti hiç dikkate alınmaz. Matematik bilmeyen matematik öğretmenleri türer. Bu durum hemen her alan ve branşa yayılır. 1970'lerde Mühendislik Akademileri vardır. Bunlar bir nevi meslek yüksekokulu gibidir. Okulun yapısı itibariyle buradaki hocaların doktora yapmış olma şartı yoktur. Sonra bu okullar fakülteye dönüştürülür. Buradaki hocalar, bir gecede profesör olur.[845] Ahmet Konaklı akademik usulsüzlüklerle ilgili şunları anlatır: *"Eğitim enstitülerinde kırgınlar ordusu oluştu bunun sebebini şu örnekle anlatayım: Benim dershanemde fizik öğretmeni olarak çalışan bir arkadaşımız hiçbir*

[843] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[844] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.
[845] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 14.11.2015).

ekstra çalışması olmadan birden eğitim enstitüsüne sol kanat temsilcileri tarafından Fizik Bölüm başkanı yapıldı. Bu arkadaşımız göreve başladığında bölümünde kıyım yapmış. Birgün dershaneye yanıma ziyarete geldi. Nasılsa ülkücüler buna haber almış. Üç-beş dershanenin önünde toplanmaya başladılar. Hatta bir iki tanesi içeri girdi. Dershanemde ülkücü çocuklar da eğitim almaktaydı. Bana saygıları vardı. Bu iş burada olmaz, dışarıda bekleyin dedim. Daha sonra o arkadaşımızı arka kapıdan kendi arabamım içinde kaçırdık."[846] Yukarıda anlatılanları sadece sol gurupların veya partilerin yaptığını söylemek doğru olmaz. Sağ partilerin veya gurupların da benzer eğilimler gösterdiği görülür. Sağ iktidarlar tarafından sürülen veya görevden alınan eğitimciler bazen trajik bir sonla karşılaşırlar. Eski Okul Müdürü Erdoğan bununla ilgili şu hatıratını dillendirir: *"Ben müdürken Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Valilik ve Milli Eğitim Müdürlüğü kanalıyla okula resmi bir yazı geldi. Okuldaki sol düşünceli öğretmenlerinin tespit edilip bir liste ile bildirilmesi yazıda istenmekteydi. Ben direndim, böyle bir şey yapmadım. Valilik ve İl Eğitim Müdürlüğü makamı bana çok kızdı. Ancak dönemin AP bakanlarından Aydınlı Nahit Menteşe beni desteklediği için bana ilişemediler. Aynı dönemde Çetin, adında bir öğretmenimiz vardı. Kendisi Aydın'da Köşk'te müdürdü. Onu görevden alıp, Menderes nehrinin öbür tarafında, sapada kalan Dalama'ya öğretmen olarak sürdüler. Köşk'ten motosikletiyle Dalama'ya gidip gelmeye başlamış. Birgün bu öğretmenimizi Aydın Yağcılariçi'nde gördüm. Biraz konuştuktan sonra bana Köşk'e döneceğine söyledi. Minibüse binmesi için Adnan Menderes Bulvarı'ndan geçmesi gerekmekteydi. Kendisi bilinen bir kimseydi. Bana, ona refakat edip edemeyeceğimi sordu. Yoksa o bölgeye hakim sağcı kanat bana ilişir." Dedi. Ben de ona refakat ettim. Beraber söz konusu muhitte ilerlerken o nefret bakışlarını hissettim. Benim sağcı kimliğimden dolayı yanımıza pek yanaşmadılar. Öğretmenimi arabaya bindirdikten sonra dönüşte o kişiler yanıma yanaştılar. Onu niye koruduğumu sordular. Ben de öğretmenimiz, solcu olabilir ama vatanını seven, iyi bir insan olduğunu" kendilerine söyledim. Öğretmenimiz, bir gün Dalama'ya giderken Menderes köprüsü üzerinde ona pusu kurmuşlar, onu katledip, cansız bedenini bir çuvala koyup Menderes'e atmışlar.*"[847] Beyhan Erdoğan'ın iddialarını doğrulama imkânı yoksa da dönemin atmosferini tarif etmede işe yarabilir. İktidar ve güç hırsı, eğitimi propaganda alanı gibi görmeye sevk ederken aslında bu propaganda anlayışı tahrip edici yüzünü ortaya koyar. Ahmet Konaklı'nın

[846] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[847] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 14.11.2015).

aşağıda anlattıkları Beyhan Erdoğan'ı doğrulmaktadır: *"Eğitim Milliyetçi Cephe hükümetlerine kadar oldukça iyiydi. 1968'de Aydın Lisesi'ni bitirdiğimde o lisenin eğitimi oldukça sağlamdı. Öğretmenler, Eğitim Enstitülerinden iyi bir şekilde mezun olup gelmişlerdi. MC hükümetleri döneminde bu kadrolar değiştirilmeye başlandı. Normalde bir dersi beş hakta veremeyen öğrencinin okulla ilişkisi kesilirdi. 1971'de 5 hakla dersi veremeyerek matematik bölümünden atılan tanıdığım biri ülkü ocaklarına mensup diye okulu nasıl yaptıysa dışarıdan bitirdi. Hiçbir tecrübesi olmadan sadece taraftar diyerek 1976'da Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde Buca Eğitim Fakültesi'ne matematik bölüm başkanı olarak atandı."*[848] Konaklı'nın iddialarının doğru olup olmadığı kontrol etmek zor olsa da Konaklı'nın ifadelerinden öğretmen yetiştirme programının nasıl baltalandığını anlayabiliriz.

Atamalar ve kadrolaşma üniversite ile sınırlı kalmaz ilk ve ortaöğretime kadar iner. 1977 seçimlerinden sonra CHP-Ecevit tek başına iktidara gelir. Bazılarının görüşüne göre etrafındakiler Ecevit'i kullanırlar. Sağ görüşlü öğretmenler ya görevden alınır veya sürülür.[849] 1974 yılında Ecevit'in ilk iktidar döneminde Mustafa Üstündağ'ın Milli Eğitim Bakanı olduğu aşamada lise mezunu kişiler 3 aylık eğitimden sonra öğretmen olarak atanır. İddialara göre CHP iktidarı devleti alır tamamen solculara teslim eder. Öğretmen adaylarının tamamı TÖB-DER adı verilen sol görüşlü bir derneğin oluşturduğu listelerden seçilir. Bu öğretmenler, 1980 sonrası dahi görevlerine devam eder. Öyle ki 1991 yılında Milli Eğitim Bakanı olarak göreve başlayan Köksal Toptan, ilk göreve başladığında aradan yaklaşık 20 yıl geçmesine rağmen öğretmenlerin %30'unun bu üç ayda öğretmen olan guruptan oluştuğunu diğer %30'nun ise öğretmenlik dışı fakülte ve yüksekokul mezunu kişilerden teşkil ettiğini beyan eder.[850] Yapılanların uzun yıllar sarsıcı etkilerinin olduğu açıktır. Bu öğretmenlerin olumsuz etkisi Türk neslinin üzerinde uzun süre sonra görülür. Okul bitirip cahil kalan öğrenciler ortaya çıkar. Halil Aktemur biraz daha ileri giderek olayın vahametini ortaya koyar*: "Ben askerdeyken bu öğretmenler de askere alınır. Onlarla ilgilenen komutan benim de birlik komutanımdır. Komutan, bunlar daha tuvalet nedir, Alafranga-alaturka farkını bilmiyorlar. Demekteydi. Komutan kimi erbaşları bunları onlara öğretsinler diye görevlendirdi."*[851] Bütün bunların toplumda

[848] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[849] Yeni Asır, 26 Haziran 1978.
[850] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[851] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 22.11.2015).

ve devlette ağır tahribata yol açtığı söylenir.[852] Ahmet Konaklı benzer bir olay anlatır, sözlerinin sonunda Türkiye'deki dershane ihtiyacının nasıl ortaya çıktığına bir kez daha vurgu yapar: *"Üç ayda öğretmen yapılanlardan bir tanesi dershanede çalışmak için yanıma geldi. Öğrensin diye tam üç yıl yanımda sınıflara derse soktum. Sınıfta alakasız sorular soruyordu. Öğrenciler, ona gülüyordu. Teneffüste yanıma çağırdım. "Sen bir öğretmensin, kendini öğrenci yanında küçük düşürme, anlamadığın konu olursa aralarda bana özel olarak sor" dedim. Öğretmen her zaman bana teşekkür etti. Bunun yanında devlet okullarında kendilerini hiç yetiştirmeyenler de vardı. Öğretmenlerin kendileri bir şey bilmedikleri için dershane ihtiyacı ülke tarihinde ilk kez ortaya çıktı. Veliler, dershanelere akın etmeye başladılar. Bu benim işime geldi. Ülkenin çocuklarına acımaktaydım. Sistemin laçkalığından, iyi olan öğretmenlerin kimileri devletten istifa ettiler, kimileri emekliliklerini istediler."* O dönemde görevinden ayrılandan birisi de Aydın ilinin ilk lisesi Aydın Lisesi'nin ilk öğretmenlerinden Meral Özçöllü'dür.[853] Eğitim'in düştüğü durum döneminde Rıfat Ilgaz'ın Hababam Sınıfı adlı romanlarına konu olur. Ertem Eğilmez, aynı romanlardan uyarlayarak Hababam Sınıfı adlı bir takım seri filmler çeker. Herkes aynada kendine gülmeye başlar. Filmler aslında bir sistem eleştirisidir. Bu filmler zamanla Türk sinemasında kült eserleri haline gelir.

Resim 122: Hababam Sınıfı figürasyonu Tulum'la birlikte [854]

[852] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[853] Meral Özçöllü'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.03.2016).
[854] Hababam Sınıfı Gerçek Film Seti Fotoğrafları, Menderes Akdağ Arşivi.

Resim 123: Hababam Sınıfı figürasyonu İnek Şaban'la (Kemal Sunal) birlikte.[855]

Resim 124: Hababam Sınıfı figürasyonu Adile Naşit'le birlikte.[856]

[855] Hababam Sınıfı Gerçek Film Seti Fotoğrafları, Menderes Akdağ Arşivi.
[856] Hababam Sınıfı Gerçek Film Seti Fotoğrafları, Menderes Akdağ Arşivi.

Resim 125: Hababam Sınıfı figürasyonu Film Yönetmeni Ertem Eğilmez'le birlikte.[857]

Öğretmen ve öğretim üyelerinin kimi zaman haksız tasfiyesi sadece onları değil öğrencileri de mağdur eder. Şuanda kendisi bir üniversite bölüm başkanı olan Nesrin Özsoy şunları söyler: *"Ben doktora yaparken danışman hocam solcuydu. Tehdit edilince yurt dışına kaçtı. Bitmek üzere olan tezim öylece kaldı. Çalıştığım konuyla ilgili danışman da bulamadım tezimi bu nedenle 9 yılda tamamlayabildim."*[858] 1970'lerde öğretmen boykotları başlar. Av. Nejat Doyuran konuyla ilgili şunları söylemektedir*: "1970'deki öğretmen boykotu sırasında AP Aydın ili gençlik teşkilatı başkanıydım. Aydın'daki üniversite mezunu gençleri örgütleyerek lise seviyesindeki okullara vekil öğretmen olarak atanmalarını sağladım ve boykot boyunca onlarla birlikte vekil öğretmen olarak derslere girdik."*[859] Aslında boykotlar karşısında çaresizlik sonucu üniversite mezunu olmanın dışında eğitim-öğretimle hiçbir ilgisi bulunmayan kişiler derse sokulur. Dersler boş geçmesin şeklindeki iyi niyetli bir davranış dahi bu süreçten öğrencilerin zarar gördüğü gerçeğini örtemez. Boykot öğretmenler arasında ayrılığı artırır. Gelinen süreçte sadece öğretmenler değil gençler de bölünür. Gençler o andan itibaren olanları canlarıyla ödemeye başlarlar. Karşıt gurup öğrenciler birbiriyle çarpışırken bazen provokasyon amaçlı kimin yaptığı belli olmayan saldırılar olur. Kimi zaman karşıt guruplar bir araya gelip bu işe çözüp bulmak için konuşacakken patlamalar

[857] Hababam Sınıfı Gerçek Film Seti Fotoğrafları, Menderes Akdağ Arşivi.
[858] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[859] Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).

olur cinayetler işlenir.[860] Gençler zaman zaman polis veya jandarmaya çatışmaya girer. Şiddet ve ölüm haberleri her gün gazetelere manşet olmaya başlar.[861] Okullar güvenli bölgeler olmaktan çıkar. Olanlardan dolayı okula giden her bir gencin babası için *"zalim baba çocuğunu okula gönderdi."*[862] Şeklinde toplum içinde konuşulmaya başlanır. Pek çok kimse de çocuğunu okula göndermekten vazgeçer. Gençlerin okuma hakkı ellerinden alınır.[863]

Tayini çıkanların sayısı 100'ü buldu

Aydın'da öğretmen kıyımı!

Akhisar'da ilginç nikâh

Evli öğretmenler arasında bile eşlerinden uzaklaştırılarak başka il ve ilçelere tayin edilenler çoğunlukta

Adı Sezer idi, şimdi Sezer Sezer oldu!..

Resim 126: Öğretmen sürgünlerine dair.[864]

Orta öğretimde sıkıntılar devasa boyuttadır. Bunun yanında üniversite eğitimi için büyükşehirlere giden gençler barınacak yer bulmakta güçlük çekmektedir. Bu da yasadışı kimi guruplara adam kazanma adına avantaj sağlar. Ferruh Bozbeyli, Naim Talu hükümet programı hakkında Meclis'te yaptığı konuşmada 1971 muhtırası sonrası kısmen durulur gibi olan gençlik olaylarının geçici olduğunu yakında daha büyük olayların olabileceğini söyler. Bozbeyli'ye göre yetişmiş insan önemlidir. Komünizme karşı manen donamış, milliyetçi gençlik yetiştirilmesi gerekmektedir. Gençlere dönük alt yapı yatırımlarının çözülmesi lazımdır. Naim Talu hükümeti zamanında üniversite gençliğinin barınması şu şekilde gerçekleşir. 1970-1980 arasında ise bu oranlar olumlu yönde çok az biçimde değişir.[865]

[860] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[861] Yeni Asır 1 Haziran 1978. Yeni Asır, 6 Haziran 1978. Yeni Asır, 7 Haziran 1978.
[862] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[863] İsmail Hakkı Dokuzlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 26.12.2015).
[864] Yeni Asır, 26 Haziran 1978.
[865] **Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları, Genel Kurul Görüşmeleri,** Cilt-1, TBMM yayınları, 2015, Ankara, s.s.439-445.

Yükseköğrenim öğrencileri Nerede kalıyor	Oranı
Resmi yurt	%9.64
Akraba yanında	%13.78
Özel ve Memleket Yurtlarında(İl Özel İdarelerinin üniversite bulunan illerde açtığı yurtlar), Otel, pansiyon ve kiralık odalarda kalanlar	%31.96
Burslardan Yararlanamayanların oranı	%96.7
Kredilerden Yararlanamayanların oranı	%98.42

Ferruh Bozbeyli'nin görüşleri doğru çıkar ve gençler tekrar şiddet sarmalının içine çekilir. O dönemin gençleri gözleri önünde işlenen cinayetleri, katliamları hatırlamaktadır. Hakkı Başarık'ın anlatımına göre *"İstanbul'da Aydın yurdu solcuların elindedir. Kız-erkek öğrenciler karışık kalmaktadır. Sonra yurt ülkücülerin eline geçer. Aytekin Taşçı adında Aydınlı, olaylara karışmayan bir arkadaşımız vardı. Beraber oturup kalktığımız insandı. Yurdun üst tarafında halkevleri bulunmaktaydı. Yemeğe gideceklerdi. Ben aşağı taraftan gidin dedim. Hedeftik, zaten daha önce o bölgede çatışma yaşanmıştı. Aytekin, yurttan ayrıldıktan hemen sonra tek el silah sesi duyduk. Hemen dışarı koştum. Yurdun 150 metre aşağısında Aytekin'i başından tek kurşunla vurmuşlar. Arkadaşım oracıkta öldü. Meğer pusu kurmuşlar. Yurttan kim çıkarsa vuracaklarmış, Aytekin'e denk geldi."*[866] Halil Aktemur Aytekin Taşçı'yla yurtta 14 numaralı odada beraber kaldıklarını belirttikten sonra şunları söyler: "*Aytekin'in cenazesini Aydın'a getirdik. İktidarda AP vardı. Aydınlı Nahit Menteşe de bakandı. Cenazeyle ve olayla ilgilenmemişlerdi. Cenaze merasimi sırasında, Aydın Ramazan Paşa camiinde megafonla yaptığım konuşmada onları protesto ettim. Acayip sinirli bir dil kullandım. Sonra polisin, bakanı eleştirdim diye beni tutuklamaya geldiğini gördüm. Hemen bir arkadaşımla ceketimi değiştirdim. Bir gözlük taktım. Cenazede açılan bayrağın altına girdim. Belli bir süre bu şekilde yürüdükten sonra Bey Camii'nin oradan taksiye binip kaçtım."*[867] Başarık, bir başka yurt baskınını şöyle anlatır: *"1974-1975 döneminde İstanbul'da Atatürk öğrenci yurdu açıldı. Öğrenciler, yerleşti. Herkes blokları ele geçirme savaşına girdi. Bütün bunlar olurken ülkücüler, sol grupların egemenliğinde olan Kadırga yurduna baskın yapacaktı. Polisin tertibat aldığı bilgisi gelince baskından vazgeçildi. Kadırga yurdunun adamları Atatürk yurduna bastı. Piyasada*

[866] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[867] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
https://www.haberler.com/ulkucu-aytekin-tasci-30-olum-yildonumunde-mezari-haberi/
Erişim Tarihi: 28.11.2017.

polis yoktu. Hâlbuki kapıda bir polis vardı. Teşkilatın haberinin olmaması mümkün değildi. Baskın sırasında dinamit, bomba, silah kullanıldı. Çatışma iki saat sürdü. Çatışma bittikten sonra polis geldi. Bu, ilk büyük baskındı. 107 tane ağır yaralı vardı. Yurt, çatışmadan sonra kapatıldı. Bir yıl sonra açılabildi." [868] O dönemin sol gurubunda yer alan Sümer Germen ise şunları anlatır: "*Ülkücü gençlikle genelde çatışma halindeydik. Germencik'in sahibi gibiydim. Sokak kavgaları vardı. Bir gün bir ülkücü çocuğu sokakta sıkıştırdık. Abim tuttu, ben vurdum. Sonra polis geldi. Karakola götürdüler. Orada o genci vurduğumuzu hatırlıyorum. Bir gün etrafımdaki gençlerle Germencik ülkü ocaklarını bastım. Her yere, tuvaletlere, duvarlara "Faruk Germen'in oğullarına ölüm!" diye yazdılar. Bir gün ülkücüler dışarıdan 100 kişilik bir grubu Germencik'e getirmiş. Gurup Germencik'in sokaklarında dolaşırken bizim evin önünden geçerken taciz ettiler. Hatta Nuri Özsoy adlı kişi beni gruba hedef olarak gösterdi. Ben de babamın silahını evden aldım. Aşağı indim. Gruba yönelttim. Herkes çil yavrusu gibi dağıldı. Aydın'da tanınır oldum. Babamla sarı Anadolu'yla kardeşimizi Aydın merkez Efeler Lisesi'ne sınava getirdik. O bölge, ülkücülerin kontrolündeydi. Araba içinde gerginlikle beklerken ülkücü gurup orada bulunduğumuzu haber almış. Arabanın etrafında toplandılar. MHP il başkanlığı da yapmış olan Dündar Özlü'nün adını verdim. Onun sayesinde kurtuldum. İstanbul'da hukukta okurken 16 Mart 1976 (1977)'de İstanbul Üniversitesi önünde bir bombalama olayı olmuştu. Hukuk Fakültesi'nden çıkıp üniversite önünde toplanmışlar. Onların üzerine bomba atılmış. Tesadüfen ben o gün Aydın'da memleketteydim. Olayda çok ölen oldu. Muhammet isimli Orman Mühendisliğinde okuyan bir gençle nişanlı olan Aydınlı Hatice Özen adlı öğrenci de ölmüştü. İlerleyen süreçte Aydın yurdu bombalandı. Ben yine Aydın'daydım. Ben, olaylar üzerine okulda devam mecburiyeti olmadığı için pek İstanbul'da bulunmadım.*[869]

Ahmet Konaklı İzmir'de üniversitede tanık olduğu olayları şu şekilde dillendirir: *"Birgün arkadaşlarla oturuyorduk. Mahir Karabeyli adlı bir öğrenci içmiş gelmiş, bizi taradı geçti. Herkes kendini yere attığı için kimseye bir şey olmadı. Olaydan sonra uzun süre Mahir görünmedi. Son sınav hakkında imtihan için Recep Egemen amfisine gelince solcular bunu haber almışlar, amfiyi silahlarla bastılar. Amfinin kapılarını tuttular. Amfide 1000 kadar öğrenci vardı. Hocalar*

[868] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[869] Av. Sümer Germen'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2015).

hiçbir şey yapamadı. Mahir'i çok fena dövdüler. Öldü diye orada bıraktılar. 1971'de Deniz Gezmiş zamanlarında Ege Üniversitesi çok karışmıştı. Merkez kafeteryada bütün sandalye ve masaların kırılıp döküldüğü için yenilendiğini bilirim. Ege Üniversitesinin kantininde tahta sandalye ve masalar vardı. Mahir'in orada olduğu bir vakit solcu gençler masa ve sandalyeleri kırıp sopa haline getirerek Mahir'in üzerine yürüdüler. Mahir, belindeki çift tabancayı çıkartıp kalabalığa yöneltti. Yaklaşanı yakarım dedi. Oradan hızla uzaklaştı. Birgün yurda İmpala marka bir taksi ile yurda gidiyordum. İleri de bir şeyler olmaktaydı. Taksici "Burada eylem var galiba, sen arabadan in, senden geldiğin yerin parasını da istemiyorum. Arabada yeni zarar görmesin, benim çoluğum çocuğum var dedi. Arabadan indim. Biraz yürüdüm. Kalabalık etrafımı sardı. Üç-beş öğrenci onu tanıyoruz, o bizden biri deyince dayak yemekten kurtuldum. O gün gecede polis yurdu basacak dediler. Herkes mevzi aldı, nöbete başladı. Benim de elime silah verip çatıya nöbete gönderdiler."[870]

Olaylar lise seviyesine kadar iner. O dönemin AP Aydın Başkanı Bahattin Okşan şunları söyler: "*Aydın'ın batısı ve Kemer bölgesi solcuların elindeydi. Topyatağı'ndan Sanatlar Okulu öğrencileri dağılırdı. Olaylar liseye kadar inmişti. Gruplar yolun sağından ve solundan ayrı ayrı yürürdü. Polis, kavga olmasın diye arada giderdi. Bu vaziyette bile gruplar arasında kavga çıkar, birbirini taşlarlardı. Adliye'den biz buna şahit olurduk. Oğlum, Aydın Lisesi'ne giderdi. Biz, Zafer Mahallesi'nde otururduk. Oğlumu okula ben getirip götürürdüm.*[871]"

Eğitimde uygulanan politikalar nedeniyle kimi öğretmenler sadece kendi ideolojilerini yayan birer kişi haline gelir. Bazıları ise tarafsızlığını yitirir. O dönemin öğrencilerinden İ. Hakkı Dokuzlu şu tespitte bulunur*: "1970-1980 arasında lisede öğretmenlerimiz sağ-sol olaylarından etkilenirdi. Sağcı öğretmenler sağcı öğrencilere; solcu öğretmenler de solcu öğrencilere sempatiyle bakardı. Öğretmenler taraftı. Bu onların not verme biçimine yansırdı."*[872] Hakkı Başarık, bazı öğretmenlerin o dönemde ölçme değerlendirmede tarafsızlığını ne denli yitirdiklerine dair şunları anlatır: *"1972-1973'te lisede yatılıydık. Akşamları etütlere girerdik. Bir solcu öğrenci vardı. Sürekli Allah'a küfrederdi. Ben din imtihanından 10 alırdım.*

[870] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[871] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[872] İsmail Hakkı Dokuzlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 26.12.2015).

Nedense o da alırdı. Nasıl o, 10 alır diye düşünüyordum. Birgün yazılı esnasında çocuğun yazılı kâğıdını önünden kapıp kaçtım. Doğru müdür İbrahim Ethem'in yanına gittim. Yazılı kâğıdına bakıldı. Çocuk, kâğıtta kutsal değerlere vermiş veriştirmiş. Küfürleri bir güzel dizmiş. Sonra anlaşıldı ki o öğretmen bir sol grubun ilin gençlik yapılanmasının başındaki kişisiymiş. Öğretmeni daha sonra meslekten ihraç ettiler."[873]

Kimileri, bazı öğretmenlerin o dönemde militan tipinde olduğunu iddia eder. Öğretmen, ideolojik propagandanın etkili bir unsuru haline gelince bu diğer guruplar tarafından susturulması gereken bir düşman gibi algılanmaya başlanır. Böylece ardı arkası kesilmeyen öğretmen cinayetleri işlendiği görülür.[874] Bazen bir öğretmenin öldürülmesiyle bu, tam güç gösterisine ve kan davasına dönüşür. Belli kesimden öldürülen öğretmen için mutlaka cevap verilmesi zorunluluğunu o kesim kendinde hisseder. Onlar, yoksa kendilerinin toplumda güçsüz şeklinde algılanacağı kanısına kapılır. Beyhan Erdoğan bununla ilgili ciddi olaylar yaşadığını beyan eder*: "Aydın'da solcu bir öğretmen vurulmuştu. Aydın Emniyet Müdürü beni çağırdı. İzmir'den bir gurup Aydın'a gelmiş, vurulan solcu öğretmenin intikamı almak için bir sağcı öğretmenin vurulacağını, hedefteki öğretmenlerden biri de olabileceğimi, dikkatli olman gerektiğini" bana söyledi. Ben o zaman solcuların hâkim olduğu mahallede zemin katta oturmaktaydım." Müdür, "Hocam, mümkünse merkez mahallelere (ülkücülerin egemen olduğu) ve mümkün mertebe üst katlara taşının, çünkü evinize bomba atabilirler." Şeklinde ekledi. Bir silah temin edilerek bana verildi. Emniyetten daha sonra ayrıldım. Evim, hapishanenin yanındaydı. Hapishanedeki jandarmalar ve sivil polisler bir müddet koruma yaptılar. Ancak bir müdür yardımcım vardı, felsefe öğretmeniydi. O hedef olmamak için kendini kenara çekti. Müdür yardımcılığı görevini bıraktı. Merkezdeki Darcan Apartmanı'na, 7. kata taşındı. Sonraları Bakan Nahit Menteşe'nin emriyle Nazilli Eğitim Enstitüsü'nü biz kurmuştuk. Okul bahçesinden çıkıp yemeğe dahi gidemiyorduk. Nazilli Belediye başkanı CHP'li idi. Kendisi benim yeğenim olmaktaydı. Onun siyah camlı bir makam aracı vardı. Bazen beni makam aracıyla enstitüden aldırırdı."*[875] Yaşanan olaylar nedeniyle kimi öğretmenler de iyice kabuğuna çekilip önder olma vasfını yitirip

[873] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[874] Yeni Asır, 2 Haziran 1978.
[875] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).

hiçbir konuda görüş bildirmeyen okuldan-eve, evden okula gidip gelen kişi hüviyetine bürünür. Bu da çocukların geleceği için önemli bir sorundur.[876]

1970-1980 arasında propaganda savaşları ve eğitim yuvalarını ele geçirme çabaları o denli ileri gider ki okullar, yurtlar bölünür. Kimi okullar ve yurtlar sağcıların, kimileri ise solcuların olarak bilinir hale gelir. Eğitim almanın en temel insan hakkı olduğu gerçeği unutularak karşı düşüncenin öğrencilerinin okullara yurtlara girişi engellenir. Hakkı Başarık bununla ilgili ilginç bir paylaşımda bulunur: *"İstanbul Cerrahpaşa Tıpta sol gruplar çoğunluktaydı. Ecevit döneminde yönetim de taraftar davranmaya başladı. Dayak yiyorsun, sınıftan çıkartılıyorsun. Kimi zaman okuldan atılıyorsun. Polis seni tutukluyor, içeri atıyor. Okul değiştirelim dedik, olmadı. Zaten daha önce birkaç sefer okul değiştirmişsin. Biz de üniversite çevresindeki sol grup öğrenci ve hocaların geçeceği yollar üzerindeki öğrenci evlerini ele geçirdik. Onların yolunu tutunca onlar bu sefer bizi içerde ilişmediler."*[877] Halil Aktemur'da şunları anlatır: *"İstanbul'da gece işe gittim. Gündüz dershaneye… Üniversite sınavına hazırlandım. İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümüne girdim. Aydın İl Özel İdaresi, Aydınlı öğrenciler kalsın diye orada Aydın adında bir yurt açmıştı. Bu yurt Mahir Çayanların üssüydü. 12 Mart Muhtıra döneminde Sıkıyönetimce sol militanlara yardım ve yataklık yaptığı gerekçesiyle yurt kapatıldı. Fatih'te bulunan bu yurt İstanbul'un en büyük yurduydu. Emniyet Müdürlüğü'ne çıktık. Müdüre, Aydınlı öğrencilerin kalacak yerleri olmadığı gerekçesiyle bu yurdu tekrar açalım dedik. Müdür, yurtta sol grupların egemen olduğu dönemde orada kız-erkek öğrencilerin karışık kalma durumlarını ima ederek "Genelev mi açacaksınız." Dedi. Yurdu açtık. Yurtta fahri olarak müdürlük yaptım. Tarafsız olan bertaraf olmaktaydı. Sokakta, üniversitede bir araya gelemeyen çocukların aynı çatı altında bulunmaları da mümkün değildi. Solcu öğrenciler, yurttan uzaklaştırıldı. Bir gece Aydınlı olmasına rağmen o öğrencileri pijamalarıyla kapının önüne koyduk. O çocuklardan bir tanesi daha sonra Aydın Baro Başkanı olacak Sümer Germen'di. Sonraları canciğer kardeş olduk."*[878] 1974'te Olayın muhatabı Sümer Germen de benzer şeyler söylemektedir: *"İstanbul'da Fatih'te Yavuz Selim'de Aydın yurduna yerleştim. Aydın öğrenci yurdunda başlangıçta farklı düşüncelerden öğrenciler bir arada kalmaktaydı. MHP'lilerle solcularla aynı odada*

[876] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[877] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[878] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).

kaldığımız oluyordu. Aynı odada birbirimize düşmanca bakardık. Elimizde silah, belimizde dinamitlerle yurtta nöbet tutardık. Çünkü yurdun dışarıdan gelen gruplar tarafından basılma tehlikesi vardı. Grup olarak Akdeniz caddesinden yemekten gelmekteydik. Aydınlı bir tıp öğrencisi ülkücü gruba beni gösterdi. Ben kaçmayı başardım. Daha sonra profesör olacak olan yanımdaki arkadaşım gruptan kaçamayarak dayak yedi." Aslında İstanbul'a gelmeden Sümer Germen benzer bir tecrübeyi kaydını yaptırdığı başka bir üniversitede yaşar: *"1972'de Necatibey Eğitim Enstitüsünü kazanmıştım. Orası MHP'lilerin elindeydi. Benim burada başım belaya girer dedim. Orayı bıraktım. İstanbul'a hukuk okumaya gittim. Olaylar burada da yakamı bırakmadı. Okula pek devam etmedim."*[879] Aynı yıllarda Aydınlı bir öğrenci İstanbul'a gitmektedir. Sümer Germen'in aksine ülkücü kanadı temsil etse de Gürşat Kale de okuluna devam edememekten şikâyet eder: "*1974'te İstanbul Teknik Üniversitesi Türkiye'de yapılan ilk merkezi sınavla Petrol Mühendisliği'ne (Maden Bölümü) 1. olarak girdim. Orada 1,5 yıl okumaya çalıştık. Sonra Ecevit affıyla çıkıp gelen öğrencilerle üniversiteler kaosa sürüklendi. Siyasi partilerden ziyade, ideolojik hesabı olanlar, üniversitelerde, liselerde, kamu alanlarında organize olmaya başladılar. Üniversite 2. sınıf 2. dönemden itibaren meslek dersleri başlamıştı. Tam bu süreçte sınıflara alınmamaya başlandık. 12 Mart öncesinde İTÜ solun karargâhıymış. Ecevit affıyla onların büyük çoğunluğu geri döndü. Ortalık elektriklenince orta yolun takipçisi denebilecek arkadaşlar bizimle irtibatı kestiği için 10-12 kişilik bir grup halinde kaldık. Okulun gece bölümü de vardı. Gece bölümünde ders yapılamaz hale gelince onlar da gündüzlülerle okula devam etmeye çalıştı. İşler daha kötüleşti. Okullar sürekli kapanmaya başladı. Yönetim boşluğu vardı. İçeride güvenlik sağlanamıyordu. 1978'de 13 bakanın satın alındığı bir ortamda okullara tamamen giremez olduk. Bazı arkadaşlarım İTÜ'de okuyamayınca KTÜ'ye gitti. Bir tanesi Adana Mimarlığa başladı. Orada vuruldu. Arkadaşlarımızdan cezaevine düşünler oldu. Vurulanların cenazelerini kaldırmak; cezaevlerine düşenleri bakmak bizim görevimizdi. Yaşar Özcıvlı Taşkışla'da, okul içinde, vurulmuştu.*[880] *Ortada devlet aygıtı yoktu. Bu aygıtı yönetenler ile üniversite gençliğinin arasında akılsal bir uyumsuzluk söz konusuydu. İstanbul'dan Ankara'ya Başbuğ Alparslan Türkeş'i ziyarete gittik. Okula devam edemediğimizi ifade ettik.*

[879] Av. Sümer Germen'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2015).
[880] http://www.ulkucukadro.com/2017/11/sehadetinin-42-yilinda-ulkucu-sehit-yasar-ozcivlez-anisina/ Erişim Tarihi: 28.11.2017.

Başbuğ, bizi yanına alarak önce Başbakan yardımcısı Turhan Feyzioğlu'nun yanına ardından da Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli CHP'den politikaya atılmış olan Aydınlı hemşerimiz İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın makamına çıkardı. Bakan, bize "devrimciler ne zaman ellerini kollarını sallayarak rahatça okullarına gidip gelebilirse siz de o zaman öyle rahat gidip gelebilirsiniz." Dedi. Ben de bunun üzerine, "siz bir bakansınız, bunu karşı taraf söylese anlarım. Fakat bunu siz söylüyorsunuz." Diye cevap verdim. Bakanın bize verdiği cevap garibime gitmişti ancak hiçbir kimse sen bakanla nasıl böyle konuşursun diye beni yaka-paça dışarı atmadı. Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri DP'den Faruk Sukan'ı da ziyaret etmiştik. Genel Sekreter Sukan ile Feyzioğlu ciddi devlet adamı görüntüsündeydi. Okula sağ-salim bitirelim diye bize destek oldular. İstanbul İl Jandarma Komutanlığı bu iş için görevlendirildi. Asker ve jandarma eşliğinde okula gider olduk. Buna rağmen "faşiştler, köpekler geldi." Diye bağırıyorlardı. Üniversite yönetimiyle de konuşuldu. Okuma hakkımızı istiyoruz dedik. Tedbir alırız dediler. Olaylar devam edince üniversite senatosu devam mecburiyetini kaldırdı. Laboratuvar derslerindeki devam mecburiyeti asıl olmasına rağmen iptal edildi. Biz sizin sınav güvenliğinizi sağlayacağız dendi bize. Selametçi arkadaşlardan ders notlarını alıp sınavlara öyle girebiliyorduk.[881]

1970'lerin ortasında İzmir'de öğrenci olan Nuri Çamoğlu çekilen sıkıntılardan mustariptir: "*1975'e kadar sol sempatizanıydım. 1974'te üniversiteye başladım. İzmir İnciraltı yurdunda kalmaktaydım. Cennet gibi yerdi. Deniz Gezmişlerin asıldığı gün dönümü nedeniyle bütün öğrencileri aşağı indirdiler. "KURDURA AZADİ" şeklinde sol kollarımızı kaldırtarak bağırttılar. Batılı bir çocuk olarak bu yapılan benim çok zoruma gitti. Bazı solcu gençler de bunu destekliyordu. "Onlar da bu ülkenin eşit yurttaşları, kendilerini yönetme hakkı verilmeli" diyorlardı. Çıkacağın kıza varıncaya kadar karışıyorlardı. Başka zaman İktisadi ve İdari Bilimler öğrencilerini tekrar aşağı indirdiler. Faşistler okulumuza basacaklar dediler. Bizi otobüslere doldurdular nöbet tutmaya götürdüler. Kuytu bir köşede nöbete mecbur bıraktılar. Bir kör kurşun gelse ölecektim. Ertesi gün Aydın'a kaçtım. Babama, ben o yurtta kalmam dedim. Babam da bana ev tuttu. Okulu öyle bitirebildim. Ege Üniversitesi, İİBF bugünkü DEÜ'nün Çankaya'daki rektörlük binasıydı. Biz okulda bahçede iken bir grup solcu öğrenci geldi. Devletin savcısı*

[881] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

Cumhur Öz'ü öldürmekle tutuklu Yılmaz Güney'in serbest bırakılması için dilekçe getirmişler, imza topluyorlar. Ben verememdeyince canımı zor kurtardım"[882]

Resim 127: 1973'lerde bir ilkokul

1970-1980 arasında eğitimde tam bir propaganda savaşı yaşanır. Bu ölümüne bir yarıştır. Pek çok öğretmen, öğrenci, öğretim görevlisi çıkan olaylarda hayatını kaybeder. Bunu önleyecek siyasi irade pek ortaya çıkmaz. Pek çok alanda devlet otoritesi kaybolur. Ülke girdaba sürüklenir ve 12 Eylül'ün kapısı aralanır.

[882] Nuri Çamoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.02.2016).

5.3. BÜLENT ECEVİT'E DAİR UMUT ALGISININ YIKIMINA DÖNÜK KARŞI PROPAGANDA

Ecevit, CHP'nin başına geçtiği 1972 yılından itibaren Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamdan ve merkez sağın dağılmasından dolayı bir umut olarak ortaya çıkar. Umut'un ortaya çıkması CHP'nin propagandası sonucudur. Bu propagandanın ve Ecevit'e dair umut algısı oluşturma çabalarının 1973 seçimlerine bakıldığında tuttuğu iddiası ileri sürülebilir. Ecevit liderliğindeki CHP, 1973 seçimlerinden birinci parti olarak ortaya çıkar. Seçim sonuçları Ecevit'in tek başına iktidarına yetmemektedir. 27 Ocak 1974'te CHP ile MSP koalisyon hükümeti kurulur. Bu koalisyon hükümeti döneminde Kıbrıs Barış Harekatı'nın icrası, afyon ekim yasağının kaldırılması gibi nedenlerle Ecevit'e dair umut algısı pekişir.[883] Ecevit, bunu fark eder ve bundan yararlanmak için erken seçime gitme ve seçim sonucunda tek başına iktidara gelme beklentisi içine girer. Diğer etkenlerle birlikte CHP-MSP hükümeti uzun sürmez. Ancak, Ecevit'in oy potansiyelini gören muhalefet Ecevit'e karşı işbirliğine gider. MC hükümetleri kurulur. Ecevit'in erken seçim beklentisi boşa çıkar. 1977 seçimlerinde Ecevit çok büyük oranda oy alır. Ancak aldığı oylar bir kez daha tek başına yetmemektedir. Ecevit, AP'den istifa ettirdiği 12 vekilden 10'una bakanlık görevi vererek tek başına 1978 yılında hükümeti kurmuş olur. Hükümet yapısı nedeniyle zayıftır. Kurulma şekliyle de tartışmaya açıktır. Üstelik 1977 seçimleri sonucu Ecevit her ne kadar seçim galibi çıksa da Meclis çoğunluğunu sağlayamadığı için II. MC hükümeti kurulur. Ecevit tarafından AP'den istifa ettirilen vekiller bu hükümet aleyhinde verilen gensoruya destek verir. Ecevit hükümeti, 10 kadar AP vekil tarafından Demirel liderliğinde MC hükümetinin düşürülmesiyle kurulmuş olur. Bu nedenle Ecevit'in yeni kuracağı hükümet, Demirel'in hışmından hiçbir zaman kurtulamaz. Kıbrıs Barış Hareketi nedeniyle Batı ve Amerika Ecevit'e şüpheyle yaklaşmaktadır. Ecevit'in kimi söylemleri de iş dünyasını endişelendirir. Bütün bu unsurlar Ecevit'e dair umut algısının yıkımı için karşı propaganda faaliyetlerine girişirler. Ecevit hükümeti dönemindeki kimi gelişmeler de bu karşı propaganda faaliyetlerini besler.

[883] Murat Karayalçın'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:11.01.2018).

5.3.1. Ecevit Döneminde Ele Alınan Sağlık Çalışanları İçin Tam Gün Yasası

Türkiye'de öteden beri sağlık önemli bir sorundur. Sağlık alanında yaşanan derin sıkıntılar veya bu alanda getirilen çözümler halkın siyasi tercihlerinin belirlenmesinde ciddi rol oynamaktadır denebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından çıkartılan tam gün yasası aynı partinin iktidarda kalmasının nedenlerinden birisidir. Çünkü seçim dönemlerinde halkın bu konudaki memnuniyeti sandığa yansımaktadır. Yasa kamuda görevli sağlık personelinin muayene açmasını ve aynı anda özel sektörde çalışmasını engellemektedir. Buna tıp fakültelerinde çalışan öğretim görevlileri de dâhildir.[884] Yasa çıkmadan önce doktorlar, saat üçten sonra kendi özel muayenelerinde hasta bakabilmektedir. Doktorların fiilen kamu hastanelerinde günlük çalışma süreleri ortalama 3-4 saati geçmemektedir. Aynı zamanda hastanede tedavisi mümkün olacak olan hastalar, hekim kendisine daha iyi baksın diye onun muayenesinde ücretli muayene olduktan sonra tekrar kamu hastanesinde aynı hekime görünmektedir. Yine kamu hastanesinde kamu imkânlarıyla ameliyat edilecek hastalar doktorun özel muayenesine gittikten sonra çok yüksek miktarlarda bıçak parası adı altında hekime para ödemektedir. Bunlar vatandaşı sıkıntıya sokar.[885] Böylesine çaplı ve tarihi bir sorunu çözmek bir iktidar partisine seçimlerde avantaj sağlar. Ancak böylesine bir sorunun çözümüne dönük girişimlerin ilk defa Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde yapıldığını düşünmek doğru olmaz. Bu parti, girişimi başarıya ulaştırma konusunda istisnadır. 1978 yılında iktidar olan ve halkçı şeklinde kendisine dair bir algının olduğu Ecevit'in halkın bu temel sorununu çözmeye girişeceği bellidir. Kamuda çalışan hekimlerin özel muayenelerde çalışması, halkın yoksulluk oranlarının yüksekliği dikkate alındığında önemli bir sorundur. 1970-1980 arasında Türkiye'de yoksulluk ciddi bir problemdir. Yine sigorta veya sosyal güvenlik anlayışının ve sisteminin o yıllarda tam oturmayışı, yoksul kişileri çok öteden beri kamu hastanelerinde yüksek tedavi masraflarıyla yüz yüze bırakmaktadır.[886] Hastanelerde rehin kalma olayları yaşanmaktadır. Böylesine bir ülkede vekil adayları içinde propaganda açısından en şanslı adaylar yine doktorlar olarak karşımıza çıkmaktadır.[887] Çünkü ücretsiz hasta

[884] http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-1.htm Erişim Tarihi:13.02.2017.
[885] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[886] BCA, A/490.01/233.918.2.
[887] Anadolu, 25 Mayıs 1947.

bakan veya bununla ilgili çalışması olan hekimler çevrelerinde hemen sevilmektedir. Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Demokrat Partili pek çok doktorun halkı ücretsiz muayene etmesi halkın DP'ye teveccühünün artmasına katkı sağlamıştır denebilir.[888] 1970'lerin sonuna doğru Tokat'a doktor olarak atanan Eski Bakanlardan Reşat Doğru kendisi Tokat Tabip Odası seçilir. Onun başkanlığındaki oda halktan atık ilaçları toplar. Firmalarının doktorlara getirdikleri numune ilaçları da bir yerde biriktirir. Bu aşama sonrası Oda tarafından kimi doktorlar görevlendirilip Tokat merkezde ve kırsalında fakir yüzlerce kişi ayaklarına gidilip muayene edilir. Toplanan ilaçlar hasta kimselere ücretsiz verilir. Bu çalışmalar Reşat Doğru'nun bilinirliğini halk nezdinde artırır. Daha sonra seçilmesinde kolaylık sağlar.[889]

Konak'ta sadistler ve gönüllü kurbanlar

KONAK Meydanı'nda hergün yüzlerce meraklının izlediği bir dram oynanıyor. Henüz çocuk yaştaki gençler bu oyunun aktörleri. Vapur İskelesi yanında üzeri yosun ve akla gelebilen her türlü artıkla kaplanmış, lağım ağızlarından dökülen sularla rengini kaybetmiş deni-ze giriyor. Bu çocuklar ve kıyıda kendilerini seyredenlere büyük dramların telkin ediyorlar. "Abi deni-ze bir teklik (lira) at; bulamazsan ölhuçuk alırsın". Seyirci bu ucuz eğlenceyi kaçırmıyor. Kıyıdaki kalabalık arasında bazıları vahşî bir zevkle izlediği bu oyunun biletini kendisi keseyor. "İşte sana bir teklik; bul bakalım." Bazıları bu mücadeleye giren çocuklara acıyorlar. Yüreği dayanamayan çekip gidiyor. Bu oyunu sahneye koyanları ortadan görünüşte. Yalnızca oyuncular ve seyirciler var. Oyunun adı ise: CİNAYET! (FOTOĞRAF: Emin GÜNEŞ)

311

Resim 128: 1970'lerde yoksulluğu anlatan olay (İzmir Kordon'da kirli sularda denize atılan bozuk paraları çıkartmaya çalışan çocuklar).[890]

"Ya paranı, ya canını„ diyorlar

Ameliyat edildiği hastane, 25 bin lira borcunu ödeyemedi diye Küçük Bahadır'ı rehin tutuyor

YAPAMAZSINIZ BUNU!

TALİHSİZ ÇOCUK ÜNİVERSİTE HASTANESİ'NE DERHAL NAKLEDİLMEZSE FELÇ OLACAK

Resim 129: Hastanede rehin kalmak.[891]

[888] Demokrat İzmir, 17 Temmuz 1946. Demokrat İzmir, 24 Mayıs 1946. Demokrat İzmir, 16 Temmuz 1946.
[889] Dr. Reşat Doğru'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 26.01.2017).
[890] Yeni Asır, 23 Temmuz 1978.

Sorun o denli büyüktür ki bir kentin en merkezi noktasında hemen her yer doktor tabelaları ile doludur. Küçük büroların neredeyse tamamı doktorlar tarafından muayene olarak işletilmektedir. 1970-1980 arasında ise gazetelerde sayfa sayfa doktor veya muayene ilanları vardır. Burada adı geçen doktorların veya tabela sahibi hekimlerin çoğu kamu çalışanıdır.[892] Ecevit'in olaya bakışı o yıllarda yaptığı açıklamadan anlaşılmaktadır: *"Hekimlik zenginleşmek için seçilen bir meslek olmamalıdır."*[893]

Resim 130: Doktor muayene ilanları.[894]

Resim 131:1980'ler Aydın, her yer eczane ve doktor tabelası.[895]

Ecevit hükümeti tam gün yasasını gündeme alır. Yasa daha tasarı halindeyken büyük bir dirençle karşılaşır. Direnenler hekimler, tıp fakültelerindeki hocalar ve eczacılardır.[896] Özellikle askeri hastaneler ile üniversite hastanelerinde

[891] Yeni Asır, 8 Ağustos 1978.
[892] Yeni Asır, 9 Temmuz 1978.
[893] Yeni Asır, 29 Temmuz 1978.
[894] Yeni Asır, 9 Temmuz 1978.
[895] Fotoğraf Nabi Sabuncu'dan temin edilmiştir.
[896] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.

çalışan doktorların tam gün yasa kapsamına alınması çok sert direnişe neden olur. Tam gün yasasından sonra sağlık çalışanları ve üniversite hocalarının hasta bakma konusunu savsakladıklarına dair haberler çıkmaya başlar. Hastanelerde kuyruklar artmakta ama hastalara ilgilenecek hekim bulunamamaktadır.[897] Ecevit hükümeti direnişi kırmak için CHP'li sağlık bakanı açıklama yapar. Ona göre kamuda çalışan doktorların özel muayene açması yasalara aykırıdır. Çünkü yasa memurların ticaretle uğraşmasını yasaklamaktadır. Tam gün yasasıyla doktorların ve üniversite hocalarının gözetildiğini ve onların gelirlerinin artacağını söyler.[898] Yine hükümet direnci kırmak için hekimlerin emeklilik tazminatları 100/100 artırır. Veteriner ve eczacılar için bu oran %50 olur. Hekimler tatmin olmayarak direnişi sürdürür. Eczacıların ise direnci daha da artar çünkü %50 artış onlara göre eşitsizliğe yol açar.[899] Direniş o denlidir ki şeker, kalp, sara ve astım ilaçları piyasadan kalkar.[900] Bu ilaçların piyasadan kalkmasında Eczacılar Odası tarafından yapılan resmi bir açıklama olmasa da eczacı direnişiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Ecevit, yasa nedeniyle kimi hekimlerin kamudan istifa edebileceğini söyler. Hükümet istifa edecek hekim sayısını 4-5 bin civarında öngörmektedir. İstifalarla oluşacak hekim açığını Ecevit önemsememektedir. Çünkü ona göre geride kalan 10 bin hekim tam gün çalışacağı için böyle bir açık hiç oluşmayacaktır.[901]

«Tam gün yasası ile iş bitmiyor»

CUMHURİYET Senatosu'nda Millet Meclisi'nden geldiği şekliyle kabul edilerek Cumhurbaşkanının onayına sunulan "Sağlık Personelinin Tam Gün Çalışma Yasası" İzmir'de değişik biçimlerde yorumlandı. Konuyla ilgili görüşlerini açıklayan doktorlardan birçoğu bu yasanın yeni dengesizlikler doğuracağını, sakıncalarının yararlarından fazla olacağını söylediler. İzmir Tabipler Odası, E.Ü.Tıp Fakültesi Dekanlığı yasayı desteklediklerini açıklamalarına rağmen yasanın yürürlüğe girmesinden sonra pek çok mütehassıs doktorun üniversite, devlet ve SSK hastanelerinden ayrılarak muayenehanelerinde çalışmaya başlayacaklarını söylediler. Yasanın şu anda "tufime" çalışan SSK'daki doktorlar için pek fazla bir değişiklik getirmediği belirtildi.

Bu arada, yasayla varılmak istenen asıl hedefin elde edilemeyeceğini savunan bir doktor şunları söyledi:

"Bazıları, hastanelerdeki görevlerini bırakmayacak artık muayenehanesi olan bir doktorla ortak çalışacak. Hastane yatağına giden yol, gene belirli muayenehanelerden geçecek. Bu yasayı çıkarmakla iş bitmiyor."

Aydın Senatörü Demirayak doktorlarla ilgili yasa için sedye ile geldi

SAĞLIK personelinin tam gün çalışma yasası üzerinde Senato'da yapılan görüşmelere Aydın CHP Senatörü Saadettin Demirayak sedye ile getirildi. Senatör Demirayak görüşmeleri sonuna kadar sedyeden izledi ve oyunu kullandı. Aydın Senatörünün eşi Bayan Demirayak eşini yalnız bırakmadı. (FOTOĞRAF: Turgut MANTAR)

Resim 132: Tam Gün Yasası ile iş bitmiyor.[902]

[897] Yeni Asır, 14 Temmuz 1978.
[898] Yeni Asır, 16 Haziran 1978.
[899] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.
[900] Yeni Asır, 27 Temmuz 1978.
[901] Yeni Asır, 13 Temmuz 1978.
[902] Yeni Asır 1 Temmuz 1978.

Resim 133: Doktorlar hasta bakmayı yavaşlatıyor.[903]

Resim 134: Sağlık Reformu ve Tam Gün Yasası.[904]

Ecevit hükümeti güç-bela yasayı Meclis'ten geçirir. Ancak İstanbul Üniversitesi'nde Tıp Fakültesi hocalarından bir kısmı yasanın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurur. Bunun üzerine Sosyal Güvenlik Bakanı Sosyal Hilmi İşgüzar bir açıklama yapar: "*Üniversiteler devlet içinde devlet gibi. Buna izin vermeyeceğiz*".[905] Yasa uygulanamadan kadük olur. Uygulamada iyi sonuçlar alınsaydı veya Kanun tasarısının Meclis sürecindeyken iyi propaganda yapılsaydı bu durum Ecevit iktidarına olumlu katkı sağlayacaktır şeklinde düşünülebilir. Çünkü bu

[903] Yeni Asır 2 Temmuz 1978.
[904] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.
[905] Yeni Asır, 15 Temmuz 1978.

durum halkın geneline ilgilendiren bir durumdur. Yasa uygulanmayınca halk nezdinde Ecevit'e karşı olumlu bir izlenim gelişmediği gibi Ecevit hekimleri ve üniversiteler ile eczacıları da karşısına alır. Yasanın uygulanması durumunda geniş halk kesiminin desteği belki bu karşı duruşu etkisiz hale getirebilirdi. Gelinen noktada sözü geçen sağlık temsilcilerinin büyük çoğunluğu Ecevit'in umut algısının yıkımı için çalışır. AP mitinglerinde "*tam gün tam fiyasko*" şeklinde pankartların görülmesi durumun nasıl bir karşı propaganda aracı haline getirildiğini bize göstermektedir.[906]

5.3.2. Anarşi-Tedhiş-Terör ve Demirel ile Diğer Muhalif Kanat Eliyle Yürütülen Karşı Propaganda

5.3.2. 1. Ecevit'in Açıklamaları Üzerinden Yürütülen Karşı Propaganda

Birinci MC hükümetleri döneminde anarşi ve terör olayları görülür. Bunlardan en önemlisi 1 Mayıs 1977 Taksim olaylarıdır. Bu olaylar sırasında 34 kişi hayatını kaybeder. Onlarca kişi de yaralanır.[907] 5 Haziran 1977'de yapılacak genel seçimler öncesi Ecevit seçim meydanlarında CHP iktidara gelecek anarşi bitecek der. Terör ve tedhiş hareketlerine karşı Ecevit bir umut olarak ortaya çıkar. Ecevit tarafından 42. Hükümet kurulur. Hükümet'in kurulduğu ilk gün Ecevit ilk hedeflerinin ülkede can güvenliğini sağlamak olduğunu söyler. Her türlü zararlı akımla mücadele azminde olduklarını belirtir.[908] Ecevit'in seçimlerden önce söylediği CHP gelecek anarşi bitecek sözü ve 42. Hükümet'in kurulduğu gün yaptığı açıklamalar muhalefet tarafından Ecevit'e dair umut algısının yıkımında kullanılır. Anarşi olaylarının 42. Ecevit hükümeti döneminde de devam etmesi muhalefet tarafından *"hani anarşi bitecekti*?" sözü üzerinden muhalefetin karşı propagandaya girişmesinin yolunu açar. Ecevit döneminde anarşinin artması, her gün ortalama 4-5 kişinin ölümü bu karşı propaganda faaliyetlerinin alt yapısını oluştur. Olaylar o denli çığırından çıkar ki sadece 5 Ağustos 1978 günü hiçbir kimsenin anarşik olaylar sonucu ölmediği tek gün şeklinde kayda geçer. Güvenlik çok ciddi bir sorundur. 1978'de yapılan üniversite sınavı için İzmir'de 4000 asker ve jandarma görevlendirilir. Polisler bu sayıya dâhil

[906] Yeni Asır, 18 Temmuz 1978.
[907] Hürriyet, 2 Mayıs 1977. Milli Gazete, 2 Mayıs 1977. Tercüman, 2 Mayıs 1977.
[908] Milliyet**,** 06 Ocak 1978.

değildir. 4 öğrenciye bir güvenlik görevlisi düşmektedir.[909] Maraş Olayları olarak bilinen 100'den fazla kişinin ölümüne neden olan 19-26 Aralık arası cereyan eden vakalar Ecevit Hükümeti'nin son zamanlarında vuku bulur.[910]

Şükür...
Anarşide
ölen yok

YURT HABERLER SERVİSİ

Resim 135: Anarşi sadece 1 gün mola verdi.[911]

Ecevit'in seçim meydanlarında terör CHP iktidarında bitecek iddiasına karşılık Ecevit hükümetinin ilk 5,5 ayında 2806 olay olur. 400'e yakın kişi ölür. 3000'den fazla kişi yaralanır. 187 tane büyük soygun gerçekleşir.[912] Olaylar sırasında 1977'de yılda 315 kişi hayatını kaybederken 1978'de bu sayı 1095, 1979 yılında ise 1362 kişiye çıkar. Ecevit hükümeti kurulduktan sonra olaylarda ölen sayısı %248 artar.[913] Olaylar artar ama hükümet aciz kalır. Kimi gazetelerde durumu çok iyi anlatan çizimler çıkar:

Resim 136: Ecevit Hükümeti İçişleri Bakanı Özaydınlı.[914]

[909] Yeni Asır, 16 Haziran 1978.
[910] Tercüman, 25 Aralık 1978.
[911] Yeni Asır, 6 Ağustos 1978.
[912] Yeni Asır, 22 Haziran 1978.
[913] Sefa Kaplan, **Terörün Soldurduğu Yıllar**, İstanbul: Beyan Yayınları, 1990, s.132-134.
[914] Yeni Asır, 4 Temmuz 1978.

Resim 137: Anarşi ve Hükümet (Donkişot İçişleri Bakanı Özaydınlı).[915]

Gazete çizimlerinden öte muhalefet ve gazeteler tepkilerini gün geçtikçe sertleştirirler. "*Bu Kâbus Ne Zaman Bitecek*" , "*Caniler*" , "*Yine Masumlar Öldü*" şeklinde manşetleri gazetelerde sıklıkla görmek mümkün olur. Ankara'da genç bir doçentin katledilmesinden sonra "*hükümet istifa"* sesleri yükselir. 1 Mayıs 1978'de işçi bayramında kimi yerlerde kızıl bayrakların asılması üzerine Demirel, il il dolaşıp *"Bayrak Mitingleri*" yapmaya başlar. Her bir mitingde işlenecek konu bellidir. O da anarşi mevzusudur. Mitinglere katılan vatandaşa verilen mesaj nettir: *"Kurtulun bu hükümetten!"* Erzurum'da 24 Haziran 1978'de yapılan Bayrak Mitinginde Demirel şu şekilde seslenir: *"Vatandaşlarıma, CHP'ye oy vermiş vatandaşlarımıza da soruyorum. (Ecevit Hükümeti Kurulalı 5,5 ay oldu.) 5,5 önceye kadar bugün ne iyidir? Bir Allah'ın kulu çıksın da iyidir desin görelim. Anaların gözyaşını dindirme iddiasıyla iktidara gelenler bugün anaların gözyaşının ırmak olduğunu görmezden gelecek denli bir pişkinlik ve gaflet içindedirler. Her Türk vatandaşı avazı çıktığı kadar bağırmalıdır: Hani anarşiyi durduracaktın, hani anarşiyi hem de bir günde bitirecektin? Hani anaların gözyaşını bir gün de dindirecektin? Her Türk vatandaşının şimdi haykırma hakkı doğmuştur. Hani tedbir, hani çare diye bu hükümetin yüzüne avazı çıktığı kadar bağırmak ve yakasına yapışmak hakkı doğmuştur. Türkiye'nin güzel köşesinde iki yabancı unsur savaşa tutuşuyor hükümet buna seyirci kalmaktadır(Kuzey Irak bağlantılı Barzani ve Talabani Birlikleri Türkiye Sınırları İçinde Dahi Çatışmaya Tutuşur). Türk devletine ve milletine ihanet etmeye kalkanların Türk devletinin ve Türk milletinin düşmanlarının başına gök kubbeyi geçirmek boynumuzun borcudur. Devletimizin ve milletimizin en büyük*

[915] Yeni Asır, 25 Temmuz 1978.

düşmanı komünizmdir. Geçen 5-6 içinde Cumhuriyet'i yıkıp yerine komünist rejim getirmek isteyenler, milletimizi ve vatanımızı parçalamaya can atanlar cüret ve cesaret kazanmışlardır. Vicdanları kararan inançlarını yitiren, kendi öz bayrağı yerine başkalarının bayraklarını taşıyacak kadar alçaklaşan, kendi milletine kendi vatanına düşman olacak kadar sapıtan gafiller ve hainler karşısında bugünkü hükümet şaşkın, himayekar ve hatta yer yer teşvikkârdır. Bu hükümet bozgunculuğu özgürlük sayacak kadar delalet içindedir. Kalelerimizi ve tabyalarımızı aşamayan komünizm canavarı, olup bitenlere seyirci bulunan bu hükümetin gafleti sayesinde elini kolunu sallayarak adeta kol gezmektedir. Kurtarılmış bölgeler, halk mahkemeleri, silahlı çeteler adeta serbest hale gelmiştir. Türk bayrağı inmeyen kalelerimizde cereyan eden maskaralıklar herkesin malumudur. Öz vatanında vatandaşlarımız, hatta devletin güçleri bazı yerlere giremez olmuştur. Bu çılgınlıkları yapanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin değil bir şamarı bir fiskesi ile yok olacak kadar güçsüzdürler. Devleti böyle bir görev yapmak için kim işletecektir. Elbette ki hükümettir. Bugünkü hükümet devletin değil anarşinin yanındadır. Bütün bu olup bitenleri milliyetçileri işkence ve zulme tabi tutarak durduracağını sanmaktadır. Çare nedir? Çare, bu hükümetten kurtulmaktır.[916]" Demirel'e göre Ecevit Hükümeti anarşiyi önleyemez çünkü hükümet komünistlerle iç içedir. *"Olan devlete ve millete olmaktadır."*[917] Demirel gittiği her yerde aynı şeyleri söyler. Demirel bunu yaparken de kitleleri etkileyecek bir dil kullanır*: "Ülke bu hükümetten kurtarılmalıdır. Rejim iş yapamayanı tasfiye eder, yapanı getirir. Anarşinin karşısında pes etmiş, ekonomi politikası iflas etmiş, ülkeyi yokluğa, işsizliğe sürüklemiş bir hükümetin alternatifi yoktur, kalsın diye savunulması mümkün değildir. Kalsın demek ülkenin kana boyanması devam etsin, vatandaş her gün biraz daha fukaralığa sürüklensin, her şey biraz daha bozulsun demektir. Bu denemez, memleket huzura kavuşsun, ekonomik hayat düzene girsin demek bu hükümet gitsin demektir. Hem her şey düzelsin hem bu hükümet kalsın demek mesnetten mahrumdur. Ne yapsın vatandaş, Vatandaş ne yapmalıdır? Bu hükümetin, vatandaşı ıstıraba gark eden icraatına razı olmamalıdır. Vatandaşın hoşnutsuzluğu demokratik mekanizmayı çalıştıracak ve ülkeyi bu hükümetten kurtaracaktı*r."[918] 1978 AP Genel Kongresi'nin de yapılacağı yıldır. Demirel'e AP içinden rakip çıkması mümkündür. Demirel yerini

[916]Yeni Asır, 25 Haziran 1978.
[917] Milliyet, 03 Mayıs 1978.
[918] Yeni Asır, 27 Ağustos 1978.

sağlamlaştırmak istemektedir. Bu etkiyle de Ecevit'in terör bizim iktidarımızda bitecek sözünden yola çıkarak muhalefetini şiddetlendirir. Yapılan muhalefet Ecevit umut algısının tam bir yıkımı olup onun yerine beceriksiz algısını yerleştirmeye dönüktür. Genel Kongre öncesi AP teşkilat kongreleri yapılır. Gerçekleştirilen tüm ilçe, il AP kongrelerine Demirel benzer bir muhteva içeren mesaj gönderir: *"Bugün AP her zamankinden daha fazla ülkeye lazımdır. Anarşiyi bir günde durduracağız diyenlerin yalancı oldukları görülmüştür. Davamız doğru, hedefimiz doğru yerimiz doğrudur. Daha güçlü hale gelebilmemiz inançlarımızı beraberliğimizi koruyarak, birbirimizi sımsıkı sarılarak mümkündür."*[919] Demirel, anarşi konusunda Ecevit'e sık sık çatar. Hatta Ecevit Hükümeti kurulalı daha 20. Günü doldurmadan Ecevit'e *""haydi hallet, bul çare"* biçiminde seslemesi hayli ilginçtir.[920] Benzer tepkileri MHP lideri Türkeş de gösterir: Türkeş şöyle beyanatlar verir: *"Ecevit iktidarı, sevgi ve kardeşlik getireceğim demiş, kin ve garaz tohumları saçmıştır. Barış vaat etmiş, bir kısım vatandaşlarımıza karşı kendisi savaş açmıştır. Anarşiyi durduracağım demiş, kendisi anarşide taraf hale gelmiş, devleti anarşinin yürütücüsü bazı derneklere teslim etmiştir. Milletimizin ezilen ve yoksul kitlelerine refah vaat etmiş, hayat pahalılığını ve sefaleti dayanılmaz bir hale getirmiştir."*[921] Yeni Asır gazetesinde ise şu yorum yapılır: *"Ecevit, halk iktidarı kuracağız demiştir. Halkın çocuklarının öldüğü, halkın pahalılıktan inim inim inlediği bir yönetim halk iktidarı olamaz."*[922]

YENİ ASIR

Cinayetler, silâhlı-bombalı saldırılar durmuyor. Dünkü bilanço 5 ölü..

Bu kâbus ne zaman bitecek?

Balıkesir'de göstericiler polisle çatıştı, bir öğrenci öldü

Resim 138: Anarşi.[923]

[919] Yeni Asır, 2 Temmuz 1978.
[920] Milliyet, 22 Ocak 1978.
[921] Yeni Asır, 4 Temmuz 1978
[922] Yeni Asır, 3 Temmuz 1978.
[923] Yeni Asır, 1 Ağustos 1978.

YENİ ASIR

YETER! Ya tedbir Ya istifa

KANLI BİLÂNÇO

Doç. Dr. Cömert'in eşi de ağır yaralı...

Ankara'da genç bir doçent öldürüldü

- Ankara'da bir kahveye ateş açıldı: 1 ölü, 2 yaralı
- Ankara-Mamak'ta bir erkek cesedi bulundu
- Trabzon Eğitim Enstitüsü yöneticisinin otosuna bomba kondu
- Ceyhan'daki çatışmada üç kişi yaralandı

GENİŞ HABER SAYFA 2'DE

Resim 139: Hükümet istifa.[924]

Ecevit ve hükümet üyelerinin bir kısmı iktidarlarının ilk beş ayında anarşiyle ilgili sert açıklamalarda bulunmaktan çekinir. Belki demokratik bir tutumla bu işin çözülebileceğini düşünürler. Yine muhalefete fazla eleştiri alanı açmamak için Ecevit, iktidarlarının 5-6. ayında 17 Haziran 1978'de "*anarşi bitmiştir*"[925] gibi açıklama yapar. Açıklamaya Demirel anında cevap verir: *"Kendisi burada, aklı dışarıda olan hükümetin başının bu uyur- gezer hali ibret vericidir."*[926] Nasrettin Hoca Şenlikleri öncesinde ise şunları söyler: " *Nasrettin Hocanın göle çaldığı maya tutmamıştır ama Türkiye'de demokrasi mayası tutmuştur."*[927] İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı ise *"Endişeli günler geride kaldı. Anarşi yok, tedhiş var"* der.[928] Özaydınlı başka bir açıklamasında: "*Tedhiş eylemleriyle adi olayları birbirine karıştırmamalıdır.*" Şeklinde konuşur.[929]Olayların devam etmesi Ecevit ile Özaydınlı'nın söylemlerinin muhalefet tarafından karşı propaganda malzemesi olarak kullanılmasının yolunu açar. Muhalefete göre Ecevit, anarşiyi görmezden gelmektedir. Sürekli yurtdışı gezisi yaparak ve Türkiye'ye uygulanan ambargo bugün-yarın kaldırılacak şeklinde umut tacirliği yaparak anarşi gerçeğini örtmeye çalışmaktadır. Ecevit'in anarşinin bitmesiyle ilgili iyimser olduğunu açıklaması muhalefete göre basiretsizliktir.[930] Türkeş ise *"bugünkü anarşi iç savaş boyutundadır"* şeklinde açıklamada bulunur.[931] Demirel ise net söylem içerisindedir.

[924] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[925] Yeni Asır 19 Haziran 1978.
[926] Milliyet, 19 Haziran 1978.
[927] Yeni Asır, 5 Temmuz 1978.
[928] Yeni Asır, 9 Temmuz 1978.
[929] Yeni Asır, 24 Temmuz 1978.
[930] Yeni Asır, 18 Ağustos 1978.
[931] Yeni Asır, 20 Ağustos 1978.

Hükümeti düşürme imkânı buldukları takdirde 1 saat beklemeyeceklerini söyler: *" Altı ay gözyaşı ve kanla geçti. Ecevit, 17 Haziran günü anarşi bitti dedi. Bugün 8 Temmuz daha üzerinden bir ay geçmeden 56 kişi daha öldü. CHP, parlamento dışındaki ortakları gücenir diye anarşinin üzerine gidemiyor. Yalan söylüyorlar, büyük olayların faillerinin hiçbiri daha yakalanamadı."*[932] Öte yandan CHP gurup toplantısında CHP Kars Milletvekili Hasan Yıldırım hükümet gaflet uykusundan uyanmazsa hükümet de devlet de gidecek sözü üzerine Ecevit devletin istihbarat teşkilatı daha iyi çalışmalıdır. Der. *"Güvenlik güçleri eğitimden geçecektir. Başarılı olamayanlar elenecektir. Bu konuda tarafsız davranacağız. Hükümet ne zaman içeride ve dışarıda kıvanç verici işler yapsa ülkede şiddet eylemlerini yoğunlaştırmaktadırlar"*[933] şeklinde konuşmasını sürdürür. Ecevit'in bu sözlerini muhalefet anarşi bitti sözünün dolaylı yoldan geri alınması şeklinde algılar.

Resim 140:Ecevit'in Nasrettin Hoca Şenlikleri öncesi söylediklerine muhalefetin cevabı.[934]

Resim 141: Ecevit ambargo söylemiyle anarşiyi gizliyor. [935]

[932] Yeni Asır, 10 Temmuz 1978.
[933] Yeni Asır, 28 Haziran 1978.
[934] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.

Resim 142: Ecevit'in anarşi açıklaması[936]

5.3. 2. 2. Anarşi Olayları

1978 Haziranının ortalarında İstanbul'da bir gurubun bir yeri silahla taraması sonucu ortaokul öğrencisi bir çocuk diğer iki kişiyle birlikte hayatını kaybeder. Çocuğun ailesi katilleri bulun der. Değilse çocuğun kanlı gömleğini İçişleri Bakanı Özaydınlı'nın kapısına asacağız şeklinde konuşur.[937] Haziran ayının sonlarında aynı gün içerisinde Denizli Eğitim Enstitüsüne bomba atılır. Edirne Enstitüsü ise yakılır. Eskişehir Eğitim Enstitüsünün Müdür Yardımcısının evine bombalı saldırı da bulunulur.[938] Anayasa Mahkemesi ve AP Genel merkezi bombalanır.[939] Demirel ve Kenan Evren Anayasa Mahkemesi başkanına telgraf göndererek devlet bu işin üstesinden gelecektir der.[940] MHP Patnos ilçe başkanı öldürülür. Diğer anarşi olaylarında pek çok kişi hayatını kaybeder.[941] İlerleyen süreçte subaylara dönük suikast olayları görülür.

Ecevit döneminde duvar yazıları illegal örgütlerin propagandasıydı. Ancak Ecevit hükümetine aleyhinde karşı propaganda olarak kullanıldı. İllegal bir örgüte müdahale ettiği için ve burada bir örgüt üyesinin çatışmada ölümünden sorumlu tutulan Yarbay Cihangir Erdeniz'i cezalandırmak için suikast düzenlenir. Ertesi gün

---

[935] Yeni Asır, 27 Temmuz 1978.
[936] Yeni Asır, 28 Temmuz 1978.
[937] Yeni Asır, 15 Haziran 1978.
[938] Yeni Asır, 26 Haziran 1978.
[939] Yeni Asır, 28 Haziran 1978.
[940] Yeni Asır, 29 Haziran 1978.
[941] Yeni Asır 1 Temmuz 1978.

ölen Yarbay kastedilerek *"Cevahir Yoldaş(Hüseyin Cevahir),*[942] *öcün alındı savaşı sürdürüyoruz. Ya özgür vatan, Ya ölüm ya devrim"* duvarlara diye yazılır. Bunlardan bir tanesi Ege Üniversitesi içindeki bina duvarları ve kolanlarıdır. Gazeteler kimse başıma bir iş gelir diye bu yazıları silmeye cesaret edememektedir diye haber yapar. 6 Temmuz 1978 tarihli gazete manşeti şöyledir: "*Anarşi Cehennemi: Bugün 5 ölü var*."[943] Bir cezaevinde dinamitli sigara imal edildiği anlaşılır.[944] İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü müdür yardımcısı vurulur. Aynı gün daha nice olay meydana gelir.[945] Banka soygunlarının arttığına dair gazetelerde sıklıkla haberler çıkmaya başlar.[946] Hergün yeni olaylar olur. Kırşehir'de öğrencilerin üzerine bomba atılır. 27 öğrenci yaralanır. "*Vampirler kana doymadı"* diye gazeteler manşet atar. Solcu bir gurubun üzerine bomba atılır. Bombayı sağcıların attığı söylenir. Solcu öğrenciler yürüyüşe geçer. Sopalarla halk onların üzerine yürür. Olaylar iyice karışır.[947] Ege Bölgesinde trafik kazaları, anarşi ve boğulmalarda bir günde 25 kişi ölür.[948] Buca Eğitim Enstitüsünde okuyan ülkücü gençlerin bindiği otobüs taranınca ülkücüler yürüyüşe geçer.[949] Ankara'da belediye otobüsü taranır.[950] Malatya'da olaylar patlak verir.[951] Isparta'da çatışmada 50 kişi yaralanır. 50 dükkân tahrip edilir. İki kişi ölür. Dağ komando birliklerinin şehre inmesiyle olaylar bastırılabilir.[952] Olaylardan sonra Isparta'da 189 gözaltı yapılır. Hal geceyi korku içinde geçirir.[953] Ülke genelinde ceza evlerinde isyanlar başlar. Birinde cezaevi müdürü öldürülür. Diğerinde Savcı rehin alınır.[954]Adalet Bakanı Mehmet Can mahkûmlarla görüşür. İsyanları diyalog yoluyla çözmeye dener.[955] Ancak bunda başarı sağlayamaz. İzmir'de sokağa bırakılan bir bomba bir çocuğun kör olmasına neden olur.[956] Sonuçta Şiddet ve siyasi

[942]Hüseyin Cevahir, Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'nin önde gelenleri arasında yer alan ve THKP'nin iki kere düzenlenen Genel Komitesi'nde yer alan kişidir. 1 Haziran 1971 tarihinde öldürülmüştür.http://t24.com.tr/yazarlar/murat-bjedug/44-yil-once-katledilen-huseyin-cevahirin-babasi-anlatiyor-vucudunda-83-kursun-deligi-saydim,12015 Erişim Tarihi: 22.02.2018.
[943] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[944] Yeni Asır, 8 Temmuz 1978.
[945] Yeni Asır, 9 Temmuz 1978.
[946] Yeni Asır, 11 Temmuz 1978.
[947] Yeni Asır, 15 Temmuz 1978.
[948] Yeni Asır, 18 Temmuz 1978.
[949] Yeni Asır, 19 Temmuz 1978.
[950] Milliyet, 11 Ağustos 1978.
[951]Milliyet, 19 Nisan 1978.
[952] Yeni Asır, 22 Temmuz 1978.
[953] Yeni Asır, 23 Temmuz 1978.
[954] Yeni Asır, 25 Temmuz 1978.
[955] Yeni Asır, 2 Ağustos 1978.
[956] Yeni Asır, 26 Temmuz 1978.

bölünmüşlük o denli artar ki kardeş kardeşini ideolojisinden dolayı katletmeye başlar.[957]

Resim 143: Duvar yazısı.[958]

5.3.2. 3. Doğu Sorunu

Doğu'da bölücü faaliyetler 1980 öncesinde başlar. Irak ile Sovyet Rusya birbirine ters düşer. Rusya bir darbe girişiminde bulunur. Bundan sonra Bağdat, Moskova'dan iyice uzaklaşır. Irak'taki Komünist Parti ile iktidardaki Baas Parti arasında Ortadoğu, Eritre ve Kürt sorunları hakkında görüş ayrılıkları ortaya çıkar. Bunlar Baas'ı Sovyetlerden uzaklaştırır. Irak, 14 Komünist Partili üst düzey yöneticiyi de idam eder. Komünist Parti daha önce Kürt Demokratik Partisi'yle ulusal cephe oluştururlar. 1975 Kürt ayaklanmasının bastırılmasında Baas'la birlikte hareket eden Komünist Parti, 1977'lerde Kürtlere özerklik verilmesi gerektiği tezini ileri sürmeye başlar. Bu arada Irak ordusu içindeki kimi komünist görüşlü subayların Kürtlerin safına geçtiği bildirilir. Sovyetler ise çeşitli Kürt partileri ile gurupları arasındaki görüş ayrılıklarını gidermeye çalışır. Onların Baas'a karşı bir birlikte hareket etmelerini sağlamaya çaba gösterir. Ülke içinde muhaliflere karşı öldürme olaylarının başladığını söyler. Irak Rusya'nın bu tutumu karşısında hava sahasını Sovyet uçaklarına Irak kapatır.[959] Bu arada Kürtler Molla Mustafa Barzani liderliğinde tekrar ayaklanırlar.[960] Irak'ta Talabani ve Barzani birlikleri ise

[957] Tercüman, 26 Ekim 1979.
[958] Yeni Asır, 4 Temmuz 1978.
[959] Yeni Asır, 7 Haziran 1978.
[960] Yeni Asır, 9 Haziran 1978.

çarpışmaya başlar. Bir tarafta Rusya bir tarafta Amerika vardır. İşin içine İran da girer. Ecevit İran ve Irak'a barış çağrısı yapıp işbirliği önerir.[961] Talabani Moskof, Barzani Amerikan yanlısıdır. Demirel, hükümet uyuyor. Bu hükümet şeklen var cismen yok der. Birbirinin önünden kaçan Barzani ve Talabani birlikleri Türkiye sınırları içinde çatışmaya başlar. Ecevit bunu iki yabancı unsurun çatışması olarak değerlendirir. Bu arada Ecevit köylere yol yapım projesini burada başlatmak bahanesiyle Hakkâri'ye gider. Demirel, Ecevit'in Hakkâri'deki çatışmalar için iki yabancı unsurun çatışması(Talabani-Barzani) şeklinde açıklamasını bu Türkiye tarihinde görülmüş bir şey değildir. Bu basit bir sınır ihlali olamaz der.[962] Biraz zaman geçince işin detayı anlaşılır. Çatışmalarda Talabani kuvvetleri Türkiye sınırı içine çeklince çatışmalar burada da sürer. Hükümet bu sefer bu bir mera çatışması diyerek olayı gizlemeye çalışır. Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi'ye göre ise Doğu'da bölücülüğü kanıtlayacak herhangi bir kanıt yoktur.[963] Ancak AP olaylar hakkında Meclis araştırması ister.[964] Ecevit, bugüne kadar doğunun ihmal edildiğini yolları kendilerinin yapmaya başladığını söyleyince Demirel, oralara biz de hizmet götürdük. Orası ihmal edilmiş söylemi ancak bölücülerin işine yarar. O yaptık denilen yolları da biz yaptık şeklinde cevap verir.[965] Olaylar Türkiye'ye sıçrar. Bölücü hareketler ülkede görülmeye başlar. Başlangıçla olanları hükümet gizlemeye çalışsa da kimi gazeteler günlerce sürecek Doğu'yu Koparmak İstiyorlar başlıklı yazı dizisi başlatır. Çıkan yazıların birinde Güngör Mengi Ecevit hükümetindeki bazı bakanların makamlarında dahi Türkçe konuşmadıklarını iddia eder. Ona göre bu bazı çevreleri cesaretlendirmektedir.[966] Son iki ayda(1978 Mart ve Haziranı) bölgeye 100 bin adet keleş getirildiği iddia edilir. Halka veya örgüt mensuplarına dağıtılan bu silahlarla KAWA, DDKD, ASKN-DER, DHDK, PİM, APO gibi örgütler ayaklanma hazırlıkları yapmaktadır. 13, 14, 15, 16 Haziran'da çatışma provası yapılır. Bu çatışmalarda örgütlerin devletin gücünü ölçtüğü söylenir. Köylülerin silahlanmasına kimi Doğu'da çıkan gazeteler halk devleti yanında hissetmediği ve kendi mal ve can güvenliğini sağlamak için silahlanmaktadır şeklinde yorum getirir.[967] Taksi şoförleri Diyarbakır'da başkente diye bağırdığı dillendirilir. Silvan'da otobüsten inenlere

[961] Yeni Asır, 18 Haziran 1978.
[962] Yeni Asır, 22 Haziran 1978.
[963] Yeni Asır, 23 Temmuz 1978.
[964] Yeni Asır, 24 Haziran 1978.
[965] Yeni Asır, 22 Haziran 1978.
[966] Yeni Asır, 12 Haziran 1978.
[967] Yeni Asır, 5 Temmuz 1978.

pasaport sorulduğu söylenir. Ecevit'in yol projesi için yollar sömürge amacıyla yaptırılacak denilerek halk kışkırtılır, kimi guruplarca yol yaptırılmak istenmez. Bölücü propaganda şu şekilde sorar: Devlet bu yolu niye yapıyor biliyor musunuz? Kürt halkı için değil. Onlar savaş çıkacağını bildiği için askeri kolayca geçsin diye…[968] Batı'nın (Anadolu) malları doğuda satılsın diğer bir deyişle Batı doğuyu sömürsün[969] diye yol yapılıyor. Keban Barajı nedeniyle yer değiştirilen kişiler için 140 bin kişi yerinden edildi şeklinde propaganda yapılır. Hâlbuki proje 180 bin kişiye kalıcı istihdam sağlar.[970] İllegal propaganda her gün dağıttıkları afişlerle Türkiye'yi işgalci gösterir. Onlara göre Lazlar, Çerkezler ve Araplar da boyunduruk altındadır.[971] Çocuk ajitasyonu illegal propaganda için de kullanılır. Doğu'daki pek çok eve Doğu'da yaşayan on yaşındaki çocuğun ağzından yazılmış gibi mektuplar gönderilir. Mektuplarda özetle şunlar yazmaktadır: "*Ben fakirim, köyümde okul yok. Kasabaya indim. Türkçe vardı. Dersi anlamadım. Kürtçe anlatın dedim. Kürt diye bir millet yoktur dediler".*[972] Doğu'da illegal örgütler köylerden kentlere doğru eylem başlatmak istediği gazetelere haber olur. Gazetelere göre doğuda herkesin belinde silah vardır. Yasadışı örgütlere göre feodal ağalar sömürücü, ancak devlet daha sömürücüdür.[973] Diyarbakır'da kimi okullarda Türk ordusu işgalci olarak tanımlanmaya başlandığı söylentileri yayılır. Hakkâri'de okullarda yazılı soruları Kürtçe olarak Kürt kültürü üzerinden sorulduğu haberleri çıkar.[974] Doğu'yu koparmak isteyen illegal örgütlerin ülkenin batısında da faaliyet gösterirler. Doğu'da böl-parçala-yut politikası uygulanmaktadır.[975] Gelişmeler karşısında Genelkurmay Başkanı Kenan Evren Doğu'ya bir gezi düzenler. Doğu Anadolu'da incelemelerini tamamlayan Evren bölücü hareketler mutlaka ezilecektir der.[976] Demirel, Erzurum Bayram Mitinginde özellikle doğudaki gelişmelerden yola çıkarak Motelde doğan bu hükümet çoktan can verdi şeklinde konuşur. *"Milletin bu hükümetin yakasına yapışma zamanı gelmiş, hatta geçmiştir. Bu hükümet bozgunculuğu özgürlük sayacak kadar delalet içindedir. Giden canlardan dolayı anaları gözyaşları ırmak olmuştur. Ancak bu hükümet devletin değil anarşinin yanındadır. Ancak her gecenin bir sabahı*

[968] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[969] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[970] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[971] Yeni Asır, 7 Temmuz 1978.
[972] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[973] Yeni Asır, 11 Temmuz 1978.
[974] Yeni Asır, 2 Temmuz 1978.
[975] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[976] Yeni asır, 20 Haziran 1978.

vardı bu millet kendi kaderine kendi el koyacaktır. Cumhuriyet tarihinde hükümetler hep Ankara'da kurulmuştur. Bu hükümetin Florya'da motel odalarında kurulmasını rejim adına büyük talihsizliktir. Böyle bir hükümetin dünyada eşi-emsali yoktur. Bugün yaşadığımız sıkıntıların da nedeni böyle bir hükümetle idare edilmemizdir."[977] Tepkiler ve gelişen olaylar hükümeti konuyla ilgili daha net açıklama yapmaya sevk eder. Turhan Feyzioğlu, Iğdır, Kars gezisi sırasında Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'i yıktırmayacağız şeklinde konuşur. Kalkınmanın nimetlere en ücradaki sınır köylerine kadar ulaşmıştır. Son bir yılda 2000'den fazla köye elektrik götürülmüştür der.[978] Yine Ecevit kendisinin doğu gezisine dönük eleştirilere Hakkâri'den yaşlı bir hastayı askeri helikopterle tedavisi için Ankara'ya getirerek cevap vermeye çalışır. Bu, gazetelere manşet olur ve iyi bir izlenim bırakır.[979]

Resim 144: Doğuda tehlike sinyalleri ve duvar yazıları.[980]

[977] Yeni Asır, 25 Haziran 1978.
[978] Yeni Asır, 1 Ağustos 1978.
[979] Yeni Asır, 20 Haziran 1978.
[980] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978

DOĞU'da bir çocuk. Sokağın ortasına bırakılmış, önünde bir kab, içinde ne olduğu ancak yenilince anlaşılan bir yemek. İşte bu çocuk büyüyecek adam olacak. Belki ona da bir silah verilecek. Anası babası ardından ağlayacak belki de bu çocuğun. Sonra da MEHMETLER, HÜSEYİNLER ÖLMEZ denilecek duvarlardaki resminin altında.

Resim 145: Gazete'nin Doğu yorumu.[981]

Doğu'yu koparmak isteyen yasadışı KAWA örgütü
Ege'de eyleme geçti

ANARŞİ GÖZÜNÜ İZMİR'E DİKTİ

Şiddet

İçişleri Bakanı, Ege illeri yöneticileri ile bugün toplanıyor

Hükümet İzmir'de sıkı önlemler alma hazırlığında

Belediyeye tüfekle girip başkanı öldürdü

Resim 146: Anarşi ve duvar yazıları.[982]

[981] Yeni Asır, 11 Temmuz 1978.

Resim 147: Yaşlı bir hasta.[983]

5.3.2.4. Tepkiler – Ordu ve Hükümette Tutum Değişikliği

1978'lerin ortasında şiddet eylemleri tırmandıkça partiler arası işbirliği çağrıları yükselir. Eski Cumhurbaşkanları ve siyasetçiler ve Genelkurmay başkanları anarşi için CHP-AP işbirliği şart derler.[984] DP lideri Ferruh Bozbeyli, partiler arası işbirliği gerektiğini ifade eder. Değilse mevcut durumun vatandaşlar arasındaki ayrımcılığı körüklediğini; kendilerinin CHP'yle işbirliği yapabileceğini, hatta hükümet kurabileceklerini söyler."[985] MHP lideri Türkeş gelinen noktadan rahatsız olduğunu belirtir. Türkeş'e göre Ecevit Anayasal ihlal yapmaktadır. Ona göre bu hükümet insanları hürriyetlerinden mahrum edip zorbalık yolunu seçmiştir.[986] Türkeş barış çağrısını tekrarlar. Ülkeye huzur getirmek için tüm partilere işbirliği öneriyoruz der. Sözlerine şöyle devam eder: "*Gerek Milli Eğitim gerek İçişleri Bakanının tarafgir, kanun tanımaz, kasıtlı, komünist eşkıyaya kanat geren tutumu, anarşinin geçen döneme göre on misli artmasına neden olmuştur. Pol-Der'li polisler haksız isnatlar ve iftiralarla milliyetçileri içeri almaktadırlar. Ecevit iktidarını bir kez daha uyarmak istiyoruz. Kanunları çiğnemek, anayasayı ayaklar altına almak yolunu terk ediniz. Partizanlıktan uzaklaşınız. Kıyımları, sürgünleri, işkenceleri durdurunuz. Vatandaşlar arasında düşmanlık tohumu saçan davranış ve icraatta bulunmayınız.*

[982] Yeni Asır, 18 Ağustos 1978.
[983] Yeni Asır, 20 Haziran 1978.
[984] Yeni Asır, 24 Temmuz 1978.
[985] Yeni Asır, 16 Haziran 1978.
[986] Milliyet, 28 Mayıs 1978.

Kin ve garazı bir kenara itiniz. Bir takım komünist derneklere diyet ödemekten ve onların dümen suyunda gitmekten vaz geçiniz. Karayollarında ve emniyet müdürlüklerindeki işkence odalarını kapattırınız. İktidarınız sona erdiğinde geriye yakıp yıktığınız bir ülke, birbirine düşman bir millet bırakmayınız. Bu gemi batarsa hepimizin boğulacağını idrak ediniz. Yapılan kanunsuzlukların yanınıza kar kalacağını hiç zannetmeyiniz. Yapılan her kanunsuzluk bağımsız Türk mahkemelerinin önüne getirilecek ve kanunsuzluk yapanlardan hesap sorulacaktır. Anarşi de dâhil milli davalara siyasi partilerin ve bütün vatandaşlarımızın asgari müşterek noktalarda birleşmesi zorunludur. Anayasamızın başlangıç ilkelerinde, nereden gelirsin her türlü tedhişe ve siyasi nitelikli cinayetlere karşı birleşmek artık kaçınılmaz olmuştur. Totaliter her çeşit dikta heveslilerine ve Emperyalizme karşı birleşmek şarttır."[987] Kimi işbirliği çağrılarına rağmen partiler arası işbirliği hiçbir zaman kurulamaz denebilir. Türkeş işbirliği çağrısı yapmasına rağmen Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi, *"Anarşi ve terörle MHP arasında organik bağ var. Bu partinin mutlaka kapatılması gerekmektedir. MHP'li yöneticilerin yaptıkları açıklamalardan sonra şiddetin artığı gözlenmiştir"* şeklinde açıklamalar yapar.[988] Ecevit de artan şiddetten Türkeş'i sorumlu tutar.[989] Ecevit MHP'yi ve ülkücüleri başıbozuk proletarya takımı olarak nitelendirir.[990] Buna karşılık hapishanelerde ve karakollarda milliyetçilere işkence yapıldığı, anarşinin önlenmesi hususunda bakanın kusuru bulunduğu ve tarafsızlığını yitirdiği gerekçesiyle İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı hakkında MSP'den sonra MHP de gensoru verir.[991] MHP'ye bir suçlama da CHP Rize milletvekili Yılmaz Balta'dan gelir: "*sahte barış çağrıları yapan MHP saldırganları himaye etmektedir.*"[992] Bütün bunların yanında CHP Genel Sekreter Yardımcısı Orhan Birgit AP'ye sert eleştiriler yöneltir. Demirel AP kongresine hazırlanmaktadır. Milliyetçileri AP çatısı altına davet eder. Birgit bunun üzerine Demirel Sokak eşkıyalarıyla yeniden birlik mi kurmak istiyor şeklinde konuşur.[993] Sokak eşkıyası eleştirinin son noktasıdır. Dillendirilen birlik sözde kalır. Demirel ise sert muhalefetini sürdürür. Ecevit ile Demirel arasında işbirliği bir türlü oluşmaz. başından beri Demirel Ecevit hükümetini tanımaz. Ecevit için başbakan yerine

[987] Yeni Asır, 18 Temmuz 1978.
[988] Yeni Asır, 21 Temmuz 1978.
[989] Milliyet, 28 Haziran 1978.
[990] Milliyet, 29 Mart 1978.
[991] Yeni Asır, 10 Haziran 1978.
[992] Yeni Asır, 29 Temmuz 1978.
[993] Yeni Asır, 2 Ağustos 1978.

bilerek hükümetin başı der. Olay o denli bir yere varır ki TBMM'de bir oturumda CHP'li bir vekil muhalefetin büyük başı ile küçükbaşını göremiyorum deyince Meclis karışır, Meclis'te çok şiddetli bir kavga çıkar.[994] Kimileri Demirel'in yaklaşan AP genel kongresi için endişelendiğini ifade eder. Bakan Şerafettin Elçi: *"Demirel kongrede genel başkanlığı almak için çalışıyor. Bu nedenle hükümete veryansın ediyor. MC hükümetlerinin bir daha kurulması mümkün değildir*."[995] Şeklinde açıklama yapar. CHP Genel Sekreteri Üstündağ: "*Demirel'in yaptığı muhalefet sağduyu sahibi AP'liler tarafından bile tasvip görmüyor. Demirel inatla yıkıcı ve sorumsuz muhalefet yapmaktadır. Bütün yurttaşlar sağduyuda birleşin diyor. Umarım AP'li yöneticiler bu çağrıda birleşirler."*[996] Şeklinde konuşur. Demirel'in AP kongresi yaklaştıkça Ecevit'e yüklendiği görülür. Demirel: *"Her gün bir önceki günü aratır olmuştur. Öğretmeni, işçiyi, polisi bölmüşlerdir. Rejim ve devlet düşmanlarına arka olmuşlardır. Onları masum, devleti suçlu karşılamışlardır. Bugün ülkedeki yangının sebebi vardır."*[997] Demirel başka bir açıklamasında: *"Ecevit iktidarını derneklere borçludur. O nedenle derneklerin kanunsuz işlerine ses çıkarmamaktadır. Pol-Der'i kurduran, ayakta tutan, kanunsuzluk yaptıran ve isyan bayrağını çektiren de CHP'dir*."[998] Adalet Bakanı yeni infaz yasası ile 4569 mahkûm tahliye edildi, şeklinde basına bilgi verir.[999] Demirel: "*Hükümetin anarşiyi önlemeye niyeti yok. Aslında anarşiyi yapanlar CHP'nin iktidara gelmesine yardımcı oldular. Afiş asan polisin arkasında CHP var, görev yapan polisin arkasında yok. Biz 1971'de anarşi yapanlara karşı tedbir aldık. Ancak Ecevit afla onları salıverdi*."[1000] Şeklinde konuşur. Demirel burada yeni infaz yasası kadar 1974'te çıkarılan genel affa işaret etmektedir.

TÖB-DER bir öğretmen kuruluşudur. Sol anlayıştadır. Ancak basında sürekli TÖB-DER'in illegal uzantıların yuvası haline geldiğine dair haberler çıkar. 1978'in ortalarında TÖB-DER genel kurulunda doğulu öğretmenlerin Kürtçe sloganlar attığı, kimilerinin resmen silahlı mücadele istediği şeklinde haberler gazetelere manşet olur.[1001] Demirel, hükümeti TÖB-DER'i de desteklemekle suçlar. Demirel: "*TÖB-*

[994] Yeni Asır, 17 Haziran 1978.
[995] Yeni Asır, 21 Temmuz 1978.
[996] Yeni Asır, 24 Temmuz 1978.
[997] Yeni Asır, 7 Temmuz 1978.
[998] Yeni Asır, 5 Temmuz 1978.
[999] Yeni Asır, 21 Ağustos 1978.
[1000] Yeni Asır, 19 Temmuz 1978.
[1001] Yeni Asır, 25 Ağustos 1978.

DER'e dikkat edilmesi gerekir. TKP'nin sesi adlı gizili radyo TÖB-DER'e talimat vermektedir. Belgeler devletin elindedir. Bu kafalar öğretmenlik yapacak, kendilerine emanet edilen genç nesillere rejim düşmanlığı aşılayacak; hükümet ise buna seyirci kalacaktır, bu mümkün değildir.[1002]*Dolayısıyla bugünkü sıkıntıların ülke idaresinden aciz, beceriksiz bir hükümetin mevcudiyetidir.* [1003] *Bu hükümeti destekleyenler anarşiyi ve zulmü desteklemektedir.*[1004] Şeklinde konuşur. Bir başka yerde Demirel bir takım sayılar verir: "*Milli Eğitim Ecevit'in hışmına uğradı. Eğitim, milli temellerden uzaklaştırılıyor. Milli Eğitim TÖB--DER görüşleri doğrultusunda şekillenmektedir. 16 Genel Müdürünün 15'i, 250 halk eğitim Müdürünün 230'u, 69 Eğitim Enstitüsü müdürünün tamamı, on binlerce öğretmenin de kışın ortasında yerleri değiştirilerek hışım uygulanmıştır."*[1005] Demirel, İzmir'de bayrak mitinginin ertesi günü gazetelere demeç verir: "*CHP eser düşmanıdır. Biz neler gördük neler, bu da geçer. Hükümetin başı NATO toplantısı öncesinde Kuzeyden gelecek herhangi bir tehlike yok şeklinde açıklama yapmış. O halde NATO'da ne işimiz var. Anarşinin altında yatan komünizmdir. Bu hükümet anarşiyi bitiremez. Bitirirse yandaşlarını karşısında almış olur."*[1006] CHP iktidarına hemen her kanattan eleştiri gelmeye başlar. MSP Genel Başkan Yardımcısı Hasan Aksay: Türkiye'de iç savaş başlatıldı der ve olanlar karşısında hükümeti sorumlu tutar. Yine MSP'den Şevket Kazan, okullar, sokak her yer komünist olana serbest olmayana yasaktır. Şeklinde konuşur.[1007] TDK, Hacettepe Doçenti Bedrettin Cömert'in katledilmesi üzerine öldürülme sırası kendilerine gelmeden önce tedbir alsınlar şeklinde açıklama yapar.[1008] Türkeş ise kimi CHP'li vekillerin hükümetten desteğini çekeceğini söyler. İddia üzerine CHP Genel Sekreter Yardımcısı Birgit şöyle der: *"Türkeş'in iddiaları ruh hastalığının belirtisidir."*[1009] Birgit, Türkeş'e karşı sert tepki ortaya koysa da Türkeş'in iddiaları tamamen mesnetsizdir denemez. CHP meclis toplantısında Senatör Ünsal: "*Ecevit dış işlerine bırakıp biraz içişlerine bakmalıdır. Bu zorunluluktur. Hükümetin gitmesi veya kalması meseledir. Konu hafife alınacak bir mevzu değil çok tehlikeli bir durumdadır. Ecevit'i umut yapan halkın tutunacak dalı*

[1002] Yeni Asır, 23 Ağustos 1978.
[1003] Yeni Asır, 24 Temmuz 1978.
[1004] Yeni Asır, 30 Temmuz 1978.
[1005] Yeni Asır, 8 Temmuz 1978.
[1006] Yeni Asır, 6 Haziran 1978.
[1007] Yeni Asır, 2 Ağustos 1978.
[1008] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1009] Yeni Asır, 27 Ağustos 1978.

kalmamıştır." şeklinde konuşur.[1010] CHP'li senatör Niyazi Ünsal bununla da kalmaz, makamına kadar giderek İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın kendisine verdiği bir mektupla istifasını ister.[1011] CHP yönetimi bunun üzerine Ünsal hakkında soruşturma başlatır.[1012] Hakkında disiplin soruşturma açılan CHP Erzincan Senatörü Niyazi Ünsal ise şu şekilde demeç verir: *"İnsanların ölümüne susmasını kendime yakıştıramadım. Kafamı kiraya vermedim. Bir parlamenter görüşlerini açıkladığı zaman partisinden atılırsa bunun adı demokrasi olmaz diktatörlük olur."*[1013] Başbakan yardımcısı Faruk Sükan'ın kendi Başbakanı Ecevit'i eleştirdiği görülür.[1014] Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu hükümetten istifa eder.[1015] Ardından Milli Savunma Bakanı hasan Esat Işık da görevinden ayrılır. Faruk Sükan'ın ilerleyen süreçte görevinden istifa ettiği görülür.[1016] Sükan'ı İmar ve İskân Bakanı Ahmet Karaaslan izler.[1017] İçişleri Hasan Fehmi Güneş'in özel hayatındaki çalkantı nedeniyle görevinden istifa eder.[1018] Bütün bunlar Ecevit'in umut algısını aşınmasının nedenlerinden bazılarıdır.

İngiliz Financial Times gazetesinin görüşüne göre Türkiye'nin tek çaresi anarşiye karşı orduyu kullanmaktır.[1019] Olaylar karşısında hükümetin pozisyonu belirleyen son nokta ordunun tutumu veya tepkisi olur. Anayasa Mahkemesi'nin bombalanması Ankara'da genç bir doçentin katledilmesi sonucu Ordu uyarır, olanlardan hükümeti sorumlu tutar. Genel Kurmay Başkanı Evren hükümetten kesin ve hızlı önlemler almasını ister.[1020] Bu, 1980'de yapılacak darbenin ilk ayak sesleridir.[1021] Evren bundan sonra sıklıkla gazetelere demeç verir. O başka bir demecinde: "*Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyeti hiçbir güç yıkamaz."* Der.[1022] Olanlar karşısında Ecevit, ordu ile hükümet arasında bir sorun yok anlamına gelen açıklamalar yapar. YAŞ toplanır. Ecevit Ordumuzun demokrasiye bağlılığı güven kaynağımızdır şeklinde toplantı öncesinde konuşur. Ordunun tavrı karşısında

[1010] Yeni Asır 1 Temmuz 1978.
[1011] Yeni Asır, 13 Temmuz 1978.
[1012] Yeni Asır, 15 Temmuz 1978.
[1013] Yeni Asır, 30 Temmuz 1978.
[1014] Milliyet, 20 Temmuz 1978.
[1015] Milliyet, 19 Eylül 1978.
[1016] Milliyet, 21 Eylül 1979.
[1017] Milliyet, 30 Eylül 1979.
[1018] Milliyet, 06 Ekim 1979.
[1019] Aktaran: Yeni Asır, 20 Temmuz 1978.
[1020] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978
[1021] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1022] Yeni Asır, 26 Ağustos 1978.

olanlardan CHP, AP ve Demirel'i sorumlu tutar. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Uğur Alacakaptan: Demirel orduyu siyasete sokmak istemektedir. Der.[1023] Ecevit, Demirel'i orduyu hükümete karşı kışkırtmakla suçlar. Ecevit'in açıklamalarına rağmen Evren açıkça olaylar önlemediği takdirde ordu göreve hazır der.

Doç. Dr. Cömert'e yönelik suikast nedeniyle Korutürk ve Org. Evren birer mesaj yayınladılar...

Cumhurbaşkanı kesin önlem, Genelkurmay Başkanı sürat istiyor

Resim 148: Genel Kurmay Başkanı uyardı.[1024]

Genelkurmay Başkanı «Türk Silahlı Kuvvetleri gözü dönmüş bir avuç insanın yurdumuzu bölmesine asla müsaade etmiyecektir» dedi

Org. Evren: "Bizi yıldıramazlar"

Dün de 6 ölü

Polis barakasında 2 ceset bulundu

Resim 149: Evren'in başka bir açıklaması.

16 Sayfa 250 Kuruş

ALTINPAR

Genelkurmay Başkanı Org. Evren görüşlerini açıkladı

"NATO'ya girmeden önce fena sayılmayacak bir harp sanayiimiz mevcuttu"

"Kimseye güvenilmemesi gerektiği ambargo olayı ile su yüzüne çıkmıştır"

"Silâhlı Kuvvetler'in elindeki silâhların büyük bir kısmı ikinci cihan harbine ait"

"ANARŞİ ÖNLENEMEZSE ORDU GÖREVE HAZIR"

Resim 150: Ordunun erken ültimatomu.[1025]

[1023] Yeni Asır, 9 Ağustos 1978.
[1024] Yeni Asır, 13 Temmuz 1978.

Hükümette önce söylem değişikliği görülür. Ecevit: *Türk demokrasisine, ulusumuza, gençliğimize, öğretim kurumlarımıza karşı bir ihanet çemberi vardır. İhanet çemberi er-geç kırılacaktır.*"[1026] Ecevit, silahlı aşırı uçların üzerine gidileceğini söyler.[1027] Ecevit, artan şiddette dış mihrakların elinin olduğunu dile getirir[1028] ve ulusal birlik çağrısı yapar.[1029] Başka bir zaman söz konusu mücadeleden asla yılmayacaklarından söz eder.[1030] Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur: "*altı aydır cepheleşmenin açtığı uçurumları doldurmaya çalışıyoruz. Kirli elleri ve gerisindekileri yasaların karşısına çıkaracağız".*[1031] İrfan Özaydınlı: *Anarşinin köküne indiğimizde bunun sebebinin işsizlik ve kötü eğitim olduğunu anlarız.*[1032] Milli Eğitim Bakanı TÖB-DER'le bir ilgimiz yoktur der.[1033] CGP Başkanı, Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu: "*Aşırı uçların cüretlerine son verme zamanı çoktan gelmiştir, geçmektedir. Yasalara göre Rusyacı, Çinci, Komünist bölücü, militan şiddet eylemcisi öğretmen olamaz.*"[1034] Başbakan Yardımcısı Feyzioğlu: "*Önce polisi ve memuru siyasal kavganın dışında tutmalıyız. Anarşinin hükümet değişikliğiyle kendiliğinden biteceği beklenemez. Duvar yazılarından diğer tedhiş hareketlerine her olay ülkemizin bölünmesine, anayasal düzeni yıkmaya dönüktür. Bunun için anarşiye karşı elbirliği yapmak şarttır.*"[1035] Başbakan Yardımcısı Eyüboğlu: "*anarşinin önlenmesi polisin birliğine bağlıdır."*[1036] Söylemlerin ardından Hükümet artan şiddet olaylarına karşı silahla ilgili yasayı genişletir. Ve cezaları ağırlaştırmak için kolları sıvar. MİT müsteşarı da değişir.[1037] Yüksekokullardaki yeni disiplin yönetmeliği resmi gazetede yayımlanır.[1038] Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur, ihtiyaç fazlası eğitim enstitüleri kapatılacaktır der. Polis içinde de temizlik başlar. Solcu militanlarla afiş asan Pol-Der'li 28 polis yakalanır.[1039] Afiş yapıştıran Pol-Der ve Pol-Bir'li polis

[1025] Yeni Asır, 28 Ağustos 1978.
[1026] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1027] Milliyet, 07 Nisan 1978.
[1028] Milliyet, 28 Mayıs 1978.
[1029] Milliyet, 04 Eylül 1978.
[1030] Milliyet, 24 Mayıs 1978.
[1031] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1032] Yeni Asır, 20 Temmuz 1978.
[1033] Yeni Asır, 24 Ağustos 1978.
[1034] Yeni Asır, 27 Ağustos 1978.
[1035] Yeni Asır, 24 Temmuz 1978.
[1036] Yeni Asır, 16 Temmuz 1978.
[1037] Yeni Asır, 28 Haziran 1978.
[1038] Yeni Asır, 3 Temmuz 1978.
[1039] Yeni Asır, 4 Temmuz 1978.

ve amirleri görevden uzaklaştırılır.[1040] MGK, bölücülük yapan tüm dernekler ile yayınların kapatılmasını ister. Pol-Der ve Pol-Bir kapatılır.[1041] Cezaevi ayaklanmaları devam edince hükümet taviz politikasından vazgeçer. Jandarma silahla müdahaleye başlar.[1042] Ancak yapılanlar için Ecevit hükümeti geç kalır. Yasal düzenlemelerin sonuç vermesi için zamana ihtiyaç duyulması da ayrı bir sorundur. Yaşananlarla birlikte Ecevit'in umut algısı çoktan yerle bir olur. Bunu düzeltecek zaman da yoktur.

5.3.2.5. Göç – Gecekondu – Kira ve Konut Sorunu

Türkiye'de 1970'lerde köyden kente göç dalgası patlar. Bu göç dalgası ve getirdiği sorunlar o dönemde çekilmiş pek çok filme konu olur. Köyden kente göç, işsizlik, konut darlığı, kira ücretlerinin yükselmesi ve gecekondulaşma gibi pek çok soruna yol açar. Devletin arazileri gecekondu sahipleri tarafından işgal edilirken yasadışı örgütlerin buna aracılık ettikleri ve buradan önemli gelirler elde ettikleri gibi haberler ortaya çıkar. Bazıları yasadışı örgütler gecekondu yapıp gariban vatandaşa sattığı, buradan TİKKO gibi örgütlerin para kazandığı dile getirilir. Hatta örgüt mensuplarının buralara mesken tuttuğu, bazı gençlerin ise gecekondulara bekçilik yaptırıldığı haberleri gelir. Belediyeler silahlı direnişten korktukları için buralara müdahale etmezler. Aynı zamanda örgütler burada yaşayan vatandaşları da devlete karşı kışkırtır.[1043] Yine devlet arazilerinin peşkeş çekilmesinde pek çok devlet memuru ile yöneticisi ile belediye çalışanının adı geçer. İzmir'de hazine arazisi eski taşocağını 3 milyon liraya parselleyip satarlar. İşin içinde CHP Karşıyaka yönetiminde bazı kişilerin de olduğu için belediye yapılan gecekonduları görmezden geldiği iddiaları muhalif gazetelerde dile getirilir.[1044] Belediyeler, gecekonduları yıkmak için harekete geçer. Gecekondu sahipleri sert tepki gösterir. Yıkımlara bu nedenle büyük bir polis gurubuyla belediyeler gider. Bu sefer yıkımlarda kadınlar kucaklarında bebek veya çocuklarıyla kendilerini dozerlerin önüne atlarlar, güçleri sadece bize yetiyor der şeklinde feryat ederler.[1045]

[1040] Yeni Asır, 5 Temmuz 1978.
[1041] Yeni Asır, 6 Temmuz 1978.
[1042] Yeni Asır, 20 Ağustos 1978.
[1043] Yeni Asır, 12 Haziran 1978.
[1044] Yeni Asır 2 Temmuz 1978.
[1045] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.

Büyük şehirlerin göç aldığı ve işsizliğin arttığına dair haberler ve yukarıda sözü geçen benzer olaylar Ecevit algısını olumsuz etkilemiş olmalıdır.[1046] Muhterem Ağababaoğlu, Ecevit başbakanlığında daha önce yapılan gecekonduların yıkımını durduran bir genelge yayınladığını söyler.[1047] Ağababaoğlu bu esnada belediye başkanıdır. Bu genelgeyi de Ecevit'in gizli imar affı olarak yorumlar. Toplumsal baskı Ecevit'i bu genelgeyi yayınlamaya zorlamış olabilir. Ecevit daha kökten tedbirler peşindedir. Kiraların yüksekliğinden şikâyet eder ve buna müdahale edileceğini söyler.[1048] Vatandaş ise gecekondulara dahi 1000 liradan kira ödediği için feryat etmektedir. Onlara göre kira yasası bir an önce geçmelidir.[1049] Kira sorunu o denli ciddidir ki döneminde çekilen pek çok Yeşilçam filmlerinde bu konu işlenir. Ecevit, hükümetin konut sorununa çözüm aradığını dile getirir.[1050] Daha sonra ise devletin toplu konut yapımına ön ayak olması için toplu konut kurumu kurulacağını ilan eder. Bu kurum kooperatiflere, belediyelere ucuz arsa temin edecektir. Yine vatandaş için ucuz toplu konutlar yapacaktır. [1051] Konut arzı artıkça da kira ücretleri düşecektir. Ecevit iktidarı döneminde bu politikalarını uygulama fırsatı bulmaz veya söz konusu politikalar birden sonuç vermez. Bu nedenle 1979 seçimlerinde Ecevit'in bozguna uğramasının nedenlerinden birisi de budur. Konut ve kira sorununu Ecevit hızla çözebilmiş olsaydı. Anarşiye rağmen halk desteğini yine de belli bir oranda tutması mümkün olurdu. 1979 seçimlerinde Aydın'da AP'den vekil seçilen Selahattin Acar iyi bir propagandacıdır. Ancak dikkatli bakıldığında pek söylem derinliği yoktur. Hayat pahalılığı vardır, akaryakıt kuyrukları Ecevit iktidarı ürünüdür gibi söylemler Acar propagandasının iskeletini oluşturur. Acar, seçmenine seçilmesi takdirde Meclisten kira yasasını geçirme sözü verir. 1979 seçimleri sonucunda Ecevit hükümeti görevinden istifa eder ama 1977 seçimlerinde CHP'den belediye başkanı seçilenler görevlerini sürdürürler. Ağababaoğlu, Ecevit'in getirdiği açılımla 1000 konutluk AYKO projesini başlattığını söyler. Kendisinin görevi 12 Eylül 1980 darbesiyle sonlandırıldığı için bu projenin tamamlanması kendi başkanlık dönemine nasip olmaz. Projenin yapımını yüklenen firma sahibi Hüseyin Aksu,

[1046] Yeni Asır, 19 Haziran 1978.
[1047] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).
[1048] Yeni Asır, 18 Ağustos 1978.
[1049] Yeni Asır, 21 Temmuz 1978.
[1050] Yeni Asır, 13 Eylül 1978.
[1051] Yeni Asır, 14 Eylül 1978.

Ankara'dan Aydın'a yerleşir. Daha sonra Aksu bu prestij projesini de kullanarak yerlisi olmadığı Aydın'da belediye başkanı seçilir.[1052]

BÜROKRASİNİN ağır çarkları olay önlemek yerine, olay yaratan sonuçlar doğuruyor. İşte örnek Buca'da 20 günde 200 gecekondu. Daha başlangıçta "dur" denilseydi bunca insan umutlanmayacak ve aldatılmayacaktı. Gecikmiş tedbir en az 200 aileye acı verecek, devlet de zarar görecek.
(Fotoğraf: Eren GÜNEŞ)

Dur demek için mutlaka durdurulamayacak boya varmasını mı beklemeli?

Buca'da 200 gecekondu yıkılacak

BUCA'da hazine arazisi ve orman tahdit bölgesi olan geniş bir arazide 20 gün içinde bir **"kasaba"** kuruldu. Gecekonducular Kuruçeşme mevkiinde yüzlerce dönüm araziyi parselleyip birkaç gün içinde mantar gibi bitiveren evlerle doldurdular. Tapulu arazileri ve zeytinlikleri de işgal edenler Vilâyet ve Belediye tarafından bugüne dek yapılan ihtarlara kulak bile asmıyorlar.

Buca Belediye Başkanı Işılay Saygın, Kuruçeşme mevkiinde kanser hastanesi yapılmak üzere belediye tarafından hibe edilen geniş bir arazi parçasının dahi gecekondu tüccarları tarafından parsellenerek satıldığını belirtirken bu bölgede yıkım yapılmasının belediyenin gücünü aştığını söyledi. Vali Necdet Calp de şöyle dedi:

"Yasal olmayan yollardan gecekondu yapımına kesinlikle karşıyız. Kuruçeşme olayının İzmir'deki hazine arazisi ve tapulu arazi yağmacılığının bir bölümü olduğu da biliniyor. Burada gecekond yapanlara gerekli ihtar yapıldı. Buca Belediyesi'n yardım konusundaki isteği Vilâyete ulaşmıştır. konuda gerekli önlemler alınacaktır"

Öte yandan Kuruçeşme'de 20 gün içinde yapıl 200 kadar gecekondunun yıkılması sırasında çıkm muhtemel olaylar ve gecekonducuların direni geçmeleri olasılığı karşısında alınacak önlem konusunda ise ayrıntılı bilgi verilmedi.

Resim 151: 1970'lerdeki en önemli kentleşme sorunu: Gecekondu.[1053]

[1052] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016). Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 03.12.2016).
[1053] Yeni Asır, 8 Haziran 1978.

ALTINCI BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE SİYASİ ALGI

6.1. O DÖNEMİN GENÇLERİNİN O GÜNLERE DAİR ŞİMDİKİ ALGISI

1970-1980 arası gençlik kayıp bir nesildir. Bu nesil, kız arkadaşlarıyla buluşmak için dahi iki tane silahla yola çıkan gençliktir. 1970-1980 arasında gençler gece sokağa çıkamaz, onların sosyal aktivitesi olamazdı. Okula dahi rahat rahat gidip gelememekteydiler. Her an için bir arabanın camından bir namlu uzatılıp onlara ateş edilebilirdi. Aktemur'un bugünkü bakış açısıyla demek gerekirse: *"Anadolu'nun o mülayim çocukları dahi kendilerini savunmak için sertleşti. Süper güçler gençleri birbirine düşürdü."*

Resim 152: 1970'lerin gençlerinden biri.[1054]

[1054] Menderes Akdağ dijital arşiv.

Resim 153: 1970'lerin gençleri okulda.[1055]

Sol dahi kendi içinde parçalanmıştı. Bu ülkede herkes yumruğu bir yere vursaydı. Türkiye daha güçlü olabilirdi. "*Soğuk savaşın patronları belliydi. Bu patronlar her alanda mücadele etmekteydi. İçeridekiler, bu patronların piyonlarıydı. Biz ülkücü gençlik sol gruplarla birbirimizi yerken işini halleden halletti."*[1056] Sol guruptan da sağ guruptan da gençlerin ortak noktası bu ülkeyi sevmeleriydi. Hal böyleyken sürekli birbirini suçladılar. Gürşat Kale o güne dair şu tespitte bulunmaktadır: *"Gençler, iyi gitmeyen işler için işler iyi gitsin diye kendilerine sunulan reçeteleri uyguladılar. Bu, ağır bir tecrübe oldu. Türkiye, idealist bir genç neslini ve geri gelmeyecek şekilde zamanını kaybetti*."[1057] Hakkı Başarık, bugünden bakıldığında olanların ülkede tezgâhlanan çok uluslu bir oyun olduğunun farkındadır: *"Biz mücadelemizle ülkemiz adına Rusya'nın işgalini önledik şeklinde düşünürken Sol gruplar ise Amerikan emperyalizmini önledik demekteydi. Hâlbuki her iki grubun da arkasında onları kontrol eden gizli güçler varmış. Herkesin elinde silah vardı. Şeker, yağ, petrol karaborsaya düşmüş bulunamamaktaydı ama silaha ulaşmak çok*

[1055] Menderes Akdağ dijital arşiv.
[1056] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
[1057] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

kolaydı. Olaylar, silah tüccarlarının işine yaramıştır." [1058] Fettah Açan'a kulak vermek faydalı olacak: *"1971'de NATO'ya hayır şeklinde manşet atan gazeteleri biz solcu olmayalım diye babamız okutmazdı. Ablam, 1968'de Aydın Lisesi 1. sınıfına başladı. Okulda da siyasi propagandalar başlamış. Eve ablam, bir dergi getirdi. O dergiden dolayı babam ablama inanılmaz tepki gösterdi. Onu Aydın Lisesi'nden aldı. Ankara Hacettepe'de sağlık meslek lisesine kaydetti. Aile baskısı vardı. Bütün bunlar ters tepki yaptı. Soldan niye bu kadar çok korkuluyor diye kendimize sormaya başladık. Kimileri buna kuşak çatışması der. Ebeveyn, baskıcı bir tutum izleyince çatışma normal olur. Oysaki çocuklar bilgiye ulaşabilseler bu kadar çatışma olmazdı. Biz o gün sağcıydık, solcuyduk. Ancak hepimiz ülkenin geleceği için uğraşıyorduk. Bütün bilgilendirme forumlarında Türkiye konuşulurdu. 1980 öncesi ülkenin geleceğini dert edinmek, bu uğurda kavgalara tutuşmak pek çok canlara mal olmuştur. Gençlerin üzerinde karanlık eller vardı. Onların üzerinde sosyal deneyler uyguladılar. Ülke, bunun bedelini ağır ödedi."*[1059]

Sol kanadın önemli temsilcilerden Deniz Gezmiş'in arkadaşı Mustafa İlker Gürkan'ın söyleyecekleri oldukça önemli durmaktadır: *"Türkiye bizim için önemliydi. Bizler milliyetçi insanlardık. Aslında ülkücülerle pek çok ortak noktamız vardı. Ortak noktalara rağmen bu ülke insanının kavga ettirilmesinde emperyalizmin parmağı vardır. Türkiye'nin istikrarsızlaştırılması için bizi birbirimizi düşürme yolunu seçtiler. 12 Mart ve 12 Eylülden önce Türkiye'de her yerde herkes birbirine girdi. MTTB (Milli Türk Talebe Birliği) Kongresi'nde ülkücüleri "Türk müsün? Müslüman mısın?" diye dövdüklerinde onların bir kısmı karşıdaki Türkiye Talebe Federasyonuna kaçtılar. Orası bizim binamızdı. Dayak yeme gerekçeleri "Türk müsün; Müslüman mısın? Şeklindeydi. . Sen hedefini ifade edersin, öyle yürürsün. Biz küçük bir tecrübeden gelmedik. Üniversite işgalleri sırasında, 1968'de ne yazdık duvarlara "sağ-sol yok; işgal var." Sağ-sol tartışması değildi bu tartışma. Üniversitelerin demokratikleşmesi tartışmasıydı. Amerikan 6. Filosuna karşı tam bağımsız Türkiye için yürüyorduk. Bizim için bunlar Rus uşağı, Rusya'ya hizmet ediyorlar diyerek bir Rus dalgası çıkardılar. O sıralar, Rusya Çekoslovakya'yı işgal etmişti. Biz o zaman Türkiye Milli Gençlik Teşkilatındayız. Şimdiki Beyoğlu Kaymakamlığı'nın yanında SSCB konsolosluğu vardı. Biz teşkilattan çıkıyoruz.*

[1058] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[1059] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).

Çekoslovakya'yı Rusların işgal etmesine bozulmuştuk, kızmıştık. Gittik Galatasaray'da Pano denen bir yer vardı, şimdi lüks bir restoran var, o zaman orası ayakçı meyhanesiydi. Orada iki şişe şarap mı, bira mı ne içtik. Deniz Gezmiş'le dönüyorduk. Konsolosluğun önünden geçip de teşkilata gitmek mümkündü. Deniz "Revizyonist köpekler; dünya sizden ne bekler?" diye Rus konsolosluğuna karşı bağırmaya başladı Köpekler möpekler diyerek Rus konsolosluğuna saldırıp kapıları yumruklamaya başlayınca polis geldi. Siz ne yapıyorsunuz dedi. Deniz camlara camlara vurdu. Ancak kırılmadı. Normal cam değildi herhalde. İki kişiyiz, meydan okumaktayız. Böyle bir şeyin içerisindeyiz. Biz SSCB aleyhinde böyle gösteriler yaparken adamlar bize Rusçu falan demekteydi. Ya Rus kim? Biz, I. Dünya Harbi'nde Balkanlarda 45 günde, Kafkaslardan 2-3 ayda sürülmemize sebep olan Rusya olduğunu bilmiyor muyuz? Rusya'da devrim olmasaydı Anadolu İhtilali'nin (Kurtuluş Savaşı) başı belaya girmeyecek miydi? Bunları biz görüyorduk, biliyorduk hepimiz." [1060]

Gençlerin pek çoğu o dönemde okula çoğu zaman boykotlar ve can güvenliği endişesiyle ve okulların sık sık kapatılmasıyla devam edemedi fakat pek çoğu kendini iyi yetiştirdi. Aslında bu durumu Kale'nin ifadeleri net açıklamaktadır: "*Doktora yapan öğrenciler gibi okuyorduk. Yemek yemiyorduk ama kitap okuyorduk. İdealist bir genç gibi 485 bin liralık öğrenci kredisinin 250 bin lirasını kitaba veriyorduk. Konferanslara katılıyorduk".* [1061]

1970-1980 arasında çoğu genç bir dava ve ideoloji etrafında kenetlendi. Karşı düşünce guruplarıyla inanılmaz kavgalar olsa da gençlerin kendi davaları arkadaşları arasında inanılmaz bir dayanışma ve kardeşlik vardı. Aktemur şunları söylemektedir: *"O zaman kendi aramızda kardeş gibiydik. Daha önce hiç tanışmamış olsak dahi İstanbul'a okumaya gelen gençleri garajda karşılardık. Bozkurt amblemi rozeti yaklarında gördük mü kırk yıllık ahbap gibi birbirimize sarılırdık. Bu kardeşlik yıllar sonra bile meyvesini vermekteydi. Cerrahpaşa Tıpta Reşat Doğru adında bir Çorumlu bir öğrenci vardı. Okulu bitirmek üzereydi. Ev sahibi bunları sınavlardan hemen öncesinde onları evden atmış yanıma geldiler. Aydın yurdunda sadece Aydınlı öğrenciler kalabilirken onları yurda kabul ettim.*

[1060] Av. Mustafa İlker Gürkan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 27.12.2015).
[1061] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

Sınavlarını verip gittiler. 1990'lı yıllarda Ankara'da ASKİ'de çalışırken, MHP Aydın milletvekili Ali Uzunırmak vardı. Reşat Bey, koalisyon hükümetinde MHP kontenjanından Türk dünyasından sorumlu bakan olmuştu. Uzunırmak'a Bakan, Aydınlı olmamdan dolayı beni sormuş. Uzunırmak, o beni ülkücü yaptı ve o da Ankara'da demiş. Bakan beni davet etti. Ben olayları unutmuşum. Bana olanları hatırlattı. Türkoloji'yi bitirmemden dolayı daha sonra bana kendisinin danışmanı olarak çalışmamı rica etti. Ben de kabul ettim. Onunla Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine ve Balkanlara sıkça ziyaretlerimiz olurdu. Başbakan Ecevit'in onayı alınarak zor durumdaki kimi Türk dünyasına (Bulgar Türklerinin demokratik seçimlerde rekabet edebilsinler) diye örtülü ödenekten destek çıkarttık. 1970'lerde MSP'li öğrencilerin de kendi aralarında bir dayanışması vardı. Fakat onlar bizden farklı olarak MTTB çatısı altında hiçbir şeye karışmadılar. Sağcıların da solcuların da hâkim olduğu üniversitelerde rahat rahat okudular. Bizim dönemizde bu grubun içerisinde Abdullah Gül de, Hüseyin Çelik de vardı."[1062]

Resim 154: H. Aktemur İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde-1978 [1063]

[1062] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).
[1063] Fotoğraf Halil Aktemur'dan temin edildi.

6.2. SİYASİ ALGI

6.2.1. Bülent Ecevit Algısı

Resim 155: Ecevit'in politikalarının yanlışlığı ve bunun muhtemel sonuçlarıyla ilgili CHP Eski Genel Başkanı Merhum İnönü üzerinden yapılan bir anlatı.[1064]

Sağ gazetelerde Ecevit'in İsmet İnönü üzerinden CHP mirasına ihanet ettiği şeklinde bir algı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bir propaganda taktiği olabileceği gibi Ecevit'e dair kendilerinin gerçek algılarını da ortaya koyar. Burada bir propaganda taktiği söz konusuysa bunun ihanet veya CHP mirasına sahip çıkmamayla ilgili bir algı üzerinden CHP içindeki muhalefeti harekete geçirme amacı da taşıdığı söylenebilir. CHP içindeki aykırı sesler veya muhalif hareketler AP'nin muhtemelen işine yarayacaktır. O yıllarda CHP dışındaki kanadın Ecevit'in Atatürk'ün mirasına ihanet ettiği şeklindeki algı oluşturma çabalarının dışında parti içinde de Ecevit'e karşı böyle bir algı oluşturma gayretinin veya böyle bir algının olduğu söylenebilir. Ecevit'in CHP içinde başkanlık mücadelesi verdiği dönemde CHP Cumhuriyet Senatosu Gurup Başkanvekili, Kars Senatörü Mehmet Hazer, o günlerde Ecevit hakkında çok ağır ithamlarda bulunur. Ona göre *"Ecevit Atatürk'ün mirasına ihanet etmiştir. Atatürk'ün hatırası olan bir partiyi bölmüş, Ulus ve Karagöz gazetelerini kapatmıştır. Partinin pek çok arsasının satılmasına vesile olmuştur. Sosyal Demokrasi denilen geniş bir cephe kurmak isteyerek CHP'nin şanlı tarihiyle irtibatını kesmeye çalışmıştır. Ecevit, parti içinde zararlı hale gelmiştir."*

[1064] Tercüman, 26 Aralık 1979.

Hazer daha sonra Ecevit ve Ecevit taraftarlarını partiden kökünü kazıyacaklarını iddia eder.[1065] Nitekim de ilerleyen süreçte parti içinde bir takım tasfiye hareketlerine girişildiği görülür. Yapılacak CHP kurultayında Ecevit'in kaybetmesi adına delegelerin yenilenmesi gayretleri göze çarpar. O günlerde parti içinde Ecevit'i destekleyenlerden biri olan Muhterem Ağababaoğlu dahi sol partilerin bölünmesinde Ecevit'in rolünün olduğunu söyler. Ağababaoğlu, Ecevit'e dair bu algısının daha sonra oluştuğunu ifade eder: *"İsmet İnönü-Bülent Ecevit tartışmasının başladığı dönemde ben CHP Aydın Gençlik Kolları Başkanı'ydım. Gençlik olarak biz Ecevit'i destekledik. Eskiler ise Paşa'yı destekledi. Saadettin Demirayak da Paşa'yı destekleyenler arasında yer aldı. Ecevit, CHP başkanlığına seçildikten sonra Demirayak'ı Aydın CHP İl Başkanlığı görevinden aldılar. Biz Ecevit'i desteklediğimiz için örgütte yer almaya devam ettik. O gün için CHP Aydın vekilleri İsa Ayhan ve Şükrü Koç da Ecevit'i desteklemişti. Ecevit, benim genel başkanımdı. Ancak 1980 sonrası tavırları beni üzdü. Evine kadar gittik. Rahşan Hanım bizi çok iyi karşıladı. Ecevit, bize parti kurmayın (SHP) dedi. CHP'nin devamı olan bir parti de istemedi. Ama sonra DSP'yi kurdu. Sol bölündü. Sol neredeyse her yerde bu bölünmeden dolayı seçimleri kaybetti. Bunun üzerine Anıtkabir'e İsmet Paşa'nın kabrine gittim. 'Paşa'm özür dilerim! Böyle bir adamı desteklememeliydik.' Dedim*".[1066] Eski Germencik CHP İlçe Başkanı ve Eski Belediye Başkanı Ahmet Zencirci: *"Ecevit benim genel başkanımdı. Onun estirdiği havanın da etkili olduğu bir ortamda 1977'de belediye başkanı seçildim. 1980 İhtilaliyle biten başkanlık görevimi 1980 sonrası 2 dönem daha seçilerek devam ettirdim. Belki 4 belki 5 dönem daha seçilecektik. Ancak Ecevit'in inadı yüzünden bütün her yerde olduğu gibi biz de seçimi kaybettik. Ben SHP'den aday oldum. Karşıma Ecevit'in partisi DSP'den başka aday çıktı. Oylar bölündü. Sol kaybetti. Sağdaki arkadaş sadece benden 100-110 oy farkla seçimi kazandı."* Demektedir.[1067] Esat Kıratlıoğlu'na göre Ecevit, politikada fevkalade sinirli, uyuşmaz, kendisinin konuşmasının düşüncesinin dışında olan herhangi bir şeyi kabul etmez zihniyette olan bir kimseydi. Kıratlıoğlu şöyle der: *"Ecevit sonraları en yakın arkadaşlarıyla ayrıldı. O genel başkanken onun genel sekreteri Mustafa Üstündağ vardı, Konya milletvekiliydi, Milli Eğitim*

[1065] Milliyet**,** 18 Nisan 1972.
[1066] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).
[1067] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

Bakanlığı da yapmıştı. Onunla dahi arası açıldı." [1068] Elbette bu görüşün tersini savunanlar da vardır. Kıratlıoğlu ile aynı siyasi gelenekten gelmesine rağmen Köksal Toptan, Ecevit'in kibar bir insan olduğunu söyler. Ecevit, yanına gidildiğinde mutlaka ayağa kalkar, düğmesini ilikler der. Fakat Toptan'a göre aynı Ecevit'i kürsüye çıktığında tanımak mümkün değildir.[1069] Ecevit, ateşli ve agresif konuşur. Belki Kıratlıoğlu'nun demek istediği bu ise hem Köksal Toptan hem de Kıratlıoğlu Ecevit konusunda aynı noktada buluşmaktadır denebilir.

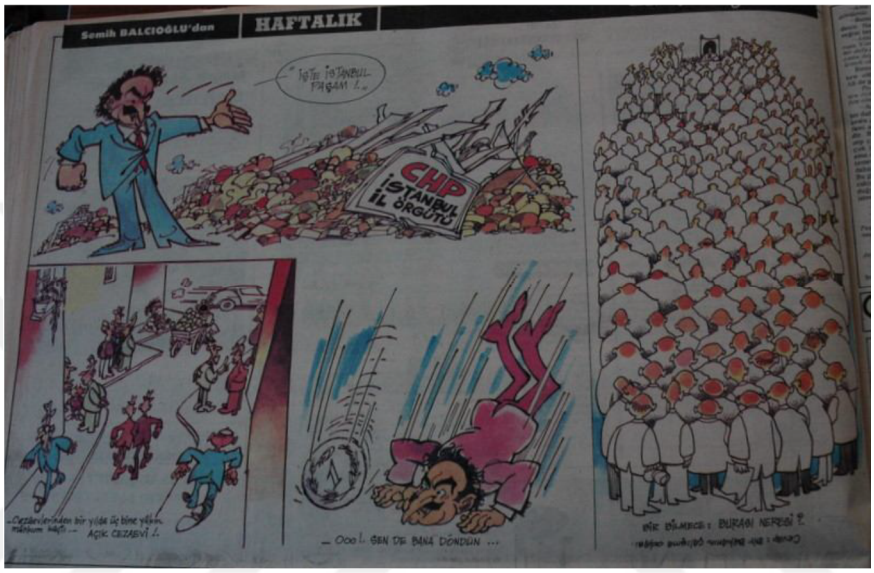

Resim 156: Bir sağ gazeteye göre Ecevit'in ülke ve CHP içindeki tahribatları.
1070

Ecevit-İnönü çekişmesinin sonlanmasının beklendiği CHP Kongresi'nde AP'yi temsilen Necmettin Cevheri'yle birlikte katılan Esat Kıratlıoğlu o günlere dair hatırasını aktarırken İsmet Paşa'nın da Ecevit hakkında güvenirliği olmayan biri olduğunu söylediğini iddia eder. Kuruluş Savaşı kahramanı, Atatürk'ten sonra CHP'de ikinci adam olan İsmet İnönü'nün bu söyledikleri de elbette Ecevit algısını parti içinde olumsuz etkilemiş olabilir. Kıratlıoğlu şunları demektedir: *"Ecevit 1954-1960 arasında CHP vekilliği yaptı. Sonra ihtilalle birlikte CHP içerisinde önemli mevkilere geldi. Sonunda da CHP genel sekreteri oldu. 12 Mart 1971 ihtilalinden sonra Ecevit'le İnönü arası açıldı. Ecevit bu ihtilalin kendisi için yapıldığını iddia etti. Bundan sonra CHP'de Prof. Nihat Erim Başbakan yapıldı. Erim, Ecevit'in siyasi rakibiydi. Ecevit, bundan dolayı, ihtilali kendi aleyhinde şeklinde algıladı.*

[1068] Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1069] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi ve Yeri:29.11.2017).
[1070] Tercüman, 23 Aralık 1979.

CHP Genel Sekreterliğinden istifa etti. CHP kongresi yapıldı, ben, Necmettin Cevheri kongreye AP temsilcisi olarak katıldık. O kongrede Ecevit tekrar genel sekreterliğe adaylığını koydu. Hiç unutmam, o gün televizyon yoktu, radyolar vardı. İsmet Paşa'nın şu konuşması radyolardan verildi. "Eğer siz Bülent'i genel sekreter seçerseniz ben bunu istemiyorum. Çünkü Bülent güvenilir bir adam değildir. Onu genel sekreter seçerseniz ben genel başkanlıktan istifa ederim dedi. Ecevit, İnönü'nün bu çıkışına rağmen genel sekreter seçildi. Bundan sonra İnönü sadece genel başkanlıktan değil CHP'den istifa etti. O zaman kontenjan senatörlüğü vardı. Zamanın Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, İnönü'yü kontenjan senatörü olarak tayin etti."[1071]

Kıratlıoğlu, 1973'te ve 1977 seçimlerinde AP, CHP'den sonra 2. Büyük parti olarak çıkmasına rağmen Ecevit AP ile hiçbir zaman koalisyon kurmayı düşünmediğini dile getirmektedir. Kıratlıoğlu şöyle devam eder: *"1977 seçimlerinden sonra bizimle koalisyon görüşmesi yapmak varken hükümet kurmak ve gerekli çoğunluğu sağlamak için bizden bazı vekil arkadaşları bakanlık vaadiyle istifa ettirdi. Pazarlıklar bir motelde yapıldığı için kurulan hükümete motel hükümeti dendi. Bir kişi hariç AP'den istifa eden herkes bakan yapıldı. Siyasi rüşvet başlamıştı. O dönemde büyük olaylar oldu. Ülke her açıdan uçuruma yuvarlandı. Maraş hadisleri gibi pek çok olay patlak verdi. Maraş olaylarında 150-200 civarında insan öldü. O zaman İçişleri bakanı Aydınlı, Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Özaydın'lıydı."*

AP ve sağ basın ülkede şiddetin artmasında Ecevit etkisinin olduğunu iddia eder. Hatta Demirel'in seçmende 1978'de kurulan Ecevit hükümetinin anarşiden yana olduğu şeklinde algı oluşturma siyaseti güttüğü söylenebilir.

SAYFA: 6

Demirel basın toplantısı düzenledi

"Ecevit, Hakkari'ye bölücülük yapmaya gitti,,

ANKARA:

Resim 157: Bir Demirel beyanatı.[1072]

[1071] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1072] Yeni Asır, 22 Haziran 1978.

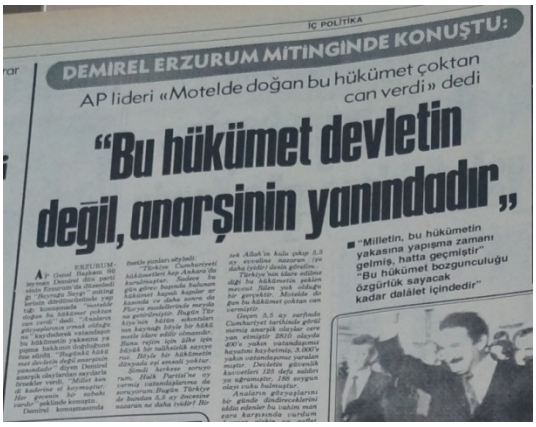
İÇ POLİTİKA

DEMİREL ERZURUM MİTİNGİNDE KONUŞTU:

AP lideri «Motelde doğan bu hükümet çoktan can verdi» dedi

"Bu hükümet devletin değil, anarşinin yanındadır,,

■ "Milletin, bu hükümetin yakasına yapışma zamanı gelmiş, hatta geçmiştir". "Bu hükümet bozgunculuğu özgürlük sayacak kadar dalalet içindedir"

Resim 158: Demirel'in mitingi ve Ecevit hakkında söyledikleri.[1073]

Demirel, söz konusu hükümeti tanımaz ve Ecevit'e başbakan demekten imtina eder. Sürekli "*hükümetin başındaki şahıs"* der. Demirel'in görevdeki Ecevit için bir ya da birkaç kez *"başbakan*" dediği bilinmektedir. Zaten bu durum da istisnai olduğu için gazetelere manşet olur.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, dünkü toplantıda Başbakan Ecevit ile görüşüre gelmeye özen gösterdi. Ecevit'in verdiği bilgileri dinlemekle yetinen ve hiç konuşmayan Demirel, çıkışta, "Başbakan bilgi vermek istedi. Bilgi aldık, gidiyoruz" dedi ve gazetecilerin sorularını cevaplandırmaktan kaçındı. (Fotoğraf: Turgut MANTAR)

Liderler dış politika brifinginde buluştu

İşte karşılıklı konuşmanın yararları:

Ecevit'e Demirel «Başbakan» dedi

Resim 159: Demirel, Ecevit'e "*Başbakan*" dedi.[1074]

O günkü ülkücü kanada göre siyasi şiddet Ecevit döneminde artar. Onlara göre 1978'de iktidara gelen Ecevit zamanında ortam milliyetçiler veya ülkücüler adına çekilmez olur. Okuldan atılmalar, hapse atmalar, işkenceler artar. Fakat Demirel döneminde bu olanlar o denli yaşanmaz.[1075] Yine onlara göre Ecevit'e dair cesur, kahraman ve umut algısı, Ecevit'in olağanüstü kişiliğinden ziyade oluşturulmuş bir imajdı. *"Ecevit esmer tenlidir. Kıbrıs için bir kahraman yaratılması gerekiyordu. Basın ve CHP bunu iyi değerlendirdi. Kıbrıs Barış Harekatı'yla*

[1073] Yeni Asır, 25 Haziran 1978.
[1074] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.
[1075] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

Karaoğlan imajı yaratıldı. Ecevit, 1974 Kıbrıs çıkartması öncesinde İngiltere'yle diplomatik ilişkiler sıkılaştırıldı. Ecevit ve Turan Güneş'le birlikte süreci iyi yürüttü. Turan Güneş, Ecevit'in parlamasında etkilidir. Ecevit, yabancı basınla yaptığı toplantılarda İngilizce konuşuyordu. Bu durum daha önce görülmemiş bir şeydi. Bütün bunlar halk nezdinde itibar sebebi oldu."[1076]

1970-1980 arasındaki sol fraksiyonların pek çoğuna göre Ecevit ve Demirel arasında pek fark yoktur. Onlara göre Ecevit sadece bir umudun adıdır: *"Demirel, sermayenin en önemli temsilcisiydi. Ancak halk onu kendinden biri gibi görmekteydi. Özellikle köylüye kendini öyle gösterebilmekteydi. Demirel ile Ecevit arasında pek fark yoktu. Ecevit'in çevresindeki insanlar zaten sermaye kesimindendi. Bir umut olarak ortaya çıktı. Özellikle gecekondu bölgelerinden oy aldı."*[1077] Devrimcilere göre Ecevit bir reformisttir.[1078] Zaten Ecevit kendisi de *"siz burjuva revizyonistisiniz, solu saptırıyorsunuz"* şeklinde bir söylemle marjinal solun kendisini suçladığını ifade eder.[1079] Buradaki görüşün aksine AP'li Bakan Esat Kıratlıoğlu'na göre Ecevit 1980 öncesinde katıksız bir sosyalistti. Hatta Ecevit'in sloganlaştırdığı *"su işleyeninin toprak kullananın"* söylemi de Bulgar Komünist Parti Tüzüğü'nden alınmıştı. Ecevit o dönemde kendi görüşlerini önemseyen, dediğim dedik bir kişiliğe sahipti oysaki 12 Eylül darbesinden sonra Ecevit daha bir uzlaşmacı oldu. Liberal politikaları savunan bir çizgiye kaydı. Kendisinin başbakan olduğu 1999 seçiminden sonra kurulan ANAP-DSP-MHP hükümeti döneminde ülkede yaşanan ekonomik kriz nedeniyle Amerika'dan Kemal Derviş'i getirerek liberal politikaların tam anlamıyla temsilcisi oldu.[1080] Muhterem Ağababaoğlu da Ecevit'in sosyalist olduğunu ifade eder. Ancak Ecevit 1978'de iktidara geldikten sonra görüşlerinde değişme oldu. Belki iktidar olmanın bilinciyle veya devlet yönetmenin ağırlığıyla bu değişim gerçekleşti. Ağababaoğlu, CHP içinde o dönemde aşırı fikre sahip parti il ve ilçe başkanları vardı demektedir. Ecevit parti il ve ilçe başkanlarını topladığı zaman kimi başkanlar, özelin elindeki toprakların ve fabrikaların kamulaştırmasını teklif ettiler. Hatta bunun bedelsiz olması gerektiğini söylediler. Çünkü onlara göre patronlar kamulaştırmadan alacakları paraları yine işçiyi ve emeği sömürmek için

[1076] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[1077] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.01.2016).
[1078] Buradaki bakış açısı İftarlık Gazoz adlı filmde işlenmiştir. Star Tv, 21.05.2017, 21:00
[1079] Ecevit'in Konuşmaları, 1976, Ankara. S.72.
[1080] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

başka bir yatırımda kullanacaklardır. Ecevit, bu tip kişileri daha ılımlı bir hale getirmeye çalıştı.[1081]

Ahmet Zencirci'ye göre Ecevit çok etkili konuşmaktaydı. Duygusal bir adamdı. Şairdi ancak Ecevit'in siyaseti bildiği söylenemezdi. 1974 Kıbrıs zaferinden sonra tek başıma iktidara gelirim diye erken seçim kararı aldı. Aslında söz konusu tespiti doğruydu. O havayla Ecevit'in tek başına iktidara gelmesi muhtemeldi. Ancak Demirel de bunu bilmekteydi. O tam bir siyaset kurduydu. Ecevit'in erken genel seçim arzusunu engelledi. Ecevit'in mecliste tek başına erken genel seçim kararı alacak çoğunluğu yoktu. Demirel diğer partilerle birleşerek Ecevit'i frenledi. Ecevit bunu hesap edemedi. Tek başına iktidara gelmek isteyen Ecevit iktidardan oldu. Onun yerine MC hükümetleriyle Demirel oturdu. MC döneminde ekonomi kötüye gitmeye başladı. Demirel daha fazla dibe vurmadan erken seçim kararı aldı. Ecevit de buna uydu. Hâlbuki biraz daha beklenseydi CHP'nin çok daha fazla oy alması mümkündü. 1977 erken genel seçiminde Ecevit tek başına iktidar olacak kadar milletvekili çıkaramadı. Ecevit 12-13 milletvekili daha çıkarsaydı tek başına iktidar olabilecekti. Yapılan seçimleri CHP büyük bir oy oranıyla kazandı. Seçim galibi CHP hükümet kuramadı. MC hükümeti yeniden işbaşına geldi. Ecevit umulmadık bir hamle yaptı. AP'den istifa ettirilen 12 vekile bakanlık vererek Ecevit hükümet kurdu. Bu, CHP içinde huzursuzluğa yol açtı. Hükümetin yapısı oldukça zayıftı.[1082] Hükümet etkili kararlar alamadı. Demirel, kendi partisinden 12 vekil istifa ettirilmesi üzerine kendisiyle asla uzlaşılmaz hale geldi. Bütün bunlardan dolayı Ecevit hükümeti 1,5 yıl içinde hızla yıprandı. 1979 ara seçimlerini CHP kaybetti. Ecevit istifa etti. Aslında Demirel'i var eden Ecevit'ti. Köksal Toptan ise AP'den 11 vekilin istifa ettirilerek Ecevit'in hükümet kurma olayına daha farklı bakmaktadır. Ona göre Ecevit, CHP'nin uzun yıllar iktidara gelememesi nedeniyle parti teşkilatlarından ne olursa olsun hükümetin CHP tarafından kurulması konusunda baskı hissetmiş olmalıdır.[1083]

[1081] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).
[1082] Hikmet Çetin'le yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 12.01.2018).
[1083] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).

Resim 160: Ecevit'in yanlışlarının Demirel'i var ettiğine dair.[1084]

Resim 161: Erken seçim kararının Demirel 'siz alınamayacağına dair gazete kupürüdür.[1085]

O günkü AP mensuplarının ve AP taraftarı basının ve diğer gurupların Ecevit'e dair algıları farklı olsa da o yıllarda CHP'ye tarihinde en yüksek oranda oy veren seçmenin Ecevit hakkında algısı olumlu yönde olmalıdır. Ecevit'e dair o günün insanlarından birkaç görüşü buraya almak faydalı olacaktır: "*Ecevit'in liyakati iyiydi. Namuslu bir adamdı. Ecevit'i çok beğeniyordum. Demirel insan avcısıydı.*"[1086] *"Ecevit, halka daha yakın bir liderdi. Ecevit'i dinlemişimdir. Demirel güven vermemekteydi."*[1087] *"Benim ailem Ecevit'i Karaoğlan diye severdi."*[1088] "*Demirel,*

[1084] Cumhuriyet, 21.10.1979.
[1085] Tercüman, 23 Ağustos 1980.
[1086] Necati Özçöllü'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 8.11.2015).

[1087] İbrahim Güvenir'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi:14.11.2015).

halka daha yakın bir liderdi. Ancak sürekli gidip geldiği için güven vermemekteydi. Ecevit, "Su kullananın, toprak işleyenin" söylemiyle, Kıbrıs müdahalesi ve Karaoğlan lakabıyla oldukça puan toplamıştı."[1089] Ecevit'in başbakanlığında kurulan CHP-MSP koalisyonunda İç İşleri Bakanlığı yapmış olan Oğuzhan Asiltürk Ecevit için dürüst bir insan der. Ona göre Ecevit verdiği sözün arkasında kesinlikle durur. Yapılan koalisyon protokolüne Ecevit sadık kalır. Bu nedenle CHP-MSP iktidarı döneminde sayıları epey fazla İmam Hatip Okulu açılır. Asiltürk'ün anlattığına göre MC hükümeti kurulmadan önce de benzer protokol yapılır. Ancak Demirel, protokole sadık kalıp İmam Hatip Okulu açmamak için bin bir bahane bulur. [1090] Eski Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Ecevit'in çok demokratik bir lider olduğunu ifade etmektedir. Bülent Arınç, 28 Şubat süreciyle birlikte Refah-Yol Hükümeti'nin dağıldığından söz eder. Refah Partisi kapatılır. Ardından bu partinin devamı olarak nitelendirilen Fazilet Partisi de kapatılma aşamasına gelir. Bülent Arınç, bu aşamada Meclis'te O günkü başbakan Bülent Ecevit'le karşılaştığını söyler. Ecevit, Arınç'ın yanına gelir. "*Sayın Arınç, parti kapatılmasını istememekteyiz. Bununla ilgili düzenleme yapamaya çalışıyoruz. Ancak asker izin vermiyor*" der. Bülent Arınç'a göre Bülent Ecevit çok kibar ve naif bir insandır. O nedenle Arınç, Milletvekili Merve Kavakçı'nın Meclis salonuna başörtüsüyle gelmesi üzerine Bülent Ecevit'in Meclis kürsüsünden *"Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz"* şeklinde bağırmasını anlayamadığını söyler. Ona göre Ecevit, olaylar ve gelişmeler üzerine askerin darbe yapacağından çekinmiş olmalıdır.[1091]

1990'lı yıllarda seçimler öncesinde TRT tarafından açıkoturumlar düzenlenir. Bunlara Demirel, Erbakan, Ecevit ve diğer siyasi parti liderleri katılır. Seçim öncesi bütün liderlerin bir açıkoturumda yüz yüze düşüncelerini ifade etmeleri bugün yabancısı olduğumuz nostalji gibi kalır. Liderler bu açık oturumda birbirlerini de eleştirirler. Ancak üslupta ve tutumda büyük bir olgunluk göze çarpar.[1092] Buradan yola çıkarak 1980 öncesinde Demirel ve Ecevit problemine farklı bir yorum

---

[1088] Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[1089] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[1090] Oğuzhan Asiltürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[1091] Bülent Arınç'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.02.2018)
[1092] TRT Açıkoturum videoları için bkz:
https://www.youtube.com/watch?v=sTQh8cEh7dU ,
https://www.youtube.com/watch?v=ZLJQAYEkDTc ,
https://www.youtube.com/watch?v=UugT0F7Jw1U Erişim Tarihi: 17.11.2016.

getirilebilir. Bu yorumu Fettah Açan yapar: *"Demirel, Ecevit, Erbakan gibi liderler siyasi olgunluktaydı. Ancak 1980 öncesinde toplum bölündü. Siyasi arena parçalı hale getirildi. Meclis aritmetiği iş dönmeyecek şekilde bozuldu. Çok iyi yetişmiş ajanlar vasıtasıyla toplum bölünüp kavga ettirildi. Böylesine bir ortamda onların siyasi olgunluğu sembolik kaldı denebilir."*[1093]

6.2. 2. Süleyman Demirel Algısı

1970-1980 arası Demirel'in defalarca iktidara gelip iktidardan gittiği yıllardır. Aynı seneler, Demirel için şapkasını alıp gitti şeklinde olumsuz imajın oluştuğu dönemdir. Aynı olayın farklı kimselerce farklı nedenlerle farklı şekilde algılanabileceği bilinmektedir. Sürekli iktidara gelip iktidardan düşen Demirel için de farklı algılamalar söz konusudur. Eski TBMM Başkanı ve Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, Demirel için şapkasını aldı gitti şeklinde bir söylemin veya algının doğru olmadığı belirtir. Ona göre ordu kurumsal olarak darbe yapmaya karar vermişse ve halkta da darbelere karşı bir bilinç oluşmamışsa burada siyasetçinin yapabileceği hiçbir şey yoktur. Köksal Toptan ihtilalden bir gün önce Bakanlar Kurulu toplantısı yaparken dahi Kızılay'da bombaların patladığını duyduklarını söyler. Ogün Demirel kendisini odasına çağırdığını ifade eder. Demirel, ona öğleden sonra devam edecek Bakanlar Kurulu toplantısına sen katılma, git Meclis'te neler oluyor bir bak der. Köksal Toptan, Meclis'te dahi bir darbe havası oluştuğunu sözlerine ilave eder. Hatta kimi milletvekillerin Genelkurmay Başkanlığı'na gidip orduya daha ne duruyorsunuz dediklerini dillendirir. Köksal Toptan'ın dediklerinden Demirel için şapkasını aldı gitti söyleminin bir haksızlık olduğu sonucunu çıkartabiliriz.[1094] Olanları Demirel'in şansızlığına yoranlar dahi olur. 1970 yılında AP içinde olan kaynamalardan dolayı istifa eden Demirel, yeni bir hükümet kurar. Bir müddet sonra Cumhuriyet gazetesinde başbakanlığa doğru yürüyen Demirel'in önünden kara bir kedinin geçtiği resmedilir. Kara kedi bir kişinin başına gelebilecek bir uğursuzluğun işareti olarak algılanır. Bu karikatürden sadece bir ay sonra 12 Mart Muhtırası olur. Bu resmediş Cumhuriyet gazetesinin 12 Mart muhtırasını önceden bildiği şeklinde yorumlanabilir. Ya da önceki deneyimlerle Demirel başbakan oldu

[1093] Fettah Açan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.12.2015).

[1094] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017)

yine başına bir uğursuzluk gelecek şeklindeki algıdan yola çıkılarak bu karikatür çizilmiş olabilir.

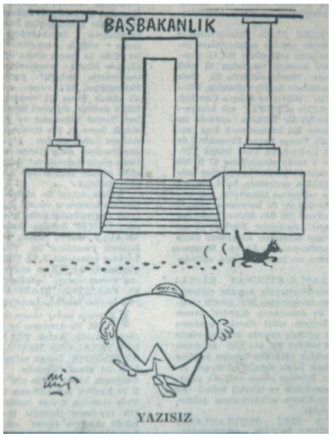

Resim 162: Demirel'in şansızlığı.[1095]

Demirel'in başbakanlıkta tutunamamasında onun beceriksizliğinin payı olduğunu düşünenler de vardır. Onların görüşüne göre Demirel'in AP içindeki muhalefeti iyi idare edememiş olması AP'nin üçe bölünmesine neden olur. *"Genel Başkanımız Demirel'le görüş ayrılıklarımız vardı. Demirel bir Amerikan projesidir. Adnan Menderes'in çocukları Mutlu Menderes gibi isimlerle ters düştü. Saadettin Bilgiç aslında AP genel başkanı olacaktı. Süleyman Demirel, genç-dinamik-Menderes'in Su İşleri Müdürü, barajlar kralı şeklinde takdim edildi. AP kongresi yapıldı. O zaman kongreler üzerinde adli denetim yoktu. Oylar genel merkeze götürülüp sayılmaktaydı. Bu bir şaibeydi. Demirel, merkez sağı parçalayıp, ülkenin 1970-1980 arasında siyasi istikrarsızlığa yuvarlanmasının en önemli aktörüdür. Demirel, Menderes'in çocuklarıyla kavga etti Böylece YTP denen bir parti ortaya çıktı. Erbakan'ı dışladı. MNP kuruldu. AP, DP geleneğine devam ettirmedi."*[1096] Bu görüşün zıddını savunanlar da vardır. Mustafa Acar'a göre Demirel gurupları idare etmesini çok iyi bilmekteydi. Parti içi muhalefeti, etnik guruları ve cemaatleri Demirel bir çatı altında ve yanında tutabilmekteydi. Onlara hangi damardan yaklaşacağını çok iyi bilmekteydi.[1097] Bu bağlamda Yeni Asya gibi pek çok cemaatin Demirel'i destekledikleri söylenmektedir.[1098] Esat Kıratlıoğlu'nun anlattıklarından yola çıkarak Demirel'le ilgili yukarıdaki iddiaları kabul etmemek gerekir. O, Türkiye'nin siyasi konjektor gereği Amerika'yla yakın ilişkilerinin bulunduğunu

[1095] Cumhuriyet, 09 Ocak 1971.
[1096] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[1097] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1098] Ruşen Çakır, **a.g.e.** , s.s.87-98.

ancak Adnan Menderes ve Süleyman Demirel'in Amerika'ca tertip edilen ihtilallerle iktidardan düşürüldüğünü söylemektedir: *"27 Mayıs'ı da 12 Mart'ı da yaptıran Amerika'dır. Menderes, ihtilalden önce Amerika'ya gitmişti. Oradan 300 milyon dolar borç istedi. Amerika bunu ne yapacaksın dedi. O, Türkiye'yi sanayileştireceğini söyledi. Amerikan başkan Eisenhower'ın ona siz tarım ülkesi olmaya devam edin dedi. Biz endüstri olarak yardım ederiz deyip parayı vermedi. Menderes bundan sonra Almanya'ya gitti. Almanya da para vermedi. Menderes bunun üzerine 15 Haziran 1960 da Rusya'ya gidip onlardan kredi almak için harekete geçti. Randevulaştılar. Türkiye bir NATO ülkesi, Amerika Rusya birbirinin hasmı… Amerika NATO üyesi bir ülkenin NATO düşmanı bir ülkeden oradan borç almasını kendi aleyhine tehlike kabul etti ve askere 27 Mayıs'ı yaptırarak bunu engelledi. 12 Mart muhtırası öncesinde Türkiye-Rusya ilişkileri yeniden başlamıştı. Bundan dolayı yine Amerikan ihtilali yaptırdı. Biz AP ve Demirel olarak Seydişehir Alüminyum tesislerini, İskenderun Demir Çelik Fabrikasını, İzmir Aliağa Rafinerisini, Karadeniz Bakır işletmelerini Ruslara yaptırdık. Bizim Rusya ile ekonomik işbirliği içerisinde olmamız sebebiyle ihtilallerle Amerika Rusya ile münasebetlerimizi engellemek istedi. Amerika için bir tek yol vardır. O da Amerika'nın menfaatidir. Bu menfaate zarar getirecekse Amerika onun gözünün yaşına bakmaz onun kafasını keser."*[1099]

Demirel hakkında olumsuz kanıya sahip olanlar onunla ilgili algılarını şu şekilde dile getirmektedir: "*Demirel zamanında Türkiye ilerlemedi, geriledi*." Onlara göre Demirel *"benim köylüm, benim esnafım"* diye diye vatandaşı uyuttu. Teknoloji bir türlü Türkiye'ye girmedi. 1950'lerden sonra Amerika'da kullanılmaya başlanan TV, Türkiye'ye 1971'den sonra girdi. Uzun süre Türkiye TV sahibi olmak zenginlik ölçüsü olarak kaldı. *"1971'de siyah-beyaz TV'den Akdeniz olimpiyatlarını izlemek için kahveye giderdik. Kahveci sormadan durmadan çay kahve getiriyordu. Millet, TV seyretmek için buna katlanıyordu. Almancılar, modası geçmiş videolar, TV'ler getiriyordu. Bu tip eşyaların burada satışı yoktu. O eşyaları Almancılardan 2. el eşya niyetine alıyorduk. 2 gün sonra da onlar da bozuluyordu. 70'lerde sadece TOFAŞ var. Murat 124, Renault TL, Anadolu vardı. Bunların her sene sadece farları değiştirilip yeni modelmiş gibi piyasaya sürülürdü."*[1100] Esat Kıratlıoğlu, yukarıda

[1099] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

[1100] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).

anlatılanları farklı bir algıyla ifade eder. Ona göre Demirel olmasaydı bugünkü Türkiye olmazdı. AP iktidara geldi, her yere elektrik gitti. Demirel aynı zamanda Türk özel sektörünü var etti. 1960'larda Koçlar, Sabancılar orta halli birer işletmeydi. AP zamanında %7,5 kalkınma hızı yakalandı. Bugünün Cumhuriyet birikimi o günden gelmedir. Demirel döneminde devlet bir yatırımcı olmaktan çıktı. Demirel demokrasi için mücadele etti. O, olmasaydı. Demokrasi bugünkü haliyle bile olmazdı.[1101]

Demirel algısı, genelde onun siyasi rakibi Ecevit üzerinden oluşturulduğu görülmektir. İki lider arasında sürekli karşılaşma yapılır. Birinin zayıflığı karşı tarafın propaganda gücünü artırır yaklaşımını bu karşılaştırmalarda görebiliriz. Ecevit'in CHP içinde genel başkanlığa kadar uzanacak yükselme sürecinde AP içinde parçalanmalar görülür.[1102] Demirel'in ailesi hakkında şaibeler ortalıkta dolaşmaktır.[1103] 1968 olaylarının da etkisiyle Türkiye'de ülkeyi sarsacak şekilde öğrenci olayları başlar. Yargıçlar dahi sokağa çıkar. Ajanlar ülkede cirit atmaktadır. 10 Şubat 1970'te TBMM'de görüşülen Demirel hükümetinin bütçesi bizatihi kim AP'li vekillerin olumsuz oy kullanmasıyla reddedilir. Demirel istifa eder. Sonra yeniden hükümet kurar. Fakat Sadettin Bilgiç gurubu AP'den ayrılarak Ferruh Bozbeyli başkanlığından Demokratik Parti'yi 18 Aralık 1970'de kurar.[1104]

Demirel'in 1980'den önce sol guruplardan hoşlanmadığı şeklinde bir izlenim vardır. 1977 Genel seçimlerinde Ecevit, ortanın solundayım demesine rağmen AP seçim şarkısında CHP ve Ecevit'in komünist olduğunu iddia eder.[1105] O günkü sol

---

[1101] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

[1102] Cumhuriyet Ansiklopedisi 3, s.s. 238- 241.

[1103] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016). Sarıbaş: *"Isparta'nın yarısı onların olmuştu. Şevket Demirel, orada çok etkiliydi. Ben Antalya'da lise okurken, otobüslerle Isparta'dan geçerdik, orası köydü. 1965'te Demirel başbakan olduktan sonra Isparta Paris oldu. Isparta'nın yarısı da Demirel ailesine ait hale geldi. Bu meseleler her zaman olmuştur. Bu da sistemden kaynaklanmaktadır."*

[1104] Doğan Avcıoğlu, **Devrim ve Demokrasi Üzerine,** Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 88.

[1105] AP'nin 1977 seçim Şarkısı, O günlerde etkili olan Zühdü şarkısını uyarlamıştır.

Gariban bir vatandaşsın
Senin hakkın Zühdü
Kendini tanı Zühdü
Türklüğünü unutturanlara kanma Zühdü
Akılını topla Zühdü
Kafayı vurursun Zühdü
Uyuma sakın ha Zühdü
Sonra yanarsın Zühdü
Komüniste kanma Zühdü

kesiminde siyasi uzlaşmazlığının sebebinin Demirel olduğuna dair bir algı oluşturma anlayışı içinde olduklarını görebiliriz.

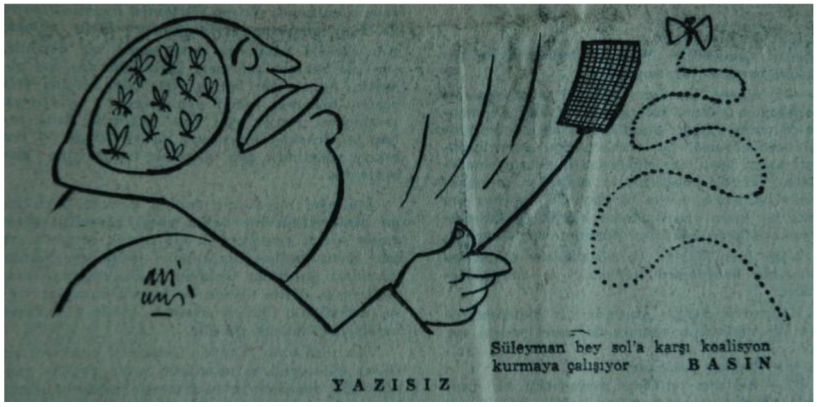

Resim 163: Sola karşı önyargılı Demirel.[1106]

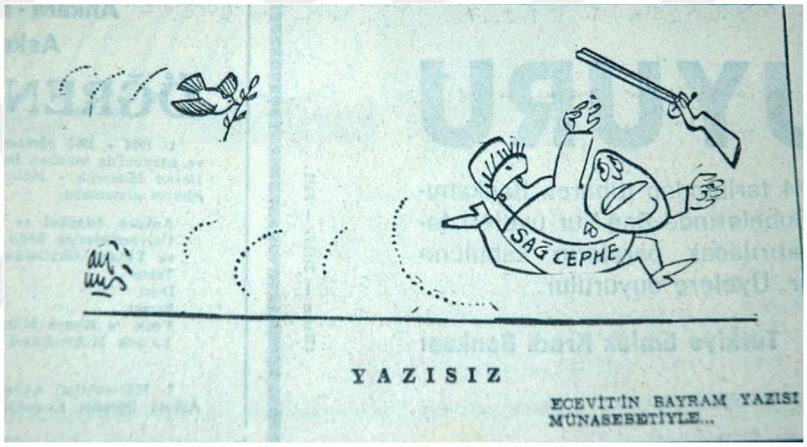

Resim 164: Demirel ve güvercin.[1107]

Sol kesimde Demirel hakkında olumsuz bir algının olduğu dillendirilebilir. Bu bir kanıdır. Sadece propaganda amaçlı üretilmiş Demirel algısını olumsuz şekle sokacak bir sürü söylem bulmak mümkündür. Hatta onların gözünden Demirel kanun tanımaz, Anayasa'yı ihlal eden bir kişidir.

Ecdadının kemikleri sızlıyor be Zühdü
Aklını topla Zühdü
O şehitler olmasaydı sen var mıydın Zühdü?
Komüniste kanma Zühdü
Ar namus gider Zühdü
Din iman kalmaz Zühdü
Sonra Yanarsın Zühdü
Pişman olursun Zühdü
Şarkı için: https://www.youtube.com/watch?v=EEtNnxbG7Og ve
https://www.youtube.com/watch?v=dr7Ltf7QV38 Erişim Tarihi: 17.11.2016.

[1106] Cumhuriyet, 05 Ekim 1974.
[1107] Cumhuriyet, 06 Ekim 1974.

Resim 165: Demirel'in Anayasayı katlettiğine dair.[1108]

Demirel, 1970'lerdeki sol algıya göre Ecevit'in mirasını batıran kişidir. Ecevit döneminde ekonomik refaha eren ülke onun zamanında dar boğaza girer.

Resim 166: Demirel'in her defasında ülkeyi nasıl batırdığına dair.[1109]

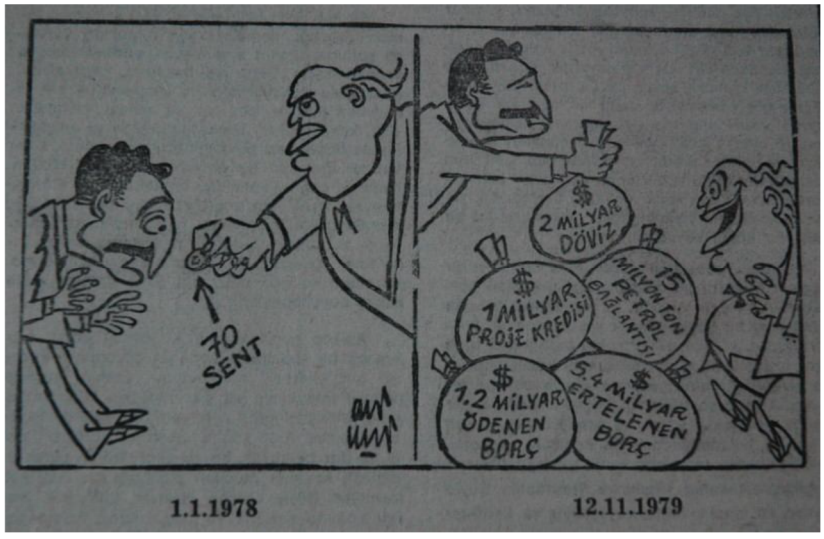

Resim 167: Demirel'in ülkeyi darboğaza, Ecevit'in ise feraha eriştirdiğine dair.[1110]

[1108] Cumhuriyet, 15 Kasım 1979.
[1109] Cumhuriyet, 17 Ekim 1979.

Yukarıdaki karikatürde 1978'de Ecevit hükümeti kurulduğunda Ecevit, Demirel'den ülkeyi yetmiş sente muhtaç halde devraldığı anlatılmaktadır. Yine karikatüre göre 1979 araseçimleri sonrasında Ecevit hükümeti istifa edip Demirel hükümeti kurulduğunda ise Demirel'in tam aksine Ecevit sağlam bir bütçe Demirel'e devreder.

Sol kesimin aksine sağ kesimde Demirel'in iktidarının Ecevit tarafından engellendiğine dair yaygın bir kanı vardır. Ecevit, Demirel ve AP'lilere karşı partizanca tutum takınmaktadır.

Resim 168: Demirel'in Ecevit tarafından nasıl engellendiğine dair.[1111]

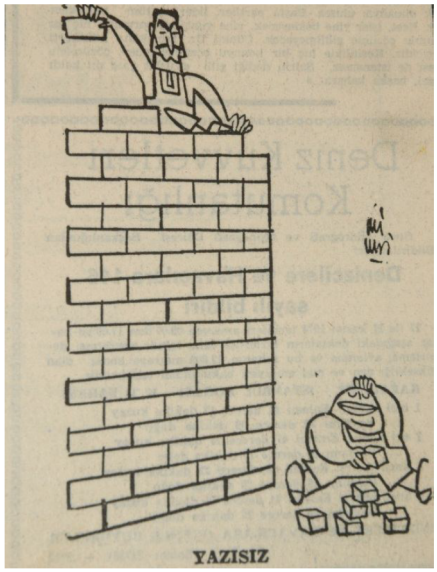

Resim 169: Demirel'in Ecevit tarafından nasıl engellendiğine ve onun bunu fark etmediğine dair. [1112]

[1110] Cumhuriyet, 14 Kasım 1979.
[1111] Cumhuriyet, 19 Kasım 1979.
[1112] Cumhuriyet, 16 Kasım 1971.

Eski bir AP'li ve Demirel'in çalışma arkadaşı, 1990'larda SHP ile DYP arasında kurulan koalisyon sonrasında yukarıdakilerden farklı olarak şu kanıya ulaştığını söyler: *"1973 seçimlerinden sonra milliyetçi-cephe hükümetleri kuruldu. Demirel de Ecevit de bu ülkeye hizmet etme niyetindeydi. Demirel zamanında basın özgürdü. Sağ kesim komünizm gelecek diye sola saldırırken, sol kesim de faşizm gelecek diye sağa saldırmaktaydı. Demirel, bana ülkücüler cinayet işliyor dedirtemezsiniz dedi. Ecevit buna çok sert çıktı. Bunlar siyaseten söylenmiş sözlerdi. Ancak bunlar vatandaşı germekteydi. "Ecevit-Demirel" kavgası ülkeyi böldü algısı doğrudur. Siyasiler, kendi arkalarındaki gruplara arka çıkmışlardır."*[1113] Cumhuriyet gazetesinde 1970'lerde çıkan bir karikatür bunu ortaya koyar:

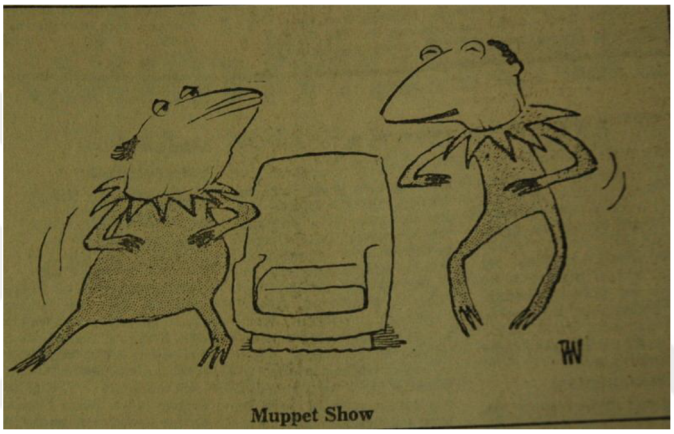

Resim 170: Demirel ile Ecevit arasındaki anlamsız rekabetten dolayı koltuğun(ülkenin) sahipsiz kaldığına dair.[1114]

Demirel'in AP tabanıyla sıcak ilişkiler kurduğu bilinmektedir. Sık sık çıktığı yurt gezilerinde AP taşra teşkilatlarıyla ilgilendiği gözlenmektedir. Gittiği illerde AP il başkanından malumat alan Demirel, o ilde yer alan AP ilçe başkanlarıyla da ayrıntılı görüşürdü. Demirel, 1978 Haziranında miting için gittiği İzmir'de 7 saat boyunda AP İl Başkanlığı'ndan ayrılmayarak tüm il teşkilat yöneticileriyle görüşür.[1115] İsmet Sezgin, Esat Kıratlıoğlu, Nahit Menteşe gibi yakın çalışma arkadaşları dahi kontenjandan vekil listesine konulmaz. Önseçimlere giren bu üst düzey parti yöneticileri, parti merkez teşkilatının taşrayla bağını güçlendirir. İsmet Sezgin, kendisinin dahi önseçime katıldığını söyleyen Demirel'e şöyle cevap verir: *"Sizin için ne olacak Süleyman Bey! Giriyorsun, seçilip çıkıyorsun. Biz ise seçilmek*

[1113] Av. Ali Rıza Gönül'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.06.2016).
[1114] Cumhuriyet, 27 Ekim 1979.
[1115] Yeni Asır, 05 Haziran 1978.

için it gibi dolaşıyoruz."[1116] Esat Kıratlıoğlu, Demirel, bir yere gittiği zaman o yer hakkında önceden mutlaka ayrıntılı bilgi aldığını söylemektedir. Hatta ona göre Demirel bu ülkeyi karış karış bilmektedir. O denli ki Türkiye'de ne nerde avucunun içi gibi Demirel tanımaktaydı. Kıratlıoğlu, Demirel'in kendisine Hakkâri'ye 17 defa gittiğini Türkiye'de gitmediği yerin bulunmadığını söylediğini aktarmaktadır. Kıratlıoğlu Demirel'le ilgili şu anısını aktarmaktadır. *"Yurt dışında petrol hususunda doktora yaparken, danışmanım profesörle Türkiye'ye geldim. Demirel'i ziyaret ettik. Demirel, büyük bir harita üzerinde Türkiye'nin kaynaklarıyla ilgili spontane brifing verdi. Profesör bana Demirel için "olağanüstü bir insan, bana Türkiye'nin kaynaklarıyla ilgili birer birer rakamları ifade etti. Rakamları doğrulamak için bir sürü sorular sordum. Virgülüne kadar verdiği rakamların tamamının doğru olduğuna kani oldum."* [1117]

YENİ ASIR

Demirel oturduğu koltuktan 7 saat kalkmadı

"BAYRAĞA Saygı" mitingi için İzmir'e gelen ve dün de partisi ile ilgili çalışmalar yapan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel il binasındaki toplantı salonunda saat 11'de oturduğu koltuktan aralıksız yedi saat kalkmadı. Önce gazetecilerle kısa bir süre sohbet eden Demirel daha sonra İl yönetim kurulu üyeleri ve ilçeyi parlamentolerle bir toplantı yaptı. Öğle yemeğinde döner ile birlikte Menemen'den özel getirtilen ayranla karnını yine aynı koltukta doyuran Demirel, ardından tepeyle önüne getirilen Kemalpaşa tatlısıyla görüştü. Süleyman Demirel yedi saat aralıksız oturduğu koltuktan Bornova ve Karşıyaka ilçe kurullarını ziyaret etmek için ilk kez saat 18'de kalktı. Demirel sabah gazetecilerle yaptığı görüşmede, CHP'li bir bakanın "Koltuk kavgası yapıyor" şeklindeki sözlerine karşılık şöyle dedi: "Biz koltuk kavgası yapmıyoruz. Koltuğu zaten zorla, bile ile aldılar aldırmadan. Seçim yok ki rey isteyelim. Biz bayrağa sahip çıkıyoruz bayrağa"

(Fotoğraf: Hamdi TÜRKMEN)

Resim 171: Demirel'le ilgili teşkilat haberidir.

Demirel'in yakın çalışma arkadaşlarında ve AP teşkilatında onun zeki bir insan ve ülke meselelerine vakıf olduğuyla ilgili genel bir algı vardır. Özellikle AP teşkilatında onun tanıştığı insanları unutmaması, uzun zaman geçse de o kişileri tekrar gördüğünde onların vasıflarını ve isimlerini hatırladığıyla ilgili yaygın bir algı bulunmaktadır. AP Aydın Merkez İlçe Başkanı Nejat Doyuran'a göre Demirel'in isim hafızası çok güçlüdür. Demirel, 1974'te AP Aydın il kongresi sırasında sonra Atay Holding'in kurucularından olacak olan Erdoğan Atay'la tanışır. Uzun bir zaman

[1116] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[1117] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

sonra tekrar Demirel'in tekrar onu gördüğünde Erdoğan Bey, şeklinde hitap etmesi buna örnektir. Erdoğan Bey, bundan çok etkilendiğini her zaman belirtir.[1118] Av. Bahattin Okşan da Süleyman Demirel'in zeki biri olduğunu söylemektedir. *"Demirel, 1000'den fazla AP ilçe başkanlarının adını tek tek bilirdi. 1-2 dakika diyalog kurduğu insanların adını hatırlardı. Bundan dolayı Demirel, etkiliydi."*[1119] AP teşkilatlarında önemli görevler üslenmiş Mehmet Aydınoğlu da Demirel hakkında benzer şeyler söylemektedir.[1120] İsmet Sezgin, Demirel'in bu özelliğinin kendisi ve AP hakkında olumlu katkısını şu şekilde dillendirmektedir: *"Demirel'in çok kuvvetli belleği vardır. Herkese ismiyle hitap eder. Vatandaşın içerisinde birisini ismiyle hitap etin mi o kişiyi onurlandırmış olursun. Bu, o vatandaş için övünç kaynağıdır."*[1121] 12 Eylül 1980 darbesi öncesi son Demirel Azınlık Hükümeti'nde devlet bakanı olarak görev yapmış Köksal Toptan Demirel'in dikkatle dinlediği bir konuyu unutmadığını ifade eder. Toptan'a göre yine aynı zekâ kapasitesi ile Demirel ülkeyi karış karış tanımaktadır. Toptan şöyle ilave eder: "*Demirel'le uçakla yurtiçi gezilere giderdik. Demirel'in şeker rahatsızlığı olduğu için 5-10 dakika kestirirdi. Uyandığında uçağın geçmekte olduğu yerin neresi olduğunu ve orada nelerin bulunduğunu bize anlatırdı."*[1122] Demirel'in yukarıda anlatılan özelliğine farklı yaklaşanlar da vardır. Ahmet Konaklı'nın düşüncelerine göre Demirel herkese ismiyle hitap ettiği ve bundan dolayı oldukça etkili olduğu doğrudur. Onun dediğine göre Demirel, gidip geldiği yerlerde o bölgeyi iyi tanıyan birini yanında dolaştırırdı. Bu kişiler Demirel'e sufle verirdi.[1123]

Anayasa hukukçusu Profesör Fevzi Demir ve Eski Milletvekili Ahmet Ertürk'e göre Demirel demokrat bir insandır. Demirel hoşgörülüdür.[1124] "*Yollar yürümekle aşınmaz"* der. Hatta Ertürk'e göre onun bu tavrı 1980 öncesi görülen anarşik olaylara karşı bir an önce önlem alınması geciktirmiştir.[1125] Eski Bakan Ali Rıza Gönül, Demirel'in bu ülkede demokrasinin yerleşmesinde önemli hizmetleri olduğunu belirttir. Onun önderliğinde AP liberal ve muhafazakâr bir parti çizgisini korudu. Sosyal adaletten yana, sosyal hukuk devletini savunan bir parti oldu.

[1118] Av. Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[1119] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[1120] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi ve Yeri: 28.02.2016, Aydın).
[1121] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[1122] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017.).
[1123] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[1124] Prof. Dr. Fevzi Demir'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.11.2015).
[1125] Ahmet Ertürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

Hurafelere kapılmadan mütedeyyin vatandaşların inançlarına karışmadı. Bütün bunlardan dolayı Gönül, Demirel'le çalışma fırsatı bulduğu için kendini şanslı hissettiğini belirtmektedir.[1126] Köksal Toptan, Demirel'in kendileri için bir idol olduğunu söyler. Ona göre Demirel halka yakın, bilgili, işini takip eden bir liderdir. Demokrat Parti geleneğinden gelmiş olmak Demirel'i halka yakın bir insan yapmıştır. Demirel, birikimli bir kişidir. Bu birikimlerini paylaşmayı sever. Bu nedenle 12 Eylül sonrası Güniz Sokak bir okul işlevi görmüştür. Bu okuldan CHP geleneğinden gelen pek çok kişi de yararlanmıştır. Toptan, Demirel'in kapısının Pazar hariç her gün açık olduğunu belirtir.[1127] En önemlisi Demirel sabırlıdır. Bu hoşgörüyü beraberinde getirir. Demirel'in hoşgörülü olduğuna dair güçlü işaretler vardır. Demirel'in başbakanlıkları ve Cumhurbaşkanlığı süresince kendisi aleyhinde çokça karikatür, şarkı yapılmasına rağmen Demirel'in bunlara pek müdahale etmediği görülür. Fikret Kızılok'un 1995'te Demirel için yaptığı "*Süleyman Hep Başbakan"* şarkısı buna örnek olabilir.[1128] Köksal Toptan, bakanlıkta yapmış olan ANAP'lı Zonguldak Milletvekili Veysel Atasoy'un DYP'ye katılma sürecinde yaşananlardan yola çıkarak Demirel'in hoşgörüsüne vurgu yapar. Toptan şu anısını aktarır: Veysel Atasoy'un DYP'ye katılımını Zonguldak DYP teşkilatları karşı çıkar. Teşkilatlar, Demirel'le görüşür. Demirel onların çekincelerini dinleyip onların reddedemeyeceği cevaplar verir. Sonuç itibariyle Demirel, Atasoy'un DYP'ye katılmasında bir beis görmez. Bunun üzerine bir Ulus ilçe başkanımız olan Rasim

[1126] Ali Rıza Gönül'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.06.2016).
[1127] Köksal Toptan'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[1128]Şarkı Sözü: " Küçücük bir çocuktum, Sebebini bilmeden, Sokağa çıkamadık, İhtilal oldu sandık, Sonra biraz büyüdük, Alfabeyi bitirdik, Azı dişim çıkmıştı, Sünnet bile olmuştu, Kennedy öldürülmüş, Migros açılmamıştı, Beatles ortada yokken, Ekonomi bomboktu, Zeki Müren ortada, Bülent Ersoy erkekti, Vietnam savaşını, Kendisiyle başlattı, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep Süleyman. Sonra Ay'a gidildi, Evelallah dönüldü, Suya yazı yazıldı, İçimiz rahatladı, Mao henüz ölmemiş, Ortaokul bitmemiş, Yahya işe başlarken, Bankalar hep bomboştu, Kırat attan inerek, Kemerini sıkmıştı, Halk üstüne binince, Başımıza düşmüştü, Hak hukuk düzen vardı, Çüş demesi çok zor, Ortaokul biterken, Yine ihtilal oldu, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep Süleyman. Bilgisayar bulunmuş, Deniz Gezmiş asılmış, Papa yine değişmiş, Mandela hapisteydi, Çevre kirlenmemişti, İbo evlenmemişti, Ajda tam boşanırken, Dolar yine çıkmıştı, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep Süleyman, Kenan sopalısıydı, Turgut boyalısıydı, Pek anlamazdı ama Mesut Hopalısıydı, Naim kaldırıyordu, Zalim bastırıyordu, Döndür bugün bugün, Gafil avlanıyordu, Kırat attan inerek, Kemerini sıkmıştı, Halk üstüne binince, Başımıza düşmüştü, Hak hukuk düzen vardı, Çüş demesi çok zor Tam askere giderken, Yine ihtilal oldu, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep Süleyman. Paşa resim yapardı Sabancı'ya satardı, Nitekim ben demezsek, Anasını satardı, Tonton dayanamadı, Hepimizi batırdı, Efelerin efesi muz ağacına tutundu, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep Süleyman. Ecevit hep umuttu, Erdal bizi uyuttu, Yaş günü pastamızı, vestiyerde unuttu, Arabamız, evimiz, İki anahtarımız, Nasıl da inanmıştık, Verir diye babamız, Kırat attan inerek, Kemerini sıkmıştı, Halk üstüne binince, Başımıza düşmüştü, Ne padişah ne sultan, Bir enişten bir ablan, Yanında bir de baban, Sefam olsun yaradan, Süleyman hep başbakan hep, Başbakan hep, Süleyman, Nerde kalmıştık, Silindir şapkamı verin.
https://www.youtube.com/watch?v=VD0fCx4PoOY Erişim Tarihi: 17.11.2016.

Maden söz alarak "*efendim, Veysel Atasoy sizin için Ulus Meydanında Demirel'in kellesinden paça bile olmaz*" dedi. Bu söz üzerine salon buz kesti. Demirel, "*demişse bana demiş sana ne oluyor"* diye cevap vererek inceliğini gösterdi.[1129] Hoşgörü konusunda Demirel'in yakın çalışma arkadaşlarına benzer şeyler öğütlediği söylenebilir. 1990'larda ilk özel TV'lerin yayına başladıkları dönemlerde İnce İnce Yasemince adlı komedi programında Esat Kıratlıoğlu'ndan yola çıkarak Haset Bey adlı bir karakter aylarca canlandırılır. Kıratlıoğlu bunu onların eleştiri hakkı olarak gördüğünü söyler.[1130]

Resim 172: Haset Bey

Resim 173: Esat Kıratlıoğlu[1131]

AP başkanı Ragıp Gümüşpala'nın vefatından sonra yapılacak olan AP kongresinde Demirel'in basın ilişkilerine bakan ve onun vefatına kadar onunla birlikte olan İsmet Sezgin Demirel'in kişisel özellikleri hakkında şunları söylemektedir: *"Demirel mühendis, matematikçiydi. Okumayı seven biriydi. DP zamanında önemli görevlerde bulunmuştu. Adnan Bey tarafından çok sevilmekteydi. Demirel'in evi okul, üniversite gibiydi. Arkadaşlar geldiğinde o, herkesi konuşturuyordu. Orada hem Türkiye'nin hem dünyanın meseleleri görüşülürdü. Akıllı ve bilgili, yürekli bir adamdı."*[1132] Bahattin Okşan Demirel'le ilgili şunları der: *"1970-1980 arasında AP Aydın il kongrelerini Aydın Hisar Sineması'nda yapardık. Sonraları Yeni Sinemada yapmaya başladık. Süleyman Demirel, kongrelere katılır fakat asla müdahale etmezdi. Demirel mahalli şivesiyle konuşurdu. Onu hiç bozmadı. Halkla diyaloğunu koparmazdı. Tam bir halk adamıydı. 1977'de İzmir'den gelen Demirel konvoyunu, Selçuk civarında Aydın il sınırında devraldık. Demirel, konvoyu devralırken tıpkı Aydınlıların dediği biçimde "De gide kahpe dinliler de" dedi ve oradaki incir ağacını göstererek "bilin bakalım bu ağaç kaç kilo incir verir?"*

[1129] Köksal Toptan'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[1130] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1131] Fotoğraf, 02.07.2016 tarihinde Menderes Akdağ tarafından çekildi.
[1132] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).

şeklinde sordu. Biz cevap veremedik. "Öğrenin, yarın tekrar soracağım" dedi. Ertesi gün Aydın vali konağı ziyareti sonrasında konvoy Denizli'ye doğru yola çıktı. İncir sorusunu tekrar sordu. Biz 45-50 kilo dedik. Demirel, 55-60 kilo şeklinde belirtti. Yine aynı yolda Aydın-Ankara arasındaki demiryolu duraklarını sordu. Bilemedik. Kendisi tek tek saydı. Sincan'dan sonra Ankara'ya girersiniz dedi. Demirel, ülke meselelerine vakıftı. Bunu her fırsatta da gösterirdi."[1133] Demirel gittiği her yerde o yeri biliyor, tanıyor algısı oluşturur. Mitinglerde o yerin dinamiklerinden mutlaka söz eder. Aydınoğlu'na göre, Aydın'a gelmeden önce Demirel, Aydın'la ilgili ders çalışırdı. Demirel Aydın'ın bütün büyük kasaba ve köylerini bilerek geliyordu. Buralara ne hizmetler yapıldığını biliyordu. O dönemde vatandaş hizmet alabilmek için direk bakanla görüşebilmekteydi. Bakanlar, milletvekilleri özellikle çok etkiliydi. Aydın'a yapılanlardan ya da buradaki eksikliklerden milletvekili Nahit Menteşe, İsmet Sezgin'in mutlaka haberi oluyordu. Bundan dolayı Demirel özellikle bakanlarından ayrıntılı bilgi alırdı. Urfa'ya gittiğinde susuzluktan çatlamış topraklardan söz eden Demirel Aydın'a geldiğinde mutlaka Adnan Menderes'ten söz ederdi. AP'nin Aydın'a getirdiği hizmetlerden tek tek bahsederdi. Aydın'a yapılacak hizmetleri de sıralardı. Demirel konuşmalarında çok büyük bir çatışmaya ve hakaret gibi davranış içine girmezdi. Diğer partilere fazla çatmazdı. Köylere hizmet gittiği için köylü Demirel'i severdi. Onlar, mitinglere çok büyük katılım sağlıyordu. Demirel, vatandaşın hoşuna gidecek şeyleri söylüyordu. Vatandaşın lisanını, halkın dilini kullanıyordu.[1134] İsmet Sezgin Demirel için şunları söyler: *"O, önce tarımsal devrimden sonra o ürünün katma değerini artıracak yatırımların yapılmasından yanadır. Pamuk ekimi yapılmalı ardından tekstil sanayisi geliştirilmelidir. Ürünler mutlaka marka haline gelmelidir. Demirel'le kalkınma, mutluluk, refah ortaya çıktı. Demirel'le ben insanım anlayışı oluştu. Anadolu insanı Demirel'le attığı oylarla bir dönemi değiştirebileceğini fark etti. Fakir, karakul Anadolu insanının ne denli güçlü olduğu ortaya çıktı. Benim gençliğimde (1930-1940'larda) köylülerin çoğunun giyecek ayakkabısı yoktu. Millet okumayı, kazanmayı, para sahibi olmayı gördü. Milletin cebi para buldu. O paranın da değeri her gün düşmemekteydi. Baba nasıl*

[1133] Av. Bahattin Okşan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

[1134] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).

bir aileyi korur kollarsa, millet de Süleyman Beyi baba olarak gördü. Milletini koruyup kolluyordu. Memleketi donatıyordu."[1135]

AP Eski Gençlik Kolları Genel Bakanı ve Eski Çevre Bakanı Hamdi Üçpınarlar'a göre Demirel Cumhuriyetçi bir kişidir. Üçpınarlar, Demirel'in kendilerine sürekli Cumhuriyet, Isparta'nın bir köyünde çoban olan bir kişiyi alıp Cumhurbaşkanı yapan rejimin adı olduğunu söylediğini ifade eder. Yine Üçpınarlar'ın aktarımıyla Demirel Cumhuriyet benden sadece bir yaş büyük diyerek, kendisinin bir cumhuriyet çocuğu olduğunu sıklıkla vurgular.[1136] Demirel'in kendisi 1924 doğumludur.

Demirel hakkında onun siyasi yaşamı boyunca olumlu-olumsuz pek çok algının geliştiği kolaylıkla söylenebilir. Ancak Demirel de Ecevit gibi Cumhuriyet'in ilk kuşak siyasetçilerindendir.

6.2. 3. Necmettin Erbakan Algısı

1970-1980 arasında pek çok hükümet modeli denenir. İnönü CHP'nin Genel Başkanı iken AP ile CHP 1961'den sonra koalisyon kurarken Ecevit'in CHP genel başkanlığı döneminde AP-CHP işbirliği görülmez. Aynı dönemde CHP ile MHP ideolojik kavgalardan dolayı asla yan yana gelmez ve yan yana gelmesi dahi düşünülemez. Erbakan önderliğindeki MSP ise hem sağ hem sol partilerle koalisyon yapar. Ecevit ile hükümet kuran Erbakan, Milliyetçi Cephe hükümetlerinde de yer alır. 1970-1980 arasında kurulan koalisyon hükümetlerinin en şaşırtıcısı CHP-MSP koalisyonu olur. Bir yandan dini prensiplerle politika yapan bir parti diğer yandan ise laiklik gibi hassasiyetleri bulunan ve Cumhuriyet'in kurucu değerlerine sahip olduğuna iddia eden, sol ideolojiye sahip CHP vardır. MSP-CHP koalisyonu kuruluncaya kadar aralarında iyi bir diyalog olmayan bu partiler koalisyon çalışmaları sırasında tabanlarını ikna etmek zorunda kalırlar. Koalisyon çalışmaları öncesinde Ecevit'te Erbakan hakkında şeriatı hâkim kılmak isteğine dair bir algı mevcuttur. Ecevit'in kendisindeki Erbakan algısının değiştiği için mi yoksa kendi tabanını ikna etmek için mi söylediği bilinmese de koalisyon görüşmeleri sonrasında Ecevit: "*Şimdiye kadar biz tarihi bir yanılgı içerisindeymişiz. Erbakan'ı güvenilirliği*

[1135] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[1136] Hamdi Üçpınarlar'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 4.11.2017).

olmayan bir kişi gibi düşünmemiz doğru değilmiş." Şeklinde konuşur.[1137] O gün daha uç sol görüş içinde bulunan gençlerin pek çoğu da Erbakan'ın aslında şeriat özlemi içinde olmadığını düşündüklerini ifade etmektedirler. Erbakan'ın sol ile diyaloğu sonra da devam eder. Köksal Toptan'ın aktardığına göre 1980 sonrası Erbakan Ankara Güvenlik Caddesi'ndeki dairesine her cumartesi pek çok siyasiyi çağırır. Orada tartışmalar yapılır. Tartışmalar akademik seviyedeydi. Burada Anayasa Profesörü Mümtaz Sosyal gibi sol kanattan da pek çok kişi bulunur. Erbakan için önemli olan hakikati bulma çabasıdır.[1138]

Kimi sol fraksiyonlarsa farklı bir Erbakan algısı mevcuttur. Onlara göre Erbakan, İslami bir söylem kullanır. Fakat iktidara geldiğinde ise Amerikan ve Batı emperyalizme uygun çalışacaktır. Başörtülü kızların üniversitelerde okuyamaması gibi problemleri Erbakan çok iyi kullanmaktadır.[1139] 12 Mart Muhtırasının daha çok artan sol akımı ezmek için verildiği dillendirilmektedir. Muhtıra ile Mecliste temsil edilen siyasi partiler bir faaliyet gösteremez hale gelirken pek çok dernek ve parti de kapatılır. Kapatılan partilerden birisi de Erbakan'ın siyasi liderliğini üslendiği Milli Nizam Partisi'dir. Esat Kıratlıoğlu AP'liler açısından o günkü Erbakan algısını şöyle ifade etmektedir. *"Erbakan muhtıra ile birlikte beni tutuklarlar diye İsviçre'ye gitti. Ancak askerler tam aksine AP'yi bölmek için Erbakan'ı Türkiye'ye çağırdı. MSP'yi Süleyman Arif Emre kurdu. Erbakan bunun başkanlığına getirildi. Anayasa, partisi kapatılan genel başkanların 5 yıl süre ile siyaset yapmasını engellemekteydi. Ama Erbakan için anayasa çiğnendi. Çünkü AP bölünmek istendi. Oylar bölünsün dendi.*" Kıratlıoğlu devamla şunları dile getirir: *"Erbakan'ın MSP'nin başına getirilmesi tam bir anayasal suçtu. Meclis'te kürsüden bunun anayasal bir suç olduğunu söyledim. Anayasa çiğnendi diye bu memlekette bir başbakan ve iki bakanı astılar. Bir parti yok edildi. Şeklinde konuştum. Bu dediklerimizin etkisi olmadı. Erbakan faaliyetlerine devam ettirdi. Erbakan'ı Türkiye'ye getiren, Nihat Erim'in başbakanlığında, ihtilal konseyidir. Nihat Erim etkisi falan aslında yok. Mesele AP'yi bölmekti. 1973 seçimlerinde Erbakan 43 vekil çıkarttı. Ferruh Bozbeyli de AP'den ayrılmıştı. O da 45 civarında vekil çıkartmıştı. Biz ihtilalden önce hükümet kurma ekseriyetine sahip iken ihtilalden sonra bunu kaybettik."*[1140] Eski AP İl

[1137] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1138] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).
[1139] Nursel Yıldız'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 04.01.2016).
[1140] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

Başkanlarından ve DP Genel Sekreteri Nizamettin Sarıbaş'a göre MNP, Adalet Partisi içinden çıkmıştır. Eğer Erbakan'a AP saflarından siyaset yapma fırsatı verilseydi ne AP'nin oyları bölünecek ne de din eksenli parti çıkacaktı. Erbakan'ın AP içinde siyaset yapmasını engelleyen bizatihi Süleyman Demirel'in kendisidir. Erbakan, TOBB başkanıdır. Kendisi AP'den Konya'dan aday olmak ister. Süleyman Bey bunu istemez. Bu da yetmez Erbakan'ı TOBB'den atarlar. Erbakan bağımsız aday olur ve Konya vekili seçilir. Demirel'in en başarılı olduğu dönem 1965-1969'dur. Çünkü AP burada güçlü bir merkez sağ partisi konumundadır. Erbakan'ın AP'den kopması ile AP gerçek bir zaafa uğrar. 1970-1980 arasındaki siyasi bunalımın nedenlerinden birisi de merkez sağın yanlış politikalarla zayıflatılmasıdır.[1141].

1973 Genel Seçimleri sonrasında kolay kolay hükümet kurulamaz. Ecevit, yüksek oranda oy alır ve partisi CHP birinci olur. Ancak bir türlü hükümet kuramaz. Bunu Erbakan iyi değerlendirir. Ecevit'i iktidara taşırken koalisyon görüşmeleri sırasında aldığı oy nispetine göre önemli tavizler koparır.[1142] Erbakan, 40 kusur civarında vekille hükümet ortağı olunca devlette kadrolaşma imkânı bulur, parti teşkilatlarını yaygınlaştırır ve güçlendirir. Ferruh Bozbeyli ise CHP-MSP koalisyonunu farklı bir biçimde değerlendirir. Ona göre bu koalisyonla halkın çoğunluğunun sağ eğilimli olduğu bir yerde 23 yıl sonra sol tekrar iktidara taşınır.[1143] MSP-CHP koalisyonu döneminde Kıbrıs çıkartması yapılır. Ecevit, yaptığı manevralarla kendisi hakkında Kıbrıs fatihi algısını toplumda oluşturur. Erbakan ve taraftarları bunun üzerine fısıltı gazetesi vasıtasıyla parti teşkilatlarında Kıbrıs'a müdahale ettiren gücün kendilerinin olduğunu yayarlar. Fısıltıya göre Ecevit, bu konuda çekingen davranırken onu yüreklendiren Erbakan'dır. Ancak fısıltı gazetesi çalışmaları MSP teşkilatları içinde etkili iken halk nezdinden pek itibar görmez. Kıbrıs'la ilgili kimin kahraman olduğu konusundaki paylaşım kavgası MSP-CHP koalisyonunun bozulmasının nedenlerinden birisidir. Ecevit, erken seçim kararı alır. Fısıltı gazetesi çalışmalarının halk nezdinde sonuç vermediğini anlayan Erbakan, erken seçim kararına karşı hemen AP ile birlikte davranarak Ecevit'in erken seçim kararını engeller. 10 aylık MSP-CHP koalisyonu sırasında hükümet içinde türlü siyasi manevralar yapan Erbakan, son politik manevrasında CHP'nin olası erken

[1141] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[1142] Cumhuriyet Gazetesi, 21-24 Ocak 1974.
[1143] Tercüman Gazetesi, 21 Ocak 1974.

seçimde olabilecek tek başına iktidarını engeller.[1144] Erbakan'a göre MSP-CHP koalisyonunu Ecevit bozar. Ecevit de Erbakan'la çok az bir ortak noktada buluşur. CHP-MSP koalisyonu bozulduktan sonra 1980'e kadar Erbakan her defasında Ecevit'i engellemeye çalışır. Ecevit de Erbakan'a hoş bakmaz. O denli ki bu 12 Eylül idaresinin getirdiği siyasi yasaklar kaldırıldıktan sonra Ecevit, ANAP-MHP gibi partilerle koalisyon yaparken Merve Kavakçı olayında olduğu gibi Erbakan'ın siyasi görüşüne çok sert tepki koyar.[1145] 28 Şubat sürecinde Refah-Yol hükümetinin devrilmesinin nedenlerinden birisi de Ecevit'in sert Erbakan karşıtı muhalefetidir. Bu sert muhalefetin nedeni 1973 sonrası Ecevit'te oluşmuş Erbakan algısıdır. Erbakan, Ecevit'in durdurulması için her şeyi yapmaktadır. 1977 Genel Seçimleri sonrasında Ecevit çok yüksek oranda oy alır. İkinci kez üst üste bir genel seçimden birinci olarak çıkar ancak tek başına iktidar olmak için yeteri kadar vekil çıkartamaz. MSP ile kavgalıdır. Süleyman Demirel'le yan yana gelememektedir. MHP ile derinden ideolojik ayrılıkları vardır. Koalisyon umudu yoktur. Ecevit bunun üzerine AP'den bazı vekilleri bazı vaatlerle istifa ettirir. Hükümeti kurar. Erbakan, bu hükümete karşı mitingler düzenler. Hükümetin meşru olmadığını ve gayr-i ahlaki olduğunu söyler. Mitinglere MSP'nin üst yöneticilerinin büyük çoğunluğunun katıldığı görülür. Bu mitinglerden bir tanesi İzmir'de yapılır. Bu miting Erbakan, Oğuzhan Asiltürk, Hasan Aksay, Fehmi Cumalıoğlu, Süleyman Arif Emre, Ahmet Remzi Hatip, Hüseyin Erdal'ın katılımıyla gerçekleştirilir. Mitingden sonra Ege Yürüyüşü adıyla bir yürüyüş yapılır. Erbakan miting de*; "Bu hükümet, azınlığın çoğunluğa üstünlüğüdür. Bu hükümet bütün kalkınma hamlelerini tersine çevirmiştir*." Der. [1146] Başkasının zihninde yarım kalan temeller atan bir Erbakan algısı vardır. Erbakan buna karşılık "*Ecevit hükümeti bozdu. Bir daha iktidar imkânımız olduğunda yarım kalan temelleri tamamlayacağız"* der.[1147] Sadece meydanlarda değil mecliste de Erbakan Ecevit hükümetinin düşürülmesi için her türlü girişimde bulunur. Erbakan ve onun partisi MSP, AP ile birlikte soru-genel görüşme-gensorularla Ecevit hükümetini bunaltmaya çalışır. MSP, CHP'li İçişleri Bakanı Reşat Özaydınlı hakkında Komünist olduğu iddiası dolaşan bir polis derneği olan Pol-Der'e destek vermekten, aynı bakan döneminde Maraş, Malatya, Kars-Ardahan olayları çıktığı ve ülke iç savaş eşiğine geldiği gerekçesiyle gensoru verir. Gensoruyu Necmettin

[1144] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1145] Radikal, 3 Mayıs 1999. Milliyet, 3 Mayıs 1999.
[1146] Yeni Asır, 12 Haziran 1978.
[1147] Yeni Asır, 13 Haziran 1978.

Erbakan ve 10 arkadaşı imzalar.[1148] Gensorunun en geç üç birleşim sonrası görüşülmesi Meclis iç tüzük gereğidir. [1149] Benzer bir gensoruyu MHP de verecektir. Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde teşrik-i mesai yapmış olan Türkeş ve Erbakan'ın birbirlerine yakınlaştığı görülmektedir. Ecevit'e karşı muhalefette de ortak hareket edeceklerdir. Hükümetin devrilmesi için Erbakan başka çareler de arar. Erbakan ve Türkeş beraber TUSİAD üyeleri ve İstanbul Sanayi Odası temsilcileriyle bir araya gelerek Ecevit hükümetinin devrilmesi için destek isterler. Fakat onlardan hükümetin alternatifi yok diyerek olumsuz yanıt alırlar.[1150]

Erbakan'ın Ecevit hükümetine ve sola karşı takındığı tavır kendisi hakkında da karşı propaganda faaliyetlerinin başlama nedenlerinden birisidir. Erbakan için toplumda olumsuz algı oluşması için bir takım çalışmaların yapıldığı görülür. Özellikle Erbakan'ın din ile bağı onun hakkında karşı propaganda malzemesidir. Erbakan hakkında oluşturulmak istenen algı ise onun dini kullandığı veya bir din devleti var etmek istediğidir. Onlara göre Erbakan abdestsiz çok sayıda namaz kılmaktadır. Erbakan ise onlara kızgındır. Erbakan, onlar için dinden anlamayanlar bizim namazımızı tenkit etmektedir der. Erbakan'a göre ne ülkücü komandolar ne de başkası doğru yolda değildir. Sadece doğru yolda yürüyen kendileridir. Erbakan hakkındaki din algısının kendiliğinden oluştuğunu söylemek doğru olmaz. Erbakan, gittiği her yerde dine önem atfetmekte, korumaları eşliğinde abdest alıp namaz kılmaktadır. Onun taraftarları da benzer bir yol izlerler. Örneğin 1978 MSP İzmir-Manisa mitingi yapılacağı gün Erbakan'ın uçağı geçkince onu karşılamaya gelen MSP'li ve Akıncı olarak bilinen yüzlerce kişi namaz vakti gelince havaalanında topluca namaz kılar.

[1148] Yeni Asır, 08 Haziran 1978.
[1149] Yeni Asır, 13 Haziran 1978.
[1150] Yeni Asır, 15 Haziran 1978.

EGE HABERLERİ

Erbakan'ın uçağı gecikince Çiğ Havaalanı camiye döndü

YAŞAR EYİCE

SAAT 12.30'da Çiğli Havaalanındaydık... Programa göre MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan 13.15'de Çiğli'de olacaktı. THY'nin eski alışkanlığı nüksetti gene uçak 16.15'de indi. Saflar halinde karşılanmış MSP'li "Akıncılar" sağ bağ parmaklarıyla "Zafer" işareti verdiler Erbakan'a. Selâmları böyle. Uçak geç gelince MSP'liler abdest alıp namazlarını havaalanında topluca kıldılar. Bu arada sık sık sloganlar attılar.

MSP lideri "Müslüman affeder" diyor ama Ecevit'i affetmesinin olanaksız olduğu belli

ERBAKAN, Sarıgöl'ün Ahmetağa Köyünde işçiği ayrıma kuşu... muhtar Mustafa Özvural'a "M.S.P. Ramazı" hediye etti. Erbakan, yerleşilerde atılığı çimentu fabrikasının temellerini gösterdi. Fabrikanın hemen devam ettirilmek yerine, fabrikalar açılıyor." dedi.

Resim 174: Erbakan'ın uçağı gecikince.

Erbakan ve onun genel başkanlığını yaptığı partilerin kullandığı işaret ve sembolleri din ile ilişkilendirenler de vardır. Önceden sembol olarak işaret parmağını kullanır. Muhalifler bu işaret ya da sembolü şeriatı getirmek için edilen yemin olarak algılarlar.[1151] Daha sonraları Erbakan sağ kolunu havaya kaldırarak bu elinin başparmağını kaldırıp diğer parmaklarını yumarak mitingine gelenlere yemin ettirir. Bu sembol için dahi farklı yorumlar kitleler arasında yayılır. Kahve köşelerinde bu işaret anlamının 1 erkeğe 4 kadın düştüğü şeklinde yorumlar yapılır. Kimilerine göre bu işaret çok eşlilik önermesidir. Bu propagandanın kaynağını o yıllarda tespit etmek oldukça zordur. Erbakan'ın katı bir şeriatçı, kadınlara değer vermeyen bir toplum oluşturmak istediğiyle ilgili algı oluşturmak temel amaç gibi durmaktadır. Din ile Erbakan ve toplum arasındaki ilişkiyi Erbakan'ın arkadaşlarından Esat Kıratlıoğlu şöyle anlatmaktadır: *"Erbakan'ı çok eskiden tanırım. 1966-1969'da İller Bankası Genel Müdürü'ydüm. Ben İller Bankası'nda genel müdür iken Özal Elektrik İşleri Etüt Dairesinde Genel Müdür Yardımcısıydı. Genel Müdürü'yle arası iyi değildi. Oradan ayrılmak zorunda kaldı. Demirel, onu kendisine önce müşavir yaptı. Sonra DPT'ye müsteşar yaptı. Onun kardeşi Korkut Özal Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nda Genel Müdür'dü. Ekrem Ceyhun Yol Su Elektrik Genel Müdürü'ydü. Biz en üstte bulunan bürokratlar olarak aynı anlayışı paylaşmaktaydık. Biz Cuma namazı için hep beraber Küçük Esat camiine giderdik. Oradan çıktıktan sonra hep beraber toplanır yemek yerdik. O gurubun içerisine Erbakan da dâhil oldu. Erbakan TOBB'de sanayi dairesi başkanıydı. Erbakan makine profesörüydü. Ama din konusunda kendini çok iyi yetiştirmiş bir insandı. Erbakan, din konusunu ön plana*

[1151] Yeni Asır, 13 Haziran 1978.

çıkartarak oy almayı da hedefleyen bir kimsedir. Onun öğrencilerinin kullandığı AKP de dini kullanmak suretiyle vatandaşın oyunu almaya çalışmaktadır. Benim uzun politik yaşamımda edindiğim bir kanaat vardır: Vatandaşı etkileyen 2 etken vardır: Biri din diğeri ekonomidir. Adam abdest alıp namaz kılmaz ama Müslümanlığı da kimseye bırakmaz. Ekonomi de sorun varsa babası olsa dinlemez harcar. Erbakan da fevkalade dindar gözükmek suretiyle politika yapmış bir insandır. Erbakan samimi bir Müslüman onda hiçbir şüphem yok. Ama dini politikada kullanıyordu."[1152] Benzer bir açıklamayı AP hükümeti döneminde Gençlik ve Spor Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğü ile DYP iktidarında içişleri Bakanı özel danışmanı olarak çalışmış olan Süleyman Çelik de yapar: *"Erbakan'ı ben odalar birliği başkanlığından beri tanımaktaydım. Tatmin olamayacak kadar ileri derecede hırslı bir kimseydi. Yakın bir münasebetimiz ve çalışmamız hiç olmadı. Ama o yıllarda Erbakan bana gözü yükseklerde bir kimse gibi geldi. Bizim milletimizin, özellikle DP geleneğinden gelen sağ kanattaki vatandaşların dine karşı bir zaafı vardır. Hâlbuki din işi başkadır, devlet işi başkadır. Laiklik zaten bunu gerektirir. Allah ile kul arasındaki rabıta kimseyi ilgilendirmez. Dinin bir partisi olmayacağı düşüncesindeyim. Erbakan ve Erbakan gibi düşünenler dini hisleri istismar etmiştir. Dinin kendisine karşı değilim, dindara saygılıyım ama dincilik propagandasına ve insanları ayrıştıran politikalara da karşıyım. Türkiye Cumhuriyeti, laik, sosyal hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlettir. Tek millet, tek devlet, tek bayrak ülküsündedir. Bütün dünyaca Türkiye örnek bir İslam memleketi kabul edilmişken dinin siyasete karıştırılması son derece yanlıştır. Bu bölücülüğün başlangıç noktasıdır. Toplumu böler."*[1153] Eski bir asker olan Naci Kutlu, subaylar arasındaki Erbakan algısının pek olumlu olmadığını düşünmektedir. Ona göre Erbakan o zamanlar komedivari çıkışlarıyla halkı etkilemeye çalışmaktadır. Toplumun büyük çoğunluğu bu şeriatçıların arkasından kim gider, hangi devirde yaşıyoruz? Şeklinde düşünmektedir. O yıllarda katı İslamcı oluşumlar çok ciddi bir biçimde yoktur. Teokratik rejim taraftarları çok fazla değildir. Din algısı toplumda bu kadar çok yer etmemiş durumdadır. Erbakan da kadayıfın altı kızardı gibi laflar etmektedir. Bu tip yaklaşımlarla Erbakan halktan destek bulmaya çalışmaktadır. Halktaki o din duygusunu Erbakan kullanır. Yavaş yavaş bak işte dinimize sahip çıkan biri var algısını toplumda yerleştirir. O yıllarda Türkiye'de radikal İslamcılık

[1152] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1153] Süleyman Çelik'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 17.12.2016).

yok denebilir. Onun temelleri 1968 sonrası atılmıştır şeklinde söylenebilir. 1968 sonrası hippiler gibi pek çok özgürlüğün yaşandığı dönemdir. Bunun yansımaları Türkiye'de kılık kıyafete de yansımaktaydı. Mini etekli pek çok insan görebilirdik. İspanyol paçalar, geniş yakalar hep bunların uzantısıydı. Tarikatlar yasaktı, çarşaflı kişiler ise Anadolu'nun kimi yerlerinde tek tük görülürdü. Şimdiki gibi değildi. Ancak temeller o günkü MSP ile atıldı. Yine Kutlu'ya göre Erbakan'ın söz konusu tutumu yine 12 Eylül darbesinin nedenlerinden sadece birisidir. Kutlu'nun dediğine göre darbe öncesi en etkili miting Konya mitingidir. O güne kadar alışık olmadığımız bir mitingdi bu. MSP düzenlemişti. Kılık-kıyafet kanununa muhalefet eden sarıklı-cüppeli şalvarlı bir sürü insan vardı. Önde Erbakan ve Asıltürk gibi MSP'nin ileri gelenleri vardı. Arap alfabesiyle yazılmış kimi pankartlar da mitingde görülmekteydi. Bu çok büyük bir tepki topladı. Erbakan'ın 1970-1980 kadar kademe kademe tozunu artırdığı bir çizgisi vardı.[1154]

Erbakan, teşkilatlarına önem veren bir kişidir. Erbakan, MSP Konya mitinginde öldürülen gencin babasına 100 bin liralık çek verir. Ancak bunu gazetecilerin gözü önünde yapar.[1155] Oldukça kibardır. Erbakan halkın arasına karışmayı sevmektedir. Zaman zaman seçim otobüsünden iner, belli bir süre kurmaylarıyla halkın arasında yürürdü.[1156] Erbakan'ın eski öğrencilerinden Mehmet Erdem'e göre Erbakan'ın zeki ve eğitimli kendini yetiştirmiş bir insan olduğu hususunda toplumun büyük kesiminde mutabakat vardır denebilir. 1970-1980 arasındaki liderler lakaplarıyla bilinmektedir. Demirel baba, Ecevit Karaoğlan, Türkeş Başbuğ'dur. Necmettin Erbakan'ın kendisine Hoca denmektedir. Kendisi dindardır ve üniversite hocasıdır. Bundan dolayı ona hoca denir. Erbakan'a karşı her zaman bir yıpratma kampanyası olmuştur. Erbakan bir tohum ekti. O, bir ekol oluşturdu. Ak Parti iktidarı 15 yıldır var. Şimdi ekilen tohumlar fidan oldu şeklinde görüşler vardır. [1157] ANAP iktidarları döneminin önemli belediye başkanlarından Hüseyin Aksu'nun ifadelerini dikkate alacak olursak Erbakan'ın dediklerine bakılacak olursa Erbakan diğer liderlere göre ufku en geniş bir siyasetçidir. Statükonun dışında bir kişiliktir. Ağır sanayiden söz etmekte, Türkiye'nin kendi tankını, silahını kendisinin üreteceğini dile getirmekteydi. Erbakan'ın dediklerini ne

[1154] Cengiz Naci Kutlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.10.2016).
[1155] Yeni Asır, 12 Haziran 1978.
[1156] Yeni Asır, 13 Haziran 1978.
[1157] Mehmet Erdem'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.10.2016).

denli gerçekleştirebileceğini test etme imkânını hiçbir zaman bulamadık. Erbakan 40 yıllık siyaset geçmişinde sadece bir kez başbakanlık yapma imkânı bulmuş, o da bir başka parti ile koalisyon kurarak gerçekleşmiştir. Erbakan'ın söz konusu başbakanlığı da 28 Şubat müdahalesiyle son bulmuştur. Onun başbakanlığı başlamadan bitmiştir denebilir.[1158]

6.2.4. Alparslan Türkeş ve Ülkücü Hareket Algısı

Alparslan Türkeş, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde, ihtilal konseyi üyesidir. Türk halkı radyodan ihtilali onun sesiyle duyar. Türkeş siyasete atıldıktan sonra merkez sağ partiler ihtilaldeki rolü nedeniyle Türkeş'e hep ihtiyatla yaklaşır. Adnan Menderes'in memleketi Aydın'da ise MHP'nin ilk örgütlenme aşamasında teşkilattaki kimilerine halktan bazıları "*Menderes'in katilinin arkasından gidiyorsunuz"* diye tepki gösterir.[1159] Esat Kıratlıoğlu ise Türkeş'in bu durumuna daha ılımlı bir yorum getirmektedir: *"Türkeş, Turancı zihniyetle, milliyetçi görüşle yetişmiş bir insandır ve katıksız bir milliyetçidir. 27 Mayıs'ta ihtilalcilerle birlikte olmuştur. İhtilalin başarıya ulaşmasıyla kendisine de yol açılacağı düşüncesindedir. Sonra o, ihtilalcilerle geçinemedi. 14'ler adıyla ihtilal konseyi bunları konseyden çıkarttı. Hepsini yurt dışına gönderdi. Türkeş askeri ataşe olarak bir büyükelçilikte çalıştı. 3-4 sene sonra Türkiye'ye döndü. 1965 seçimlerine girdi. 1969 ve 1973 seçimlerine de iştirak etti. Türkeş, askerlikten ayrıldıktan sonra fikirlerini yaymaya çalıştı. Sonra ki politik yaşamını ise demokrat ve milliyetçi bir çizgide sürdürdü. Ve bir daha ihtilalcilik peşinde koşmadı."*[1160] Esat Kıratlıoğlu'nun yorumunun aksine Türkeş'i 27 Mayıs'ın kudretli albayı şeklinde tanımlayanlar veya algılayanlar da vardır. O denli ki daha sonra ihtilal konseyinden tasfiye edilmesinin nedenlerinden bir tanesi de bu kudretli albay algısıdır. 1952'de Mısır'da darbe olur. Darbenin başında General Necip vardır. Ancak darbenin ardındaki asıl isim Albay Abdülnasır'dır. General Necip gölge bir kişiliktir. Sadece rütbesi darbeyi kolaylaştırmıştır. Kısa bir süre sonra Necip, Abdülnasır tarafından tasfiye edilir.

[1158] Dr. Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 03.12.2016).
[1159] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017).
[1160] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

Necip'in başına gelenler Türkiye'de General Gürsel'in başına da gelebileceği, Türkeş'in kendilerini devirebileceği konuşulmaktadır.[1161]

Alparslan Türkeş'in devlet yanlısı olduğu söylenebilir. Sistemden yanadır. Türkeş, bir eylem adamı olarak nitelendirilebilir. Taraftarlarının büyük bir çoğunluğunun neden gençlerden oluştuğu bu şekilde açıklanabilir. Sistemin yanında olması sebebiyle Türkeş muhafazakârdır. Bu nedenle merkez sağ partilerle benzerlik gösterir. Alparslan Türkeş'in Milliyetçi Cephe hükümetlerinde koalisyonlara katılması, 1979 sonrası Demirel hükümeti tarafından kurulan azınlık hükümetine MSP ile birlikte destek vermesi söz konusu durumu özetler mahiyettedir. 1970'lerin başında AP ve AP lideri Süleyman Demirel ile AP'den kopan milliyetçiler arasındaki bağı Cumhuriyet gazetesi aşağıdaki karikatürde olduğu gibi farklı bir algıyla okuyucularına aktarır:

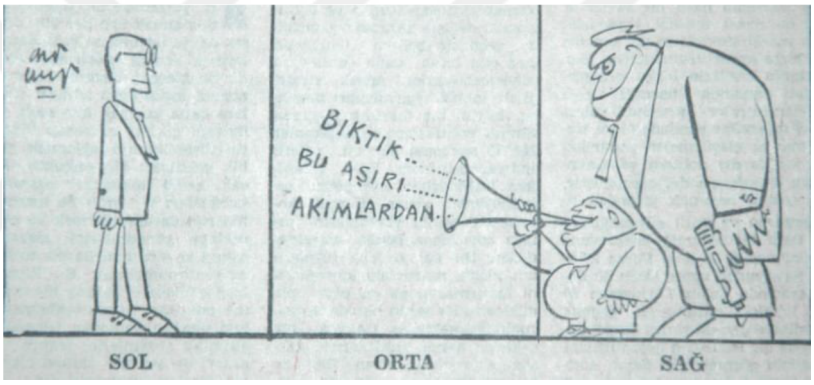

Resim 175: Demirel'e dair [1162]

MHP ve ülkücü oluşumun daha çok AP içinden sıyrılıp oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu gerçek, MHP'yi veya Türkeş önderliğindeki ülkücü hareketlerin başka bir yerlere savrulmasını engeller. AP ile MHP arasında kök birliği nedeniyle keskin ayrışma olmamıştır denebilir. Ülkücü gençlerin pek çok davasını AP'li avukatlar üstlenir.[1163] Recep Taner ülkücü kanadın 1980'den önce yetişmiş bir kadrosunun olmadığını ve AP'li avukatlar olmasaydı ülkücü gençlerin başına daha fazla iş gelebileceğini belirtir.[1164] Yine ülkücü gençlerin devlet kadrolarında işe başlaması veya görev alması AP'liler eliyle olur. O dönemin ülkücü gençlerinden Gürşat Kale bu gerçeği kabul ettikten sonra kendisinin de AP Genel Sekreteri Nahit

[1161] İsmail Kayabalı, Cemender Aslanoğlu, **Ortadoğu'da Savaş Ve Strateji**, Ankara, 1990, s.8.
[1162] Cumhuriyet, 24 Ocak 1971.
[1163] Av. Nejat Doyuran'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).
[1164] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017). .

Menteşe vasıtasıyla Türkiye Petrolleri'nde işe başladığını ifade eder. Ona göre buna torpil olayı denemezdi. Sol parti iktidarlarında sırf ideolojilerinden ötürü dışlanan gençler eğitimlerinin karşılığını alamamıştır. AP sadece onların haklarını iade etmiştir. Gürşat Kale kendisi petrol mühendisidir. Çalışma hayatıyla ilgili şunları söyler: *"Petrol camiasında takdirle karşılandık. Hakkımızda kötü söyleyen yoktur. Disiplin ve kararlılıkla iyi bir mühendis olduk."*[1165]

Milliyetçi oluşumun AP'den kopma sürecini açıklamak gerekmektedir. Fethi Tevetoğlu, AP içerisinde Türkçü anlayışa sahip önemli bir kişidir. Osman Turan, Osman Yüksel Serdengeçti gibi Türk- İslam sentezcileri AP içerisinde siyaset yapmaktadır. Gökhan Evliyaoğlu ise AP içerisinde Türkeş'e yakınlığı ile bilinmektedir.[1166] AP'den öncelikle İslami kanada sahip kişiler ayrılır. Böylece dini merkeze almış siyasi partiler Türk demokrasi tarihinde görülmeye başlanır. İslami kanadın AP'den kopmasından sonra milliyetçi kesimler de AP'den ayrılır. Türk-İslam sentezinin önemli savunucularından Osman Turan ve çevresine göre AP'de ülkenin maddi kalkınmasına önem verilmektedir. Barajlar, köprüler yapılmaktadır. Ancak aynı parti döneminde maneviyat ihmal edilmektedir. AP felsefesiz, ruhsuz, materyalist bir parti hüviyetindedir. Gençlerde ve toplumda yer etmiş büyük ideallerden söz etmek imkânsızdır. Büyük Turan Birliği, Türk gençliğine ve topluma yeniden şevk verecek büyük bir idealdir. Osman Turan'a göre böylesine büyük bir ideali AP içerisinde gerçekleştirmenin bir ihtimali görülmemektedir. AP'deki milliyetçiler AP'den kopmak için an beklemektedir. AP içinde böyle fikirler dillendirilirken Türkeş'in de benzer düşünceler de olduğu fark edilir. Türkeş'in şöyle konuştuğu görülür: *"Batıdan ithal edilen müesseseler bana bir kağnı arabasına uçak motoru takmak gibi çok mantıksız görünüyor. Bu hal bizi hazırcılığa alıştırıyor ve tembelleştiriyor. Bu sebepten kendi öz yaratıcılık gücümüzü yitiriyor ve aşağılık duygusuna kapılıyoruz. Şekli yönden batılılara benzemekle medeni olmadığımız şüphe götürmez bir gerçektir. Bugünkü durumda Türkiye'deki medeniyet bir ithal malı medeniyeti, bir tüketim maddeleri medeniyetidir ve sadece sözdedir. Bizzat üretici ve yaratıcı olmayan milletler eritilmeye mahkûmdurlar. Böyle milletlerin milli kültürleri de istilaya uğrar, yabancı kültürlerin etkisi altında erir ve yok olur. Medeniyet alanındaki gerilik milli kültürün ölümüne yol açar. Milli kültürü*

[1165] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[1166] T.Demirel, **a.g.e.,** s.s.52-53.

korumanın yolu çizilmiştir; eğitimle çizilen yol kendi içinde de bölündüğü kanalları birleştirmeli, madde ve mana felsefelerini bir araya getirmelidir. Eğitimle teknik anlamda her türlü gelişme sağlanırken, ahlak bütünlüğü de sağlanmalı, korunmalıdır… Bu ülkede teknik üniversitelerin, fen fakültelerinin laboratuvarları ile yüksek ilahiyat akademilerinin koridorları birleştirilmelidir. Bugün 'madde' ve 'mana' felsefesi insanlığı bir çıkmaza doğru sürüklemektedir. Oysa madde ve mana ne birbirinin aynı, ne de birbirinden gayrıdır. İnsanlığı ve milleti gerçek mutluluğa götürecek yol, mutlaka ilim ve ahlakın basamaklarından geçmektedir"[1167] AP içinde Türkeş'e yakın görüşlere sahip olanlar CKMP'nin başına Alparslan Türkeş'in geçmesiyle AP'den koparlar. Türkeş, milliyetçileri harekete geçiren bir ruh olarak ortaya çıkar. Artık milliyetçiler, gençlere bir ülkü yükleyecek lideri bulmuştur. Ülkücü gençliğin mimarı Türkeş'tir algısı bu açıdan doğru gibi durmaktadır.

1960'ların sonunda hippi, özgür, anarşik ruhlu gençlik döneminde tok sesi, otoriter yapısı, eski asker olması nedeniyle geleneksel çizgide yetişen veya bu tip eğilimi olan gençler için Türkeş bir ekol haline gelir. Türkeş'in ilk genel başkanlığını yaptığı CMKP adı ve yapısı itibariyle kitlelerin dikkatini çekecek durumda değildir. Bu problemi Türkeş 1969'da çözer. CMKP ile MP'nin birleşmesi olur. Bu iki parti MHP ismiyle birleşir. Milliyetçi Hareket Partisi, sadece bir ideoloji veya ülkü partisi değil adı gibi bir hareket-eylem partisi olur. Gençlerin pek çoğunun bu parti etrafında toplanmalarına bu nedenle şaşırmamak gerekmektedir. Bu hareketin önderi de Başbuğ Türkeş'tir.

1970-1980 arasında MHP'nin temelini teşkil eden ülkücü gençlik ile sol gençlik arasında çatışma devamlı surette görülür. Çatışmalar, iki taraftan da can kaybına neden olur. Türkiye, büyük bir sıkıntının içine girer. Kıratlıoğlu'na göre çatışmacı bir gençliğin MHP içinde vücut bulması Alparslan Türkeş'in malumatında olan işlerdir.[1168] Türkeş, 1970-1980 arasında amansız bir komünizm ve sosyalizm karşıtıdır. Zaten Türkeş'in ifade ettiği milliyetçilik, sosyalizm ve komünizmin temelinde bulunan halkçı, halklar, halkların kardeşliği kavramlarıyla uyuşmayacaktır. Türkeş, sadece milliyetçi değildir. Aynı zamanda sosyal adaletten yanadır. İleri sürdüğü dokuz ışık doktrininde olduğu gibi ülkenin sanayi

[1167] A.Türkeş, **a.g.e.,** 1975, s.42.
[1168] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).

yatırımlarıyla kalkınması gerekliğinden söz eder. Ancak 1970-1980 arasındaki çatışmacı ortam ve kaos Türkeş'in bu yanının arka planda kalmasına yol açar.[1169] Türkiye'de kurtarılmış bölgelerin olduğu ve hemen her şehrin ülkücüler ile sol görüşlüler arasında bölünmüş olduğu gerçeği Türkeş'in muteber sayılabilecek sosyal yapıyla ve ekonomiyle ilgili görüşlerinin arka planda kalması sonucuna yol açar. Bölünmüşlük o denliydi ki örneğin Aydın'da kentin en önemli caddesi Menderes Bulvarı'nın bir yanı solcuları, diğer yanı sağcıların(ülkücü) elindeydi.[1170] Aydın sokak sokak, mahalle mahalle ikiye bölünmüştü. Askeriyenin içinde dahi bölünme vardı. Sinemaya gidilse bile o film sağcı bu film solcu denmekteydi. Aydın Lisesi sağcıların, Efeler Lisesi solcuların diye bilinirdi.[1171] Eski Lise Müdürü Beyhan Erdoğan şunları dillendirmektedir: 1971'de Söke Lisesi'nde çalışmaktaydım. Aydın Cumhuriyet Lisesi'ne (O zaman kız lisesiydi.) kurucu vekil müdür olarak atandım. O zaman iktidarda Adalet Partisi vardı. O dönemde sol kesimle ülkücüler arasında kavgalar olmaktaydı. [1172] Solcular Bey Cami'nin altından, Ülkücüler ise Zafer Meydanı cihetinden gelirlerdi. Çavuş Kapısı önünde çatışma olurdu. Aydın'daki Turizm Okulunun varlığı gençlik olaylarının Aydın gibi bir yere de sıçramasının nedenlerinden birisidir. [1173] Eski Belediye Başkanlarından Ahmet Zencirci şunu anlatır: "*Benim CHP Germencik ilçe başkanı olduğum dönemde bir ülkücü genç vardı. Bu arkadaş, Ortaklar Öğretmen Okulu'ndan bindirilmiş kıtalar gibi gençleri buraya getiriyordu. Germencik sokaklarında 5'er, 6'şar kişilik guruplar halinde yürüyüş yaptırmaktaydı. Bak Osman (Osman Tavşan), sen bunları buraya getiriyorsun ama bunlar buradaki gençlerin bir tanesine dahi zarar verirse bunun hesabını yanındaki adamlardan değil doğrudan senden sorarım dedim. Birgün asfalt kenarında küçük çaplı bir olay oldu. Ben hemen asfaltta doğru koşmaya başladım. Halk o zamanlar daha bilinçliydi. İdeolojiler daha keskindi ve bir bıçak gibi ayrılmıştı. İnsanlar ideolojilerine sahip çıkmaktaydı. Çocukları olan tüm kadınlar oraya koşup gelmişti. Belki 200 belki 300 kişiydi. Benim koşma nedenim o çatışma günlerinde sağdan da soldan da bir çocuğun burnunu kanatmamak, bir şehit vermemekti. Osman Tavşan adlı genci ve diğerlerini bütün kadınlar çember içine aldılar. Olay çıkacaktı. Çatışma riski vardı. Bunu önlemek istedim. Halka bunlara*

[1169] Karpat, a.g.e., s.253.
[1170] Ahmet Konaklı'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 06.12.2015).
[1171] İbrahim Güvenir'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[1172] Beyhan Erdoğan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.11.2015).
[1173] Nabi Sabuncu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 05.12.2015).

tükürün dedim. Bir tükürük yağmuru başladı. Bütün o Ortaklar'dan gelenlerin ve Osman Tavşan'ın her tarafı tükürük oldu. Tükürün demesem çatışma başlayacak, gençler birbirini vuracaktı. Kolombo lakaplı Emniyet Amiri, öbür yandan başkanım bunları engelle diye bağırıyordu. Tükürükten bir şey olmazdı. Bu dersten sonra insanlara döndüm, bundan böyle bu gençler bir daha buraya gelemez ve bizim çocuklarımıza rahatsızlık veremez dedim. Şimdi herkes evine gitsin, ben de yasal olarak sizin hakkınızı arayacağım dedim. Onlar da dağıldı. Bir daha da buraya gelen giden olmadı." [1174] Aydın ili çerçevesinde verilen bu örnekleme Türkiye'nin tüm illeri için geçerliydi denebilir. Büyük kentlerde olan gelişmeler ise kişisel çabalarla önlenecek gibi değildi. Çatışmalar, sabotajlar ve suikastlar tam bir travma haline dönüşmekteydi.

1970-1980 arasında MHP hiçbir zaman yeteri kadar oy alamaz. MSP, her defasında MHP'den daha fazla oy alır. Aslında her iki parti de merkez sağ partisi sayılmaz. Hal böyleyken MSP'nin MHP'den daha fazla oy almasının nedenlerden bir tanesi MSP ekonomik problemleri ön plana çıkartması ve bunlarla ilgili çözümler sunmasıdır. Erbakan, ağır sanayiden, kurulacak fabrikalardan söz etmektedir. Bu önemli bir propaganda vasıtasıdır. 1970'lerin ortalarında Alparslan Türkeş'in ekonomik vaatlerine biraz dikkatle bakıldığında o vaatlerin önemli olduğu görülür. Ancak vaatler propaganda anlamında yeteri kadar ses getirmez. Sağ-sol çatışmasında ülkücü - komünizm mücadelesi daha ön plana çıkar. Türkeş'in vaatleri şu şekildedir: **"***Milletin maddi ve manevi imkânlarını millet hayrına planlamak ve teşkilatlandırmak; Milli iktisadı modernize etmek gerekmektedir."* Bunun yanında *"milli bünyede yeterli güç kazanamamış iktisadi, mesleki zümreleri geliştirmek ve yetiştirmek, işsiz mesleksiz yurttaşları meslek, ihtisas ve iş sahibi kılmak, gerektiğinde yeni meslek ve ihtisaslara hazırlamak; mal ve hizmet üretimini devamlı kılmak; istihsal, dağıtım, istihlakte devamlılık ve güven sağlamak esastır."* Denilenlere ilaveten "*emeğin değerini elde etmesini sağlamak, ferdi teşebbüs ve bilgi yetersizliğini eğitimle ve kanuni engelleri kaldırarak gidermek, Türkiye'nin nüfusça kuvvetli olması için 100 milyonluk Türkiye ülküsünü gerçekleştirmek. Anayasanın vaz ettiği karma iktisat prensiplerinin tam olarak uygulanmasını sağlanmalıdır. Özel teşebbüse milli kalkınma ve sanayileşme planına uygun hizmet imkânı açılmalıdır. Anlaşılıyor ki, hızla kalkınabilmek için genelde gelişmekte olan ülkelerin, özelde de*

[1174] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

"geri bir tarım toplum" olan Türk toplumunun tüm kaynaklarını sanayiye seferber etmesi ve "iş bulmadaki gelişmenin sanayileşmeyle yahut mal üretimine bağlı kılınması zorunlu olmaktadır"[1175] Türkeş, milliyetçi olması nedeniyle milletinin çokluğuyla övünen bir çizgidedir. Bu nedenle 1970-1980 arasında uygulamaya konan doğum kontrolü ve aile planlamasını karşı çıkanlardan birisi de Türkeş'tir. Türkeş'e göre nüfus planlaması Türkiye için bir çıkış yolu değildir. 100 milyonluk Türkiye hayali için Türkeş'in ekonomi görüşleri dikkate alınmalıdır. Türkeş konuyla ilgili şunları söyler: *"Nüfus artışını önleyerek milli geliri yükseltmek çok hatalı bir siyasettir. Halkın refahı, memleketin yer altı ve yerüstü kaynaklarını ilmi usullerle işletmek ve insan emeğini israf etmeden değerlendirmekle sağlanır. Türk Milleti'nin çoğalması iktisadi kalkınma için bütün bir itici kuvvet teşkil eder. Kalkınmış olan bütün memleketlerde de bu böyle olmuştur."*[1176] Türkeş, ekonomik programında bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesinden ve yatırımların adaletli dağılımından söz eder. Hatta Doğu Anadolu'ya basit milliyetçilik söylemiyle yaklaşmaz. Ancak şiddet olaylarının tırmanmasına müteakip MHP üzerinde faşist yaftası yapışır kalır. Türkeş, yatırımların yalnızca büyük merkezlere yığılmasının yanlışlığından dem vurur. Ona göre sanayiyi bölgeler arasında adaletli bir biçimde dağıtmak gerekmektedir. Bunun yapılması milli bütünleşme için hayatidir. Özellikle Doğu Anadolu bu bakımdan ihmal edilmemelidir. Oradaki insanlar iş sahibi olduğu gibi ucuz iş gücü de artı değer kazandıracaktır. Sonuç itibariyle orada cereyan kimi istenmedik olay ve eylemler zamanla son bulacaktır.[1177] Türkeş'in yukarıdaki tespitlerine bakılarak denilebilir ki Türkeş ileride olabilecekleri sezer. 1970'lerin sonunda doğuda ayrılıkçı terör hareketlerinin tohumunun atıldığı görülür. Türkeş bu soruna askeri tedbirlerden önce ekonomik önlemlerle yaklaşmış olması ona dair ufku geniş lider algısını pekiştirmektedir. Doğu Anadolu'da 1970'lerde gerekli sanayi yatırımları yapılmış olsaydı belki Türkiye 40 yıldır uğraştığı terör problemiyle belki hiç yüzleşmeyecektir.

Türkeş'in milliyetçi tavrının ayrılıkçı hareketleri körüklediğine dair bir algı kimilerince dile getirilmektedir. Türkeş'in Doğu Anadolu'yu bir vatan toprağı kabul ederek orayla ilgili ciddi önermeleri vardır. Bu önermeler okunduktan sonra Türkeş

[1175] A.Türkeş,**a.g.e.,** 1975, s.220.
[1176] **A.g.e.,** s.194.
[1177] **A.g.e.,** s.s.202-203.

hakkında yaygın ve yanlış bir algının da olduğunu söylemek mümkündür. O algı ise şudur: Türkeş, kutuplaştırmakta ve insanları ayırmaktadır. Türkeş, Doğu illeri için şunları der: *"Doğu bölgesi, tabiatının verdiği büyük imkânlar içinde yoksulluk ve sıkıntı çekerek yaşamaktadır. Bu bölgenin imkânlarını milletin faydalanmasına sunmak için elimizi toprağın bağrına daldırmalıyız. Özel bir fon sağlayarak Doğu kalkınmasına derhal başlamalıyız. Özel teşebbüse kredi aktarması, faiz indirimi, vergi indirimi tanıyarak doğuya sevk edilmesi temin etmeliyiz. Bu suretle yeni kurulan fabrikalar etrafında yeni bir çağ başlayacaktır."* [1178]

Türkeş tıpkı Erbakan gibi kazanç nispetinin en yüksek olduğu alan sanayi olmalıdır der. Faiz, bono ve tahvillerin gelirlerinin çok yüksek olduğu bir yerde sanayinin gelişmesini beklemek beyhudedir. Buna göre *"sanayileşmeyi sağlamak isteyen ülkelerin üretken olmayan sektör ve alanlarda spekülatif kazançları önlemesi şarttır."*[1179] Bütün bunlardan yola çıkarak toplumdaki Türkeş algısını Erbakan algısıyla karşılaştırarak anlamaya çalışmak faydalı olacaktır. Erbakan ve Türkeş de fabrika yapan fabrikalardan ve Türkiye'de ağır sanayinin kurulması gerektiğinden sıkça söz ederler. Parti programlarına da bu söylemler kendine yer bulur. Ancak atılan temellerle ve mitinglerde konuşmakla Erbakan bunu halka daha iyi yansıtır. Nispeten Türkeş'e göre başarılı bir propaganda süreci yürütür. Türkeş'in bununla ilgili görüşleri aşağıdaki gibidir: **"***Millet mücadelesinde tarih sahnesinden silinmemek için, hızlı kalkınmak, ağır sanayi kurmuş toplum haline gelmek zorundayız. Kalkınma, iki hareketten ibarettir. Birincisi tasarruf, ikincisi yatırımdır. Şu halde önce tasarruf edeceğiz, sonrada bu tasarruflarımızı, ağır sanayiye fabrika yapan fabrikalara yatıracağız. Bu hareketi gerçekleştirebilmek için modelimiz Dokuz Işık iktisat modelidir. Bu modelde milletimizi meydana getiren 6 sosyal dilimi teşkilatlandıracağız. İlk teşkilatlanma hukuki teşkilatlanmadır. Yapılacak olanın, ağır sanayiyi kurmak ve güçlendirmek olduğunu tekrar edersek; yatırım politikamızın esası ise, fabrika yapan fabrikalar kurmaktır. Fabrika yapan fabrika, bize fabrika üretir. Bugün Türkiye'mizin ihtiyacı budur. Hâlbuki ülkemizde henüz fabrika yapan fabrika yoktur. Çeşitli iktidarların tatbik ettiği iktisat politikasıyla daha uzun yıllar bunun olabilmesi de mümkün değildir"*[1180] Yukarıdaki düşüncelerin

[1178] **A.g.e.,** s.s.200-202.
[1179] **A.g.e.,** s.209.
[1180] **A.g.e.,** s.s.84, 85.

dışında Türkeş, yüksek enflasyonun sanayi yatırımlarını engelleyebileceği uyarısında bulunur. Gayr-i menkul fiyatlarının da bu bağlamda arttığını ifade eder. Sanayi yatırımları için tasarruf edilmesi gereken paranın gayr-i menkule yatırıldığı görülmektedir. Kısa sürede yatırılan para kendini amorti etmekte ve hisse senedi tahvile göre yüksek gelir kapısına dönüştüğü bilinmektedir. Sanayi yatırımları için gayr-i menkuldeki yüksek kazanca sınırlama getirilmeli ve yüksek enflasyon önlenmelidir. [1181] Ülkücü gençler tarafından Türkeş'in ekonomik görüşlerinin pekiyi anlaşılmadığı vurgusu yapılmaktadır. Gençlerin, daha çok slogan tarzı söylemlere yöneldikleri söylenebilir. Bu bakımdan Ülkücü gençlerde dahi eksik bir Türkeş algısı mevcuttu şeklinde düşünülebilir. Slogan üzerinden yürütülen bir hareket MHP'nin bir kitle partisi olmasını engeller. Yine sol kesimle çatışmaların şiddetini artırır.

1980 öncesinde Türkeş'in sol – sosyalist veya komünist görüşlerle pekiyi anlaşamadığı sürekli dillendirilmektedir. 1970-1980 arasında liderler, birbirlerine karşı çok sert konuşuyorlardı. Ecevit, Türkeş'e sert çıkarken Ecevit de Türkeş'e köprü altı zibidisi demekteydi. Liderlerin bu tutumu toplumu germekteydi.[1182] Ülkücü söylemin sembolü Asena'dır. Türk destanlarındaki rolü nedeniyle kurdun ayrı bir önemi vardır. Kurt, asilliği temsil eder. Bu Türkeş'in ve ülkücülerin kendilerine dair algısıdır. Oysaki komünist düşünce onlara köpek, köpekçi demektedir. Köpek, salt bir küçültme ve hakaret anlamı katmaz. Bu aynı zamanda uşak anlamındadır. Efendisinin hizmetleri için kapı eşiğinde beklemektedir.[1183] İki gurup arasındaki bu algı farkının yüzeysel olduğunu düşünmek doğru olmayacaktır.

Türkeş'in toplumsal yapı anlayışı ile sosyalist veya komünist anlayışın toplum yapısına bakışı arasında derin farklar mevcuttur. Dolayısı ile bu iki görüşün çözümlemelerinde ve çözüm önerilerinde ayrılıklar görülür. Komünist-Marxist görüşe göre sınıflar arasında sürekli bir çatışma söz konusudur. Bu çatışma işçi sınıfının mutlak zaferi ile sonuçlanacaktır. Mevcut bu anlayışa bakarak MHP veya Türkeş'in sınıf algısının bunun zıttı olduğunu söylemek mümkündür. Türkeş'e göre sınıf denilen şey iktisadi iş bölümüdür. Bunlar birer bütündür. Birbirini tamamlarlar. Bir bedenin uzuvları gibidir. Hepsi aynı amaca hizmet ederler. Kendi aralarında bir çatışması söz konusu değildir. Sadece bazı kesimlerin bunların üzerinde istismar ve

[1181] **A.g.e.,** s.s.210-212.
[1182] Ahmet Ertürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[1183] Kadir Özden'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 20.11.2016).

tahakkümü söz konusudur.[1184] Bu açıdan bakıldığında Türkeş'e göre Türkiye'de komünist düşünce işçi hakkını aramaktan ziyade onları istismar etmekle ve tahakküm altına almaya çalışmaktadır. Türkeş'in gözünde onlar Türkiye'yi Rusya'nın uydusu yapmak istemektedir. Komünist anlayış ise kendilerinin evrensel bir düşünceye sahip olduklarını, önerdikleri sistemin dünyanın bütün ezilmişlerine, işçi sınıfına hitap ettiğini iddia eder. Arada sınırlar yoktur. İşçi sınıfının dayanışması vardır. Bu halkların kardeşliğidir. Onlara göre Türkeş'in düşüncesi kısır, dardır. Milliyetçilik, onların gözünde faşizanlıktır. Diğer halkları dışlar ve baskı altında tutmaya çalışır. 1970-1980 arasında solcuların faşist söyleminin muhatabı tamamen ülkücüler ve Türkeş'tir denebilir. Ancak Türkeş'in kapitalist sistemden yana olduğuna dair çok güçlü bir algı yoktur şeklinde düşünülebilir. Türkeş'e göre kurulacak fabrikaların sahibi ne kapitalistler ne komünizmde olduğu gibi devlet olacaktır. Fabrikalarda milletin mülkiyeti esastır. Türkeş'e göre komünizmde devlet; kapitalistimde ise bir avuç patron işçiyi sömürmektedir. Her iki sistemde de sosyal adaletsizlik mevcuttur. Ancak Türkeş'in hakkında olumlu algı oluşturan bu söylemlerine şüpheyle bakanlar vardır. Kapitalizm eğer Türkeş tarafında eleştirilen bir sistemse Türkiye'de bu sistemin devamından yana olan merkez sağ partileriyle Türkeş'in işbirliği yapması ilginçtir. Türkeş eğer kapitalist sisteme karşı ise sol görüşlü gençlerle ülkücüler arasında sürekli hal almış çatışmaları anlamak da güçleşecektir. Hatta devletin solcuların üzerine ülkücüleri saldırttığı iddiaları dahi sıklıkla döneminde dile getirilir. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, sol görüş adına yapılan eylemlerin solcuları ezmek adına bizatihi devlet ve onun adına komando adına verilen ülkücü gençlerin tarafından gerçekleştirildiğini iddia eder.

Bülent Ecevit ogünlerde devrimci gençliği sokaktan alıkoymaya çalıştıklarını belirtir: **"***Bu arada, gençlerin içine düştükleri bunalımın sorumluları arasında yer alan ve kendi canlarını tehlikeye atmaksızın, birçok gençleri kanlı olayların tuzağına iten bazı sosyete devrimcileri, zaman zaman bizden, yüz binlerce köylüyü Ankara'ya getirmeyişimizin, gençlik eylemleri içine sokmayışımızın hesabını sormaya kalkışıyorlar. Oysa biz, bunun tam tersini yapıyoruz ve yapacağız… Bizim desteklediğimiz gençler devrimciliği köye götürenlerdir. Bizim gibi düşünen ve bizim desteklediğimiz gençler, devrimciliği büyük kentlerin bulvarlarından halkın içine ve köylerin tarlalarına, devrimci düşünceyi sosyete salonlarından köy kahvelerine ve*

[1184] MHP Programı,1973, s.5.

gecekondulara taşıyan gençlerdir. Akıllarının, düşüncelerinin, yüreklerinin erişemediği yere silahla erişmeye kalkışanlar, bizden değillerdir ve biz onlarla beraber değiliz."[1185] Yukarıdaki söylemlerinden yola çıkarak Bülent Ecevit'in olaylara karıştığı iddia edilen solculardan veya devrimcilerden daha farklı bir solculuk ve devrimcilik algısına sahiptir de denebilir. Asker emeklisi Cengiz Naci Kutlu, ülkücü-sol kesim arasındaki çatışmalarda başka parmakların olabileceği iddiasını dile getirmektedir: *"O yıllarda özel harp dairesinin faaliyetleri var. Çatışmaların CIA ve Amerika destekli olduğu söylenmekteydi. Bu harp dairesi tarafından eylemler gerçekleştirilip ülkücü kanat üzerine yıkmış olabilirler. Özel harp dairesinde ülkücüler de bulunuyor olabilir. Benim çevremdeki ülküler giderler ocaklarda eğitimlerini yaparlar, yürüyüş yaparlar, protesto gerçekleştirirlerdi. Ama onların pek çoğunun tabancalı olduğunu gördüm. Bazı sol grupların militan ayarındaki üyeleri bizleri derneklerine davet ederlerdi. Sürekli propaganda faaliyetlerinde bulunurlardı. Onlara katılmamızı isterlerdi. Devamlı boykot olayları vardı. Bu gösterilere o gençlik heyecanıyla katılan arkadaşlarımız da çok olmuştur. Benim görüp yaşadığım bizatihi öldürülme olayı olmadı. Zaten 1970-1980 arasında ülkücüler tarafından yapıldığı iddia edilen şiddet eylemlerinin hiçbiri ülküce kanat tarafından sahiplenilmemiştir. Türkeş de şiddet eylemlerini desteklemediğine dair beyanatlar vermekteydi. Ülkücülerle alakalı olarak onlar öyle şeyler yapmaz diyerek olumlu şeyler söylemekteydi. Onlar iyi çocuklar, devletin bütünlüğünü savunan çocuklar gibi şeyler konuşmalarda geçerdi. O yıllardaki Türkeş, şiddetten yanaymış gibi basında çıksa da kendi beyanatları açısından ve benim çevremdeki MHP'lilerin gözünde asla şiddet taraftarı bir insan değildi."*[1186] 12 Eylül Darbesi sonucu sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanan Recep Taner'in tahliye edilmeyişini üzüldüğünü gören babası ona *"Sen hırsızlık yapmadın, adam öldürmedin. Yürüyüş yapmışsın, duvarlara yazı yazmışsın, bir de silah bulundurmuşsun. Çok sıkıştırırlarsa silahı babamdan aldım de, beni alsınlar içeri"* şeklinde moral verir.[1187] Yine Taner, Türkeş'in talimatıyla o yıllarda solu masaya davet eden afişler bastırıldı. Ancak guruplar bir türlü bir araya gelemedi. 1978'de siyasal şiddetin arttığı bir dönemde Yeni Asır'ın haberine göre Türkeş, parti teşkilatlarına gönderdiği yazıda

[1185] Bülent Ecevit, **Devrimciliği Bulvardan Tarlaya Götürüyoruz,** Ulusal Basımevi, Ankara, 1971, s.s.5-14/**Millet Meclisi Tutanak Dergisi,** C. 10, 29.1.1971, s.s.336-341.
[1186] Cengiz Naci Kutlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.10.2016).
[1187] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017).

CHP'li vatandaşlarla diyaloğa geçin, bölücü ve yıkıcı faaliyetlere karşı vatandaşlarla birlikte tavır alın der.[1188]

Türkeş'in ekonomi ile alakalı görüşlerine bakıldığında Kapitalizme alternatif milli bir model geliştirmek istediği anlaşılır. Emek sömürüsünün karşısındadır. İşin bu tarafı Türkeş ile sol gurupların benzer paydalara sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim de Deniz Gezmiş'in arkadaşlarından eski sendikacılardan Mustafa İlker Gürkan başlangıçta pek çok milliyetçi insanla ortak sendikal faaliyette bulunduklarını ifade eder. *"Biz Yahyalı'da, Aladağ'da Ali Taş adlı arkadaş MHP'liydi. Böyle olmasına rağmen bizden temsilci şeçildi. DİSK'e bağlı işçi temsilcisi oldu. Sonradan ilerici bir çocuk oldu çıktı. Ancak Ali, DİSK'ten işçi temsilcisi seçildiği gün ülkücüydü. Üç hilalli rozetiyle dolaşmaktaydı*."[1189] Bu bağlamda sol-sağ çatışmasının dış çıkar çevrelerince planlanmıştır denebilir. Bu plan içerisinde her iki gurupta birbiri hakkında yanlış algı oluşturmakta vardı. O zamanlarda ülkücülerde Marksistler ve Maocuların ve de ilerici gençlik gurubunun Cumhuriyet'i yıkıp Marksist, Leninist bir devlet kuracağı algısı vardı. Onlar servet düşmanı diye düşünülmekteydi. Onların eşitlik dediği ülkücüler için başka bir anlama gelmekteydi. Bu algıdan dolayı milli gelirin adaletsiz dağılımından en çok şikâyet etmesi gereken fakir halk çocukları onların karşısında durdular. Ülkücü gençlik tam bir aksiyon içindeydi. Sağ görüşler, vatan millet ve cumhuriyetin korunmasını kendilerine ödev edinmişlerdi. Gençliğe bu ödevi verenler ise Gün Sazak, Yaşar Okuyan, Muhsin Yazıcıoğlu Alparslan Türkeş gibi isimlerdi.[1190] Her şey etki-tepki biçiminde gelişmekteydi. Solun liderleri ve temsilcileri Filistin'de gerilla eğitimi almaktaydı. Silahlı eylemler başlayınca ülkücüler de yurt içinde kendilerine yönelik kamplar kurdular. Dövüş sanatlarını ve teorisini öğrenmeye başladılar. Örgütlenmeyi ve fikri mücadeleyi gençler bu kamplarda öğrendiler. Mücadele etmek için bunlar gerekiyordu. Kamplarda yetişen gençlere bu nedenlerde komando denmekteydi. Aynı zamanda bazı guruplar komanda sözcüğünü bu gurubu karalamak için kullanmaktaydı. Hakkı Başarık'a göre tam bir bilgi kirliliği ve kavram kargaşası yaşanmaktaydı. "*Faşist komandolar*" şeklinde söylem de geliştirilmişti. Sol ve sağ ayırımından dolayı Ecevit ve Türkeş'in mitingleri genelde

[1188] Yeni Asır, 14 Haziran 1978.
[1189] Av. Mustafa İlker Gürkan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 27.12.2015) .
[1190] Ahmet Ertürk'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).

olaylı geçmekteydi.[1191] Gürşat Kale konuyla ilgili şunları söylemektedir: " *Bizim öğrencilik dönemimizde Türk milliyetçiliği yeni bir sistem ve taban oluşturmaktaydı. O dönemlerde, Avrupa'daki gençlik hareketleri Türkiye'de de gözüktü. Çok kalabalık bir gurup içerisinde azınlık bir grup olarak varlığımızı sürdürmek kolay değildi. Bunun için değişik yöntemler uygulandı. Sol fraksiyonlar görüldü. Bu fraksiyonlar, Filistin kamplarını silahlı eğitim amacıyla kullanmaktaydı. Enternasyonal yapılarından dolayı sol gruplar bunu yapabiliyordu. Bizim milliyetçi yapımız enternasyonal değildi. Başbuğ Türkeş, komünist akımlara karşı ayakta kalabilmek için fikri ve bedeni açıdan güçlü olunması gerektiğini vurgulamaktaydı. Saldırgan eylemlere karşı da hayatta kalmak esastı. Bunun için yakın dövüş sanatları bazı okullarda öğretildi. Orman Fakültesi'nde spor yaparak bu eksiğimizi giderdik. Komando okulları denen mevzu abartılmıştır. Silahlı tedhiş hareketleri karşısında sol örgütler tarafından bir düşman yaratılması gerekiyordu. Bu nedenle bizim savunma amaçlı yakın dövüş eğitimimiz abartıldı. Biz de atış talimi yapmışızdır. Ancak ben öyle bahsettikleri gibi komando okulu falan görmedim. Kıbrıs olayıyla, Çin, ABD, Rusya Türkiye içinde operasyon yapmayı seçtiler. Olaylarla Türkiye başını kaldıramayacaktı. Sosyal yapı ve gençlik parçalandı. Türkiye toplumu bölündü. Bu vaziyette parçalanmış bir toplum ortak bir amaç doğrultusunda çalışma yapamayacaktı. O gün kavga edeceğimize güneşimize, jeotermalimize baksaydık Türkiye başka bir noktaya gelirdik. Türkiye, başka yerlerde onların önüne çıkmasın diye Türkiye'nin önü kesilmiştir. O günkü seçimlerde 3 tane milletvekili çıkarttık. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde iki tane bakanlığımız oldu. 1977 seçimlerinde 15 civarında vekile sahip olduk. Agâh Oktay Güner, Gün Sazak parlamento dışından Gümrük Bakanlığı yaptılar. Daha önce gümrüklerde rüşvetsiz iş yapılamazken rüşvet onlar döneminde durdu. Milliyetçi Cephe hükümetleri bu adla kurulmadı. Basın böyle adlandırdı. Topluma böyle bir şey enjekte edilmeye çalışıldı*".[1192] Bugün ülkücü gençlerde Türkeş'e dair onun düşüncelerinin ve liderliğinin Sovyet istilasını önlediğini, Türkiye'de komünist düşüncenin iktidarını engellediği yönünde güçlü bir algı vardır. Daha ötesi Türkiye'yi ele geçirmeyen Rusya, çıkmaza girerek Afganistan müdahalesinden sonra dağılır. Yeni Türk devletlerinin kurulmasının önü açılır. Dünyayı politika yönetmektedir. Büyük devletlerin dostu yoktur, çıkarı vardır. O

[1191] Dr. Hakkı Başarık'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 21.11.2015).
[1192] Gürşat Kale'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

çıkarlarına göre hareket eder. Sovyet Rusya'yı, Amerika'yı ele alın bunun böyle olduğunu görülür. [1193]

Soğuk savaş döneminde Sovyet Rusya'nın cazip gelen yönleri vardı. Oysaki Rusların öteden beri sıcak denizlere inebilmesi için Türkiye üzerinde projeleri mevcuttu. Aktemur'a göre *"Rusya Batı Avrupa'da yayılabildiği kadar yayılmıştı. Bulgaristan, Romanya, Azerbaycan, "Suriye üzerinden Türkiye'yi kuşatmıştı. Rusya, Deli Petro'nun vasiyetini yerine getirmeye çalışmaktaydı. Demirel ve merkez sağ olayın ciddiyetinin farkında değildi. Rusya, amaçları için Türkiye'nin batıyla bağlarını gevşetme amacındaydı. Türkiye'yi ele geçirme projesi geçen yüzyıllarda olduğu gibi değil çağın icatlarıyla yapılacaktı. Sandık önemliydi. Sovyetler, gençliği organize etmeye çalışırken bir de siyasi liderlerle temas etme çabasındaydı. Türkiye'de Kürtçülük hareketinin bu seviyeye ulaşmasında o günkü sosyalist Türk çocuklarının etkisi vardır. TİP'liler sürekli halkların kardeşliği şeklinde ayrılıklara vurgu yapmaya başladılar. Bin bir yolla Türkiye'yi kuşatma yolu denendi. Sovyetler, Türkiye'yi ele geçirseydi dağılmayacaktı. Sovyet ideolojisinin Türkiye'de iktidar olmayışının en büyük engelleyicisi ülkücü gençlik olmuştur. Fakir Anadolu çocukları bu tehlikenin farkına vardılar. Türkiye'yi Sovyetlerin kucağına düşmekten kurtardılar. Bunun sonucunda 5 tane Türk cumhuriyeti bağımsızlığını kazandı. Ülkücü gençlik sayıca fazla değildi. Ama görevlerini yaptı. Ülkücü gençlik, onların sokakta, üniversitelerde, siyasette oyunlarını bozdu."*[1194]

Döneminde CHP'de siyaset yapan Zencirci, farklı bir Türkeş algısından söz etmektedir: "*Türkeş iyi mi-kötü mü ben bunu bilmiyorum ama burada yoktu. Germencik'te 50 tane oyu vardı. Ancak kendi sempatizanları halkın tepkisini çekecek olayların içinde olmaktaydı. Burada Mustafa Dönger diye MHP'li ilçe başkanı vardı. O halim-selim bir insandı. Germencik'te olay çıkmayışının nedenlerinden birisi de buydu. Biz onunla sürekli diyalog içindeydik. O yıllarda insanlar Türkeş'ten korkmaktaydı. MHP ve ülkücü ocaklarından bunlar vururlar-asarlar diye çekinmekteydi. Ürkütücü görünümleri olduğu için insanlar oraya meyil etmemekteydi. 1980'den sonra Devlet Bahçeli, ülkücü gençlerin kaba kuvvete yönelmemesi için gerekli tedbirleri aldı. Bahçeli bu tutumuyla o günlerde devlet*

[1193] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).
[1194] Halil İbrahim Aktemur'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.11.2015).

adamlığı vasfıyla da hayli puan toplamıştı.[1195]" Yukarıda söz edilen her iki algının dışında bambaşka bir algı da mevcuttur. Şöyle ki: 1970-1980 döneminde kim olursa olsun ülkesini aslında sevmekteydi. Kutlu'ya göre, *"Deniz Gezmiş, tam bağımsız Türkiye demekteydi. Devlete karşı değiller aslında. Solcular böyle, sağcılara bakıyorsun onlar da aynı. Her iki taraf da devletin bölünmez bütünlüğünü koruma düşüncesindeler. Bir kısmı emperyalizme, sosyal adaletsizliğe karşı, bir kısmı da daha çok Türkçü düşüncelerle hareket etmektedir."*[1196] Yukarıdaki Türkeş algıları dışında daha da farklılaşmış bir Türkeş algısı da mevcuttur. Bu tip algıya göre "*Türkeş, çelişkilerle doludur. 1960'ta darbeciler arasında yer alan bir subayın demokrasi sevdalısı kesilmesi pek inandırıcı gelmemektedir. Türkiye'de milliyetçilik ve din iki temel unsurdur. Bunların üzerine parti olmamalıdır. İslam benimdir derse bir parti yanlış yapar. Milliyetçilik benim dersen, Kürtler senden 2 kat daha fazla milliyetçilik siyaseti güder. Senden daha fazla milletvekili çıkartır. Türkeş'e başbuğ demekteydiler. MHP, bir ara bir dönemin ne kadar mafya kılıklı sokakta dolaşan kabadayısı varsa toplandığı bir kitleye dönüşür. Bahçeli bunları biraz ayıklar.* [1197] Süleyman Çelik'e göre milliyetçilik ve din özel bir duygudur. Bunun partisi olmaz. İnsan bunları ruhunda hisseder. Bunlar canlandıracak faktör parti kurup oy istemek değildir. Böyle olursa dine de milliyetçiliğe de zarar vermiş olursunuz.[1198]

Köksal Toptan, Türkeş'in Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilere özel önem verdiğini vurgular. Beraber bu ülkelere resmi ziyaretlerde bulunduklarını belirtir. Toptan, Türkeş tam bir devlet adamıydı der. Şunları ilave eder: Türkeş Bakan olmam nedeniyle takdimlerinde ve konuşmalarında benim için büyük devlet adamı Köksal Toptan derdi. Köksal Toptan, Türkeş'i bir başbuğ olarak gördüğünü dillendirir. Refah-Yol hükümeti kurulduğunda Köksal Toptan partisi DYP'den istifa eder. Bu süreçte Türkeş kendisini MHP'ye davet eder. Toptan, kendisine "*Benim gözümdeki Başbuğ'u genel başkan durumuna getirmeyelim, lütfen*." Dediğini söyler. Bu konuda da samimi olduğunu dile getirir.[1199] 1965-1973 yılları arasında AP listesinden İzmir ve Kayseri Milletvekili yapmış olan Eski TES-İŞ Sendikası Genel Başkanı Enver Turgut, 1980 sonrasında Türkeş'in kendisini çağırarak kendilerini

[1195] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[1196] Cengiz Naci Kutlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 14.10.2016).
[1197] Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 03.12.2016).
[1198] Süleyman Çelik'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 17.12.2016).
[1199] Köksal Toptan'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 29.11.2017).

partilerinin listesinden aday göstermek istediklerini belirtir.[1200] Enver Turgut'un doğu kökenli bir kişi ve sendikacı olduğu dikkate alınırsa Türkeş'in en azından 1980 sonrası daha kapsayıcı olmaya çalıştığı iddia edilebilir. Eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın, Türkeş'in olumlu tutumu nedeniyle1990'lardaki Türkiye'deki yoğun terör faaliyetlerinin bir iç savaşa dönüşmesini engellediğini savunmaktadır.[1201]

Sonuç olarak, Türkeş Türk siyasetinde iz bırakmış bir liderdir. Bir ideolojinin temsilcisidir. Buradan yola çıkarak tek bir Türkeş algısının olduğunu söylemek mümkün değildir.

[1200] Enver Turgut'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 12.01.2018).
[1201] Murat Karayalçın'la yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi: 11.01.2018).

YEDİNCİ BÖLÜM

1970-1980 ARASINDA KİŞİSEL PROPAGANDA ÖRNEKLERİ

7.1. 1979 ARASEÇİMLERİ VE MİLLETVEKİLİ ADAYI SELAHATTİN ACAR'IN UYGULADIĞI PROPAGANDA YÖNTEMİ

7.1. 1. 1979 Araseçimleri

TBMM'de boşalan beş sandalye ve Cumhuriyet Senatosu C kısım üyelikleri için 14 Ekim 1979'da Türkiye'nin kimi illerinde araseçimler yapılır. Bu seçimler oldukça kritik bir noktada gerçekleştirilir. Seçim başarısızlığı üzerine Ecevit Hükümeti görevinden istifa eder. Onun yerine Demirel azınlık hükümeti kurulur. Ecevit döneminde ülkede şiddet olayları her gün artarak devam eder. Günde ortalama 4-5 vatandaşımız hayatını yitirir. 5 Ağustos 1978 günü olaylarda hiçbir vatandaşın ölmediği tek gün olarak kayda geçer.[1202] Bazı sansasyonel eylemler ve cinayetler görülür. Eski Başbakanlardan Nihat Erim, Eski DİSK Başkanı Kemal Türker, Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak[1203], Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul[1204] gibi isimlerin katledilmesi bu eylemlerden birkaçıdır. Suikastlar, hâkim ve savcılara oradan öğretim görevlilerine kadar uzanır.[1205] Milliyet gazetesi yazarı Abdi İpekçi'nin öldürülmesi[1206] ise kendisi de gazeteci olan Bülent Ecevit'in saygınlığını ciddi anlamda sarsar.[1207] Suikastlar amacına ulaşır. Sol hareket ile komünizm karşıtlığı üzerinden şekillenen sağ düşünce arasında şiddet gittikçe artar. Siyasi

[1202] Yeni Asır, 06 Ağustos 1978.
[1203] Hürriyet 28 Mayıs 1980.
[1204] Tercüman, 29 Eylül 1979.
[1205] Hikmet Özdemir, "**Siyasal Tarih, 1960-1980", Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980** (Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 248.
[1206] Milliyet, 02 Şubat 1979.
[1207] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 203.

şiddet ve terör yaygınlaşır ve kitlesel hale gelir.[1208] 22 Aralık 1978'de cereyan eden Maraş Olayları şiddetin boyutunu gözler önüne serer. Olaylar sırasında 109 kişi hayatı kaybeder. 500 civarında ev ve işyeri kullanılmayacak şekilde tahrip edilir.[1209] Bu ve buna benzer olaylar insanların devlete olan güvenini sarsar. Siyaset kurumunu yıpratır. Askeri müdahalenin önünü açar ve onu meşrulaştırır. Ecevit hükümeti hızla yıpranır. 1979 araseçimlerini kaybeder ve görevinden istifa eder. AP azınlık hükümeti iş başına gelir. Ancak şiddet önlenemez. Bütün bunların sonucunda siyasette istikrarı sağlayacak, ülkedeki şiddeti sonlandıracak bir üst yapının olaya müdahale etmesinin yolu açılır.[1210] İngiliz Financial Times gazetesinin görüşüne göre Türkiye'nin tek çaresi anarşiye karşı orduyu kullanmasıdır.[1211] Ecevit hükümeti döneminde Anayasa Mahkemesi'nin bombalanması, Ankara'da genç bir doçentin katledilmesi sonucu ordu uyarır, olanlardan Ecevit hükümetini sorumlu tutar. Genel Kurmay Başkanı Evren, hükümetten kesin ve hızlı önlemler almasını ister.[1212] Gelişmeleri 12 Eylül darbesinin ilk ayak sesleri biçiminde değerlendirmek mümkündür.[1213] Evren bundan sonra sıklıkla gazetelere demeç verir. O, başka bir demecinde: "*Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyeti hiçbir güç yıkamaz."* der.[1214] Ecevit, *"ordu ile hükümet arasında bir sorun yok"* şeklinde bir açıklama yapmak zorunda kalır. Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplanır. Toplantı öncesinde Ecevit "*ordumuzun demokrasiye bağlılığı güven kaynağımızdır"* biçiminde demeç verir. CHP, olanlardan AP ve Demirel'i sorumlu tutar. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Uğur Alacakaptan'a göre Demirel orduyu siyasete sokmak istemektedir.[1215] Ecevit ise Demirel'i orduyu hükümete karşı kışkırtmakla suçlar: *"Gençler beraber okumaya başladılar. Okullara barış tohumu ektik. Umutlarını CHP'nin bölünmesine bağlamışlar. Daha önce toplanamayan MGK'yı (Milli Güvenlik Kurulu) biz yasa gereği her ay topluyoruz. Askerin tavsiyelerini orada dinliyoruz. Kışkırtma yapanların hevesleri kursaklarında kalacaktır."*[1216] Ecevit'in açıklamalarına rağmen Evren, *"olaylar önlemediği takdirde ordu göreve hazırdır"* der. Ordu darbe

[1208] Bora Tanıl - Kemal Can, **Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.88.

[1209] Cumhuriyet, 25-27 Aralık 1978.
[1210] Ergun Aydınoğlu, **Türk Solu (1960-1980),** Versus Yayınları, İstanbul, 2008, s.400.

[1211] Yeni Asır, 20 Temmuz 1978.
[1212] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1213] Yeni Asır, 12 Temmuz 1978.
[1214] Yeni Asır, 26 Ağustos 1978.
[1215] Yeni Asır, 09 Ağustos 1978.
[1216] Yeni Asır, 02 Temmuz 1978.

yapacaktır. Kenan Evren'in demeçleri gazetelerinin manşetlerine çıkmaya başlar. Evren'e göre Türk Silahlı Kuvvetleri gözü dönmüş bir avuç insanın yurdumuzu bölmesine asla müsaade etmeyecektir.[1217] Gazeteci Güngör Mengi açıklamasında *"ordu doktor gibidir ne Allah muhtaç etsin ne de varlığını eksik etsin*" diyerek köşesinden darbeye yeşil ışık yakar.[1218] 1979 araseçimleri böyle bir ortamda yapılır. Bu nedenle seçimler muhtemel bir darbeyi engellemiştir veya geciktirmiştir denebilir.

Hayat pahalılığı, karaborsa, yokluk ve şiddet, hükümet içindeki uyumsuzluk[1219] Ecevit Hükümeti'nin sonunu getirir. Dünya petrol krizi, ambargo ve Türkiye'de akaryakıt kuyrukları insanları bezdirir. 14 Ekim 1979'da Senato C kısmı ile Meclisteki boş 5 üyelik için seçimler birlikte yapılır. Milletvekilliği seçimlerinde AP: %54,05, CHP:29,33, MSP:7,42, MHP:5,36 oranında oy alırken Senato seçimlerinde bu oranlar AP:%46,8, CHP:29,1, MSP:9,7, MHP:6,1 şeklinde gerçekleşir.[1220] Seçim sonrasında AP azınlık hükümeti kurulur. Azınlık hükümeti döneminde şiddet devam eder. Esat Kıratlıoğlu'na göre ordu ihtilal için uygun ortam oluşması için olaylara pek müdahale etmez.[1221] Bu iddiayı ispatlamak güç olsa da şiddet Ecevit hükümetinin sonunu getirdiği gibi Demirel Hükümeti'nin de sonunu hazırlar. Demirel, *"Türkiye Takrir-i Sükûn dönemine dönemez ve bu iş askeri mülahazalarla çözülemez"* demesine rağmen 12 Eylül 1980 darbesiyle görevinden ayrılır. Darbe sonrasında tüm siyasi partiler kapatılır.[1222] İhtilal öncesinde 24 Ocak 1980 kararları alınarak Türk Ekonomisi liberalleştirilir. Eski TBMM Başkanı ve dönemin Maliye Bakanı İsmet Sezgin, 24 Ocak Kararlarının alınmasından ordunun memnun olduğunu belirtir. Söz konusu kararların alınmasında etkili olan teknokratlardan Turgut Özal'ın 1980 sonrasında siyasete girmesine izin verilir. İsmet Sezgin ise ihtilal sonrasında tutuklanmaz. [1223]

[1217] Yeni Asır, 11.06.1978.
[1218] Yeni Asır, 12.06.1978.
[1219] Hikmet Çetin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 12.01.2018).
[1220] Milliyet, 15.10.1979.
[1221] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1222] Arcayürek Cüneyt, **Demokrasi Dur,** Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s.84.
[1223] İsmet Sezgin'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.03.2016).

7.1. 2. Niçin Selahattin Acar Propagandası?

Genel Seçimler 1977'de yapılır. Ancak ölümlerle birlikte parlamentoda 5 sandalye boşalır. CHP Muğla Vekili Hasan Fehmi İlter, AP Aydın Vekili Adnan Menderes'in oğlu Mutlu Menderes'in ani ölümleri buna örnektir. Boşalan sandalyeler için seçim yapılması zorunludur. Seçimler 1979 yılının Ekim ayında yapılır. Senato'nun da 1/3'ünün yenilenmesi gerekmektedir. Her iki seçim için aynı gün iki sandık konur. AP 50 senatörlüğün 33 tanesini, 5 vekilliğin 5'ini de alır. Bunun üzerine Ecevit, *"Bu millet bana olan güvenini geri çekmiştir."* diyerek hükümetten istifa eder[1224] 1979 araseçim sonuçları hükümet değişikliğine yol açtığı için önemlidir.

Muğla CHP milletvekili İlter öldü

MUĞLA CHP milletvekili Hasan Fehmi İlter dün sabaha karşı geçirdiği bir kalp krizi sonucu Milas'ta vefat etti. İlter'in cenazesi bugün öğle namazından sonra Milas'ta düzenlenecek bir törenle toprağa verilecek. CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ, CHP Genel Yönetim Kurulu üyelerin den Giresun Milletvekili Vamık Tekin, Hatay Milletvekili Malik Yılman ve Yüksek Disiplin Kurulu Başkanı Ali Doğerli ile birlikte İlter'in cenaze töreninde hazır bulunmak üzere Ankara'dan Milas'a hareket etti.

Hasan Fehmi İlter 1928 yılında Milas'ta doğdu. İzmir Atatürk Lisesi ve İstanbul Hukuk Fakültesini bitiren İlter, uzun yıllar Milas CHP ilçe başkanlığı görevini yürüttü ve bu arada avukatlık yaptı.

5 Haziran 1977 genel seçimlerin de Muğla milletvekili olarak parlamentoya giren İlter, evli ve iki çocuk babasıydı.

Resim 176: 1977 Genel Seçimlerinde Muğla Millletvekili seçilen Hasan Fehmi İlter'in ölümüne dair. [1225]

Propaganda tekniği ile propaganda araçları birbirinden farklı anlam içerir. TV, internet, sinema, basın, radyo vb. unsurlar propaganda araçlarıdır. Propaganda tekniği daha çok yöntem meselesidir. Propaganda araçlarını etkili kullanmak da bir propaganda tekniğidir. 1979 Araseçimlerinde ilkokul mezunu bir kişinin hiçbir medya(propaganda) aracı kullanmadan kendine özgü propaganda tekniğiyle AP içinden ön seçimlerle sıyrılıp aday olması ve milletvekili olarak büyük bir oyla seçilmesi üzerinde durulması gerekmektedir. Bu kişi Selahattin Acar'dır. Kendisi Aydın'dan adaylığını koyar. Selahattin Acar'ın aday adaylığı ve adaylığı süresince yaptıkları basında yer alır. Ancak nüfusunun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı ve okuma-yazma bilmediği bir ilde bu kişinin vekil seçilmiş olması propaganda araçlarını etkili kullanmasıyla açıklanamaz. Acar, 1979'da köy köy dolaşarak sadece

[1224] Dr. Esat Kıratlıoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.07.2016).
[1225] Yeni Asır, 05.06.1978.

propaganda tekniğiyle vekil olur denebilir. Selahattin Acar'ın oğlu Mustafa Acar, AP'de önseçim olmasaydı babasının vekil seçilmesinin mümkün olmayacağını söylemektedir. Ona göre parti il başkanı dururken babasının listeye konması mümkün değildir.[1226] Nitekim dönemin AP Aydın İl Başkanı Deniz Atay'ın bu hususta kendisine fazla güvendiği kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Atay'ın anlatımına göre o, aday olmak için Demirel'den izin ister. Demirel, kendisine *"istersen seni kontenjan adayı olarak hemen ilan edelim"* der. Atay, *"Parti içinde dedikodu olmasın. AP'nin önseçim geleneğini bozmak istemem."* şeklinde cevap verir. Atay, sadece AP Aydın il başkanı değil referansları güçlü bir kimsedir. Kendisi mühendistir ve varlıklı bir ailenin üyesidir. Onun kardeşleri daha sonra Atay Holdingi kuracaktır. 1930'larda babasının 35 tane otobüsü vardır. Bu otobüslerle Atay'ın babası Aydın-Muğla, Aydın-Denizli, Aydın-İzmir arasında yolcu taşır. Baba M. Sadık Atay aynı zamanda İstiklal Savaşı'nda yararlılık gösterir. Kendisine verilen İstiklal Madalyası'nı *"Ben madalya için savaşmadım."* diyerek madalyayı reddeder. 1970'lerde Aydın ve çevresinde yaşayanların pek çoğu bu durumu bilmektedir.[1227] Dönemin AP Aydın İl Yönetim Kurulu, Atay'ı destekler. Sadece il yönetim kurulu değil AP'nin ağır toplarından İsmet Sezgin de Atay'ın arkasındadır.[1228] Atay'ın Mutlu Menderes ve Aydın Menderes'le iyi ilişkileri vardır. Bunlar seçimi etkileyecek unsurlardır. Menderes ailesinin Aydın halkında bir kıymeti söz konusudur. Buna rağmen Atay, işi şansa bırakmadığını ön seçim sürecinde çok çalıştığını söyler ve şunları ilave eder: *"Ben sokaklarda gezmeyi severdim. Babam 8'li yaşlarda vefat etmişti. Aile sorumluluğunu erken üstlenmiştim. Bu nedenle girişkendim. 1979'daki araseçimde adaylığım döneminde Aydın'da gitmediğim köy neredeyse kalmamıştı."*

Atay, milletvekili adayı olmak için AP il başkanlığı görevinden istifa eder. Önseçimler öncesi Atay en güçlü adaydır. O, kendisinin il başkanlığı görevinden dolayı partinin tüm Aydın delegelerini tanıdığını söyler. AP'nin milletvekili adayı bu delegelerin vereceği oylarla belirlenecektir. Önseçimlerde Aydın ili üç bölgeye ayrılır. Bu üç bölge Nazilli, Aydın Merkez, Söke'dir. Atay Aydın Merkez'in, İsmet Bakan Söke'nin, Selahattin Acar ise Nazilli'nin adayı olarak ön plana çıkar. Atay'ın memleketi Aydın Merkez, Acar'ın Nazilli, Bakan'ın ise Söke'dir. Adaylar kendi

[1226] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1227] Deniz Atay'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.02.2016). Deniz Atay: Babasının vefatından yıllar sonra babamın hatırası diye İstiklal Madalyasını devletten talep eder. Günün Cumhurbaşkanı Abdullah Gül beraatıyla madalya kendisine verilir."
[1228] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).

memleketlerinde ikamet etmektedir. Acar, önseçimde Aydın Merkez'de Atay'dan daha fazla oy alır. En fazla delege sayısı Aydın Merkez'dedir. Acar ise bir gazeteye verdiği demeçte "*En büyük rakibim İsmet Bakan*" şeklinde konuşur.[1229] Aday adayı Bakan'ı AP Genel Sekreteri ve Eski Ulaştırma Bakanı Aydınlı Nahit Menteşe desteklemektedir.[1230] İsmet Bakan'ın sadece Menteşe değil AP'nin ağır topları da onun arkasında durur. Önseçimler için AP'li Aydınlı senatörler ve vekiller İskender Cenap Ege, Metin Taş, Behiç Tozkoparan Aydın'a gelir. Sökeli İsmet Bakan lehinde kulis yaparlar.[1231] Bütün bunlardan dolayı başlangıçta pek seçilme imkânı bulunmayan Acar'ın hâkim gözetiminde yapılan önseçimden sıyrılması ve ardından %59 oyla milletvekili seçilmesi propaganda tekniği ile açıklanabilir. Mehmet Aydınoğlu, Acar'ın böylesine bir oyla seçilmesinin o gün pek çok kişiyi şaşırttığını ifade etmektedir.[1232] Aradan yaklaşık 40 yıl geçmesine ve Acar sadece 11 ay vekillik yapmasına ve 12 Eylül'den kısa bir süre sonra vefat etmesine rağmen sözlü tarih çalışması yaptığımız bakanlık düzeyinde görevde bulunmuş İsmet Sezgin, Nahit Menteşe, Esat Kıratlıoğlu tarafından anında hatırlandı. O günkü AP il yönetiminde görev almış Nizamettin Sarıbaş, Mehmet Aydınoğlu gibi kişilerce onun hatıratı daha dünmüş gibi anlatıldı. Nazilli'nin köylerinde yapılan alan çalışmasında ise yaşı 65'in üzerinde bulunan herkes geçmiş dönemden pek vekil ismi söyleyemediği halde Acar'ın ismini ve yaptıklarını hatırladılar. Hatta Selahattin Acar'ın oğlu Mustafa Acar 2014 Yerel Seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden (AKP) Nazilli Belediyesi başkan adayı olur. 27 bin oy alır. Bu yaklaşık %30'luk oydur. Mustafa Acar, en çok oy alan ikinci kişidir. Bu seçimlerde cemaat ile AKP arası açıktır. Cemaat etkilidir. AKP kazanmasın diyerek oyların pek çoğu blok halinde MHP'ye gider. Hal böyleyken seçimde ikinci gelmek ciddi başarıdır. Mustafa Acar babasının kendisine bıraktığı ismin bunda etkisi olduğunu söyler.[1233] Kendisi için yaptırdığı seçim şarkısında da babasına sıklıkla gönderme yapar.[1234] Hatta pek çok rakip aday Mustafa Acar'ın babası Selahattin Acar'ın adını kampanyalarında minnetle anar.[1235] Mustafa Acar'ın rakibi olarak MHP'den Belediye Başkanı seçilen Haluk Ilıcak döneminde ise Selahattin Acar'ın adı Nazilli'de belediyece yapılan nikâh ve düğün

[1229] Ekspres, 18 Ağustos 1979.
[1230] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).
[1231] Hürriyet, 03 Eylül 1979.
[1232] Mehmet Aydınoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.02.2016).
[1233] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1234] https://www.youtube.com/watch?v=2otDtdQnCYY Erişim Tarihi: 22.11.2016.
[1235] http://www.haberler.com/chp-li-erkut-carikli-gonullerde-yasiyor-5479244-haberi/ Erişim Tarihi: 22.11.2016.

salonuna verilir.[1236] Selahattin Acar'ın seçilme sürecine bakarsak yukarıda tüm anlatılarını anlamlandırmak mümkün olacaktır.

7.1.3. Selahattin Acar Kimdir?

Resim 177: Selahattin Acar.[1237]

Acar, 1946 yılı Aydın Nazilli Dualar köyü doğumludur. Çiftçidir. Onun babası askere alındıktan tam 9 yıl sonra evine dönebilmiştir. Selahattin Bey, Kurtuluş Savaşı gazisi babasını küçük yaşta kaybeder.[1238] 13 yaşında öksüz kalır. Köy yerinde 15'inde evlendirilir. 20'sinde askere gider. Askerden sonra sosyal bir insan olur. İnsanlara kendini sevdirir. Hem sporla hem cemiyet işleriyle uğraşır. 1969'dan AP listesinden ilk kez köy ihtiyar heyeti birinci azası seçilir.[1239] Köydeki işlerini ve çiftçiliği asla bırakmayan Acar sonraları ailesiyle birlikte köyünün bağlı olduğu Nazilli ilçesine göç eder. Burada iki tane minibüs alarak onları işletmeye başlar. İlkokul mezunu, çiftçi bir adam pek çok kulüp, dernek, birlik ve odada önemli görevler üslenir. Cüssesi ve gücü kuvvetiyle tanınan Acar insanlığı ve yardımseverliğiyle ön plana çıkmaya başlar. Birgün Nazilli'ye su getirecek borular yaylaya çıkarılamamıştır. Acar kendine ait olan zamanın en büyük traktörlerinden

[1236] http://www.haberler.com/nazilli-de-selahattin-acar-in-ismi-dugun-salonuyla-5491624-haberi/ Erişim Tarihi: 22.11.2016.
[1237] Ekspres, 04 Eylül 1979.
[1238] Acar'ın babası hakkında şu hikâye köyün yaşlıları tarafından anlatılır: *"Acar'ın babası I. Dünya Savaşı sırasında evden ayrılır. Kurtuluş savaşından sonra eve gelebilir. Başlangıçta kendisinden 2 sene mektup gelir. Son yedi sene ise kendisinde haber alınamaz. O, 9. sene sonra çıkıp gelir. Bir gece kapıyı çalıyor. Onun annesi kim o der. Ben oğlun Kara Mustafa diye cevap verir. Annesi buna karşılık Benim oğlum öleli 7 sen oldu. Eşkıya mısın nesin git sabah gel diyerek cevap verir. Açmaz kapıyı… Dedem duvar kenarında kıvrılıp yatar. Sabah bir bakıyor annesi oğlu. Birbirine sarılılar 2 gün ağlarlar."*
[1239] Selahattin Acar'ın 1979 Araseçimleri milletvekili adaylığı seçim broşürü.

640'la yaylaya boruları çıkarır. Yaylaya yol olmadığı için taşıma işi zorlukla olur. Önüne taş gelince kazmayla onu halleder, yol açmak için çalıları keser. O boruları yukarıya böyle çıkarır.[1240] 1979 yılı milletvekili seçilene dek Acar şu görevlerde bulunur: Tariş Nazilli Yönetim Kurulu Üyeliği, Tariş Genel Kurul Delegeliği, Nazilli Ziraat Odası Başkanlığı, AP Nazilli İlçe Yönetim Kurulu Üyeliği, Nazilli Pamuk Spor Kulüp Başkanlığı, Sümer Spor Kulüp Başkanlığı, Nazilli Şoförler Odası Başkanlığı. Bunların dışında Acar, Nazilli Emniyet Yaşatma Derneği Başkanlığı, Nazilli Öğretmen Lisesi Koruma Derneği Başkanlığı, Nazilli Eğitim Enstitüsü Koruma Derneği Başkanlığı, İl Genel Meclis Üyesi, İl Daimi Encümen Azalığı, Aydın Spor Yönetim Kurulu Üyeliği gibi görevler üslenir.[1241]

Acar'ın zeki bir insan ve feraset sahibi olduğu varsayılabilir. İlkokul mezunu olmasına rağmen bakanlık yapmış üst düzey AP'lilerin pek çoğunun yapmadığı bir şeyi yapar. Kendisiyle ilgili arşivleme çalışmasında bulunur. Kendisinin adının geçtiği her belgeyi, haberi saklar. Kendisiyle ilgili olumsuz haber yapan gazeteleri dahi toplar. Onları katalog haline de getirir. Ölümüne yakın bu arşivin dört kopyasını yapıp oğullarına birer tane verir.

Anladığımız kadarıyla Acar özüyle gurur duyan bir insandır. Vekil seçildikten sonra da onun bu yapısı pek değişmez. Selahattin Acar'ın oğlu Mustafa Bey babasını şöyle tanımlamaktadır: *"Rahmetli babam köyde büyümüştü. O, bir halk adamıydı, halk diliyle konuşurdu. "Ben sizin içinizden biriyim, sizin gibi bir çiftçi çocuğuyum. Sizlerin sesi olmak için Meclise gideceğim." derdi. Babam, sosyal bir insandı. Çocukla çocuk, büyükle büyük olurdu. Ağlayanla ağlar; gülen gülerdi. Hamallarla, ayakkabı boyacılarıyla okey oynardı. Her yere yetişirdi. 10 kollu bir ahtapot gibiydi. Birisi hastaneye düşse onu ziyaret ederdi. İnsanların düğün ve derneklerine katılırdı. Babam, insanların sevinçlerini de kederlerini de paylaşırdı. Babamın başarılı olmasının nedenlerinden bir tanesi bütün insanları kucaklamasını çok iyi bilmesiydi*."

Halk, Acar'ın söylemlerinden, yaptıklarından ve bulunduğu konumdan dolayı kendisinin en iyi onun temsil edeceğine inanmış olmalıdır. Acar'ın lisan-ı hal denen duruşu tam bir temsil propagandası olur. Acar'ın hem AP içinde yapılan

[1240] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1241] Selahattin Acar'ın 1979 Araseçimleri milletvekili adaylığı seçim broşürü.

önseçimlerde rakiplerini geçerek aday olması, hem 1979 araseçimlerinde onun seçim bölgesi Aydın'da AP'nin Türkiye ortalaması üzerinde oy alması bize bunu göstermektedir. Acar, ben halkçıyım halkın kendisiyim diyerek kendi köylü kimliğiyle gurur duyar. Selahattin Acar, Demirel'e benzetilmeye başlanır. Demirel diğer liderlerden farklı olarak köy kökenlidir. Bunu gizlemez. Hatta bunun üzerinden siyasetini yürütür. "*Çoban Sülo*" lakabından rahatsız olmaktan öte gurur duyar. Bu nedenlerle Acar için Aydın'ın Demirel'i denmeye başlanır.[1242] Acar'ın kilolu yapısı da Demirel'e benzemektedir. AP'li olmasa dahi pek çok kişi toprağın çocuğu, çiftçi evladı diyerek ona oy verir.

NAZILLI'NIN DEMIREL'İ:

Aydın ilçeleri arasında delege ve seçmene en fazla sahip olan Nazilliler ilçelerinden mutlaka bir kişinin milletvekili seçileceğini herkese meydan okurcasına söylerken kendisini

Nazilli'nin Demirel'i ilan eden Selahattin Acar "Nazilli'deki iki adaydan en kazançlı çıkacak benim. 600 delegeli Nazilli'de oyların yüzde 80'ini alacağını Meclise gidersem de ne para ne siyasi oyunlar beni satın alamaz" dedi

Resim 178: Nazilli'nin Demirel'i Acar, Demirel'le birlikte.[1243]

1970-1980 arasındaki şiddet sarmalından Acar etkilenir. Araseçimden önce Acar'ın kendisine 5 kişi silahlı pusu kurar. Acar belinde taşıdığı çifte tabancayı çıkartıp çatışmaya girer. Pusu kuranlar kaçar.[1244] Kendine ait bahçe evi kundaklanır. Ancak o yapacağından vazgeçmez. Propaganda süreci içerisinde sürekli hesap sormaktan söz eder. Özellikle CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ'ı seçildiği takdirde Mecliste dövmekten bahseder. *"Bunu halkım için yapacağım"* der. 1970'lerde şiddetin zirve yaptığı bir atmosferde bu tip söylemler toplum nezdinde itibar görür. Acar, Meclise gittiğinde onun adı pek çok kavgaya karışır. Seçimden

[1242] Ekspres, 07 Temmuz 1979.
[1243] Ekspres, 08 Temmuz 1979.
[1244] Hürriyet, 07 Temmuz 1979. Aynı gün içerisinde AP Uşak Merkez İlçe Başkanı Dr. Alaattin Ergönenç'in muayenesi ile AP Uşak Eski İl Başkanı Avukat Mehmet Tıkaç'ın evlerine bomba atılır.

önce dediklerini Mecliste yapmış olur. Kendisine efe, pehlivan gibi lakaplar takılır.[1245]

ZOR ZAPTETTİLER: AP Aydın Milletvekili Ali Acar'ı diğer AP milletvekilleri güçlükle zaptetti.

Meclisin yeni efesi!

AP Aydın Milletvekili Ali Acar "CHP'lilere meydan dayağı atmaya geldim" diye bağırdı

14 Ekim ara seçimlerinde Aydın'dan AP Milletvekili seçilerek parlamentoya giren Ali Acar, önceki gece AP'li İlhan Ataöv ile Bağımsız Milletvekili Hasan Korkut arasındaki kavga başlayınca CHP'lilere hücum etti ve yumruklarını konuşturdu..

(Yazının 4. sayfadaki)

Resim 179: Acar, Meclis'in yeni efesi.[1246]

7.1.4. Acar'ın Nazilli Belediye Başkanlığı'na Adaylığı

CHP, 1977 Genel ve Yerel Seçimlerinde büyük bir başarı elde eder. Yerel Seçim bazında CHP %41,72 civarında oy alırken AP %37,10 dolaylarında oy sahibi olur. Genel Seçimlerde CHP'nin oy oranı %41,38; AP'nin ise %36,89'dur. AP açısından en ilginç sonuç Aydın ilinde yaşanır. AP'nin kalesi olarak bilinen Aydın Belediye başkanlığı seçimlerini AP kaybeder. Nazilli'nin de içinde bulunduğu Aydın'ın 7 ilçesinde belediye başkanlıkları CHP'ye geçer. Aydın'ın en büyük ilçesi Nazilli'de CHP adayı Eşref Özel, katılımın düşük olduğu seçimde oyların %52.86'sını alarak Nazilli'nin yeni belediye başkanı olur.[1247] Eşref Özel, yaklaşık bir yıl sonra trafik kazası sonucu vefat eder. Belediye Başkanlığı seçimleri bu minval üzerine yenilenir. Selahattin Acar, belediye başkanlığı için AP'nin aday adayı olur.

[1245] Ekspres, 25 Kasım 1979.
[1246] Günaydın, 24 Kasım 1979.
[1247] http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1977&belediyeid=128727 Erişim Tarihi: 28.11.2016.

Diğer AP adayı ise DSİ (Devlet Su İşleri) Denizli Bölgesi'nde görevli mühendis Erdoğan Altuğlu'dur. Seçimler 24 Aralık 1978'de yapılacaktır.

1977 yerel seçimlerinde AP'nin Aydın merkezde iç kavgaya tutuşmuş olması, AP'nin burada belediye başkanlığını kaybetme nedenlerinden birisidir. Benzer kavgayı Nazilli'de istemeyen ve Selahattin Acar'ın potansiyelinin farkında olan AP lideri Süleyman Demirel, Acar'la iletişime geçer. Demirel'in ricası üzerine Acar, adaylıktan çekilir.[1248] AP, bir önceki seçimde kaybettiği belediye başkanlığını geri alır.

7.1.5. 1979 Araseçimleri ve Acar'ın Propaganda Yöntemi

Eski Başbakanlardan Adnan Menderes'in ortanca oğlu Mutlu Menderes 1977 seçimlerinde AP listesinden Aydın milletvekili seçilir. Mutlu Menderes, 8 Mart 1978'de bir trafik kazasında vefat eder. Böylece TBMM'de Aydın'ı temsil eden bir sandalye boşalmış olur. 14 Ekim 1979 günü Senato'nun 1/3'lik (C) kısmının yenileneceği seçimlerde mecliste boşalan 5 sandalye için de sandık konulur. Konya, Muğla, Manisa, Edirne, Aydın milletvekilliği için ayrıca sandık konulan illerdendir. Her il sadece bir vekil için oy kullanacaktır. 1977 seçimleri sonrasında Ecevit başkanlığında kurulan 42. Hükümet bekleneni karşılamaz. Özellikle Aydın'da CHP'nin seçimi kaybedeceğine kesin gözle bakılmaktadır. Bir sandalye için oy kullanılacağından diğer sağ partilerin de Aydın'da AP'yi desteklemesi öngörülür. MSP içinde AP'nin desteklenmesi konusunda bir takım engellemeler ve ayak sürümeler ortaya çıkınca MSP'de bazı aykırı sesler yükselir. MSP'den kimi istifalar görülür.[1249] AP'li aday adaylarının her birinin AP'nin Aydın'da seçimi kazanacağından emin oldukları bilinmektedir. Aday adayları AP'li delegelere bu açıdan yaklaşırlar. Onlara göre AP'li delege aslında doğrudan Aydın'ın vekilini seçmektedir. Buna göre delege önseçimde dikkatli oy kullanmalıdır. AP'de aday patlaması yaşanır. AP'de yedi aday ön plana çıkar. Seçim kaybeden bir aday olmak istemedikleri için pek çok kişi CHP'den aday olmak istemez. CHP'de Aydın'da tek aday ortaya çıkar. Bu nedenle bu partide ön seçim yapılmaz. Hilmi Ziya Posacı CHP'nin adayıdır. Eczacı Posacı'ya göre AP'nin kalesi olan Aydın'dan seçim kazanmak zordur. Posacı şöyle konuşur: "*CHP'nin yılların birikimi problemlerin*

[1248] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1249] Tercüman, 03 Eylül 1979.

çözümü için zamana ihtiyacı vardır. Yeni bir hükümet bunalımı istemeyen CHP'ye oy versin. CHP bu seçimi kaybederse Ecevit hükümetinin ayakta kalması mümkün değildir."[1250]

AP adına önseçimi kazanan kişinin partinin tek vekil adayı olduğu için parti oylarını ne kadar artıracağı dikkate alınacak bir konudur. Aydın'da AP vekil adayını belirleyecek olacak AP'li delege ve üyelerinin pek çoğu köylerde yaşamaktadır. Acar, vekil adaylığı için Nazilli Tariş Yönetim Kurulu Üyeliği, İl Genel Meclisi Üyeliği, Nazilli Ziraat Odası Üyeliği, AP Nazilli Yönetim Kurulu Üyeliklerinden istifa eder. Seçimlerde AP adaylığı için AP hesabına 25.000 TL yatırır. Gerekli belgelerle AP'ye başvurusunu yapar.[1251] Hemen ardından propaganda için köy köy dolaşmaya başlar.[1252] Acar, bütün partili delege ve üyelere Ramazan bayramı nedeniyle tebrik kartı gönderir. Acar, yine kendini anlattığı bir seçim broşürü bastırır ve bunu her yerde dağıttırır. Selahattin Acar ilk seçim bildirgesinde veya broşüründe dini ve milli eğitimimi Dualar köyünde tamamladım diyerek dini eğitimini örtük bir biçimde ön plana çıkarır.

Resim 180: Acar'a ait tebrik kartı.[1253]

[1250] Ekspres, 18 Ağustos 1979.
[1251] Ekspres, 06 Temmuz 1979.
[1252] Yeni Asır, 20 Ağustos 1979.
[1253] Tebrik Kartı, Mustafa Acar'dan temin edilmiştir.

Selahattin Acar

A.P. AYDIN MİLLETVEKİLİ ADAY ADAYI

KISA HAL TERCUMESİ

1946 yılında Nazilli Dualar Köyünde doğdum, evli ve üç çocuk babasıyım. Dinî ve millî eğitimimi Dualar köyünde ve Nazilli'de tamamladım. 1958 senesinde vatanî görevimi İspirta'da yaptım. Askerlik dönüşünde baba mesleği olan ziraatla uğraşmaya başladım, halen ticaret ve ziraatçılıkla uğraşıyorum.

Askerlik dönüşümde A.P. saflarında bir nefer gibi çalışmaya başladım. Partimin şahsıma layık gördüğü bütün görevleri Vatanım ve Milletimin yararına dönüştürmeye çalıştım.

İlk olarak Dualar köyünde 1969 yılında birinci aza olarak görev aldım. Nazilli'ye yerleştikten sonra, Minibüsçüler birliği, Şoförler cemiyetlerinde yönetim kurulu üyeliği, Tarış yönetim kurulu üyeliği ve Tarış İzmir delegeliği, Nazilli Ziraat Oda Başkanlığı, 1978 yılından başlayarak 3 Haziran 1979 tarihine kadar A.P. Nazilli İlçe Yönetim kurul üyeliğinde bulundum.

Pamukspor, Sümer Spor Kulüp başkanlıklarında bulundum. Emniyet Yaşatma Derneği Başkanlığı, Öğretmen Lisesi koruma derneği ve eğitim enstitüsü koruma derneği başkanlığı ile Lise Koruma Derneği İkinci Başkanlığı görevlerinde bulundum. 1977 mahallî seçimlerinde partimin ve partililerimizin isteği ile İl Genel Meclis üyeliği ve İl Daimî Encümen Azalığı görevini yürüttüm.

Bu görev sürelerim zarfında başta köylümün, esnafının ve toplumun her kesimindeki vatandaşlarımın hizmetleri için, iş başındaki aksiliklerin tüm engellemelerine rağmen büyük imkânların ikame edilmesi için mücadele ettim. Şu anda da Aydınspor Yönetim kurul üyesi olarak görev yapıyorum.

Köylünün, çiftçinin, esnafın, işçinin içinden gelen bir arkadaşınız olarak sizlerin şu anda taban-tan gelen temsilciniz olarak hizmet edeyim. Yüce parlamentoda bir nefer gibi temsil etmek istiyorum. Bu arzum sizlerin cılekeş dertlerinizden kaynaklandı. Ben Halkçıyım ve sahasında çiftçi kesiminde hizmet vermek aşkıyla doğa bir insanım.

Bu hizmetlerim sonunda Aydın'ın her müessesesinde ve sahasında çiftçi kili olarak, esirgemiyeceğiniz bu güven ve saygıyı bütün varlığım ve gücümle hizmete dönüştürmeye çalışacağım. Bu duygularla ilgi ve alâkanızı bekler, en derin saygı ve hürmetlerimi sunarım.

ADALET PARTİSİ
Milletvekili Aday Adayı
SELAHATTİN ACAR

Resim 181: Acar'ın seçim broşürü[1254]

Aydın'da önseçimde 7 isimden üçü ön plana çıkmaya başlar. Deniz Atay, AP Aydın İl Başkanıdır. Kendisi vekil adaylığı için bu görevinden ayrılır. İsmet Bakan ise tüm Aydınlı AP senatör ve vekiller ve eski bakanlar tarafından desteklenmektedir. Sökeliler ise 1957'den beri Söke bölge adayının seçilemediğini belirtip bu sefer Söke'nin adayı kazansın şeklinde hırs yaparlar ve İsmet Bakan lehinde yoğun bir propagandaya girişirler. Kimileri AP yönetiminin ve vekillerinin önseçimde tarafsız kalması gerektiğini söyler. Ancak bu durum gerçekleşmez.

Atay, parti il başkanlığının seçim kazanmak için yeterli olmayacağının farkındadır. O, önseçim sürecinde köy köy dolaşır ve yaşlılara hürmet gösterip onların ellerinden öper. 19 Ağustos 1979'da Aydın'da önseçim yapılır. Gazeteler, Aydın'daki gelişmelerden okuyucularına haberdar eder.[1255] Onlara göre önseçim burada kıran kırana geçer. Acar, ön seçimi kazanır.[1256] Nizamettin Sarıbaş'a göre *"Seçimi kazanan Acar'dır ancak seçimi kaybedenler ise sadece Deniz Atay ve İsmet Bakan değildir. Atay'ı destekleyen AP Genel Başkan Yardımcısı, Eski Bakan İsmet Sezgin ve AP İl yönetimi ile İsmet Bakan'ı destekleyen AP Genel Sekreteri, Eski*

[1254] Acar'ın Seçim Broşürü Mustafa Acar'dan temin edilmiştir.
[1255] Ekspres, 18 Ağustos 1979.
[1256] Deniz Atay'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.02.2016).

Bakan Nahit Menteşe, Aydınlı vekiller ve senatörler Metin Taş, İskender Cenap Ege, Behiç Tozkoparan'dır."[1257]

Resim 182: AP Aydın önseçimlerinde öne çıkan adaylar.[1258]

Önseçim sonucu, Selahattin Acar: 1479; İsmet Bakan: 1374; Deniz Atay: 857; Remzi Işık: 127 oy alır. Atay, Selahattin Acar'ın başarısında onun sansasyonel işler yapmasının etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre Acar, eşekle Meclise gideceğim diye basına beyanatlar verir. Eşekle poz verip fotoğraflar çektirir. Meclis'e gidince bazı CHP vekilleri döveceğim der. Halk böyle söylemleri sevdiği için Acar'ı destekler. Atay, Acar'a dönük suikast girişiminin bizatihi Acar'ın tertibi olabileceğini iddia eder. Atay'a göre *"Nahit Menteşe gibi üst düzey yöneticiler kendilerine Aydın bölgesinden güçlü bir rakibin çıkmaması için diğer aday İsmet Bakan'ı desteklemişlerdir. Böylece kendisine verilecek oylar bölünmüştür."* Atay'ın ifadelerine rağmen edindiğimiz intiba Acar'ın 70'li yıllardaki siyasi ve sosyal

[1257] Nizamettin Sarıbaş. Sarıbaş anılarını şöyle aktarır: " *Deniz Atay, Söke'den İsmet Bakan, Nazilli'den rahmetli Selahattin Acar ön seçimlerde aday oldu. Mutlu Menderes kazada ölmüştü, onun yerine vekil seçimleri vardı. Acar, ön seçimi kazandı. Aydın zaten AP'liler arasında Nahitçiler ve İsmetçiler şeklinde ikiye bölünmüştü. İkisi savaşıyor. Ancak ben il başkanı olarak hiçbirisinden değildim. Ancak İsmet Abiye daha yakınım. İsmet Abi dobracıdır. Her şeyi pat diye söyler. İsmet Bey tek anlaştığım nokta budur. Nahit Bey'i severdim. Benim dönemimde AP Genel Sekreteri'ydi. Nahit Bey ise biraz gizli kapaklı çalışırdı. Ne yaptığını bilemezsin. Açık değil, açıkça da söylemiyor. Aslında buradaki araseçimleri Nahit Bey kazandı. İsmet Bey kaybetti. Onun adayı İsmet Bakan'dı. Deniz Atay da İsmet Bey'in adayı sayılabilirdi. İsmet Bakan'ın arkasında Sökeliler ve AP'li senatörler(İskender Cenap Ege) vardı. Ben tarafsız olmaya karar verdim. Tüzük ne diyorsa ben onu yapacağım dedim. Kendimin bir oyu var ama onu kimseye söylemem. Oyum, Deniz Bey'e idi. Çünkü bizim eski il başkanımızdı. Elbette bu durumu ben il başkanı olarak yansıtamam. Fakat o iki tane senatör Metin Taş'la, İskender Cenap Ege, Aydın'daki AP ilçe teşkilatlarına dolaşıp İsmet Bakan'ın propagandasını yapıyorlar. Birgün yönetim kurulu olarak toplandık. Arkadaşlar, milletvekilleri ve senatörler taraf tutuyor dediler. Nahit Bey, taraf tutuyor. Diğerleri de aynı. İsmet abi taraf tutmuyor gibi duruyor ama tutuyor. Arkadaşlar, onlar tüzüğü çiğniyor, biz çiğnesek ne olur dediler Nazilli'de diğer grup, Söke'de İsmet Bakan grubu var. Biz, sadece Çine ve merkez ilçede etkili olabildik. Deniz Bey merkezin adayı olmuş oldu. O zaman ön seçimler adli denetim(hâkim gözetiminde) yapılmaktaydı. Biz ön seçimi kaybettik."*

[1258] Ekspres, 18 Ağustos 1979.

atmosferi iyi kokladığı, bu yapıları analiz ettiği ve bunun üzerine propagandasını inşa ettiği yönündedir.

Reklamlar tüketicide bir ürüne karşı aşinalık oluşturur. Kişiler, reklamlarda kendi temsillerini görürlerse aynı kalitede olsa dahi iki üründen genelde ilkini tercih eder. Acar, dini anlayışını, kendi geçmişini, aile yapısını, kavgacı tarafını ön plana çıkararak temsil yoluyla propaganda yöntemini seçer. Halk, kendi temsilini Acar'ın şahsında görür. Acar, bunu sağlamak için yoğun bir çaba içine girer. Önseçimi kazanması üzerine Yeni Asır'a verdiği demeçte: *"Biz köylüyüz ve köylüye hizmete hazırız. Karım ve annemin duaları kabul oldu.*" şeklinde konuşur. Acar'ın eşi Emine Acar ise aynı gazeteye verdiği söyleşi de: *"Politikadan hiç hoşlanmıyorum. Kocam politikaya âşık... Kocam aday olunca ben de kolları sıvamak zorunda kaldım. AP ilkelerini benimseyen bir ev hanımıyım. Tüm arzum 3 çocuğumu iyi yetiştirmek. Vatana millete hayırlı evlat olmaları için dua ediyorum. Kocam sadece AP'lilerden değil CHP'lilerden de oy alacak. Ben köylüyüm kocam da köylüdür. Bu, bir avantajdır."* der.[1259] Bir başka gazetenin haberine göre Emine Acar kayınvalidesi ile birlikte yaşamaktadır. Aynı gazete kayınvalide ve gelinin beş vakit namazında olduğunu sütunlarına taşır. Acar, propaganda dönemi başladığı süreçte önce babasının mezarını ziyaret eder. Hayırlı evlat vurgusu yapar.[1260]

AP'nin Aydın Milletvekili adayı Selahattin Acar, eşi ve 3 oğlu ile... Acar Ailesi "Biz köylüyüz ve köylüye hizmete hazırız" diyor...

Resim 183: Acar ve ailesi.[1261]

Acar'ın AP içindeki diğer rakiplerinin elindeki propaganda silahını çarçabuk onların elinden aldığı görülür. Örneğin AP'li aday adayı Remzi Işıklı babası Hacı

[1259] Yeni Asır, 25 Ağustos 1979.
[1260] Ekspres, 11 Temmuz 1979.
[1261] Yeni Asır, 25 Ağustos 1979.

Tahir Işıklı'nın Eski bir DP'li olduğunu ve mücadelesinde ondan ilham aldığını söyler. Deniz Atay ise ölen Aydın milletvekili Mutlu Menderes'le arasının iyi olduğunu, AP il başkanlığı döneminde Aydın için beraber çalıştıklarını dile getirir. Aydın'da Adnan Menderes mirasına sahip çıkmak o dönemde siyasette hayatidir. Acar, buradan hareketle rakiplerinin tüm girişimlerini boşa çıkartacak bir hamlede bulunur. Karısının hamile olduğunu doğacak çocuğunun adını yerine seçileceği Adnan Menderes'in ölen oğlu Mutlu Menderes'in ismini koyacağını söyler. Vekil seçildikten sonra da dediğini yapar doğan çocuğunun adını öyle koyar.[1262] Acar'ın oğlu Mustafa Bey ise babasının samimi olduğunu kendisinin Menderes sevgisiyle büyüdüğünü, onlara da Menderes sevgisini aşıladığını belirtir.[1263] Halk bu içtenliği hissetmiş olmalıdır.

Acar, yerini aldığı Mutlu Menderes'in adını oğluna verdi

NAZİLLİ- [RECEP BAŞKAR]

AYDIN Milletvekili Selâhattin Acar, ön ceki gün Nazilli'de dünyaya gelen dör düncü oğlunun adını telgrafla "Mutlu Men deres" koydu. Cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle başkentten ayrılamayan Selâhat tin Acar eşiyle hergün telefon görüşmesi ya pıyor. Milletvekili eşi Emine Acar, Mustafa (16), Mehmet (13) ve Ali (7) adlarındaki üç erkek çocuklarından sonra dördüncü çocuk larına "Mutlu Menderes Acar" adını koy malarını şöyle açıkladı:

"Mutlu Menderes'in bizim yaşamımızda özel bir yeri var. Kocam kendisini çok se verdi. Mutlu Menderes'den boşalan Aydın Milletvekilliği ara seçimlerine katıldı ve Meclise gitti. TBMM'nin sürekli toplantı ya pabileceğini göz önüne alan eşim henüz An kara'dan Nazilli'ye gelip çocuğumuzu göı medi. adını telgrafla bildirdi."

AP Aydın Milletvekili Sela hattin Acar Ankara'dan telgrafla 4. oğluna "Mutlu Menderes" adını koydu.

DÖRDÜNCÜ çocuğuna "Mutlu Menderes Acar" adını eşinin telgrafı üzerine veren Emine Acar "Kocam Mutlu Menderes'in yerine Meclise gitti. Onun hatırasına 4. çocuğumuza adını verdi." dedi. (FOTOĞRAF: Recep BAŞKAR)

Resim 184: Acar, yeni doğan bebeğine Mutlu Menderes adını verdi.[1264]

Acar, eşekle köy köy dolaşarak propaganda yapar. Aslında bu zekicedir. Nüfusun büyük çoğunluğun köylerde yaşadığı bir dönemde taşradaki seçmene ben sizden birisiyim algısı bundan daha iyi oluşturulamazdı. Acar, böyle bir davranışın arkasını da doldurur. Rakipleri tarafından şov yapıyor iddialarını ortadan kaldırır. Acar, hem aday adaylığı döneminde hem önseçim sonrasında köylere eşekle gitmesinin bir protesto olduğunu söyler. Ülkede akaryakıt kuyrukları vardır. Acar, bunu dile getirmektedir. Hangi akaryakıtla nereye gideyim demektedir. Acar, ülke gerçeğini taşralı seçmenin hoşuna gidecek şekilde ortaya koyar. Acar daha da ileri giderek eşekle meclise gideceğini Ecevit ve hükümetini protesto edeceğini gittiği her yerde seçmene beyan eder. Verilen mesaj kısa ve nettir: Akaryakıt yok eşeğe geri dönüyoruz. Acar, bu konuda kendisini eleştirenlere de şöyle cevap verir: "*Eşek*

[1262] Yeni Asır, 08 Ocak 1980.
[1263] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1264] Yeni Asır, 12 Mart 1980.

benim yerli Rolls Royce'ım. Şirin görünme gibi derdim yok. Ulaştığım akaryakıt beni Nazilli dışına çıkartmaz. Çareyi babamın karakaçanında buldum. Akaryakıt darlığı belimizi büktü. Vatandaşta ne güç ne derman bıraktı. Bu derde çözüm bulunmalıdır." Acar sözlerine şöyle devam eder: "*Ayrıca yakıtsızlıkla (akaryakıt yokluğu) kıvranan seçmenlerin ayağına otomobille gidemezdim. 33 yaşındayım ancak CHP'nin çarık devrini herkesten iyi biliyorum. CHP iktidarıyla birlikte 30 yıl önceki yokluk ve kıtlık devri geri geldi. Tek tek gezdiğim köylerde CHP'yi, Ecevit'i ve CHP bürokratlarını anlatıyorum. Milletvekili seçilirsem Ankara sokaklarında da merkeple gezeceğim, Meclis'e ise çarıkla gideceğim. CHP iktidarı millete her gün zulüm etmektedir. Türkiye yoklar ve kuyruklar ülkesi olmuştur. Vatandaşımız karnını doyuramaz hale gelmiştir. Çiftçimiz perişan olmuştur. Akaryakıt yokluğunun yanında akaryakıt zamları insanı canından bezdirmiştir. Bu hükümet biran önce çekip gitmelidir..."*[1265] Eşekli seçim gezileri basının dikkatini çeker. Acar, birden Aydın'ın gündemine oturur. Türkiye'nin pek çok yerinde ses getirir.

MERKEPLİ PROTESTO

AP Milletvekili aday adayı hükümeti eleştirdi

Selahattin Acar: «CHP iktidarı millete hergün zulüm» etmektedir

NAZİLLİ (AKAJANS) 1979 Ekim ayında yapılacak ara seçimler için, Aydın milletvekilliği için Adalet Partisinden aday adayı olan Nazilli'nin tanınmış iş adamlarından Selahattin Acar, hükümetin akaryakıt fiatlarına yaptığı son zamları protesto etmek için merkep ile dolaşmaya başlamıştır.

Selahattin Acar, hükümetin tutumunu eleştirerek şunları söylemiştir:

"Türkiye yoklar ve kuyruklar ülkesi olmuştur. CHP iktidarı millete her gün zulüm etmektedir. Vatandaşımız karnını doyuramaz hale gelmiş, «Çiftçimiz perişan olmuştur. Akaryakıt yokluğunun yanında devamlı zam gelmektedir. Bu hükümetin bir an önce çekilip gitmesi gerekmektedir. Eski bir Ziraat Odası Meclis üyesi olarak çiftçilerin durumunu çok yakından bilmekteyim. Son yağış ve mazot yokluğu ile beraber çiftçimizin tarla borçları ertelenip, yeni krediler verilmelidir."

Resim 185: Acar'dan eşekli protesto.[1266]

Acar, eşek olayını sadece bir protesto şekli olmaktan çıkarıp olayı tam bir kimlik meselesi haline getirir. Burada övünülecek köylü-taşralı kimliğidir. Acar şöyle der: *"Bazıları merkeple sağa-sola gitmemi yadırgamış "Vekil olduğumda da merkebe binebilirim. Aslımı inkâr etmiyorum. Köylüyüm, köylünün temsilcisi olacağım. AP'liyim ama tüm halkıma hizmet edeceğim.*"[1267] Kimlik siyasetine dönük olarak Acar, bazen ayağında çarık geçirip başına şapka takarak köylüyle birlikte çapa yapar. Okul bitirmemiş Acar, modern çağlarda kimlik üzerinden siyasetin yürütüldüğünü kavramış durumdadır. Acar, vekil seçildikten sonrada aynı tavrı

[1265] Ekspres, 11 Temmuz 1979.
[1266] Ekspres, aynı tarihli gazetedir.
[1267] Yeni Asır, 03 Eylül 1979.

sürdürür. Bu durum onu unutulmaz kılar. Acar, 14 Ekim 1979'da vekil seçilir. 1980 baharında köyüne geri dönüp memleketi Dualar köyünde çift sürer. Pamuk ekimi yapar. Acar, yine vekil seçildikten sonra kendisine körüklü çizme yaptırır, İngiliz tarzı külot pantolon diktirir. Kasketiyle efe gibi dolaşmaya başlar. Acar şu şekilde konuşur*: "Ben Ankara'ya gidip seçmeni unutan vekillerden değilim. İcap ederse kasketimle, İngiliz pantolonumla (külot pantolon) Meclis'e de gideceğim.*"[1268]

Çiftçi Acar

Meclis'ten tarlaya!

Resim 186: Çiftçi Acar.[1269]

Acar, propaganda çalışmaları boyunca sadece CHP'den değil, bakanlık vaadiyle AP'den istifa edip 1977 seçimleri sonrasında Ecevit'le 'Motel Hükümetini' kuranlardan da hesap soracağını belirtir. Acar, Motel olayına ve milletvekili satın almalara ve siyasi rüşvet iddialarına gönderme yaparak ne para ne makam, ne de siyasi oyunlar beni satın alamaz der. AP'den istifa edenleri kerhen satılmışlıkla itham eder. Bütün bunlar milletin nazar-ı dikkatini çeker.

[1268] Yeni Asır, 07 Ocak 1980.
[1269] Yeni Asır, 16 Nisan 1980.

7.1.6. Seçim Süreci

1979 Araseçimleri için AP 27, MSP 8, MHP 1 ilde ön seçim yapar.[1270] Seçimler İl Seçim Kurulları gözetiminde olur. AP sadece Konya(vekil seçimi) ve Van'da(senato seçimi) adayları merkez yoklamasıyla belirler. MHP sadece Yozgat'ta senato için ön seçim yaptırır. Türkiye İşçi Partisi ve diğer partiler bütün adaylarını merkez yoklamasıyla belirler. Önseçimi AP yaygın bir biçimde kullanır. Bu nedenle en demokratik yöntemi AP'nin benimsediği söylenebilir. Ön seçimler nedeniyle AP teşkilatları hareketlenir. Bu hareket AP'nin oylarının artmasında etkili olur. AP'den 163, CHP'den 121 toplam 184 aday adayı önseçime katılır. 262 aday adayı senatörlük, 22 aday adayı vekillik için ön seçimde yarışır. Özellikle Ege'de seçim rüzgârı eser. Manisa, Muğla, Aydın'da vekil seçimleri Manisa'da aynı zamanda senato için ön seçim yapılır.[1271] Önseçim sonuçlarını pek çok gurup etki etmeye çalışır. Örneğin Manisa'da Hürriyetçi İşçiler Derneği ile Tekstil İşçileri Sendikası AP senatör aday adayı Burkay Kaynak'ı destekleyeceklerini duyurur. Parti delegelerini Kaynak'ın seçilmesi için etkilemeye çalışırlar. Kaynak ise bu sendikaya arka çıkarak DİSK için yıkıcı faaliyetler yürüttüğünü söyler.[1272] 35 ilde toplam ön seçim yapılır. %90 oranında ön seçimlere katılım olur. Yaklaşık 12.000 delege oy kullanır.[1273] CHP'li mevcut senatörlerden pek çok kimse yeniden aday adaylıklarını koyar. Antalya, Artvin, Erzincan, Burdur, Kütahya'da CHP'li senatörler girdikleri önseçimi kaybeder. CHP delegesi kendi senatörlerinin çalışmasından memnun değil gibi gözükmektedir.[1274] Seçimler CHP ve AP arasında geçecektir. Diğer partilere bu dönemde hiç şans verilmediği görülmektedir. AP'nin CHP'ye göre daha ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu etkiyle mitinglerde AP'li seçmenler beş vekilliğin beşinin de AP tarafından alınacağı imasıyla *"beşte beş"* şeklinde slogan atar.

Resim 187: 1979'da Ege'de CHP ve AP'li vekil ve senatör adayları.[1275]

[1270] Tercüman, 3 Eylül 1979.
[1271] Hürriyet, 03 Eylül 1979.
[1272] Ekspres, 18 Ağustos 1979.
[1273] Hürriyet, 03 Eylül 1979.
[1274] Yeni Asır 03 Eylül 1979.
[1275] Ekspres, 04 Eylül 1979.

Önseçim sonucu milletvekili adaylığı kesinleşen Selahattin Acar, propaganda çalışmalarını tüm hızıyla devam ettirir. Acar, açılışlara katılır, cenazelere-düğünlere iştirak eder. Kahve toplantılarını ihmal etmez. Çok sert dil kullanır. Germencik ilçesini ziyareti sırasında tekrar sert dil kullanınca o günkü Germencik Belediye Başkanı CHP'li Ahmet Zencirci, kendisiyle bu konuda konuşmak için kendisini makamına davet eder. Ancak Acar, makama gitmez. Zencirci, o gün Acar'ın kendisine şiddet dilinin politikacılara yakışmayacağını söylemek istediğini ifade eder.[1276] Acar, vatandaşın derdini de gittiği yerlerde dillendirir: *"Ben tabandan gelmekteyim. Tabanı oluşturan dar gelirli vatandaşların sorunlarını çok iyi bilmekteyim. Bu nedenle TBMM'de ilk işim dar gelirli vatandaşları yakından ilgilendiren Kira Kanununun bir an evvel meclisten geçmesini sağlayacağım."* Acar, mevcut Ecevit hükümetini de eleştirir: *"Tabanın sesine kulak veriyoruz diyerek seçim meydanlarında nutuklar atarak umut olmaya çalışan Ecevit maalesef istenileni vermemiş fakat tabandaki yurttaşı karaborsacıya, zengine ve yandaşa ayakkabı etmiştir."*[1277]

CHP'nin Acar'ın çalışmalarını ciddiye aldığı gözlenir. 1979 Araseçim mitingini Ecevit Aydın merkezde değil Acar'ın memleketi Nazilli'de yapar. Bu teamüllerin dışındadır. Ecevit, hemen her mitinginde olduğu gibi burada da "*son söz milletindir*" diyerek mitingi bitirir. Aydın'da CHP'li belediye başkanlarının 1979 Araseçimleri öncesinde asfaltlama, kaldırım vb. belediye çalışmalarına hız verdikleri görülür. Ancak kimi AP yanlısı gazetelerin bununla alay ettikleri gözlenir. Onlara göre CHP'li belediyeler seçim öncesinde asfaltlama çalışmalarına girişir. Ancak yapılan asfaltlar kısa sürede bozulur.[1278]

AP, CHP, MSP, TİP (Türkiye İşçi Partisi) gibi pek çok parti 14 Ekim 1979 Pazar günü yapılacak araseçimlerde tüm illerde seçimlere katılır. Aydın'da ise CHP'de seçimi kazanma adına bir ümitsizlik hâkimdir. Seçim akşamı, seçim sonuçlarının alınmasını beklemeden CHP'li lokaller erkenden kapanır. Seçim günü ve akşamı hiçbir CHP'li vekil Aydın'da bulunmaz. Bunlar seçim yenilgisinin peşinen kabulü şeklinde yorumlanır. Acar, Aydın'da CHP'ye 66.768 oy fark atar.[1279]

[1276] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme(Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[1277] Yeni Asır, 05 Eylül 1979.
[1278] Ekspres, 02 Eylül 1979.
[1279] Hürriyet, 23.Ekim.1979.

1977 Seçimlerinden CHP birinci parti olarak ortaya çıkar. Ancak bir koalisyon hükümeti kuramaz. MC hükümeti kurulur. MC hükümeti AP'den istifa ettirilen 11 vekille istifaya zorlanır. Ecevit, aynı vekillerin desteğiyle yeni bir hükümet kurar. Ecevit hükümeti yapısı itibariyle zayıftır. Anarşi artarak devam eder. Karaborsa ve yokluğa çare bulamaz. Kimi bakanların adı yolsuzluğa karışır. Bütün bunlar Ecevit hükümetini yıpratır. 1979 araseçim sonuçlarını etkiler. 1977 seçimlerinin mağlubu Demirel ise kendi partisinden istifa ettirilen 11 vekille iktidarın elinden alınmasını unutmaz. Ecevit hükümetini gayr-i meşru olduğunu iddia eder. Demirel meydanlarda açılan kızıl bayrakları bahane ederek bayrak mitingleri düzenler. Meydanları sürekli sıcak tutar. AP'nin tabanının seçim yenilgisi sonucu bezginliğe düşmesini engeller. Ecevit hükümetinin yıpranması, Demirel muhalefeti nedeniyle 1979 araseçimleri AP'nin başarısıyla sonuçlanır. Yine AP'nin yaygın bir biçimde önseçimle adaylarını belirlemesi parti teşkilatları erkenden hareketlendirir. Teşkilatları erken tarihte seçim havasına sokar. Aday adaylarının propaganda çalışmaları halkın siyasi tercihlerinin oluşmasında etkili olur. Ancak Aydın özelinde AP'nin daha çok oy almasında Selahattin Acar'ın kişisel çabalarının etkisi olduğu düşünülebilir. Onun propagandası, o dönemde ilin taşrada yaşayan %65 oranındaki nüfusuna hitap eder. 1977 Yerel seçimlerinde Adnan Menderes'in memleketi ve AP'nin kalesi olan Aydın'da bu partinin seçimleri kaybetmesi AP il teşkilatlarında bir hırsa neden olduğu söylenebilir. Bu hırs seçim sonuçlarını AP adına olumlu anlamda etkilemiş olmalıdır. Partide bütün teşkilatların özenli çalıştığı görülür. AP Eski Aydın İl Başkanı Nizamettin Sarıbaş durumu şu şekilde açıklamaktadır. *"Halkla olan münasebetlerde biz komiteler kurardık. Mesela mahalli seçim mi var ona göre propaganda komiteleri, hizmetleri taşra bağlamında kontrol eden, hizmetin yerine ulaşıp ulaşmadığına bakan komiteler oluştururduk. Komitelerin başına da en güvenilir kişileri getirirdik. Böylece 1979 seçimlerini %57 oranla Aydın'da kazandık."*[1280]

[1280] Nizamettin Sarıbaş'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 13.03.2016).

7.1.7. Acar'ın Ecevit Hükümeti'nden Hesap Sorma Çabası

1979 Araseçimlerinde AP 5 vekilliğin 5'ini aldığı gibi Senato seçimlerinde ülke genelinde %46,8 oranında oy alarak 33 tane senatörlük kazanır. CHP ise %29,1 oy ile 12 sandalye elde eder. MSP 4, MHP 1 Senatör çıkartır. Seçim sonuçları üzerine Ecevit hükümeti görevden çekilir. Mazbatasını alan Acar, Ecevit hükümetinin istifasıyla ilgili en çarpıcı açıklamayı yapar: *"Vatandaşı sokağa dökenler hükümetten çekilseler bile yüce mecliste sonrada millet önünde hesap verecektir. 21 ay görevde kalan Ecevit hükümeti milletle devleti birbirine düşman etmiştir. 35 başlı Çankaya hükümeti milleti inim inim inletmiş ve hiç bir şey düzeltmemiştir. Anarşi ile iç içe olan dernek ve sendikalara diyet borcu olan bu hükümetin bu kuruluşlarla organik bağ içerisinde olması Türkiye Cumhuriyeti için hazin bir tablo oluşturmuştur. Görevde kaldıkları günden bu yana devletin valisinin evi, jandarma ve polis karakolları basılmış Adalet ve Emniyet görevlileri ile yurtdışında Dış işleri görevlileri kurşunlanmıştır. Bir zamanlar umut taciri olan Ecevit, batı demokrasilerinde bir bekçinin öldürülmesi bile hükümeti düşürür derken 21 aylık hükümetleri döneminde anarşiye kucak açmakla binlerce insan ölmüştür. 14 Ekim hezimetinden sonra Ecevit'in kendisinin de bir umut olmaktan çıktığını anlaması şaşırtıcı değil isabetli olmuştur. Kanlı ellerini hükümetten çekmiştir. Daha fazla kanın akmaması için Ecevit'in hükümetten düşmesine en çok evine ekmek götüremeyen vatandaş sevinmiştir. Okula gitmede tereddüt gösteren öğrenci-öğretmen sevinmiştir. Evinin bir köşesine ölümlük-dirimlik koyduğu paranın çalınmasından endişelenen vatandaş sevinmiştir.*" Acar Ecevit Hükümeti'nde hesap sorulacağından söz etmektedir. Acar, aynı zamanda AP'den istifa edip bu hükümet destek olanlardan da hesap soracağını ifade eder. "*Bugün her şeyden önce milli ahlaka dayalı bir parlamenter sistemin geliştirilmesi gerekir. Bununla ilgili ilk adımı mecliste ben atacağım. Çamaşır değiştirir gibi parti değiştiren parlamenterlerle ben mücadele edeceğim. Bu tip insanların seçmenlere gerçek yüzünün tanıtılmasında öncülük edeceğim. Aydınlı seçmenlere şeref sözü vermiştim. Bu şeref sözünü tutacağım. AP'den kopanlara ve transfer için teklif bekleyenlere hesap soracağım.*"[1281] Acar, vekil seçildikten sonra Ankara'ya hareketinden önce yukarıdaki açıklamalarda bulunur. İlerleyen süreçte Acar'ın Meclisteki faaliyetlerine bakarak dediklerini tek tek gerçekleştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

[1281] Yeni Asır, 1 Kasım 1979.

AP'NİN 5 YENİ MİLLETVEKİLİ GÖREVE BAŞLADI

14 Ekim seçimlerinden başarıyla çıkan AP'nin beş yeni Milletvekili dün TBMM'de and içtiler...

(Foto: AKAJANS)

14 Ekim'de seçilen parlamenterler yemin etti

ANKARA (AKAJANS) Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi dün saat 15.00'de ayrı ayrı toplanarak çalışmalarına başlamışlardır.

Meclis'te yeni seçilen 5 Milletvekili, Senato da ise, yeni seçilen 49 Senatör and içmişlerdir.

Millet Meclisi, dün saat 15.00'de Başkan Cahit Karakaş'ın başkanlığında toplanmıştır. Saat 15.00'de oturum açıldığında, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel salona girmiş ve AP'lilerin ayakta alkışları ile karşılanmıştır. Karakaş, çoğunluğun bulunduğunu bildirerek birleşimi açmış ve bir konuşma yaparak şunları söylemiştir:

"Demokratik Parlamenter sistemimizin hayatiyet bakımından büyük değer taşıyan 14 Ekim seçimlerinin, yapılan tüm

(Devamı Sa: 12, Sü: 1'de)

AP'li Celâl Bucak Meclis'e, çocukları okula gidemiyor

• Urfa Milletvekili Bucak AP Genel Merkezine, can güvenliği sağlandığı takdirde Meclis'e gelebileceğini bildirdi.

ORTA SAYFADA

Resim 188: Acar ve AP'den 1979 Araseçiminde seçilen diğer beş vekil.

1979 Araseçimleri Ege Bölgesi'nde AP kazanır.[1282] Acar da bunlardan birisidir. Acar, seçimi kazandığını öğrenince parti binasının önünde davullu zurnalı zeybek oynar. Acar'ın gücünü anlayan Aydınlı diğer AP'li senatör ve vekiller Acar'ın ardında durmaya başlar. AP Aydın Senatörü Metin Taş bir kutlama yemeği verir. Burada Taş, 14 Ekim seçimleri sonucu CHP iktidarının ölümü ile son bulurken AP'nin yenidünyaya açılan penceresi olur der. Kutlamalar devam ederken Acar Ankara'ya gitmek için hazırlıklara başlar. Kutlamalardan sonra yola çıkan Ankara'ya ulaşır. Yemin etmesiyle birlikte Meclisteki görevine başlar. Şimdi hesap sorma zamanıdır.

Resim 189: Acar, TBMM kürsüsünden yemin ederken.

AP'den ayrılıp Ecevit hükümetine destek veren ve orada bakanlık alanlar arasında araseçim sonrasında haysiyetle ilgili kavga olur. Eski AP'li Ecevit

[1282] Milliyet, 16 Ekim 1979.

hükümetinde bakan olarak görev almış Hasan Korkut ile AP Antalya vekili İhsan Ataöv arasındaki kavga aynı nedenle çıkar. Olaya Acar da karışır. Hasan Korkut ile Ankara vekili Fikri Pehlivanlı kendi arasında yeni Demirel hükümetine destek konusunda konuşurken Hasan Korkut ona bu hükümet mi ki destek verelim deyince İhsan Ataöv üçüncü kişi olarak konuşmaya karışır:

-Haysiyetli konuş, sizinki hükümet miydi?

-Siz politikayı ayaklar altına aldınız.

-Asıl siz aldınız, bir koltuğa gittin.

-Doğru konuş.

-Konuşmasam ne olur? Haysiyet kim siz kim… bu diyalog yumruklaşmaya kadar gider. Acar kavgaya karışır ve yumruklarını konuşturur.[1283] Zaman zaman Acar CHP'lilerle de karşı karşıya gelir. Kapışmalarında "*halka Mecliste CHP'lilere meydan dayağı atma sözüm var. Onu yerine getireceğim*" diye bağırır.[1284] Acar, iri cüssesiyle meclisteki kavgalarda arkadaşlarına yapılan saldırıları püskürttür. Adı Meclisteki pek çok kavgaya karışır.[1285]

14 Ekim seçimlerinde Aydın'dan Meclis'e giren Selahattin Acar, AP'nin kavgalardaki yeni "ağır top"u oldu. Acar, bu görevdeki ilk sınavını Hasan Korkut-İhsan Ataöv olayı sırasında verdi ve saldırıları başarıyla "püskürttü." Durdurmak gerektiğinde de bu ancak 4 kişi ile başarılabildi. (FOTOĞRAF: Turgut MANTAR)

Resim 190: Acar'ın Meclis'te AP'ye yapılan fiziki saldırı karşısında arkadaşlarını savunurken.[1286]

[1283] Yeni Asır, 23 Kasım 1979.
[1284] Günaydın, 24 Kasım1979.
[1285] Milliyet, 24 Kasım 2016 – Hürriyet, 24 Kasım 2016.
[1286] Günaydın, 23 Kasım 1979.

Acar, CHP'den hükümet ettiği döneme dair hesap sorulmasını istemektedir. Ancak bu konuda yalnız olduğu söylenemez. AP içinden pek çok milletvekili Acar'la Aynı görüşte olduğu gibi MHP de AP'den CHP'den hesap sorulmasını isteyenler vardır. Demirel Hükümet programı Meclis'te okunurken MHP'li Sadi Somuncuoğlu, Ecevit iktidarı zamanı sorumlularından hesap sorulacağı Demirel hükümet programında yer alması gerektiğini belirtir. 1979 Demirel hükümet programı hakkında MHP adına konuşan Sadi Somucuoğlu, "*Ecevit hükümeti komünizme karşı duran bazı gençleri ezmiştir. Biz de yeni hükümetten komünizme karşı çıkan gençlerin geçmişte karartılan istikballerinin aydınlatılmasını istemekteyiz. Eşgüdüm kaldırılmalı, sıkıyönetim aslına uygun bir biçimde uygulanmalıdır. Ankara ve Adana'da sıkıyönetim mahkemeleri yeniden düzenlenmelidir. Devam eden davalara yeni heyetler bakmalıdır.*"[1287]

Acar, Demirel önderliğinde AP hükümeti kurulduktan sadece 2 ay sonra İçişleri Bakanı hakkında CHP'den hesap sormadığı gerekçesiyle soruşturma açılmasını isteyen AP gurubu içerisinde yer alır. Acar ve arkadaşları halka CHP'den hesap sorulacak sözü verirler. Ancak AP'li İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil bununla ilgili ağır davranınca bakan hakkında Acar, diğer vekillerle birlikte AP Genel kurulunda genel görüşme açılması için dilekçe verir. Önergede "*CHP'nin Marksist-solcu iktidarının bitmesini milletimiz hesap sorulacağı ümidiyle 22 aydan beri sabırla bekledi. Güya Pol-Der'li solcu polislerden hesap sorulacak, onların üniformaları çıkartılacaktı. Onların düşmanlıklarına son verilecekti. Biz vatandaşımıza böyle söylediğimizde vatandaşımızın alkışlarını ve çığlıklarını hale kulaklarımızda hissetmekteyiz. Partizanlıktan hesap sorulacak dendiği zamanda dediğimiz zaman aynı sesleri tüm parlamenter arkadaşlarımızın da duyduğuna inanıyoruz. İçişleri Bakanı 2 aya yakın icraatlarında değil hesap sormayı, sorumsuz, bilgisiz, tutarsız ve korkak icraatlarıyla kendisinden hesap sorulacak duruma düşmüştür. Teşkilatı, vekillerimizi, senatörlerimizi dinlemeden tam bir vurdumduymazlıkla yaptığı yanlış icraatlar, devlete bağlı memurların moralini bozduğu gibi AP'ye gönül veren milyonlarca vatandaşımızı üzmektedir. İçişleri Bakanı kendi teşkilatını tanımadan bazı Pol-Der'li şeflerin ve etrafındaki komünist bürokrasinin esiri olmuştur. Devletin tek temsilcisi milletimizin itimadına mazhar olan büyük Türkiye idealinin gerçek taraftarı olan büyük AP'nin, İçişleri bakanı*

[1287] Yeni Asır, 23 Kasım 1979.

tarafından daha çok yıpratılmasına tahammülümüz kalmamıştır. Bu itibarla İçişleri Bakanı Sayın Mustafa Gülcügil hakkında AP gurupları iç yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca genel görüşme açılmalıdır." Demirel Hükümetinin 1980 yılı bütçe görüşmeleri sırasında CHP'den hesap sorma meselesi yine gündeme gelir. Söz konusu söylemlerden bıkan kimi CHP'liler rahatsızlıklarını ortaya koyarlar. Bütçe görüşmeleri sırasında CHP'li Coşkun Karagözoğlu kürsüden "*CHP yolsuzluk yaptı da siz ortaya çıkartmıyorsanız alçaksınız"* deyince AP'li Acar, onun üzerine yürür. Adnan Keskin, Gülten Kızılışık işe karışır. Mecliste karate-boks karışımı kavga başlar.[1288]

7.1.8. Seçildikten Sonra Selahattin Acar

Selahattin Acar, seçildikten sonra da seçmeniyle bağını asla koparmaz. Seçim çevresi ve memleketi Aydın'ı ihmal etmez. Aydın'ın ve hemşerilerinin işlerini Ankara'da iyi takip eder. İşleri hızlandırmak için her defasında Aydın'dan kuru incir vb. ürünleri Ankara'da bürokratlara hediye etmek üzere arabasının bagajına doldurur.[1289] Acar, çok farklı icraatta bulunur. Bunun yanında zamanın basınının paparazzi malzemesi haline gelir. Kimi zaman yaptıkları bir film artisti gibi gazete sayfalarında yer bulur. Edindiğimiz intibaa etkisiyle diyebiliriz ki Acar'ın seçimden önce yaptıkları onun seçilmesini sağlarken, seçildikten sonraki icraatları ise onu siyasette unutulmaz kılar. Acar, mazbatasını alır almaz basının karşına geçer. Şimdi Ankara'ya meclise gidiyorum. Ama cebimde sekiz tane yasa önerisi var. Bunların meclisten geçmesi için çalışacağım der. Bu yasa önerisinin çoğu kırsal bölgeyle, birkaçı ise kendi seçim bölgesi Aydın'la doğrudan ilgilidir. Diğerleri ise toplumun diğer geniş kesimini oluşturan işçi ve memurlarla alakalıdır. Acar, daha ilk dakikada açıkladığı bu yasa önerileriyle seçmende işte bu adam bizim gerçek vekilimiz algısı oluşturur. Acar'ın Meclis gündemine taşımaya düşündüğü yasa önerileri şunlardır: Zirai sigortanın kaldırılması(mali açıdan köylüyü zor durumda bırakmaktadır.), Zirai vergi müellifliğinde götürü usulün getirilmesi, pamuk yetiştirilen bölgelerde ilk-orta ve yüksekokulların pamuk hasadından sonra açılması. Yasa tasarıların devamını sayacak olursak: Orman köylerinde çeşitli iş sahalarının açılması, fiyat

[1288] Hürriyet, 25 Aralık 1980.
[1289] Recep Taner'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 16.05.2017).

komisyonlarının işlerlik kazandırılması, memurların maaşlarının hayat standartlarına göre yeniden düzenlenmesi, sakat ve kusurlu tam gün yasasının yeniden düzenlenmesi. Acar, son olarak büyük bir heyecan uyandıran asgari ücretin vergi dışı bırakılmasını önereceğini açıklar.[1290]

Acar ailesini Ankara'ya götürmez. Ulus'ta ev tutar. Acar, Ankara'ya iş takibi için giden hemşerileri otel odalarına sürümesin gelsin evde kaldın der. Selahattin Bey'in oğlu Mustafa Acar o günleri şu şekilde dile getirir: *"Ben, kardeşlerim ve annem Nazilli'de kaldık. Babamın Ankara'da tuttuğu ev Yüksel Caddesi'ndeydi. Ev oldukça büyüktü. Babam Nazilli'den bu eve aşçı götürdü. Evde kazanla yemek kaynardı. Evde adım atacak yer olmazdı. Her yerde insan yatardı. En az 50 kişi… Artık ne bulurlarsa onun üstüne yatarlardı. Pamuk balyası…(Biz pamukçuyduk…) 200 metrekarelik evde gece 2-3'te adım atacak yer bulamazdın. Evde hiç yer kalmamışsa insanlar dışarıda bir yerde kalırdı. Vekilliği boyunca durum böyleydi."*[1291] Selahattin Acar'ın Adnan Menderes'in oğlu AP Konya vekili Aydın Menderes'le arası iyidir. Acar, kendisine Ağabey şeklinde hitap etmektedir. İnsanların gelip Acar'ın evinde kalmasını diğer vekiller yadırgar ve eleştirir. Bir vekilin evinde nasıl kazan kaynar ve insanlar neden onun evinde gelir kalır ki? Aydın Menderes, birgün Acar'a her gün koyun mu kesiyorsun şeklinde sorunca Acar "*hayır buna et mi dayanır. Kuru fasulye pilav yaptırıyorum. Bir de evde tenekeler dolusu turşu var idare ediyor."* Şeklinde cevap verir. Acar'ın bu ev durumuyla ilgili gazetelerde köşe yazıları çıkar.

[1290] Hürriyet, 23 Ekim 1979.
[1291] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).

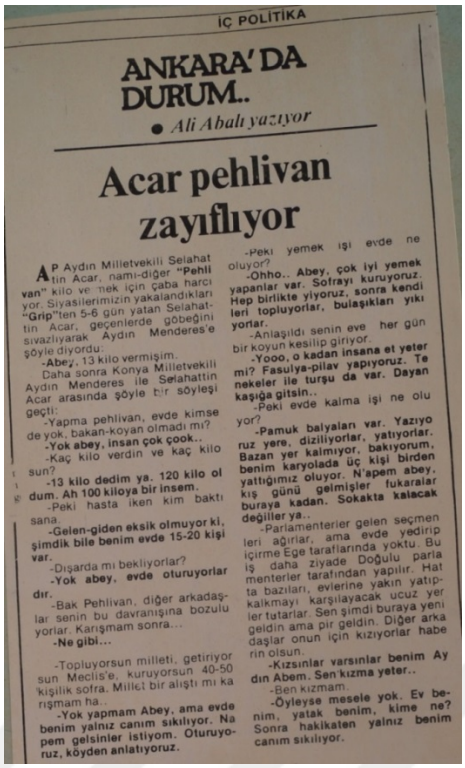

İÇ POLİTİKA

ANKARA'DA DURUM..

● *Ali Abalı yazıyor*

Acar pehlivan zayıflıyor

AP Aydın Milletvekili Selahattin Acar, namı-diğer "Pehlivan" kilo vermek için çaba harcıyor. Siyasilerimizin yakalandıkları "Grip"ten 5-6 gün yatan Selahattin Acar, geçenlerde göbeğini sıvazlıyarak Aydın Menderes'e şöyle diyordu:

-Abey, 13 kilo vermişim.

Daha sonra Konya Milletvekili Aydın Menderes ile Selahattin Acar arasında şöyle bir söyleşi geçti:

-Yapma pehlivan, evde kimse de yok, bakan-koyan olmadı mı?

-Yok abey, insan çok çook..

-Kaç kilo verdin ve kaç kilo sun?

-13 kilo dedim ya. 120 kilo oldum. Ah 100 kiloya bir insem.

-Peki hasta iken kim baktı sana.

-Gelen-giden eksik olmuyor ki, şimdik bile benim evde 15-20 kişi var.

-Dışarda mı bekliyorlar?

-Yok abey, evde oturuyorlar dır.

-Bak Pehlivan, diğer arkadaşlar senin bu davranışına bozulu yorlar. Karışmam sonra...

-Ne gibi...

-Topluyorsun milleti, getiriyor sun Meclis'e, kuruyorsun 40-50 kişilik sofra. Millet bir alıştı mı karışmam ha..

-Yok yapmam Abey, ama evde benim yalnız canım sıkılıyor. Napem gelsinler istiyom. Oturuyoruz, köyden anlatıyoruz.

-Peki yemek işi evde ne oluyor?

-Ohho.. Abey, çok iyi yemek yapanlar var. Sofrayı kuruyoruz. Hep birlikte yiyoruz, sonra kendileri topluyorlar, bulaşıkları yıkıyorlar.

-Anlaşıldı senin eve her gün bir koyun kesilip giriyor.

-Yooo, o kadan insana et yeter mi? Fasulya-pilav yapıyoruz. Te nekeler ile turşu da var. Dayan kaşığa gitsin..

-Peki evde kalma işi ne oluyor?

-Pamuk balyaları var. Yazıyoruz yere, diziliyorlar, yatıyorlar. Bazan yer kalmıyor, bakıyorum, benim karyolada üç kişi birden yattığımız oluyor. N'apem abey, kış günü gelmişler fukaralar buraya kadan. Sokakta kalacak değiller ya..

-Parlamenterler gelen seçmenleri ağırlar, ama evde yedirip içirme Ege taraflarında yoktu. Bu iş daha ziyade Doğulu parlamenterler tarafından yapılır. Hatta bazıları, evlerine yakın yatıp-kalkmayı karşılayacak ucuz yer ler tutarlar. Sen şimdi buraya yeni geldin ama pir geldin. Diğer arkadaşlar onun için kızıyorlar habe rin olsun.

-Kızsınlar varsınlar benim Aydın Abem. Sen kızma yeter..

-Ben kızmam.

-Öyleyse mesele yok. Ev benim, yatak benim, kime ne? Sonra hakikaten yalnız benim canım sıkılıyor.

Resim 191: Acar'ın ev durumu.

Acar, vekilliği boyunca seçim bölgesi Aydın'ın işlerini Ankara'da takip eder. Bakanları yakın markaja alıp mutlaka istediğini onlardan koparır. Mustafa Acar, babasıyla ilgili şu tespitte bulunur: "*Babam, bakan telefonu açmadığı zaman doğru bakanlığa gider. Sekreterin yakasından tutar. Bir daha ben aradığımda telefonum bağlanacak derdi. Emrivaki iş yapardı. Onun vekilliği döneminde bölgeye Devlet Malzeme Ofisi kurulacak. Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Muğla, Afyon gibi 6 tane aday il var. O ofisten bütün devlet kurumları malzeme alacak. Rahmetli babam Demirel'e çıkıyor. Beyefendi DMO'yu Nazilli'ye kuralım diyor. Yahu Selahattin 6 ili bir ilçe olan Nazilli'ye nasıl bağlayacağız demiş. Babam vallahi beyefendi bu benim değil sizin probleminiz. Diye cevap vermiş. DMO Nazilli'ye kuruldu. Aylık cirosu da 3-5 trilyon civarındaydı."*[1292] Mustafa Acar'ın dediklerini dönemin gazeteleri de doğrulamaktadır. Acar, Maliye Bakanı Aydınlı İsmet Sezgin'den Nazilli için 600 bin liralık iller bankasından kredi ister. Bunu hem de mecliste bütçe komisyonu görüşmeleri esnasında herkesin şaşkın bakışları altında yapar. Kredi 1981'in ikinci yarısında geri ödenecektir. İsmet Sezgin bunu hemen yerine getirir.[1293]

[1292] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1293] Yeni Asır, 25 Aralık 1979.

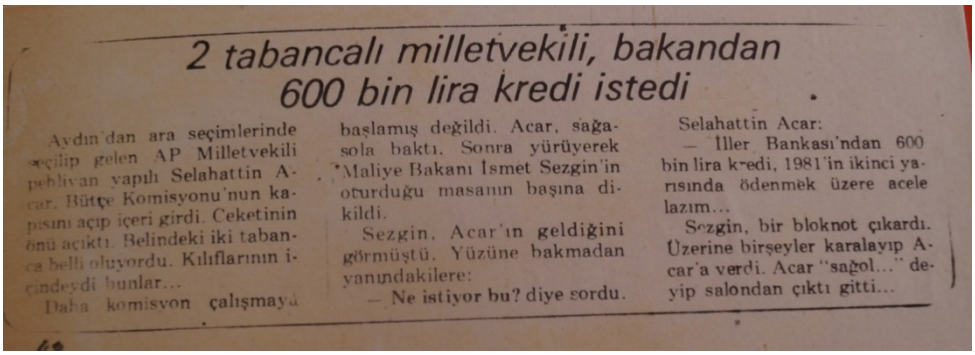

2 tabancalı milletvekili, bakandan 600 bin lira kredi istedi

Aydın'dan ara seçimlerinde seçilip gelen AP Milletvekili pehlivan yapılı Selahattin Acar, Bütçe Komisyonu'nun kapısını açıp içeri girdi. Ceketinin önü açıktı. Belindeki iki tabanca belli oluyordu. Kılıflarının içindeydi bunlar...

Daha komisyon çalışmaya başlamış değildi. Acar, sağa-sola baktı. Sonra yürüyerek Maliye Bakanı İsmet Sezgin'in oturduğu masanın başına dikildi.

Sezgin, Acar'ın geldiğini görmüştü. Yüzüne bakmadan yanındakilere:

— Ne istiyor bu? diye sordu.

Selahattin Acar:

— İller Bankası'ndan 600 bin lira kredi, 1981'in ikinci yarısında ödenmek üzere acele lazım...

Sezgin, bir bloknot çıkardı. Üzerine birşeyler karalayıp Acar'a verdi. Acar "sağol..." deyip salondan çıktı gitti...

Resim 192: Acar, ilçesi için kredi istiyor.

Acar, seçildikten sonra seçim bölgesi Aydın'dan bağını kopartmaz. Aslını inkâr etmez. Çift sürmeye devam eder. [1294] Seçimden önce kendisinin karşısında duran tüm Aydınlı AP'li senatör ve milletvekilleriyle iyi ilişkiler kurar. Demirel'in yakın arkadaşı konumuna yükselir.

Başbakan Demirel, Saadettin Bilgiç'i kuliste görünce yanına gelerek tebrik etti ve "Doktor sana başarılar dilerim, hayırlı olsun" dedi. Daha sonra AP Aydın milletvekili Selahattin Acar'da yanlarına geldi ve Demirel'in anlattığı bir hikayeye hep beraber güldüler.

Demirel turlardan önce AP Grubu'nda konuştu: «320 nazari oy sağladık»

Resim 193: Acar, Demirel ve Saadettin Bilgiç'le birlikte.

Acar, o denli etkili hale gelir ki Aydın-Koçarlı Yeniköy'de yapılan belediye başkanlığı seçimlerini Acar'ın gayreti sonucu AP'li bir aday kazanır. AP'li Acar'ın izlediği Milli Aydın Bankası olağanüstü kongresinde Banka yönetimi AP'ye geçer. Bunlardan biri AP'de 1977 Aydın belediye başkan aday adayı olan daha sonra ANAP'tan vekil seçilecek olan Nabi Sabuncu da vardır. Acar'ın ilgili seçimde etkisinin olduğu konuşulmaktadır.

[1294] Hürriyet, 31 Mayıs 1980.

Milletvekili Acar, Başkan Altındiş'le «Zafer turu» attı

Tam dişine göre

AYDIN(Recep BAŞKAR)

AYDINLILARIN Millet Meclisi'ndeki "Ağırtop"u Selahattin Acar, kendisi gibi "Ağırtop" olan belediye başkan adayı Ramazan Altındiş'i, başkanlık seçimini farklı kazanınca sevincinden omuzlarına aldı, kemiklerinin çatırdamasına aldırış etmeden zafer turu attı.

AYDIN'IN Koçarlı İlçesi Yeniköy Bucağı'nda, AP'li Belediye Başkanı Fettah Günay istifa edince ilçede seçimlere gidildi. Meclis'in renkli simalarından Selahattin Acar'ın da gayretiyle yine bir AP'li aday seçimi kazandı. Selahattin Acar, Yeniköy'de seçim sonuçlarını öğrendikten sonra önce zafer çığlıkları attı, sonra da kendisinden birkaç okka fazla çeken yeni Belediye Başkanı Ramazan Altındiş'i omuzlarına aldı, bucak meydanına kadar davul-zurna eşliğinde taşıdı. "Zafer turu"nu soluk soluğa bitiren Selahattin Acar, omuzlarının ve boynunu kütürdetirken "Başkan amma da ağırmışsın, kemiklerim çatırdadı. Ama bu zafere herşey değer..." dedi. Bucak halkı ise Acar'a, "Bugüne kadar biz seni taşıdık, şimdi, senin belediye başkanını omuzlarına alman da bizi sevindirdi." dediler.

Resim 194: Acar, Aydın'da yapılan bir yerel seçim sonrasında.

Demirel hükümeti Maliye Bakanı İsmet Sezgin önderliğinde Türkiye'nin ekonomik sistemini baştan sona değiştirecek olan 24 Ocak (1980) kararlarını aldıktan sonra bu kararları halka anlatma ihtiyacı hisseder. İsmet Sezgin, Aydınlı vekiller olarak Selahattin Acar, Behiç Tozkoparan ve Konya vekili Aydın Menderes'i yanına alarak Aydın'a gelir. Sezgin vatandaşla temas konusunda özellikle Acar'a güvenmektedir. Heyet, kahve toplantılarında vatandaşla buluşur.[1295]

İsmet Sezgin:
Zam ve Devalasyon yapmaya iştahlı değiliz.

AYDIN MENDERES:
Gayemiz devleti, devlete düşman olan akımları cezalandırır hale getirmektir dedi

Cumartesi günü A.P.'li parlamenterlerden İsmet Sezgin, Aydın Menderes, Behiç Tozkoparan, Selahattin Acar ilçemizde ka labalık halk topluluğu ta rafından karşılandı. Yeni kahvede konuşan parlamen terlerden Aydın Menderes Türkiyenin bügünkü ve dünkü durumunu değer lendirek, ateşten gömlek içeri sinde olan Türkiyemizin akibetini ve demokrasiye düşündüklerinden hüküme te talip olduklarını, 250 kişinin yapabilecekleri işle ri yapmaya çalıştıklarını belirtti. Konuşmasının sonunda asayiş olaylarını be lirten Aydın Menderes «Gayemiz devlete düşman olan akımları cezalandırır hale getirmektir» dedi.

Aydın Menderesten sonra alınan ekonomik tedbirleri savunarak konuşmaya başlayan Maliye Bakanı İsmet Sezgin :

«Düşme korkusu olmadan korkusuzca iş yapak her zaman seçime hazırız. Mart ayı içerisinde mazot yokluğundan bir tek kişi şikayet etmiyecektir. Siyasi ikbal peşinde de koşmuyoruz. zam ve devalasyon yapmaya iştahlıda değiliz, yaptıklarımızın neticesini görmek istiyoruz. Bir bekleyeliğe gönlü bu hükümet yaptığı uygulamaları başarıya ulaştıracaktır» dedi.

Resim 195: İsmet Sezgin ve AP Heyeti 24 Ocak Kararlarını anlatıyor.

[1295] Ekspres, 26 Ocak 1980.

Acar, vekilliği döneminde şaşırılacak biçimde basının dikkatini çeker. Gazeteler, onu sadece siyasi icraatlarıyla değil özel yaşamı, fiziki görüntüsüyle sayfalarına taşırlar. Acar, hakkında sansasyonel haberler yapılır. Bütün bunlar seçmendeki Acar ilgisi ve sevgisini artırır diyebiliriz. Acar'ın evlenmek istediğine dair aspragaz haber çıkar. Haber'de Acar'ın Maliye Bakanı İsmet Sezgin'le sık sık buluştuğu, Maliye koridorlarından ayrılmadığı, İsmet Sezgin'in "*İsmet Abi*" olarak ona uygun bir eş baktığı şeklinde bilgi verilir.[1296] Haberi duyan Acar, hışımla İsmet Sezgin'in yanına gider. Orada olayın bir şakayla birlikte ortaya çıktığını, gazetelerin buradan yola çıkarak olayı ciddi bir şeymiş aktardıklarını öğrenir. Acar, bunun üzerine bu işin şakası mı olur? Bizim köylerde kuma getirmek yoktur. Benim hanım herkesten önce kurşunları karnıma boşaltır der. Selahattin Acar, olaya tepki duyunca gazete yanlışlıkla böyle bir şey yapıldığını ilan eder.[1297]

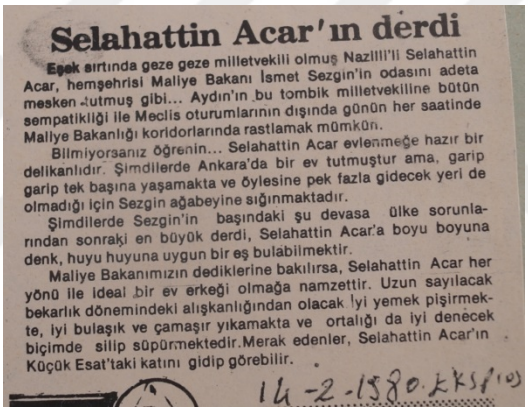

Selahattin Acar'ın derdi

Eşek sırtında geze geze milletvekili olmuş Nazilli'li Selahattin Acar, hemşehrisi Maliye Bakanı İsmet Sezgin'in odasını adeta mesken tutmuş gibi... Aydın'ın bu tombik milletvekiline bütün sempatikliği ile Meclis oturumlarının dışında günün her saatinde Maliye Bakanlığı koridorlarında rastlamak mümkün.

Bilmiyorsanız öğrenin... Selahattin Acar evlenmeğe hazır bir delikanlıdır. Şimdilerde Ankara'da bir ev tutmuştur ama, garip garip tek başına yaşamakta ve öylesine pek fazla gidecek yeri de olmadığı için Sezgin ağabeyine sığınmaktadır.

Şimdilerde Sezgin'in başındaki şu devasa ülke sorunlarından sonraki en büyük derdi, Selahattin Acar'a boyu boyuna denk, huyu huyuna uygun bir eş bulabilmektir.

Maliye Bakanımızın dediklerine bakılırsa, Selahattin Acar her yönü ile ideal bir ev erkeği olmağa namzettir. Uzun sayılacak bekarlık dönemindeki alışkanlığından olacak iyi yemek pişirmekte, iyi bulaşık ve çamaşır yıkamakta ve ortalığı da iyi denecek biçimde silip süpürmektedir. Merak edenler, Selahattin Acar'ın Küçük Esat'taki katını gidip görebilir.

14-2-1980 EKS

Resim 196: Acar'ın derdi.

Acar, 140 kilodur, kalıplı ve göbeklidir. Acar zayıflıyor şeklinde gazetelerde haber çıkar. Yazarlar köşelerinde Acar'ın göbeğinden söz ederler. O yazarlara göre ise Acar, onlara çift sürdüğünü, pamuk ektiğini, sabahlara kadar pamuk suladığını söyler. Ama yaptıklarının bir faydası yoktur.[1298] 1980'den önce Meclis'i kilitleyen en önemli sorunlardan bir tanesi Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Meclis bir türlü Cumhurbaşkanını seçemez. CHP 6 tane cumhurbaşkanı adayı çıkartır. Bunlardan bir tanesi Eski Diyanet İşleri Başkanı Lütfü Doğan'dır. Acar, bunu İsmet Sezgin'e söyler. Sezgin durumu bilmemektedir. Sezgin, Doğan, ordayken bizim Doğan Hoca boyundan büyük işlere kalkışmaz. Öyle değil mi hocam

[1296] Ekspres, 14 Şubat 1980.
[1297] Ekspres, 22 Şubat 1980.
[1298] Hürriyet, 31 Mayıs 1980.

der. Doğan kerhen evet diye onaylar. Sezgin, bunun üzerine Hocam siz Acar'a bakmayın o size böyle dedi ama haddini bilmeyi zamanla öğrenecek. Sonra Meclis'te Doğan'ın adı Cumhurbaşkanı adayları arasında okununca Sezgin başını vurur. Demirel sorar. O da olanı anlatır. Demirel de ona sen patavatsızlığı ne zaman bırakacaksın İsmet der. Acar burada aklanır.

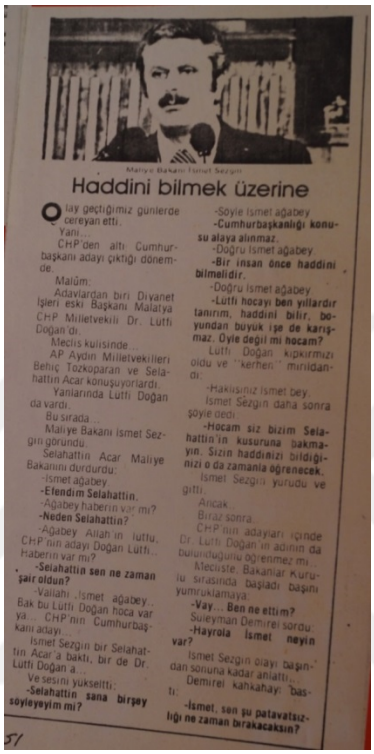

Haddini bilmek üzerine

Olay geçtiğimiz günlerde cereyan etti.

Yanı...

CHP'den altı Cumhurbaşkanı adayı çıktığı dönemde.

Malûm.

Adaylardan biri Diyanet İşleri eski Başkanı Malatya CHP Milletvekili Dr. Lütfi Doğan'dır.

Meclis kulisinde...

AP Aydın Milletvekilleri Behiç Tozkoparan ve Selahattin Acar konuşuyorlardı.

Yanlarında Lütfi Doğan da vardı.

Bu sırada...

Maliye Bakanı İsmet Sezgin görüldü.

Selahattin Acar Maliye Bakanını durdurdu:

-İsmet ağabey.

-Efendım Selahattin.

-Ağabey haberin var mı?

-Neden Selahattin?

-Ağabey. Allah'ın lütfu, CHP'nin adayı Doğan Lütfi... Haberin var mı?

-Selahattin sen ne zaman şair oldun?

-Vallahi İsmet ağabey.. Bak bu Lütfi Doğan hoca var ya... CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı.

İsmet Sezgin bir Selahattin Acar'a baktı, bir de Dr. Lütfi Doğan a...

Ve sesini yükseltti:

-Selahattin sana birşey söyleyeyim mi?

-Söyle İsmet ağabey.

-Cumhurbaşkanlığı konusu alaya alınmaz.

-Doğru İsmet ağabey.

-Bir insan önce haddini bilmelidir.

-Doğru İsmet ağabey.

-Lütfi hocayı ben yıllardır tanırım, haddini bilir, boyundan büyük işe de karışmaz. Öyle değil mi hocam?

Lütfi Doğan kıpkırmızı oldu ve "kerheh" mırıldandı:

-Haklısınız İsmet bey.

İsmet Sezgin daha sonra şöyle dedi:

-Hocam siz bizim Selahattin'in kusuruna bakmayın. Sizin haddinizi bildiğinizi o da zamanla öğrenecek.

İsmet Sezgin yürüdü ve gitti...

Ancak...

Biraz sonra...

CHP'nin adayları içinde Dr. Lütfi Doğan'ın adının da bulunduğunu öğrenmez mi...

Mecliste, Bakanlar Kurulu sırasında başladı başını yumruklamaya:

-Vay... Ben ne ettim?

Süleyman Demirel sordu:

-Hayrola İsmet neyin var?

İsmet Sezgin olayı başından sonuna kadar anlattı...

Demirel kahkahayı bastı:

-İsmet, sen şu patavatsızlığı ne zaman bırakacaksın?

Resim 197: Acar, Sezgin arasında Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili diyalog[1299]

Acar, seçildikten sonra yaptıklarıyla kalıcı bir iz bırakır. Acar'ın siyasi yaşamı 12 Eylül darbesiyle sona erer. Kendisi 12 Eylül idaresi tarafından siyasi yasaklı hale getirilen Acar, Nazilli'ye döner. Burada nakliyecilik yapar ve lokanta işletir. Çiftçilik zaten onun asıl işidir. Kısa bir süre sonra da vefat eder. Demirel hükümetleri döneminde Özal, müsteşardır. Özal, yaptıklarından dolayı Acar'ı yakinen tanımaktadır. Özal, ihtilal sonrası ANAP'ı kurunca Acar'la çalışmak ister ancak bu siyasi yasaktan dolayı mümkün olmaz. Acar'ın önerisiyle, Özal, Aydın ilinden Mehmet Özalp'le tanışır. Özalp, ANAP'tan vekil seçilir. Mustafa Acar, babası için şunları söyler: "*İhtilal olmasaydı, tekrar seçim olsaydı Babam yine seçilirdi. Nazilli'de herhangi bir köye git belli yaşın üzerindekileri babamı sor. Sana cevap verirler. Ençok hatırlanan vekiller arasında Selahattin Acar 1. , Mehmet*

[1299] Günaydın, 02 Nisan 1980.

Özalp 2. Sırada çıkar. O ANAP vekiliydi. Özalp'in ismini de babam Turgut Özal'a önerdi. Rahmetli babam köylerde çok sevilirdi. Herkesin onunla ilgili bir anısı vardır. Yaşlılar hemen bana aaa! Sen rahmetlinin oğlusun deyip sarılırlar. Ben, ilk kez Nazilli Belediye başkanlığına adaylığımı koyduğumda partim olan DP'yi 1088 oydan 13166 oya ulaştırdım. Ben cemaat lideri, aşiret reisi, sermaye patronu değildim. Bu, babam sayesinde, babamın ismiyle oldu."[1300] Eski Adalet Bakanı ve TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Selahattin Acar, olayını uç bir örnek olarak yorumlamaktadır. Ona göre parti kimliği olmadan bu başarılamazdı.[1301] Sonuç olarak Acar'ın parti kimliğini ortaya çıkarttığı bir gerçektir. Ancak kişisel gayretleri ve propaganda yöntemleri de dikkat-i şayandır denebilir.

[1300] Mustafa Acar'la yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 15.10.2016).
[1301] Cemil Çiçek'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 18.01.2018).

7.2. YEREL SİYASETTE PROPAGANDA ÖRNEĞİ: AHMET ZENCİRCİ

7.2.1. Genel Siyasi Atmosferin Yerel Siyasete Etkisi

Resim 198: Ahmet Zencirci.

1970'lerde merkez sağın bölünmesi, hayat pahalığı, anarşi, muhtıralar Ecevit'in bir umut olarak ortaya çıkmasına katkı sağlar. 1977'de yapılan genel seçimlerde Ecevit önderliğindeki CHP, tarihinin en büyük oy oranını elde eder. %41,38 oranında oy alır.[1302] 1977'de genel siyasi atmosfer ve politik eğilim ve yönelimlerin aynı yıl içinde yapılacak yerel seçimleri de etkiler. 1977 Yerel Seçimlerinde CHP'nin %48, onun en yakın rakibi AP'nin ise %36,43 oranında oy aldığı görülür.[1303] Etki o denlidir ki Adnan Menderes'in memleketi olarak bilinen, DP ve AP gibi merkez sağ partilerin kalesi durumunda Aydın'da 1950 yılında çok partili yaşama geçildikten tam yirmi yedi sene sonra ilk kez CHP seçim kazanır. Aydın Belediye Başkanlığı koltuğuna CHP'li Muhterem Ağababaoğlu oturur. Bu olaydan otuz iki yıl sonra 2009'da CHP tekrar Aydın'da seçim kazanabildiği görülür. Diğer bir ifadeyle Muhterem Ağababaoğlu Aydın'da elli dokuz yıl içinde seçim kazanan tek CHP'lidir. 1977'de Söke, Nazilli, Kuşadası gibi Aydın'ın yedi büyük ilçesinde de belediye başkanlıklarını CHP'li adaylar alır. CHP yalnız Adnan Menderes'in çiftliğinin bulunduğu Çakırbeyli köyünün bağlı bulunduğu Koçarlı ilçesinde seçimi kaybeder.[1304] Muhterem Ağababaoğlu konuyla ilgili şunları dillendirmektedir: *"1977'deki Belediye Başkanlığı Seçimlerinde CHP'nin kazanabileceği ümidiyle parti teşkilatındaki pek çok kişi aday olunca CHP Aydın örgütü boşalır gibi oldu. Aydın'da sekiz tane CHP ilçe başkanı görevlerinden istifa edip belediye başkanlıklarına aday oldu. Sekiz arkadaşımızın yedisi belediye başkanı*

[1302] https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977 Erişim Tarihi: 09.02.2017.
[1303] http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1977 Erişim Tarihi: 09.02.2017.
[1304] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 02.11.2016, İzmir).

seçildi. Sonra katledilecek olan Lütfü Suyolcu da seçilenler arasındaydı. Sadece Koçarlı'dan Hürrem Şahinci seçilememişti."[1305] 1977 yerel seçimlerinde CHP'nin Aydın'da seçim kazandığı yerlerden biri de Germencik ilçesidir. Seçimi kazanan aday ise Ahmet Zencirci'dir. Zencirci AP'yle özdeşleşmiş bir ilçede kendi çalışmalarının yanı sıra Ecevit etkisinin seçilmesinde önemli rol oynadığını söyler.[1306]

7.2.2. Ahmet Zencirci'nin İlk Seçilme Süreci

Ahmet Zencirci, Aydın ili Germencik İlçe Belediye Başkanlığı'na üç dönem üst üste seçilmiştir denebilir. 1977 yılında ilk kez başkanlığa seçilen Zencirci'nin ilk görev süresi 12 Eylül 1980 İhtilaliyle sona erer. 12 Eylül sonrası Zencirci'nin seçilmesinde 1977-1980 arası belediye başkanlığı dönemindeki icraatları etkili iken 1977'de ilk kez seçiminde başka dinamiklerin etkili olduğu söylenebilir. Aydın eski belediye başkanlarından Hüseyin Aksu kendisinin Ispartalı olduğunu bu durumun belediye başkanlığı adaylık süreci ile seçimlerde kendisini çok zorladığını ifade eder.[1307] Yerel seçimlerde tanınırlık etkili bir faktördür. O bölgenin insanı olmak önemlidir. Bu nedenle neredeyse tüm siyasi partiler taşra teşkilatlarını kurarken bu teşkilatların başına o bölgede tanınan etkili insanları getirmeyi çaba gösterirler. Örneğin Serbest Fırka kurulduğunda Fethi Okyar 1930 yılında Aydın'ı ziyaretinde o bölgede etkili genç bir toprak ağası olan Adnan Menderes'i Serbest Fırka'nın Aydın il teşkilatının başına geçmesi hususunda ikna eder.[1308] Sonuç itibariyle tanınırlık, belli bir aileden geliyor olmak kendi başına bir propaganda faktörüdür denebilir.

Germencik, yeni bir yerleşim yeridir. Ahmet Zencirci, dede ve babalarının Germencik'in kurucu ailesi olduğunu söylemektedir. Yine kendisinin aileden ve sülaleden gelen bir CHP'li olduğunu beyan etmektedir.[1309] Germencik önce bir beldedir. Tek parti döneminde Ahmet Zencirci'nin amcası Neşet Zencirci burada belediye başkanlığı yapar. Kendisi beldesinde yaptığı belediye hizmetlerinden dolayı

[1305] Av. Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[1306] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[1307] Dr. Hüseyin Aksu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 03.12.2016).
[1308] Anadolu, 9 Eylül 1930.
[1309] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

pek çok kez CHP Genel Sekreterliği tarafından ödüllendirilir.[1310] Çok Partili Yaşama Geçiş sürecinde Germencik ilçe yapılır.[1311] DP ile CHP arasında yaşanan Aydın'daki gerginliklerde Neşet Zencirci'nin adı sürekli geçer.[1312] Aynı yıllarda Neşet Zencirci, hem CHP Germencik İlçe İdare Kurulu[1313] hem Aydın İl İdare Kurulu üyeliği yapar. İl Kongresi delegeliğinde bulunur.[1314] Bu görevlere kongreler sonucu seçimle iş başına gelir. Çok Partili Yaşama geçildikten sonra ilk belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'da yapılır. Seçimlere DP katılmaz.[1315] Bu seçimlerde Neşet Zencirci, Germencik Belediye Başkanı seçilir.[1316] Seçim sonuçları devletin ilgili birimlerine bildirilir.[1317] Ahmet Zencirli böylesine bir geçmişin etkisiyle önce CHP Germencik İlçe Başkanlığı'na getirilir. Çok partili yaşama geçiş süreci içinde Aydın'ın tamamı DP ve sonrası AP'nin etkisine girse de CHP'nin yine de burada belli bir oy potansiyeli bulunur. Adayların kendileri de bu oy potansiyeli belli bir yönde bir miktarda etkilemektedir.

Ahmet Zencirci ilk kez göreve geldiği 1977 yılında Germencik Belediyesi başkanlık koltuğunda AP'li Hüseyin Çondur isimli bir toprak ağası oturmaktaydı. Çevresinde yoksulu doyuran, fakirin düğününü yapan iyi bir insan olarak bilinmekteydi. Anlatıldığına göre Hüseyin Çondur eşinden boşanır. Özel yaşamındaki çalkantı onun imajını oldukça sarsar. Çondur'un eski kayınpederi AP'li diğer bir toprak ağasıdır. Kendisi eski damadı aleyhine çalışma yapar. Hüseyin Çondur'un durumu rakipleri tarafından karşı propaganda ve karalama vasıtası olarak kullanılır. Ahmet Zencirci, kendisinin böyle bir propaganda çalışması içine girmediğini ama diğer rakiplerin yaptıkları çalışmaların onu zayıf düşürdüğünü ifade eder. Seçimde iki büyük adaydan birisi Hüseyin Çondur diğeri ise Ahmet Zencirci'dir. Hüseyin Çondur'un zayıflatılması Ahmet Bey'in isminin ön plana çıkmasını sağlar.[1318]

[1310] BCA, 490.01/245.974.1.
[1311] Aydın İstatistiği (2001), İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Müdürlüğü.
[1312] Demokrat İzmir, 4 Ekim 1947.
[1313] Anadolu, 8 Mart 1948.
[1314] Anadolu, 30 Kasım 1949.
[1315] Anadolu, 27 Mayıs 1946.
[1316] Anadolu, 2 Haziran 1946.
[1317] BCA, 490.01/245.974.1. Belgelerde Neşet Zincirci hakkında şu bilgilere verilir: Doğduğu Yer: Germencik Doğum Yılı: 1326/Rumi Seçildiği Yer: Germencik, Eğitimi: Orta, Mesleği: Çiftçi, Durumu: Tekrar seçildi.
[1318] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

Miting ve yürüyüşler seçmeni etkiler. Taraftara da şevk ve heyecan verir. Yürüyüşler aynı zamanda bir güç gösterisidir. 1970-1980 arasında sürekli yürüyüşler olmaktaydı. Bu yürüyüşler ve mitinglerin çoğu yasadışıydı. Diğer bir ifadeyle korsandılar. Güç gösterisi ve kendini ifade o denli güçlü bir güdüydü ki guruplar tutuklanma, yaralanma hatta ölüm riskini dahi göze almaktadır.[1319] Ahmet Zencirci, kendisinin klasik propaganda aracı olarak sadece bir broşür bastırdığını daha çok yüz yüze temasa, esnaf ziyaretlerine önem vererek propagandasını yaptığını söylemektedir. Ancak ona göre en etkili yöntemlerden bir tanesi büyük bir katılımla yürüyüş yapmaktır. Zencirci, seçime üç-dört gün kala Germencik içinde büyük bir kalabalıkla tezahürat ve sloganların altında, kimi zaman davul zurna eşliğinde yürüyüş yaptıklarını, yürüyüşlerinin yasal olduğunu ve herhangi bir taşkınlığa izin vermediklerini söylemektedir. Kahvehane toplantıları da Zencirci'nin diğer bir propaganda etkinliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Zencirci, kendisinin bir sosyal demokrat olmasına rağmen Demirel gibi halk diliyle konuştuğunu bu nedenle ilçe halkının kendisinin hitabetini sevdiğini aktarmaktadır.

Resim 199: Ahmet Zencirci bir seçim yürüyüşünde.[1320]

7.2.3. Ahmet Zencirci'nin Tekrar Tekrar Belediye Başkanı Seçilmesi

Zencirci'nin 1977'de ilk kez belediye başkanı seçilmesinde kendine özgü nedenleri vardır. Ancak 1980 İhtilali sonrası onun tekrar belediye başkanı olarak seçilmesinde 1977-1980 arasında görevdeyken yaptığı icraatlar etkili olmuştur iddiasında bulunulabilir.

[1319] Yeni Asır, 02 Ağustos 1978.
[1320] Fotoğraf Ahmet Zencirci'den temin edilmiştir.

7.2.3. 1. İncir Festivali ve Müziğin Propaganda Gücü

İcraatlar belli bir temele dayanmalıdır. İcraatları ortaya koyarken halkın ihtiyaçlarını ve kültürünü dikkate almakta fayda olabilir. 1980 öncesi sosyal yapı dikkate alındığında festivallerin önemli yer tuttuğunu anlayabiliriz. İncir, Aşağı Büyük Menderes Havzası'nın en önemli üründür. 1980 öncesinde Türkiye tarım ihracatında önemli bir yer tutar. Aydın dağlarının özellikle güneye bakan yamaçları incir tarımı için ideal alanlar oluşturur. Aydın bu özelliğinden dolayı Aydın'a gelen pek çok siyasetçi miting meydanlarında "*dağlarından bal ovalarından yağ akan Aydınlıları selamlıyorum*" şeklinde söze başlar.[1321] Dağlardan incir karayollarından gelişimine kadar develerle ova yüzeyindeki işletmelere indirilirdi. Bu tip nedenlerle özellikle 1980 öncesi Aydın'da deve güreşleri ve incir festivalleri toplum yaşamında önemli yer tutar.

Resim 200: İncir Festivaline dair bir afiş.[1322]

1977 yılına kadar İncir Festivali Aydın'da (merkez) yapılır. Festivalin çok büyük çaplı ve kapsamlı olduğu söylenemez. Festivalde güzellik yarışması yapılır ve incir güzeli seçilir. Develerle yürüyüşler tertip edilip en iyi incir yetiştiren çiftçiye ödül verilir.[1323] 1977 seçimlerinde Muhterem Ağababaoğlu Aydın'da(merkez) Ahmet Zencirci ise Germencik'te CHP'den belediye başkanı seçilir. Ağababaoğlu, Zencirci'yle yaptığı toplantı sonucu Zencirci'ye incir festivalini sen yap ben daha entelektüel bir festival yapacağım der. Ağababaoğlu, İstanbul'da öğrenci, aynı

[1321] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).
[1322] Afiş Ahmet Zencirci'den temin edilmiştir.
[1323] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).

zamanda Aydın Çineli olan Şükran Güngör'ün yanında tiyatro eğitimi almakta olan daha sonraki yıllarda bakan olacak olan Yüksel Yalova'yı organizasyon için görevlendirir. İstanbul'dan bale, klasik tiyatro gurupları Aydın'a kültür festivali için gelmeye başlar.[1324] Festival güzel ve gereklidir ancak bir tarım memleketi olan ve nüfusunun büyük çoğunluğu taşrada yaşayan bir yer için bu festival o denli etki yapmaz ve iz bırakmaz denebilir.

Ahmet Zencirci, devir aldığı İncir Festivali'nin içini doldurur. Tam bir ekonomik faaliyet ve halk eğlencesi haline getirir. Festival o denli etkili olur ki kısa sürede tüm Aydın ilinde ve çevre illerde festivalin namı duyulur. Festivale bu yerlerden katılım olur. 5000-6000 bin biletli izleyici festivali takip eder. Bu sayı ilçe nüfusunun kat be kat üstündedir. Dışarıdan festivale gelenler oranın esnafının yüzünü güldürür. İlçede ciddi bir ekonomik faaliyet gözlenir. Festival için belediyenin kasasından beş kuruş para çıkmadığı gibi bilet paralarından ve festival alanında iş yapan seyyar yemekçiden, tatlıcıdan ve hediyelik eşya satanlardan alınan işgaliye paralarından belediye büyük paralar kazanır. Ahmet Zencirci toplanan bu paralarla Aydın'da bulunan çocuk esirgeme gibi kurumların ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi ilçesinde yaşayan fakir-fukaraya yardım ettiklerini söylemektedir. Aslında yapılan festival her alanda ve toplumun farklı kesimlerinde Ahmet Zencirci adını güçlendiren gizli bir propaganda aygıtına dönüşür. Ahmet Zencirci, 1980 sonrası tekrar başkanlık için adaylığını koyduğunda kendimi tanıtmam için(propaganda) bir sürü para harcamam gerekmedi. Halk zaten beni bilmekteydi demektedir.

1977 yılına dek basit bir biçimde gerçekleştirilen incir festivalini Zencirci nasıl ve hangi yöntemle daha etkili hale getirdi şeklinde sorulmalıdır. Zencirci'ye dair bu sorunun cevabını vermeden önce gazino kültürünü açıklamak gerekir. Türkiye'de gazino kültürü 1980'e kadar yaygındır. O yıllarda Aydın'dan pamuk ağaları laf-söz olur diye Adana'ya veya İzmir'e gazinolara eğlenmeye gider.[1325] Ege'de ise gazino kültürü daha çok İzmir'de yaşamaktadır. Ancak gazino kültürü maliyetli bir şeydir. Üst sınıf eğlencesidir. O nedenle Yeşilçam yapımcıları filmlerinin izlenmesi için bu damardan giderler. Yeşilçam filmlerinde bolca gazino

[1324] Muhterem Ağababaoğlu'yla yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 2.11.2016). Düzenlenen Kültür Festivali yatay bir propaganda etkisi pek göstermese de dikey bir propaganda etkisi gösterir. 1980 İhtilali sonrasında kurulan ANAP'ın lideri Turgut Özal'la görüşen Şükran Göngör ve eşi Yıldız Kenter ondan Yüksel Yalova'yı ANAP'tan milletvekili listesine koymalarını rica ederler. Yalova'nın bakanlığa kadar gidecek olan siyasi yaşamı böylece başlar.

[1325] Emine Cerit'le yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 28.11.2016).

sahnesi canlandırılarak ve şarkı sahneleri koyarak halkın bu duygusunu doyurmaya çalışırlar.[1326] Pek çok filmde de gazinoya gidip hesabı ödeyemeyen ve garsonlardan dayak yiyen kişiler canlandırılır.[1327] Gazetelere boy boy gazino reklamları verilir.

Resim 201: Gazino ilanları.[1328]

Resim 202: Gazino kültürü.[1329]

[1326] Film Adı: Ah Nerede Vah Nerede (1975 Yapımı), https://www.youtube.com/watch?v=MrpC926sAG0 Erişim Tarihi: 31.01.1978.
Film Adı: Avanak Apti (1978 Yapımı) https://www.youtube.com/watch?v=kE15eva9Hxg Erişim Tarihi: 31.01.1978.
Film Adı: Tatlı Nigar (1978 Yapımı) https://www.youtube.com/watch?v=k4pSJF7ypdg Erişim Tarihi: 31.01.2017. Film Adı: Devlerin Aşkı (1976 Yapımı): https://www.youtube.com/watch?v=oaykaNBpGEU Erişim Tarihi: 31.01.2017.
Film Adı: Mavi Boncuk (1975 Yapımı) https://www.youtube.com/watch?v=0aPemUexAk4 Erişim Tarihi: 31.01.2017.
[1327] Canım Kardeşim filmi –Tarık Akan, Halit Akçatepe, Sahte Kabadayı-Kemal Sunal.
[1328] Yeni Asır, 24 Haziran 1978.
[1329] Yeni Asır, 14 Eylül 1978.

Resim 203: Gazino.[1330]

1970-1980 arasında sadece TRT vardır. Televizyon sahibi olmak önemli bir zenginlik ölçüsüdür. TV her evde bulunmaz. Televizyonun yayın saatleri kısıtlıdır. Radyo ve televizyondan belli bir anlayışla müzik yayını yapar. Teyp ve kasetlerin ortaya çıkmasıyla halkın geneli müziği kolay ve ucuz ulaşmaya başlar. Kasetini dinlediği şarkıcıyı halk çoğu kez televizyonda göremez. Halk müziğe açtır. Aynı zamanda kasetini dinlediği şarkıcıyı merak etmektedir. Bu şarkıcıları gazinoların dışında görme imkânı da yoktur. Halkın geneli de gazinoya gitmekten mahrumdur. Tam bu noktada Zencirci, incir festivaline o günün meşhur arabesk ve halk müziği sanatçılarını davet eder. Festival bir müzik ve eğlence şölenine dönüşür. Gelenler arasında İbrahim Tatlıses, Coşkun Sabah, Hülya Süer, Ferdi Tayfur, Selahattin Alpay, Özay Gönlüm gibi isimler vardır. Festivale katılım gittikçe artar ve Festival hemen ikinci yılında futbol sahasında yapılmaya başlanır. Artık müzik ve onun diğer etkenleri Zencirci'yi iktidarda tutacak adı konmamış bir propaganda vasıtasıdır.

[1330] Yeni Asır, 21 Ağustos 1978.

Resim 204: 1979'da incir festivalinde verdiği konser sonrasında belediye başkanı Ahmet Zencirci tarafından İbrahim Tatlıses'e incir hediye edilirken.[1331]

Festivalde kombine satış yöntemi uygulanmaktadır. Herkesin oturacağı yer bellidir. Festival biletleri herkesin alabileceği makul fiyata satılmaktadır. Böyle olmasına rağmen pek çok Germenciklinin bilet alamadığı gözlenmektedir. Zencirci bunlar için de ilginç bir yöntem bulur. Festival alanına geç gider. Kapıda kalabalığı niye bekliyorsunuz diye sorduklarında biletimiz yok, bizi almıyorlar dediği zaman, olur mu öyle şey der. Kapıları açtırır. Festival alanına 1-1,5 saat geç giren bu kişiler konser ve diğer etkinlikleri ayakta izler. Biletliler de bundan dolayı rahatsız olmaz. Zencirci, yoksulun da kalbini kazanır. Festival o denli heyecanlı geçer ki gece yarılarına kadar sürer. Ahmet Zencirci şöyle bir anısını anlatır: . *"Bir gün rahmetli Özay Gönlüm çıktı sahneye. Herkes festival havasına kendini kaptırmış. Özay Gönlüm sahneye çıktığında sabahı şerifleriniz hayır olsun dedi. Bir baktık gece saat 02:30 olmuş. Bazı insanlar kalkıp evine gitmeye başladılar. Gece saat ikiye-üçe kadar çok güzel eğlenceler çıkmaktaydı."* Hal böyle olunca İzmir'den Denizli'ye; Muğla'dan Germencik'e kadar bu festivalin tiryakileri oluşur. Festival zamanı Germencik'te mahşeri kalabalıklar görülür. Festival saat 20:00'de başlar. Ancak öğle saatlerinden itibaren dağ köylerinden ve çevreden insanlar Germencik'e gelmeye başlar. Bu hareketlik Germencik esnafının bir yıllık borçlarını öder.

1970-1980 arası anarşi döneminde incir festivalinde hiç kavga gürültü olmaz. Hatta festival kimi insanların öfkelerinin alındığı mekanizmaya dönüşür. Ahmet Zencirci, festivale kesinlikle politika veya siyaseti bulaştırmak istemez. Zencirci şunları söyler: *"Festivale siyaset bulaşmasın istemekteydik. Festival ileride de devam*

[1331] **Ahmet Zencirci Seçim Broşürü,** 1992.

etsin düşüncesiyle festivale milletvekillerini davet etmiyordum. Bu festival üretici halkın festivali, diyordum. O nedenle halk da bu festivale sahip çıkıyordu. O yıllarda anarşi ve terörden dolayı 3 kişi bir araya gelemiyordu. Festivalde kimsenin kimseyle kavgasına halk müsaade etmemekteydi. Halk festivale mi zarar vereceksiniz oturun yerinize, ya da kavganızı dışarda yapın derdi. Halkın sahip çıktığı, halka yansıyan hiçbir olay başarısız olmaz."

CHP iktidar olmasına rağmen CHP'li bir belediye tarafından düzenlenen festivalin tanıtımına TRT katkı sağlamaz. Çünkü festivale katılan sanatçıların büyük çoğunluğu TRT'nin yasakladığı kişilerdir. Festivalin tanıtımı için Zencirci ilginç yöntemler uygular. Bunu Zengici'nin ağzından dinlemek faydalı olacaktır: *"Biz festival başlamadan önce iki-üç yüz tane balon uçuruyorduk. Balonun ucuna şeffaf bir torba içinde benim ve Germencik kaymakamının imzaladığı bir belge bağlıyorduk. Belgede, bunu bulup da Germencik kaymakamına veya belediye başkanına getiren herkes o tarih için 500 bin lira para ödülünün sahibi olacaktır yazmaktaydı. Bu çok büyük paraydı. Balonu uçurduk. Festival başladı. Ben belediyeye geldim baktım herkes elma yiyor. Olayı anlayamadım. Odama girdim. Odacı, başkanım bir yaşlı amca geldi, sizi görmek istiyor dedi. Adam bir sepet dolusu elmayla odama girdi. Hoş geldin amca dedim elini öptüm. Hoş bulduk dedi. Elmayı sana getirdim şeklinde konuştu. Sen nereden geliyorsun amca diye sordum. Ben dedi Bodrum'un bir dağ köyünden geliyorum diye cevapladı ve devam etti. Benim köyüm çam fıstığıyla geçinir. Sabahleyin çamlığa geldik, bir baktım çam ağacının tepesinde 30-40 tane balon var. Ucunda bizim festival bayrağı var. Millet korktu, onu bomba zannetti. Ben çıktım balonları aldım. Ucundaki yazıyı okudum. Yazıda para ödülü yazmaktaydı. Bunu aldım köy kahvesine muhtarın yanına gittim. Yazıyı muhtara göstermek istedim. Muhtar, senin başına devlet kuşu konmuş, git bu parayı al dedi. Buraya kadar gelecek param yoktu. Kahvede para topladılar beni buraya gönderdiler. Amca, hale parayı verip vermeyeceğimiz konusunda tereddüt göstermekteydi. Biz kendisine parayı alacağını söyleyince "yahu başkanım ben oğluma nişan yapacaktım. Bu parayla düğün bile yaparım." Dedi. Adamcağız çok sevindi. Dua ede ede gitti. Kaymakam ve benim ortak imzamla para bankadan çekilip kendisine verildi. Kaymakam basını çağırıp parayı basın huzurunda verdi. Festivalin herkese yararı dokunmaktaydı. Bu olayı hatırladıkça çok heyecanlanırım."*

Konserler veya müzik festivalde önemli yer tutsa da festival sadece bundan ibaret değildi. Festival'de çocuklar için kukla, Karagöz oyunları tertip edilir. Güzel incir yetiştiren üreticiler ödüllendirilir. Bahçesini en iyi tanzim edenler seçilir. Güzellik yarışmaları da yapılır. Sanatçılara plaketler verilir. Tiyatrolar getirilir. Festival süresince Ege Üniversitesi'nden incirle ilgili profesörler de konferans için çağırılır. Ancak bu konferanslara halkın ilgisi düşük olur. Özetle içi doldurulmuş incir temalı bir festival çok önemli bir boşluğu doldurur. Bir ilçe belediyesinin böylesine çaplı bir festivalin altından kalkması insanları şaşırtır.[1332] Böylesine bir festival için de Germencik uygun bir yerdir. Çünkü Dünya'nın en kaliteli incirleri Germencik bölgesinde yetişir. İncirde çok büyük araziler yoktur. 10-15 dönümlük yerler halkın geçim kaynağıdır.[1333]

Resim 205: Daha sonraki yıllarda Zencirci'nin başkanlığı döneminde yapılan incir festivallinden bir görüntü.

[1332] Zencirci şunları anlatır: "*1980 ihtilali sonrası 3. Başkanlık dönemimde Şarkıcı Selahattin Alpay festivalimize konser vermek için geldi. Konser sonrasında lokantaya gidildi. Festival sonunda sabahın 2'sinde üçünde sanatçıları çorba içmeye götürürdük. Alpay, Malatyalıydı. Başkanım! Senin yaptığını bu festivali il belediyeleri dahi yapamıyor. (Festival alanımıza tribün yapıyorduk. Alanda oturma yerleri iyiydi. Her yerden sahne görülmekteydi.) Malatya Belediye Başkanını Özal, ziyaret ediyor. Özal başbakandı. Özal, başkana Malatya için ne isterseniz onu yerine getirelim diyor. (Özal da Malatyalı). O yıllarda da ampul sıkıntısı vardı. Başkan, Sayın Başbakanı'm direklere takacak ampulümüz yok. Ampul gönderiverin diyor. Ben CHP'liydim. Alpay, döndü bana başkanım şimdi senin böyle bir başbakanın olsa ondan neler istemezdin ki! Sen küçük bir ilçenin belediye başkanısın böyle büyük bir festival yapıyorsun diyor. Bu, ufku başbakandan ampul isteyecek kadar olan Malatya belediye başkanının yapacağı bir olay değil dedi.*"

[1333] Bkz. Hilmi Anaç, **Geçmişten Günümüze İncir**, Aydın, 2012.

Resim 206: Zencirci'nin Başkanlık Dönemi ve 9. İncir Festivali

7.2.3. 2. Ahmet Zencirci'de Yapı Propagandası - Kurduğu Sosyal Yardım Mekanizması ve Diğer Propaganda Unsurları

Yoksulluk önemli bir sorundur. Yoksul kişilerin tercih hakkını elinden aldığı düşünülebilir. Yoksul insana yardım edildiği an onun oyu alınmıştır denebilir.[1334] Zencirci uyguladığı sosyal yardım anlayışını ve bunun nasıl işlediğini şöyle anlatmaktadır: "*O zaman Fakir-fukara fonu yoktu. İlaç-doktor bulunmazdı. Yakacak hiçbir şey yoktu. Germencik'te Yeni Mahalle'de çok fakir insanlar vardı. Ben muhtarlardan belge isterdim. Burası küçük yer. Çoğunu ben tanırım. Devamlı onlarla beraberim. Her kış başı onlara birer ton kömür gönderirdim. Çok soğuk günlerde makamda otururken derdim ki eğer bugünlerde Germencik'te parası olmadığı için evine yakacak alamayan bir insan varsa ve ısınmak için yorganın altına giren bulunursa bu makam bana haram olsun. Askere giden gençler için eğer evliyse ailelerine, değilse annelerine her ay para yardımı yapardım. O para benim bütçemden çıkmazdı. Askerlik şubesinden o çocukların askerde olduklarına dair belgeleri alır Milli Savunma Bakanlığı'na gönderirdim. O her genç için her ay bana asgari ücret üzerinden para gelirdi. Ben o paraları gençlerin ailelerine dağıtırdım. O ailelerin geçimini kim sağlayacaktı? Bu yapılanı halk unutmamaktadır. Bugün bile vatandaş yolumu kesip sen başkanken beyim askere gitmişti. Bir lokma ekmeğe muhtaçtık. Sen bizi kurtardın Her ay yetecek kadar bizim paramızı veriyordun*

[1334] Bu durum pek çok Hollywood filmine dahi konu olur. 1845'te İrlanda'da başlayan büyük Kıtlık nedeniyle bu adadan yoğun göç olur. İnsanların pek çoğu Amerika'ya giderler. Newyork limanından bu ülkeye giriş yaparlar. 2002 Yapımı Gang of Newyork (Newyork Çeteleri) adlı filmde limana giriş yapan yoksul İrlandalılar için oradaki nizamdan sorumlu polisler arasında şu diyalog geçer:
-Niye bu çulsuzları hükümet kabul ediyor ki
-Her bir aç İrlandalı bir oy demektir de ondan

demektedir. Hasta olanları doktora gönderiyordum. Reçete getirdiklerinde ilaçlarını belediye olarak ben alıverebiliyordum. Hizmet budur. Sen bu yolu istersen altınla kaplat adamın cebinde para yoksa senin yaptığın altın yol ne işe yarar? Adam eve ekmek götürecek, çoluğuna çocuğuna çay alacak. Bu para adamın cebinde olacak ki senin yaptığın yol bir işe yarasın. Önemli olan önce insan… Bugüne kadar ne CHP ne AP bunları gerçekleştiremedi. Bunları halka veremedi. Sadece vatan-millet nutukları, Adnan Menderes asıldı kesildi kindarlığıyla siyaset yapıldı. Bizim burada Bozköy diye bir köy var. İnsanlar çok çalışkandı. Hepsi AP'ye oy verirdi. Ama yolları topraktı. Nasıl olsa oy veriyor diye yol da yapmıyorlardı. Ama şimdi halk bilinçlendi. Kim kendisine daha iyi hizmet ederse ona oy vermektedir."

Zencirci'nin başkanlığı döneminde yapı propagandasını iyi kullandığı görülür. Zencirci, kent meydanı düzenlemesi, futbol sahası, hal yeri gibi yatırımlara giriştiğini, ufak bir yağmurda su basan Germencik'te pek çok dereyi ıslah ettiğini ve drenaj kanalları yaptırdığını söyler. Bunların açılışlarını veya temel atmalarını büyük törenlerle yaptığını ifade eder. 1977-1978'de Ecevit'in başbakanlığı döneminde Ecevit'in de bu törenlere katılması, Ecevit'in ambargo sebebiyle sürekli yurtdışı gezileri ve anarşi gibi nedenlerle mümkün olmaz. Ancak 1980 sonrası başkanlık döneminde CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın bu tip törenler için Germencik'e geldiği görülür. Yeni kent planı hazırlanır. Kimi yerler şartlı imara açılır. Zencirci olanları şu şekilde dillendirir: *"Benim belediye başkanlığım dönemimde parselasyon olduğunda her parselasyondan arsa alıyordum. Vatandaşa şimdi buranın değeri yüz bin lira parsellediğin anda trilyon olacak diyordum. Parayı sen alacaksın fakat buranın yolunu suyunu, parkını, otoparkını da biz yapacağız. Bize bir tane arsa vereceksin diyordum. Önce vatandaş tepki gösteriyordu sonra işe yaramayan çarpık parseli (arsayı) belediyeye bırakıyorlardı. Bu şekilde belediyeye 60-70 tane arsa kazandırdım. Bunu orada park yapmak, araç park yeri kazanmak için yapıyordum. Belediyeye terk edilen bu parseller zamanı geldiğinde park vb. şeyler yapılacaktı. Ancak benden sonra gelen belediye başkanlarının bunları sattığı görüldü."*

Resim 207: CHP Genel Başkanı Deniz Baykal Germencik'te Zencirci ile temel atarken.

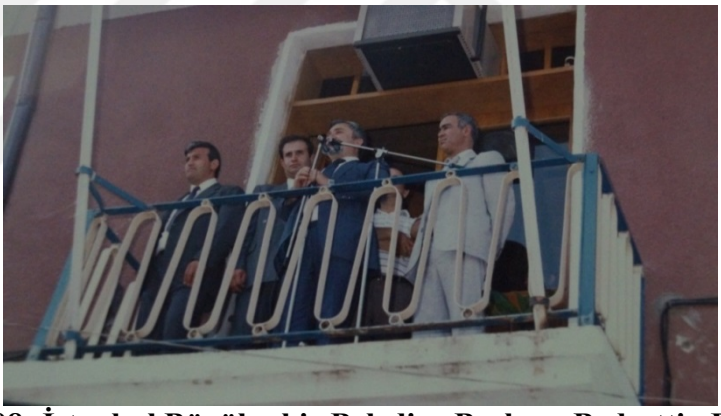

Resim 208: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan Germencik Belediyesi balkonunda.

Resim 209: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Zencirci ve Germenciklilerle.

Resim 210: Zencirci Döneminde yapılan Germencik Kent Meydanı.

Zencirci, belediye başkanlığı döneminde halkla bağını koparmaz. Onlarla iletişimini kesmez. En önemli propaganda aygıtı yüz yüze iletişimi ihmal etmez. Zencirci halkla kurduğu sıcak ilişkiyi şu şekilde dillendirir: *"Bana Germencik'te zaten belediye başkanı demezlerdi. Büyükler bana Ahmet oğlum; küçüklerde Ahmet abi, Ahmet amca derdi. Belediye başkanım diyen çok azdı. Bu samimiyetin ölçüsüydü."* Zencirci, çocuklara ve gençlere dönük hizmetleri ihmal etmediğini anlatır. Onlar için belediyenin uhdesinde resim-şiir yarışmaları düzenlediğini söyler. Uluslararası halk oyunları festivali tertip eder. Gençler için futbol sahaları yaptırır.

Yapılanlar karşısında aileler mutludur. Aynı zamanda 15 yıla yakın belediye başkanlığı yapmış bir kişi için bugünün genci veya çocuğu yarının seçmenidir.

7.2. 4. Zencirci'nin İcraatlarının Altındaki Düşünce Yapısı ve Onun Siyasete Dair Yorumu

"Siyasetçi, siyaseti önce insan odaklı yapmalıdır. İnsanların sorunlarıyla ilgilenmelidir. Onların, istemlerini, özlemlerini dile getirmelidir. Halk nazarında kendini övmenin bir anlamı yok. Halk kendisinin özlem duyduğu bir konuda hizmet yapıyorsa ve siyasetçi ve belediye başkanı sürekli halkın arasındaysa, koltukta kendini kaybetmemişse, halkın iyi ve kötü günlerini paylaşıyorsa o siyasetçiye halk sahip çıkmaktadır. Bir daha da onu bırakmamaktadır. Belediye başkanları, üst siyaset yapmayacak, halkın sorunlarını çözmeye çalışacaktır. Biz devamlı halkın içinde olurduk. Ben solcu değil sosyal demokratım. Müslüman Türk halkı aşırı solcuları, şiddet yanlısı solcuları da sevmemektedir. İslami fobi denen şeyin İslam'la bir ilgisinin olduğu söylenemez. İslam'da silah ve terör yoktur. İslam'da halka sevgi ve saygı vardır. Halkla yardımlaşma vardır. Sosyal Demokratlar da aynıdır.

Yerel yönetimler demokrasinin tabandaki uygulamasıdır. Halka en yakın olunan siyasi alandır. Ben 1994 yılında belediye başkanlığından ayrıldım. Vatandaşlar şu anda halen beni sayar. Beni gördüklerinde onların gözlerinin içi güler. Benim halimi-hatırımı sorarlar. Siyasette yöneticiler koltukla yücelmeyecekler. O makama değer katacaklar. Halka yalan söylemeyecekler. Halkı aldatmayacak. Halka verdiği sözü tutacak. Tutamayacağı sözü vermeyecekler. Siyasetin kuralı budur. Germencik'ime güzel hizmetler yaptım. Bundan da çok mutluyum. Siyaset karşıdaki insana fikirlerini kabul ettirmektir. Ancak bu gönülle olur. Birisi yanağıma bir tokat vursun, o parti isterse Türkiye'nin en büyük partisi olsun o partiye oy vermem. Kaba kuvvete karşı oldum. İlçemde denge unsuruydum. Germencik refüjünde mevsim çiçek yetiştiriyorduk. Buradan geçen turistler bize mektup yazıyordu. Bir gün DYP'li gençler kafayı çekmişler bütün çiçekleri kökleyip yolmuşlar. Ertesi gün CHP'liler geldi biz gördük bizi şahit yazın, savcılığa da suç duyurusunda bulunun dediler. Zabıta kanalıyla o gençleri çağırdım. Gençler başlarına geleceği bildiği için çekinmekteydi "Gençler ben CHP'den seçilmiş olabilirim ama Germencik halkının belediye başkanıyım. Eğer sizi burada CHP'li bir

belediye başkanı oturuyor diye durumu hazmedemiyorsanız bakın benim evim ileride, evimin ne kadar camı varsa indirin ama belediyenin malına zarar vermeyin dedim. Sizin de bilerek zarar vereceğinize inanmıyorum herhalde içkiyi fazla kaçırdınız. Sanırım pişmansınız. Bir sorununuz olduğunda da yanıma geliyorsunuz. Ben sizin yanınızda olurum dedim. Ondan sonra bir daha burada olay olmadı. İnsanların sorunlarıyla ilgileneceksin. Onların hatalarını uygun şekilde anlatacaksın.

Siyasetçi zor şartlar altında başarıya ulaşabilen bir insandır. Siyasette başarısızlığın gerekçesi olamaz. Bir siyasetçi tabanını düşünecektir. Siyasetçi tabanını dinlemez, illa bu koltuğa ben oturacağım derse, o koltukta oturanı alaşağı etmeye kalkarsa, iç mücadeleye girişirse o parti orada iktidara gelemez, CHP'de olduğu gibi. CHP, önce anlı-şanlı belediye başkanlarının kafasını kopardı, sonra kendileri de gitti. 1994 yılında CHP-SHP ayrı ayrı yerel seçime giriyor. 1995 Genel seçiminde yılında birleşip seçime birlikte giriyorlar. Böyle siyaset olur mu? Belediye başkanları olarak Bizim suçumuz, günahımız ne? Sol kanattan o kadar değerli belediye başkanlarımız vardı ki Baykal-İnönü sürtüşmesinden dolayı hepimiz seçimi kaybettik. Seçimi kaybettin mi bir daha da geri dönemezsin. Kaybettin mi işin biter.

Ben çiftçiyim. Babamın oğluydum, babam harçlık verirse onu harcardım. Tutumlu bir insanımdır. Burada çiftçinin parası çok oldu mu meyhaneye, az oldu mu kahvehaneye gider denir. Belediye başkanı iken dahi evden işe gelirdim. İşten eve giderdim. Öyle para harcama lüksüm olmazdı.

Günümüzde seçimler yıpratıcı olmaya başladı. Seçime girecek insanın ekonomik durumu iyi olmalıdır. Artık yetenekliler değil kaynağı yüksek olanlar aday olacaktır. Bizim dönemde kendini ortaya koyarak düşük bütçeyle seçimi kazanman mümkündü. Şimdi belediye başkanı olacak kişi 600-700 bin lirayı cebine koyması lazım ki kazanabilsin. Ben 600-700 bin lira harcasam ve belediye başkanı seçilsem seçildikten sonra ne yapmam gerekir? Sistem yolsuzluk yapmanı teşvik etmektedir. Belediye başkanlığı döneminde sadece maaşımı aldım. Dürüstlüğüme dost-düşman bütün Germencik şahittir. Zabıta amirliğinde kestane kavururken belediye başkanı da olduğumuz oldu. Burası sağ partilerin kalesiydi. Ben de genel seçimlerde herkes gitsin partisine oy versin ama yerelde çalışan adama oy verin dedim. Vatandaş da bu sesime kulak verdi.

Vatandaş belediye başkanı bize kızar demeden gecenin üçünde dahi evimin ziline basabilirdi. Bir gün vatandaşın birinin kızı Trabzon'da yaylada öğretmen olarak görevlendirilmiş. Vatandaş geldi. Sen dedi Trabzon valisini tanıyormuşsun, oraya gidelim, kızımızı uygun bir yere alsınlar dedim. Bende gastrit var. Ben uçakla gideceğim dedim. O da biletleri ben alayım dedi. Ben olmaz öyle dedim. Biletimi kendim aldım. Trabzon'a gittim onun işini gördüm. Bugüne kadar yüzlerce kişinin işi için uğraş verdim. Bazen başardım bazen başaramadım. Ama kimseden menfaat ummadım. Siyaset budur. Bir siyasetçinin halkın nazarında kırmızıçizgisi para konusudur. Para işine karışmışsa, parayla ilgili dedikodusu yapılmışsa o siyasetçi bitmiştir. Siyasetçi parayla uğraşmayacak. Parayı seviyorsa tüccar olacak, işadamı olacak… Muhtar, vekil, bakan devletin verdiği maaşı alacak diğer şeylere tevessül etmeyecek. Bugün Germencik'te rahat dolaşabiliyorsam para işini karışmadığım içindir. Bu halk beni sevmektedir. Bir gün önce arabalar, makam, adamlar var, bir gün sonra cebinde beş kuruş paran yok. Para olmadığı için pişman değilim. İtibar sahibiyim."

7.3. MUHTEREM AĞABABAOĞLU PROPAGANDASI

1971'de Ecevit'in CHP'nin başına gelmesiyle CHP örgütlerinde büyük bir değişim olur. Partinin taşra teşkilatlarının pek çoğu değiştirilir. *"Kodaman"* olarak nitelendirilen kimi eski partililere parti yönetimlerinde pek görev verilmez. Parti teşkilatlarının genelde gençleştirildiği görülür.[1335] Muhterem Ağababaoğlu böylesine bir atmosferde 28 yaşında CHP Aydın Merkez İlçe Başkanı olur. 1973-1977 arasında iki dönem şeklinde bu görevde bulunur. Aynı anda CHP Büyük Kurultay delegeliği yapar. [1336]

Resim 211: Delege Kimlik Kartı

[1335] Ahmet Zencirci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 22.10.2016).
[1336] Muhterem Ağababaoğlu, (Görüşme Tarihi: 2.11.2016).

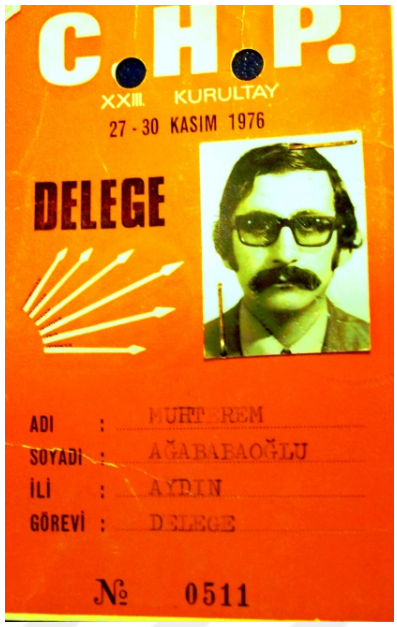

Resim 212: Delege Kimliği

Muhterem Ağababaoğlu 1977'de Aydın Belediye Başkanı seçilir. Bunda solun ve Ecevit'in yükselişinin çok büyük etkisi olur. Yerel seçimleri Türkiye genelinde CHP alır. AP'nin kalesi ve Adnan Menderes'in memleketinde Aydın Merkez ve bir ilçe hariç Aydın'ın tüm ilçe ve beldelerinde belediyeler CHP'ye geçer. Adnan Menderes'in çiftliğinin bulunduğu köy olan Çakırbeyli'nin bağlı bulunduğu Koçarlı ilçesinde CHP adayı Hürrem Şahinci seçimi kazanamaz.[1337] Genel siyasetin etkisi yerel seçimlerde hissedilmesine rağmen parti teşkilatlarının çalışmalarının büyük katkısı olur. Teşkilatlar gençleştirildiği için teşkilatlara dinamizm ve istek gelir. Muhterem Ağababaoğlu, kendisini CHP'nin aşırı kanadı olarak tanımlar. Etrafındaki gençler büyük bir iştiyakla çalışır. Yine ilçe başkanlığı döneminde Ağababoğlu olaylar nedeniyle karakola veya hapse düşmüş CHP'li gençleri dışarı çıkartmak için çok uğraşır. Bu onun gençler tarafından daha çok sayılmasına yol açar. Seçim zamanında bu gençler Ağababaoğlu için canla başla çalışır.

Ağababaoğlu, ilçe başkanlığı döneminde Aydın'ın bütün köylerini tek tek dolaştığını söyler. Özellikle CHP'li köy muhtarlarının CHP ilçe yönetim kuruluna onun tarafından dahil edilmesi ilginçtir. Ağababaoğlu o dönem etkili olan deve güreşlerini organize eder. Çoğu zaman güreşlerde orta hakem olarak görev yapar.[1338] Bütün bunlar onun çevrede tanınırlığını artırdığı gibi ne denli halkçı bir adam olduğu

[1337] Hürrem Şahinci'yle yapılan görüşme (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).
[1338] Muhterem Ağababaoğlu'nun 2016 Selçuk Belediyesi uhdesinde deve güreşleri ile ilgili verdiği seminer videosu için: https://www.youtube.com/watch?v=IdNaU187ucg Erişim Tarihi:28.11.2017.

algısını kişilerde oluşturur. Yine o dönemde mevcut AP'li belediye başkanı hakkında çıkartılan söylentiler Muhterem Ağababaoğlu'nun işini kolaylaştırır. Söylentilere göre mevcut belediye başkanı bazı kadınları usulsüz bir biçimde işe aldırmıştır.[1339] Söylentiler o denli ileri gider ki belediye başkanı Zeytinköy'de bulunan kente içme suyunun dinlendirilip şebekeye verildiği havuzlara girip yüzmektedir. Yine AP içinde belediye başkanlığı adaylığı için bir bölünmüşlük söz konusudur.[1340] Bu arada Aydın'da başlayan alt-yapı çalışması bir türlü bitirilemez. Her yer delik deşiktir. Toz-toprak çamur her yeri kaplar. Su ciddi bir problem haline gelir. Su kesintisi yaşanır. Su geldiğinde ise çoğu kez çeşmelerden çamurlu gelmektedir. CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ Muhterem Ağababaoğlu'ndan Aydın Belediye Başkanlığı adaylığı için ricada bulunduğunda Ağababaoğlu'nun seçim sloganı çoktan hazırdır: *"Çamursuz su, çukursuz yol!"* Muhterem Ağababaoğlu, Aydın'da Menderes'in bir kıymet ifade ettiğini bildiği için gittiği yerlerde, mitinglerinde, kahvehane toplantılarında bu konulara pek değinmez. AP'lilere şiddetli bir eleştiri getirmez. Muhterem Ağababaoğlu seçim çalışmalarını şöyle anlatır: *"Eskiden çiftçi, traktörünü tamirci Cezmi'ye getirirdi. Cezmi propagandanın gizli piriydi. Gelen çiftçiye falana oy verelim diye etkilerdi. Cezmi'yi ikna ettik. Cezmi oraya gelen çiftçi ve köylülere bu sefer Muhterem Ağababaoğlu'na oy veriyoruz demeye başladı. Seçimi kazanmanın yolu esnaftan geçmekteydi. Bir sokağa girmeden önce arkadaşlardan o sokaktaki esnafların isimlerini öğrendim ve ezberledim. Ziyaret esnasında daha önce hiç tanışmadığım halde onlara ismiyle hitap ettim. Onlar da mutlu olmaktaydı. Küçük broşürler bastırdık bunu hemen her evin kapısının altından attık. Ecevit rüzgarı da bizi olumlu etkiledi. Seçim öncesi seçmenin oyunu almak için sen partini değiştirme belediye meclisinde yine AP'ye oy ver ancak başkan olarak bize oy ver dedik. Başkan seçildik ancak belediye meclisinde çoğunluğu sağlayamadık. Belediye İş Sendikası başkanlık seçimlerinde kendi adayımızı başkan seçtirdik. Sendika belediye işçileri üzerinde etkiliydi. Oradan da oldukça fazla oy bize geldi. Normalde Aydın'da 8000 oy CHP'nin, 13000 oy AP'nindi. Bizim seçildiğimiz zaman kesinlikle AP'den CHP'ye oy kaydı. Aydın ilinde 1950'de başlayan DP-AP iktidarını tam 27 yıl sonra 1977'de sona erdirdik. Belediye başkanlığımız 1980 darbesiyle bitti. Yeni Asır, o gün için "AP, Aydın'ı bile kaybetti." Şeklinde manşet attı."*

[1339] Deniz Atay'yla yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 13.02.2016).
[1340] Bahattin Okşan'la yapılan görüşme. (Görüşme Tarihi: 19.12.2015).

Muhterem Ağababaoğlu, 12 Eylül 1980 sonrasında görevinden ayrılır. Bir daha ilerleyen süreçte Aydın Belediye Başkanlığı için adaylığını koymaz. Ancak İzmir İl Genel Meclisi ile İzmir Belediyesi Meclisi üyeliği yapar. Aydın siyasetinde ise unutulmaz bir isim olur.

SONUÇ

Propaganda iktidarın ve iktidar olmanın en önemli aygıtıdır. Zihnin değişikliğe uğratılması ve istendik yöne kanalize edilmesidir. En basit tabirle propaganda politik ikna çabasıdır. Propaganda insanlık tarihiyle başlamıştır iddiaları vardır. Fakat propaganda çalışmaları bilimsel açıdan Neolitik Çağa kadar götürülebilir. Neolitik Çağ'da tarım devrimi insanların bir kısmının yerleşik hayata geçmesini sağlar. Yerleşik hayata geçiş mülkiyeti doğurur. Sınıf farkının temeli mülkiyettir. Bu nedenle toplumsal sınıfların ortaya çıkışı da Neolitik Çağda olur. Yönetici sınıfın veya varsılların alt sınıfları kendi egemenliklerini kabul ettirme ihtiyacı ilk kez propagandayı ortaya çıkarır. Bu çağda propaganda daha çok telkin düzeyindedir. Neolitik çağda üretim başlar. Üretimin diğer yüzü tüketimdir. Neolitik Çağ'dan itibaren uzun bir süre insanlar daha çok kendi ürettiklerini kendileri tüketir. Üretim engelleri, ulaştırmadaki zorluklar ve takas yönteminin getirdiği güçlükler nedeniyle üretimin ticarete konu olması zamanla gerçekleşir. Bu süreçte sadece tüketici bir sınıf da ortaya çıkar. Bu sınıf yönetenler ve soylular ile din adamlarından oluşur. Bu durum üretim-tüketim ilişkisi bağlamında alt sınıfların ikna edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarır.

Ticaret, insanın hayatına zamanla belli bir yere otursa da tüketim toplumun oluşması için 19. yüzyılın sonlarına kadar beklemek gerekecektir. Reklamcılığın ortaya çıkışı da aynı yıllara rastlar. Ancak sektörün muazzam boyutlara ulaşması 20. yüzyılın sonudur. Politikacılar bundan etkilenerek siyasi reklama yönelirler. Bu da propaganda maliyetlerini artırır. Belli bir maddi birikime sahip olmayanların adaylığı ve seçilebilmesi en azından Türkiye siyasetinde güç görünmektedir.

Propaganda, iktidar ve egemenlik arzusu ile yapıldığından bazen kişileri doğruyu aktarmanın dışına sürükler. Kimi zaman rakiplerin propagandada yanıltıcı yöntemlere başvurmaları kişileri aynı onlar gibi davranmaya zorlayabilir. Değilse kendilerinin politik yaşamdan silinmesi ve etkisini yitirmesi mümkündür. Manipülasyon propagandanın yanıltıcı yüzünün adıdır. Kişilerin, siyasi partilerin, kurumların veya devletlerin manipülasyona başvurması sıklıkla görülmektedir. Siyasette egemenlik alanları işaretlenmiştir. Bu alanın küçük bir ihlalinde derhal alarm durumuna geçilir. Alan hâkimiyeti kavgasının diğer adı psikolojik harptir.

Bu harpte taraflar kendi yanlarına ne kadar çok insan çekebilirlerse onların mücadeleyi kazanma ihtimalleri artar. Propaganda aslında bir varlık savaşıdır. Varlık savaşında normal sayılmayacak pek yöntemin mubah görüldüğü söylenebilir.

Propaganda bir ikna çabası ise bu çabanın bin bir yolu vardır. Bu yolların her biri kendi içinde bir propaganda türünü oluşturmaktadır. Karalama, iftira ve isnada dayalı yöntemin adı kara propagandadır. Bu yönteme sıklıkla başvurulduğu görülür. Kara propagandada bilginin kaynağı çoğu kez gizlidir. Çünkü kara propaganda ile ileri sürülen iddiaların yanlışlığı ispatlanırsa kara propagandaya maruz kalanın eli güçlenir. İddia sahipleri ise yıpranır. Böyle bir risk karşısında kaynağın gizli tutulması büyük bir önem arz eder. Rakibin tezlerini çürütmeye dönük çalışmaların adı karşı propagandadır. Bu nedenle her düşüncenin bir karşı propagandası vardır denebilir. Genelde iktidar sahiplerinin karşı propagandanın sesini kesmeye dönük çalışmalar içine girdikleri görülür. Bu çabanın adı sansürdür. 1970-1980 arası dönem tam bir karşı propaganda savaşının yaşandığı yıllardır. Sayıları oldukça fazla olan guruplar kendi aralarında olduğu gibi devlet erkiyle de mücadeleye girişmişlerdir. Karşı propaganda faaliyetlerinin ne olduğunu anlamak için 1970-1980 arasında yaşanan olaylara bakmak yeterli olacaktır. Beyaz propaganda gurupların bir nevi kendilerini tanıtma faaliyetidir. Bilginin kaynağı bellidir. Güvenirliği yüksektir. Beyaz propaganda da hiçbir yalana ve iftiraya ya da abartıya yer verilmez. Günümüzde propaganda türleri birbirinin içine oldukça fazla girmiştir. Beyaz propaganda bunların içinde oldukça az yer tutmaktadır denebilir. Siyasi liderlerin konuşmalarının içeriğine bakıldığında denilen daha iyi anlaşılacaktır. Gri propaganda da doğru bilginin yanında yalanı da yerleştirme durumu vardır. Beyaz propaganda ile kara propagandanın karışımı söz konusudur.

Lider odaklı siyasetin yürütüldüğü, ataerkil toplumlarda parti genel merkezinin gözüne girmemiş kişilerin aday listelerinde kendilerine neredeyse yer bulmaları imkânsızdır. Dikey propaganda alttan üste veya üstten alta hiyerarşik bir propagandayı ifade eder. 1970-1980 arasında kimi partiler için dikey propaganda oldukça önemlidir. Milletvekili aday listelerinin parti genel merkezi tarafından belirlenen partilerde bunu aksini düşünmek neredeyse imkânsızdır. Oysa ki adaylarının büyük çoğunluğunu ön seçimle belirleyen AP gibi partilerde delegelerle, partililerle ve vatandaşla temas oldukça önemlidir. Değilse adayın listeye girme ihtilali yoktur. Tabana dönük böylesine bir çalışmaya yatay propaganda denmektedir.

Baskın propaganda umulmadık zamanda rakip tarafından yapılan propaganda atağıdır. Seçime yakın hiçbir kimsenin düşünemeyeceği bir vaatte bulunmak veya rakibi yıpratmak için son anda onunla ilgili bir iddiayı dile getirmek baskın propagandaya örnektir. Baskın propaganda da rakibe, aleyhinde çıkacak iddiaları boşa çıkaracak bir zaman bırakılmaz. Kişi bunu yaparken seçim gelir çatar. Bozmayı, dağıtmayı, kavgayı, birbirini düşürmeyi amaçlamış propaganda kışkırtıcı propagandadır. 1970-1980 arasında Türkiye'de özellikle gençler kışkırtıcı propagandanın etkisinden kurtulamamışlardır. Bütünleştirici propaganda çalışmaları çeşitli sabotajlarla akamete uğratılmıştır. Gurupların tam bir araya gelip meseleyi kendi aralarında tartışacakları vakit yapılan bombalı saldırılar veya suikastlarla taraflar tekrar birbirine düşürülmüştür. 1970-1980 arasındaki propaganda çalışmaları bu nedenle gizli örgütler, istihbarat servisleri ve uluslararası ilişkiler boyutunda mutlaka ele alınmalıdır.

Propagandanın özünde duyguları harekete geçirmek vardır. Belli bir ruhtan veya heyecandan uzak propaganda çalışmasının çoğu kez başarısız olacağı söylenebilir. Sloganlar propagandanın duygusal yönünü teşkil ederken istatistikler akılcı kısmını oluşturmaktadır. Propaganda insan kazanma, taraftar edinme çabasıdır. Karşıdaki kişilerden bazı şeylerden vaz geçmesi istenir. Örneğin savaş esnasında propagandanın temel amacı ölecek adam bulmaktır. Kişiler dolayısıyla niçin fedakârlıkla bulunduklarını bilmek isterler. Akla hitap eden propaganda kalıcıdır. Propagandanın iki yüzü akıl ve duyguya seslenmek beraber kullanılmalıdır. Ancak bunların hangi tozda veya oranda kullanılacağı propaganda konusunun kendisi belirler. Bu oranı gerçek anlamda yakalayan çalışmalar çoğu kez bir sonuca ulaşabilir. Temsil yoluyla propaganda, en etkili propaganda yöntemlerinden birisidir. Hatta tersine etki dahi yapabilir. Dediğini, haykırdığını kendisi yaşamayan bir politikacı etkili olmaz. Hatta onun bu durumu kendisinin rakipleri tarafından karşı propaganda konusu yapılır. Rakip güç kazanırken kendisi gittikçe geriler. İnsanlar, reklamlarda kendisinin temsillerini görmek isterler. Bu nedenle siyasi parti afişlerinde çoğu kez işçi, memur, ev hanımı, köylü, çocuk, kadın fotoğraflarına yer verilir. Çok partili yaşama geçişte DP, CHP'nin milleti temsil etmediğini iddia eder. Bunun için CHP içinden derlediği örnekleri ön plana çıkartır. Bu örneklerin iddiasını güçlendirecek örnekler olmasına dikkat eder. Alınan oy oranlarına bakılacak olursa

DP'nin CHP'nin milleti temsil etmediğine dair algı oluşturma çabasında başarılı olduğu gözlenir. 1970'lerde Ecevit'in CHP'nin başına gelmesiyle ülke genelinde tekrar CHP'nin halkın temsilcisi olduğuna dair algı güçlenir. Bu nedenle çok partili yaşam sürecinde CHP tarihinin en yüksek oyunu alır. Bunun üzerine AP, değişik konuları bahane ederek ülke genelinde düzenlediği bayrak mitingleriyle ve tozunu artırdığı dini söylemle bunu kırmak ve tekrar kendi lehine döndürmek için çaba harcar. Günümüz propagandasının anlaşılmasında bu örnekler birer anahtar görevi üstlenecek gibi durmaktadır. Kurum propagandası denilen konu sosyolojik propagandanın kendisi olmaktadır. 1970'lerde başlayan ve günümüze kadar gelen Fethullah Gülen oluşumu sosyolojik propagandaya iyi bir örnek teşkil eder. Cemaat tarafından yaptırılan ve işletilen okulların temizliği, teknik imkân zenginliği, öğrencilerin efendiliği ön plana çıkartılarak Fethullah Gülen ve cemaati büyük bir destek bulmuştur. Cemaat sonradan büyüyüp bankacılık, basın-yayın, medya, perakende sektörü gibi pek çok alanda faaliyet gösterse de eğitim veya okullar üzerinden yürütülen sosyolojik propaganda hep merkezde kalır. Samanyolu TV'de yayımlanan Ayna programı, dünyayı dolaşan bir gezi programı niteliğindedir. Dünyanın neresine gidilirse gidilsin buradaki cemaat okulları ekrana taşınır. Okulların başarıları anlatılır. Hatta sosyolojik propagandanın cemaatin diğer faaliyetlerini paravan vaziyeti gördüğünü iddia edenler dahi olmuştur.

Algı, bir uyarıcının fark edilmesidir. Bunun bir şekilde anlamlandırılmasıdır. Zihin yapısal olarak yanılmaya müsaittir. Propaganda ise çoğu zaman algı oluşturmak veya mevcut bir algıyı yıkmak üzerinedir. 1970-1980 yılları arasında algı yönetimi gibi kavramlar pek kullanılmamaktadır. Ancak yapılan tüm faaliyetlerin neredeyse zihinleri ele geçirmek amacında olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde kullanılan algı yönetimi kavramı ise bilimsel içerikten ziyade kendisi de bir propaganda söylemidir. Bir siyasi parti adına ortaya atılan iddialar için o parti bu iddialar bir algı yönetimin işidir diyerek kolaycı bir karşı propaganda yöntemine sığınmaktadır diyebiliriz. Anket sonuçlarının kimisi maniple edilerek verilir. Bir partinin seçim kazanacağı iddiası o partinin seçim kazanmasından daha önemlidir. Bu algının toplumda oluşması o partinin tekrar seçilmesini sağlayabilir. Bunu basın yayın veya medya eliyle partiler yapabilir. Mitingler devasa meydanlarda yapılır ve buralara yeteri kadar insan toplanabilirse bu algı oluşur. Oraya adam toplamanın ise bin bir yolunun olduğu söylenebilir. Demirel, 1977 seçimleri sonrası kurulan Ecevit

hükümeti için kurulduğu günden itibaren sürekli yıkılacak demiştir. Hemen her yerde miting düzenlemiştir. Sağ basını bunun için kullanmıştır. Ecevit hükümetinin hızlıca yıkılmasının nedenlerinden birisi de bu olmalıdır.

Yüz yüze iletişim hiç etkisini kaybetmeyecek geleneksel bir propaganda türüdür. Ancak kitle iletişim araçlarından propaganda anlamında hakkıyla yararlanmamış veya yararlanamayan bir siyasi oluşumun başarı ihtimali düşüktür denebilir. Sinema, radyo, televizyon, internet kitle iletişim araçlarıdır. Sinema, radyo, relevizyon modern çağın ürünüdür. İnternet ise post-moderndir. Bu nedenle kitle iletişim unsuru olsa da kişisel olma tabanına dayanır. Radyo-Sinema birer propaganda aracı olarak önemini korusa da günümüzde propaganda açısından TV ve internet ön plana çıkmaktadır. TV, 1970'lerde Türk toplum yaşantısının içerisine yavaşça girer. Bu nedenle radyo ve sinema bu yıllarda ön plandadır. MHP, ülkücü hareket adıyla meydanlarda savaş verirken Güneş Ne Zaman doğacak gibi o günkü meşhur Cüneyt Arkın gibi sanatçıların oynatıldığı filmler de bu düşünceyi desteklemektedir. MSP ve Erbakan topluma inancımızı yaşamalıyız şeklinde bir öneri sunarken Birleşen Yollar adlı filmde Türkan Şoray rol almakta ve film huzur İslam'da sonucuna izleyicileri götürmektedir. Tarık Akan ve Cüneyt Arkın'ın başrol aldığı Maden filmi sermayeyi eleştirmekte, işçi haklarını gündeme taşımaktadır. Sermaye ile işbirliği yapan sendikal anlayışa öfke kusmaktadır. Bu tip filmler de 1970'lerde işçi sınıfının yükselişinde etkili olmuştur şeklinde düşünülebilir.

Haşhaş yasağının kaldırılması, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonucu sadece ambargo ile Türkiye yola getirilmeye çalışılmaz. Midnight Express (Gece yarısı Ekspresi) adlı filmle Ecevit ve Türkiye imajı uluslararası arenada yerle bir edilir. Filmde Türk insanı uyuşturucu kaçakçısı, işkenceci, zalim ve gaddar gösterilir. Film dolaylı yoldan o günlerde tekrar ortaya atılan Türklerin Ermenileri sözde soykırıma uğrattığı iddialarını destekler. ASALA faaliyetlerini de bir nevi meşrulaştırır. Bir büyükelçimiz katledildiğinde o ülke kamuoyunda derinden bir ses hak ettiler der. Yine o yıllarda döviz darboğazı yaşayan Türkiye turizm atağına kalkışır. Ancak bu çabalar dış dünyada yürütülen Türkiye'ye karşı olumsuz algı oluşturma çalışmaları karşısında zayıf kalır.

1970-1980 arası anarşi ve terör yıllarıdır. Bu gerekçeyle ülkede defalarca belli yerlerde sıkıyönetim ilan edilir. Özellikle ana akım basında, radyo ve televizyonda

kendilerini ifade imkânı bulamayan guruplar duvarları kendilerine propaganda alanı olarak seçerler. Duvarlara yazı yazmak, bir propaganda unsuru olduğu gibi bir bölge işaretlemenin de diğer adıdır. Duvar yazıları guruplar için bir bölgenin hâkimiyetinin sembolü gibidir. Duvar yazılarını dönemin gurupları bu gözle baksalar da bugünden o güne bakıldığında bunun toplumda olumlu bir propaganda etkisi gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Guruplar, mezarlık duvarlarına, Pamukkale travertenlerine kadar işi götürmüş bunlar toplumda tepki oluşturur. En önemlisi duvar yazıları kimi zaman özel mülk ihlalidir. Kişiler evlerinin fabrikalarının duvarlarına yazılsın istememişlerdir. Duyulan tepki çoğu kez gizli kalır. Çünkü toplumda korku hâkimdir. Duvarlara yazanların içinde kimi zaman polislerin dahi bulunması işi içinden çıkılmaz hale sokar. Guruplar duvar yazıları nedeniyle birbiriyle kavga ederler. Olaylar nedeniyle pek çok tutuklama gerçekleşir ve pek çok kişi hayatını kaybeder. Ecevit, Taksim mitinginde "*biz milliyetçiliği şehrin duvarlarına değil Kıbrıs'ın dağlarına yazdık"* derken ne tür politikanın halkın nezdinde rağbet göreceğinin işaretini verir. 1977 seçimlerinde Ecevit büyük bir oranda oy alır.

Kitap, gazete, afiş, broşür ve bildiriler birer propaganda vasıtalarıdır. 1970-1980 arasında toplumun bir bölümü kamplara bölünür. Ancak gurupların okumaya önem verdikleri, taraftarlarına belli kitapları okumaları konusunda sürekli telkinde bulundukları bilinmektedir. Dönemin öğrencilerinin büyük çoğunluğunun paralarının büyük bir kısmını kitaba yatırdıkları söylenmektedir. Gazeteler taraftır. Ana akım basın dahi sağ ve sol görüş olarak gruplandırılabilir. Ancak bunun yanında merkez sağ ve solun dışında kalan uç akımların dahi kendilerine özgü gazete ve dergilerinin olduğu dile getirilmektedir. Kişiler sahip oldukları ideolojileri taşıdıkları gazeteden dahi belli etmektedir. Gazeteler, 1970-1980 arasında birer propaganda aracı olduğu gibi propaganda temsili ve ideolojik kimlik bildirim araçlarıdır. 1961 Anayasa'nın getirmiş olduğu özgürlük ortamıyla 1970-1980 arasında çok çeşitli alanlarda kitap, dergi ve gazetenin yayımlandığı görülür. Ancak anarşi artıkça demokratik yapıdan ve özgürlükler ortamından geri adım atıldığı görülür. Sıkıyönetim mahkemelerince pek çok dergi, gazete kapatılır. Oldukça fazla sayı da kitap da toplatılır. Kitap, gazete ve dergi mükelleflerinin bir kısmı hapse girer. Bu uygulamalardaki amaçlardan birisi komünist propagandayı engellemektir. Kitap, dergi ve gazetelerin toplatılmasıyla ülkede genel asayiş ve huzur hedeflendiği de resmi ağızlarca vurgulanır. Ancak

huzuru ve asayişi sağlama konusunda başarı sağlanamaz. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte kimi kitaplar birer ideolojik kimlik aygıtları olduğu için pek çok kişi bu kitaplardan kurtulma yolunu seçer. Diğerlerine ise 12 Eylül yönetimi el koyar.

Afiş, özellikle Sanayi Devriminden sonra gelişmeye başlar. II. Dünya Savaşı yıllarında ise Rusya, Almanya, Amerika, İngiltere gibi devletlerce etkili bir biçimde kullanılır. Vurucu bir slogan ve söylem ile resim ya da grafik tasarımı içeren bir afişin çok ciddi bir biçimde etkisinin olduğu genel kabul görmektedir. Çok partili yaşama geçiş sürecinde DP tarafından hazırlanan ve bir eli gösteren *"yeter söz milletindir"* afişi Türk demokrasi tarihindeki unutulmaz afişleri arasında gösterilmektedir. İnsanların pek çoğunun zihni tembel olduğu varsayılmaktadır. Uzun metinlerin okunması pek çok kişi tarafından sıkıcı bulunmaktadır. Afişler bunun için propaganda anlamında hayati önem taşımaktadır. Günümüzde basılı afiş varlığını devam ettirse de internette özellikle sosyal medyada caps adı verilen resimli yazı paylaşımları da mantığını ve kökünü afişlerden alır. 1970-1980 arasında tam bir afiş mücadelesi yaşanır. Duvarlar, camlar pek çok yer afişlerle kaplanır. Bu afişlerin bir kısmı da yasadışıdır. 1970-1980 arasında guruplar meydanlarda, istasyonlarda, okullarda ve okul önlerinde bildiri dağıtır. Bu bildiriler genelde el kadar büyüklüktedir. Kimi zaman guruplar arasında bildiri kavgaları yaşanır. Bu kavgalar bazen ölümle biter.

Yürüyüşler, miting ve forumlar taraftar kazanmayı hedeflemiş bir propaganda yöntemidir. Aynı zamanda devasa kalabalıkların içinde bulunmak taraftarın her birinin guruba karşı aidiyetini güçlendirir. Oluşumun geleceğine dair ipuçları verir. Taraftarın özgüvenini artırır. 1977 seçimleri öncesinde Ecevit'in düzenlemiş olduğu mitinglerde manzaranın gösterdiği yeni bir iktidar doğuyor şeklindedir. Bu manzara kararsızları da etkileyerek CHP'nin daha çok oy almasını sağlar. Seçim sonrasında ise MC hükümeti AP'den istifa ettirilen vekillerin gensoruya sağladıkları katkıyla düşürülür. Ecevit hükümeti yine bu eski AP'lilerin desteğiyle kurulur. Bunun da psikolojik etkisiyle Demirel ülke genelinde sürekli mitingler tertip eder. AP taraftarının ve partililerin seçim hüsranı sonucu ümitsizliğe düşmesini engeller. 1979 araseçimlerinde Demirel sürekli yapılan mitinglerin meyvesini toplar. Ecevit iktidar olmanın getirdiği sorumluluk veya meşguliyetle aynı şekilde AP'nin mitinglerine cevap veremez. Mitinglerin önemi çok öteden beri bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Samsun'a çıkışından hemen sonra Havza ve Amasya Genelgeleriyle

işgallere karşı mitinglerin tertip edilmesini istemesi protesto eylemlerinden daha çok kendini yalnız ve güçsüz hisseden Anadolu insanına mesaj verme amacındadır. Şevk verilen halk silahlı mücadeleye psikolojik olarak hazırlanmaktadır. Yoksa protesto mitingleriyle emperyalist güçlerin işgallerden vaz geçeceğini düşünmek pek doğru olmaz. Sömürü için devasa savaşları göze alan emperyalist devletlerin protestolarla amaçlarından vazgeçeceğini düşünmek iyimserliktir. Yine söz konusu genelgelerden sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün görevden alınmak istenmesi protesto mitinglerinin kendisinden ziyade Mustafa Kemal'in zekice ortaya koyduğu bir planı ve oluşacak ulusal şevki ve birliği engelleme çabasının bir ifadesidir. 1970-1980 arasında ise tüm gurupların miting ve yürüyüşlerin önemini kavradığı iddia edilebilir. Resmi makamların yasaklarına rağmen kimi guruplar ısrarla mitingler tertip ederler. Bu tarz mitinglere korsan miting denir.

Fotoğraf, müzik heykel gibi sanat dallarının salt sanat olduğunu iddia etmek pek doğru görünmemektedir. Her ideoloji kendi sanatını oluşturur veya belli sanat akımlarından veya oluşumlarından beslenir. Cumhuriyet, medeni insanlık âleminin seviyesinin üstüne çıkma idealiyle kurulur. Bunun için radyolarda sürekli belli anlayışta müzikler çalınır. TV yayınları başladıktan sonra da bu anlayış belli bir süre devam eder. Ancak bu idealin tutması için toplumun belli bir refah seviyesine çıkartılması gerekmekteydi. Cumhuriyet köylü toplumu üzerine kurulur. Toplumun geneli okuma-yazma bilmemektedir. Yapılan eğitim ve kalkınma hamleleri bu durumu birden bire düzeltemez. Bu nedenle devletin halka sundukları ile halkın talepleri farklılaşır. Çok partili yaşama geçiş sürecinde DP seçim meydanlarında mitinglerde davul ve zurnayı devreye sokar. CHP, Halkevleri kanalıyla bandoyu kullanır. CHP, elitiz olurken DP popülist olur. DP'nin bu halk tabanlı tutumu teveccüh gördükçe CHP de zamanla kendi anlayışında değişikliğe gider. 1970-1980 arasında her yer işçi marşlarıyla inlemektedir. Ülkücü kanadın da kendilerine özgü marşları vardır. Bu yıllardaki en önemli gelişme popüler müzikten ve halk müziğinden kimi şarkıların uyarlanarak seçim şarkısı yapılmasıdır. Seçim otobüslerine monte edilen hoparlörler ve teyp ile meydanlar bu şarklılarla inletilir. 1970-1980 arası sadece müzik ve propaganda başlığı adı altında araştırma konusu olabilir. Bu dönemin bu açıdan daha ayrıntılı araştırılmasında fayda vardır diye düşünmekteyiz.

Propagandanın derin ve oldukça eski bir tarihi vardır. Bu uzun tarihi özünde anlamak için umut, günah keçisi, tedrici, ajitasyon, din ile düşman ve düşman var etme kavramlarını bilmenin zorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Din faktörünü göz ardı ederek propaganda tarihini anlamak neredeyse imkânsızdır şeklinde iddiada bulunabiliriz. Monarşilerde egemenlik tek kişiye bırakılır. Ancak bunun meşrulaştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde egemenliği kabul ettirmek güçleşir. Tanrı adına bu yetkinin yürütülüyor olması büyük önem arz etmektedir. Günümüze yaklaştıkça egemenliğin kaynağı din olmaktan çıkar. Ancak din halen bir egemenlik vasıtasıdır. Çok partili yaşama geçildiğinde DP ve devamındaki sağ partiler CHP'yi tek partili yıllarda din konusunda uygulamalarıyla eleştirirler. 1970-1980 arasında AP ve Demirel tarafından da benzer politika yürütülür. Konuyla ilgili çok derin politik analizlerden öte basit bir seçim şarkısından dahi durum anlaşılmaktadır. *"Komüniste oy verme, din iman kalmaz Zühtü!"* bu söz o gün meydanlarda çalınan şarkılardan sadece bir dizedir. Marx'ın din afyondur sözü üzerinden sol görüşler dinsizlikle itham edilir. Kimi sol görüşler sağ partileri dini kullanmakla itham ederken sağ eğilimdeki partiler de onları dini değerleri hiçe saymakla ve halka karşı saygısızlık yapmakla suçlarlar. Öyle ya da böyle 1970-1980 arasında din propagandanın tam göbeğinde kalır. Erbakan'ın AP'den aday gösterilmemesi, MNP ve MSP'nin kurulması sonucu AP'den bazı oyların MSP'ye kayması AP'nin dini söylem dozunu artırmasına yol açmıştır denebilir. AP, sürekli bölünmektedir. Böylesine bir şartta AP'nin oylarını koruması gerekmektedir. Onun da adresi bellidir.

Siyaset umut dağıtma işidir. Kim umut verirse ya da umut verme konusunda güven sağlarsa siyasette başarılı olur. Umut özlemini huzursuz, kötü bir ortamın varlığı artırır. Anadolu'nun işgali, işkenceler ve zulümler Mustafa Kemal'in umut olarak ortaya çıkmasının arka planını oluşturur. Umut olacak kişinin geçmiş yaşantısı ve kişiliği önemlidir. Yıllarca siyasette olan problemler karşısında ciddi önermeleri olmayan kişilerin pek umut olma şansları yoktur. 1970'lere geldiğimizde İnönü yaşlanmıştı, yıllardır siyasetin içindeydi. Bu ve benzeri nedenlerle CHP belli bir oy oranının üzerine çıkamamaktaydı. Merkez sağda ise 1960'ların ortasından itibaren Demirel vardı. AP bölünmüştü. Sokak olayları gittikçe artmaktaydı. Ecevit'in heyecanı, söylemleri ve CHP'nin başına geçmesi onu birden umut haline getirir. 1974 seçimlerinde CHP'nin seçim başarısının altında yatan temel dinamik budur. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla ve haşhaş ekim yasağını kaldırılmasıyla Ecevit bu

umut halini halkın gözünde boşa çıkarmamış oldu. Erken genel seçime gitmek istedi. Erken seçim kararını muhalefet engeller. Ecevit iktidardan düşer. Ambargo vb. uygulamaların etkisi MC hükümetleri döneminde görülür. Diğer bir ifadeyle Ecevit'e dair umut algısı henüz aşınmamıştır. Aynı algıyla 1977 seçimlerinde CHP büyük bir ivme yakalar. İktidar Ecevit bu sefer ambargonun getirdiği sonuçları kucağında bulur. Ecevit'in tekrar başa gelişi bazı kesimlerde fazlasıyla rahatsızlık oluşturur. Ecevit kısa sürede umut olmaktan çıkar. 1979 ara seçimlerin sonuçlarını gördükten sonra görevinden istifa eder.

Yapı propagandası Romalılardan beri uygulanan bir propaganda tekniğidir. Yapı propagandasına taş propagandası da denmektedir. Roma hamamları, amfi tiyatroları sadece belli fonksiyonları yerine getiren yapılar değillerdir. Roma gücünü ortaya koymaktadırlar. Yapıların ihtişamı Roma egemenliğinde yaşayan halklara Romanın gücüne inandırmada yardım eder. 1970-1980 arasında yapı propagandasını en iyi yürütenlerden birisi de AP ve Demirel'dir. AP iktidarı döneminde yapılan Boğaziçi(Şehitler) Köprüsü ile Keban Barajı gibi devasa yapılar AP'nin propagandasının temel unsurları haline gelir. Hatta buradan yola çıkılarak Demirel'e barajlar kralı şeklinde unvan da bulunur. 1960'ların sonunda temelleri atılan Boğaziçi Köprüsü Cumhuriyet'in 50. Yılının onuru şeklinde takdim edilir. Köprünün açılışı ise Cumhuriyetin 50. Yılı olan 1973 yılı olarak hedeflenir. Bunlar, Demirel'e göre Cumhuriyet'in ve AP'nin birer prestij projeleridir. Günümüzde Adalet ve Kalkınma Partisi de yapı propagandasını iyi yürütmektedir. Ülkenin içinden geçtiği onca riskli sürece rağmen Adalet Ve Kalkınma Partisi iktidarını kısmen bu yapı propagandasına borçludur. Yavuz Sultan Köprüsü, Avrasya Tüneli, Marmaray önemli projelerdir. Nisan 2017'de yapılacak anayasa değişikliği referandumu öncesinde Çanakkale Boğazı üzerinde yapılacak asma köprünün açılış töreni yapılacaktır. Köprünün adı Çanakkale 1915'tir. Cumhuriyet'in 100. Yılı 2023'te açılacaktır. Anayasa değişikliğiyle muhalefet Cumhuriyetin ortadan kaldırılacağını iddia etmektedir. Büyük bir ihtimal iktidar *"Biz ise cumhuriyetin 100. Yılını bu şekilde dev eserlerle taçlandırıyoruz"* şeklinde propaganda çalışması yürütecektir. Böylesine bir çalışmanın referandum sonuçlarını belli bir oranda etkisinin olacağını varsayımında bulunabiliriz ya da iktidar bu varsayımda bulunmaktadır. 1978 Ecevit iktidarı döneminde devasa yatırımlar görülmez. Ecevit, önceki iktidarların göz boyamak için temeller attığını, öncelikle bunları tamamlamak gerektiği üzerinde

durur. 1970-1980 arasında devlet bütçesindeki yetersizlikler ve de inşaat teknolojisinin henüz yeteri kadar gelişmemiş olması nedeniyle inşaatların tamamlanması zaman almaktaydı. Bütün bu nedenlerden dolayı Ecevit hükümeti yapı propagandası açısından başarısız olur. 1970'lerde köyden kente göç artar. Bu kentlerde konut talebini artırır. Sonuçta iki temel sorun ortaya çıkar bunlardan ilki kiraların yüksekliği diğer ise gecekondu sorunudur. Ecevit iktidarı ilk-kez devletin toplu konut yapmasından söz eder. Toplu konut idaresinin kurulacağını dile getirir. Ancak vatandaş bunun sonuçlarını hemen göremediği için mevcut sorunların vaat edilmiş çözümleri üzerinden değil mevcut durum üzerinden Ecevit'i değerlendirir ve ona 1979 seçimlerinde oy vermez. Ülkenin her yerinde toplu konutlar kolayca ve hızlıca yapılabilseydi ve iktidar bununla ilgili yapı propagandasını iyi yönetseydi Ecevit iktidarı daha uzun sürebilirdi varsayımında bulunabiliriz.

Türk siyasi yaşamında enkaz edebiyatı yaygındır. Her iktidar karşılaştıkları her problemde hemen geçmişe gönderme yapar ve enkaz devraldıklarını söyler. Geçmiş onlar için birer günah keçisidir. 1970-1980 arasında sağ iktidarlar yapamadıkları her şeyi sol gurupların sabotajlarına veya engellemelerine bağlarlar. 1978'de kurulan Ecevit hükümeti ise problem artıkça bir önceki hükümet MC hükümetlerini ve Demirel'i suçlar. Bu suçlamalar belli bir yere kadar işe yarayabilir. Ancak sorunlar dayanma sınırının üstüne çıktığında halkın siyasi tercihlerinin değişime uğradığı görülür.

Her düzenin eşik bekçileri bulunur. Düzenin eleştirilmesine belli bir yere kadar izin verilir. Daha fazlasında bu eşik bekçilerinin harekete geçtiği görülür. Bu nedenle eşik bekçilerinin müdahalesini engellemek, toplumu değişime hazır hale getirmek için bazı politikaların zamana yayılarak dillendirilmesinde veya uygulanmasında guruplar fayda görürler. Ecevit, 1977 seçimleri öncesinde çok sert söylemlerde bulunmuştur. Bu söylemler belki Ecevit'in seçim kazanmasına katkı sağlamıştır. Ancak sermaye gurupları Ecevit iktidarına baştan itibaren şüpheyle yaklaşmışlardır. Ecevit, iktidar olmanın ve bir devlet yönetmenin sorumluğuyla söylemlerini iktidarda yumuşatsa da bunun pek faydası olmamıştır. Yokluklar döneminde kimi iş adamlarının Ecevit hükümetinin yağ vb. üretimi artırın talimatına rağmen bunu yapmadıklarını iddia edenler vardır. Uzayan kuyruklar Ecevit iktidarının aslında sonunu hazırlamaktadır. Ecevit tedrici yöntem açısından doğru bir propaganda tekniği uygulamamıştır denebilir.

Klasik Hollywood anlatısı temelde iyi ile kötünün çatışmasından beslenir. Film boyunca izleyici iyi ile kötünün arasındaki amansız mücadeleyi izler. Hollywood yapımcıları bu çatışma olmaksızın izleyiciyi perdeye veya ekrana bağlamanın imkânsızlığına inanırlar. Hatta kötü olarak ileri sürülen düşman miti en az iyi kadar güçlüdür. Yoksa kazananı baştan belli bir filmi yine kimse izlemez. Düşman sonuna kadar direnir. Hatta bazen yener. İyi kendini toplar bir daha savaşa kalkışır. Onlarca küçük ve orta ölçekli çatışmadan sonra büyük bir çatışmayla film doruk noktasına ulaştırılır. Normalde ölümcül yara alan bir canlının adrenalin biraz daha ayakta kalmasını sağlar. Öz biçimde söylemek gerekirse hiçbir siyasi oluşumun rakip olmadan uzun süre ayakta durması mümkün değildir. Taraftarlar heyecan duymadıkları bir yerde uzun süre kalmak istemezler. Mücadele, hedef taraftarı canlı tutar. Bu nedenle düşman yoksa bile kimi oluşumların kendi selametleri için düşman var ettikleri söylenmektedir. 1970-1980 arasında sağ görüş için komünizm; sol görüş için sermaye birer düşmandır denebilir. Birincisine göre düşman vatanın birliğini, mülkiyeti, dini-imanı tehdit etmektedir. İkincisine göre ise emek alın teri tehdit altındadır. Sömürüye son verilecektir. Düşmanlar o denli güçlü oluşturulmuştur ki gerginlikler ve çatışmalar sokağa yansımıştır. Koskoca ülke bir mücadele ve savaş alanına dönmüştür. Aslında tehdit altında olan insan yaşamıdır. Çünkü çatışmalar her gün ciddi ölümlere neden olmaktadır. Ancak guruplar çatışmanın doğurduğu toplumsal adrenalin sebebiyle uzun süre bu gerçeği görememişlerdir.

Ajitasyon kışkırtmak, harekete geçirmek anlamlarına gelmektedir. Siyasette ve politikada daha çok çocuk ve kadın ajitasyonun yapıldığı söylenebilir. İnsanlar, bir savaşta askerlerin ölmesini bir nebze olsun sineye çekebilir ancak çocukların ölmesini çoğu vicdan kabul etmez. Bu gerçekten hareketle çocuk ve kadınların sorunlarını abartarak siyasette verilir. Ya da istisnai bir durum genelleştirilerek bir gurubu yıpratma aracı haline getirilebilir. Sadece Türk siyasetinde değil dünya siyasetinde de ajitasyona sıklıkla başvurulur. Amerika ve Batı Hitler'e karşı ajite afişleri kullanmışlardır. Afişlerde sürekli kadın ve çocuklar resmedilmiştir. Çocukları ve kadınları Nazilerin insafına bırakma denmektedir. Vietnam Savaşı sırasında ölen Vietnamlı kadın ve çocukların fotoğrafları Amerikan basınında yayımlanınca Amerikan kamuoyunda diğer etkenlerle birleşerek büyük bir infial olur. Amerika tepkiler üzerinde Vietnam'dan çekilir. Amerika kadın ve çocuk ajitasyonunun nereye varacağını bildiği için bundan sonra bunu engelleme yolunu seçer. Biz dünyanın

herhangi bir yerinde Amerikan müdahalesi olduğunda sadece patlayan bombaları görürüz. Bombanın düştüğü yerdeki ölen insanların fotoğrafları veya görüntüleri pek yansımaz. Yaşlılık aylığı Demirel iktidarı döneminde çıkarılır. AP, bunu sürekli seçim çalışmalarında kullanır. Ancak yaşlılık aylığından erkekler de yararlansa da Demirel'e sarılmış bir yaşlı kadının yer aldığı afiş her yerde dolaşır. Afişte resimdeki yaşlı kadının şahsında tüm yaşlı kadınlara işaret edecek biçimde "*Namerde muhtaç etmedik"* yazmaktadır.

Propaganda tarihini Eskiçağlardan Roma İmparatorluğuna kadar ayrı bir süreçte; Türk-İslam propaganda tarihini ayrı süreçte değerlendirmek daha yararlı olacağı görüşünü burada dillendirebiliriz. Propaganda Sanayi devriminden sonra bambaşka bir hal alır. Kitlelerden ve kitle iletişiminden ve kitle iletişim araçlarından söz etmek sanayi devriminden sonra mümkün olur. Propaganda teknolojik gelişmelerle öyle bir hal alır ki hiç televizyon seyretmeyen birisi dahi televizyonun etkisine maruz kalır. Televizyon izleyenler o denli fazladır ki ister istemez kişi bu insanlar kanalıyla televizyonun etkisine girer. Günümüzde o denli etkiye maruz kalmaktayız ki hangisi bizim gerçek düşüncelerimiz bunun tespiti dahi güçtür. Habermas Sanayi devrimiyle ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve bu alandaki tekelleşmeyle birlikte kamuoyu denilen kavramın içinin boşaltıldığından söz eder. Ona göre egemen sınıflar kendi görüşlerini kamu görüşü olarak takdim etmekte; belli bir süre sonra da toplumu buna inandırmaktadır. Endüstri çağında propaganda konusu ayrıca incelenmelidir. Bununla ilgili kimi iletişim çalışmaları yapılmış ama işin tarih boyutu biraz zayıf kalmıştır. Bu alanda ayrıntılı bütüncül çalışmalara ihtiyaç vardır.

1970-1980 arası Türk tarihi ve siyasi geçmişimiz adına önemli bir dönemdir. Bu dönemin bitiminden hemen sonra liberal ekonomiye geçilmiştir. Hatta liberal ekonominin temelleri bu dönemin sonunda 24 Ocak 1980 kararlarıyla atılmıştır. Dolayısıyla günümüz Türkiye'sini anlamak, bugünün ekonomik ve sosyal yapısını temellendirmek için mutlaka 1970-1980 arası dikkatlice incelenmelidir. Bu döneme ait pek çok spesifik araştırma yapılmıştır. 24 Ocak Kararları, 12 Mart Muhtırası, 1977 seçimleri, Kıbrıs Müdahalesi gibi pek çok konuda araştırma yapıldığı söylenebilir. Ancak dönemi bir bütün olarak ele alan çalışmalar oldukça azdır. Tezimiz bir bütüncül çalışma örneğidir. Sadece propaganda ayağını ele almaktadır. Yine algı konusu propaganda kavramıyla paralel olarak ele alınmıştır. 1970-1980

arasında gurupların eğitim alanını çok önemsediklerini ve bu alanı ele geçirmek için var güçleriyle çalıştıklarını söyleyebiliriz. Sıkça iktidarların değiştiği 1970-1980 arasında iktidarların ilk müdahale ettikleri alanlardan bir tanesi eğitimdir. Çıkan şiddet olaylarının çoğu da okul ve öğrenci merkezlidir. Öğretmenler de zamanla bunun bir parçası olmuşlardır. Gelinen noktada öğretmen birer propaganda aracı olunca susturulması gereken bir varlık olarak görülmüş öğretmen cinayetleri artmıştır. O günün gençleri bugünden o güne baktıklarında dış güçlerin kendilerini kullanmış olduklarını fark ettiklerini söylerler. Sağcısı da solcusu da aslında yaptıklarını ülkesi için gerçekleştirdiğini söylerler. 1970-1980 arasını kayıp yıllar olarak nitelerler. Ülke bu yıllarda gençlerini, insanını, enerjisini ve zamanını kaybetmiştir.

Algı deşebilir. Aynı anda aynı nesneye karşı farklı kişilerin algılarının aynı olması çoğu kez mümkün olmaz. Yine aynı kişinin aynı nesne veya olaya karşı algısı zamanla değişebilir. Algılarımızın üzerinde maruz kaldığımız dış etki oldukça belirleyicidir. 1973 seçimlerinden önce Ecevit'e dair farklı algılardan söz edebiliriz. Ecevit sağ görüş açısından aşırı sosyalisttir. Ecevit, İnönü'yü devirerek CHP içinde liderliğe geldiği için söylemlerinden yola çıkarak kimi CHP'liler tarafından Atatürk ve CHP mirasını reddeden adam olarak dile getirilir. CHP içinden büyük bir çoğunluk da ona destek verir. Ecevit halk nezdinde ise büyük bir oranda umuttur. Hatta Ecevit'e dair bu algı CHP'nin geneli hakkında halk üzerindeki algısını da değiştirir. Ecevit'in getirdiği havadan yararlanarak sayıları azımsanmayacak kadar çok kişi yerel seçimlerde CHP'den belediye başkanı, belediye meclisi üyesi, il genel Meclisi üyesi seçilir. Ancak Ecevit'in iktidar olmasıyla ülkenin içindeki durum Ecevit algısını yerle bir eder. Özellikle muhalefetin bununla ilgili algı oluşturma çabaları Ecevit'e dair algının yerle bir olmasına etkilidir. Muhalefete göre Ecevit hükümeti anarşinin kaynağıdır. Çünkü bu hükümet bu şekilde faaliyet gösteren dernek ve oluşumların desteğiyle iktidara gelmiştir. Muhalefete göre motel pazarlıklarıyla oluşturulan hükümet gayr-i ahlaki ilkelerle kurulmuştur. 1979 ara seçimlerinin sonucu AP açısından bir zafer CHP tarafından bir hezimet olarak o dönemde değerlendirilir. 1977 seçimlerinde Ecevit'in oluşturduğu hava ile seçilen pek çok CHP'li belediye başkanın ve meclis üyelerinin gözünde bile artık Ecevit sadece bir şair ve hayalperesttir. 1980 ihtilali sonrasında Ecevit'e karşı aşırılık algısı değişir. Ecevit daha ılımlıdır. O denli ki 1970-1980 arasında kavga eden bir gurup

ANASOL-M hükümeti dönemindeki koalisyonda yan yana gelir. MHP ile Ecevit önderliğinde DSP koalisyon kurar. Bu dönemde bankaların batması, ekonomik kriz ve Ecevit'in sağlık sorunları Ecevit algısını olumsuz etkiler. Bu algı o denli olumsuzdur ki bu hükümet döneminde Türkiye'nin ekonomik kalbinin attığı bir bölgede iki büyük depremin yaşanması ve bunun etkileri toplum tarafından göz ardı edilir. Hükümeti oluşturan tüm partiler yapılan ilk seçimde baraj altında kalırlar. Ecevit'e dair algı sürekli değişse de Ecevit'in dürüst bir siyasetçi olduğuna dair algı hep aynı kalır. Ancak siyasette sadece dürüst olma algısı tek başına yetmemektedir.

Süleyman Demirel, 1960'ların ortasından 2000'li yıllara kadar Türk siyasetin önemli roller üslenmiş bir liderdir. Kendi kuşağındaki Ecevit, Erbakan ve Türkeş gibi isimlerden daha önce siyasete başlamıştır. En son Cumhurbaşkanlığı görevi ile siyasi yaşamını sonlandırmıştır. Demirel, taraftarları ve İsmet Sezgin, Nahit Menteşe, Süleyman Çelik, Esat Kıratlıoğlu gibi yakın çalışma arkadaşları açısından bir ekoldür ve tam bir halk adamıdır. Ülkesi için canla başla çalışan bir liderdir. Bu nedenle sürekli askeri müdahalelere maruz kalmıştır. Yine bu kesimde Demirel'in zeki, teşkilatçı olduğuna dair ortak bir algı mevcuttur. 1970 döneminin sol kesimi açısından ise Demirel halkçı görünüp sermaye ile işbirliği yapan emek aleyhtarı bir liderdir. Kimi ılımlılara göre Demirel'in kırk yıl ülke siyasetinde söz sahibi olduğu, bu kırk yılda yapılanların bu geçen zaman göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kaldığı söylenebilir. Demirel'in hoşgörülü, demokratik bir lider olduğunu söyleyenler de vardır. Onlara göre Demirel'in bu yapısı 1970'lerde cereyan eden pek çok olayın Demirel tarafından özgürlük çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu nedenle önlem almakta geç kalınmıştır. Demirel ve Demirel politikalarının ve bunun vatandaşa, ülkeye yansımalarının birer araştırma konusu olabilir. Demirel ile ilgili yapılan pek çok çalışma daha çok biyografi niteliğindedir. Bizim yaptığımız çalışmalar sonucunda tek bir Demirel olmadığı gibi tek bir Demirel algısı da mevcut değildir diyebiliriz.

Erbakan, bir bilim insanıdır. Aristokrat bir aileden geldiği için aynı zamanda aristokrat bir tutum içindedir. Halkla temasında daha mesafelidir. Bu açıdan öğrencisi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan daha halk yanlısı görünmektedir. Erbakan dini söylemlerinin yanında projeler insanıdır. Ağır Sanayiden fabrikalardan söz eder. Hiçbir zaman tek başına iktidar imkânı bulamaz. Bu nedenle Erbakan'ın iktidardaki potansiyeli hakkında yorum da bulunmak doğru olmaz. Erbakan kendi

taraftarları arasında bir mücahittir. Milleti için savaşan bir liderdir. Kimiler ise dini değerlerin siyasette malzeme yapılmaması gerektiği üzerinden Erbakan'ı eleştirmektedir. Hatta bazılarına göre Erbakan bir din istismarcısıdır. Ancak bu iddialara MSP kanadı Erbakan dini kullanmıyor, ihmal edilen ötelenen, küçümsenen milletin değerlerine sahip çıkıyor şeklinde cevap vermiştir. 1990'larda Erbakan öncülüğünde Refah Partisi, Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi ile Refah-Yol olarak adlandırılan koalisyon hükümetini kurarlar. Ancak süreç 28 Şubat post-modern darbesiyle sona erer. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise içinden çıktığı Doğru Yol Partisi'ne değil ANAP'a hükümet kurma görevi verir. Erbakan siyasi yasaklı hale gelir. Ancak Erbakan vefatına kadar siyaseti asla bırakmaz. Hasta yatağında dahi Saadet Partisi kurmaylarını toplar, onların genel seçimler öncesi sevk ve idaresine çalışır.

Türkeş, özellikle ülkücü oluşum üzerinden gençler arasında etkili olmuş bir liderdir. Onunla beraber başlayan MHP hareketi, AP gibi muhafazakârdır. MHP, AP'den kopanlar tarafından kurulmuştur. Bu nedenle 1970-1980 arasında AP ile koalisyonlara girişmiş veya AP azınlık hükümetini desteklemiştir. Türkeş'in Türkiye'nin sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümüne dair pek çok önerisi bulunduğu halde MHP tam bir kitle partisine dönüşememiştir. Bunda 1970-1980 arası çatışmacı ortamında çatışan tarafların birinin ülkücü kanat olduğuna dair genel algı etkilidir denebilir. MHP, sağda ortaya çıkmış partidir. Genelde oylarının büyük çoğunluğunu AP tabanından devşirmiştir. 1978 AP Büyük Kongresinde Süleyman Demirel karşısına genel başkan adayı şeklinde rakip olarak çıkan Kamuran İnan Demirel'i AP oylarının bir kısmını MHP'ye kaptırmakla itham eder. Bu minvaldeki MHP için en büyük engel Türkeş'in 27 Mayıs ihtilalini gerçekleştiren gurubun içinde yer almasıdır. Sağ seçmen bu durumu bir türlü kabullenmemiştir. Kimi zaman MHP ile işbirliği yapan Demirel'in MHP'ye kayan AP'den kopmuş milliyetçi oyları tekrar geri kazanmak için el altından Türkeş'in 27 Mayıs'taki rolünü hatırlatan çalışmalar yaptığı dillendirilen iddialar arasındadır.

Yerel seçimler kendi içinde bir dinamiğe sahiptir. Genel siyasi atmosferden de etkilendikleri bir gerçektir. Yerel seçimlerin nasıl kazanılacağına dair propaganda anlamında Eski Belediye başkanlarından Ahmet Zencirci ve Muhterem Ağababaoğlu iyi birer örnektir. 1979 ara seçimlerinde ise AP'de Aydın milletvekili seçilen Selahattin Acar'ın propagandası tek başına bir tez konusu olacak denli güçlüdür. Bu

kişi eşekle köy köy dolaşarak seçim kazanmıştır. Eşekle dolaşmak onun için hem temsil propagandası hem de karşı propagandadır. Acar, eşekle köylerdeki seçmeninin yanına gitmekte ben köylüyüm aslımı inkâr edecek halim yok şeklinde mesaj vermektedir. Acar, kendisini seçmeninin temsili olarak takdim etmektedir. Seçmen de diğer etkenlerle birlikte kendi temsilini bu kişinin şahsında gördüğü için Acar'ı desteklemişlerdir. Yine Acar, akaryakıt kıtlığı nedeniyle eşekle dolaşarak Ecevit hükümetini protesto etmekte hükümet vatandaşı eşeğe mahkûm etti şeklinde karşı propaganda da bulunmaktadır. Acar, çok kısa vekillik yapar. 1979'da seçilir. Vekilliği 1980 ihtilaliyle biter. İhtilalden kısa bir süre sonra da vefat eder. Buna rağmen seçim bölgesinde belli bir yaşın üzerindekiler Acar'ı hale hatırlamaktadır. Acar, kendine özgü propaganda yöntemi ile yüz yüze kurduğu temaslarla seçilen ender siyasetçilerden bir tanesidir. Önce parti içi rakiplerini önseçimle yenilgiye uğratır. Arakasından girdiği seçimde ise mensubu bulunduğu AP'yi Aydın'da tarihinin en yüksek oyunu kazandırır.

1977 seçimleri Ecevit'e dair umut algısının ortaya çıkması sonucu CHP'nin zaferi ile sonuçlanır. İktidara gelen Ecevit'e dair umudun aşınmaya başladığı görülür. Muhalefet Ecevit'i iktidara taşıyan duygunun ne olduğunu bildiği için bu algının yıkımıyla uğraşır. Ülkede süren hayat pahalılığı, karaborsa, kuyruklar, anarşi ve terör bu yıkımın en önemli materyalleri olur. Hatta yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan askerin tepkileri dahi merkez sağ partiler tarafından Ecevit'e dair umut algısının yıkımında kullanılır. Ecevit, kimi zaman elinde politik güç sağlam olmadığı için söylemlerinden ve uygulamalarından geri adım atar. Sağlık çalışanları için tam gün yasası Ecevit hükümeti zamanında yasalaşır. Tıp profesörleri, doktorlar ve eczacılar yasaya büyük tepki ortaya koyarlar. Hastanelerde işler savsaklanır. Sağlıkta bu reform gerçekleşmiş olsaydı Ecevit'e olan geniş halk kesiminin desteğini sürdürmesi mümkün olacaktı. Tepkiler ve yüksek mahkeme süreçleri yasayı kadük hale sokar. Yasa uygulamaya geçmediği için Ecevit geniş halk kitlesinin desteğinden yoksun kaldığı gibi Ecevit'in niyetini okuyan sağlık sektörü de Ecevit'in karşısına geçer. 1970'li yıllar umut inşası ve umudun yıkımı açısından da önemli propaganda örneklerini içinde barındırır.

Son söz olarak tarafımızdan yapılan alan çalışmasında 1970-1980 arasını işleyen kapsamlı ve bütünleştirici bir tez örneğine rastlayamadık. Tezimiz tarih temelli bir tez olmasına rağmen pek çok alandan ve disiplinden beslendiğini

söyleyebiliriz. Bu bakımdan tezimizin disiplinler arası bir çalışmaya örnek teşkil ettiğini dahi burada dillendirebiliriz. Bu nedenle tezimizin sahasında önemli bir boşluğu dolduracağı fikri bizde hâsıl olmaktadır. Elbette bu konuda daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Demokrasilerde egemenlik halka aittir. Bu sistemde hür seçimler esastır. Ancak propaganda faaliyetleri bazen bilinçleri olumsuz etkileyebilir. Zihnin esareti bilinçli seçimi engelleyebilir. O zaman sistemin sadece şekli bir demokrasiye dönüşme riski vardır. Propaganda faaliyetlerini nasıl işlediğini bilmek bu nedenle demokrasinin gelişimine katkısı olur şeklinde düşünülebilir. Zihinlerin özgürleşmesi bilinçli tercihleri ortaya çıkarır. Tezimizin zihinlerin özgürleşmesine katkısı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Arşiv:

BCA, 490.01/139.560.1.

BCA, 490.01/245.974.1.

BCA, 490.01/245.974.1.

BCA, 490.01/245.974.1.

BCA, A/490.01/233.918.2.

BCA/490.01-1170.1.

BCA; 490.1/825.263.1.

BCA.030.01./43.254.2M.20

Cinamatheque Of Macedonia (Makedonya Ulusal Film Arşivi- Manaki Brothers)

TBMM Zabit Ceridesi, D.5, C.26, I.3, 28.06.1938.

TBMM Zabit Ceridesi, 4 Mayıs 1951.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 10, 29.1.1971.

Gazeteler:

Anadolu

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Ekspres

Günaydın

Hürriyet

Milli Gazete

Milliyet

Tercüman

Son Havadis

Ulus

Vakit

Vatan

Yeni Asır

Yeni Kıroba

Yeni Politika

Zafer

Süreli Yayınlar:

Fotoğraf (AFSAD) Dergisi, Haziran 1979.

Fotoğraf (AFSAD) Dergisi, Şubat 1979.

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları, Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt-1, TBMM yayınları, 2015, Ankara.

Basılı Yayın

Adnan Menderes'in Konuşmaları ve Demeçleri-Makaleleri, 1991.

AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 2007.

AHMAD Feroz – Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971),** Bilgi Yay. İstanbul, 1976.

AKARCALI, Sezer**, İkinci Dünya Savasında İletişim ve Propaganda,** İmaj Yayınları, Ankara, 2003.

AKAÇALI Sezer, **2. Dünya Savaşı'nda İletişim ve Propaganda,** İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.

AKDAĞ Menderes, **Söz Söyleme Sanatı ve İletişim,** Aydın, 2012.

AKŞİN Sina ve diğerleri, **Osmanlı Devleti (1600-1908),** Cem Yayınları, İstanbul, 2002.

AKURGAL Ekrem, **Anadolu Uygarlıkları,** İstanbul, 1988.

ALTAY Fahrettin, **On Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası,** İstanbul, 1970.

ALTHUSSER, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,** İthaki Yayınları, İstanbul, 2015.

ANADOL Kemal, **12 Eylül Günleri,** Yalçın Yay. İstanbul, 1987.

ARCAYÜREK Cüneyt, **Demokrasinin Son Baharı: 1977–1978**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

_____, **Demokrasi Dur,** Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

ARMAOĞLU Fahri, **20 Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914–1995),** İstanbul, 2001.

ATAY, Simber, **Fotoğraf Yazıları**, DEÜ, İzmir, 2000.

ATKİNSON Rita L. ve Diğerleri, **Psikolojiye Giriş,** Ankara, 2010.

ATATÜRK, Nutuk.

AVCIOĞLU, Doğan, **Devrim ve Demokrasi Üzerine,** Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001.

AVŞAR Server, **Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri (1918-1923),** Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta. 2010.

AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ercan Kitabevi, İzmir, 2010.

AYDINOĞLU Ergun, **Türk Solu (1960-1980),** Versus Yayınları, İstanbul, 2008.

AZİZ, Aysel, **Siyasal İletişim,** Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

BANETTE, Wayne, **Indian Patriots of The Great West**, Garrard Publishing Company, İllinois, USA, 1974.

_____, **Men Of The Wild, Frotier, , Garrard Publishing Company, İllinois**, USA, 1974.

BARDAKÇI, İlhan, **İmparatorluğa Veda**, İstanbul, 1985.

BARKA Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri,** Hamle Yayınları, İstanbul.

BARLAS, Torun, **Toplum Bilimlerine Giriş,** Ankara, 1975.

BARON, Robert A, **Psychology**, Boston, USA, 1995.

BEKTAŞ, Arsev **Kamuoyu İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996.

_____, **Siyasal Propaganda,** Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.

BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** İstanbul, 1978.

BİLA, Hikmet, **CHP Tarihi(1919 – 1979),** DMS Doruk Matbaacılık, Ankara, 1979.

BOŞNAKOĞLU Hasan, **İstiklâl Marşı Şairimizin İstiklâl Harbindeki Vaazları,** İstanbul, 1981.

BULUT, Sedef, **Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri**, Berikan Yayınları, Ankara, 2007.

BURKE, Peter, **Tarihin Görgü Tanıkları**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

BÜLENT Ecevit'in Açıklamaları, CHP Yay. Türk Matbaası, 1976. Ankara.

CAN, Faruk, **Bilgi Çağının Güdümlü Silahı: Medya,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

CANTRIL, M. The Invasion From Mars/ Astudy in The Psyclogy of Panic. USA.

CARR, E. H, **The Bolshevik Revolution,** London, C-1, 1966.

CARLOS, Neil R ve diğerleri, **Pyschology The Science Of Hehavior,** Baston, USA, 2010.

CARR, E. H, **The Bolshevik Revolution,** London, C-1, 1966.

CHOMSKY, Noam, **Medya Gerçeği,** çev: Abdullah Yılmaz, Osman Akınhay, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

CHUCK, Palahniuk, **Fight Club**, Vintage, USA, 2007.

CİZRE, Ümit, **Muktedirlerin Siyaseti, Merkez Sağ-Ordu İslamcılık**, İletişim yay. İstanbul, 1999.

CLARK, Toby, **Sanat ve Propaganda-Kitle Kültürü Çağında Politik İmge**, İstanbul, 2004.

ÇAKIR, Ruşen, Ayet **ve Slogan,** Metis Yay. İstanbul, 2004.

ÇAVDAR, Tevfik, **Halkevleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C: IV İletişim Yayınları:** İstanbul, 1983.

DOMENACH, Jean-Marie, **Politika ve Propaganda,** Varlık Yayınları, İstanbul.

DORSAY Atilla, **Türk Sinemasının Umut Yılları,** İnkılap Yay, İstanbul, 1989.

DOWNS Robert B. **Dünyayı Değiştiren Kitaplar,** Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

DUMAN Doğan, YORGANCILAR Serkan, **Türkçülükten İslamcılığa MTTB**, Vadi Yay. İstanbul, 2008

ECEVİT Bülent, **Devrimciliği Bulvardan Tarlaya Götürüyoruz**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1971.

ECEVİT, Lütfullah, **Ruhi Harp,** Askeri Matbaa, İstanbul, 1943.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, YEM Yayınları, İstanbul, 1997.

ELLUL, Jacques, **Propaganda: The Formation Of Men's Attitudes,** NY. 1968.

ERHAN, Ç, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu,** Bilgi Yayınevi. Ankara, 1996.

ERKSAN, Metin, **Tutsak Filmler ve Sinema,** İstanbul, 1986.

EROĞLU, Hamza, **Türk İnkılap Tarihi,** Savaş Yay. Ankara, 1999.

ERTEKİN Yücel, **Halkla İlişkiler,** Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay. Ankara, 1995,

ERTÜRK, Selahattin, **Propaganda ve Beşinci Kolun II. Dünya Harbinde Oynadığı Roller,** Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1951.

FRIZOT, Michel, **Metamorphoses of the İmage, "Photo-Graphics and Alienation of Meaning"**, Milan, 1999.

GINNISS, Joe Mc, **The Selling Of the President,** USA, 1968.

GIOVANNI, Scognamillo, **Türk Sinema Tarihi,** Genişletilmiş Baskı, Kabalcı, İstanbul, 2003.

GIOVANNI, Sartori, **Görmenin İktidarı,** Homo Videns: Gören İnsan, Çev. Gül Batuş- Bahar Ulukan, İstanbul, 2004.

GOLDBERG, Vicki, **How Power of The Photography,** Abbeville Publishing Group, NY, 1993.

GÜNGÖR, Nazife, **İletişim Kuramlar Yaklaşımlar,** Siyasal Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2013.

GÜZ, Nükhet, **Etkili İletişim Terimleri,** İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2002.

GYOVANNY, Scognamyllo, **Amerikan Sineması**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1994.

HABERMAS, Jurgen, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,** (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar) İletişim Yayınları, İstanbul. 1997.

_____, **The Structural Transformatin of The Public Shere**, NY, 1968.

HALLİDAY, E.M. Russia in Revolution, Horizon Books, NY.1967.

HARRY, Jamieson, **İletişim ve İkna,** (çev. Necdet Atabek ve Banu Dağtaş) (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yayınları), Eskişehir, 1996.

HEALY, Tim Traverse, **Halkla İlişkiler ve Propaganda: Karşılaştırmalı Değerler,** Çev. İbrahim Çamlı, İstanbul, 1998.

HİTLER, Adolf, **Kavgam,** Çev, A. Nejat, İstanbul, 1992.

POLLS, I. Crepi ve H. Mendelson, **TV and New Politics**, USA, 1972.

İÇTEN Duygu ve diğerleri, **Reklam Diyor ki 1,** LT yay. İstanbul, 2016.

BROWN, J.A.C. **Siyasal Propaganda,** İstanbul, 1992.

JOWETT, Garth S. , **Propaganda and Persuasion,** Third Edition, O'Donnell Victoria, Thousand Oaks: Sage Publications, NY, 1999.

KABAAĞAÇ, Sina, **Latince/ Türkçe Sözlük,** Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.

KARAKUŞ, Emin, **40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara**, Hürriyet yay, İstanbul, 1977.

KARAOSMANOĞLU Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl,** İletişim Yay, İstanbul, 1984.

KARİB Zafer, **Siyasi Partiler Beynelmilel Denge Politikası ve Yeni Devrin Eşiğinde MSP**, Çığır Yayınları, İstanbul,1977.

KAYABALI, İsmail ve Cemender Aslanoğlu, **Ortadoğu'da Savaş Ve Strateji,** Ankara, 1990,

KNOPP, Guido, **Hitler Managers,** Kampen, Nederland, 2009.

KOÇAK Cemil, **Milli Şef Dönemi 1938-1945**, C.1-2, İletişim Yay. 1986, Ankara.

KOLOĞLU Orhan, **Türk Basını, Kuvayı Milliye'den Günümüze**, Ankara, 1993.

KUTAL, G. **Biz Duvar Yazısıyız,** İstanbul, Metis Yay. 1988.

LASSWELL, Harold D, **Propaganda Technique in The World War,** NY, 1938.

LUGLEY, Dan , **Key Themes in Media Theory,** Open University Press, NY, 2010.

LULL, James, **Medya İletişim Kültür,** Çev: Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

MERCER, Charles, **Alexander The Great,** Horizon Publishing, NY, 1962.

OBSBORNE, Richard, Herkes için Felsefe.

OLGUN Kenan**, 1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri,** Ankara. 2008.

ÖZDEMİR, Hikmet "**Siyasal Tarih, 1960-1980", Türkiye Tarihi** 4, (Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

ÖZKAYA Yücel, "**Millî Mücadelede Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler",** Atatürk Araştırma Merkezi(ATAM) Dergisi, c. 1, No: 2, Ankara, Mart 1985.

ÖZSOY, Osman, **Seçim Kazandıran Siyasal İletişim**, Pozitif Yay. İstanbul, 2009.

_____, **Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma,** Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998.

_____, **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma,** İstanbul, 1988.

PEKER Nurettin**, İstiklal Savaşında İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, İstanbul, 1955.

POSTMAN, Neil, **Çağında Kamusal Söylem, Televizyon Öldüren Eğlence,** Ayrıntı Yay. İstanbul, 2010.

_____, **Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business**. USA, 1985.

REISNER, ve Robert- Weshler, Lorraine, **Dünya Tosunlarından Duvar Yazıları Antolojisi,** (Türk. : Çorakçı Belkıs, Türk Bölümü: Erdoğan Tokmakçıoğlu) Yılmaz Yay., İstanbul, 1990.

RHODES Richard, **The Making Of The Atomic Bomb,** Simon&Schuster Paperbacks, Newyork, 2003.

RIZA Nur, **Dr. Rıza Nur'un Moskova- Sakarya Hatıraları**, 2. Baskı, İstanbul, 1993.

SARIBAY Ali Yaşar, **Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: Milli Selamet Partisi Örnek Olayı**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.

SCHNAPPER, Dominique, **Öteki ile İlişki,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

SCOGNAMILLO Giovanni, Türk **Sinema Tarihi**, Kabalca yay. İstanbul, 2003.

SELÇUK, Fatma Ülkü, **Türkiye'de Siyasi Liderlik: Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar-Menderes, Demirel, Özal ve Erdoğan Örnekleri,** (Edit: Emre Toros) Atılım Üniv. Yay, Ankara, 2011.

SENCER Muzaffer, **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** May Yay. İstanbul, 1974.

SONTAG Susan, **Fotoğraf Üzerine,** İstanbul, 1999.

SMITH Geoffrey Nowell, **History Of World Cinema**, Oxford Publishing, London, 1997.

ŞAPOLYO Enver Behnan, **Atatürk ve Seymen Alayı,** Ankara, 1971.

TANIL Bora- CAN Kemal, Devlet, **Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

TARHAN, Nevzat, **Psikolojik Savaş, Gri Propaganda,** Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

TOMLINSON John, **Globalization and Culture,** The Universty Chigago Press, 1999. USA.

TOCQUEVILLE, A, **Amerika'da Demokrasi,** Yetkin Yayınları, İstanbul, 1994.

TOKER Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950,** Bilgi Yay. Ankara, 1990.

TOKGÖZ, Oya, **Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

_____, **Seçimler Siyasal Reklamlar ve Siyasal İletişim**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2010.

TOMLINSON, John, **Kültürel Emperyalizm,** çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

TOPUZ, Hıfzı, **Siyasal Reklamcılık**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

_____, **Televizyon, Radyo, Basın ve Afişle Seçim Savaşları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

TOROS, Emre, **Türkiye'de Siyasi Liderlik: Dönemler, Özellikler ve Karşılaştırmalar-Menderes, Demirel, Özal ve Erdoğan Örnekleri,** Atılım Üniv. Yay, Ankara, 2011.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Ankara, 1998.

Türkçe Sözlük, Dergah Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1992.

TÜRKEŞ, Alparslan, **Temel Görüşler**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1975.

TWEMLOW, Alice, **Grafik Tasarım Ne Niçindir?** (Çev. Dalsu Özgen), Yem Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

WELLS, H.G, **The War Of Worlds,** Novel, USA, 1898.

WENER, J. Severin ve James W. Tankard, Jr, **İletişim Kuramları** (çev. Ali Atıf Bir ve Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1994.

YALANSIZ Nedim, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri 1961-2002,** Büke Kitapları, İstanbul, 2006.

YERSIMOS Stefanoz**, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye,** Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980.

YILDIZ; Zekeriya, **Politika Sözlüğü**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003.

YILMAZ, Sait, **21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat,** Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

Makaleler:

ABADAN, Nermin, Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Ankara, 1956.

ALKAN Mehmet Öznur, Tarihin Sesli tanıkları: Plaklar, **Toplumsal Tarih Dergisi,** No:117 İstanbul, 2003.

DİRİKLİK Salih (Dr.), Milli Sinema'nın Hayata Geçişi (1971), **AKRA Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Tuzla Belediyesi Yayınları (Hakemli Dergi),** Sayı:12, İstanbul, 2017.

GÖRGÜLÜ, Fahri**,** Güvenlik Sorununa Genel Bir Yaklaşım, ***Amme İdare Dergisi,*** **Cilt:13**, 1980.

KAYA, Hürü, Halkevlerinin Etkinlikleri İçinde Fotoğrafın Kullanımı ve Yeri, **Fotoğraf Dergisi**, Sayı:64.

ÖZTÜRK Selim, Siyasal İkna ve Seçim Müzikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme, **İletişim ve Diplomasi Dergisi,** S.3. 2014.

OUALTER, Terence, Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi (Çev: Ünsal Oskay), **AÜSBF Dergisi, Cilt No XXXV, No1-4:1880**, Ankara, 1992.

YILDIZ, Abdullah, Medya İmparatorluğu, **Ümran Aylık Araştırma ve Kültür Dergisi,** Mart-Nisan 1994.

Tezler:

AVŞAR, Servet, Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri (1918-1923), **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniv**. 2010, Isparta. s.s.28-30.

DEMİRCİ Özlem, Uluslararası İlişkilerde "Öteki" Kavramının Tanımı Üzerinden Sinema Sanatı Aracılığıyla Propaganda, YTL, İstanbul, 2012.

ERDAL Serkan**,** Mütareke Yıllarında İstanbul'da Sosyalist ve Komünist Partiler ve Faaliyetleri(1918-1922), **Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Ankara, 2013.

HAYTOĞLU Ercan, Milli Kalkınma Partisi Kurucusu Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Projeleri, **DEÜ, Yayımlanmamış YLT,** İzmir, 1992.

ÖZCAN Ayça, Psidia Bölgesi'nde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası ve Politikası, **Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv,** Ankara, 2008.

ÖZPOLAT Abdullah 'Türk Siyasetinde Reklam Gerçeği ve Cem Uzan Örneği' **Yayımlanmamış YLT, Selçuk Üniversitesi,** Konya, 2016.

ŞENGÜL Cemre Güneş, Duvarlardaki Direniş: Türkiye'deki Duvar Yazıları üzerine Bir İçerik Analizi, **Yayımlanmamış YLT, İzmir Ekonomi Üniversitesi,** İzmir, 2014, s.137.

SÖNMEZ Sema, 1946-1950 Yılları Arasında İktidar Muhalefet İlişkileri Açısından Demokrat Parti'nin İşlevi, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, A.İ.İ.** 1998.

YILMAZ, Nail, **Kamuoyunu Etkilemede Propagandanın Rolü**, YTL, İstanbul, 1995.

Medya Kaynak:

CNN Türk Ana Haber, NTV Ana Haber. 08.11.2016.

CNN Türk Canlı Yayın 20.01.2017. Saat: 20:30.

CNN Türk Ana Haber, 25 Ocak 2017.

NHK World TV, Trump Yemin Töreni Canlı Yayın, 20.01.2017, Türkiye Saatiyle: 20:00.

TRT Haber, TBMM'den Canlı Yayın, 14.01.2014 /12:33
Star Tv, 21.05.2017, 21:00

İnternet Kaynakları:

www.turkishpaintings.com

www.goethe.de

www.guzelsanatlar.gov.tr

https://www.middleeastobserver.org/2016/09/18/killed-after-a-coup-turkey-will-always-remember-adnan-menderes/

http://www.businessinsider.com/the-enduring-mystery-of-the-romanov-russias-last-royal-family-2015-10

https://kwilhelmii.weebly.com/

http://favobooks.com/politicians/112-Joseph-Stalin-books-he-was-profoundly-influenced-by.html

https://www.nytimes.com/2016/11/26/world/americas/fidel-castro-dies.html

http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Enver%20Pa%C5%9Fa%20Resimleri.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a6bf068361b46.5600043

https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/william-ii-german-emperor-during-the-height-if-his-power-at-news-photo/514700014#william-ii-german-emperor-during-the-height-if-his-power-at-the-of-picture-id514700014

https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc536/

https://storify.com/teamunicorn/media-bias-560eaf1402b185be6a772a0d

http://baldpolitiks.com/index.php/tag/media-bias/

https://arpitgarg.com/tag/media-bias/

https://www.gittigidiyor.com/kaset?k=ucar

http://www.dipsahaf.com/ozturk-serengil-milliyetci-zuhtu-45-lik-1977/

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c007/tbmm09007072.pdf

http://www.karar.com/kultur-ve-sanat/turkiyenin-en-meshur-secim-afisleri?p=16

http://www.sinematopya.com/2015/02/kibar-feyzo-uzerine-bir-analiz.html

http://www.ikiusta.com/kibar-feyzo/

http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1840981_1840998_1840901,00.html

http://www.artnet.com/Magazine/index/robinson/robinson8-9-3.asp

http://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/05/03/476601760/marines-investigating-possible-mistaken-identity-in-iwo-jima-flag-raising-photo

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58885522e92834.44602618

http://www.iwm.org.uk/collections/item/object/17053

http://www.medyagundem.com/iste-yeni-hacli-ordusu/

http://www.yenihaberden.com/israil-basini-cok-sevindi-paralel-cephe-kina-yakti-101702h.htm

http://www.fatihkeles.net/2016/01/anadolu-cocuklarnn-hacl-siyonist.html

http://www.hatayinternettv.com/gundem/necati-dastan-15-temmuz-postmodern-bir-hacli-seferidir/549

http://www.yerelnet.org.tr/belediyeler/belediye_secimsonuclari.php?yil=1977&belediyeid=128727

https://tr.pinterest.com/pin/2462974769382920/

https://tr.pinterest.com/pin/354095589424299449/

https://tr.pinterest.com/pin/193514115208964813/

http://ww2homefront.pbworks.com/w/page/5970506/Dont%20Let%20That%20Shadow%20Touch%20Them%3A%20Buy%20War%20Bonds

http://www.boredpanda.com/liking-isnt-helping-crisis-relief-singapore/

http://www.lemel.co.il/menu/humor_html/grenade.htm

http://www.mezatpazari.com/urun/183558/siyasi-tarih

https://tr.pinterest.com/pin/204913851767233372/

http://okuma-yazma.meb.gov.tr/tarihçe

http://msxnet.org/orwell/animal_farm.pdf

www.tbmm.gov.tr.

https://tr.pinterest.com/pin/502292164669305013/

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58757a329aff78.79043007

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=309082

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58757a3b112b26.65807259

https://www.cooperhewitt.org/2014/06/12/cleaning-your-plate-for-your-country/

http://www.huffingtonpost.com/ben-arnon/how-the-obama-hope-poster_b_133874.html

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e8e024eece64.00253249
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e930af36eed6.49656513
https://www.youtube.com/watch?v=czZZYcINIVY
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.562945457f5658.76921590
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57e3b601e397b7.04046632

https://www.archives.gov/publications/prologue/2003/fall/war-of-worlds.html

www.facebook.com/photo.php?bid=1065802430145562&set=gm.1144626748883087&type=3&theater

https://www.facebook.com/siyasihaberorg/photos/pcb.989834321078953/989833704412348/?type=1&theater

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10154572179754570&set=a.462646444569.255023.572759569&type=3&theater

http://www.facebook.comDwtonlinephotosa.1020086278036654.1073741829.100011235336738012113559455763 52type=3&theater

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/362315/Daglica_baskinina_ragmen_macta_sevinen_Davutoglu_tepki_yagdi.html

http://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/09/08/sehit-yakinlari-agladi-onlar-gobek-atti

https://www.facebook.com/josefislam/photos/a.165733336826082.42579.147445475321535/1003965053002902/?type=1&theater

http://amhistory.si.edu/militaryhistory/exhibition/zoomify.asp?id=440&type=i&width=640&height=480&color=&hideAlt=1

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977

http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1977

http://www.actingoutpolitics.com/john-heartfield%E2%80%99-1891-%E2%80%93-1968-two-photomontages-%E2%80%93-the-role-of-money-in-political-discourse/

https://iamrequiredtodothis.files.wordpress.com/2012/01/pg_05858-copy.jpg

http://imagesearch.library.illinois.edu/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/tdc&CISOPTR=742&CISOBOX=1&REC=4

http://www.malemodelscene.net/agencies/select-models/alexandre-cunha-lacoste-underwear-spring-summer-2015/

http://www.haberler.com/soke-chp-nin-roman-milletvekili-adayi-sevincini-7165957-haberi/

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=26&p_sicil=7255

https://www.facebook.com/BizBirlikteTurkiyeyiz/photos/a.742988639072452.1073741828.742974919073824/1189845967720048/?type=3&theater

https://www.facebook.com/ustaahmedarif/photos/a.10150310064404943.1073741832.102624899942/10150679465149943/?type=3&theater

https://www.facebook.com/1687193118176810/photos/a.1694770794085709.1073741829.1687193118176810/1867407056822081/?type=3&theater

https://www.facebook.com/LiderTayyipErdogan/photos/a.478290249020740.1073741828.478284325687999/580090338840730/?type=3&theater

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1311792668893964&set=a.104358399637403.7343.100001897301284&type=3&theater

https://www.facebook.com/deliadaminulke/photos/a.983029218474487.1073741828.982103325233743/1005238276253581/?type=3&theater

https://www.facebook.com/K.Kilicdaroglu/photos/a.207206180300.261634.765997555300/10157741270485301/?type=3&theater

https://www.facebook.com/aDilipak/photos/a.358321934227646.80271.120473371345838/1212081035518394/?type=3&theater

https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.elifsanat.com.tr/img/sinema/birlesen-yollar-afis.jpg&imgrefurl=http://www.elifsanat.com.tr/filmler/sinema-filmleri/birlesen yollar/&h=914&w=640&tbnid=JpkhqXKZAg12pM:&tbnh=186&tbnw=130&docid=2VXmlk1hlqTlBM&itg=1&usg=__im8bdoQ77RH1yP8JEXCaEavHSfw=&sa=X&ved=0ahUKEwiegdfas_bPAhUBCh oKHQuWB3wQ_B0IXzAK&ei=FowPWJ6eLIGUaIusnuAH

http://www.hurriyet.com.tr/necati-zincirkiran-ve-anilar-7577002

https://apictureofpolitics.wordpress.com/2012/03/22/street-artist-influenced-2008-obama-campaign/

http://www.thepublicprofessor.com/boris-vladimirski-roses-for-stalin-1949/

http://www.renegadetribune.com/politics-race-population/

https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc491/m1/1/

https://www.archives.gov/exhibits/powers_of_persuasion/four_freedoms/images_html/save_freedom_worship.html

http://sacredartmeditations.com/moments/detail/16

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-1.htm

https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015000379902;view=1up;seq=36

http://www.internethaber.com/unutulmaz-secim-sloganlari-foto-galerisi-1204550.htm?page=4

http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon+Gruplari/6.+Emisyon+Grubu/Emisyon1

http://www.usapropaganda.com/propaganda-world-war-ii-posters/world-war-ii-posters/062-large.jpg

http://www2.dsi.gov.tr/baraj/detay.cfm?BarajID=54

http://www.keban.gov.tr/keban-baraj-yapimi

http://www.keban.bel.tr/keban-baraji.html

http://ekonomi.haber7.com/basari-hikayeleri/haber/964078-erdogan-demireli-6ya-katladi-sohretini-aldi

http://www.haberler.com/chp-li-erkut-carikli-gonullerde-yasiyor-5479244-haberi/

http://www.haberler.com/chp-li-erkut-carikli-gonullerde-yasiyor-5479244-haberi/
http://www.haberler.com/nazilli-de-selahattin-acar-in-ismi-dugun-salonuyla-5491624-haberi/

http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon

http://www.gazeteciler.com/necati-zincirkirandan-dogana-tavsiyeler-0-12060p.html

http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/142626.aspx

http://www.federiconovaro.eu/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/barthes....jpg

http://www.parismatch.com/

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.57f2b549ec32e2.30872563

http://www.altyazilifilm.org/geceyarisi-ekspresi-1978.html

https://tr.wikipedia.org/wiki/Geceyar%C4%B1s%C4%B1_Ekspresi

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=698483506973287&set=a.234337643387878.1073741825.100004349324075&type=3&theater

https://www.facebook.com/?stype=lo&jlou=Aff1ayq9YimadwNWqHpDt1pJykgfIi1VGDCIrlDGljja2dt8u9CKQwPuS40IzldcU_FwXsUeP4qyYJgDr41doVReqcnmeyY_qqFEF8z92sMX0w&smuh=46485&lh=Ac90w3_7dSat98P

http://www.facebook.comDwtonlinephotosa.1020086278036654.1073741829.100011235336738012113559455763 52type=3&theater

hhttp://www.vipfullhdfilmizle.org/zugurt-aga-izle-full-hd/2/

http://www.dailymotion.com/video/x47e2c7
ttp://720pizle.com/izle/altyazi/fight-club.html

https://twitter.com/gltkntskn1

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c007/tbmm09007072.pdf

http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Doneminde+Dolasima+Cikarilan+Banknotlarimiz/Emisyon+Gruplari/2.+Emisyon+Grubu/2emisyon9

https://www.britannica.com/event/United-States-presidential-election-of-1964

http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=1964

https://www.youtube.com/watch?v=lUoP0Y_uqo4

https://www.youtube.com/watch?v=Y9RAxAgksSE

http://720pizle.com/izle/altyazi/natural-born-killers.html/1

https://www.youtube.com/watch?v=gqsT4xnKZPg

https://www.youtube.com/watch?v=XpLKNclOtLg
https://www.youtube.com/watch?v=zVizhLGaEmk

https://www.youtube.com/watch?v=7DoUiNxh6_0

https://www.youtube.com/watch?v=EPhWR4d3FJQ

https://www.youtube.com/watch?v=b0kwnLzFMls

https://www.youtube.com/watch?v=QUIbY9rQJ54
https://www.youtube.com/watch?v=HNBi9NN_qAs
https://www.youtube.com/watch?v=2xaq1Z6CKEY

https://www.youtube.com/watch?v=6R571I1pG4I

https://www.youtube.com/watch?v=tvj8XdL-A8M

https://www.youtube.com/watch?v=X_pUCOyeBWE

https://www.youtube.com/watch?v=80J0FCe69to

https://www.youtube.com/watch?v=yPQKFDf2BEM

https://www.youtube.com/watch?v=ZbxVPlfvCBQ

https://www.youtube.com/watch?v=xWow0P7ytag

https://www.youtube.com/watch?v=gekq7OQTY14

https://www.youtube.com/watch?v=tvj8XdL-A8M

https://www.youtube.com/watch?v=oQ6YCK1kVrA

https://www.youtube.com/watch?v=ZcgZb_rbfek

https://www.youtube.com/watch?v=pr9pXHg6a1w

https://www.youtube.com/watch?v=BWosFTnVgbw

https://www.youtube.com/watch?v=IiBBep9tgnA

https://www.youtube.com/watch?v=BeIy-tfLSMQ

https://www.youtube.com/watch?v=bTFJG5m2FL4&t=69s

https://www.youtube.com/watch?v=1dgLEDdFddk

https://www.youtube.com/watch?v=u5-jc1YqyQQ

https://www.youtube.com/watch?v=tcUKH9hQKWw

https://www.youtube.com/watch?v=k62eaN9-TLY

https://www.youtube.com/watch?v=1dgLEDdFddk

https://www.youtube.com/watch?v=u5-jc1YqyQQ

https://www.youtube.com/watch?v=tcUKH9hQKWw

https://www.youtube.com/watch?v=k62eaN9-TLY

https://www.youtube.com/watch?v=UDHgm-PpY2w

https://www.youtube.com/watch?v=Vg-aHRWZZr4

https://www.youtube.com/watch?v=nPVAnGWw4WE

https://www.youtube.com/watch?v=Wzii8IuL8lk
https://www.youtube.com/watch?v=sNYalWdtPSA
https://www.youtube.com/watch?v=EvDPAUfudIY
https://www.youtube.com/watch?v=u7HGDE6dGgM

https://www.youtube.com/watch?v=lSu7Wc5lgXc
https://www.youtube.com/watch?v=stOXnCPxOws
https://www.youtube.com/watch?v=bcge5mSX090
https://www.youtube.com/watch?v=XWwcdMgfEow

https://www.youtube.com/watch?v=e7K0lS3BLc8
https://www.youtube.com/watch?v=2xwWtcij9IU

https://www.youtube.com/watch?v=bQExSzT0rBo
https://www.youtube.com/watch?v=demZ-hKdVvM
https://www.youtube.com/watch?v=TujnpXxU4JY
https://www.youtube.com/watch?v=Rb18piLyW8A
https://www.youtube.com/watch?v=3ifcsnh1K6g
https://www.youtube.com/watch?v=zUSI9UwUj0c
https://www.youtube.com/watch?v=Q48c-zMPoeI

https://www.youtube.com/watch?v=X5_al5wegmQ

https://www.youtube.com/watch?v=UrRgasif-Uk

https://www.youtube.com/watch?v=bVa3oin7PY8

https://www.youtube.com/watch?v=7mXZ5nYbJzg

https://www.youtube.com/watch?v=z6z8fiRT0Fs

https://www.youtube.com/watch?v=97rfoJ19LkM

https://www.youtube.com/watch?v=n0ZSwrzw-ps

https://www.youtube.com/watch?v=W1mOqmyRySU

https://www.youtube.com/watch?v=I0QL6oc1dPQ

https://www.youtube.com/watch?v=3Y4kWH2Kkvs

https://www.youtube.com/watch?v=sTQh8cEh7dU

https://www.youtube.com/watch?v=dDTBnsqxZ

https://www.youtube.com/watch?v=ZLJQAYEkDTc
https://www.youtube.com/watch?v=UugT0F7Jw1U

https://www.youtube.com/watch?v=EEtNnxbG7Og
https://www.youtube.com/watch?v=dr7Ltf7QV38

https://www.youtube.com/watch?v=VD0fCx4PoOY

https://www.youtube.com/watch?v=2otDtdQnCYY

https://www.youtube.com/watch?v=kE15eva9Hxg
https://www.youtube.com/watch?v=k4pSJF7ypdg
https://www.youtube.com/watch?v=oaykaNBpGEU
https://www.youtube.com/watch?v=0aPemUexAk4

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler

Sözlü Tarih

ACAR Mustafa, 1963-Aydın doğumlu, DYP Aydın Nazilli İlçe Başkanı – DP Nazilli Belediye başkan Adayı – Milletvekili Selahattin Acar'ın oğlu. Görüşme Tarihi ve Yeri:15.10.2016-Aydın Nazilli kendi dükkânında.

ACAR Mehmet Ali, 1950-Denizli doğumlu, Eski RP GİK Üyesi ve Aydın İl Başkanı. Görüşme Tarihi ve Yeri:14.11.2017, Aydın.

AÇAN, Fettah, 1958 Aydın doğumlu, Aydın Muhasebeciler, Mali Müşavirler Odası Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 20.12.2015, Aydın'da (Efeler), Aydın Muhasebeciler Odası'nda.

AĞABABAOĞLU, Muhterem, 1945-Aydın Doğumlu, Eski CHP Aydın Merkez İlçe Başkanı, Eski Aydın Belediye Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 2.11.2016 –İzmir – Hatay kafede.

AKSU Hüseyin, 1948 doğumlu, Mühendis, Şehir Plancısı, Eski Aydın Belediye Başkanı, TV sahibi, Görüşme Tarihi ve Yeri: Birinci Görüşme: 19.11.2016-Aydın Efeler, AYTV'de İkinci Görüşme:03.12.2016, Aydın, kendi konutunda.

AKTEMUR, Halil İbrahim, 1952 doğumlu, Eski Bakan Danışmanı ve Aydın İl Özel İdare Genel Sekreteri, Görüşme Tarihi ve Yeri: 22.11.2015, Aydın'da Gar Kıraathanesi.

ARINÇ Bülent, 1948 yılı, Bursa doğumlu, Eski TBMM Başkanı, Eski Başbakan Yardımcısı, Görüşme Yeri ve Tarihi: 06.02.2018, Ankara.

ASİLTÜRK, Oğuzhan, 1935 Malatya doğumlu, MSP-CHP İktidarı, MC Hükümeti İçişleri Bakanı. Görüşme Tarihi ve Yeri:30.12.2017.

ATAY, Deniz, 1944/Aydın doğumlu, İnşaat Mühendisi-AP Aydın Eski İl Başkanı-AP Eski Aydın Merkez İlçe Başkanı-DYP Eski Aydın İl Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 13.02.2016/Efeler-Aydın kendi işyerinde

AYDINOĞLU, Mehmet, 1947/Aydın doğumlu, AP Eski Aydın Gençlik Kolları üyesi- Aydın Merkez İlçe İdare Kurulu Üyesi- Aydın İl Yönetim Kurulu Üyesi – İl Başkan Yardımcısı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 28.02.2016- Aydın Büyükşehir Belediyesi Turistik parkta.

BAŞARIK, Hakkı (Dr.), 1956 doğumlu, Cerrah, Eski İl Sağlık Müdürü, Görüşme Tarihi ve Yeri: 21.11.2015, Aydın'da kıraathane.

BAŞKAR, Recep, 1954 Isparta doğumlu, Gazeteci, Eski Muhabir, Görüşme Tarihi ve Yeri: 19.12.2015, Aydın'da kendi işyerinde.

BUDAKLI, Mustafa, 1936-Aydın doğumlu, Çiftçi, Görüşme Tarihi ve Yeri: 17.09.2007, Çakırbeyli Köyü, Aydın. Kendi Evinde.

CERİT Ahmet, 1928, Baltaköy-Aydın doğumlu, Emekli Kepçe Operatörü, Görüşme Tarihi ve Yeri 14.01.2001, Aydın.

CERİT, Emine, 1932-Çine kargı doğumlu, Köylü, Tarım İşçisi, Görüşme Tarihi ve Yeri 28.11.2016, Aydın.

ÇAMOĞLU, Nuri, 1955 Aydın doğumlu, Mali Müşavir, AP Aydın İl Gençlik Kolları Başkanı, AP Aydın İl İdare Kurulu Üyesi, Görüşme Tarihi ve Yeri: 04.02.2016. Efeler/ Aydın Mimar Sinan Mah.

ÇELİK Süleyman, 1944-Koçarlı doğumlu, Eski Gençlik ve Spor Bakanı Özel Kalem Müdürü, Eski İçişleri Bakanı Danışmanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 17.12.2016 Aydın –kendi Bürosunda.

ÇETİN, Hikmet, 1937 Diyarbakır Doğumlu, Eski Başbakan Yardımcısı, Eski Milletvekili, Eski Dışişleri Bakanı, CHP Eski Genel Başkanı, Görüşme Yeri ve Tarihi: 12.01.2018, TBMM-Ankara.

ÇİÇEK Cemil, Eski Adalet Bakanı, TBMM Başkanı, Hükümet Sözcüsü, Devlet Bakanı, Görüşme Yeri ve Tarihi:18.01.2018, Ankara.

DEMİR, Fevzi (Prof. Dr.), 1945 Doğumlu, Öğretim Görevlisi-Akademisyen-Hukuk, Görüşme Tarihi ve Yeri: 02.11.2015-İzmir'de Yaşar Üniversitesi'nde.

DOĞRU, Reşat (Dr.) Tokat doğumlu, Eski Türk Dünyası'ndan Sorumlu Devlet Bakanı ve Tokat Milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 26.01.2017. TBMM/Ankara.

DOĞU Süleyman, 1951- Aydın doğumlu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Baş Müfettişi, Öğretim Görevlisi, Görüşme Tarihi ve Yeri:30.11.2016-Muzo Cafe, Küçük Park, Bornova İzmir.

DOKUZLU, İsmail Hakkı, 1961 Aydın doğumlu, Tüccar-Eski Aydın Ticaret Odası Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 26.12.201, Aydın'da(Efeler) kendi işyerinde.

DOYURAN, Nejat (Av.), 1940 doğumlu, Eski Adalet Partisi Aydın Merkez İlçe Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 05.12.2015 Aydın eski nikâh dairesi yanı kahvehane.

ERDEM, Mehmet, 1966-Aydın doğumlu, RP Aydın Merkez İlçe Başkanı, AKP Aydın İl Başkanı, AKP Aydın Milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 09.10.2016 – Ankara Çukurambar Hüdaverdi Pastanesi

ERDEM Mustafa Ruhan, 1966 doğumlu, Ceza Hukuku Profesörü, Görüşme Tarihi ve Yeri: 8.12.2017, Yaşar Üniversitesi, İzmir.

ERDOĞAN, Beyhan, 1941 doğumlu, Aydın Lisesi Eski Müdürü, Görüşme Tarihi ve Yeri: 14.11.2015, Aydın'da evinde.

EROL Mahmut, 1947, Balıkesir Susurluk Danaveli Doğumlu, Eski Köy Muhtarı, Görüşme Tarihi:15.03.2016. / Balıkesir.

ERTÜRK, Ahmet, 1953 doğumlu, Avukat-Çiftçi-Eski milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 21.11.2015 Nazilli'de, öğretmenevi.

GERMEN Sümer (Av.), 1954 doğumlu, Eski Aydın Barosu Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 28.11.2015, Aydın'da evinde.

GÖNÜL, Ali Rıza (Av.), 1945/Kuyucak-Aydın doğumlu, AP Kuyucak İlçe Başkanı-Eski Aydın Milletvekili-Eski Sanayi ve Ticaret Bakanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 20.06.2016-Kuşadası Avcılar Kulübünde, İkinci Görüşme: 15.11.2016.

GÜRKAN, Mustafa İlker (Av.), Eski Sendikacı- Eski Muğla Barosu Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 27.12.2015, Muğla-Bodrum avukatlık ofisinde.

GÜVENİR İbrahim, 1956 doğumlu, Esnaf, Görüşme Tarihi ve Yeri: 14.11.2015 Aydın, işyerinde.

KALE Gürşat, 1955 Aydın doğumlu, Petrol Mühendisi, İncirliova Belediye Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 19.12.2015, Aydın- İncirliova Park İncirliova.

KARAYALÇIN Murat, 1943 Samsun doğumlu, Eski Başbakan Yardımcısı, Eski Ankara Büyükşehir Başkanı, Eski SHP Genel Başkanı, Eski Dışişleri Bakanı, İş Bankası Yönetim Kurulu Üyesi, Görüşme Tarihi ve Yeri: 11.01.2018, Ulus-Ankara.

KIRATLIOĞLU, Esat (Dr.), 1930-Nevşehir doğumlu, Eski AP ve DYP milletvekili, Genel Başkan Yardımcısı, Devlet ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 02.07.2016-Ankara-kendi evinde, İkinci Görüşme Tarihi: 09.10.2016.

KONAKLI, Ahmet, 1947 doğumlu, Eğitimci, Eski Aydın Ticaret Odası Meclis Başkanı, İzmir'de Eski Aydın Talebe Birliği Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 06.12.2015 Aydın'da kendi işyerinde.

KUTLU, Cengiz Naci, 1964-Bilecik doğumlu, Emekli Kurmay Albay, Görüşme Tarihi ve Yeri: 14.10.2016. İzmir Yaşar Üniversitesi'nde.

MENTEŞE Nahit (Av.) 1932-Aydın doğumlu, Eski AP Aydın Milletvekili, Gümrük ve Tekel Bakanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Turizm ve Tanıtma Bakanı, İçişleri Bakanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 22.07.2016-Aydın Kuşadası kendi yazlığında.

OKŞAN, Bahattin (Av.), 1931 Aydın doğumlu, Eski Aydın Barosu Başkanı-Eski AP Aydın İl Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 19.12.2015, Aydın'da(Efeler) kafede.

ÖZÇÖLLÜ, Necati, 1926 Aydın doğumlu, tüccar, Görüşme Tarihi ve Yeri: 8.11.2015- Aydın'da evinde.

ÖZDEN Kadir, 1932-Bozdoğan, Güvendik Köyü doğumlu, Esnaf, Görüşme Tarihi ve Yeri: 20.11.2016. kendi işyerinde.

ÖZSOY Nesrin (Prof. Dr.), Matematik eğitimi öğretim görevlisi, Görüşme Tarihi ve Yeri: 14.11.2015, Aydın'da evinde.

SABUNCU Nabi, 1943 doğumlu, Tüccar, Eski Aydın AP Merkez İlçe Başkanı, Milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 05.12.2015, Aydın'da kendi işyerinde.

SARIBAŞ Nizamettin, 1945 Aydın doğumlu, İnşaat Yüksek Mühendisi/ AP Aydın-Çine İlçe Yönetim Kurulu Üyesi/Adalet Partisi Aydın Eski İl Başkanı/ DP Eski Genel Sekreteri, Görüşme Tarihi ve Yeri: 13.03.2016- Aydın merkez, Efeler kendi ofisinde.

SEZGİN İsmet, Eski AP Genel Başkan Yardımcısı, Başbakan Yardımcısı, Maliye Bakanı, İçişleri Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı, Eski Aydın Belediye Başkanı, Eski Aydın Milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 22.03.2016, Salı, Ankara'da evinde.

ŞAHİNCİ, Hürrem (Av.), 1943 Aydın doğumlu, Eski Aydın Koçarlı CHP İlçe Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 19.12.2015, Aydın'da Avukatlık Bürosunda.

TANDOĞAN, Metin, 1964-doğumlu, öğretmen, Görüşme Tarihi ve Yeri: 28.10.2016. Kuşadası Güvercinada ATML.

TANER, Recep, 1962-doğumlu, muhasebeci, Eski Aydın MHP İl Başkanı, milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri:16.05.2017, Aydın-Efeler.

TOPTAN, Köksal (Av.), 1943 Rize doğumlu, Eski Devlet, Eski Milli Eğitim Bakanı, Eski TBMM Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 30.11.2017, Ankara.

TURGUT, Enver, 1927 Diyarbakır doğumlu, Eski TES-İŞ Sendikası Genel Başkanı, Eski İzmir ve Kayseri Milletvekili, Görüşme Tarihi ve Yeri: 12.01.2018, Balgat-Ankara.

TURGUT, Mehmet (Doç. Dr.), 1961 doğumlu, Beyin ve Sinir Cerrahisi Uzmanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 14.01.2017 Aydın/Efeler.

TÜRKOĞLU, Adil (Prof. Dr.), 1949/Karamanlı-Burdur doğumlu, Öğretim Üyesi, Görüşme Tarihi ve Yeri: 11.02.2016, Efeler Aydın-ADÜ

ÜÇPINARLAR, Hamdi, 1948/Bursa Doğumlu, Eski AP Gençlik Kolları Genel Başkanı, Çevre Bakanı, Çanakkale Milletvekili, DYP kurucu üyesi.

Görüşme Tarihi ve Yeri: 4.11.2017, Ankara.

YILDIZ, Nursel, 1956 Aydın doğumlu, Bankacı, Görüşme Tarihi ve Yeri:04.01.2016, Konak-İzmir.

YILMAZ Mehmet Nuri, 1943 Erzurum doğumlu, Süleyman Demirel, Tansu Çiller, Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit Başbakanlıkları döneminin Diyanet İşleri Başkanı, Görüşme Tarihi ve Yeri: 18.01.2018, Ankara.

ZENCİRCİ Ahmet, 1945-Germencik doğumlu, Çiftçi, CHP Germencik İlçe Başkanı-Germencik Belediye Başkanı 3 dönem, Görüşme Tarihi ve Yeri: 22.10.2016 Germencik Belediye parkında.

EKLER

-I-

İSMET SEZGİN İLE YAPILAN SON RÖPORTAJ

İsmet Sezgin 1928 yılında Aydın'da doğdu. Gençliğinde atletizm yaptı ve öğrenci derneklerinde görev aldı. 1955 yılında DP'den Aydın Belediye Başkanı seçildi. AP Genel Başkan Yardımcılığı, TBMM Başkanlığı, Başbakan Yardımcılığı, Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Aydın Milletvekilliği gibi görevlerde bulundu. Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerinde Süleyman Demirel'in AP'nın başına geçmesi için çalışan gurubun içerisinde yer aldı. Siyasi yaşamının sonuna kadar Demirel'in sağ kolu olarak bilindi. Kendisiyle Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasal Algı ve Propaganda (1970-1980) başlıklı doktora tezimizin içeriğine katkı yapması amacıyla 22.03.2016 tarihinde Ankara'da evindeki röportaj yapıldı. Bu röportaj İsmet Sezgin'in son röportajı oldu. Sezgin röportajdan kısa bir süre sonra rahatsızlandı. GATA'da tedavi altına alınan Sezgin, 7 Aralık 2016 tarihinde vefat etti.

Akdağ: 1955'te Aydın'da çok genç yaşta belediye başkanı oldunuz. O günden bugüne kadar sizden daha genç bir ilin belediye başkanlığını da yapmış olan yok.

Sezgin: Sadece Aydın'da değil, benim örneğim il bazında tüm Türkiye'de de yok.

Akdağ: Siz ne yaptınız ki sizin gibi bir genci belediye başkanı olarak seçtiler. Siyasal Algı ve Propaganda konusunda tez hazırlayan birisi olarak bunu merak etmekteyim.

Sezgin: Bu soruyu kendi kendime ben de çok düşündüm. Ben Aydın'da orta halli bir ailenin, bir memur adamın oğluydum. Aydın'dan İzmir'e okumaya gittim. İzmir'de Yüksek Ticaret'te okurken okul talebe birliği başkanlığı yaptım. Spor, atletizm yaptım. Yazılar, şiirler yazdım. Sonra askerlik görevinde bulundum. Askerde yedek subay mezuniyet töreninde ben mezun olan asteğmenler adına mezuniyet konuşmasını yaptım. Oradan Denizli'ye memur olarak gittim. Emlak Kredi Bankası'nda çalışmaya başladım. Daha öncede DP'de çalışmalar da bulunmuştum.

Öğrencilik yıllarındayken parti toplantılarına gider gelirdim. Arkadaşlar arasında da demokrat olarak bilinmekteydim. Denizli'de benim asker arkadaşlarım denk geldi. Onlar beni mezuniyet töreninde yaptığım konuşmayla çok iyi hatırlamaktaydı. Bir gün onlar geldi. DP'ye gelin beraber çalışalım dediler. Orada da böylece parti çalışmalarına devam ettim. 1952'de DP Denizli İl İdare Kurulu üyesi seçildim. Bu, Denizli'ye henüz 1 yıl olmuştu ki gerçekleşti. Yabancı bir yerde İl İdare Kurulu'na getirilmekteydim. Bu görevim 1955 senesi kadar devam etti. 1955 baharında kendi memleketim Aydın'a Emlak Bankası muhasebeciliğine tayinim çıktı. O zamanlar banka mensupları siyaset yapabilmekteydi. Bu yüzden 1952-1955 arasında yaklaşık dört yıl Denizli'de hemen hemen her gün siyasetin içindeydim. Aydın'a geldim. Memuriyete başladım. Maaş durumum ve rahatım iyiydi. Bu arada DP Aydın il başkanı geldi.

Akdağ: O zaman parti il başkanı kimdi?

Sezgin: DP Aydın İl Başkanı o zaman Ekrem Torunlu'ydu. Ekrem Bey'in yanında Hüsamettin Coşkun da vardı. Hüsamettin Coşkun Aydın Çine'dendi. Siz bu isimleri bilirsiniz.

Akdağ: 1946-1950 Aydın'da Siyasal Yaşam başlıklı bir tez hazırlamıştım. Bu neden bu isimleri tanımaktayım.

Sezgin: Ekrem Torunlu da Çine yolu üzerindeki Dorumlar köyündendi. Bana "yakında belediye seçimleri var. Biz seni çok beğendik. İzmir'de Talebe Birliği Başkanı'ydın. Türkiye Talebe Birliği Federasyonu Yönetim Kurulu üyesiydin. DP Denizli İl İdare Kurulu azasıydın. Çok sevilmektesin. Seni belediye reisi yapalım" dediler. Ben memurum, Aydın'a yeni geldim yapamam dedim. Yok, biz Aydınlı bir gencin belediye başkanı olmasını istiyoruz diye bana cevap verdiler. Peki, düşüneyim diye yanıtladım. Banka Genel Müdürü Medeni Berk vardı. Bu kişi sonra başbakan yardımcısı oldu. Durumu Medeni Bey'e aktardım. O bizden memnun olduğunu, iyi bir memur olduğumu ve istikbalimim banka içinde aydınlık olduğunu aktardı. Politikaya girmeni aslında istemem ama Aydın, Adnan Menderes'in memleketidir. Teklifi kabul edebilirsin. Fakat ne zaman başın sıkışırsa beni ara, her zaman yerin hazır dedi. Sonra DP'li arkadaşları görüp tekliflerini kabul ettiğimi beyan ettim. 18 Kasım 1955 yılında seçimle Belediye Başkanı oldum. O zaman için 27 yaşındaydım. İlk defa genç bir adam Aydın'da böylesine bir görevi

devralmaktaydı. O vakide kadar Aydın'da belediye reisi olanlar Aydın'ın tanınmış kocamanları veya zenginleriydi. Beni çocuk gördüler. Kimi sokağın çocuğunu belediye reisi yaptılar, kimisi de daha dün talebeydi ne zaman belediye reisi oldu dedi. Bazıları da bravo, çocuk yetişmiş, belediye reisi oldu, aferin falan diye de tepki gösterdi. Aferin diyenler de çoğunlukta gibiydi. Belediye reisliği görevimiz 5 yıl sürdü. Reislik de çok da başarılı olduk. Aydın'daki Aytepe ormanlığını ben yaptım. Aydın'daki tüm şehir ormanlarını ben yaptım.

Akdağ: Günümüzde Aydın'da orman yok.

Sezgin: Aydın'da tek ormanlık alan da günümüzde orasıdır. Aydın'da yeni yollar açtım. Aydın'ın su ve elektrik işlerini hallettim. İmar planını yaptırdım. Kanalizasyon çalışmalarına başladık. Altyapı hizmetlerini yerine getirdim. Düşüncem de buydu. 27 Mayıs darbesiyle bizi içeri aldılar.

Akdağ: İkinci bir seçime girme imkânınız olmadı mı?

Sezgin: İkinci bir seçime girme imkânımız ihtilalden dolayı olmadı. Belediye başkanlığı sürecinde DP Aydın il yönetim kurulunu da benim grubum kazanmıştı. Hem partiden hem belediyeden sorumluydum. İhtilalde beni ve arkadaşlarımı İzmir'e götürdüler. Bir süre orada kaldık. Sonra bizi Aydın'a getirdiler. Aydın'da jandarma nezaretinde bulundurdular. Arkadaşlar bu süreçte partiden istifa etti. Ben etmedim. Ben hesabımı veririm dedim. Ben, bu nedenle biraz daha uzun içerde kaldım. Hapisten çıktıktan sonra da takip etmeye başladılar. Silahların gölgesi altında, istifa et demişler, istifa etmemişim. Tavrım halk nezdinde oldukça rağbet gördü. Aydın'da ihtilalden sonra iki yerde Adnan Menderes'in resmi vardı: Aydın'da bir berber Mustafa vardı. Onun küçücük dükkânı hükümet bulvarının sol tarafındaydı. Bir onda resim asılıydı. Hatta bu yüzden adamı fena dövmüşler. Bir de benim evimde resim asılıydı. Herkes korku içinde olduğundan resimleri yok etmişlerdi. Bugün nasıl korku varsa Türkiye'de aynen öyleydi. Aslında bugünkü korku daha fazladır. İlerleyen süreçte parti kurulmasına izin verilince Adalet Partisi'ni kurduk. 1961 seçimlerinde milletvekili olduk. Vekilliğimiz 1980'e kadar devam etti.

Akdağ: Sizin döneminizde propaganda nasıl yapılmaktaydı? Bugün sosyal medya denen bir gerçek var. Bununla sizin çalışmalarınızı karşılaştırır mısınız? Sizin döneminizde gazeteler var ama bunlar ne denli etkiliydi? Toplumun geneli köylerde

yaşamaktaydı ve okuma-yazma bilmemekteydi. Sizin zamanınızda yüz yüze temas vardı. Bu bağlamda siz iyi bir hatip miydiniz? Kendi siyasetinizi nasıl ve hangi vasıtalarla tanıtmaktaydınız?

Sezgin: Çok iyi bir noktaya temas ettiniz. Benim politika yapmaya başladığımda televizyon yoktu. Radyo da belirli alanlarda yayın yapmaktaydı. Benim bölgemde bir Yeni Asır gazetesi var. Halk Partisi'ni tutan diğer bir gazete bulunmaktaydı. Bir de Demokrat İzmir diye bir gazeteden söz edebiliriz. Vatandaşla temas yada onda bir algı oluşturmak, onlara biz de varız, bizim düşüncemiz budur diyebilmek büyük bir gayret işiydi. Vatandaşla tek tek temas etme imkânlarını aramak gerekmekteydi. Tek tek temas etme imkânı bulunmadığı takdirde parti ocakları vardı. Partilerin mahalle ve köy ocakları bulunmaktaydı. O ocaklarda toplanılırdı. O ocaklar bir okul gibiydi. Ocaklarda parti meseleleri görüşülürdü. Aydın'ın 480 kusur köyü vardı. Benim gitmediğim köy kalmadı. Aydın'ın eskilerine sorsanız: Kimse gelmedi, İsmet Sezgin geldi diyeceklerdir. Şu işimiz vardı, İsmet Sezgin halletti. İskender Bey şunu yaptı, Nahit bey yardımcı oldu şeklinde söyleyeceklerdir. Biz vatandaşla temasımızı kendimiz sağlıyorduk. Bugün, bu böyle değildir. Benim siyasete başladığım ilk yıllarda mesela Aydın'ın Koçarlı kazasında 5 veya 10 tane radyo vardı. DP iktidarının sonlarına doğru köylerde 5000-6000 tane transistörlü radyo sayısına ulaşıldı. Biz paradigmamızı kendimiz oluşturup, yorumlayıp uyguluyorduk. Olayları izah ediyorduk. Vatandaşla temaslarımızda edindiğimiz izlenimleri, ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmaktaydık. Yaşam biçimleri üzerinde duruyorduk. Vatandaşla çok yakın temas içindeydik. Benim Aydın'da gitmediğim kahve yoktur. Hepsinde toplantı yapmışızdır. Özellikle DP olup da kahvesi olanların mekânında illaki bir toplantı yapılmıştır. Ben belediye reisliği dönemimde saat 6-7'de kalkardım. Bütün şehri dolaşırdım. Temizlikçiler görevlerini yapıyorlar mı, yollar nasıl diye bakardım. Fırın, lokanta, kahve, otel gibi mekânların kontrollerini yapardım. Sabah ezanından sonra Kemer mahallesinde, diğer yerlerde kadınlar evlerinin önünü süpürürken beni görürlerdi. "A reis bey oğlum, nasılsın, iyi misin?" diye sorarlardı. Aydın'ın pazarı Salı, İncirliova'nın Cuma, Çine'nin Perşembe, Söke'nin Çarşamba günüydü. Bulunduğum yerde de pazarlara giderdim. Pazarcılarla görüşürdüm. Ne getiriyorlar, ne satıyorlar diye bakardım. Böylece karşılıklı temas sağlanıyordu. Politikanın esası sevgi, hasbihaldir, konuşmak ve birbirine yakın olmak ve birbirini anlamaktır, birbirine yardım

etmektir, kenetlenmektir. Omuz omuza vermektir. Bu nedenlerle bizim dönemimizde politikacılar bu unsurlara çok dikkat ederdi. Bu da çok önemliydi. Mümkün olduğu kadar oldukça fazla insanla temas etmek gerekmekteydi. O insanlara durumu anlatmak elzemdi. Partinin yerel örgüt faaliyetleri yanında genel merkezin de faaliyetleri mevcuttu. Genel merkezin çalışmalarını halka yansıtmakta yarar vardı. Ben o zaman siyaseti bir okul olarak kabul etmekteydim. Hatta okulun ötesinde benim gözümde bir sanattı. Nasıl bir insan bir resme, şarkıya, melodiye, bir heykele, yontuya, bir romana, hikâyeye bakar veya onları okursa ben bunun gibi olmak istiyorum demesi gibi aslında sanat insan için bir eğitim aracıdır. O insanın yetişmesinde eğitilmesinde sanatın bir rolü oluyorsa, bir etkisi oluyorsa, politikayı da sokaktaki adamın, o adı sanı sorulmayan insanın devlet ve millet veya dünya meseleleri üzerinde düşünmesini sağlamak için bir araç olarak görmekteydim. İnsanımızın düşündüklerini söyleyebilmesini, söylediklerini uygulayabilmesini gerçekleştirmek gerekmekteydi. Benim için siyaset o adama dünya yurt meselelerini öğreten ve üzerinde düşündüren bir sanat dalıydı. Vatandaşa her gittiğim yerde meseleleri anlatırdım. Anlayabileceği şekilde olayı aktarırdım.

Belediye başkanlığım döneminde Birgün Kuşadası'na gittik. Orada benim çok sevdiğim Kazım Muşti adlı bir ilçe başkanımız vardı. Oradan Kirazlı köyüne doğru hareket ettik. Hava kararmıştı. Kazım Bey'e o köyün ne iş yaptığını, neler yetiştirdiğini, sorunlarının ne olduğunu sordum. Geliri nasıl, nüfusu kaç diye de ekledim. Kazım Bey, bugüne kadar bunları bana pek soran olmadı, gelen palavra atıp gidiyordu dedi. Kazım Bey sorularımı cevapladı. Köye gittiğimde başladım onların ne meseleleri varsa onlar üzerinde konuşmaya, onların elektrik sorunundan, yoğurdundan, üzümünden, okullarından söz ettim. Burada neler yapılabilir diye fikirler sundum. Kazım Bey, hayret ilk defa böyle bir şey görüyoruz dedi. Politikacı insanla konuşurken o insanı tanımalıdır. Onun hangi istikamette olduğunu öğrenmelidir. O kişinin ülke, dünya ve ekonomik meseleler üzerinde fikir sahibi olabilmesini sağlamalıdır. Bu bakımdan partilerin ocak bucak örgütleri vardı. Her köyün bir ocağı vardı. Oraya kişiler gelir günün meselelerini konuşurlardı. Orada vatandaş siyaset yapardı. Bir şeyler öğrenirlerdi ve öğretirlerdi. Bizde buralarda konuşmalar yapardık. Ocaklar, okuldu, eğitim yuvasıydı. O zaman siyaset bugüne göre çok zordu. Bugün milletvekillerini görüyorsunuz, onların halkla teması azaldı. Köylere, kahvelere, toplantılara gitmez oldular. Bugün siyaset bir tek noktadan idare

ediliyor. Genel merkez ne derse o olmaktadır. Hatta tek adama yönelim vardır. Siyasi partilerde bu nedenle bir yozlaşma meydana geliyor. Anayasamız 3 erkten söz eder. Yasama, Yürütme ve Yargı erki arasında bir denge olmalıdır. Günümüzde iş o hale geliyor ki Türkiye, yürütme erkini elinde bulunduran gücün diğer erkleri kendine bağlanması sonucu ortaya çıkıyor. Parti liderinin iki dudağı arasından çıkan sözlerle seçilen milletvekilleriyle yasama erki yürümenin emrine giriyor. Bununla da yenilmiyor, yargı bağımsızlığını da müdahale ediliyor. Böyle bir ortamda aslında siyaset bitiyor. Tek adamlık ve diktatörlük başlıyor.

Akdağ: AP'de önseçim uygulaması vardı. Edindiğim bilgiye göre siz her zaman önseçimle milletvekili adayı oldunuz. Demirel'in sağ kolu olarak bilindiğiniz halde kontenjan adayı olarak Milletvekili listesine adınızın hiçbir zaman konmadığı bilinmektedir. Demirel, tek adam mıdır veya önseçimler AP içinde nasıl bir etki yapmıştır?

Sezgin: Ben sekiz defa ön seçime girdim. Sekiz defa bu seçimleri kazandım, geldim. Bizim için ön seçim önemliydi. Ben milletin temsilcisiydim. Milletin temsilcilerini ise millete sunacak milletin adamlarıydı. Bu da ön seçimlerle yapılmaktaydı. Sayın Demirel'le kırk yıl beraber çalıştık. 1964'te AP Genel İdare Kurulu'na seçildim. Demirel de genel başkanlığa seçildi. 1964'ten 2015'e kadar elli sene beraberdik. Hiç ayrılmadan beraber çalıştık. Süleyman Bey de kazan gel, git seçime gir diyordu. Seçim bölgelerimize, Çine'ye İncirliova'ya, Söke'ye, Germencik'e, Kuşadası'na hep gidiyorduk. Ön seçimi kazanmak için önseçim öncesi insanlarla temas yetmemekteydi. Önseçime girinceye kadar geçen o evrede onlarla olan ilgi ve yakınlığın, meclisteki çalışmaların, o bölgeye getirebildiğin hizmetler çok önemliydi. Ben elli yıl Aydınlıların işini yaptım. Aydın'dan Ankara'ya gelip İsmet Sezgin'i soran ve beni bulan rahmetli eşimin kahvaltı yaptırmadığı hiçbir kimse yoktur. Bunu rey için değil inandığım dava uğruna yaptım. Vatandaşları hizmet etmeyi bir görev telakki etmekteydim. %10-15 oranında parti kontenjanı vardı. Kontenjan adayları genel idare kurulunun oylarıyla seçilmekteydi. Genel Başkan'ın talimatıyla bu olmuyordu. Rahmetli Demirel, çok sevdiği arkadaşlarının yoklamada seçilmediğini duyduğunda üzülürdü.

Bir gün Demirel'le ön seçimlerle ilgili konuşuyorduk. Demirel'e senin için ön seçim kolay dedim. Seçime giriyorsun hemen seçiliyorsun şeklinde ilave ettim. Biz

ise seçilmek için it gibi dolanıyoruz dedim. Demokrasinin gelişmesi için önce parti içi demokrasinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sağlanmadığı sürece kurumsal veya evrensel demokrasiyi kurmanız mümkün değildir. İfade etme ve düşünce hürriyeti de ancak bu şekilde benimsetilebilir. Özgürce yaşama imkânı bulamazsınız. Kendinizi liderinizi bağımlı görürsünüz. Bugün milletvekilleri, belediye başkanları hatta muhtarlar bir tek adamın iki dudağının arasından çıkan sözle seçilmektedir. Çoğu ön seçim sonucunda milletvekili adayı olmamaktadır. Bu nedenle anayasa erki ortadan kalmaktadır.

Akdağ: Önseçimlerin parti içinde dinamizm sağladığı söylenebilir. Propaganda anlamında da partiye olumlu katkı sağlamaktadır, değil mi?

Sezgin: Önseçimler parti ile vatandaş arasındaki ilişkiyi sıkılaştırıyor. Vatandaşla siyasetçi arasındaki ilişkinin devamını sağlıyor. Önseçimde oy kullananlar böylece adayların asıl seçimde seçilmeleri durumunda seni ben seçtirdim diyebiliyor.

Akdağ: Aydın'da AP il yönetiminde bulunan Mehmet Aydınoğlu bununla ilgili bana önemli bir hatırasını anlattı. 1977'de biz AP'liler olarak Av. Nejat Doyuran'ı, AP Aydın Merkez İlçe Başkanı olarak seçtirdik. Diğer aday Nabi Sabuncu'yu desteklemedik. 1980 ihtilaliyle Nejat Bey bulunduğu görev nedeniyle siyasi yasaklı hale geldi. Nabi Sabuncu ise ANAP'tan vekil seçildi.

Sezgin (Devamla): Siyasette bugün aforizmalar ya da paradigmalar değişti. Siyasete yeni ufuk geldi. Örneğin telefonlar, sosyal medya bu paradigmayı yeniden yapılandırdı. İnternetlerden, telefonlardan istediğiniz her alandaki bilgiyi anında edinebilmektesiniz. İnternet ve sosyal medya paylaşımlarıyla bir meydana bir milyon kişi toplanabilmektedir. Bilim çağının ötesini yaşamaktayız şuanda. İnsanlık yeni teknolojiye bağımlı hale geldi. Siyaseti de buna uydurmak zorunda kalıyorsunuz. Bugünkü siyaset ilme-bilime ve teknolojiye dayanmaktadır. 1980'den önce bir toplantı yapmak için bizim haddinden fazla yere gitmek-uğramak zorunda kalmaktaydı. Telefonu olan yerlere telefon eder, değilse bizatihi haber gönderilir falan kahvede toplantı var denir, oraya insanlar gelirdi. 1970-1980 arasında siyasetçinin anlattığı şeyin ne olduğunu dinleyenler anında bilemiyordu, doğru mu diye fazla sorgulama imkânları yoktu. Adeta her şeyi siyasetçi öğretiyordu. Bugün çocukların bile ellerinde telefonlar var. Bu her şeyi değiştirmiştir. Dünya değişti ve

köy haline geldi. İnsanlar birbirine çok yaklaştı. Eskiden Nikaragua'da bir zelzele olsa üç ay sonra bunu duyardık. Şimdi diz kadar su baskını oluyor onu anında öğreniyorsunuz. O nedenle bugün politikacı kendini yetiştirmeli ve çok okumalıdır. Olayları çok iyi algılamalıdır. Vatandaşın algılama yetisini gelişmesinde katkı sağlamalıdır. Politikacı hem kendini hem vatandaşı eğitmelidir. Dünya'dan Türkiye'ye yansıyan problemlerin çözümü dairesinde bilgilerimizi artırıp bunları vatandaşlara aktarmamız lazımdır. Ancak bunları yaparken asla yalan olmamalıdır. Onları gerçekle yüz yüze getirmeliyiz. Politikada dürüst olmak gerekir, doğru siyaset yapılmalıdır. Biz çok mebuslar gördük, 4 yıl vekillik yapıp fabrikalar kurdular. Pek çok mebus da var ki 30 yıl vekillik yapıp hale kirada oturmaktadır. Örneğin ben 30 sene kirada oturdum. 7 yıldır şu anki evimde oturuyorum. Dünyayı politika yönetmektedir. Büyük devletlerin dostu yoktur, çıkarı vardır. O çıkarlarına göre hareket eder. Sovyet Rusya'yı, Amerika'yı ele alın bunun böyle olduğunu görürsünüz. Devlet adamları ve politikacılar bunu çok iyi görmelidir. Vatandaşın algısının yükseltilmesi için çalışmalar yapmalıdır.

Akdağ: AP Aydın Eski İl Başkanı Deniz Atay'ın ailesi Aydın'da oldukça zengin bir aile olduğu bilgisine sahibiz. Babasının 1930'lardan itibaren 30-40 tane vasıta ile insan taşımacılığı yaptığını, babasının aynı zamanda İstiklal Madalyası sahibi olduğunu bilmekteyiz. Siz ise orta bir ailenin çocuğusunuz. Aileniz pek Aydın'da bilinmemektedir. Kendi çabanız bu anlamda oldukça önemlidir. İsim bazen önemlidir. Sizin kendi isminiz kendiniz yaptığını görülmektedir. Şimdi şunu söylemek isterim sizin Adnan Menderes'le mutlaka diyaloğunuz olmuştur.

Sezgin: Hem de çok. Benim yakında, Kasım 2016'da kitabım çıkacak. Onda çok güzel anılarım var.

Akdağ: Adnan Menderes sizin gözünüzde nasıl bir liderdi. Menderes nasıl bir propaganda yöntemi uygulamaktaydı?

Sezgin: Adnan Menderes, Türk siyasetinin bir yıldızıdır. Döneminde öylesine görgülü ve bilgiliydi. Halkla beraberdi. Kendisi de halkın içinden çıkmıştı. Halkın derdini bilmekteydi. 50-60 bin dönüm toprağının en az 50 bin dönümünü çok cüzi fiyatlara dağıtan kişiydi. Siyasette kendini aşmıştı. Yurdunu ve dünyayı tanımaktaydı. Muhabbeti olan, terbiyeli, yüzü gülen biriydi. Kimseye kötü söz söylemeyen, memleketin hizmet beklediğine ve demokrasiye inanan bir kişiliği

vardı. Halkla birlikteydi, halkın adeta göz bebeğiydi. Cesur, yiğit ve kahramandı. Dinine bağlı, muhafazakârlığı yanında ilericiydi. Ülke kalkınmasının önce köyden köylüden başlayacağını düşünmekteydi. Bunun içinde bir tarım reformuna girişmişti. O nedenle de memleketin altyapı ihtiyacı olan barajlar, kanallarla donatmıştı. Bunlar için ciddi mücadele etti. Menderes, bütün bunlara rağmen başta CHP ve askeri gruplar, Adnan Bey'i çekemeyen ve istemeyenlerle de uğraş verdi. Adnan Menderes düşünen bir kişiydi. Herkese iyilik yapabilmeyi arzu eden kişiydi. En güç zamanlarda dahi ülkesini düşünebilen bir liderdi. 1958'de Londra'da uçak kazası oldu. Menderes ülkeye döndüğünde ihtişamla karşılandı. Kendisine gösterilen aşırı sevgi ve ilgiye adeta taparcasına tutumlara rağmen kendini veya terbiyesini bozmadı. Aydın'a geldiğinde pek çok kimselerle görüşmekteydi, onlarla şaka yapmaktaydı. Kendisine yapılan ithamlara, İsmet Paşa'nın şiddetli eleştirilerine, Halk Partisi'nin akla hayale alınmaz tenkitlerine Menderes daha demokrat davranabilirdi. Ancak bunda da parti içi siyasetin rolü oldu. Partinin baş kurucusu olan Celal Bayar'ın da etkisi vardı.

Akdağ: Celal Bayar eski İttihatçıydı ve sertlik yanlısıydı. Bayar, bu bakımdan Menderes'i etkilemiştir şeklinde mi söylemek istemektesiniz?

Sezgin: Bayar, Menderes'i etkilemiştir. Celal Bey, komitacıdır. Ortaklar, Germencik dağ köylerinde Milli Mücadelede çete lideriydi. Bayar kendini iyi yetiştirmiş bir kişiydi. Atatürkçü'ydü. Ancak ne olursa olsun Bayar, Menderes tam anlamıyla onun güdümünde kalsın istemekteydi. Gelişmelerde Bayar'ın etkisi yadsınamaz. Adnan Menderes'ten sonra hakikaten onun gibi devlet adamlarının gelmesinin güç olduğu görüldü.

Akdağ: Ordunun 1960, 1971, 1980'de sağ parti iktidarlarına müdahalede bulundu. AKP iktidarında ise Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilme sürecinde yine orduyla ve diğer çevrelerle özellikle Recep ismi konusunda sıkıntılar yaşandığı dile getirilmektedir. Bunun üzerine iktidarın ordu içinde komuta kademesi için kimi tasfiyelerde bulunduğu söylenmektedir. Ortaya konan uygulamalarla askeri vesayetin bitirilmesinin amaçlandığı ifade edilir. Demirel veya Menderes ihtilal ihtimaline karşı ordu için neden karşı propaganda çalışmasında bulunmadı? Bulundularsa neler yaptılar?

Sezgin: Ordu darbe yapmaktaydı. Ancak Türkiye'nin başka ordusu, gücü yoktu. Yapılan tüm darbelerin ardında CIA vardır. Dünyanın hemen her yerinde bu

böyledir. Demokrasiyle idare edilmeyen hiçbir yerde kalkınma yoktur. Ben Savunma Bakanlığı da yaptım. Bakanlıktan ayrılırken Generaller bana allahaısmarladık için geldiler, görevden ayrılmamdan dolayı çok üzülmüşlerdi. Asker bu milletin ferdidir. Anadolu'da askerliğini yapmamış gençlere kız vermezlerdi. Askerlik bir ocaktı, askerlikte adam okuma yazma öğrenirdi. Adam askerde terbiye öğrenirdi. Yine askere kanunla bir takım yetkiler verilmiş, buna istinaden darbe yapılmıştır. Tanıdığım askerlerden hiçbirisi biz iktidar olalım diye düşünmemekteydi.

Akdağ: Evet, ihtilal veya darbelerden sonra askerlerin yönetimi sivillere devrettiği doğrudur.

Sezgin (Devamla): 1980 İhtilaliyle Maliye Bakanlığı'ndan ayrıldıktan sonra Kenan Evren benim dostumdu. 24 Ocak kararları olmasaydı, siz bu kararları almasaydınız, ekonomi düzelmeseydi biz ihtilal yapamazdık dedi. Ben de "demek ki ihtilali ben yaptım" şeklinde şakayla karışık cevap verdim.

Akdağ: 1970-1980 arası ilginç bir dönemdir. MHP gibi milliyetçiliğe dayalı partilerin ve MSP veya MNP gibi dini temelli partilerin bu dönemde ortaya çıktığı ve ivme kazandıkları görülür. Gençlerin Marxist, sol düşünce içerisinde sokağa dökülmesi de aynı döneme rasgelir. Ülkücü gençlerin de devreye girip onlara cevap verdikleri söylenir. Siz İçişleri Bakanlığı yaptınız, gençleri bu denli etkiyen neydi, onlara dönük hangi propaganda çalışmaları yapıldı da sonuç bu şekilde oldu?

Sezgin: 1970-1980 arasında merkezin sağında ve solunda kalan partilerin bir irtifa kaybettiğini görüyoruz. Milliyetçi, etnik, dinsel ve aşırı uçtaki partiler bu dönemde ortaya çıktı ve ivme kazandı. Bunun nedeni merkezin sağında ve solunda kalan partilerin işlevlerini yapamamış olmalarıdır. Politikada yeterlilik çok önemlidir. Askeri idarenin hapishanelerde yaptıkları çılgınlıklar ve hatalar, eziyetler bunları körükledi. Merkez sağ ve soldaki partiler de bir şey yapmayınca vatandaşın teveccühü oluştu. Yeni olanı deneyelim düşüncesi hâkim oldu. O tarihte Avrupa'da başlayan gençlik hareketleri Türkiye'deki sol hareketleri güçlendirdi. Ona tepki olarak da sağ ve aşırı sağdaki gençler harekete geçti. İki grup arasında mücadeleler başladı. Sol ve sağ kamplaşma bakanlılara kadar vardı. İçişleri Bakanlığında POL-DER, POL-Bir vardı. POL-DER, solcuların ve CHP'nin örgütüydü. Bu bir süre devam etti. Kamplaşma demokrasiden insanları uzaklaştırıyordu. Hem solda hem sağda bir takım çirkin hareketlerde oldu. Adam yaralama, öldürme, haraç toplama

gibi değişik suçlar yaygınlaştı. Ben milliyetçi-cephe hükümetlerinde görev almadım. Çünkü beğenmiyordum.

Akdağ: Demirel'le nasıl tanıştınız ve Demirel nasıl bir liderdi?

Sezgin: Beni, Etem ve Adnan Menderes Beyler, ben belediye reisi iken Demirel'e yolladılar. Demirel DSİ Genel Müdürüydü. Aydın Tabakhane Deresi'nin ıslahı için konuşacaktık. O dereyi ben havuz şeklinde aşağıya kadar getirecektim. Orada, Demirel'i tanıdım. Sonra Demirel, Aydın'a geldi. Genç bir adamdı. Ben daha sonra vekil oldum. Demirel'de o esnada askerliğini yapmaktaydı. Devlet Planlamada askerliğini yapıyordu. Devlet Planlamanın bir bölümü de mecliste çalışmaktaydı. O esnada dahi Demirel'le uzun uzun görüşüyorduk. Askerliği bitti. Beraber 1964 senesinde kongreye hazırlandık. Ragıp Gümüşpala vefat etmişti, Saadetin Bilgiç parti başkan vekiliydi. O, Tekin Arıburnu Paşa ve Demirel aday oldular. Ben Demirel grubu içerisinde çalıştım. Süreçte Demirel'in basınla ilişkilerini düzenledim. Seçimi biz kazandık. Ben de genel idare kuruluna girdim. 1964'ten vefatına kadar beraberdik. 1965'ten önce başbakan yardımcısıydı. 1965 seçimlerinde ben vekil seçildim. Demirel Başbakan oldu. Demirel mühendis, matematikçiydi. Okumayı seven biriydi. DP zamanında önemli görevlerde bulunmuş, Adnan Bey tarafından çok sevilen biriydi. Demirel'in evi okul, üniversite gibiydi. Arkadaşlar geldiğinde o, herkesi konuşturuyordu. Orada hem Türkiye'nin hem dünyanın meseleleri görüşülürdü. Demirel'in çok kuvvetli belleği vardır. Herkese ismiyle hitap eder. Vatandaşın içerisinde birisini ismiyle hitap ettin mi o kişiyi onurlandırmış olursun. Bu, o vatandaş için övünç kaynağıdır. Akıllı ve bilgili, yürekli bir adamdı. Önce o tarımsal devrimden yanadır. Sonra o ürünün katma değerini artıracak yatırımların yapılmasından yanadır. Pamuk ekimi yapılmalı ardından tekstil sanayisi geliştirilmelidir. Ürünler mutlaka marka haline gelmelidir. Demirel'le kalkınma, mutluluk, refah geldi. Demirel'le ben insanım anlayışı geldi. Anadolu insanı Demirel'le attığı oylarla bir dönemi değiştirebileceğini fark etti. Fakir, karakul Anadolu insanının ne denli güçlü olduğu ortaya çıktı. Benim gençliğimde (1930-1940'larda) köylülerin çoğunun giyecek ayakkabısı yoktu. Millet okumayı, kazanmayı, para sahibi olmayı gördü. Milletin cebi para gördü. O paranın da değeri her gün düşmemekteydi. Baba nasıl bir aileyi korur kollarsa, millet de Süleyman Beyi baba olarak gördü. Milletini koruyup kolluyordu. Memleketi donatıyordu.

-II-

ESAT KIRATLIOĞLU İLE YAPILAN ROPÖRTAJ

Esat Kıratlıoğlu, AP ve DYP'nin önemli isimlerindendir. Demirel'in sağ kolu olarak bilinir. Nevşehir Belediye Başkanlığı, Enerji Bakanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Kendisiyle Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasal Algı ve Propaganda (1970-1980) başlıklı doktora tezimizin içeriğine katkı yapması amacıyla

02.07.2016 ile 09.10.2016 tarihlerinde Ankara'da evinde röportaj yapıldı.

Akdağ: Sizi tanıyabilir miyiz?

Kıratlıoğlu: 1940-1960'larda petrol Türkiye'de jeoloji ve petrol mühendisliği eğitimi yoktu. 1959'da Avusturya'dan ülkeme doktor jeoloji mühendisi olarak döndüm. Benim doktora tezim petrol tektoniği üzerineydi. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ise daha yeni 1954'te kurulmuştu. Batman'da yıllık 1.000.000 ton kapasiteli küçük bir de rafineri vardı. Batman'da mühendis olarak çalışmaya başladım. 1960 ihtilalinden sonra yapılacak olan ilk mahalli seçimleri 1963'te yapıldı. Beni bu seçimlerde Nevşehir Belediye Başkanı olarak gösterdiler. Aslında ben siyasete uzak değildim. Abim Hasan Hayati DP milletvekiliydi(1954-1960). Abim hukukçuydu. Hâkimdi. Abim, rahmetli Süleyman Demirel'in evinde otururdu(1955). Demirel, Barajlar Dairesi Reisiydi o zamanlar. 3 katlı binanın orta katında abim, üst katında Demirel otururdu. Demirel bu arada cansın bursuyla 1 seneliğine Amerika'ya gitti. Nazmiye Demirel, evdeki çiçeklerin bakımı için evin anahtarını anneme bıraktı. Biz o zamandan beri Demirel'le tanışırız. Nevşehir belediye başkanlığı dönemimde 1966 yılında Demirel, Nevşehir'e Başbakan olarak geldi. Orada benim asfalt yollar, kanalizasyonlar, su şebekesi, 1000 sanayi dükkanı inşası, imar planı tatbikatları, yeni yolların açılması gibi çalışmalarımı gördü. Nevşehir şantiye alanı gibiydi. Demirel daha sonra bana telefon etti. Esat, yarın Ankara'ya gel dedi. 1966'nın sonlarına doğru Ankara'ya gittim. Evime gel dedi. Ben, Nevşehir'deki faaliyetlerimizden dolay Belediye'ye hükümetçe para açısından takviye edecek şeklinde düşünmekteydim. Bana direk seni İller Bankası Genel Müdürü tayin ediyorum dedi. İller Bankası tüm belediyelere teknik ve parasal yardım yapan bir kurumdu. İller Bankası o zaman devlet bütçesinin 22'de birini harcardı. Doğrudan bir bakanlığa da bağlı değildi. 60 kişilik bir heyet vardı. 20 tane belediye

başkanı, 20 tane il genel meclisi üyesi, 20 tane muhtar genel kurul oluşturmaktaydı. Bu heyet, denetleme görevi de yapardı.

İller Bankasında 3 yıl görev yaptım. O görev esnasında Türkiye elektrik faaliyetini hallettim (genel sistem kurduk). 1966'da 37 bin köyün sadece 264 tanesinde elektrik vardı. Ben ilk anda 1000 köye elektrik getirdim. Faaliyetlerim bu şekilde devam etti. 1969'da milletvekili oldum. 2 defa AP grup başkanvekilliği yaptım. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı oldum. 12 eylül oldu. İhtilal döneminde bakandım. Yasaklı hale geldik. DYP kurulma aşamasında Demirel Zincirbozan'da mahkûm iken oradan 5 kişiyi görevlendirdi. İsmet Sezgin, Necmettin Cevheri, Esat Kıratlıoğlu, Turgut Toker, Selahattin Kılıç'tı bu isimler. Bu beş kişi DYP'yi Türkiye genelinde teşkilatlandırmakla görevliydik. 22 gün içinde partiyi kurduk. Yasaklı olduğumuz halde bunu yaptık. 1987 Eylülünde Özal yasakların kaldırılması için referanduma gitti. O, yasaklar kaldırılmasın demekteydi. Bunun için de propaganda yaptı, o bizim yanımızda müsteşardı. Demirel olmasaydı, bir Özal olmazdı. 1963 yılında Özal Elektrik İşleri Etüt Dairesi Genel Müdür yardımcısı iken Genel Müdür aynı zamanda Demirel'in genel müdürüydü. 1966 aynı kişinin genel müdürlüğü devam etmekteydi. O Genel müdür, ben Turgut'u görevden alıyorum güvenilir bir insan değil dedi sen bunu başka görev verirsen sana hakkımı helal etmem dedi. Özal'ın görevden alınmasını Demirel onayladı o görevden o alındı ama kendisine müsteşar yaptı. Gücenmesin diye de Genel Müdür arkadaşını da dışarıdan Enerji ve Tabii kaynaklar bakanı yaptı. İhtilalden sonra biz seçimlere giremedik. Bu, 1987 Eylülüne kadar devam etti. Özal'ın o karşı propagandasına rağmen 50 bin oy farkıyla referandumla bizim yasaklar kalktı. Aslında kılı kılına evet oyu fazla çıkmıştı. Seçimlere zaman vardı. Yasaklar kalkınca bize fırsat vermek istemeyen Özal ülkeyi baskın seçime götürmek için manevraya başladı. 2 ay içinde de erken seçim yaptı. Biz buna rağmen %19,5 oy alarak Meclise girdik. Bizim oyumuz normalde %50 civarındaydı. Bizim bütün oylarımız Turgut beye gitmişti. Özal, Demirel adamı şeklinde kanaat vardı. 59 tane vekille meclise girdik. Ben o zaman seçim işlerinden sorumlu genel başkan yardımcısı oldum. 2 tane seçim idare ettim. 1989 Belediye seçimleri ile 1991'deki genel seçimdi bunlar. Turgut Özal daha sonra vefat edince Demirel, Cumhurbaşkanı seçildi. Tansu Çille başbakan oldu. Çiller'i getiren de biz olduk. Bir hanımdır, Amerika'dan mezundur, profesördür şeklinde düşünüp DYP'yi köylü partisi şeklinde algılanmaktan kurtaracaktır dedik. Çiller, o zaman beni bakan

yapmak istedi. Ben bakan oldum, şimdi bunu olmayayım, beni teşkilat başkanı yapın dedim. Teşkilat Başkalığı bizim partide ikinci adamlıktır. Yalnız bütün teşkilatı bana bırakacaksınız, siz sadece hükümet işleriyle yoğunlaşın, siz partiyle meşgul olmayacaksınız, siz partiyi bilmezsiniz, üniversiteden geliyorsunuz şeklinde ekledim. O da tamam dedi. Partiyi tamamen bana bıraktı. 2 sene böyle gitti, sonra bana sana kabine ihtiyacım var dedi. Köy İşlerinden Sorumlu devlet bakanı oldum. Diğer kabinede devlet bakanı oldum. Daha sonrada ekonomik işlerden sorumlu parti genel başkan yardımcısı oldum. Hem hükümette, hem partinin ön planında bulundum. 1999'a kadar aktif politikanın içindeydim. 70 yaşına geldiğim zaman politikayı bıraktım. Aktif politikanın içinde değilim ama politikanın dışında da kalmadık. Zaten Sayın Demirel derdi ki: " Ölürseniz ancak politikadan kurtulursunuz. Politikanın içine giren adam öldükten sonra ancak politikadan çıkar."

Ben devamlı surette okumayı babamdan miras olarak aldım. Babam Nevşehir müftüsüydü. Arapça ve Farsça şeklinde 2 dil bilirdi. Hafızdı. Evde aşağı-yukarı 10 bin civarında kitap vardı. Ben babamı kitabın başından kalktığını hiç görmezdim. Ondan gelen bir kitap sevgisi var… Hale günde 5-6 saat okurum. Günlük gazeteleri okurum. Dış basını takip ederim. Benim evde 3-4 bin civarında kitabım var. Günlük politika ve hadiselere bakarım. Kültür hazinemi devamlı şekilde güçlendirmek isterim. Refah-Yol dönemi dahil ben hiçbir zaman partiden ayrılmadım. Refah-Yol döneminde ben DYP genel başkan yardımcısıydım. 1954 yılında abimle birlikte amatör olarak DP'de çalıştık. AP ve DYP şeklinde devam ettim. DYP'yi zaten biz kurduk. Böyle geniş zamanda partiden hiç ayrılmayan 4-5 arkadaştan bir tanesiyim.

Partiler insanlarla yaşar. Partilerin tıpkı insanlar gibi hayatı vardır. Partileri yaşatan kadrodur. AP ve DYP'den gelen, Türkiye'ye hakim olmuş kadro şu anda büyük bir kısmı ya öldü, yada 90 yaşına yakınlar. Bizim jenerasyon yaş itibariyle aktif politikaya devam edemiyor. Ben bu yaşta sağlığım yerinde politikayı yürütürüm ama vatandaş öyle düşünmez. Yahu hep mi sen, biraz da gençler yapsın, yaşını-başını almışsın köşene çekil diyor. Tabii ki bundan dolayı biz geride duruyoruz. DYP, DP, AP'nin misyonu yürütecek kadro bugün yok. %45-50 oy kapasitemiz vardı. CHP %27 civarında oyu var bugün. CHP her zaman %27-30 oy alır. Bülent Ecevit zamanında sadece %42 oy aldı. Ondan sonra bir daha alamadı. MHP %8 ile %15 arasında değişen oy alıyor. Bizim oylarımız şu anda AKP'dedir.

Esat Kıratlıoğlu olarak genel müdürlüklere telefon ederim, şu iş yapılacak sonucu bana bildirin derim. Bunu halkın hizmeti için yaptım. Sadece kamusal hizmetlerle uğraştım bunu halkın üzerinde ciddi etkisi oldu.

Akdağ: Demirel için ne düşünüyorsunuz?

Kıratlıoğlu: Demirel, Türkiye'yi avucunun içi gibi bilirdi. Hakkâri'ye 17 defa gittim derdi. Türkiye'de gitmediğim yer yok şeklinde konuşurdu. Doktora yaparken, danışmanım profesörle Türkiye'ye geldim. Demirel'i ziyaret ettik. Demirel, büyük bir harita üzerinde Türkiye'nin kaynaklarıyla ilgili spontane brifing verdi. Profesör bana Demirel için "olağanüstü bir insan, bana Türkiye'nin kaynaklarıyla ilgili bir rakamlar verdi. Rakamları doğrulamak için bir sürü sorular sordum. Virgülüne kadar verdiği rakamların tamamının doğru olduğuna kani oldum."

Demirel bazen bana "Esat! Eve gel" derdi. Gece 2-3'e kadar konuşurduk. Kabine toplantısına öğrenci gibi çalışır giderdik. Yoksa mahcup olurduk. İller Bankası Genel Müdürü olduğum zamanlar Demirel yurt gezilerine beni de götürürdü. Iğdır'a gittik. Demirel (konvoy) bir köyün önünde durdu. Bir eve yöneldi. Bir kapıyı çaldı. Yaşlı bir teyze onu açtı. Demirel, yaşlı kadına "Teyze beni tanımadın mı hani şu barajda çalışan bir mühendis vardı. Sen ona yumurta kırıp yedirirdin. İşte o benim." Dedi.

Demirel olmasaydı bugünkü Türkiye olmazdı. AP iktidara geldi, her yere elektrik geldi. Demirel aynı zamanda Türk özel sektörünü var etti. 1960'larda Koçlar, Sabancılar orta halli birer işletmeydi. AP zamanında %7,5 kalkınma hızı yakalandı. Bugünün Cumhuriyet birikimi o günden gelmedir. Demirel döneminde devlet bir yatırımcı olmaktan çıktı. Demirel demokrasi için mücadele etti. O, olmasaydı. Demokrasi bugünkü haliyle bile olmazdı.Aydın Menderes, çok bilgili, okuyan hoşgörülü bir insandı. Adnan Menderes'in oğluyum diye böbürlenmezdi. Efendi bir çocuktu. Böbürlenmezdi.

Demirel, Saadettin Bilgiç rekabeti sırasında Demirel, Bilgiç hakkında asla aşağılayıcı konuşmazdı. Her şey nezaket kuralları içerisinde oluyordu. 1969'da hükümet kurulma aşamasında Demirel'e bakanlık konusunda 13 tane isim verildi. Şu kişiler kabineye girecek dendi. 72 tane vekil var bunlar hükümete oy vermez değilse dediler. Demirel beni tehdit mi ediyorsunuz, ben gayr-i meşru iş yapmam dedi ve bu

listeyi reddetti. Bütçe oylaması yapıldı. Bütçe oylamasıyla hükümet düştü. Birlik Partisi(Alevilerden) oy alındı, hükümet kuruldu. Hükümete oy vermeyen 41 kişi partiden ihraç edildi. Buna 41'likler olayı dendi. Faruk Sukan hariç 1977 seçimlerinde hiçbiri parlamentoya giremedi. Erbakan bile o seçimde 45 vekil kazandı. Sadettin Bilgiç daha sonra partiye geri döndü ve bakan oldu.

Özal'la ben çok yakın arkadaştım. Elektrik Etüt İdaresi genel Müdürü İbrahim Beriner, Demirel'e Özal için güvenilir bir adam değil ona başka görev verme şeklinde telkinde bulundu. Turgut Özal'ı birgün kabine toplantısından sonra Başbakanın odasında gördüm. Bana başbakan müsteşarı olmak istediğini DPT müsteşarlığını da vekaletten yürütüyordu. Demirel geldi, Özal bir teklifi var dedim. Özal deneyimli bir insan diye Demirel'e telkinde bulundum. Bakan olarak onun kararnamesini imzaladık. Demirel, Özal'ı müsteşar yaparken İbrahim beyi de üzülmesin diye Enerji Bakanı yaptı. Erbakan TOBB sanayi dairesi başkanıydı. Ben, Özal ve Erbakan her Cuma Küçük Esat Camiinde namaz kılardık. Bize takunyalı biraderler derlerdi. 1971'de Demirel düşünce Özal'ı görevden aldılar.

1980 ihtilalinden sonra, İhtilalciler, Özal'ı Maliye Bakanı yapmak istediler. O ben başbakan yardımcı olmak istiyorum, maliye bakanı değil dedi. Hamzaköy'de durum Demirel'e soruldu. Demirel, 'tabii ki olur, devlette devamlılık esastır.' Dedi. Biz bir parti kuracaktık. Başa da Özal gelsin şeklinde düşünmekteydik. Ancak İhtilalciler ona eskilerle bağını kes demiş. Yeni bir parti(ANAP) kurdu ve bize karşı cephe aldı. Özal, başbakan olduğunda Portekiz'e giderken gazetelere tüm DYP'lilerin mafyayla ilgisi var şeklinde beyanat vermiş, Ben "Özal, sen kudurmuşsun Türkiye'ye döndüğünde seni karantinaya almak lazım" dedim. Tazminata mahkum oldum. Özal, Meclis'te GAP'ı yaptım deyince Ben, swn kimsin o zamanlar sen bizim memurumuzdun diye bağırdım. Bir yurtdışı seyahatinde Özal, Yavuz Donat'a, "politika lanet bir şeydir. En yakın dostları dahi birbirine düşürür. Ben ve Esat gibi" demiş. Donat da barışın şeklinde yanıt vermiş. Cumhurbaşkanın resepsiyonlarına hiç katılmamıştım. Bu olaydan sonra gittim. Sarıldık, yaptığın lafı beğendin mi dedi. Ben de sen hakkettin şeklinde cevap verdim. İzzet-i ikram da bulundu. Bu olaydan 1,5 ay sonra da vefat etti. Vatandaşın normal de partiyle pırtıyla ilgisi olmaz. Vatandaş çıkarıyla ilgilenir. Hükümetteyken veya bakan iken benim odamı dolduranların hükümetten düştükten sonra diğer odayı doldurduklarına şahit oldum.

Vatandaş üzerinde iki etken vardır:

-din: namazlı abdestli görüntü vatandaşı etkiler.

-cep: vatandaşın cebi çok zarar gördü mü kimseyi dinlemez.

Meclis'te onlarca defa kürsüye çıktım. Bir kez olsun küfürlü ve kaba konuşmadım. Yasemince adlı programda beni 2 sene boyunca Haset Bey şeklinde oynadılar. Bana bunları mahkemeye ver dediler, ben hayır bu bir eleştiridir dedim. Cibali Karakolu'nda da Adnan Menderes'i eleştirmişlerdi. Olumsuz eleştirilere rağmen vatandaş beni tanıyordu. Kıratlıoğlu gayr-i meşru iş yapmaz diyorlardı. Şuanda Partinin başında herkesin tanıdığı, güvendiği, politikayı bilen, tecrübeli, arkasından milleti sürükleyebilecek, işte bu adamla gidilir düşüncesini verecek, merkez sağ dediğimiz durumu derleyecek toparlayacak öne çıkan bir kimse yok. Demokrasi açısından bu rejimi ve anlayışı hazmetmiş olan Avrupa ülkelerinde de lider önemlidir. Ben Avusturya öğrenci iken orada 7,5 sene kaldım. Politikaya o günden beri meraklı olduğum için politik faaliyetleri hep izledim. O zaman bile liderin önemli olduğunu orada gördüm. Parlamentoda bulunduğum zaman zarfı içinde orada 12 yıl Avrupa Konseyi üyesi olarak görev yaptım. Avrupa Birliği parlamentosunda 12 yıl görev yaptım. Biz çeşitli partilerden olmak üzere 11 kişiydik. 15 günümüz Türkiye'de 15 günümüz Avrupa parlamentosunda geçerdi. Avrupa'nın bütün ülkelerini üye olarak gezerdik. Oradaki tecrübelerimizle de söyleyebiliriz ki demokrasilerde lider çok ehemmiyetlidir. Lidere atfedilen önem halen ortadan kalkmamıştır. Mesela Amerika'da şimdi başkanlık seçimleri var ve bir takım kimseler bunun için çarpışıyor. Bir tarafta zengin Trump, bir tarafta da eski başkanın hanımı Clinton var. Bunlar kendi partilerinde ön seçime girmektedir. Liderin partiyi sürükleyip sürükleyemeyeceği burada belli oluyor. Almanya'da bir Merker gerçeği var. Avrupa ve Amerika'daki liderlerin bizim liderlerden farkı oturduğu yeri babasının tapulu mülkü olarak görmüyor. Almanya'da eyalet sistemi vardır. Bunlardan bir tanesi Vardengutenber eyaletidir. Burada mahalli meclis ve mahalli başbakan vardır. Bir yerel başbakan aldığı oy % 35 oyu %34'e düşürdü. Ancak bu oy başbakan olarak kalmasına kafiydi. Ama adam ben partime oy kaybettirdim diye genel başkanlıktan ve başbakanlıktan istifa etti. Biz üst üste 5 seçim kaybeden bile bana mısın demiyor. Bu, demokrasinin kültür bakımından hazım meselesidir. Kültür farklı bir konudur. Nedir kültür? Birisi üniversite mezunu olabilir. Akademik unvana

da sahip olabilir. Bilgili de olabilir fakat kültürlü olamaz. Başka biri üniversite mezunu olmaya dahi bilgi ve kültür açısından kendisini yetiştirmiştir. Kültür, bilgi, tecrübe, bunların yanında karar alma ve akli unsurları değerlendirme yeteneğidir. Akıl önemlidir. Aklı kullanmak gerekir. Bilgi, tecrübeyle birlikte aklını ne yöne kullanacağın senin hüviyetinle ilgilidir. Bunlar kültür nosyonunu oluşturur. Bizde bu nosyon hale teşekkül etmedi. Okuma-yazma seferberliği çok geç kaldı. Bunu Osmanlılar yapmadı. Kuranı Kerim oku diyor. Zümer süresinde ise hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu diyor. Buna rağmen okumanın üzerinde durulmamıştır. Kuranı Kerim Osmanlılarda uzunca süre tercüme edilmemiştir. Sadece Ebu Suud Efendi gibi âlimler küçük süreleri tercüme etmiştir. 1680 yılnda Tıbyan tefsiri Osmanlıcaya çevrilmiştir. Ama bu sefer matbaa yok. Daha önce 1400'lerde Gutenberg matbaayı etkin kullanmıştır. Bu dönemde İncil Latinceden ulusal dillere çevrilmiştir. O İncil, Hz. İsa'dan çok sonra oluşturulduğu için yüzlerce farklı İncil ortaya çıkıyor. 1250'de İmparator Konstantin İznik'te konsül topluyor. Burada sahih İncil sayısı 4-5 düşürülüyor. Bugün İncil'deki muhteva Kuran'da da var. İncil'de bazı kısımlar, Hz. İsa'nın durumu gibi, Kuranın muhtevasını barındırıyor. Tevrat'ta aynı şekildedir. İncil o zamanlar(1500'ler) tercüme edilip halk tarafından okunduğu halde Osmanlı'da bu yapılmamıştır. Avrupa Rönesans'a gitmiştir. Bizi birikim açısından geçtiler. Damat İbrahim Paşa, 28 Çelebi Mehmet(Paris Büyükelçisi) marifetiyle Türkiye'ye matbaayı getiriyor. İstanbul'da hattatlar buna karşı çıkıyor. Ekmek elden gidiyor diyorlar. Bunun üzerinde Kuran basılmıyor. Patrono Halil denen hamam tellağını ayaklandırıyorlar. Damat İbrahim paşayı parçaladılar. III. Ahmet'i tahtan indirdiler. Matbaada Kuran ve dini eserler basılamadı. Bazı şeyhül İslamlar Kuranın Türkçeye tercüme edilmesinin doğru olmayacağını söylediler. Bununla ilgili fetva verdiler. 1860'a kadar Kuran basılamadı. Bu yılda Musa kazım adlı bir şeyh-ül islam Kuran'ın tercüme edilebileceğini söyledi. Sırrı paşa adlı bir alim Sırrı Furkan isimli 2 ciltlik tercümeyi yayımladı. Sonra Mustafa Sabri adlı bir Şeyhül islam geldi. Kuranın tercümesinin ve basılmasının günah olduğunu söyledi. 1924'e kadar bu yasak sürdü. Atatürk önce Mehmet Akif'e bu işi yap yedi. 1933'te de Elmalılı Hamdi Yazır'a Hakk Dini Kuran Dili adlı tefsiri yaptırttı. 1870'de dünyadaki okuma-yazma seferberliğine baktığımızda Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda'da %75-80'lerde okuma yazma oranı gözüküyor. İspanya %60 civarındadır. Osmanlı'da ise bu oran %3'tür. Atatürk 1924'te Kuranı tercüme ettirmeye çalışırken okuma yazma Türkiye'de %4'tü. 17 yerde lise, 72 yerde

ortaokul var. Öğrenci sayısı 8 bin civarındadır. Bu durumda bir memleket gelişemez. Kuran mealimi yapın demektedir. Yusuf süresinde "Ey habibim! Okuyup anlayasınız diye Kuran'ı senin dilinle indirdim. diyor. Ben Kuranı anlamak istiyorsam ya Arapça bileceğim veya Kuran tercüme edilecek. Münevverlerimiz dahi tercüme edilen Kuranı okumamıştır. Anadolu'da kuranı boğacağa sarıp saklarlar. Kuran okunsun diye indirildi. Onun içinde tarih, din, teknoloji vardır. Kuranda hukuk, ahlak, yasaklar, iyilikler, insanı vaziyetler, var. Kuranı bilmezsen ahlaklı da olamazsın. Kuran ahlakı farklı bir konudur. Sahabe, Hz. Peygambere soruyor: İslam nedir: "İslam güzel ahlaktır. Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." İslam'ın temeli ahlaktır. Ahlakın temeli hukuktur. Karşılıklı saygı ve sevgidir. Bir ayette peygambere deniyor: "Ey habibim sen etrafına karşı anlayışlı davranmasaydın (onları itici, yaralayıcı, kötüleyici, hücum edici olsaydın) onlar senin etrafından dağılır giderdi." Bugün biz tam bunu tersini yapıyoruz. Politikacı kendinden olmayan insanlara alabildiğine küfrediyor hakaret ediyor. Bu Kuran'ın temeline aykırı bir durumdur. Benim kanaatimde olmasa dahi küfretmeye hakarete ne gerek var. Anlayış göstermek gerekir.

Yüksel Menderes ilk defa adalet partisinden 1965 yılından milletvekili oldu. 1969'da tekrar vekil oldu. 1973'te vefat etti. Mutlu Menderes 1973'te vekil oldu. 1980'ekadar vekil olarak kaldı. Sonra Demokratik Partiden vekil oldu. Aydın Menderes 1977'de vekil oldu AP'de GİK üyesi oldu. 1987 referandumda eski siyasilerin yasaklarının kalkmasıyla Aydın Menderes yine siyasete döndü. Özal referandumda hayır çıksın diye bunlar zaman tünelinde kaldı. Diye karşı propaganda yaptı. Demirel bu süreçte her ile gitti. Yasaklar kalksın diye miting yaptı. Demirel gittiği her yere Aydın Menderes'i götürdü. Tek her yere götürdüğü kişi odur. GİK'te beraber çalıştık. Milletvekili olarak beraberdik. Ben Enerji bakanıyken o bizim partideydi. 1987'de Çakırbeyli'de ağırklı olarak hayır oyu çıktı. Aydın Bey bundan çok etkilendi. Bundan 3 gün sonra partiden istifa etti.(DYP'den). Sonra Erbakan safına geçti. Onunla birlikte 4-5 eski AP'li arkadaşımızı RP'den vekil seçtirtti. Pazara kadar değil mezara kadar bu partiyleyim dedi. (Esat Kıratlıoğlu, Selahattin Acar'ı hatırladı. Nazilli'den seçildi. Ortaokul mezunu bir çocuk dedi. Onun evinde de kaldığını söyledi. Deniz Atay'ı da iyi bilirim dedi.) AP'de 1963'te belediye başkanı olarak politikaya başladım. AP'nin bir prensibi vardı. Seçim kanununa göre milletvekili adayları şu usullere tespit edilir deniyordu: 1-Genel merkez belirler. 2-

Partili üyeler ve delegeler marifetiyle hâkim kontrolü altında ön seçimle belirlenir. 1980 öncesinde AP'de milletvekili adaylarının tamamı partiye kayıtlı üyelerle hakim kontrolünde ön seçimle belirlendi. Genel merkezin bunda bir etkisi yoktur. %7'lik Genel merkezin büyük illerde kontenjan hakkı vardır. Daha geniş çapta bir seçim olsun diye biz partiye kayıtlı üyelerle bunu yapardık. Bu sistem vekil adayını halk ile iç içe getirmektedir. Adaylar koşturmak zorunda kalıyordu. Köy köy dolaşıyordu. Vatandaşın ayağına gidip onun arzusunu dinlemen gerekir. Onlara yol gösterip işlerini hal edeceksin. Günümüzde ise genel merkezler bu işi yapıyor. O nedenle vekilleri vatandaş tanımamaktadır. Vekil de vatandaşı bilmemektedir. Genel başkanla bu iş bitiyor. Aydında partiye kayıtlı 60-70 bin arasında üye vardı. Bu üyeler adayları sandıkta belirliyor. 30-40 tane bazen aday yarışıyor. Adaylar bunlardan oy çokluğuna göre seçiliyor. Adaylar o 70 bin kişini ayağına gitmiştir. İlçelerde ev ev dolaşacaksın. Ben Nevşehir'in her köyüne en az 60-70 defa gittim. Köyleri sokak itibariyle tanırım. Adamların evlerini, arkadaşlarımızın isimlerini, kaç tane çocuğu var bilirim. Bunu bilmek o adama yakınlık kurdurur, üstünlük getirmez ama kalp kazanırsın. Seçilebilmek için vatandaşın ayağına gidip ona hizmet getiriyorsun. Hizmete vasıta olursan vatandaş senin yanında oluyor. Genel başkan ne derse bugün o oluyor, hele başkan halk tarafından sevilen otoriter birisisiyse her şey bitmiştir.

Akdağ: Erbakan için ne düşünüyorsunuz?

Kıratlıoğlu: 12 Mart muhtırası bir darbedir ihtilaldir. 4 kuvvet komutanı ve genelkurmay başkanı meclise yazı gönderiyor: Bugünkü hükümet istifa etmelidir. Bağımsız bir hükümet kurmalıdır. Değilse ordu yönetime el koyacaktır diyor. Bu ihtilal beyannamesidir. 1973'ün sonuna kadar ihtilal hükümetleri kuruldu.(Kıratlıoğlu'nun hükümetler algısı) Nihat Erim CHP'liydi. İstifa ettirildi. Sen bağımsızsın denildi. O hükümet kurdu. Melen sonra Merkez Bankası başkanı Naim Talu geldi. Bu dönemde partiler bir faaliyet gösteremedi. MNP kapatıldı. Erbakan beni tutuklarlar diye İsviçre'ye gitti. AP'yi bölmek için Erbakan Türkiye'ye çağrıldı. MSP'yi Süleyman Arif Emre kurdu. Erbakan bunun başkanlığına getirildi. Anayasa 5 yıl kapatılan parti başkanları siyaset yapamaz diyor. Ama Erbakan için anaysa çiğnendi. Çünkü AP bölünmek istendi. Oylar bölünsün dendi. Bu arada bizim içimizden 42 kişi istifa ederek Demokratik partiyi kurdular. %50'nin üzerinde oy alan bir partinin oyu %29'lara düştü. 45 tane Erbakan, 200 civarında Ecevit vekil

çıkarttı. Necmettin Erbakan'la Bülent Ecevit hükümet kurdular. Ecevit, şimdiye kadar bizim Erbakan'la anlaşmamamız tarihi bir yanılgıymış dedi. Bundan sonra biz bu memleketi gül gibi idare edeceğiz diye ekledi. 9 ay 11 ay sonra bu koalisyon dağıldı. Milliyetçi Cephe hükümetleri kuruldu. Türkiye bir kaosun içine yuvarlandı. 1960 ihtilali DP anayasayı çiğnedi diye yapıldı. DP'yi dağıttılar. Başbakanla birlikte 2 tane bakanı astılar. 1961 Anayasasında partisi kapatılanların 5 yıl süre ile siyaset yapamayacağı hükmü kondu. Anayasa mahkemesi 1961 anayasasıyla kuruldu. 1964 yılında Ragıp Gümüşpala vefat etti. Onun yerinde Demirel seçildi. O zaman Demirel AP'de seçim işlerinden sorumlu genel başkan yardımcısıydı. Saaddettin Bilgiç, teşkilattan sorumlu genel başkan yardımcısıydı. Bizim partilerde teşkilat başkanı Genel başkandan sonra gelen insandır. Bilgiç, önce Süleyman Demirel'in genel başkanlığını onaylamaktaydı. Sonradan sen deli misin ya sen genel başkan vekilisin. Elindeki kuşu niye kaçırıyorsun. Aday ol ve genel başkan seçil dediler. Ben de belediye başkanı olarak o kongrenin içindeydim. Demirel'in genel başkan seçilmesi için çok büyük faaliyetlerde bulundum. Demirel kazandı. Bilgiç bir kırgınlığın içine girdi. Hafif bir düşmanlık başladı ve bu hep devam etti. Demirel kendisini bakan yaptı ama olmadı. 1969'da partinin içinde gruplaşmalar başladı. Yeminliler grubu Demirel'e bağlıydı.

ESAT KIRATLIOĞLU İLE İKİNCİ GÖRÜŞME

Akdağ: 12 Eylül İhtilaline giden süreci anlatır mısınız?

Kıratlıoğlu: 1974'te askerler tarafından kurulan YURKUR'un tüzüğü anarşi ve terör sokaklarda tırmandırılacak, halk bezip darbe beklentisi içerisine girecektir. Tedirgin olan vatandaş ihtilalin kurtuluş yolu olduğuna kanaat getirecektir. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren bu tüzüğü tekrar yürürlüğe koydu. Cumhurbaşkanına 'da ibretle izliyoruz diye mektup da veriyorlar. Süleyman bu mektubu aldıktan sonra bize geldi dedi ki bunlar mutlaka ihtilal yapacaklar. Önümüzde iki tane seçenek var ya istifa edeceğiz veya devam edeceğiz. Yolumuza devam edersek nereye kadar gideriz bunu bilemiyorum. İstifa edersek yeni bir hükümet kurulamaz. Ülke tekrar istikrarsızlığa boğulur. Daha çok kaos olur ve askere fırsat verilmiş olacak. İstifa etmezsek de bunlar ihtilal yapacaklar ve beni de içinizden 2-3 tane bakanı asarlar. Bunu göze alabiliyorsanız gidebildiğiniz yere kadar gidelim. Belki kurtarabiliriz. Dedi. Biz de gidelim dedik. Biz geldiğimizden beri Sıkıyönetim Koordinasyon

Kurulu vardı. Bu kurul Genelkurmay'da her 15 günde bir toplanırdı. Türkiye'de son 2 haftada olan olaylar değerlendirilip ona göre karar alınırdı. O kurulda 5 tane bakan var. O bakanlardan bir tanesi enerji bakanı olarak benim. O kurulda, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Sıkıyönetim Komutanları var. Ağustos ayındaki toplantıda Demirel, Evren'e dedi ki: "paşam, biz ekonomiyi rayına soktuk. Enflasyon aylık %12'den aylık %0,72'ye düştü. Aranan her şey, petrol, şeker var. Terör olayları ise bir türlü bitmiyor. Bunu önleyecek sizsiniz, benim başka ordum yok." Dedi. Kenan Paşa'da ses yok. 12 Eylül'ü yaptılar. Evren Paşa sonra çıktı dedi ki: O zaman bir tek televizyon var. Diyor ki: Ne istediysem vermediler. Süleyman Demirel, ona araçsa araç, gereçse gereç, paraysa para ne istiyorsanız vermeye hazırım demişti. O kurulda yeter ki şu anarşi dursun diyor. Ben kendimi alamadım Televizyonun karşısında utan dedim. Sana ne istersen veririm diyen başbakan değil miydi? Bunu vatandaş bilmiyor. Bunu vatandaş bilmediği için vatandaşa bile bile yalan söylüyorsun. 12 Eylül daha önce hazırlanmış YurtKur marifetiyle sokak olayları tırmandırılmıştır. Asker anayasa gereği bunu önleyeceği yerde, ibretle seyrediyoruz diye Cumhurbaşkanına mektup yazıyor. 12 Eylül 1974 yılından beri hazırlanmış bir olaydır. Şimdi Orgeneral Bedrettin Demirel'e. Kendisi sıkıyönetim ve II. Ordu Komutanıdır. 191 Temmuzunun ortalarında Milliyet genel yayın yönetmeni yener Süsoy, o bu general bir röportaj yapıyor. "Paşam İhtilal Yapmaya Ne Zaman Karar Verdiniz?" "Bir sene karar verdik." "Peki, niçin yapmadınız?" "Arkadaşlar dedi ki bu iş bir olgunlaşsın, vatandaş tasvip eder hale geldin ondan sonra yapalım dediler. Bu arada çok kan döküldü." Adamlar ihtilal yapmaya kara vermişler. Ekonomi rayına oturmuştu, 12 Eylül'de bunlar terörü bıçak gibi kestiler. Bunlar Türkiye'ye hakim oldular. Ecevit, düştükten sonra Demirel bana ilk kabine toplantısında Esat bu petrol meselesini halledemezsek bu hükümetin ayakta kalması mümkün değildir dedi.

Akdağ: Ecevit için ne düşünüyorsunuz?

Kıratlıoğlu: Ecevit 1954-1960 arasında CHP vekilliği yaptı. Sonra ihtilalle birlikte CHP içerisinde önemli mevkilere geldi. Sonunda da CHP genel sekreteri oldu. 12 Mart 1971 ihtilalinden sonra Ecevit'le İnönü arası açıldı. Ecevit bu ihtilalin kendisi için yapıldığını iddia etti. Bundan sonra CHP'de Prof. Nihat Erim Başbakan yapıldı. Erim, Ecevit'in siyasi rakibiydi. Ecevit, bundan dolayı, ihtilali kendi aleyhinde şeklinde algıladı. CHP Genel Sekreterliğinden istifa etti. CHP kongresi yapıldı, ben,

Necmettin Cevheri kongreye AP temsilcisi olarak katıldık. O kongrede Ecevit tekrar genel sekreterliğe adaylığını koydu. Hiç unutmam, o gün televizyon yoktu, radyolar vardı. İsmet Paşa'nın şu konuşması radyolardan verildi. "Eğer siz Bülent'i genel sekreter seçerseniz ben bunu istemiyorum. Çünkü Bülent güvenilir bir adam değildir. Onu genel sekreter seçerseniz ben genel başkanlıktan istifa ederim dedi. Ecevit, İnönü'nün bu çıkışına rağmen Genel Sekreter seçildi. Bundan sonra İnönü sadece genel başkanlıktan değil CHP'den istifa etti. O zaman kontenjan senatörlüğü vardı. Zamanın Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, İnönü'yü kontenjan senatörü olarak tayin etti. 2. Kongrede Ecevit, CHP genel başkanı seçildi. 1973 seçimlerinde AP'nin vekil sayısı 129'a düştü. Ecevit, Erbakan'la hükümet kurdu. Erbakan 47 vekil çıkarmıştı. 45 civarında da Ferruh Bozbey başkanlığındaki Demokratik parti çıkardı. Ecevit şunu söyledi "Şimdiye kadar biz tarihi bir yanılgı içerisindeymişiz. Erbakan'ı güvenilirliği olmayan bir kişi gibi düşünmemiz yanılgıymış." Dedikten sonra hükümeti kurdu. Bu hükümet 10 ay dayanabildi. Bülent Ecevit istifa etti. Koalisyon dağıldı. Sonra MC hükümetleri geldi. Demirel liderliğinde Türkeş ve Erbakan bu hükümete katıldı. MC hükümetleri 2 kez kuruldu. 1977 seçiminde Ecevit yeniden en büyük parti olarak meclise girdi. 11 vekil eksiği vardı. 216 vekil çıkartmıştı. 226 ile hükümet kurulabilmekteydi. O zaman bizden 11 vekili istifa ettirerek otel-motel hükümeti denen hükümet kurdu. Bu vekillerin 10 tanesini hükümete aldı. Bir tane Konya vekili vardı. O hükümette yer almadı. Ecevit, hileli bir biçimde bizim adamlarımızla hükümet kurdu ancak bizimle Ecevit hükümet kurma arzusunu hiçbir zaman göstermedi. 1973'te biz 2.partiydik, Ecevit 1. Partiydi. 1977'de ise Ecevit yine 1. Partiydi, biz 2. Partiydik. Ecevit hiçbir zaman bizimle koalisyon kurmayı düşünmedi. O zamanlar Demirel'in yanında olan kişilerden birisiydim. Onunla bu konuları uzu uzadıya konuştuk. Sonra gurup başkan vekili oldum. Demirel, kendisine koalisyon teklif edilseydi kabul eder miydi? Böyle bir yaklaşım olmadığı için bu konu hiç gündeme gelmedi. Ecevit o dönemde tamamen AP'ye karşı bir politikanın içerisine girmişti. O dönem Maraş hadisleri oldu. 150-200 civarında insan öldü. O zaman İçişleri bakanı Aydınlı, eski hava Kuvvetleri komutanı Orgeneral Özaydın'lıydı. 1979 yılının Eylül Ayında 5 vekil için ara seçim yapılacaktı. Senato'nun da 1/3'ü yenilenecekti. AP 50 senatörlüğün 33 tanesini, 5 vekilliğin 5'ini de aldı. Bunun üzerine Ecevit, bu millet bana olan güvenini geri çekmiştir diyerek hükümetten istifa etti. O zaman biz hiçbir koalisyon arayışın girmeden azınlık hükümetini kurduk. Azınlık hükümetini dışarıdan Türkeş ve Erbakan destekledi. 12

Kasım 1979 tarihin Demirel Başkanlığı'nda azınlık hükümeti kuruldu. Ecevit, 1. Parti çıktıktan sonra Cumhurbaşkanı kendisine görev verildikten sonra AP ile koalisyonu hiç gündeme getirmedi. Ben Ecevit'i parlamentodan bilirim. Ecevit'in yaşayış tarzını dönemlere ayırmak icap eder. 1980 ihtilaline kadar olan bir Ecevit var. Bir de 1980 ihtilalinden sonra olan bir Ecevit var. 1969 yılında Bülent Ecevit genel sekreterken verdiği bir beyanat var. Su kullananın toprak işleyenindir. Bu, Bulgar komünist Partisi'nin Tüzüğünün 1. Maddesidir. Bu, tamamen Komünist bir görüşün ifadesidir. Ecevit, bunu söyledi. Ecevit için komünist diyemem ama aşırı sosyalistti. Aşırı solda olan birisiydi. Her şeyi o gözle bakmaktaydı. Ecevit, politikada fevkalade sinirli, uyuşmaz, kendisinin konuşmasının düşüncesinin dışında olan herhangi bir şeyi kabul etmez zihniyette olan bir kimseydi. Sonra en yakın arkadaşlarıyla ayrıldı. O genel başkanken onun genel sekreteri Mustafa Üstündağ vardı, Konya milletvekiliydi, Milli Eğitim Bakanlığı da yapmıştı. Onunla dahi arası açıldı. 1980, ihtilalden sonra Ecevit kendisi DSP'yi kurdu. 1991 yılında 7 vekille parlamentoya girdi. Bülent Ecevit'in konuşma tarzı değişti. Ecevit daha ılımlaştı. Daha bir liberalizme doğru kayan bir çizgi gösterdi. Aşırı sosyalizmi bıraktı. 1999 seçiminde Ecevit yeniden hükümete geldi. ANAP-DSP-MHP hükümeti Ecevit başkanlığında kuruldu. O hükümetle birlikte Ecevit yeni bir ılımlı politikanın içerisine girdi. Fakat o hükümet devam ederken ekonomi bozuldu. ABD'den Kemal Derviş'i getirdiler. Derviş'e olağanüstü yetkiler vererek ekonomiyi ona teslim ettiler. Derviş, çok güzel tedbirler aldı. Bu kararlarla 2 sene geçtikten sonra iyi yola girme hüviyeti aldı. Ancak o ekonomik kararlar 1 yıl müddetle çok sıkı tedbirler olduğu için milletin boğazını sıkacak, milletin canını alacak durumda idi. Bunlar 2 yıl içinde meyvesini verecekti. İşte bu arada 2002 yılında, 3 senelik hükümet döneminde seçime daha 1 sene var. Ecevit, bu arada hastalandı. O arada Bahçeli, fırsat bu fırsattır dedi erken seçim istedi. Ecevit, buna yalvardı, yapma, etme dedi. Sıkıntılı bir vaziyetteyiz. Bu şekilde seçime girersek hepimiz kaybederiz dedi. Fakat Bahçeli bu fırsatı kendi lehinde değerlendirdi. Erken seçim kararı aldı. Bu kararı Bursa'da ilan etti. AKP yeni kurulmuştu. 1 yıllık partiydi. Seçimi o kazandı. Diğerlerinin tamamı baraj altında kaldı. Vatandaş CHP'yi, DSP'yi; ANAP'ı, MHP'yi denedik bir de bunları deneyelim diyerek onlara oy verdi. DYP ise vatandaşın güvenini bir kez daha henüz kazanamamıştı. 1999'da hükümet kuruluşunda Ecevit ılımlı bir politika izledi. Eski aşırı sosyalist yanını bir tarafa bıraktı. Kemal Dervişi de işin başına getirerek Devletçilik ile liberalizmin karşımı bir politika izledi.

Akdağ: Erbakan için ne düşünüyorsunuz?

Kıratlıoğlu: Erbakan'ı çok eskiden tanırım. 1966-1969'da İller Bankası Genel Müdürü'ydüm. 1969'da parlamentoya girdim. Ben İller Bankası'nda genel müdür iken Özal Elektrik İşleri Etüt Dairesinde Genel Müdür Yardımcısıydı. Genel Müdürü'yle arası iyi değildi. Oradan ayrılmak zorunda kaldı. Demirel, onu kendisine önce müşavir yaptı. Sonra DPT'ye müsteşar yaptı. Onun kardeşi Korkut Özal Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nda Genel Müdür'dü. Ekrem Ceyhun Yol Su Elektrik Genel Müdürü'ydü. Biz en üstte bulunan bürokratlar olarak aynı anlayışı paylaşmaktaydık. Biz Cuma namazı için hep beraber Küçük Esat camiine giderdik. Oradan çıktıktan sonra hep beraber toplanır yemek yerdik. O gurubun içerisine Erbakan da dahil oldu. Erbakan TOBB'de sanayi dairesi başkanıydı. O zamandan beri ben Erbakan'ı tanırım 1969'da Erbakan bizden aday olmak istedi. Parti içinden değişik gurupla karşı çıktı ve Erbakan'ın adaylığını engellediler. Erbakan Konya'dan bağımsız adaylığını koydu ve vekil seçildi. Meclise girdikten sonra parti kurdu. MNP'yi kurdu. 12 Mart Muhtırası sırasında Erbakan tevkif edileceğinden korktu ve İsviçre'ye gitti. O günkü ihtilal hükümeti AP'yi dağıtmak için Erbakan'ı Türkiye'ye getirdiler. Bir ay meclise devam etmezsen vekilliğin düşerdi. Erbakan her ay ben hastayım diye meclise rapor gönderdi. 6-7 aydan sonra Türkiye'ye geldi. Süleyman Arif Emre MSP'yi kurdu. Erbakan bu partinin başına geçti. O zaman ki anayasa kapatılan partinin onun yöneticileri 5 yıl siyaset yapamıyordu. Erbakan'ın MSP'nin başına getirilmesi tam bir anayasal suçtu. Meclis'te kürsüden bunun anayasal bir suç olduğunu söyledim. Anayasa çiğnendi diye bu memlekette bir başbakan ve iki bakanı astılar. Bir parti yok edildi. Bu dediklerimizin etkisi olmadı. Erbakan faaliyetlerine devam ettirdi. Erbakan'ı Türkiye'ye getiren, Nihat Erim'in başbakanlığında, ihtilal konseyi getirdi. Nihat Erim etkisi falan aslında yok. Mesele AP'yi bölmekti. 1973 seçimlerinde Erbakan 43 vekil çıkarttı. Ferruh Bozbeyli de AP'den ayrılmıştı. O da 45 civarında vekil çıkartmıştı. Biz ihtilalden önce hükümet kurma ekseriyetine sahip iken ihtilalden sonra bunu kaybettik. 1973 seçiminde 129 vekil çıkarttık. En az 100 vekil kaybettik. 12 Mart AP'ye karşı yapıldı. Erbakan da AP'ye karşı getirildi. Erbakan Makine Profesürü'ydü. Ama din konusunda kendini çok iyi yetiştirmiş bir insandı. Erbakan, din konusunu ön plana çıkartarak oy almayı da hedefleyen bir kimsedir. AKP de dini kullanmak suretiyle vatandaşın oyunu almaya çalışmaktadır. Benim uzun politik yaşamımda edindiğim bir kanaat vardır:

Vatandaşı etkileyen 2 etken biri din diğer ekonomidir. Adam abdest alıp namaz kılmaz ama Müslümanlığı da kimseye bırakmaz. Ekonomi de sorun varsa babası olsa dinlemez harcar. Erbakan da fevkalade dindar gözükmek suretiyle politika yapmış bir insandır. Erbakan samimi bir Müslüman onda hiçbir şüphem yok. Ama dini politika kullanıyordu.

Akdağ: Türkeş hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kıratlıoğlu: Türkeş, 1940'lardan itibaren Turancı zihniyetle, milliyetçi görüşle yetiştirmiş bir insan Türkeş katıksız bir milliyetçidir. 27 Mayıs'ta ihtilalcilerle birlikte olmuştur. İhtilalin başarıya ulaşmasıyla kendisine de yol açılacağı düşüncesindedir. Sonra o, ihtilalcilerle geçinemedi. 14'ler adıyla ihtilal konseyi bunları konseyden çıkarttı. Hepsini yurt dışına gönderdi. Türkeş askeri ataşe olarak büyükelçilikte çalıştı. 3-4 sene Türkiye'ye geldi. 1965 seçimlerine girdi. 1969 ve 1973 seçimlerine girdi. Türkeş, askerlikten ayrıldı fikirlerini yaymaya çalıştı. Sonra ki politik yaşamında ise demokrat ve milliyetçi bir çizgide sürdürmüştür. Ondan sonra ihtilalcilik peşinde koşmamıştır. 1970-1980 arasında MHP'nin temelini teşkil eden ülkücü gençlik ile sol gençlik arasında çatışma devamlı surette olmuştur. İki tarafta da zayiata neden olmuştur. Türkiye, büyük bir sıkıntının içine girmiştir. Bu gençliğin partinin içinde vücut bulması Alparslan Türkeş'in malumatında olan işlerdir. Teşkilatlarla parti genel merkezi arasında her zaman problem olmuştur. Genel merkezden de ya da teşkilatlardan da kaynaklanabilecek problemelerdir bunlar. İhtilal zamanında biz evdeyken bütün evraklarımıza el koydular.

12 Mart Muhtırası, Ecevit döneminde Maraş katliamı, Bahçelievler'deki ülkücü solcu gençlik olayı bunlar bizi derinden etkiledi. Maraş olayları sırasında ben AP gurup başkanvekiliydim. Alevi-Sünni kavgasına dayandırmak istediler. Bunu yaptıran belli değildir. Almanya'da 1968'de Kızıl Rudi diye bir gençlik hareketi meydana geldi. Bu Türkiye'ye sıçradı. Deniz Gezmişler bundan etkilendi. Bir gençlik hareketiydi bu. CHP, Deniz Gezmiş'ten yana tavır almış gibi duruyor ama 75 CHP'li vekil Gezmiş'in asılması için oy kullandı. CHP'nin anayasa mahkemesine başvurması görüntüdür. 1972'de Gezmiş'in idam kararı meclise geldi. Mahkeme idam kararı verdi. Yargıtay da(temyiz mahkemesi de) bunu onayladı. İhtilal hükümeti, Erim hükümeti AP'in tamamı idamdan yana oy kullandı. CHP'den de 75 kişi idam edilsin diye oy verdi. Onlar İsrail başkonsolosunu kaçırdılar ve öldürdüler,

banka soydular, Tokat Kızıldere'de askerlerle çatışmaya girdiler. ODTÜ'nün bahçesinde atış talimleri yaptılar. Gezmiş, Amerikan karşıtıydı. Türkiye Amerika'nın uydusu olmamalıydı. İstanbul'a gelen Amerikan donanmasını protesto ettiler. Hükümeti düşürerek kendileri lehinde bir hükümet kurulması hususunda bir ihtilal içindeydiler. Her mahkeme kararı bir emsaldir. Aklınızı başınıza alın mesajıdır bu.

1973 seçimlerinde ihtilalle gitmemiz, parti 3'e bölündü. Bundan dolayı kaybettik. İhtilal hükümetinde AP'li bakanlar vardı. Hükümet başarısız olunca halk bizi de suçlu gördü. 1980 ihtilalinde Enerji Bakanı'ydım. 1979'da Ara seçimlerde 5 vekilliği, 50 senatörlükten 33 tanesini kazandık. Ecevit istifa etti. 12 Kasım 1979'da enflasyon aylık %12 idi. Hiçbir şey bulunmuyordu. Gazeteler manşet atıyordu: benzin kuyrukları aydan seyrediliyor deniyordu. Bu şartlar altında biz hükümete geldik. İlk kabine toplantısında Demirel bana Esat petrol meselesini halledemezsek bu hükümet ayakta kalamaz dedi. Ben 2 ay içerisinde petrolü rayına soktum. Süleyman Bey beyanat verdi: İsteyene istediği kadar petrol vermeye hazırım. Ekonomiyi rayına oturturken terörizm almış başına gitmiş. Bunu önlemek için Ecevit zamanında sıkıyönetim ilan edilmiş. Biz bunu devraldık. Sıkıyönetim anayasaya göre harp halidir. Harp halinde ne kararlar alıyorsan memleketin içinde bulunduğu anarşik durumu önlemek için o kararları alabilirsin. Anarşiyi sıkıyönetim önleyecek ekonomiyi de biz düzelteceğiz. Sıkıyönetimi, Genelkurmaya bağlı sıkıyönetim komutanlıkları bakıyor. 1979'da yılbaşından 2 gün önceki akşam saatlerinde Genelkurmay başkanı Kenan Evren Fahri Korutürk'e 2 tane mektup verdi. Kuvvet komutalarının kararları şöyledir: Memlekette anarşi ve terör önlenemez hale gelmiştir. Biz bunu ordu olarak ibretle seyretmekteyiz. Eğer bu neticelenmezse Türkiye'nin sonu sıkıntıya gitmektedir. Adamlar sıkıyönetim komutanları olarak tedbir almak lazım gelirken ibretle seyrediyoruz diyor. 1974'te ihtilal yapmak için YURTKOR adında askerler bir yapı kurmuştur. Evren bunu revize ederek tekrar uygulamaya koyar.

Partinin propagandasını biz parayla yaptırmadık. Ben propaganda için bir kuruş para sarf etmedim. Milletvekili seçimlerinde de ben bir kuruş para sarf etmedim. Benim reklamım kendimdi. Vatandaşa karşı hizmetim. Bir vatandaş nerede olursa olsun beni bulurdu. Vatandaş haklı ise mutlakla davasını hallederim. Eğer devletin genel müdürü de olsa bakanı da olsa vatandaşın haklı işi yapılmazsa onunla kavga ederim. Bu hususta ben bir bakanı tokatladım. Bunu yaparken ben

vatandaş için yapıyorum. Nevşehir'den ben vekil seçilirken vatandaş bilir ki ben gittiğim zaman Kıratlıoğlu benim işimi halledecek. Köyüne elektriği, asfaltı, suyu, yolu, getirmişim. Benim propagandaya ihtiyacım yok ki. Millet vekil seçilmek için etek dolusu para harcar, ben sadece otomobilimin benzin parasını harcadım. Nevşehir'in her köyüne ben en az 60 kere gitmişimdir. Ben köylerin sokaklarını, hangi sokakta kim oturur onu bilirim. Şuanda hiçbir vekil köye falan gitmez. Genel başkan onu aday göstermiştir. Bu ona yeter.

Akdağ: 12 Eylül Darbesi sırasında siz enerji bakanıydınız. Darbeler sürecini anlatır mısınız?

Kıratlıoğlu: 27 Mayıs'ı da 12 Mart'ı da yaptıran Amerika'dır. Amerika ihtilalden önce Amerika'ya gitmişti. Oradan 300 milyon dolar borç istedi. Amerika bunu ne yapacaksın dedi. O Türkiye'yi sanayileştireceğim dedi. Amerikan başkan Eisenhower'ın ona siz tarım ülkesi olmaya devam edin dedi. Biz endüstri olarak yardım ederiz deyip parayı vermedi. Menderes bundan sonra Almanya'ya gitti. Almanya da para vermedi. Menderes bunun üzerine 15 Haziran 1960 da Rusya'ya gidip onlardan kredi almak için harekete geçti. Randevulaştılar. Türkiye bir NATO ülkesi, Amerika Rusya birbirinin hasmı… Amerika NATO üyesi bir ülkenin NATO düşmanı bir ülkenin oradan borç alamsını kendi aleyhine tehlike kabul etti ve askere 27 Mayıs'ı yaptırarak bunu engelledi. 12 Mart da Türkiye-Rusya ilişkileri yeniden başlamıştı. Bundan dolayı Amerikan ihtilali var. Biz AP ve Demirel olarak Seydişehir Alüminyum tesislerini, İskenderun Demir Çelik fabrikasını, İzmir Aliağa rafinerisini, Karadeniz bakır işletmelerini Ruslara yaptırdık. Kırıkkale rafinerisini ise Romenlere yaptırdık. Romenler ise o zamanlar Rusların peykidir. Bizim Rusya ile ekonomik işbirliği içerisinde olmamız sebebiyle ihtilallerle Amerika Rusya ile münasebetlerimizi engellemek istedi. Amerika için bir tek yol vardır. O da Amerika'nın menfaatidir. Bu menfaate zarar getirecekse Amerika onun gözünün yaşına bakmaz onun kafasını keser.

İhtilaller bizi düşürmelerine rağmen ihtilal hükümetleri içerisine bizden bakan aldılar. Bunu zorla yaptılar. İhtilal hükümetleri ekonomiyi düzgün götüremediler. 1971'de İhtilal öncesinde enflasyon %5'ti. Faiz %5,5'tu. Ne ararsan her şey var. Hiçbir şeyin kıtlığı yok. İhtilalden sonra ekonomi bozuldu. Enflasyon arttı. Gaz, benzin, gıda bulunmamaya başladı. Zaruri maddeler piyasada yoktu. AP'den bir

arkadaşımız Sanayi ve Teknoloji Bakanı. Onun bakanlığıyla ilgili ihtiyaçlar yok. AP'nin elinden bir şey gelemezdi. Hükümetin içerisinde biz görünüyoruz fakat hükümet politikası konusunda etkili değiliz. Hükümet politikası ise Türkiye'yi enflasyonist bir sarmala sokuyor. İşte bu durum vatandaşın gözünde AP de bu işin içindedir diyerek AP'ye oy vermedi.

Politikada 24 saat çok uzun zamandır. Politikada en son hadiseler etken olur. Geçmiş tamamen unutulur. Gazetecilerle hükümet arasında sürtüşme her zaman olur. Bizim zamanımızda gazeteci – medya bu denli baskı altında değildi. Bugün bir gazete hükümetin aleyhine bir tutuma girdiği zaman hemen perişan edilmektedir. Birkaç gazete hariç gazetelerin tamamı hükümetin yanındadır. Süleyman Demirel'in en güçlü olduğu 1970'te o zaman ki Günaydın gazetesi Haldun Taner, Demirel'in hanımı hakkında bir berberle ilişkisi vardır diye manşet attırdı. Demirel, buna rağmen bir şey yapmadı. Mahkemeye verdi yalnız. Haldun Taner yaptığı işten pişman oldu. Demirel'e dedi ki beni affet, kusura bakma. Bir yanlışlık oldu. İstediğin yere istediğin kadar para bağışlayayım dedi. Süleyman Demirel reddetti. Bunda ağır itham olur mu? Buna rağmen gazeteye bir şey yapmadı. Siyasi amaçlı bir şey bu, Demirel'den bir şey istedi. Belki Demirel vermedi. Onu alaşağı etmek için bu haber yapılmıştır.

1964 AP Kongresi'nin ben delegesiydim. Gümüşpala ölmüştü. Saadettin Bilgiç teşkilattan sorumlu genel başkan yardımcı idi. Demirel de seçim işlerinden sorumlu genel başkan yardımcısıydı. Bizde teşkilat başkanlığı genel başkanlıktan sonra genel makamdır. Gümüşpala ölünce Bilgiç genel başkanlığa vekalet etti. Bilgiç de Demirel de Ispartalı'ydı. Bilgiç, Demirel'e genel başkanlık teklif etti. Aradan bir müddet sonra Bilgiç arkadaşlarının gazıyla genel başkanlığa aday oldu ve Demirel aleyhine menfi tutum takınmaya başladı. Bilgiç, Demirel, Prof. Dr. Osman Turan, o günkü Hava Kuvvetleri komutanı genel başkanlığa aday oldu. Bilgiçle Demirel'in öne çıktığı görüldü. Sırf Bilgiç kazansın diye Demirel aleyhine atılmış bir slogandır o. Saadettin Bilgiç taraftarları böyle bir iftira atınca Demirel benim Mason cemiyetiyle bir ilgim yok. Ben her sabah Kuran'dan birkaç cüz okumadan kahvaltıda ekmeğe elini uzatmayan bir ailenin mensubuyum. Masonlar cemiyeti de Demirel'in bizimle bir ilgisi yoktur deyip beyanname neşretti. Mason denmesi politikanın çirkefliğidir.

-III-

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Eski İçişleri, Maliye, Gençlik ve Spor Bakanı, AP Genel Başkan Yardımcısı, DYP Kurucusu ve Genel Başkan Yardımcısı, Eski TBMM Başkanı, Eski Aydın Belediye Başkanı Sayın İsmet Sezgin ile Birlikte. 22.03.2016-Ankara.

Fotoğraf 2: Eski Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Eski AP Genel Başkan Yardımcısı, DYP Kurucusu, Eski Nevşehir Belediye Başkanı Sayın Esat Kıratlıoğlu ile Birlikte. 02.07.2016-Ankara.

Fotoğraf 3: Eski Ticaret ve Sanayi Bakanı, DYP Genel Başkan Yardımcısı, Eski TBMM Gurup Başkan Vekili, Eski AP Kuyucak İlçe Başkanı Ali Rıza Gönül İle Birlikte. 13.11.2016-Kuşadası/Aydın.

Fotoğraf 4: Eski Aydın Belediye Başkanı, Öğretim Görevlisi, Mühendis, Şehir Plancısı Hüseyin Aksu ile birlikte. 03.12.2016-Efeler/Aydın.

Fotoğraf 5: Eski AP ve DYP Aydın İl Başkanı, Eski Tariş Pamuk Birliği Başkanı Deniz Atay ile Birlikte, 15.12.2016-Aydın.

Fotoğraf 6: Eski AP Aydın Merkez İlçe Başkanı, ANAP Milletvekili Nabi Sabuncu ile Birlikte, 17.12.2016-Aydın.

Fotoğraf 7: Eski Türk Dünyasından Sorumlu Devlet Bakanı Reşat Doğru ile Birlikte, 26.01.2017-Ankara/TBMM.

Fotoğraf 8: 1950-2009 arası 59 yıl içinde Aydın'da CHP'den Seçilmiş Tek Belediye Başkanı Muhterem Ağababaoğlu İle Birlikte. 17.02.2017-İzmir-Konak'ta.

Fotoğraf 9: Eski Germencik Belediye Başkanı Ahmet Zencirci ile Birlikte. 25.05.2017-Germecik/Aydın.

Fotoğraf 10: Eski AP Gençlik Kolları Genel Başkanı, Eski Çevre ve Şehircilik Bakanı, DYP Kurucu Üyesi Hamdi Üçpınarlar ile birlikte. 04.11.2017, Ankara.

Fotoğraf 11: Eski Devlet Bakanı, Eski Milli Eğitim Bakanı, Eski TBMM Başkanı Köksal Toptan ile Birlikte. 30.11.2017, Ankara.

Fotoğraf 12: MSP-CHP İktidarı ile MC Hükümeti İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'le, 30.11.2017, Ankara.

Fotoğraf 13: Eski Başbakan Yardımcısı, Eski Milletvekili, Eski Dışişleri Bakanı, CHP Eski Genel Başkanı Hikmet Çetin'le beraber, 12.01.2018, TBMM-Ankara.

Fotoğraf 14: Eski TES-İŞ Sendikası Genel Başkanı, Eski İzmir ve Kayseri Milletvekili Enver Turgut'la beraber, 12.01.2018, Balgat-Ankara.

Fotoğraf 15: Eski Başbakan Yardımcısı, Eski Ankara Büyükşehir Başkanı, Eski SHP Genel Başkanı, Eski Dışişleri Bakanı, İş Bankası Yönetim Kurulu Üyesi, Murat Karayalçın'la Birlikte, 11.01.2018, Ulus-Ankara.

Fotoğraf 16: Eski Adalet Bakanı, TBMM Başkanı, Eski Hükümet Sözcüsü, Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek'le Birlikte, 18.01.2018, Ankara.

Fotoğraf 17: Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Tansu Çiller, Mesut Yılmaz Başbakanlıkları Döneminin Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ile Birlikte, 18.01.2018, Ankara.

Fotoğraf 18: Eski TBMM Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ile Birlikte, 06.02.2018, Ankara

MENDERES AKDAĞ
Özgeçmiş Dosyası
İletişim: menderesefe@hotmail.com

*1974 Aydın doğumludur. İlk ve orta öğretimini Aydın'da bitirdi. 1998'de Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2007'de Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi'nde mastır eğitimini bitirerek Bilim Uzmanı unvanını aldı.
Tez Adı: *Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Aydın İlinde Siyasi Yaşam 1946-1950. (Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Süreci ve Adnan Menderes'in Muhalefet Yılları)*
*2017'de Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, İngilizce Radyo Televizyon Sinema Bölümü'nü (Tam Burslu) bitirdi.
*Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde doktora eğitimini tamamladı.
Tez Adı: *Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Siyasal Algı ve Propaganda (Medya Araçlarıyla Siyasi Algı Oluşturma ve Propaganda)*
*2008'den bugüne gazetelerde köşe yazısı yazmaktadır. Yaklaşık 1700 adet köşe yazısına imza attı. (Medya, propaganda, iletişim, Türk siyasal hayatı ve Yakın Çağ tarihi hakkında.)Alanıyla ilgili 22 adet basılı kitabı vardır. 5 adet belgesel film; 9 tane kısa filmin sahibidir.
*19 yıldır MEB'e bağlı liselerde tarih öğretmeni olarak çalışmaktadır. 15 yıllık sahne sanatları tecrübesine sahiptir. Turizm sektöründe uzunca süre eğlence müdürlüğü, animasyon şefliği yaptı. Sihirbazlık, komedi, extrem alanlarda çokça gösteri sergiledi.

Basın ve Medyada Menderes Akdağ
1-Akdağ, Okulu Yararına Komedi Gösterisi Yaptı, Aydın merkezde Erbeyli İlköğretim Okulu yararına düzenlenen gösteri, İHA, DHA, yerel ve ulusal basın, 2003.
2-**Aydın Siyaseti Ölümsüzleşti,** Aydın Valisi Mustafa Malay, Aydın tüm mülki idari amirleri ile ilin milletvekillerinin katılımıyla Akdağ tarafından yazılan *"Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde İlin Sosyal ve Ekonomik Şartları Işığı Altında Aydın'da Siyaset"* adlı kitabın tanıtım kokteyli, İHA, ulusal ve yerel basın, 2008.
1-Menderes Akdağ Tarafından Sunulan Gösteri, Aydın merkezde halka sunulan eğlence gösterisi, tüm yerel gazeteler, internet haber portalları ve İHA, Aydın, 2009.
2-Başarılı Bir Öğretmen ve Komedyenin Hikâyesi, Akdağ'ın öğretmenlik deneyimi, Hayat Akarken (Üç kez özel program), TRT-2, 2003.
3-Akdağ'ın Kendisinin Yaptığı Bebek ve Kukla Tasarım Sergisi, internet haber portalları, TRT-2 haberler, İHA. 2013.
4-**Acarlar'da Sosyal Sorumluluk Projesi:** Aydın-İncirliova Acarlar'da yapmış olduğu sosyal sorumluluk projesi tüm TRT kanalları haberlerinde yer aldı. 300 kadar yerel ve ulusal basın bu konuyu kendisine haber yaptı. 2015.
5-**Belgesel Film:** Akdağ'ın yönetmenliği ve yapımını üstlendiği Aydın Lisesi ve bu lisenin ilk öğretmenleri hakkındaki *"Deli Gönlüm"* adlı belgesel ulusal ve yerel pek çok basında haber oldu. 2016.
6-**Matematik Oyunları Adlı Kitap:** Akdağ'ın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Eğitimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nesrin Özsoy'la hazırladığı kitap tüm TRT kanallarında haber oldu. Yerel ve ulusal basında yer aldı. 2017.

7-**TV'de Mülakata Katıldı.** TV'Den adlı Televizyon Kanalında, Buluşma Noktası Adlı programa konuk olarak yaklaşık 90 dakika boyunca Siyasal Algı ve Propaganda konusunda sunum yaptı. 14 Kasım 2017, Aydın.

Sempozyum Bildirileri:

-"27 Mayıs 1960'tan 15 Temmuz 2016'ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu ve Millet Egemenliği Kültürü" Uluslararası Sempozyumu, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2017.

Sunduğu Bildiri: *Tanıklıklarla Darbeler ve 12 Eylül.*

- 1. Uluslararası Kültürel Bilişim ve İletişim & Medya Çalışmaları Konferansı (CISMS) Uluslararası İletişim Sempozyumu, ADÜ, University Of Aegean(Yunanistan), 2018.

Sunduğu Bildiri: *Siyaset Duayenlerinin Medya Kullanım Deneyimleri ve Propaganda.*

-1. Uluslararası Kültürel Bilişim ve İletişim & Medya Çalışmaları Konferansı (CISMS) Uluslararası İletişim Sempozyumu, ADÜ, University Of Aegean(Yunanistan), 2018.

Sunduğu Bildiri: *Türkiye'de Koalisyonlar Döneminde Yeni Medya Savaşları (1970-1980)*

-Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu-Ege Üniversitesi, Bozdoğan Belediyesi, 2010.

Sunduğu Bildiri: *Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Bozdoğan'da Siyasal Yaşam.*

-Türk Tarihinde Adnan Menderes Sempozyumu – Adnan Menderes Üniversitesi, 2011.

Sunduğu Bildiri: *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri.*

DİPLOMA VE SERTİFİKALARI:

1-Lisans Diploması:

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, 1998, İzmir.

2-Mastır(Yüksek Lisans) Diploması:

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Aydın.

3-Lisans:

Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon, Sinema(İngilizce-Tam Burslu), 2017, İzmir.

4-Sertifika: Uygulamalı Halk Müziği Kursu, MEB, 2002, Adana.

5-Sertifika: Sivil Savunma Hizmetleri, MEB, 2008, Aydın.

6-Sertifika: Okul Sağlığı, MEB, 2010, AYDIN.

7-Sertifika: Kan Bağışçısı, MEB 2007, AYDIN

8-Sertifika: Bilgisayar ve İnternet Kullanımı, MEB, 2005, Aydın.

9-Sertifika: Öğrenme Metotları, MEB, 2005, Aydın.

10-Sertifika: Sınıf Yönetimi, MEB, 2006, Aydın.

11-Amerikan Ulusal Eğitim Bakanlığı Akreditasyonuna sahip Yabancı Dil Yeterlilik Sertifikası(CEA),Yaşar Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, 2013, İzmir.

12-Doktora:

Dokuz Eylül Üniversitesi Diploma, 2018, İzmir.

Başarıları ve Belgeleri
1-Şiir Yarışması Mansiyon Ödülü, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1994, İzmir.
2-Takdirname, İncirliova Kaymakamlığı, 2004, Aydın.
3-Teşekkür Belgesi, İncirliova MEB, 2004, Aydın**.**
4-Teşekkür Belgesi, MEB, 2009, Kuşadası-Aydın.
5-Teşekkür Belgesi, Carpediem Claros Hotel, Terassa Antunes, Ceo, 2010, İzmir.
6-Teşekkür Belgesi, Bahçeşehir Kolejleri, 2017.
7-Katılım Belgesi: Bildiri: Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu, Bozdoğan Belediyesi, 2010, Aydın.
8-Katılım Belgesi, Bildiri: Türk Tarihinde Adnan Menderes Sempozyumu, Adnan Menderes Üniversitesi, 2011, Aydın.
9- Makale Yazma Üçüncüsü, Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Aydın İlinde Eğitim MEB, 2013, Aydın.
10-Sanat Sergisi: Kendi çalışmalarından oluşan kukla ve bebekleri sergiledi, İbramaki Sanat Galerisi, Kuşadası Belediyesi, 8-16 Mart 2013, Aydın.
11-2013 yılı üniversite sınavları Türkiye geneli sözel bölüm 976.sı.
Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon, Sinema Bölümü'ne (İngilizce-Tam Burslu) girdi.
12- **Bebek ve Kukla Yapımı Atölye Çalışması:** Ümran Baradan Oyuncak Müzesi, 2013-İzmir.
13- **Altınkum Yazarlar Festivali:** Altınkum Yazarlar Festivali, Didim Belediyesi, Aydın, 2015 ve 2016 yılları.
14-**Türkiye'de İlk Kez Lise Düzeyinde Sinema Kulüpleri Kuruculuğu.** Buradaki öğrencilerin pek çok kısa film üretmelerinin yolunu açtı, 2017, Aydın.

Kısa Film ve Belgeselleri:
1-**Soul Of The Yellow Balloon** (Sarı Balonun Ruhu), Kısa Film, Yapım Yılı: 2014.
2-**Love (Aşk),** Kısa Film, Yapım Yılı: 2016.
3-**Toy (Oyuncak),** Kısa Film, Yapım Yılı: 2016.
4-**Snake(Yılan),** Kısa Film, Yapım Yılı:2016.
5-**Deli Gönlüm,** Belgesel Film, 2016.
6-**Çığlık,** Kısa Film, Yapım Yılı:2017.
7-**Şizofrenik Labirent,** Kısa Film, Yapım Yılı:2017.
8-**Çünkü Sen Bahçeşehirli Değilsin**, Tanıtım Filmi, Yapım Yılı:2017.
9-**Zirve**, Tanıtım Filmi, Yapım Yılı: 2017.
10-**Üşüyen Yorgan,** Belgesel Film, 2017.
11-**Zurna,** Belgesel Film, 2017.
12-**Bebek,** Kısa Film, 2017.

<u>Sosyal Sorumluluk Projeleri</u>
-Aydın İncirliova Acarlar'da 60. Yıl İlkokulu'nda çocuk dansları, aktiviteleri ile sihirbazlık gösterisi icra etti. Sonrası temin edilen Kırtasiye malzemeleri çocuklara dağıttı, 2015.
-Aydın İncirliova İsafakılar köy çocukları ile halkına sihirbazlık gösterisi yaptı. Müteakibinde kendi yazdığı Matematik Oyunları adlı kitabınını çocuklara dağıttı, 2016.
-Aydın Valiliği'nce "*Biz Anadolu'yuz"* projesi kapsamında Doğu illerinden Aydın'a getirilen çocukların Kuşadası otel konaklamalarında, tüm kafileler dâhil olmak üzere sihirbazlık, çocuk dansları şeklinde eğlendirdi, 2017.